This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

600031659U

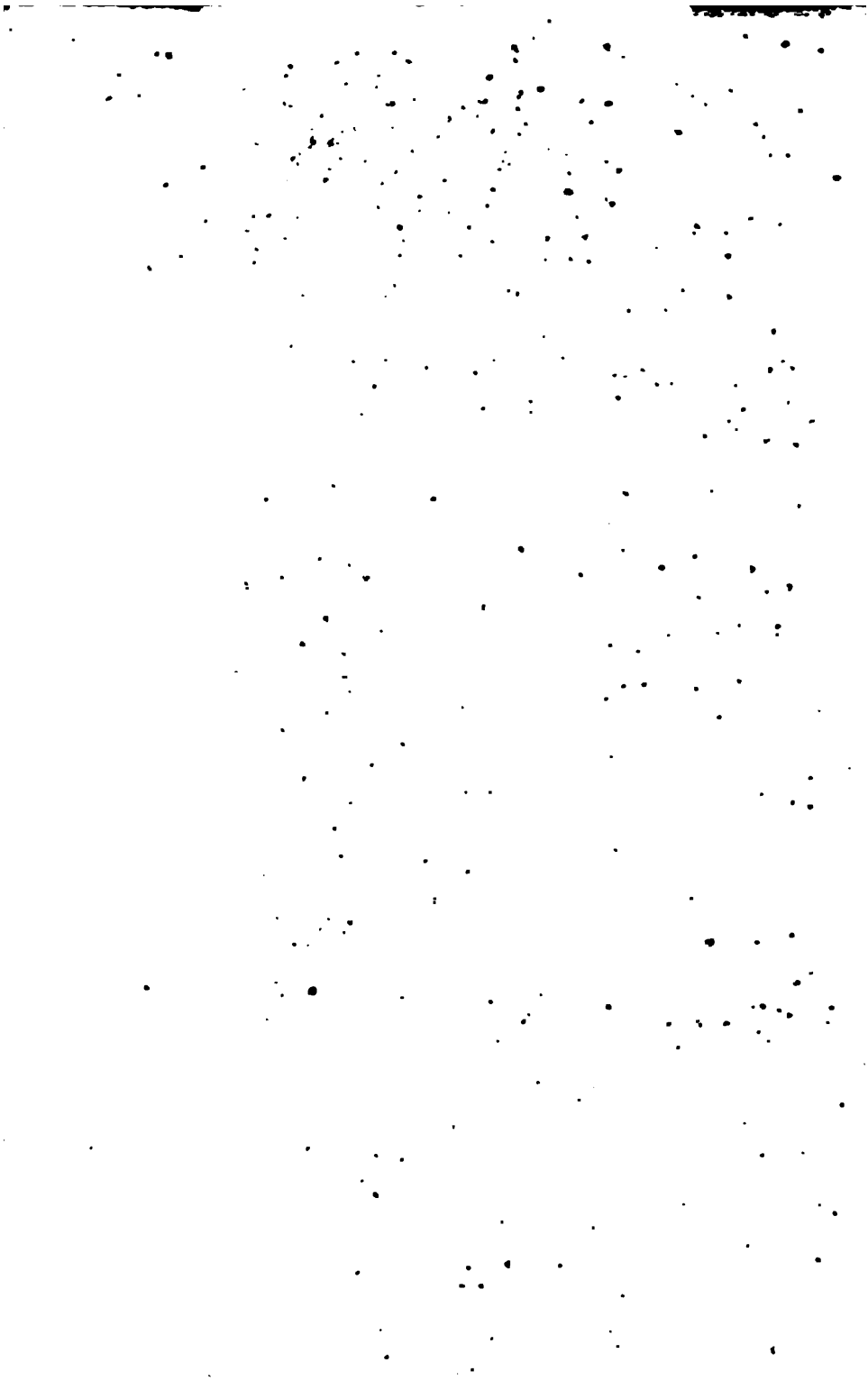

VERZAMELING VAN OORKONDEN, BETREKKELIJK DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

EERSTE AFDEELING.

TIJDVAK DER MIDDELEEUWEN.

CODEX DIPLOMATICUS NEERLANDICUS.

VERZAMELING VAN OORKONDEN, BETREKKELIJK DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

UITGEGEVEN

DOOR

HET HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD TE

UTRECHT.

TWEEDE SERIE.

IN TWEE AFDEELINGEN.

EERSTE AFDEELING.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1852.

24 e

OORKONDEN

AFKOMSTIG UIT HET ARCHIEF VAN BUREN.

OORSPRONKELIJKE CHARTERS.

1. *De graaf van Kleef verklaart een verbond van vriendschap te hebben gesloten met den graaf van Gelder.* 1277. *Dec.* 29.

Nos Theodericus comes Cliuensis vniuersis presentia visuris et audituris cupimus esse notum, quod, inspecta et diligenter considerata fidelitate et dilectione, quibus vir nobilis Reynaldus comes Gelrensis sororius noster predilectus jure deberemus adinuicem adherere, cum ipso Reynaldo comite Gelrensi venimus in specialis amicicie vnionem, jta videlicet quod ipsi sororio nostro prenominato adherebimus et auxilium potenter et patenter contra quoscunque prestabimus et impendemus ad sue terre defensionem, preter dominum nostrum archiepiscopum Coloniensem, omni fraude et dolo penitus exclusis et remotis. Hec premissa promisimus et assecurauimus ipsi Reynaldo comiti Gelrensi, fide nostra prestita corporali, quoad uixerimus, inviolabiliter obseruare, presentium testimonio litterarum, quibus nostrum sigillum est appensum. Actum et datum Vbburgen prope Nouimagium, feria quarta post Natiuitatem Dominj anno Dominj M°.CC°. septuagesimo septimo.

Het zegel verloren.

Deze Theodericus had reeds in 1266 zijne geschillen met graaf Otto van Gelre aan de uitspraak van scheidslieden onderworpen, vgl. Pontanus, Hist. Gelr. p. 149, Bondam, Charterb. p. 583. Reinald I. was zijn neef, geboren uit Otto en Margaretha, de zuster van dezen graaf van Cleef, en was in 1271 zijnen vader opgevolgd.

2. *De graaf van Kleef verbindt zijne inkomsten uit den tol te Lobith aan den graaf van Gelder, tot dat vergoeding zal zijn gegeven aan de lieden van den hertog van Brabant.* 1279.

Nos Theodericus comes Cleuensis vniuersis presentes litteras visuris et audituris notum facimus, quod nos virum nobilem Reynaldum comitem Gelrie sororium nostrum dilectum, de voluntate Margarete vxoris nostre karissime, ex parte jllustris viri domini Johannis ducis Lottirringie et Brabancie, in perceptionem quingentarum et quinquaginta marcarum Coloniensium denariorum, quas ex parte dicte vxoris nostre singulis annis in theloneo Lobede recipimus et habemus, in octava diei Pasche proximo nunc ventura instituemus, nec ipsum comitem a perceptione dictorum denariorum aliquatinus ammouebimus vel ammoueri faciemus, donec hominibus dicti ducis secundum dictum ipsius comitis, quantum ipsis a nobis et nostris, domino Gunhardo avunculo nostro tamen excluso, a tempore quo comitia Cleuensis nobis successit usque nunc est ablatum, plenarie fuerit persolutum; et huiusmodi dictum dictus comes infra festum Pasche (nunc) futurum pronunciabit. Jn cuius rei testimonium et robur presentibus sigillum nostrum duximus apponendum ... Margareta comitissa Cleuensis premissis consensum adhibentes sigillum nostrum in testimonium apponi.... Datum anno Domini M°.CC°. septuagesimo nono, feria tertia proxima ante diem beati .....

Het zegel verloren.

3. *De graaf van Holland verklaart dat Hartberen van Haestrecht hem zijn huis heeft opgedragen en als erfleen van hem heeft terug ontvangen.* 1290. *April* 26.

Wi Florens grave van Hollant maken cont alle den ghenen die dese lettren sullen sien of horen, dat haer Hartberen van Haestrecht riddere onse ghetrouwe man ons vrielike ende te vrien eighen op hevet ghegheven siin huus tote Haestrecht metten hofcampe ende met anders den lande, datter omme leghet, te viiftich morghen toe; ende dat wi hem dat huus ende dat lant weder hebben ghegheven van ons ende van onsen

nacomelinghen, die graven siin van Hollant, te hovdene te rechten erflene, also dat dit huus ende dit lant op ons nochte op onse nacomelinghen niet comen ne mach, also langhe alse daer iment levet diere maech to es van vollen gheboerte. Ende dat huus sal onse open huus siin ende onser nacomelinghen op ende af te ridene, so wanere dat wiis behoven ende begheren ende onse nacomelinghe. Jn orconde van desen brieve beseghelt met onsen seghele. Ghegheven in ons Heren iare dusent tvehondert ende neghentich iaer, des woensdaghes na sente Marcus daghe, in den Haghe.

Het zegel verloren.

4. *De graaf van Holland laat de ontvangst zijner inkomsten aan Wolfard van Borselen over, tot dat deze daar uit zal voldaan zijn.* 1297. *Mei* 2.

Wi Jan graue van Holland van Zeland ende here van Vriezeland maken cont ende kenlic allen den ghenen, die desen brief sullen zien jof horen lesen, dat wi hebben beuolen ende beuelen met desen brieue haere Wlfarde van Barsle here van Zandenborg onsen ghetrowen man ende onsen ruddre jntenemene alle onse renten jn Holland, in Zeland, in Vriezeland ende waer dat si gheleghen siin, ende al onse verual ende al onse upcominghe, wane dat si comen moghen jof verscinen moghen, voer alsulc goet, als hi vor ons vtgheleit heuet ende noch voer ons vtligghen sal te goeder rekeninghe. Ende dat hi in allen sticken, die hir voerscreuen siin, bliuen sal. Ende dat wine daer niet vtdoen en sullen voer die tiit, dat wi hem ghenouch ghedaen hebben van alsulken goede, als hi voer ons vtgheleghet heuet ende noch vtlegghen sal te goeder rekeninghe, als voerscreuen es. Ende omme dat wi hem dit vast willen houden ende ghestade, so hebben wi hem dese lettren ghegheuen, bezeghelt met onsen zeghele vtanghende. Jn kennessen gheghcuen in ons Heren jaer, als men scriuet dusent tveondert neghentich ende zeuene, des anderdaghes na sente Philips dagh ende sente Jacobs, apostelen, die men heet Meyedagh.

Het zegel verloren.

5. *Lambrecht de Vriese bekent honderd ponden schuldig te zijn aan Wolfard van Borselen.* 1297. *Nov.* 25.

Ic Lambrecht die Vrieze riddre borgher van Vtrecht make cont al den gheenen, die desen brief zullen zien iof horen lesen, dat ic schuldich ben enen edelen man haren Wolfarde van Barsele here van Zandenborgh, die houder es van desen brieue, hondert pont engh. in hoefdekyns, welke penninghe hi voer mi met ghereden ghelde in Vlaendren betaelt heeft. Ende dese voerghenoemde peninghe beloue jc den voerghenoemden haren Wolfarde tebetalen toet desen vastauonde die naest coemt met ghoder trouwe. Jn orconde van desen brieue bezeghelt met minen zeghel. Ghegeuen vp sinte Katerinen dach, int iaer ons Heren M°.CC°. seuen ende neghentich ter Campvere.

Het zegel in rood was, met 3 klimmende leeuwen, gedeeltelijk beschadigd; het randschrift onleesbaar.

6. *Uitspraak van Maria, koningin van Frankrijk, als scheidsvrouw over de uitdeeling der erfenissen van Godfried en Johan van Brabant.* 1303. *Julij* 2.

Marie par la grace de Dieu roynne de France. A touz ceus, qui les presentes lettres verront et orront salut. Sachent tout (?) que comne Marie, contesse de Julliers, Ysabiau, fame Girart de Julliers, Aeliz, fame Jehan de Harecourt et Blanche, fame Bertaut de Maalinnes, filles et hoirs nostre tres chier freire monseign. Godefroy de Braban jadis sires dArscot, seurs et hoirs nostre tres chier neueu Jehan de Braban jadis seign. de Vierson, et leur maris dessus diz, de touz les descors, qui entre eus estoient pour la reson de la descendue et eschoiete de leur diz peire et freire, qui auenues leur estoient, de lauctorite de leur maris et les diz maris meismes se soient mis de haut et de bas en dit et en lordenance de nous de touz les diz descors et debaz, qui estoient ou pourent estre entre eus par rayson des biens, qui des dites descendue et eschoiete leur estoient (auen)uz en quelque lieus que il soient assis, soit en

royaume de France, soit en Braban ou ailleurs; si comme es lettres de nostre tres chier seign. Philippe par la grace de Dieu roy de France et de nostre tres chier neueu Jehan duc de Braban faites sur ce est plus plainnement contenu. Nous, qui sommes enfourmee souffizamment et auons seue la verite des costumes des terres et des lieus ou les diz biens sont assis (comme) les diz biens doiuent estre partiz entre eus et de la value des diz biens, disons, ordenons, pronuncions et desclairons de lautorite et du poueir dessus diz, que les dites seurs ne leur diz maris (ne seront) renis de choses, que eles aient eu pour raison de leur mariaiges, ainciez demourra a chascune ce que ele en a eu. Derechef disons, ordenons et pronuncions, que ladite Marie, contesse de Juilliers, aura la terre de saint Trut tout entiernnement, sanz ce que ses dites seurs ne leur maris ne leur hoirs ne ceus, qui cause auront de eus ou daucun de eus, y puissent ne ne doient auoir ou demandeir partie a heritaige, et aussi li demourront entiernnement les trois cens liures de rente, que monseign. Godefroy auoit sus le conte de Hennaut en teile maniere que la charge de sis cens cinquante liures, que Henri de St. Trut, chevalier, prent a sa vie sur les deniers de rente, que le dit mons. Godefroy auoit au Louure, charra sus la dite Marie, contesse de Julliers, tant comme sa partie de la dite rente sestent. Et du remanant elle deliurerra ses autres parceonniers. Et si aura aueques ce la terre dArscot, de Billar et toutes les apendances et les bois de lEspret, la maison de la Faubeke et toutes les appartenances, la terre de Birbois, de Warde, de Ham, de Malingres et de Tringues et de Huardes et toutes les appendances et touz les fiez appartenanz aus diz lieus et quarante et cinc bonnieres de bois, qui sont deriere la maison de la Faubeke. Derrechef cinc cens bonnieres de bois plain a Meirdal en coste deuers Louuain et la maison que ledit mons. Godefroy auoit a Broisseles et toutes sa charge. Derrechef la moitie de leheritaige, qui fu Ernoul Boule, escuier, que le dit Ernoul et sa fame tiennent tant soulement a leur vie, et la moitie de tout le droit, que le dit mons. Godefroy auoit en la

terre de la Campigne et es appartenances. Et ordenons, que la dite Marie paiera touz les ans (trente) liures a Katherine fille jadis Francon filz Godin et a son filz pour raison de cent liures de rente, que il ont du don du dit mons. Godefroy sur les bois de Meirdal et quarante liures a mons. Godefroy de Hellebeke, et a Guill. Pipampoie elle paiera touz les ans seze liures, et de sexante vne liure de rente, que sont deues a pluseurs personnes ..... elle ..... liures touz les ans tant comme la dite rente durra. Derrechef ordenons, que la dite Marie contesse de Julliers aura pour sa partie et pour son droit de la terre de Berri, de Orlenois et de Tourraine, le chastel et la chastelenie de Virson et toutes les appartenances et deppendances, fiez et homaiges mouuanz du fieu de Meun, excepteiz seulement les choses, qui sen suient, cest assauoir, Tilloy, Colonges ..... mercier, Fosserenges et la forest de Gnarenb., en laqueile ville de Tilloy aura toute voies la dite Marie touz les furs tant de bley comme de deniers. Et ordenons, que pour la reson du chastel de Maisieres et de vn fie, qui li sont deuz par reson de ainneesce, vint et cinc liures de rente, que Ysabiau fame Girart de Julliers deuoit prendre sus sa partie des deniers du Louure pour la raison de la monnoie de Virson, sicomme ci dessous est dit, li demourront. Et aura vne maison, que le dit mons. Godefroy auoit a Paris, pres de saint Honnore, que il achata de Jehan de Trembloy, et aura la maison, que ledit mons. Godefroy auoit a Bourges. Et ordenons, que le droit et le proufit de faire la monnoie a Virson demourra a la dite Marie contesse de Julliers entiernnement. Et pour raison de ce chascune de ses seurs prendra chascun an vint et cinc liures tournois sus sa portion des deniers, que elle prent au Louure, excepte la part que la fame au dit Girart de Julliers y deuoit prendre, laqueile partie pour le chastel et .. fie de Maisieres demeure a la dite Marie contesse de Julliers, si comme dessus est dit. Et derechef disons, prononcions, ordenons et desclairons, que la dite Ysabiau fame au dit Girart de Julliers aura (pendant sa vie) pour son droit la

terre de Braban, Zighne, Bekewort, Wearde, Warsbeke, Mullembeke, Misselciem, et tout le droit que le dit mons. Godefroy auoit a Tiellemont o toutes les appendances et les fiez appartenanz en ces lieus. Derrechef trois cens sexante et cinc bonnieres de plain bois en Merdal et la maison, qui fut Ernoul Boulle escuier, et la moitie de toute sa terre apres la mort de li et de sa fame, et la moitie de tout le droit, que le dit mons. Godefroy auoit en la terre de la Campigne, derechef la maison que le dit mons. Godefroy auoit a Louuain, a toute sa charge, et paiera touz les ans a la dite Katerine et a son filz trente liures, et as diz Godefroy et Guill. Pipampoie huyt liures, et de la rente deue en bourse douze liures, et aura pour sa partie et pour son droit de la terre de Berri, de Orlenois et de Tourainne le chastel et la chastellanie de .... et le chastel et la chastellanie Rochecorbon et toutes les apartenances, fiez et homaiges. Et aura oncques ce les vint et cinc liures, que Blanche fame Bertaut de Maalinnes deuoit prendre au Louure pour la raison de la monnoie de Virson, si-comme dessus est dit, et aura lostel, que le dit mons. Godefroy auoit a Paris deuant les Aueugles, le quel il achata de Jaques Macy et Agnes sa fame. Et derrechef disons, ordenons, pronuncions et desclairons, que Aalis, fame Jehan de Harecourt, aura Erkenne, Boussut et le droit, que mons. Godefroy auoit a Waure, Ottembourc, Nettennes o toutes les apartenances et les appendances et les appartenanz aux diz lieus. Derechef trois cens bonnieres de plain bois en Bercuit, derrechef sis vnis bonnieres de plain bois en Merdal en coste de Waure, derrechef la maison, qui fut mons. Jehan de Hunedake prestre, o toutes les appartenances et les charges, ass. en breue le chastellain. Et paiera touz les ans vint liuvres a la dite Katherine et a son filz, et aus diz Godefroy et Guill. Pipampoie huit liures, et de la rente deue en bourse douze liures, et aura pour son droit et pour sa partie de la terre de Berri, de Orlenois et de Tourraine la fiez dYmbaut Burtain, Ruchetain, Name et Brinon o toutes les appendances, les fiez et les homaiges des diz lieus, excepteiz

quarante trois muys de segle, qui demourront et demourent a Blanche, fame Bertaut de Maalinnes appendances et les charges de ..... Et derrechef disons, ordenons, pronuncions et desclairons, que ladite Blanche, fame Bertaut de Maalinnes, aura tilt et tilt hondert Neurode et tout le droit que mons. Godefroy auoit a Louuain et Ecre et la maison de Ecre et touz les appendences et touz les fiez, appartenanz aus diz lieus. Derrechef trois cens bonnieres de plain bois en Merdal en coste de Birebois tout au lonc et paiera touz les ans vint liures a ladite Katherine et a son filz, et aus diz Godefroy et Guill. Pipampoie huit liures et de la dite rente a vie deuc en bourse douze liures, Derrechef elle aura pour son droit et pour sa partie de la terre de Berri, de Orlenoys et de Tourainne le chastel et la chastellennie de Monnoto le chastel et la chastellennie de la Ferte, Gillebert, Nacorrois, ..lloy et le fie de Graceoy et toutes les appendances et appartenances, fiez et homaiges, excepteiz les feurs des bleiz et des deniers, les quiex prendra la dite Marie, contesse de Julliers, a Tilloy, sicomme dessus est dit. Derrechef elle aura cent liures de rente, qui sont deues et prises touz les ans sus le seign. de Borbon. Et est assauoir, que les trois mille liures de rente, qui les dites seurs ont sus le duc de Breban ou le droit, que elles y pueent auoir pour la rayson de la monnoie seront parties entre eus chief a chief. Et aussi se partiront chief a chief entre eus les deniers, que le dit mons. Godefroy prenoit au Louure, derrechef cinquante charges de vin que larceuesque de Coloigne donna au dit mons. Godefroy aheritaige touz les ans de rente ou le droit, que il y ont, sera parti entre eus chief a chief. Et leur demouront les dites parties o toutes les charges, de quoy elles sont chargies. Se ainsi estoit toute voies que aucune des parties fust especianment chargie ou obligie dans une obligation, qui regardast tout lobligation chascune de celes, qui les autres parties auront, est tenue de tant comme a li apartient ou doit apartenir, pour sa quarte partie a deliureir cele qui la dite partie obligie ou

chargiee aura de lobligation en quoy elle sera tenue. Derrechef disons, pronuncions et desclairons, que Marguerite, fille jadis du dit mons. Godefroy, seur de leglise de Lonchamp, aura et tendra cent liures de rente, que ledit mons. Godefroy li donna a sa vie, et oncques ce nous disons, ordenons et prononcions, que Jehenne, sa seur, fille du dit mons. Godefroy, aura trois cens liures de terre pour reson de sa partie des dites auenues et eschoiete, les queiles cent liures dune part et trois cens dautre les dites Marguerite et Jehenne tendront toute leur vie, et les prendront touz les ans des deniers du Louure, et cele qui seurviura a lautre les tendra tout entiernnement tout le cours de sa vie. Et quant elles seront mortes toutes deus, les cent liures demourront a heritaige a la dite yglise de Lonchamp, et les autres trois cens liures reuendront entre les dites parties, et seront parties equanment. Derrechef disons, ordenons et pronuncions, que se nostre chiere niece Marie jadis fame du dit Jehan de Brabain seign. de Virson deuoit auoir maison en la terre de Virson pour reson de son douaire, chascune des dites seurs li fera satisfation de tant comme il appartendra a li de tant comme la dite maison deura valoir, et deliurerront sanz delay ladite Marie contesse de Julliers, enuers ladite Marie jadis fame dudit Jehan de Braban, se elle auoit point de droit de tenir le chastel de Virson pour raison de douaire, tant que len li eust assignee souffiesante maison. Et se ainsi estoit que aucunes choses demeurassent a partir ou a deuiseir entre eus ou saucune chose demouroit obscure ou doubteuse, qui aparteigne a deuiseir, a departir, a ordeneir ou a esclarcir, a nous nous retenons a la deuiseir, partir, esclarcir et en ordeneir en lieu et en temps. Et voulons et ordenons, pronuncions et commandons aus dites parties a tenir et garder fermement nostre dit, nostre pronunciation, ordenance et desclaration, si comme il y sont tenuz par la vertu du compromis. En tesmoig de la queile chose nous auons fait metre nostre scel en ces presentes lettres. Donne a Parris lan de grace mil trois cens

et trois le jour de mardi empres la feste Saint Peire et Saint Pol, apostres.

Het zegel verloren.

Het stuk zelf is zeer beschadigd en op sommige plaatsen bijna niet te lezen.

7. *De bisschop van Utrecht beleent heer Jan van Arkel met onderscheidene tienden.* 1305. Dec. 5.

Wj Guy bi der ghenaden Goeds biscop tot Vtrecht maken cont allen den ghenen, die dezen brief sien zullen jof horen, dat voer ons quam haeren Jan here van Arkle, ende ontfing van ons sulk goed alse hier na ghescreuen staet, dat hi te houdene plach van Janne van Vchten, dat ons an verstoruen was van dien voerseyden Janne van Vchten, want wire ouer here off waren. Dats te verstane, den tiende van Arnouds gherechte van Houweninghe, die hem den here van Arkle toe hoert, den tiende van Kadichemmer velt ende van Rietuelt, den tiende van Oesterwijker velt, die den voerseyden heer van Arkle toe hoert, ende zeuen marghen tiende vries coerns van den Zile tot Oesterwijc, oestewaert jnt lant dat sheren was van der Leede. Voert soe quam de here van Arkle voernoemt ende makede vrouwen Mabelien zinen wiue met onzer hant dit voerscreuene goed te rechten lijftocht haer leuedaghe, ende dat ontfing die voernoemde vrouwe Mabelie vrouwe van Arkle van ons te lijftochten, alze sede ende ghewoente es te houdene. Hier ouer waren alse orconden ende des ghestichts manne van Vtrecht, haer Hubrecht van Vianen marscalk in den lande van Vtrecht, haer Hubrecht heren Splinters zone ridders ende Jan van Bosichem knape. Ende om dat wi willen, dat dit bliue vaste, seker ende ghestade, soe hebbe wi deze lettere bezeghelt met onzen zeghele vtehanghende. Ghedaen ende ghemaect te Dordrecht, jnt jaer ons Heren dusent drie hondert ende viue, vp sente Nicholaes auonde.

Het zegel verloren.

8. *Gerard graaf van Gulik, Willem, zijn oudste zoon, en Hendrik van Manchem verklaren borgen te blijven voor den graaf van Holland bij den graaf van Gelder.* 1307. Julij 3.

Nos Gerardus comes Juliacensis, Guillielmus eius primogenitus filius et Henricus de Manchem prepositus Aquensis notum facimus vniuersis, quod cum nos erga nobilem principem dilectum nostrum consanguineum et dominum comitem Ghelrie remansissemus et adhuc simus pro gentibus jllustris principis dilecti nostri consanguinei domini Guillielmi Hanonye et Hollandie comitis pro earum factis seu discordijs in villa Remunde teutonice nuncupata actis, vt contra ipsas gentes .....tur veri et legitimi fideiussores ast.... inter ipsum comitem ... et nos per litteras plenius est contractum: predicto comiti Ghelrie modo et forma, quibus erga eundem sumus pro dictis gentibus obligati, nos, quousque eisdem voluerit parcere gentibus seu diem prolongare, aut inter eum et predictum comitem Hanonye et Hollandie de praedictis poterit concordari, bona fide fideiussores vnanimiter legitimos atque veros obligamus, jn quorum testimonium sigilla nostra presentibus litteris duximus apponenda. Datum feria quarta post festum beatorum Petri et Pauli apostolorum, anno Domini millesimo trecentesimo sept..

De drie zegels verloren.

9. *Vidimus van een brief* (1291. Julij 21), *waarin Reinald, graaf van Gelder, Hubert van Solen beleent met eene huizinge in Avenzaet.* 1307. Julij 4.

Nos Henricus Dei gratia abbas Jnsule beate Marie virginis notum facimus vniuersis presentes litteras inspecturis salutem et rei geste cognoscere veritatem. Nouerint vniuersi ac singuli, quod nos litteras Huberti de Solen famuli memorie felicis sigillatas sigillo nobilis viri domini Reynoldi comitis Gelrie, non cancellatas, non abolitas, nec in aliqua parte sui viciatas recepimus, vidimus et legimus sub forma verborum, que sequuntur: Nos Reynoldus comes Ghelrensis vniuersis presentia visuris vel audituris salutem cum notitia veritatis

Noueritis, quod constitutus in nostra presentia Hubertus de Solen noster dilectus famulus resignauit nobis domum suam lapideam sitam in Auenzaet, cum arca, in qua dicta domus est constructa, videlicet infra fossatum, quam quidem domum cum dicta area eidem restituimus et suis heredibus de herede in heredem a nobis et a nostris successoribus in feodum tenendam vna cum decimis nostris noualibus in parochia de Auensaet, nunc existentibus et in futurum superuenientibus, perpetuo possidendis, vt ipse et sui heredes nobis et nostris successoribus in nostro seruitio eo magis sint beniuoli et parati. Jn cuius rei testimonium sigillum nostrum presentibus duximus apponendum. Datum anno M°. CC°. XC°. primo in die beate Praxedie virginis. Et nos abbas sigillum nostrum apposuimus huic scripto in testimonium premissorum. Datum anno Dominj M°. CCC°. septimo, jn die Translationis beati Martinj.

Het zegel verloren.

10. *Arbitrale uitspraak van den bisschop van Utrecht over den zoen van den moord aan Wolfard van Borselen gepleegd.* 1309. Mei 11.

Wj Guy bi der ghenaden Gods bisscop van Vtrecht, Willem graue van Henegouwen van Hollant van Zelant ende here van Vrieslant, ende Gherard here van Voerne ende burghgraue van Zelant, maken cont, dat edele luden, heren Wolfaert ende heren Florens ridders, Vranken ende Clais knapen, heren Wolfaers kindren van Borsselen voer hem, haren maghen, haren vriende ende haer helpers an deenzijde, heren Philips erfnamen van Duuenvoerde, heren Philip van Zanthorst, heren Wouter van Harlem, heren Symon van Benthem, heren Philip Vternesse, heren Ghisekins erfnamen van Ammers, heren Vriesen erfnamen van der Mye, Diedrics erfnamen van Zanthorst, Florens ende Wouters erfnamen van Duuenvoerde, Jan van Zassenem, Willem van der Lane ende Gherard Euer voer hem, horen maghen, horen vrienden, dies ons met hem gheloeft hebben of ander zijde, van alre

mesdaet, die gheschiede an heren Wolfart, alse van sire doet ende van alre mesdaet ende broke, die daer na gheschiede ter Vere jnt jaer ons Heren M°.CCC°. ende tue jn die weken voer Sinte Cruus daghe jn gaenden Meye, op ons bleuen zijn met horen vryen wille, zo wat dat wj daer of zegghen na onsen goed dencken, de partien gheroupen weder dat si commen jof en doen, dat si dat houden zullen; ende ware dat zake dat jn onsen zegghen enighe twifel ware, dat nu roerde jof hier na roeren mochte, dat wi dat verclaersen sullen ende moghen na ons selues verstane, zonder enich weder zegghen van den partien voernomt; ende hebben beloft onzen zegghen ende onze verclaersen, dat wi zegghen jof hier na verclaersen zullen, dat vast ende ghestade te houdene voer hem, haren maghen, horen vrienden ende hoer helpers. Voert hebben si hem verbonden, ware dat zake dat onzen zegghen ende onse verclaersen jn enich point te broken wordde bi hem, iof bi iement van haren weghen, zo zoude die ghenen die verbreken zouden, verbueren lijf ende goed, ende dat zoude horen tote onser kennesse na onsen goed dincken, na onsen wille ende na ons selue proeue. Ende wj Guy, Willem ende Gherard vorseit, de partien voernomt gheroupen des zonnedaghes voir Pinxtren, jnt jaer ons Heren M°.CCC°. ende neghene, die partie van Hollant vorseit tieghen woerde te Poeldunen buten 's Grauenzande, ende die partie van heren Wolfarts kindren gheroupen, ghebeit ende niet en quame tieghen woerde, de warede wel onder vonden van den stucken vorseit, bi rade wiser luden, jn de name sVaders, Soens ende Selichs Gheest, zegghen wi onsen zegghen in der maniere, dat hier na volghet: Jn den eersten zegghen wi, dat heren Philips erfnamen van Duuenvoerde, heren Philip van Zanthorst, heren Wouter van Harlem, heren Symoen van Benthem, heren Philips Vternesse, heren Ghisekins erfnamen van Ammers, heren Vriesen erfnamen van der Mye, Diederix erfnamen van Zanthorst, Florens ende Wouters erfnamen van Duuenvoerde, Jan van Zassenem, Willem van der Lane ende Ghe-

rard Euer, voer hem ende voer den ghenen dies met hem op ons bleuen zijn van heren Wolfars doet, gheuen zullen ende ghelden dusent pont zuarte tournoise, eenen groete tournoise gherekent voer zesthien penninghe. Voert zegghen wi, want die poerten ende die ghemeente van Hollant, alse wi ter wareit onder vonden hebben, zonder voerraet ende zonder weten waren van heren Wolfarts doet vorseit ende omme de liefste des sgrauen haers heren daer comen waren onnoeseleke, zo zegghen wise quite van sheren Wolfart doet ende zegghen, dat heren Wolfarts kindren noch niement van haren maghen noch van haren helpers veeten zullen den poerten noch der ghemeente veerseit om sheren Wolfarts doet. Voert om dat wi vonden hebben ter warede, dat here Florens van Bouchorst die persoenre van Delf, Hughe van Merlant ende Ogier Vten Hoeke, die op ons bleuen zijn, onsculdich zijn van sheren Wolfarts doet, zegghen wise quite der af. Voert van al den andren, die sheren Wolfarts kindren bethyen jof bethyen mochten van haers vaders doet, daer af en zegghen wi niet, want sijs op ons niet bleuen en zijn. Voert zegghen wj, dat heren Wolfarts kindren vorseit heren Wolfars broeders ende hoer helpers gheuen zullen ende ghelden drye dusent pont tournoise, den groeten tornoise gherekent voer zestien penninghe, voer die vorseide misdaet, die gheschiede ter Vere, ende dese vorseide drye dusent pont sal die graue van Henegouwen ende van Hollant ontfanghen jof doen ontfanghen bi zinen bode, ende voert gheuen ende deelen onder der goenre maghen, die daer doet bleuen, na ziins zelfs goet dincken ende oerbaer zonder iemens weder zegghen, ende dat ghelt vorseit of beeden zijden zalmen betalen tote Zierixe, teerste dardendeel te midden winter naest commende, tander dardendeel des zonnedaghes na half vasten daer na commende ende tardde dardendeel te Sinte Jans daghe midden zomer daer naest volghende. Ende hier bi zegghen wj eene alanghe zoene tuschen den partien vorseit. Ende ware dat zake, dat iement onzen zegghen brake jn al of in enighen pointe vorseit, zo zouden

die ghenen diet verbrake, verbueren lijf ende goed zonder enich verdrach, ende dit zal horen tonser kenninghe ende tote ons selues proeue na onsen goed dincken, vte gheseit al recht dat hem helpt iof helpen mochte, jn wat manieren dat ware. Ende wj Willaem, graue van Henegouwen ende van Hollant vorseit zullen heren Wolfarts kindren voernomt helpen, dat si hare helpers zullen winnen die sculdich zijn met hem te gheldene ende te beterne die voersede misdaet, na den rechten van den lande. Ende wie zullen dien voerseiden van Hollant hare zoene vte doen reecken van heren Wolfarts kindren ende van horen helpers. Ende dit zegghen hebben wj gheseit, behouden onser volre macht, alle pointen vorseit dat daer of roeren mochte te verclaersen ende te bediedene na ons selues verstannesse. Jn orconden van al desen stucken vorseit, hebben wi, Guy, Willaem ende Gherard vorseit desen brief bezeglet met onsen zeghel. Gheseit ende ghedaen te Poeldunen, des zonnedaghes voer Pinxtren, int jaer ons Heren MCCC ende neghene.

Twee zegels verloren, het derde in bruin was zeer beschadigd.

Zie dit charter onnaauwkeurig uitgegeven bij Matthaeus, Analecta I, 509, 8° editie, en overgenomen door v. Mieris, Charterb. II, blz. 83.

11. *Schepenen van Bommel verklaren, dat Giselbert van Herwijnen zijn geheel vermogen overgedragen heeft aan heer Johan van Arkel, tot dat deze daaruit zal voldaan zijn.* 1312. *Oct.* 16.

Nos Petrus dictus Baert, Henricus de W.... et Petrus M.... scabini in Zantbomel protestamur, quod Ghiselbertus de Herwinen optulit Huberto filio Johannis dicti Holle de Nederijnen, ad opus domini Johannis domini de Arkel militis, omnia bona sua, vbicunque locorum fuerint sita, ac omnia bona quae ad eum euenire poterunt ex obitu matris sue, faciendo ac ordinando liberam suam voluntatem cum eisdem, donec dictus dominus de Arkel plenarie fuerit quitatus de omnibus debitis, que ipse dominus de Arkel pro eo promisit, seu in futurum promittere debet, et de omni videlicet custu ac dampno, quod

euenerit dicto domino de Arkel de huiusmodi debitis, prout simplici dicto suo voluerit affirmare nostrarum testimonio litterarum. Datum anno Domini M°.CCC°. duodecimo feria secunda ante Luce ewangeliste.

Het zegel in bruin was der stad Zalt-Bommel behouden.

12. *Willem, graaf van Holland, bekrachtigt de deeling van het goed Wissinkerke, tusschen de beide gezusters van Wissinkerke,* 1313. *Sept.* 25.

Willaem graue van Henegouwen van Hollant van Zelant ende here van Vrieslant maken cond allen luden, dat voer ons quam here Gherart van Eemskerke ridder mombaer van der vrouwe van Wissinkerke zinen wiue voer hare op die eene zide, ende haer Wolffart van Berssele here van Zandeburgh, here Florens, Vranke ende Clais zinen broeders voer joncvrouwe Katelinen heren Jans Mularts dochter op die ander zide, alse van deelinghe van erue, die si ghemeene hadden binnen Wissinkerke, behaluen den hofsteden. Ende dese erue voerseit die was ghekauelt ende ghedeelt bi vrienden ende bi maghen jn onse jeghenwoerdichede, zo dat joncvrouwe Kateline vorseit gheuel jn kauelinghe ende jn rechten deele al dus ghedane erue, alse hier na ghescreuen staet. Jn den eersten, die werf, meet twee ghemeten, jtem Poppen wiuen zones lant, tue ghemeten, jtem die oester burghmeede, drye ghemeten, jtem voer dat oude werf, drye ghemeten, jtem Heyne Volkrics soens lant, drye ghemeten, jtem Willem Yen soens lant ende Machtelde, drie ghemeten, jtem die Groenzwaerde jn den hoek van den weghe, ander half ghemet, jtem Giellis sheren Hadden soens lant, viere ghemeten, jtem die teghelmeet derdhalf ghemet, jtem dat Willems Vter meet was, drie ghemete, jtem Eynouts lant, viere ghemeten, jtem jn die Langhemare, zesse ghemeten van der west ziden jn ende daer te vergadren metter mate. Ende omme dat wi willen, dat dese kauelinghe ende deelinghe voerseit, die voer ons is ghedaen, bi willekueren van partien ende bi horen naste

maghen af beeden ziden vast ende gestade bliue, hebben wi jn kennessen van deser dinc, desen brief bezeglet met onzen zegle. Ghedaen jn Middelburch, des dinxendaghes voer sinte Michiels dach, jnt jaer ons Heren M.CCC. ende dertienc.

Het zegel in bruin was, is gedeeltelijk bewaard gebleven.

13. *Overeenkomst van Hendrik van Hermalen en zijn broeder met den heer van IJselstein*, 1323. *Febr.* 5.

Alle den ghenen de desen brief sellen sien of horen lesen, do wi verstaen Henric van Hermalen, de Henrix sone was van Hermalen, ende Wouter siin broeder, mit kennesse der waerheyt, dat wi mit onsen vryen wille ende mit welberadene sinne ende sonder beduanc ouer een ghedraghen siin ende versoent weder haren Ghisebrechte here van Yselsteyne ende weder haren Aernoude, siin soen, ende weder alle des heren kindere van Yselsteyne jn deser manieren, datt wi vrylike quijt laten ende quijt scelden tot haren Aernouds behoef van Yselsteyne ende tot siinre erfnamen alt gherechte ende erue ende visschery, de gheleghen siin tuschen Yselsteyne enten Dam, dat ons vader was ende des haer Aernoud vorghenoemt haer toe in bruecwere gheseten heeft, wt ghenomen dat erue, dat hi Alfaer Hubrechts sone verlyet heeft; ende voert so scelde wi vrylike quijt tot behoef haren Aernouds vorghenoemt ende sire erfnamen alsulke gherechte ende tienden, alse onse vader legghende hadde in den kerspel van Hermalen, alse op Bilenvelt ende op Broydijes velt ende in Gheruerscoep, wtghenomen alsulc goet, alse haer Aernoud voerseyt desen vorghenoemden Alfaer verlyct heeft, dat gheleghen is an den Broydiic; voert so scelde wi vrylike quijt tot behoef haren Aernouds vorghenoemt ende sire erfnamen alsulc goet, alse aen haren Aernoud vorghenoemt versocht is van den ghenen, de ons vader manne waren, wtghenomen alsulc goet, alse haer Aernoud voerseyt Alfaer vorghenoemt ende Gheraerde, Niclaes sone, verlyet heeft, so waer dat gheleghen si; voert selle wi dit

voerscyde goet quijt scelden ende op laten tot behoef haren Aernouds voerseyt ende sire erfnamen, alse voer dien heren daert af roert, wanneer dats ons haer Aernoud vorghenoemt vermaent of doet vermanen sonder alrehande archeyt. Ende waer dat sake, dat ons de here van Yselsteyne of haer Aernoud siin sone of enich des heren kindere van Yselsteyne ons besculdichden ende men ter waerheyt op ons proeuen mochte, dat wi brokich waren weder hem, so soude wi tot hore maninghe in comen tot Yselsteyne, alse dat te beteren biden here van Yselsteyne vorghenoemt ende bi haren Aernoud, sinen soen; ende waer dat sake, dat enich hoerre vriende ons besculdichden ofte wi hem, dics selle wi beteringhe gheuen ende nemen biden here van Yselsteyne vorghenoemt ende bi haren Aernoud sinen soen. Ende alle dese voerseyde ponten, de in desen brieue bescreuen staen, die heb wi Henric ende Wouter vorghenoemde ghesuoren ende gheloeft vast ende stade te houden, alse goede knapen ende wittachtighe lude sculdich siin te houden ende te voldone. Ende waer dat sake, dat wi ons in enighen voerseyden ponte verbraken, so kennede wi ons seluen meenedich ende trouweloes ende gheuen oerlof allen lants heren, so waer dat wi in horen lande quamen, dat si ons houden ende ouergheuen den here van Yselsteyne of haren Aernoude sinen sone, alse misdadighe lude. Ende om dat wi willen, dat alle dese voerscreuen ponten vast ende ghestade ende onverbroken bliuen, so heb wi Henric ende Wouter vorghenoemde desen brief beseghelt mit onsen seghellen; ende om de meerre orcuntscap ende vestenesse deser dinghe, so heb wi ghebeden onsen maghen Ghisebrechte van Langherake ende Wouter van Langherake, Willaem haren Eueraeds sone ende Henric Ghisebrecht Haeffen sone van Hermalen, desen brief mede te beseghellen in kennesse der waerheyt. Ende wi Ghisebrecht, Wouter, Willaem ende Henric vorghenoemde hebben doer bede wille Henrix van Hermalen ende Wouters, siins broeders, onser neven, onse seghelle mede an desen brief ghedaen tot eenre vaster orcunde. Ghegheuen int jaer ons

Heren dusent dre hondert ende dre ende tuintich, des saterdaghes na onser Vrouwen daghe te Lichtmisse.

De zeven zegels verloren.

14. *Arbitrale uitspraak tusschen Reinald, graaf van Gelder, en zijne beide zusters, wegens de deeling en scheiding hunner erfenis*, 1327 (*). *Maart* 25.

Wj, Reynaut greue van Ghelren, Philippe ende Yzabel, sijne susteren, joncvrowen van Gelren, dûn cont alle den ghenen, die desen brief sien solen of horen lesen, dat wi eendrechtlike ghebleuen sijn ende biuen (bliuen) eens seggens als van scheydinge onser erfnisse aen hoghen edelen luden, onse lieue vrowe ende mûder ver Margr. greuinne van Gelren, heren Gerart greue van Ghulich, onsen lieuen neue, ende heren Henric van Vlanderen greue van Loeden, onsen lieuen oem, ende ghelouen in gûeden trouwen, so wat dat dese drie eendrechtlike seggen, dat wi dat vast ende stede halden solen; ende wi Margr. greuinne van Gelren, Gerart greue van Ghulich ende Henric van Vlanderen greue van Loeden dûn cont allen luden, die desen brief sien solen of horen lesen, dat wi ons eens seggens beladen hebben tuisschen onsen lieuen soene ende dochteren, onsen lieuen here ende neue, dien greue van Gelren, ende onse lieue nichten joncvrowen van Gelren vorgenoemt, ende hebben ons beraden ende is dit onse seggen eendrechtlike als hiir na bescreuen steit: dat her Reynaut greue van Gelren, onse lieue soene, onse lieue here ende neue, bewisen sal ende gheuen binnen dier Bethwe onsen lieuen dochteren ende onsen lieuen nichten joncvrowen van Gelren vorgenoemt dredusent pont dies jaers cleynre penninge ghenge ende gheue, eenen groten coninx tornoyse van Vrancrike vor sestien penninge gerekent, dier sal he hem drehondert pont bewisen ter nester jaerscaer te boren, ende vortmer erflike to dien vierhondert ponden, de se nu in Bethwe hebben ende hiir to

(*) Vgl. van Spaen, *Hist. v. Gelderl.*, bl. 405, die echter ten onregte 1329 opgeeft.

ghehat hebben, ende dre ende tuintich hondert pont ouer vijf ieren nest comende erst te boren; then were sake, dat wi, Margr. greuinne vorscreuen binnen desen vijf iaeren afliuich worden, dat God verbieden moet, dan solen sie ghaen in alinge op boren ende renthen der drier dusent pont erflike als vorscreuen is, ende wanner oec enich van onsen dochteren ende nichten vorgen. afliuich wert, weret dat die alste eer storue, so sal de ioncste seuentien hondert pont des jaers behalden, ende tander sal weder comen aen den greue van Gelren onsen soene ende onsen here ende neue of aen sijne erfnamen, ende weret, dat de ioncste storue eer dan de alste, so sal de alste achtien hondert pont des jaers behalden, ende tander sal comen aen onsen soene den greue van Gelren onsen here ende neue vorgenoemt of aen sijne erfnamen; ende wanne sie beyde niet langer en sijn, so solen dese vorscreuen dredusent pont des jaers alinge weder comen aen onsen lieuen soene onsen here ende neue of aen sijne erfnamen; ende wanner dese bewisinge ghedaen is in alder ghenoghe als wi gheseghet hebben, so solen onse dochteren ende nichten vorgen. vertyen ende (ider) oer open brieue gheuen mit oeren seghelen ende den onsen besegelt op al recht ende aentale, dat sie te seggen hedden ende op hem verstoruen is aen der grefscap van Gelren, then weret, dat sie God daer (teinden) erfde, dat is te verstaen, of de greue van Gelren onse soene, here ende neue vorgenoemt sonder ghebuert storue. In orconde ende ghetuchnisse van desen hebbe wi onse seghele hiir aen ghehangen. Ende wi, Reynaut greue van Gelren, Philippe ende Yzabel sijne susteren, joncvr. van Gelren vorgenoemt, bekennen dat ons dies seggens, dat hiir voer bescreuen steit, wale ghenocht, ende ghelouent te halden ende te voldoen sonder arghelijst, ende hebben onse segele hiir aen ghehangen, ende hebben ghebeden ende bidden Edel luden ende ersamen heren Otten here van Kuyc, heren Didric here van Moerse, heren Peter here van der Lecke, heren Willem van Mille ende heren Jacob van Mirler den alden, riddere, want sie hiir aen ende ouer heb-

ben ghewest, dat sie oer segele mitten onsen in een orkonde ende ghetughe aen desen brief hangen. Ende wi Otte here van Kuyc, Didric here van Moerse, Peter here vander Lecke, Willem van Mille ende Jacob van Mirler de alde, riddere vorgen, om bede wille ons lieuen heren des greuen van Gelren, joncvr. Philippen ende Yzabel, onser lieuer joncvrowen, susteren van Gelren, hebbe wi onse segele mitten oeren hiir aen ghehangen, want wi hiir ouer ende dran hebben ghewest. Ghegheuen int jaer ons Heren dusent drehondert seuen ende tuintich op Onser Vrouwen dach in den Merte, alsmen scrieft Annunciatio.

Van de elf zegels slechts het tiende, in bruin was, behouden, doch geschonden.

15. *Uiterste wil van Sophia van Gelder en Mechelen*, 132. (*) *Sept.* 29.

In name onses Heren Amen. An alle die ghene, die desen tieghenwordighen brief solen sien of horen lesen, wy, Sophie van Gelren ende van Mechlen, saluit ende kennisse der waerheit. Want die mensche op ertrike niets soe sekers en is dan des doeds ende oec niet so onseker en is dan die hůre des doeds, wannere si comen zůle, es et orberlike ende nutte, dat si die mensche in sijnre ghesunden na sijnre macht ende sijnre wette alsoe verware ende versate, dat hij, soe wannere die hůre ende die stonde des doets hem beuelt, bereet si te varen tot den ghenen, daer hij dat ewige leuen besitten moge, dats mit Gode; ende want wi dit merken ende prouen ende dat oec den menschen na sijnre doedt niet anders dan sijn weldact en volget, soe hebbe wi onse testament ende onsen lesten wille nae der leringhen des ewangelies, dye sprect: »waket ende sijt hier omme wacker, alsoe want ghij niet en weet dach noch stonde," bescreuen, gheordiniert, besat ende ghemaect in gans-

(*) Deze Sophie was de dochter van Floris, heer en voogd van Mechelen, en van Mechteld van der Marck, de vrouw van Reinald II. graaf van Gelder. Vgl. van Spaen, *Hist.*, bl. 354, 390. Zij stierf 3 Mei 1329, zie bl. 463. Deze brief is van de jaren 1320—1326, blijkens de titel van Reinald: des graven zoon van Gelder.

heyt onser sinne mit wille ende ghehenghenisse Reynauts, des greuen soen van Gelren, ons lieuen ghesellen, in alsulker formen ende gheuogen als hier nae volget, dats te weten: Jnt eerste soe begheer wi des ende ghebieden ende willen, dat men alle die scout, die wi sculdich sijn bleuen na onser doet, diemen op ons wittelike ende wale bewisen mach, vergelde ende betale alentlike ende onuertrect. Voert soe besette wi ende gheuen des Heyligeysts tafel van Berlaer tien scillinge groter tornoyse. Voert des Heyligen Geests taflen te Heyst, Ytekeym, te Rymenam, te Bersel, te Beffere, te Duffele, te Wauere sente Marien, te sente Nyclaus, Putte, te Cuntike, te Brechte, te Hokesyele ende te Lyre, eenre ygeliker taeflen van desen vorgenoemden, vijf scillinge grote, die wi willen dat si an jare rente leeghen, elkes jaers onse iaerghetide daer mede te doen. Voert besette wi ende gheuen den grauwen moneken te Campe vijf scillinge grote, den grauwen moneken van sente Bernarts by Stelle tien scillinge grote; voert den witten moneken te Tongerlo, te sente Micheels by Antwerpen, te sente Marien werde ende te Auerbode, enen ygheliken closter van desen, vier scillinge grote; voert den Willaminen van Hubergen vijf tien scillinge grote; voert den grauwen nonnen van Rosendale vijf scillinge grote; voert den grauwen nonnen van Nazaret, van Rûremunde ende des Greuendale, enen ygeliken closter vier scillinge grote; voert den witten nonnen te Nymegen, te Zeenwenden, te Mechlen ende ten Lykendale, enen ygheliken closter drie scillinge grote; voert den Spitoele van Herderwike vijf scillinge grote; voert den hospitalen van Rûremunde, van Sutphen, van Venle, van Arnhem, van Lyre ende van Mechlen den groten hospitale, voert aldaer den hospitale bij der Brûsselre poerten ende oec aldaer den hospitael van Neckers pole, enen ygheliken van allen desen hospitalen drie scillinge grote; voert der firmerien oppen Begine hof te Mechlen tien scillinge grote; voert der kysten aldaer tien scillinge grote; voert te sente Claren te Cûlen, te Nusse ende te Lutzelenburch, enen ygheliken closter vier scillinge grote. Ende willen ende ghe-

bieden, dat alle dese vorgenoemde closter, hospitale, firmerien ende kysten mit alsulken gelde, alse wi hem besat hebben ende ghegeuen, jaerlixe rente copen, onse jaergetide alle jaer mede te doen. Voert besette wi den Minrebroderen te Mechlen tien scillinge grote, onse dertichste daer vor te doen, ende enen ygeliken broeder van hem allen sonderlinge drie grote, onse dertichste daer vor te doen; voert den Minrebroderen te Cůlen acht scillinge grote; voert den Minrebruderen te Cleue acht scillinge grote, ende enen ygeliken broeder aldaer drie grote sonderlinge; voert den Minrebruderen van Brussel, van Louen, van Tienen, van sent Truden, van Tricht. van Herderwike, van Deuenter, van Růremunde, van Duysburch, van Nussen, van Aken ende van des Hertogen bosche, enen ygheliken huys vijf scellinge grote; voert enen ygheliken broder te Herderwike ende te Růremunde sonderlinghe drie grote; voert den Predikeren te Nymegen ende te Sutphen, enen ygheliken huys vijf scillinge grote; voert den Carmeliten van Mechlen ende den Carmeliten van Gelren, enen ygheliken huys vijf scillinge grote; voert den Augustinen van Mechlen vijf scillinge grote; voert den Agustinen van den Beylaer vier scillinge grote. Ende willen dat alle dese biddende oerden hier vorgenoemt van dien dat wi hem besat hebben, onse dertichste voer doen van dien dage datmen onse lichame ter eerden sal bestaden. Voert soe besette wi den clusener van Lyre, den clusener van Bade bi Werde, van Neckerspole ende van sente Katerinen Waueren, enen ygheliken van hem drie scillinge grote. Ende willen datmen onse vorgenoemde testament ende oec anders onse besettinge betaele vterlike ende gelde van onsen cleynode ende van onser ghereester haue, di wi hebben; mer weert sake, dat onse lieue gheselle her Reynoudt des greuen soen van Gelren vorscr. onse scout, onse besettinge ende oec testament betaelde alse hij ons gheloeft heuet, of datmen onse scout, besettinge ende testament betaelde van ons selues goede, soe wille wi dat onse cleynode ende onse gherede haue bliue onsen dochteren, vit ghenomen dat wi onsen ghesinde besat hebben ofte noch besetten willen. Voert soe kiese

wi onse sepulture ende onse grafte ten Minrebrůderen te Mechlen. Ende op dat dit testament ende onse leste wille stedicheit ende veste hebbe, soe hebbe wi ghecoren, ghesat ende ghemaect onse executore ende onse testamentoere van onsen vorgenoemden testament eersamige lude, heren Henr., abt van sente Bernarts bij Schelle, heren Jhanne, deken van sente Gommers te Lyre, ende heren Jhan van Maesfort, onsen capellaen, ende bidden hem dat si die burden van desen testament an si nemen willen omme Goeds wille ende om waldaet, ende dat si dat vten ende enden, na dien dat si onser zyelen orberlixte weten wesen ende wijs hem betrouwen; ende willen oec soe wat dat van onsen cleynode ende ghereder haue vorgenoemt ouer loept ouer onse scout ende ouer onse besettinge, die wi besat hebben beyde in desen brieue ende oec in anderen, alse verre alse wijt nergen bewiset en hebben, dat si dat keren an orber onser zyelen in missen ende in ghemeyne ghebet, alsoe alse wi hem betrůwen ende sijt onser zyelen nutte weten wesen. Ende were dat sake, dat Got verbieden moete, dat wi storuen eere wi onsen ghesinde, dat ons ghedient heeft, bewiset hedden, soe wille wi dat onse vorgenoemde executore ende truwanten dat berichten ende bewisen int eerste na der betalinge onser scout, elken na sinen weerde, alsoe als hem redelike dunct wesen. Ende om alle tviuel, die daer in vallen mochte, te verwaren ende verhuden, soe hebbe wi ghebeden onsen lieuen here ende vader in Gode, onsen here die biscop van Luydic, dat hij onsen vorghenoemden truwanten ende testamentoer, oft hem enighe ghebreke of hindernisse vor viele als waerbi si onse testament (niet) vol enden ende volvůren en mochten als wijs begheren, helpen ende raden wil, enteliken dat volvůert werde, alsoe alse wijs begheren ende wijs hem betrůwen. Voert soe behaude wi hier mede macht te vercleren, te verbeteren, te meeren ende ..... testament alse ducke alst ons ghenuct. Ende hebben ghebeden onsen vorgenoemden executoren ende truwanten, dat si omme meerre sekerheyt ende stedicheyt der vorseyden stucken desen brief, daer wi onse segel an ghehangen

hebben, (met ons bezegelen) willen in ghetuighenisse der waerheit. Ende wi Henr., vander Goeds ghenaden abt van sente Bernarts by Schelle vorgenoemt, Jhan, deken van sente Gommers van Lyre, ende Jhan van Maesfoert vorgenoemde, want (wij ter bede van Sophie van) Gelre ende van Mechlen vorgenoemt die burden van desen testament an ons ghenomen hebben, soe hebbe wi onse segelee oec mitten haren hier an ghehanghen in ghetuighenisse der waerheyt. Ghegheuen ..... ende tvintich op sente Micheels dach.

De vier zegels verloren. Aan de linkerzijde van het stuk is beneden een gedeelte weggescheurd.

16. *Nadere beschikking van Sophia van Gelder en Mechelen*, 1328. *Sept.* 3.

Wj, Sophye van Mechlen, greuinne van Gelren, doen cont allen den ghenen, die desen brief sien sûlen of horen lesen, dat wj in gansheyt onser sinne mit wille ende ghehenisse heren Reynauts des greuen van Gelren, ons lieuen heren ende ghesellen, onse testament, daer dese brief door ghesteken is, mit desen tieghenwordichen bricue vercleert hebben ende vercleren na der macht, die wi ons in onsen testament behauden hebben, om dat daer en ghene tviuel in en valle, ende willen dat dese brief si ende bliue in alle der macht ende cracht dat onse testament is; voert wille wi ende ghebieden, datmen vor al onse scout, die wi sculdich sijn ende bescreuen is, of diemen ter witteliker waerheyde gheprouen conste dat wi sculdich weren, teersten betale ende daer na onse besettinge, di wi onsen ghesinde beset hebben ende anders goeden luden, die hier na beschreuen staen: Jnden eersten besette wi Katerinen van Nijthuysen, onser audtster jonfrouwen, onse declaken van fluwele vor hondert pont suarter tornoyse ende onse ghemenghede cleder van roder verwen ende onse hoeft coffer ende al dat daer in is van sterketten wegen; voert besette wi haer onse grauwe bont declaken ende vier paer slapelaken, die tot onsen bedde behoren, ende ses stucke groenre cleder; voert besette wi Lysebet van Broechuysen, onser jonfrouwen, onse nye ghemen-

ghede cleder ende daer toe tvintich pont sverte; voert besette wi Mechtelde van Osen onse grone grauwe bont declaken ende tien scillinge groter tornoysche; voert besette wi Willaem vander Cameren, onsen kemerlinc, drie stucke van onsen daghelixen clederen ende onsen mantel, die daer toe behoert, ende vijftich scillinge groter tornoyse op onse grone declaken; voert besette wi Otten van Nijthuysen, onsen knape, onse grise .... vor twee pont grote, ende daer toe tvintich pont suerte; voert besette wi Hyllijn, onsen scriuer, enen oop ende enen menghe pot, die ghebo..... vor dertich scillinge grote ende daer toe tvintich pont suerte; voert besette wi Henr. van Hylbergen tien pont cleyne; voert Jacop van Nassouwen tvintich pont cleyne; voert Wijer, onsen bottellier, acht pont; voert besette wi Belyen onse corte wardetors ende onsen grauwen bonten mantel ende onse papegayngen sa ... die tapite, die daer toe behoren, ende tien pont svarte; voert besette wi Pepeken, onsen coke, drie stucke par scarlakenre cleder, die noch niet volmaect en sijn, ende een pont groter; voert besette wi Wyot, onsen knecht van onser cameren, acht pont sverte; voert besette wi Geneken acht pont cleyne; voert desen tveen vorscr. Wyot ende Geneken te samen onse rode bont declaken; voert besette wi Goesken Bieshoep acht scillinge groter; voert Gyseken, onsen coc, ses scillinge groter; voert Blitterswijc, onsen knecht vander coken, vijff pont suarte; voert Jhan Ammen ses pont; voert Goesken, onsen knecht vander cameren, vijf ..... Voert besette wi bruder Wicker, onsen bijchter, een pont groter; voert besette wi onsen testamentoer, den abt van sente Bernaerts, vijftien scillinge groter; voert den deken van sente Gommers tot Lyre, vijftien scillinge groter; voert heren Jhanne van Maesfoert, twee pont groter van onsen ghereetsten cleynode ..... Voert weer dat sake, dat onse lieue here ende gheselle, her Reynaudt greue van Gelren vorgenoemt, onse scout, testament ende onse onrecht (betaelt ende wederkeert), also alse hij ons gheloeft heeft, of dat onse scout, testament ende onrecht vorscr. betaelt worde alinclike van onsen erue, so

wille wi .... ander behauden onse cleynode van cronen, van sappelen, van wintsnoren, onse tvee beste crame, culten ende tapiten, die daer toe behoren ..... syden cleder, die van fluwele oft van cammetas sijn; mer were dat sake, dat onse lieue here ende gheselle vorscr. onse scout, testament ende onrecht vorscr. niet en betaelde noch weder en keerde als vorscyt is, so wille wi datmen alle onse cleynode wilkertunne si sijn ende alle onse gherede haue vercopen bi rade onser testamentoer, wilken wijt beuolen hebben te doen, ende gelde daer mede onse scout, testament ende onrecht vorscr. Voert were dat sake, dat onse lieue here ende gheselle vorscr. of yemant van onsen vrienden ons cleynouts yet losen woude tot onser kinder behoef, des gonne wi hem wale dat sijt mogen losen ende datment hem nare gheue dan yemant anders. Voert besette wi broeder Bonden van sente Bernaerts onsen bote tvec groter, wilken wi onsen testamentoer maken mit desen brieue mit onsen testamentoeren; voert hebbe wi beuolen ende beuelen heren Jhanne van Maesfoert, onsen testamentore, weert sake dat wi yemant van onsen ghesinde yet gheuen of besettende, dien wi niet beset en hebben of die niet bescreuen en sijn, dat hij dat sonderlinge mach doen, want wi hem onsen wille daer af beuolen hebben; voert beuelen wi heren Jhanne vorscr., want hij onsen wille bet weet dan onse ander testamentoer, dat hij alle onse ander cleynode, die wi niet beset en hebben, wilkertunne dat se sijn, vercope ende keerse aen die stede, die wi hem beuolen hebben. Ende want wi willen dat alle dese vorscr. stucken vaste ende stede bliuen, so hebbe wi omme te meere sekerheyt onsen segel aen desen brief doen hanghen. Ghegheuen jnt jaer ons Heren dusent driehondert acht ende tvintich op sente Gregorius dach.

17. *Verklaring van Philippe en Isabele, jonkvrouwen van Gelder, dat zij voldaan zijn volgens de uitspraak hierboven, n°.* 14, 1329. *Febr.* 16.

Wj, Phylippe ende Ysabele, susteren, joncvrouwen van

Ghelren, doen cont aldien ghenen, die desen brief soelen sien of hoeren lesen, want een hoghe edel man, her Reynald greue uan Ghelren, onse liene broeder, onse bewisinghe van al onser goedennisse ende erfenisse, na segghen hogher edelre lude onser liever vrouwen onser moeder, dier greuinnen van Ghelren, heren Gheraerts des greuen van Gulic, ons lieuen neuen, daer God die ziel af hebben moet, ende heren Heinrics van Vlanderen greuen van Loyden, ons lieuen oems, ons ghedaen heeft, als die brieue spreken der uoerghenoemder segghere, die daer op ghemaect siin ende si beseghelt hebben met onsen lieuen broeder ende met ons; ende om dat ons deser bewisinghe ende goedennisse wael ghenoecht, also dat wi dat segghen tusschen onsen lieuen broeder ende ons wittelike ende wael willen ende soelen hauden, so heb wi uerteghen ende uertien in desen brieue op alle recht ende acentael, die wi tesegghen hadden of hebben ende op ons uerstoruen is ander greefscap van Ghelren, enweer dat ons God daer teinden eruede, dat is teuerstaen, of onse lieue broeder die greue van Ghelren sonder gheboert storue, dat God uerbieden moet, jn allen maniren, dat die brieue spreken van dien segghen uoerghen. Jn orconde ende uestennisse deser stucken, so heb wi onse seghele an desen brief ghehanghen, ende bidden enen erechtighen vader ende here in Goede, onsen lieuen here den bisscop van Vtrecht, ende hoghe edel lude onse lieue vrouwe onse moeder, greuinne van Ghelren, heren Willem greue van Gulic, onsen lieuen neue, ende heren Heinric van Vlaenderen greue van Loyden, onsen lieuen oem, dat si hoer seghelle metten onsen an desen brief willen hanghen. Ende wi, Jan, bider ghenaden Goeds bisscop toet Vtrecht, Margar. ald greuinne van Ghelren, Willem greue van Gulic, ende Heinric van Vlaendren greue van Loyden uoerghenoemt, om beden wille hogher edelre joncvrouwen Phylippen ende Ysabelen joncvrouwen van Ghelren uoerghen., hebben onse seghele metten hoeren an desen brief ghehanghen jn orconde der waerheit van allen stucken uoerscreuen. Ghegheuen int jaer ons Heren dusent drie hondert ende

neghen ende tuentich, dies donresdaghes na sunte Valentins dach.

Van de zes zegels het tweede en het vierde, in bruin was, behouden, doch zeer beschadigd.

18. *Graaf Willem van Holland waarborgt aan den heer van Arkel, dat zijne regten niet zullen verkort worden door de voorregten, aan die van Bergambacht gegeven*, 1330 (*). *Julij* 20.

Wj Willaem, graue van Heynn., van Holland, van Zeeland ende here van Vriesland, maken cond allen luden, dat wj ghegheuen hebben ende gheuen onsen lieuen neue den here van Arkel ende Janne sinen broeder ende horen nacomelinghen, dat alle die ghene die poirters siin, oic wair dat si poirters (siin ende) hoir erue ligghende hebben jn den ambochten van Berghen ende Berghe ambocht, van den nuwen Ottedijc, van (Coelwijc), van Stollewijc ende van Beyers roeden, also verre alse deze vorseyde ambochten toe behoiren onsen trouwen ridder heren Janne here van Arkele ende Janne sinen broeder, niet bescermt noch bevreet wesen en zullen onder dien rechte, dat wj ghegheuen hebben onsen luden van den ambochten voirscreuen, ten sie dat si den here van Arkel onsen neue voirscrenen, sinen broeder ende horen nacomelinghen van horen erue gheuen, ghelike dat anders die ghebure van den vorseyden ambochten doen ende ghedaen hebben, eer si voldaen hebben, welc vorseyde rechte roert van borchtochte, van doitslaghe ende van leemten, dat die van den ambochten voirscreuen quiit ghecoft hebben tyegens ons, ende quijt ende vry hebben sullen ende behouden jn allen manieren alse hoir hantfeste begrijpt, die si van ons dair op hebben open bezeghelt. Ende om dat wj willen dat hem dit vaste ende stade si ende wel ghehouden worde van ons ende van onsen nacomelinghen, soe hebben wj hem desen brief dair op open bezeghelt med onsen zeghel. Ghegheuen tote sinte Gheertrude berghe des vrienda-

(*) Vgl. hierbij de voorregtsbrief voor die van Bergambacht bij van Mieris Charterb. II, blz. 500.

ghes voir sinte Marien Magdalenen dach, jnt jaer ons Heren M°. CCC°. ende dortich.

Het zegel verloren.

19. *Verklaring van Wouter Gerrit Simonszoon van der Goude, dat hij den heer van IJsselstein schadeloos zal stellen voor een borgtogt*, 1332. *April* 21.

Alle den ghenen die (dezen brief zullen) zien of horen lesen. Jc Wouter Gherret Symons zone vander Goude, knape, make cont met ..... der waerheit, dat ic ghelouet hebbe ende gheloeue in goeden trowen met desen tgheghenwordigen (brieue) eenen eersommen man, minen heren, here haren Aernoude van Yselsteyne, ridder, scadeloes (te houden) endewel te quiten, als van hondertich ponden suarter tornose, die hi vor mi gheloeuet heeft (ende) verborghet Ghisebrecht Falien, borgher tAmersfoert, al daer die dach of is to Paschen naest comende; ende waer dat zake, dat haren Aernoude vorseit of sinen borghen enich cost of scade quame van desen voerseiden hondert ponden, dat ic se niet en betaelde tot desen voerscreuen termiin, dat soud ic of miin arfname, war ic doet, haren Aernoude voerzeit of sinen arfnamen, ghebreeke siins, dat God verbieden moete, vp richten ende ghelden tot siins selues segghen sonder alrehande archeit. Jn oerkonde des briefs bezeghelt met minen zeghel; ende om die meerre zekerhede dat ic wil dat dit wel ghehouden warde ende voldaen van mi of van minen arfnamen, waer ic doet, haren Aernoude voerseit of sinen arfnamen, ghebreke (siins), so hebbic ghebeeden eersomme knapen, als Dideric Cosin van Ysselt ende Willam Vlaming (sinen) broder, dat se desen brief bezeghelt hebben met mi tot eenre orconde. (Ende wi) Dideric Cosiin van Ysselt ende Willam Vlaming, want ons dese vorscreuen ..... condich sin ende es ons Wouter Ghert vorseit ghebeden heeft, so hebben wi desen (brief met) hom bezeghelt met onsen zeghelen tot eere (eenre) orconde. Ghegheuen jnt jaer ons Heren dusent driehondert ende tweendertich des dinsedaghes na Paschen.

Van de 3 zeghels het tweede, in rood was, gedeeltelijk behouden.

20. *Vidimus van een verbond* (9 *Junij* 1334) *tusschen den koning van Bohemen en den graaf van Vlaanderen, tegen den hertog van Brabant*, 1334 (*). *Junij* 11.

A tous chiaus, qui cest present escript veront ou oront, Guillaumes contes de Julers salut. Sacent tout que nous auons veulkes, tenues et leulkes vnes lettres sellees des scaulz de tres haut et poissant prinche, monsigneur Johan par le grasce de Dieu roy de Boeme, de Pullane et conte de Lucxembourck, no tresehier seigneur, et monseigneur Loys conte de Flandres, de Neuers et de Reters, nostre chier cousin, entires, non canchelees, non rasees, non visciees, contenans de mot a mot la fourme qui senssuit: Nous Johans, par la grasce de Dieu roys de Boeme, de Pullane et cuens de Lucxembourc, et Loys contes de Flandres, de Neuers et de Rethest, faisons sauoir a touz presens et auenir, que combien que nous roys deuant nommeis iusques a ores nayons volu yestre allyes a nostre treschier cousin le conte dessus dit par autre manere que par celle que iestre y doit pour raison naturelle entre eus alliensses faites et scellees de noz ameis cousins larcheuesque de Coulloingne, leuesque de Liege, le conte de Flandres deuant dit, le conte de Haynn., le conte de Guelre, le conte de Julers, le conte de Zelande et mess. Jehan de Haynn., contre le duc de Braibant qui ore est, ja soit ce que nostre noms y soit escrips, et de puis veu, sceu et considerei le bon et loyal droit, que nostre dis cousins li contes de Flandres a encontre le dit duc, par le quel il a commenchie et emprise guerre contre luy, par ce que il na peu auoir raison de lj plus. fois et souffissamment sommeis et requis, noz nous allions auoec nostre dit cousin le conte de Flandres et metons desmaintenant es alliensses, faites et scellees entre noz chiers cousins dessus nommeis, et les prometons especialment au dit conte de Flandres par nostre foy et sairement, donnei sur saintes euangiles corporelment tenir et garder fermement sanz corrompre de point en point et sur

(*) Vgl. van Spaen, *Hist.*, I., bl. 476 en de stukken bij Nijhoff, *Gedenkwaardigheden*, I, bl. 277, waarbij nu nog dit charter komt.

les painnes contenues et expressees es dittes alliensses en la fourme et manere quelles sont escriptes et y celles sceller de nostre grant scel entre ci et la Magdelainne prochainnement venante ou en apres se requis en sommes et a nous soient monstrees de par nostre dit cousin, sauf ce que layde que faire li deuons contre le duc est ensi consideree et determinee, que nous li auons prommis et promettons par nostre ditte foy et sairement deuant dit et sur les painnes contenues es dittes alliensses, que se apres ces attenances, qui apresent sont entre le dit conte et duc, guerre est ou se fait, nous en propre personne venrons dedens les quinze jours apres ce quil le nous aura segnifie ou requis par lj ou par ses messages, par bouche ou par lettres closes ou ouuertes, toutes excusations ou essoignes mises arriere, excepte de maladie ou de prison, dont Dieux nous deffende, a tout cent hommes darmes souffissans ou plus, se auoir les pouons bonnement, et jl le nous requiert pour demorer dedens son pays de Flandres ou conte dAlost continuelment, pour greuer le duc, son pays et alloyes, soient ceulz de Mallinnes ou autres aidans au dit duc ou a ceuls de Mallisnes, aus despens du dit conte dedens ses villes tant soulement de vin, pain, char et fourrage, et se ainsi fust que le dit conte volsist traire hours as champs pour logier ou assegier, nous trairons hors auoec luy ou ses gens et les menrons et gouuernerons, se il li plaist, a tout nostre pooir et a fort de gent darmes, tant que auoir en poirons des le temps que il nous en requerra, et demourrons la sans en partir a toutes noz gens et pooir a noz propres frais et coustanges de tout; et se par maladie, dont Dieux nous gard, nous en loyautei ne li poyons aidier de nostre propre personne, si li prommetons nous ainsi comme dit est, de li enuoyer souffissant capitainne pour nous, a tout telles gens darmes et telle quantitei, comme nous feyssions et ferions, se en propre personne aler y poyons, et de y venir la guerre durant et nostre maladie cessant sans mal engien; et auoec ce li prommetons nous par nostre dit sairement et loyautei, que ceste alliensse durant

nous li garderons de fait et de parolles en guerre, en pais, en traitteries de pais, en tous lieus, en tous cas, deuant toutes gens, son estat, honneur et heritage en tant comme les alliensses se pueent estendre. Et nous contes de Flandres, de Neuers et de Rethest, considerans la loyautei, ayde et promesses que noz chiers sires et cousins li roys deuant nommeis nous fait chi dessus, et esperans, que il les nous tenra et a nous yestre mieuls pourfitables et honnerables, li auons encouuet par no foy et serement, tel comme dit est, a tenir et garder fermement les alliances que jl doit seeller, ensi comme prommis et seellei lauons entre noz cousins dessus nommeis, et auoec ce que nous li presterons sys mille royaulz ou monnoie al aduenant a ceste quinsainne de la S. Jehan Baptiste prochainne venant, et noef mile a la S. Remy prochainne venant; les quelles sommes de deniers il prendera dedens nostre ville de Bruges ou a Paris, ou fera prendre ou receuoir par ses gens, qui donront telles lettres de recognissance, quittance et seurte, comme a ce affiert. Et est pourparle et accordei aus termes deuant dis et se einsi est, que guerre demeure ou se fache apries ces attenances qui sont apresent entre nous et le duc et nos dis sires et confors, li roys dessus dis viengne et demeure aueuques nous en la ditte guerre a nostre requeste selonc ses conuenances deuant dittes, le dit prest de deniers li demourra en pur don sans rapiel, non contrestant choses ou conuenances contenues es dittes alliances; et ou cas que nous auerions accort au duc, ou que noz dis sires et cousins ne se seroit entremis de la guerre auoecques nous a nostre requeste, einsi comme dit est, la quelle requeste nous sommes tenus de faire, se faire le volons, entrechi et lissue dou mois dAoust prochain venant, ou se nous ne feissions la ditte requeste entre si et lissue du mois dAoust dessus dit, noz dis sires et cousins demourra quittes enuiers nous des alliances et prommesses dessus dittes et sera tenus de nous rendre les dis sys mile et noef mile royaulz dedens le Noel prochain venant a Bruges ou a Mons en Haynn. et de ce nous

doit et a encouuet de donner ses lettres et les lettres de noz chiers cousins le conte de Guelre et de Julers, es quelles il soblegieront par foy et par sairement et sur lobligation de tous leur biens et de leur subges ou cas deuant dit de nous rendre les dittes sommes de florins au dit Nouel et de les nous rabatre, descompter et quitter de la somme, de la quelle nous sommes tenus a nostre chiere cousine Margheritte, fille de no chier cousin le conte de Gelre dessus dit, au terme du dit Noel, pour raison de lachat fait a nostre ditte cousine et cousins de laduouerie et seignourie de Mallisnes et des appiertenances que nostre ditte cousine y auoit; et de ces choses nous doit noz dis sires et cousins enuoyer telles lettres et seurteis au mieulx que on les porra faire, en boine foy, aus fins dessus dittes, ale ditte quinsainne de la S. Jehan prochainne. Les quelles choses toutes entirement nous ensemble et vn chascuns de nous auons prommises par nos fois, loyauteis et sairemens donneis, einsi com dit est, tenir et garder, sans venir al encontre en nulle maniere, et les prisons que nouz rois dessus dis ou nos gens prendrons, seront gardez par nostre main ou de noz gens et par le main de nostre dit cousin, le conte de Flandres, ou de ses gens et partis, moitie a moitie, au plus justement que on porra, et lune moitie sera deliuree a nous roy dessus dit ou a noz gens, et lautre moitie au dit conte de Flandres ou a ses gens, pour faire chascun de sa partie sa volentei. Et en signe et tiesmoingnage de veritei nous roys de Boeme et nous contes de Flandres dessus nommes auons seelle ces presentes lettres de noz seaulz, qui furent faites et donnees a Mons en Haynn. le noeuisme jour dou mois de Joing, lan de grasce mil trois- cens- trente et quatre. Et pour chou quil soit a croire, que nous ayons veu et oyt lire le teneur des lettres dessus dittes, si en auons nous Guillēs contes de Julers deuant nommes mis et pendu no propre seel a cest present escript en tiesmoingnage de veriteit. Escript et donne a Mons le onzime de Juing en lan dessus dit.

Het zegel in geel was bijna verdwenen.

21. *Einduitspraak van Philips, koning van Frankrijk, ter beslechting dezer geschillen, te Amiens gegeven* 25 *Aug.* 1334 1).

Philippe par la grace de Dieu roys de France, nomme et esleu juge, arbitrateur, traiteur et amiable compositeur entre haus hommes noz chiers et amez amis et feauls cousins, Jehan roy de Boeme, Wileran arceuesque de Couloingne, du saint empire, par Ytalie arcechancelier, Adolf euesque du Liege, Loys de Flandres, de Neuers et de Retest, Guillaume conte de Haynaut et de Hollande, Renaut conte de Gelre et de Suyetphenne, Guillaume conte de Juilliers, Jehan de Haynaut conte de Soissons et sires de Byaumont, Loys conte de Los et de Chiney, Guillaume de Haynaut conte de Zellandes, Jehan conte de Namur et Guy de Namur, frere au dit conte de Namur, leurs alliez, adherens et aidans dune part, Jehan duc de lOtriche, de Braibant et de Lembourc, ses aliez, adherens et aidans dautre, sur touz les debas et descors, meuz entre les dittes parties pour tout le temps passe jusques au jour de huy, si comme plus plainement est contenu ou compromis sur ce fait, pour oster toute matiere et cause de debat pour le temps aduenir pour le bien de pais, lamour et laffection que nous auons a ycelles parties, et eusement pour oster touz empeschemens, par le quiex le saint voiage doultre mer, que nous auons empris, pourroit estre retargiez etempeschiez; le quel compromis nous auons receu et receuons en nous et nous en chargons par vertu diceli compromis et pouoir a nous octroie et donne, si comme dit est, du consentement et volente des dessus dittes parties, ordenons, prononcons et determinons en tant comme il puet touchier a chascune partie des diz aliez contre le dit duc et touz ensemble en tant comme il sont confederez contre luy et semblablement en tant comme il puet touchier le dit duc contre chascune partie et touz ensemble en la fourme et en la maniere qui ensuit: Premierement, quant a ce qui puet touchier les aliances dentre les dessus diz aliez, leurs adherans et aidans dune part et le dit duc dautre, nous voulons, ordenons et

1) Vgl. van Spaen, *Hist.*, bl. 485.

prononcons par nostre sentence diffinitiue, que les dittes alianees soient nulles, et pour nulles les prononcons, voulons et enioingnons aus diz aliez et confederez contre le dit duc sus la painne dessouz escripte, que desoremais ne vsent de la ditte aliance contre le dit duc en nulle maniere, quelle que elle soit, contre les gens de sa terre ou ceuls, qui sont et ont este de laide du duc, et semblablement voulons et ordenons, que le dit duc par cause des dittes aliances ne puist poursuir les diz aliez, aucuns diceuls, ne leurs adherens; ancois voulons, que toutes les dittes aliances soient tenues pour nulles et aussi comme se onquesmais riens nen eust este fait ne parle. Jtem voulons, ordenons, et enioingnons aus diz confederez et aliez contre le dit duc et semblablement au dit duc, que desoremais il aient bonne amour lun vers lautre, si comme charite et bonne affection et affinite le requierent et veulent. Jtem voulons, ordenons et prononcons, que touz prisons, pris tant dune partie comme dautre, soient renduz quittement et franchement sanz nulle rancon, en quel lieu que il soient ou aient este transportez, paiant touteuoies tels despens raisonnables comme il auront faiz en la prison, sanz plus demander leur. Jtem se aucun des diz prisons tant dune partie comme dautre auoient promis et acorde aucunes sommes ou quantitez dargent pour leur rancon, les quelles sommes ou parties dicelles ne feussent encores pas paies, du tout de ce qui est a paier nous les absolons et quittons et voulons, que il en soient tenuz quittes et absols pour le temps aduenir, sanz ce que nuls leur en puisse faire demande, et semblablement en absolons, quittons et deliurons leurs pleges ou gages, se aucuns en auoient obligiez pour la ditte cause; si voulons et enioingnons aus diz confederez et aliez contre le dit duc et semblablement au dit duc, que touz les diz prisons et pleges, quelconque part que il soient dessouz leur pouoir ou ailleurs en quelconques lieu ou lieus transportez par euls ou aucun deuls ou par leurs subgiez ou aucun de leurs subgiez, il deliurent, quittent, facent deliurer et quitter euls et leurs pleges ou leurs gages en la maniere que nous les auons deliure et quitte,

comme dessus est dit. Jtem nous voulons et ordenons, que touz ceuls qui pour cause de la ditte guerre, commotion et aliances dessus dittes ont rendu et quitte leurs hommages a leur seigneurs ou seigneur de qui il tenoient, pour aidier a ladnerse partie, tant dune part comme dautre puissent recouurer au leur et a touz leurs biens, gisans souz leurs diz seigneurs ou seigneur, et en puissent vser et joir en la maniere que il faisoient auant la ditte guerre, par tele maniere que il refacent nouuiaus hommages a leurs seigneurs aussi comme deuant. Jtem se aucuns biens des diz prisons ou autres qui ne seroient ou auroient este prisonniers, aussi comme des prisonniers, tant dune partie comme dautre auoient este venduz du seigneur ou seigneurs qui pris ou vendus les auroient, des quels biens les termes ne seroient encores pas escheuz au jour de ceste presente ordenance, nous voulons, ordenons et determinons, que yceuls biens soient renduz quittes et deliures aus diz prisons ou prisonniers ou autres, comme dit est, non contrestant vente, alienation ou obligations faites au contraire, comme dit est; et pour oster toute doubte, voulons et declarons, que le blez, soiez et autres fruis cuillis et leuez, mis en granges ou en sauuete, soient et demeurent a ceuls qui les ont fait cuillir, leuer et mettre a sauuete. Jtem nous voulons et ordenons et par nostre sentence determinons, que toutes les rancons des villes tant dune part comme dautre, les quelles ne sont encores pas paies, soient quittes et mises au nient, les pleges ou gages pour ce donnez et obligiez, quittes et deliures, ja soit ce que aucune des dittes rancons encores a paier, comme dit est, eust este transportee ou cedee en personne dautrui. Jtem nous voulons et ordenons, que toutes les choses, qui ont este faites, ordenees et traitiees par noz messages et commissaires enuoiez a Cambray depar nous, cest assauoir, leuesque de Therouenne, labbe de saint Nicayse de Rems, larcediacre de Tournay, Ansel sire de Joyinuille, Mahuy de Trye nostre mareschal, Ferry de Piquigny, Guy Turpin et Michiel de Reecourt, nos amez et feals conseilliers,

entre les diz aliez dune part et le dit duc et ses gens dautre, en la maniere queil appert par lettres seellees des seaus des dittes parties et de noz messages et commissaires dessus diz, soient gardees et tenues entierement des dittes parties et chascune dicelles, sans venir encontre par nulles voies, quelles que elles soient, sur la paine ci dessouz escripte, des quelles ordenances traitiees a Cambray la teneur ensuit de mot a mot: Acorde est entre le duc de Braibant dune part et le conte de Gelre dautre, que le conte de Gelre, sa fille et leurs hoirs doiuent joir de leurs biens et heritages en Braibant sanz empeschement du duc de Braibant ou des siens aussi franchement, comme les seigneurs de Malines les souloient tenir anciennement. Jtem la bourgoisie de la Chapele est, sera et demourra heritablement anullee en tant comme il touche au duc et au conte, sa fille et a leurs hoirs. Jtem les anciennes bourgoisies des bonnes franches villes de Braibant demourront en leur vertu, parainsi que les bourgois, demourans et habitans du tout es dites bonnes franches villes doiuent ioir de leurs bourgoisies, mais leurs heritages gesanz dessouz le dit conte, de sa fille ou de leurs hoirs demourront en la subiection du seigneur selonc coustume, droit et vsage du lieu, ou li biens sont ou seront situez, et se les bourgois des franches villes viennent dedans la justice ou seignorie du dit conte, de sa fille ou de leurs hoirs et meffeissent en fait de crime et estoient pris presentement, on doit faire illucques diceulz bourgois droit et iustice selonc le droit et sentence du lieu. Jtem de lauouerie de Herbemches et Mennewede, on en fera auoir au conte vn feal homme aussi souffissant, comme celui fu qui vendi au duc la dite aduouerie, et ainsi il souffist au conte se il est trouue quil soit du fie du conte par enqueste de deux depar le duc et deux depar le conte, qui seront nommez de la besoigne de Tyle et de Heusden. Jtem de la ville de Dregheden jureront pour le conte sire Gautier de Voshen et sire Eurart Vlst cheualiers du conseil le conte que de meilleur droit on doit tenir la dite ville du conte que du duc, et ainsi on tendra la

ville du conte, et se les deux cheualiers ou aucun deuls pour loyal essoinne ny puissent entendre dedens la Toussains, le conte pourra deputer et ordener autre ou autres souffisans de son conseil sanz mal engien des sis a ce nommez, et ce doiuent il faire a la Graue pardeuant bons tesmoings dignes de foy, et par ainsi on a vers le conte fait son deuoir, se il estoit ainsi que le duc ne vousist enuoier ses genz pour oir les sermens de ces cheualiers, a certains jours dedens le terme dessus dit. Jtem du quart point est acorde, que le duc fera apporter a la journee dAmiens les lettres originals, dont il voudra monstrer, que le conte doit restre en son hommage de seigneries de Herpen, de Meghen, de Merwoit, de Geldrop et de la iustice que le seigneur de Bonestel tient du conte et de toutes autres justices que on tient du conte, ou il y fera apporter la copie des originals souz seaus auttentiques, et se les originals ny sont apportez, le duc fera apporter et monstrer a la Graue les diz originals dedens les trois sepmainnes prochainnes au dit conte et a son conseil a ce ordene, apres le departement dAmiens; et en tant comme il apparra par les dites lettres originals que le dit conte en deura hommage au duc, le conte li fera, parainsi que le duc doit auoir illucques tele souuerainnete comme il a es autres fiex que le conte tient du duc, se aucuns en tient; et se le dit conte ne tient nul autre fie du duc, si aura le duc tele souuerainete au dit fie comme aus autres les seigneurs du conte ont es fiex que il tient deuls, et demourra le conte en paissible possession des diz biens jusques atant que les diz originals soient monstrez, comme dit est; et se le duc ne monstre ou fait monstrer les diz originals dedens les trois sepmainnes, comme dit est, apres le departement dAmiens, se demourront les seigneries dessus dittes et leurs appartenances au dit conte et nen deura nul hommage au duc pour les diz biens. Jtem de la ville de Heulten seront maintenant nommez deux hommes depar le duc et deux hommes depar le conte, qui senfourmeront et diront par leurs seremens dedens la Toussains, se la ditte ville appartient de droit au dit duc ou au dit conte; et se elle appar-

tient au duc, elle demourra au duc sanz estimation, et se elle appartient au conte, elle sera estimee en deniers pour le conte auecques lautre terre et seignorie de Heusden que le conte y tient; et se les quatre ne pueent acorder, le duc et le conte ordeneront vn bon souuerain moien qui dira par son serement, au quel de ces deux seigneurs la ditte ville appartient de droit, et ne durera le pouoir des quatre que jusques a la Toussains et le pouoir du souuerain jusques au Noel, et le dit souuerain sera nommez a Amiens, et en cele meisme maniere auront les quatre et le souuerain pouoir de ordener selonc droit des departemens et disioinctions des seigneries illucques dentre le duc et le conte, et jurera le souurain de donner et mettre la chose a fin dedens Noel; et se il mouroit, on prendra vn autre, qui aura semblable pouoir, qui seront nommez a Amiens. Jtem de la ville de Bardewit, se le seigneur de Granendont, sire Jehan de Rancourt, sire Jehan de Helbec et sire Thierry de Waluicourt cheualiers jurent pour le dit duc, que la ditte ville soit de meilleur droit au duc que au conte, elle demourra au duc franchement sanz estimation, comme dit est de Heulten, et ce doiuent il faire dedens la Toussains prochainne; et se il ne le jurent, elle sera estimee pour le conte, comme dit est de Heulten, et quant il deuront jurer, il le feront sauoir au dit conte ou ceuls qui seront depar lui ou pais huit iours deuant, et ce doit estre fait a la Graue; et se le conte ny enuoie ses amis pour oir les seremens, donc pourront il jurer en la presence de bons tesmoings dignes de foy; et se il y auoit aucuns des quatre, qui eust loyal essoinne de maladie ou de prison, le conte de Gelre desia ou a Amiens en nommera quatre, des quiex quatre le duc en enuoie vn ou deux, selonc lessoinne que les premiers quatre auroient. Jtem du tiers de vint mille royauls dor, paiez par le conte au duc pour le seigneur de Faquemont, tesmoigneront le seigneur de Kuyc et le prouost de Wassembergue a Amiens deuant le roy, ce que il en sceuent, et la restitution qui en sera faite au conte, sera faite dedens Noel. Jtem le duc deuant dit doit a Amiens deuant le roy nos. a

heriter par voie deschange le dit conte et ses hoirs des villes de Tyele, Sandewit et Herweden et de toutes leurs appartenances, et le dit conte doit heriter le dit duc et ses hoirs aussi par voie deschange deuant le roy de la terre et seignories de Heusden qui li est escheue de la mort de Jehan de Heusden et des appartenances, par tele condition, que deux hommes depar le duc et deux hommes depar le conte, les quiex il ordeneront, senfourmeront et regarderont par leurs seremens la valeur des biens dune part et dautre, et celi des deux seigneurs, qui aura euz les meilleurs biens, fera recompensation et amendement a lautre en deniers selon lordenance des quatre qui seront nommez, apaier au terme que il diront, et se les quatre ne se pueent acorder, le duc et le conte prendront souuerain en cas et lordenance du souuerain sera tenue dune part et dautre et touz seront nommez a Amiens, et le pouoir des quatre doit durer iusques a la Toussains et du souuerain iusques a la Chandeleur, et nullement ne se pourra le souuerain excuser, que il ne die son dit dedens la chandeleur prochainne, et celi qui paiera la recompensation en deniers par le dit du souuerain, la doit paier a ces prochainnes Pasques sanz contredit et en fera bonne seurte souffisant. Jtem toutes les lettres que le dit duc a des antcesseurs du dit conte ou du conte faisoient (faisant) mention de aliances ou de seruises, seront portees a Amiens en la main du roy de France nos., du roy de Boeme et du conte de Haynaut, et lordenance que il en feront, sera tenue dune part et dautre. Jtem le dit duc donra sa fille moinsnee au fil du conte pour fame et espouse et donra le duc auec sa fille au fil du dit conte pour cause de mariage et despousailles entre la somme de quatre vins mille et sexante mille liures, le gros tourn. bien compte on acompter pour seze deniers, tele somme comme le roy de France nos., le roy de Boeme et le conte de Haynaut voudront auiser et ordener a Amiens, et dicelle somme que les dessus diz roys appeles auecques euls le conte de Haynaut auiseront ou ordeneront, le duc paiera a lordenance du roy en deniers

comptans la moitie et paiera le duc lautre moitie, quant le dit mariage sera parfait et consommez, et se le dit mariage se deffait par la mort de lun des enfans, le quel mariage ne se doit ne puet deffaire nullement, fors que par la mort de lun des enfans, le dit conte doit rendre au dit duc ou à ses hoirs la moitie des deniers, que il auroit euz pour cause du dit mariage a deux ans, et quant le dit mariage sera parfait, le dit conte fera certain assignement en son heritage pour touz les deniers pour les deux enfans et leurs hoirs acompter, adez et a assigner pour dis deniers vn denier heritablement; et le dit conte donra le manoir de Suytphainne auec sa closure sanz prisiee a son fil et toute la conte de Suytphenne pardela Ysselle, ainsi comme Ysselle depart la ditte conte de Velue, hors mis le tonnelieu de Lobede pour douze mille liures de terre par an du dit paiement; et se la ditte conte ne vaut tant par an, le dit conte la doit bien parfaire tant en autres bonnes rentes sanz mal engien; et se du conte deuant dit defailloit auant que son dit fil, son fil demourra conte de Gelre et de Suytphenne, sauf a la contesse, qui maintenant est, son douaire, mais se le dit fil du dit conte auoit ou eust autres freres ou suers, vn ou plusieurs, de pere et de mere de lui, il deuroit faire parcon raissonnable de son heritage selonc le conseil de ses amis et lusage du pais; mais se le dit fil mouroit auant le dit conte et eust enfans malles, ceuls enfans malles auroient la ditte conte de Suytphenne pardela Ysselle et la perfection des douze mille liures de terre dessus diz et auec ce le dit tonnelieu de Lobede heritablement, et tout ce tenront en fie et hommage a touz jours des contes de Gelre, qui seront pour le temps; mais se le dit fil auoit enfans non malles, ses enfans non malles auroient tant seulement les rentes et reuenues de la dite conte de Suytphenne pardela Ysselle, sauf au conte de Gelre pour le temps et a ses hoirs le dit tonnelieu de Lobede et la seignerie et justice de la dite conte de Suytphenne, les quelles rentes et reuenues les hoirs non malles tenront aussi en fie et en hommage des contes de Gelre, qui seront pour le temps. Et la fille du dit duc aura pour son douaire huit

mille liures de terre du dit paiement bien assignees aus vs et coustumes du pais; et pour lamour des seigneurs le roy nostre s. fera auoir de nostre saint pere le pape tele dispensation pour les enfans, comme il appartendra. Jtem du seigneur de Heynsbergh est acorde, que le dit duc li paiera toutes les debtes que le dit seigneur de Heynsbergh pourra monstrer par bonne creable verite soit par lettres ou sanz lettres, et le doit monstrer dedens la Natiuite Nostre Dame prochainne, et son paiement li sera fait dedens la Saint Remy, car les termes sont longuement passez du paiement, se le duc ne puet monstrer paiement par confession de partie, par lettres ou par tesmoings. Jtem de larticle du seigneur de Heynsbergh est acorde, que par le commun assens du duc et du seigneur de Heynsbergh len prendra huit hommes qui seront hommes des dittes parties a Wach pres de Rode et ordeneront du departement des terres de Rode et de Heynsbergh et senfourmeront, de combien sa justice et seignerie li est restrainte et appetisie, et de tant comme il trouueront sera rendu au sire de Heynsbergh le sien, et en ceste meisme maniere sera il fait pour le duc, et tout ce se fera dedens la Saint Remy, et a lamonition du dit seigneur de Heynsbergh enuoiera le duc au lieu depar lui pour veoir la preuue, et se il auoit aucun des huit qui ny peussent entendre, len en prendra dautres voisins de bonne nation dignes de foy en lieu dicelui ou de ceuls qui seront empeschiez, et se enfourmeront en la meilleur maniere que faire se pourra, et tendront les parties ce que les huit ou la greigneur partie diceuls rapporteront et diront par leurs seremens. Jtem mon seigneur Jehan de Faquemont doit rauoir Herpen et la seignerie de Herpen et la terre auecques toutes leurs appartenances entierement, et si a plain et si paissiblement, comme il la souloit tenir, auant que guerre fust. Jtem acorde est, que le conte de Gelre et sa fille et leurs hoirs, leurs hommes et leurs aidans dune part et dautre, tant du duc comme du conte, seront remis en paissible possession de leurs biens et que desmaintenant en auant nulles des parties empirera, chagera, ne

greuera les biens de lautre partie ou parties, demourant adez leschange de Tyele, de Sandewic et de Herveden et de la terre de Heusden et des appartenances des lieus dessus diz, ainsi comme mention en est faite pardeuant, en sa force et vertu sanz mal engien. Jtem est assauoir, que toutes les choses dessus dittes plaisent au conte en tant comme les autres aliez si acordent, parainsi que bonne seurte souffissant li soit faite, que tout li soit bien et sanz deffaute tenu, parfait et acompli, et que ce meisme soit fait pour le duc. En tesmoing de la quelle chose nous duc et conte dessus diz auons mis nos seaus a ces presentes lettres auec les seaus des messages du roy de France nos.. Ce fu fait et donne a Cambray en la presence des diz messages le secont jour dAoust lan de grace mil trois cens trente et quatre. Jtem nous roys de France dessus dit voulons, ordenons et prononcons, que vne lettre de date de enuiron septvins et onze ans et toutes autres lettres, se aucunes en y a contenues aliances ou seruices, de quoy le dit duc peust, deust ou vousist poursuir ou faire demande au dit conte, donnees du temps des predecesseurs des dessus diz duc et conte, soient de nulle valeur, et de certainne science les cassons et adnullons, et casses et nulles estre voulons et de nul pouoir pour touz iours, et voulons et ordenons, que pour le temps passe par la vertu dicelles aliances le dit duc ou ses hoirs ne puissent faire demande au dit conte ou a ses hoirs, ne semblablement le dit conte ou ses hoirs au dit duc ou a ses hoirs, et si, comme dit est, pour le temps aduenir les dittes lettres et aliances soient nulles, sanz ce que aucune des parties en puisse faire demande a lautre par nulle voie, quelle que elle soit, et ja soit ce que les dittes aliances aions du tout anullees, niantmains nous voulons, ordenons et prononcons, que le dit conte recognoisse les fiex que il tient et doit tenir du dit duc, si comme il pourra monstrer souffissamment au dit conte a tenir de luy, et faire li tels deuoirs et si auant comme les diz fiex et heritages requerent, selonc les vs et coustumes des lieus, ou les biens gisent, semblablement voulons

et ordenons, que le dit conte par son serement et loyalte de touz les fiex que il tient du dit duc, si comme il sen puet recorder, et ce feront les dittes parties dedens cest Noel prochain. Jtem voulons et ordenons, que touz les marcheans et autres bonnes genz, tant de Brabant comme de la conte de Gelre, puissent aler et venir de lun pais en lautre, vser de leurs marchandisses, passer et besoignier paissiblement aus vs et aus coustumes des pais et si comme il ont fait ou temps passe, especialment du temps des peres des dessus diz duc et conte. Jtem quant a ce qui touche le debat de vint mille royaux dor, ou pour chascun royal quinz viez gros, par dessus la somme de sexante mille royaux dor que le duc a promis au dit conte en faisant mariage de leurs enfans, voulons et ordenons auecques le conseil de noz chiers et amez cousins et freres le roy de Boeme et le conte de Haynaut, le dit duc des vinc mille royaux paiera dis mille auecques la somme des sexante mille royaux au dit conte aus termes qui ensuient: premierement le dit duc deliuera le dit conte enuers Symon de Lille et ses compaignons de douze mille royaux dedens la feste Saint Michiel prochainne venant, ou fera tant, que le dit Symon se tendra pour bien paie en tele maniere, que les jouyaux du dit conte obligiez au dit Symon pour les diz deniers soient renduz au dit conte franchement et quittement deuant la ditte feste Saint Michiel, et se toute la ditte somme nestoit deue au dit Symon ne a ses compaignons, nous voulons et ordenons, que tout ce qui demourroit pardessus le paiement fait et acompli soit paie au dit conte, et le remenant de la ditte moitie paiera le dit duc au dit conte a deux termes ensuians, cest assauoir, onze mille et cinq cens royaux a Pasques prochainnes ensuians apres la ditte Saint Michiel et onze mille et cinq cens royaux au Noel prochainne ensuiant apres les dittes Pasques, et lautre moitie de toute la ditte somme le dit duc paiera au dit conte ou a son dit fil, quant le mariage de leurs diz enfans sera comsommez, dedens lannee puis que le mariage sera acompli, et voulons et ordenons, que les diz enfans soient mis ensemble par ma-

riage, quant il auront aage que droit requiert. Si voulons et ordenons, se il aduenoit, que Diex ne veille, que les diz enfans ou lun diceuls trespassast, auant que le dit mariage fust consommez, que le dit conte soit tenuz arendre toute la ditte moitie ou ce quil aura receu dicelle, comme dit est, au dit duc ou a ses hoirs aus termes qui ensuient, cest assauoir, la moitie dicelle somme quil aura receue dedens lan apres la mort des diz enfans ou de lun diceuls, et lautre partie de la ditte somme dedens le secont an prochainne ensuiant, et se il aduenoit, que apres le mariage consomme les dessus diz filz du conte et fille du dit duc morussent sanz leissier hoirs de leurs corps, toute la somme qui seroit donnee auec la fille du dit duc par mariage au filz du dit conte, sera rendue au dit duc ou a ses hoirs par le dessus dit conte ou ses hoirs, cest assauoir, la moitie dedens la premiere annee apres leur mort, et lautre moitie dedens la seconde annee ensuiant; et se puis le dit mariage consomme la fille du dit duc mouroit sanz hoirs, comme dit est, toute la somme donnee auecques li par mariage demourra au fil du dit conte, tant comme il viura, et apres son decez sera renduc la ditte somme ou dit duc ou a ses hoirs aus diz termes, si comme dit est, mais se le filz du dit conte mouroit puis le dit mariage consomme sans auoir hoir de la ditte fille du dit duc, la fille du dit duc auroit touz les biens donnez auecques li par mariage, tant en deniers comme en terres, et auec les diz biens son douaire de huit mille royaux dor par an expressez en lacort de Cambray, et de ce faire et acomplir donra pleges le dit conte, le roy de Boeme et le conte de Haynaut et auec ce obligera cinq ou sis de ces bonnes villes, et semblablement le dit duc doit assigner et asseurer le dit conte et son fil du dit mariage, des conuenances et conditions dicelui, de tenir et de parfaire le loyalment en la maniere que pardeuant nous et en nostre presence entre euls de Renaut, ainsnez filz du dit conte, et de Marie fille du dit duc le dit mariage ont traitie et acorde especialment par vne lettre ouuerte pendant seelee du grant seel du dit duc, de la quelle la

teneur ensuit : Jehan par la grace de Dieu dux de lOtriche, de Braibant et de Lembourc, a touz ceuls qui ces lettres verront salut et cognoissance de verite Comme entre nous, noz aidans et aliez dune part et nostre ame cousin le conte de Gelre, ses aidans et aliez dautre part, guerres et controuercies ou rancours de animitez aient este du temps passe, et comme tres excellent princes, le roy de France nos., pour oster touz descors dentre nous dune part et dautre et pour pais, acort et bonne amour nourrir et acroistre entre nous, no pais, nos genz et subgiez, dune part, et no dessus dit cousin le conte, son pais, sa gent et subgiez, dautre, ait par luy et par son conseil, du consentement de nous et de nostre dit cousin le conte, parmy lacort et le conseil de noz conseils et amis dune part et dautre, traitie, ordene et acorde certain mariage afaire entre Renaut ainsne filz du dit conte et de nostre moienne fille Marie, nous, par vertu du traitie, ordenance et acordance du dit nostre seigneur le roy et de son conseil, de nostre certainne science loons, consentons, aggreons et confermons le mariage dessus dit plainnement pour nous et nostre ditte fille en toute la fourme et condition, quil en ont este traities, ordenees et acordees a Cambray; et pour ce que nous voulons et il appartient, que toutes les conuenances du dit mariage soient bien et loyalment tenues de nous et de nostre ditte fille au conte dessus dit et a son fil, nous pour seurte et en lieu de seurte auons obligie et obligons de nostre bon gre et de bonne volente nous et touz nos biens, meubles et non meubles, presen set aduenir, et auec ce, comme sonurain sires par vertu de la puissance de nostre souuerainte, nous auons obligie et obligons tous noz pais, toutes noz terres, toutes noz bonnes villes et autres, quelles que elles soient, et toutes noz genz et touz noz subgiez, de quelconques estat ou condition que il soient ou puissent estre, et touz leurs biens, meubles et non meubles, presens et aduenir, parainsi que se nous ou noz successeurs dux de Braibant fussiens ou fussons en deffaut de parfaire et dacomplir le mariage dessus dit et les conditions dicelui en tout ou en partie, que ja nauieingne, que

nostre dit cousin le conte par luy ou les siens puisse et doiue, pourra et deuera, ou pourront et deuront arrester, prendre et detenir les biens de nous et les corps et les biens de touz noz pais, de toutes noz bonnes villes et des autres et de toutes noz genz et de touz noz subgiez, de quelconque condition que il soient ou seront, jusques a plainne satisfaction, tant du principal comme des domages et interez que le dit conte en auroit, des quels le conte ou ses hoirs aians cause de li, sera ou seront creux par leur simple parole, sanz autre preuue faire, en bonne foy et loyalte sanz mal engien; et ce pourra ou pourront faire le dit conte ou ses hoirs aians cause de li, tant en France comme en touz autres pais et lieus ou franchises, sans auoir ou encourre loffence ou maliuolence de nous ou des nostres, non contrestant graces, priuileges, libertez ou franchises, de quelconque condition que il soient, de nous ou de noz antcesseurs ou daucuns autres seigneurs donnees ou a donner a noz genz subgiez, bonnes villes et autres ou aucun diceuls ou dicelles; et encores pour plus grant seurte nous auons de certainne science et de nostre bonne volonte en la presence du dit roy nos. voulu, octroie et acorde, voulons, octroions et acordons, que ou cas que nous ou noz successeurs fussiens en deffaut en tout ou en partie de parfaire, de tenir et acomplir le dessus dit mariage et toutes les conuenances dicelui de point en point, ainsi comme ces presentes lettres les contiennent, que le dit roy nos. a la monition ou supplication du dit conte ou de ses hoirs et successeurs puisse, doiue et soit tenuz de faire execution de noz biens et des corps et des biens de noz genz et subgiez, tant de noz bonnes villes comme dautres, et faire paiement au dit conte ou a ses hoirs du dit mariage et des conditions dicelui et de touz couz, frais, mises, domages et interez, que le dit conte ou ses hoirs en auroit ou auroient souffert ou soustenu en aucune maniere par la deffaute de nous ou de nostre paiement, des quiex couz, frais, mises, domages et interez il seroient ou seront creux par leur simple parole, comme dessus est dit,

et se il auenoit, que ja nauiengne, que entre nous et nostre dit cousin le conte de Gelre guerre se meust ou temps aduenir ou autre debat, ce ne doit porter point de preiudice ne de empeschement au dessus dit mariage ne aus conuenences ne paiement dicelui, mais auons voulu et acorde, voulons et acordons, que, non contrestant la ditte guerre ou tout autre debat, le dit mariage et toutes les conuenances dessus dittes soient parfaites et acomplies, ainsi comme se les dittes guerres ou debas neussent este. Jtem voulons et acordons, que le conte dessus dit ou ses hoirs puissent donner sur nous, noz genz, noz subgiez, noz bonnes villes, noz terres et noz pais, a quelconque seigneur que il leur plaira, le quint deniers de toute la somme dessus ditte, sanz amenrir le principal, pour contraindre nous et les nostres de tenir, parfaire et acomplir toutes les conuenances du dit mariage entierement sanz deffaute et pour rendre et paier au dit conte ou a ses hoirs tout couz, frais et domages que il par la deffaute de nous ou de nostre paiement auroit ou auroient euz ou soustenuz en la maniere comme dit est pardeuant. Et quant a toutes les choses dessus dittes et chascune dicelles tenir, acomplir et non contrevenir en tout ou en partie, nous sousmettons nous, noz biens, noz bonnes villes, noz genz et touz noz subgiez et les biens dicculs a la cohertion et juridiction du dit roy de France et de sa court et prorogons sa juridiction et la juridiction de sa court quant a ce de certainne science et bien enfourmez et instriex de nostre droit, sanz nul erreur, fraude, circonuention et contrariete, et voulons, expressement consentons, que le dit nostre s. le roy, sa court ou ceuls a qui il le voudra commettre, puisse contraindre nous et noz subgiez par la prise de noz biens et des biens et des personnes de noz genz ou subgiez, tant des bonnes villes comme dautres, par voie de marque ou de reprousaille ou par toute autre voie ou maniere, de la quelle il sera requis du dit conte de Gelre, de ses successeurs ou dautres aiant mandement sur ce, si tost que nous seriens defaillant de faire et acomplir les choses dessus dittes ou

aucune dicelles, sanz ce que il en conuiengne faire nouuelle requeste ne cemonse au dit duc et sanz garder ordre de droit escript canonique ou ciuil ne stile de parlement ne coustume de pais ne nulle autre sollempnite, et non contrestant touz priuileges, franchises ou libertez donnez ou octroiez du dit nostre s. le roy ou de ses predecesseurs, ou a donner de luy ou de ses successeurs a nous, a noz bonnes villes ou a noz autres genz ou subgiez, especialment a ycelui priuilege, par le quel noz bonnes villes et subgiez ont quarante jours de widage ou enuiron apres toute marque ou deffense ou arrest donne contre euls ou pour euls ou royaume de France; aus quiez priuileges touz et a chascun diceuls nous, pour nous et pour noz bonnes villes et subgiez, renoncons de nostre bon gre et volente et bien certeficz et enfourmez de nostre droit et promettons, que jamais de ces priuileges ne daucun diceuls nous ne noz bonnes villes, genz ou subgiez nen vserons ne aiderons contre les choses dessus dittes ou aucune dicelles, et si prions et requerons a nostre dit seigneur le roy, que touz les priuileges dessus diz, toutes coustumes et stiles, par les quiex nous pourrions venir encontre ou les choses dessus dittes ou aucune dicelles pourroient estre empechiees, il veille oster du tout quant a ce de certainne science et son planier pouoir royal; et toutes les choses dessus dittes et chascune dicelles garder, tenir et acomplir et non contrevenir en tout ou en partie, nous promettons par la foy de nostre corps et par nostre serement touchie aus sainctes Euuagiles de Dieu. En tesmoignage des quelles choses, nous, dux dessus dit, auons mis nostre grant seel a ces presentes lettres, faites et donnees a Amiens le vint et cinquime jour dAoust, lan de grace mil trois cens trente et quatre. — Les quiex acort et traitie aians agreables et estables, et yceuls et toutes les choses contenues en yceuls traitiez et acors et chascune dicelles ratefions et approuuons de certainne science et de nostre plain pouoir royal, promettons pour nous et pour noz successeurs, que ou cas que le dit duc ou ses successeurs seront defaillanz de faire et acomplir les

choses dessus dittes ou aucune dicelles, nous ycelui duc, ses successeurs, ses bonnes villes, genz et subgiez a la requeste du dit conte ou de ses successeurs ou dautre aians mandement sur ce, par voie de execution et sanz plait contraindrons par tout nostre royaume a acomplir et parfaire toutes les choses dessus dittes et chascune dicelles de point en point en la maniere que il est contenu ou dit acort et traitie et es lettres sur ce faites, et rappellons et mettons au nient de certainne science et de nostre pouoir royal touz priuileges, franchises et libertez donnees ou a donner de nous ou de noz predecesseurs au dit duc, ses successeurs, ses bonnes villes, genz ou subgiez, et promettons pour nous et pour noz successeurs, que desores en auant nous ne donrons nuls priuileges, franchises ou libertez, par les quelles les choses dessus dittes ou aucune dicelles puissent estre empeschies, destourbees ou retardees, et ostons et mettons au nient quant en ce cas toutes coustumes de pais et stiles de parlement, priuileges des foires de Champaigne et de Brie et de touz autres lieus de nostre royaume, et mandons et commandons par la teneur de ces presentes lettres a noz amez et feals genz qui tendront nostre parlement, maistres de nostre chambre des comptes a Paris et a noz amez les maistres de noz foires de Champaigne et de Brie et a touz noz seneschaux, baillis, vicontes et preuos et a touz noz autres justiciers qui sur ce seront requis depar le dit conte ou de ses successeurs ou dautres aians mandement sur ce, que le dit duc, ses successeurs, ses bonnes villes, genz et subgiez contraignent, leissent et aident a contraindre en la maniere que ou dit acort et traitie est contenu, sanz atendre autre mandement de nous ou de nostre court, et que pour nulle cause, quelle que elle soit ou estre pourroit, largent que le dit duc ou ses successeurs aura ou auront paie au dit conte ou a ses successeurs ou que nous ou noz genz li auront fait deliurer pour la cause dessus ditte, il narrestent ne empeschent ne leissent arrester ne empeschier, ains les aident a conduire hors de nostre royaume en sauf conduit et lieu et porter au

dit conte ou a ces successeurs ou a leurs genz et traire de nostre royaume franchement et quittement, sanz nul empeschement. Jtem voulons et ordenons, que le dessus dit mariage traitie, comme dit est, ne puisse estre depecie en nulle maniere, fors que tant seulement par cas ou auenture de mort, comme dit est en lescript de Cambray. Jtem du tiers de vint mille royaux dor paiez par le dit conte pour le seigneur de Faquemont, voulons et ordenons en la maniere que dessouz est contenu. Jtem voulons et ordenons, que le dit duc ou ses hoirs fera ou feront au dit conte de Gelre ou a ses hoirs touz les paiemens des dessus dittes sommes de deniers en la ville de Bous-Le-Duc, et de ycelle ville fera conduire le dit duc les deniers, si souuent que il fera les paiemens, oultre la riuiere de Muese sauuement auecques les gens du dit conte portans les diz deniers jusques en la terre de la conte de Gelre au couste deuers la ville de Nymegen pour le dit conte et ses hoirs. Jtem nous voulons et ordenons, que le dit duc a herite le dit conte de Gelre perpetuelment pour li, ses hoirs, ses successeurs ou autres aians cause de li, de la ville de Tyele, de Sandewic et de Herwerden et des appartenances dicelles, et que il cede et transporte desmaintenant au dit conte tout le droit que il a et puet auoir es dittes villes et appartenances dicelles, et li rende toutes les lettres que il a touchans le droit ou possession des dittes villes ou de leurs appartenances, et semblablement voulons et ordenons, que le dit conte de Gelre herite et mette en possession, pour li et pour ses hoirs ou autres aians cause de li, le dit duc de la terre de Heusden et des appartenances dicelle, et desmaintenant cede et transporte au dit duc pour li et pour ses hoirs tout le droit que il a ou puet auoir en la ditte terre et es appartenances dicelle, et toutes les lettres que il a touchans les heritages, tant en droit comme en possession, et seront faites les dittes heritances, cessions et translations par teles manieres, comme il est contenu es acors qui furent faiz entre les dittes parties a Cambray, de quoy ceste presente lettre fait mention, si comme

il appert par les escriptures sur ce faites souz les seaus de noz messages enuoiez a Cambray et souz les seaus des dittes parties, et auecques ce voulons et ordenons, que les dessus diz duc et conte garentissent et deffendent lun a lautre toutes les villes et heritages dessus nommez, bailliez et transportez de lun a lautre, desiques a vn an et jour prochainne ensuiant depuis le transport fait par tele maniere, que chascun des dessus diz duc et conte aura la coignoissance de la cause et des parties ou partie qui feroient ou feront demande de le heritage que il auroit baillie et transporte, comme dit est, et fera droit, et se il apparesoit par la fin du proces et sentence sur ce donnee, que la partie demandant eust droit en le heritage, celuy des dessus diz duc et conte, qui par la ditte sentence sera tenu a rendre au demandeur ce que il aura baillie par cause de transport, comme dit est, adoncques rendra et baudra autant vaillant a celuy a qui il auroit baillie et au quel il apparestra par la sentence, que il ne li puet ou pourra garentir, et len gardera de touz couz et domages. Jtem quant a ce qui touche le seigneur de Heynsbergh, ordenons, prononcons et par nostre sentence declarons en la maniere qui ensuit, cest assauoir, que le dit seigneur de Heynsbergh doit auoir et tenir tout le temps de sa vie la ville et la terre et la seignorie de Vasemberge auecques les hommes feaux, les hommes appellez bourchman et les hommes nommez diexman (dienstman) et auecques les rentes, reuenues et iustices hautes et basses et toutes les appartenances de la ville, terre et seignerie dessus dittes, riens encepte, franchement et sanz empeschement du dit duc de Braibant qui maintenant est et de ses successeurs les dux de Braibant qui seront, viuant le dit seigneur de Heynsbergh, et apres la mort du dit seigneur de Heynsbergh pourront le dit duc et ses hoirs rachater les dessus dittes ville, terre et seignorie et toutes les dittes appartenances parmi la somme paiant contenue es lettres de lobligation faite des biens dessus diz, et doit les diz hommes mener par loy et par droit. Jtem du tiers de vint mille royaux dor que le dit conte de Gelre auoit paie au dit duc pour le

seigneur de Faquemont, qui fu derrenierement parmi sa rente baillant au dit duc que il auoit et tenoit en la ville de Trect-sus-Muese ou enuiron, ordenons, voulons et prononcons, que les dittes rentes retournent et reuiengnent au dit conte et a ses successeurs heritablement, aussi comme le dit conte les souloit tenir, auant que il les obligast au duc pour cause du tiers des vint mille royaux dessus diz, sanz y demourer nul droit pour le duc ou ses successeurs, et en ostons desmaintenant le dit duc du tout et y remettons le dit conte pour luy et ses successeurs, et voulons, que les lettres que le dit conte en a donnees au dit duc li soient rendues sans delay. Jtem prononcons et declarons, que combien quil soit escript et contenu en la vintesesime ligne en comptant de ci en sus, que nous ostons et mettons au neant, quant en ce cas, les priuileges, franchises, libertez et coustumes de noz foires de Champaigne et de Brie, que ce a este par lerreur de lescriuain et que il nest mie nostre entente, que les diz priuileges, libertez, coustumes et franchises soient par ce ostees ou rappellees par cause de la ditte escripture; ancois voulons et declarons, que elles soient gardees et tenues tout autre si comme se il neust este escript ou que mention neu fust faite, ne ne voulons, que les dittes paroles escriptes sus le dit ostement des priuileges et coustumes des dittes foires aient lieu ou vaillent la ou nous parlons en noz lettres pardessus, les lettres du dit duc niantmains demeurans en leur force et vertu. Toutes ces choses et chascune dicelles nous de lauctorite et vertu du compromis fait a nous des dittes parties, prononcons, disons, sententions et eniongnons aus dittes parties tenir et acomplir fermement et entierement, sanz jamais venir encontre, sur la painne de leurs foys et de leurs seremenz, de la quelle painne, se il y chieent, il pourront estre poursuis en toutes cours de eglise et seculieres; et que ce soit ferme chose et estable a touz iours mais, nous auons fait mettre nostre seel a ces presentes lettres. Donnees a Amiens et fait le XXXe jour dAoust, lan de grace mil trois cens trente et quatre.

Met nog één geschonden zegel in groen was. Zeer onnaauwkeurig bij Butkens Trophées de Brabant, dans les preuves, p. 166.

22. *Waarborg voor Gijsbrecht heer van IJsselstein.* 1340. *Maart* 17.

(Allen den) ghenen, die desen brief sellen zien of horen lesen, doe ic te verstaen Symon vander Soeuendaer, ridder, Balde van ..... ende vander Goude, dat ic gheloeft hebbe ende loue mit goeden trouwen heren Ghisebrecht, here van Yselsteyne ende .....ende te volstaen ende scadeloes te houden voer minen lieven heren, heren Johanne van Heneghouwen, here van Beamont .....re aentael, die hum comen mach van minen lieven here, heren Johanne van Heneghouwen voers., alse van Boekels huys vanden ....., dat hi gheleuert heeft joncfrou Elsbee Boekels suster voers. bi mire beetscap, die jc hum seyde van miins heren weghen voerghenoemt, ende met miins heren brieue, die miin here mi ghes. .:. hadde, welc huys voerscreuen ic hum bevolen .... te bewaren van miins heren weghen voerghenoemt, toe dat miin here .... were van al zulker scout, alse die Boekel .... was minen here, heren Johanne voerghenoemt, des mi ghenoecht van miins heren weghen, heren Johanne voers. .....inghe sonder arghelist. Alle de voerscreuenne vorwaerden gheloef ic vast ende stade tehoudenne ende te voldoen .... des briefs bezeghelt met minen seghel. Ende om die meerre sekerheyt so heb ic Symon voers. ghebeden Gherolf Lille ende Arnoud Vembers soen, scepenne binnen Seuenhouen (?) desen brief mede tebezeghelen met horen ..... dese vorwaerden over mi te orcunden alse scepenne. Ende wi Gherolf Lille ende Arnoud Vembers soen, scepenne voerghenoemt, hebben om bede wille heren Symons voers. desen brief mede bezeghelt met onsen .... alse ter rechter orcunde. Ghegheuen jnt jaer ons Heren dusent driehondert ende viertich, op sente ...truden daghen.

De drie zegels verloren.

23. *Zweder, heer van Abcoude, bekent het huis te Duurstede met de stede van Wijk en andere goederen in leen ontvangen te hebben van den hertog van Gelder.* 1340. *Aug.* 13.

Wi Sueder here van Apecoude maken cont allen luiden,

dat wi ontfanghen hebben van enen hoghen edelen prince, heren Reynout hertoghe van Ghelren ende greue van Zutpheen, onsen lieuen here, onse huus te Duersteden, de heerscappe van Wiic ende de porte van Wiic mitten gherichten hoghe ende leghe ende mit allen horen toe behoren ende mit horen rechte, alzoe alsi geleghen ziin, ende mit allen vesten, dedêr nv an siin ende men hier namaels daer an maken zal, van hem ende sinen nacomelinghe te houdene, wi ende onse nacomelinghe, erflic ende ewelic tot Zutpheenschen rechte. Vort heb wi ontfanghen van onsen here den hertoghe vorgh. tot Zutpheenschen rechte den wert, de geheten is Rotevoet, den ouden mitten nyen, geleghen bouen der arke te Wiic, ende dien wert, de geleghen is bouen Rauenswade ende geheten is sGreuen weert, mit allen horen toe behoren, alzoe alsi geleghen ziin. Ende bekennen ons van desen vorgh. huse, porte ende heerscappen ende goeden onsen here den hertoghe vorgh. ende sinen nacomelinghen te helpen ente doen allen, dat een ghetruwe man sinen here sculdich is te helpen ende te doen. Vort in beteringhe ons leens ende onser porten van Wiic heft ons onse here de hertoghe van Ghelren ende greue van Zutpheen vorgh. ende onsen nacomelinghen gegheuen, dat soe we in seten porter is te Wiic ende daer in wonachtich is, dat hi tolle vri varen zal te Lobede, op vardich ende wt vardich, mit sinen scepen ende mit sinen goede, ewelic ende vmmermeer, ende dat zulle wi haer Sueder here van Apecoude ende onse nac comelinghe van onsen here den hertoghe vorgh. ende sinen nacomelinghen houden mit anders onsen goede te Zutpheenschen leen. In orkonde des briefs bezeghelt mit onsen zeghel. Ghegheuen int jaer ons Heren dusent dre hondert ende viertich, des zonnendaghes vor onser Vrouwe dach Assumptio.

Het zegel verloren.

24. *Diederik, burggraaf van Zeeland, bekent het goed Euerne verkocht en overgedragen te hebben aan Vrank Cluting.* 1342. *Jan.* 24.

Wij Dyederec, heere van Monioye, van Valkenborgh, van

Vorne ende borghgreue van Zelant, doen cont ende kinlec allen lieden, dat wi met onsen vrien ende volcomenen wille hebben vercocht erfeleke in manieren van wetteghen vercoepe vore ons, vore onse oer ende vore onse nacomelinghe Vranken Vranke Clutings sone den yonghen, sinen oer ende sinen nacomelinghen al onse goed van Euerne met allen sinen toe behoerten, ghelijc ende in allen den manieren dat wijt daer ligghende hadden ende wijt van onsen lieuen ende gheminden heere, heren Jhanne, bi der gratien Goeds hertoghe van Lothr., van Brabant, van Lemborgh ende marcgreue des Heileghs Rijcs, ende onse vorderen vormaels oec van hem ende van sinen vorderen plaghen te houdene in rechten leene ten Brabantschen rechte, ende ons dat vorseide goed van Euerne met sinen toe behoerten toe plach aldaer te behoerne, omme eene sekere somme ghelds van der welkere wij ons van den vorsciden Vranken houden volcomenleke vore wel betaelt ende vergouden in goeden ende welghetelden ghelde, welke goed van Euerne vorghenoemt met allen sinen toe behoerten wij ouermids de maninghe ons heren shertoghen voirghenoemt, manende daer op Willeme den hertoghe van Bruessele sinen man van leene, ende bi wijsdoeme des selfs Willems ende oec met volcomenen gheuolghe der manne van leene ons heren shertoghen vorghenoemt, die hier ouer waren, dats te wetene, heren Willems van Duuenvoerd heren van Oesterhout, heren Jhans van Wistvliet heeren van Blaersvelt, heren Robbeerts van Ghelinden, ridderen, Jhans van Ophem ende Heinrees van Herent, op hebben ghedraghen tes vorseids Vranken Clutings behoef, die daer yeghenwerdegh was, met onsen vrien wille onsen heere den hertoghe vorghenoemt in sine hand. Ende worpen ende vertoghen daer na wettelcke ane alle dat vorseide goed van Euerne, sonder eenech recht daer ane te behoudene in negheenen manieren, ende hebben gheloeft ende ghelouen in goeden trouwen vore ons, vore onse oer ende vore onse nacomelinghe, dewelke wij also in desen saken op ons nemen ende vervaen, dese vorscide dinghe emmermeer vast ende ghestede-

leke te houdene, sonder daer theghen yet te doene, te seghene ochte te ghane namaels bi ons ochte bi yemene anders in negheenen manieren, behoudenleke dien dat de vorseide Vranke alselke lijftocht ende alselken commer, alse vten vorseiden goede sculdech es te ghane, altoes sal moeten ghelden ende betalen. Jn orkenscape van welken dinghen wij Dyederijc voreghenoemt hebben onsen seghel doen hanghen ane dese letteren, ende in kinnessen der wacheit. Ende omme de meerre sekerheit van allen desen vorscreuenen dinghen, soe bidden wij onsen lieuen ende gheminden heere den hertoghe vorghenoemt ende sinen vorghenoemden mannen van leene, dat si in orkenscape ende in ghetughenessen van allen desen vorseiden dinghen hare seghele met den onsen seghele hanghen willen ane dese yeghenwerdeghe letteren jn kinnessen der waerheit. Ende wi Jhan, bi der gratien ons Heren hertoghe van Lothr., van Brabant, van Lemborgh ende marcgreue des Heileghs Rijcs, ouermids de bede heren Dyederijcs, heeren van Monioye, van Valkenborgh, van Vorne ende borghgreuen van Zeland, ons liefs neuen ende mans, want alle dese vorscreuene dinghe bi onsere maninghen daer op ghedaen ende bi wijsdoeme Willems, shertoghen, ons mans vorseid, ende oec bi volcomenen ghevolghe onsere vorghenoemdere man van leene ghescieden vore ons, ghelijc dat si met rechte sculdech waren te ghesciene, negheenen poente van rechte achter ghelaten, soe hebben wij dat vorseide goed van Euerne gheheelleke met allen sinen toe behoerten gegheuen ende verleent den vorseiden Vranken Clutinghe den yonghen, sinen oer ende sinen nacomelinghen, te houdene van ons, van onse oer ende van onsen nacomelinghen emmermeer voert ane in rechten leene, ende hebbenne daer af ontvaen in onsen man van leene, behoudenleke yghelijcs rechte, ende hi heeft ons daer af manscap ghedaen, ghelijc dat hi sculdech was te doene, ende hebben onsen seghel met den seghele heren Dyederijcs, heeren van Monioye, van Valkenborgh, van Vorne ende borchgreuen van Zeland, ghehanghen ane dese letteren in orkenscape van allen den dinghen, die hier vore sijn bescreuen. Ende

wij vorghenoemde manne van leene ons heeren shertoghen vorseid, ouermids de bede eens edels mans heren Dyederijcs, heeren van Monioye, van Valkenborgh, van Vorne ende borghgreuen van Zeland, want alle dese dinghe wel ende met rechte vore ons ghescieden, ghelijc dat si na vorme van rechte sculdech waren te ghesciene, negheenen poente van rechte achter ghelaten in desen vorseiden dinghen, soe hebben wi onse seghele met den seghelen heren Dyederijcs vorghenoemt ende ons heren shertoghen vorseid ghehanghen ane dese letteren in kinnessen der waerheit ende in orkenscape van allen desen vorscreuenen dinghen. Dit was ghedaen ende gegheuen te Bruessele, jn sente Pauwels auonde, dien men seeght ter Conuersien, jnden yare ons Heren dusentegh CCC. XL. ende twee.

De 7 of 8 uithangende zegels verloren.

25. *Nadere huwelijksvoorwaarden van Gerard, oudsten zoon van den markgraaf van Gulik, en Margaretha, oudste dochter van den hertog van Gelder.* 1342. *Julij* 4.

Dit sijn die punten ende vorwarden, die gededinct sijn in Gerarts huys van Boecholt, in den kyrspel van Lotbraet, jnt jaer ons Heren M. CCC. XLIJ des donredaeghs na sunte Peters ende Pouwels dage, tuschen den hertoge van Gelren ende den mercgreue van Gulic, alse vanden hywelic hoerre beider kijnder, alse Margareten, des hertogen audste dochter, ende Gerart, des mercgreuen audste soen, in tiegenwerdicheit hoerre beider rade, alse, des hertogen, her Jhan, proest van Arnhem, her Jacob here van Myerlaer, her Willem van Broechusen ende her Didderic van Apelteren, ridders, ende, des marcgreuen, her Herman Blanckart, deken tot Aken, her Gerard van Eyndelsdorp here van Gripichouen, her Jhan van Vlatten, her Adaem van Ederen ende her Koenen van Putzen.

Jnt ierste, dat die brieue, die op dat hiwelic gemaect sijn ende die si beide ende hoer burgen mede besegelt hebben, in alle hoerre macht bliuen soelen, vytgenomen tgelt van den cope van der stat van Mechlen ende die punten, die hier na bescreuen sijn.

Voert so soelen Gerard, audste soen des mercgreuen, ende Margarete, audste dochter des hertogen voergen., eer si te samen slapen, (ver)tien alre aensprake ende vorderuisse, die si hebben oft hebben moechten van den cope der stat ende der heerlicheit van (Mechelen), die dese voergen. heren die hertoge ende die mercgreue gedaen hebben mitten greue van Vlaenderen, ende dien coep vast ende (stede) hauden, dat is te verstaen, van den goede dat ruert van der kyrcken ende den bisscop van Ludich, gelijc alse die brieue van(den) coep begripen.

Voert want dese voergen. heren dat gelt van den coep geboert hebben, soe sal die hertoge van Gelren bewisen sijnre dochter voerscreuen te heffen ende te boeren tsiaers na sinen doede dusent pont penninge, enen auden royael voer een pont gerekent, of die werde daer voer, alse van dien dat hi van dien coep geboert heeft, ende die dusent pont tsiaers mach die hertoge voergen. oft sine eruen loessen mit tyen dusent ponden des seluen payments, wanneer si willen, mitten reynten.

Voert sal die marcgreue van Gulic voerscreuen bewisen erflike des hertogen dochter voersc. dusent pont tsiaers payments voergen. aen goden sekeren reynten, alse van den gelde dat hi den hertoge geloeft hadde ende schuldich was, alse van den hiwelic, welc die marcgreue ende sijn eruen oec loessen moegen mit tyen dusent ponden ende mitten reynten in alre manieren alse voerscreuen is.

Voert die XIJ^{m} royale, die die coeninx van Bohem den hertoge schuldich is ende geloeft heeft, die soelen die hertoge ende die marcgreue tesamen inmanen ende innen, ende alse hoem die werden, soe soelen si of die gene, die si beide daer toe schicken ende dat beuelen, die beleggen aen goden sekeren renten, daer si wael beleeght sijn, daert hoem beiden goet dunct, in orbaer Margareten voerscreuen ende hoerre eruen.

Voert dese voerscreuen dusent pont tsiaers, die die hertoge van Gelren, ende die dusent pont tsiaers, die die marcgreue jaerlix bewisen soelen, alse voerscreuen is, ende die reynten ende gode, die men mitten twelf dusent royalen crigen sal

ende copen, alse oec voerscreuen is, die soelen erflike bliuen Margarieten voergen. ende hoeren eruen, ende dese dusent pont tsiaers, die die marcgreue bewisen sal, die sal hi bewisen, eer dat dese kijndere te samen slapen soelen.

Voert cist gevorwaert ende gededinght, alse dese dispensatie vercregen is in den houe van Romen, dat dese kijndere te witteliken hiwelike vergaderen moegen, soe sal die marcgreue van Gulic, eer si tsamen slapen, bescreuen seinden den hertoge van Gelren, mit tween van sinen rade, die borch, heerscap ende tlant van Heymbach mit allen sinen toebehoeren, ende die reynten sunderlinge bescreuen tot allen steden, hoe ende soe waer die gelegen sijn, ende die weerde daer af, ende alse die hiwelike wittelic volvuert is ende die kijnder te samen geslapen hebben, soe sal die hertoge van Gelren sinen raet schicken ende seinden bi den marcgreue van Gulic, ende sinen raet te besiene, oft die bewisinge gnoech si ende voldaen tot vier dusent ponden toe tsiaers bouen die borch, heerlicheit ende tlant voerscreuen; ende weert sake, dat aen dien vier dusent ponden tsiaers yet ombreke, dat si niet vol bewijst en weren aen sekeren reinten, dat gebreec sal die mercgreue van Gulic binnen tween maenden na den beslaep bewisen aen goeden sekeren renten in alre manieren, alse die voerscreuen hiwelichs brieue begripen, die daer op gemaect sijn, ende in desen vier dusent ponden tsiaers, borch, lant ende heerlichede sal die mercgreue voergen. Gerard sinen soen ende Margareten sinen wiue binnen desen tween maenden voerscreuen, na dien dat si te samen geslapen hebben, eruen, stedigen, vesten ende indoen, also dat thoem mitten lantrechte vast ende stede si, sonder argelist.

Voert alse dese hiwelic al volvuert is ende die bewisinge voldaen, alse voerscreuen is, soe soelen die hertoge ende die marcgreue alle hoer brieue, die si hebben van desen hiwelic ende die dit hiwelic rueren, te samen brengen, ende die brieue die mitten hiwelic gequijt ende gedoet sijn, die mallic heeft, sal deene den anderen ouergeuen, sonder den principael brief van den hywelic voerscreuen.

Voert dese punten ende vorwarden voersc. hebben die hertoge ende marcgreue voerg. geloeft ende gesekert mallic den anderen in goden trouwen vast ende stede te hauden ende te voluaren sonder argelist.

De beide aan de linkerzijde van het parkement opgedrukte zegels zijn verloren gegaan.

26. *Uitspraak in een geschil tusschen Arend van IJsselstein en de weduwe en kinderen van Jacob Nannigs zoon.* 1343. *Oct.* 13.

Wi Jan here van Egmonde, Dirc van Brederode, Symon van Teylinghe ende Dirc van Mattenesse, ridderen, ende Gher. Alewijns zone, gheset van ons heren sgrauen weghen van Holl. te Hilleghim, maken cond allen luden, want her Aernd van Yselsteyne, op diene zide, ende Jacob Nannigs soens wijf ende kinder, op dander zide, van sulken ghebreke, als si onderlinghe hebben, ane ons ghebleuen sijn, elke zide op ene pene van hondert pond Holl. tot ons heren sgrauen behoef, onse zegghen te houden, wair of wi mit goeden voirsiene onse zegghen vten. Jn den eersten js onse zegghen, dat her Aernd van Yselsteyne gheuen sal Ermegairden, Jacob Nannigs soens wedewe, een ende tseuentich pond Tor. tot sinte Pieters daghe jn den lenten naistcomende. Voirt sel hi gheuen Jacob Jacob Nannigs zons zone, tot den termine voirscr., enen henxste der wairdich js twischen vier ende twintich pont Tor. ende twe pond groten, ten ware dat hem her Airnoud beter gheuen wilde. Vort sel her Aernd voirs. quite scelden Ermegairt, Jacob Nannigs sons wedewe, Jacob Nannigghe, Pieter ende Clayse, hore kinder, Lambrecht Salme, hoir dochter man, ende anders al hore kinder, van alre richte scout ende borchtochte, die si an heren Aernds hand voirs. gheloeft ende beset hadden mit borghen of mit enigherande rekeninghe, die her Aernd op him proeuen mochte of yemant van heren Aernds weghen tote desen daghe toe, zonder enigherande archeyt. Vort js onse zegghen, dat her Aernd voirscr. van deser tijt voirt hoir alre vriend voirscr. wesen sal, ten ware dat sijs namaels jeghens heren Aernde verboirden. Jn orconde

desen brieue bezeghelt mit onsen zeghelen. Ghegheuen tote Hilleghim, des manendaghes na sinte Victoers dach jnt jair ons Heren M°. CCC°. dric ende viertich.

De uithangende zegels van Simon van Teilingen en Dirk van Matenesse bewaard gebleven.

27. *Kwijtbrief van Hendrik van Amstel, kanonik te Maastricht.* 1345. *Mei* 14.

Alle den ghenen, die desen brief sellen zien of hoeren lesen, doe jc verstaen Heynric van Aemstelle, canonic tonser Vrouwen tot Maestricht, dat ic ontvanghen hebbe by hande heren Aernouds here van Yselsteyne, mijns neuen, van Willam Otten zoen, zes opene brieue. Jn den eersten enen brief van dertich ponden siaers voer tollen van Huesen; voert enen andren brief van den here van Cuke van enen zegghen tusschen Johan van Aemstelle, aen die ene ziede, ende Aertnoud van Waly ende Thoniis van Boninchen, aen die ander ziede; voert den derden brief sprekende van vier ende tneghentich merghen ghemeynten, gheleghen jnt gherichte van Droemel, die Otte van Sconenberch, op die thiit ambochtt man, bezeghelt heeft; voert den vierden brief, den die zelue Otte bezeghelt heeft, sprekende van taghtentich ponden gheleghen in den zeluen gherichte van Droemele; voert den vijften brief, een wtscrijft van sheren zegghen van Cuke voerscreuen, die een cappellaen van Os beseghelt heeft; voert den zesten brief, een wtscrijft dat die proestt van Zettven bezeghelt heeft, sprekende van vijftich ponden, die die her Herman van den Velde den here van Aemstelle bezette heeft. Jn orconde des briefs beseghelt mit minen zeghele. Ghegheuen jnt iaer ons Heren dusent driehondert vijf ende viertich, op zente Bonifaes dach.

Het uithangend zegel verloren.

28. *Aleid, vrouwe van Asperen, en Gerrit van Asperen, ridder, beloven de uitspraak te zullen houden over de voogdijschap der kinderen van wijlen Otto, heer van Asperen en Hagestein.* 1346. *Sept.* 2.

Wi Aleyt, vrouwe van Asperen, ende Gheriit van Asperen,

ridder, doen te weten alle den ghenen die desen brief zullen sien of horen (lesen), dat wi ende elc van ons gheloeft hebben ende ghelouen in goeden trouwen mit desen teghenwoerdighen briene, dat wi houden ende voldoen zullen alsulc segghen, als haer Aernoud here van Yselsteyne, haer ..... steden, ridders, ende Ysebout Didderics soen, clerc, gheseghet hebben tusschen ons Aleyde, vrouwe van Asperen, aen die een side, ende Gheride van Asperen, ridder voerscreuen, aen die ander side, alse van ..... ende voghedyen van haren Otten kiinderen des heren van Asperen ende van Haghesteyne, (daer) God die ziele af hebben moete, in alle dier manieren ende formen als dat segghen inhoudt, (dat si ons?) aen beyden siden ouer gheleuert hebben ende beseghelt is mit horen seghelen. Jn kennissen der waerheyt so hebben wi desen brief beseghelt mit onsen seghelen. Ghegheuen int iaer ons Heren dusent driehondert zes ende veertich op den anderen dach van der maent, die men heyt September.

De beide uithangende zegels verloren.

29. *Stichting eener kerspelkerk te ter Vere.* 1347. *Febr.* 2.

Wj Wolfaerd van Borselen heere van der Vere, ende Clays van Borselen, ridder, maken cont allen luden, dat wi vor ons ende vor onse nacomelinghen omme Gods dienst te meerscne ende omme onse ende onser ghemeenre vriende ruste ende orbare, bi consente van heere Gillise Beut, prochipape jn Zandijc, ende bi onser vriende rade, met goeder vorzienicheden ouereen ghedraghen sijn, datmen uut der prochikerken van Zandijc trecken sal eene prochikerke ter Vere jn deser manieren. Dat alle die ghenen, die wonnachtigh zijn ende woenen sullen binnen der vesten van der Vere ende binnen den houe te Zandenburgh, daer heere Wolfaerd van Borselen nv woent, ende die desen houe toe behoren ende toebehoren sullen, prochien sullen tote der prochikerken ter Vere ende al recht al daer pleghen, dat prochiane schuldich sijn te pleghene tote haren rechter prochikerken, behouden dien, dat die pro-

chikerke van Zandijc behouden sal tiende, lant, verual, jaerlics pacht ende al ander goed, dat der papeliker prouenden, den helighen gheest, den kerken, der costerien, der straten nv toe behoort buten den palen vorschreuen. Vort alle jaerghetiden, die nv ter tijt ghezet sijn jn die kerke van Zandijc, sullen der kerken van Zandijc toe behoren, sonder cenigh wederzeghen van iement van der kerken weghen ter Vere, ende alle jaerghetiden, verual ende ander goed, dat der kerken van der Vere toe gheset sal worden ende verschinen van deser tijt vortwaerds, sal der kerken van der Vere toe behoren, sonder eenigh wederzegghen van iement van der kerken weghen van Zandijc. Vort al zwilken pacht als die canoneke van sinte Pieters jn Middelburgh hebben vp die prochikerke van Zandijc, dien sal die prochipape van Zandijc alle iare betalen. Vort die dortich schellinghe zwarter turnoyse tsiaers, die heere Wouter Rauwelin heuet vp die prochikerke jn Zandijc van siere capelrien weghen, die hi heuet jn die capelle te Zandenburgh, die sal die prochipape van Zandijc alle iare betalen. Vort van alre precarien, die de bisscop ende die Domproost van Uutrecht hebben sullen vp die prochikerke van Zandijc, daer of sal die prochipape van der Vere ghelden een vierendeel. Vort so sal die prochipape van der Vere alle iare uutgheuen tote elken Paschen den prochipape van Zandijc eenen pacht van drien ponden zwarten turnoysen. Vort so verlie ic mi Wolfaerd van Borselen, dat heere Clays van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die eerste ghifte van der prochikerken jn Zandijc na tsheeren Gillis Beut doot, jof als si open vallen sal, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Clays van Borselen verlie mi, dat heere Wolfaerd van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die ander ghifte van der prochikerken vorzeyt, die vallen sal na mine eerste ghifte vorschreuen, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende daer na sal ic Clays van Borselen voren ende Wolfaerd van Borselen na, jof onse nacomelinghe, die vorseyde prochikerke, als si open val-

let, gheuen die eene die eene ghifte ende die andere die ander ghifte, ende al so vort houden eewelike ghedurende ons ende onsen nacomelinghen. Vort so verlie ic mi Clays van Borselen, dat heere Wolfaerd van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die eerste ghifte van der costerien in Zandijc na Betten Pieter Jonghen sons doot, jof als si open vallen sal, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Wolfaerd van Borselen verlie mi, dat heere Clays van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die ander ghifte van der costerien vorseit, die vallen sal na mine eerste ghifte vorschreuen, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende daer na sal jc Wolfaerd van Borselen voren ende jc Clays van Borselen na, jof onse nacomelinghe, dese vorzeyde costerie, als si open vallet, gheuen die eene die eene ghifte ende die andere die ander ghifte, ende al so vort houden eewelike ghedurende ons ende onsen nacomelinghen. Vort so verlie ic mi Clays van Borselen, dat heere Wolfaerd van Borselen ende sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die prochikerke ende die costerie ter Vere met allen rechte, dat daer toe behoort ende toe behoren sal, eewelike ghedurende sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Wolfaerd van Borselen verlie mi, dat heere Clays van Borselen ende sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die prochikerke, costerie ende capelrie te sinte Catelinen kerke jn Borselen, met allen rechte dat daer toe behoort, eewelike ghedurende sonder eenigh wederzegghen van mi ende van minen nacomelinghen. Vort so hebben wi Wolfaerd ende Clays vorseit overeen ghedraghen, dat alle die ghene, die woenachtigh sijn ende woenen sullen benorden den ouden Zwene, dat loopt dore den polre, diemen heet der Dietscher Heeren polre, toe behoren sullen ende prochien ter prochikerken, diemen heet onser Vrouwen kerke in den Niewen Polre, ende al recht daer pleghen, dat prochiane schuldich sijn te pleghene tote hare rechter prochikerken, sonder eenigh wederzegghen van iement van der ker-

ken weghen van Zandijc; ende jc Clays van Borselen verlie mi, dat heere Wolfaerd van Borselen ende sine nacomelinghe allcene gheuen sullen die kerke ende die costerie in den Niewen Polre, met allen rechte dat daer toe behoort ende toe behoren sal, sonder eenigh wederzegghen van mi ende van minen nacomelinghen. Vort so hebben wi Wolfaerd ende Clays ouereen ghedraghen, dat alle die offeranden, die vallen sullen in die capelle te Zandenburgh, jof so wat ghelde, dat daer verschinen sal van sepulturen, van uutvaerden, jof van daghelicser offeranden van ons zeluen, van onsen nacomelinghen, jof van anders iement, dat sal bliuen der capellen vors., omme die capelle mede te houdene in den reke ende die orlemente ende die boeke mede te verbeterne aldaer ende mede te verwaerne; ende daer toe sal ieghelijc van ons beiden jof van onsen nacomelinghen eenen man toe zetten, ende die twee manne sullen tghelt, dat daer vallen sal, ontfaen ende vort legghen an die capelle, an die orlemente ende boeke aldaer, als vorschreuen es, ende daer of rekeninghe doen. Vort so verlie ic mi Clays van Borselen, dat heere Wolfaerd van Borselen ende sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die eerste ghifte van der capelrien, die heere Wouter Rauwelin nv heuet in die capelle te Zandenburgh, na tsheeren Wouters doot vorseit, jof als si open vallen sal, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Wolfaerd van Borselen verlie mi, dat heere Clays van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die ander ghifte van der seluer capelrien, die vallen sal na mine eerste ghifte vorschreuen, sonder eenigh wederzegghen van mi iof van minen nacomelinghen; ende daer na sal ic Wolfaerd van Borselen voren ende jc Clays van Borselen na, jof onse nacomelinghe, die vorseyde capelrie, als si open vallet, gheuen die eene die eene ghifte ende die ander die ander ghifte, ende al so vort houden eewelike ghedurende ons ende onsen nacomelinghen. Vort so verlie jc mi Wolfaerd van Borselen, dat heere Clays van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die eerste ghifte van

der capelrien, die Alaerd tsheeren Wolfaerds sone zettede jn die capelle te Zandenburgh ende heere Jan Scotte nv besit, na tsheeren Jans doot vors., jof als si open vallen sal, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Clays van Borselen verlie mi, dat heere Wolfaerd van Borselen jof sine nacomelinghe alleene gheuen sullen die ander ghifte van der zeluer capelrien, die vallen sal na mine eerste ghifte vorschreuen, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende daer na sal ic Clays van Borselen voren ende jc Wolfaerd van Borselen na, jof onse nacomelinghe, die vorseide capelrie, als si open vallet, gheuen die eene die eene ghifte ende die ander die ander ghifte, ende al so vort houden ewelike ghedurende ons ende onsen nacomelinghen. Vort so verlie jc mi Clays van Borselen, dat heere Wolfaerd ende sine nacomelinghe alleene gheuen sullen eewelike ghedurende die capelrie, die heere Wolfaerd van Borselen, mijn broeder, tsheeren Wolfaerds vader vors., zettede in die capelle te Zandenburgh ende heere Jan van Uutrecht nv bezit, na tsheeren Jans doot vors., jof als si open vallen sal; ende daer toe alle die capelrien ende beneficien, die al daer ghezet sullen worden van heere Wolfaerde vorschreuen ende van sinen nacomelinghen, die sullen heere Wolfaerd vors. ende sine nacomelinghe alleene gheuen eewelike ghedurende, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende jc Wolfaerd van Borselen verlie mi, dat heere Clays van Borselen ende sine nacomelinghe alleene gheuen sullen eeuwelike ghedurende alle die capelrien ende beneficien, die in die capelle vors. ghezet sullen worden van heere Clayse van Borselen ende van sinen nacomelinghen, sonder eenigh wederzegghen van mi jof van minen nacomelinghen; ende waer dat zake, dat in die capelle vors. eenighe capelrie jof beneficie ghezet worde van anders iement dan van ons jof van onsen nacomelinghen, die souden wi Wolfaerd van Borselen ende Clays van Borselen jof onse nacomelinghe ghemeene gheuen, als si open viele. Ende omme dat wi Wolfaerd van Borselen ende Clays van Borselen

willen, dat alle dese vorschreuene dinghe vast ende ghestade bliuen ende wel ghehouden, vor ons ende vor onse nacomelinghe ende eewelike ghedurende sonder iements wederzegghen in allen manieren als vorschreuen es, so hebben wi desen brief bezeghelt met onsen zeghelen. Ende omme dat jc Gillis Beut, prochipape jn Zandijc, tote desen zaken mijn consent ghegheuen hebbe, al so verre alst mi van miere kerken weghen vorseit anegaet, so hebbe jc desen brief mede bezeghelt met minen zeghele. Ende omme die meerre zekerheden so hebben wi ghebeden eerzamen luden ende wisen, heeren Florense van Borselen, heeren Oliuiere van Eueringhen, heeren Costine van Renesse ende heeren Willemme den Vrieze van den Oost ende rudders, dat si jn kennessen hier of desen brief met ons bezeghelt hebben met haren zeghelen. Ende bidden ende verzoeken onsen gheesteliken vader den bisscop van Uutrecht, jof den ghenen die jn sine stede es, dat hi dit consentere, limitere ende confirmere met sinen openen brieue in der manieren vorschreuen. Ghegheuen op Onser Vrouwen dagh ter Lechtmissen jnt iaer ons Heeren dusent drie hondert zeuene ende viertich.

Van de zeven zegels zijn behouden die van Wolfaard van Borselen, van Olivier van Everinghen en van Willem de Vriese.

Het transfix der bisschoppelijke bevestiging luidt aldus:

Suederus Vter Loe, canonicus Traiectensis, reuerendi in Christo patris ac domini, domini Johannis, Dei gratia episcopi Traiectensis, in remotis agentis in spiritualibus et temporalibus, vicarius generalis, ad noticiam vniuersorum deducimus per presentes, quod nos ecclesiarum de Zandijc et Vere diuisioni et parochiarum limitationi ceterisque omnibus et singulis in litteris, quibus hec nostra cedula est transfixa, contentis, in quantum ad reuerendum patrem et dominum nostrum episcopum predictum et ad nos ex commissione eiusdem premissa et singula ipsorum spectant, consentimus ipsaque ratificamus, approbamus et in Dei nomine, auctoritate domini nostri predicti, hijs presentibus confirmamus, jure tamen cuiuslibet in premissis semper saluo. Jn quorum testimonium sigillum vicariatus nostri presentibus duximus ap-

ponendum. Datum anno Natiuitatis Domini M°. CCC°. quadragesimo octauo in crastino Penthecostes.

30. *Jan Uten Poele belooft Jan van Arkel schadeloos te houden voor eenen borgtogt van* 2000 *schilden.* 1349. *Febr.* 2.

Allen den ghenen, die desen brief zoelen sien of horen lesen, doe jc Ian vten Poele, ridder, te weten, dat ic gheloeft hebbe ende gheloue met goeden trouwen, enen hoghen edelen man, heren Ian heer van Arkel, scadeloes te houden ende tontheffen van twee dusent scilden, die hi met mi ende met minen borghen gheloeft heeft aen hant Sweders, des borchgrauen van Montforde; ende so wat cost of scaden hem of zinen erfnamen daer af coemt of comen mach, dien gheloue ic hem op te richten ende te ghelden tot sijns selfs waerheyt of sijnre erfnamen, ghebrake sijns, alle archeyt vutgheset. Jn orconde des briefs beseghelt met minen zeghel. Ghegheuen des donredaghes na zunte Ians dach Decollatio jnt iaer ons Heren M. CCC. neghen ende veertich.

Het zegel verloren.

31. *Wouter Boekeleer bekent beleend te zijn door den heer van Arkel met een huis te Zandwijk en andere erfenissen.* 1352. *April* 17.

Jc Wouter Boekeleer make cont allen luden, dat mijn lieue here, die here van Arkel, van zijns selfs goede mi verlyet heeft tot enen rechten erflene een huus ende een hofstat, also als dat staende is ende gheleghen tot Zandewijc, ende twee marghen lants, die daer naest al omme gheleghen zijn tusschen Ghisebrechts erue van Reede (Roede) aen deen zide ende Willem Danckaerts, Swaghers vander Worken, Wouter Gheertruden zoens ende Goedeken des Slechten eruen aen dander zide, ende hier toe mede een vutlandeken, gheleghen voer den boegaert van Katernes, streckende vanden dijc ten dyepen toe varder alme tusschen heren Meynsen erue, priesters, aen deen zide ende mijn duufhuus aen dander zide. Ende bekenne met

desen teghenwoerdighen brieue, dat ic dese voerscreuen husinghe ende erfnis van minen lieuen here van Arkel voernoemt houde in allen manieren als voerscreuen is. Jn orconde des briefs open beseghelt met minen zeghel. Ghegheuen des dinxsdaghes na beloken Paesschen jnt iaer ons Heren M. CCC twee ende vijftich.

Het zegel, in bruin was, behouden.

32. *Vidimus van een brief* (1353 *Febr.* 28), *waarin Willem V., graaf van Holland, bekent eene som van* 3487½ *oude schilden ter leen ontvangen te hebben van Koenraad de Cleyne.* 1352. *Febr.* 28.

Allen den ghenen, die desen brief zullen zien jof horen lesen, jc broeder Jan prior van zinte Augustijns ordinen jn Dordrecht make cont ende kenlic, dat jc ghesien en ghehoert hebbe enen brief, gans ende ghaue ende wel bezeghelt, des donredaghes na zinte Mathijs dach jnt jaer ons Heren, als men screef M°. CCC°. drie ende vijftich, jn deser manieren als hier na ghescreuen staet:

Hertoghe Willem van Beyeren, graue van Hollant, van Zeelant, heere van Vrieslant ende verbeyder der graefscap van Henegouwen, maken cont allen luden, dat ons Koenraerd die Cleyne jn brieue ende in ghelde gheleent heeft alsoe veel dat beloept jn eenre somme drie dusent vier hondert zeuen ende tachtich ende enen haluen oude schilde, die wilke brieue ende ghelt wi ghehelike ghegheuen ende ouer gheleuert hebben, bi Coenraeds hant voerscreuen, onsen ghetrouwen heren Gheraerde van Herlaer, heere van Ammersoye, jn minderinghe van dier scout, die wi him sculdich zijn jn diensten, die hi ons ghedaen heeft. Ende wi ghelouen Coenraerde voers. jof den houder des jeghenwordighe briefs die voerscreuene somme ghelts jn goeden trouwen te betalen binnen desen jare; ende waer wi des niet en daden, zoe wat scade ende cost Coenraerd voers. jof die houder des briefs, dat te vervolghen, daer omme leden ende ons wittelike an brochten, dien zullen wi him ghelden zonder arghenlist. Jn orkonde desen brieue bezeghelt mit on-

sen zeghel. Ghegheuen tot Zerixe, des zaterdaghes na zinte Gregorius dach jnt jaer ons Heeren M°. CCC°. twee ende vijftich.

Jussu domini comitis. Flor. de Bersal. f. Nich. mil.

Ad relationem dominorum Flor. de Bersal. Joh. Zuurm. milit., Symonis de Bruell. opidanorum de Zeerixe, Heynrici Dodonis Johannis Henrici. Joh. Tho. Petr. Epp. et aliorum de consilio de Midd. Baldewijn Popponis et Popponis Pet. Ger.

Ysebr.

Jn kennessen der waerheit zoe heb jc broeder Jan prior voernoemt dese copie open bezeghelt met minen zeghele jnt jaer ons Heeren M°. CCC°. drie ende vijftich des donredaghes na zinte Mathijs dach.

Het zegel verloren.

33. *De graaf van Holland bekent, dat Gerrit van Heemskerk eenige gevangen lieden vrijwillig en niet reglens aan hem heeft overgeleverd.* 1354. *Maart* 5.

Hertoghe Willem van Beyeren, greue van Holland, van Zeland, here van Vriesland ende verbeyder der greefscap van Heynn., doen cond allen luden, dat alsulke lude, alse here Gheriit van Eemskerke gheuanghen heeft in sinen gherechten ende ieghens ons ouerdadich siin, ons die ouergheleuert heeft om onsen wille ende nyet van rechte, ende ghelouen hem des gheliics weder te doene, oft soe gheuiele ende hiit aen ons versochte. Jn oerconde desen brieue beseghèlt mit onsen seghele. Ghegheuen tot sinte Gheerdenberghe opden viiften dach van Meerte jnt iaer ons Heren M°. CCC°. vier ende viiftich.

Jussu domini comitis.

Per dominos de Kuuc et Jo. de Dronghelen Dominus de Yselst.

A. de Berwaerde.

Hèt zegel verloren.

34. *Gielis Hendriksz. en Jan Pietersz. beloven binnen bepaalden tijd te zullen komen wonen in het gerecht van Floris van Borselen te St. Maartensdijk.* 1354. *Mei* 19.

Allen den ghenen, die desen brief zullen zien of horen lesen, maken wi cont Gielijs Heinrix sone ende Jan Pieters sone,

dat wi ghelouen ghezamender hant ende onghesceiden op ene peine van tween hondert ponden zwarter tur. heren Floreinse van Borselen, heren Claiis sone, dat wi zullen varen wonen jn heren Floreins ambocht voerseit in sente Martijns dijc tuschen hier ende sente Bauen daghe naest comende, ende heren Floreinse ghevolghech vrient te wesene ende alle te doene, dat goede vriende horen rechten here sculdech zijn te doene. Jn orkonde desen brieue bezeghelt met onsen zeghele, ende om die mere zekerheit, zoe hebben wi ghebeden Boudijn van Brigdam, Boudijn Wouters sone ende Symon Domaes sone, dat si desen brief met ons ende ouer ons bezeghelen willen met horen zeghelen. Ende wi Boudijn van Brigdam, Boudijn Wouters sone ende Symon Domaes sone hebben desen brief bezeghelt met onsen zeghelen om beden wille Gielijs ende Jans voers. Ghescreuen in Middelburch des maendaechs voer Ascenti daghe jnt jaer ons Heren M. CCC. vier ende vijftich.

Van de vijf zegels slechts het eerste, in bruin was, behouden.

35. *Albrecht van Beijeren verklaart van Floris van Borselen ontvangen te hebben het zegel, de brieven, kleinodien en wapenen van graaf Willem V. van Holland.* 1358. *Febr* 15.

Aelbrecht, bi Goeds ghenaden palens graue vpten Riin, hertoghe in Beyeren, ruwert van Heyng., van Hollant, van Zelant ende van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wi van heren Florens van Bersselen ontuaen hebben den seghel ons liefs broeders hertoghe Willaems van Beyeren, graue van Heyng., van Hollant, van Zelant ende heren van Vrieslant, wel beseghelt, ende siin zinget. Jtem hebben wi van him ontuaen den brief ende bitoech, die hi hadde vander borchgraefscip van den huse, lande ende goede van Hoesden. Voirt leuerde hi ons bi hande onser lieuer zuster der grauinnen van Heyng. ende van Hollant brieue ons liefs heren ende vader des keysers van Romen ende ander brieue rorende onsen lieuen broder hertoghe Willaem ende ons. Voirt helt hair Florens mit sinen

eede, dat hi ons al gheleuert hadde dair mede zeghel, hantuesten, brieue, priuilegen, cleynoud, harnasch ende al dat hi van onsen lieuen broder hadde iof hebben mochte, jof yemant van siinre weghen, ende dat der graefflicheit van Hollant des niet meer ontuerret en ware bi sinen toe doene, alse dat ons dier leueringhe op die tiit wel ghenoghede ende ons billic ghenoeghen soude nader jendracht ende voirwerde van onser zoenen. Hier waren tieghenwoerdich ende te rade onse lieue zuster, grauinne van Heyng. ende van Hollant, onse lieue neue, de jonchere van Bloeys, de here van Barbazoen, h. Jan van Dronghelen, hair Gherit van Heemstede, h. Jan van Langheraeck ende de raed der steden van Dordrecht, van Zierixee ende van Hairlem ende anders veel goeder lude. Jn orconde van alle desen hebben wi desen brief open beseghelt mit onsen seghel. Ghegheuen ende ghedaen in onser stede van Dordrecht des donresdaghes na sinte Valentijns dach jnt jair ons Heren M. CCC. acht ende viiftich.

Jussu domini ducis Alberti per commune consilium tunc presens. S. p. Camerouwe de Hayt, sc. T. Voppe.

Het zegel, in rood was, bewaard.

36. *Utspraak van den proost van Arnhem in de geschillen tusschen den heer van IJsselstein, Willem Borre van Hemmen, Bernt van Dorenweert en anderen, ter zake van den doodslag van Otto van Cattenbroek.* 1358. *Maart* 15.

Dit is segghen des proests van Arnhem als tusschen den here van Yselsteyne, sinen broederen ende sinen maghen ende sinen hulperen, aen die een side, ende haren Willam Borren van Hemmen, sinen broederen ende horen kijnderen ende sijnre zuster kijnderen, haren Bernt van den Dorenweert, Robbrecht sinen broeder, haren Otten van Doernic ende sinen broederen, haren Diric van Arnhem, sinen broederen ende horen kijnderen ende sijnre zusteren kijnderen, Sander van den Dorenweert, Bernt

van Dunen, Bernt van den Dorenweert, Iacobs soen, ende voert die vanden Dorenweert geboren sijn, die Otten maghe van Cattenbroec waren, aen die ander side, alse van den dootslaghe van Otten van Cattenbroec, daer God die ziele af hebben moet. Jnt yerste, want die here van Yselsteyne seyt, dat hi dese zoene van Otten dode voers. wittelic ende wael voldaen heeft, ende her Willam Borre ende die andere voerscreuen croenen, dat si daer verbrec in hebben, dat hem die zoene nyet voldaen en is, want si daer gheen ghelt af ontfaen en hebben, so sel de here van Yselsteyne, haren Willam Borren of haren Bernde voers., van wilken hijs yerste van hem tween vermaent wart, enen dienst doen, dat is te verstaen, als dat hi hem senden sal tyen manne ghewapent tyen daghe in hore hulpen, die hem dienen sellen te ridderrecht, al daert die here van Yselsteyne mit eren doen mach, ende hier mede sellen si wittelic ende wael versoent wesen vanden dootslaghe van Otten van Cattenbroec voerscreuen; ende wanneer de here van Yselsteyne den enen van hem tween desen dienst ghedaen heeft, daer mede sal hi alle den anderen voldaen hebben. Jn oerconde deser dinghe hebben wi Gherijt van den Veen, proest van Arnhem, als een zeggher deser zoene voers., ende wi Arnoud, here van Yselsteyne, Johan van Yselsteyne, thesauryer der kerke van sinte Marien tUtrecht, Ghisebrecht van Yselsteyne, heren Herberens soen van Yselsteyne, ridder, ende Ghisebrecht van Yselsteyne, haren Otten soen van Yselsteyn, knape, van der eenre side, Willam Borre, here van Hemmen, Bernt, here vanden Dorenweert, Diric van Arnhem, ridders, ende Sander van den Dorenweert, knape, van der ander side, want wi an beyden siden dese vorscreuen zoene gheloeft hebben ende ghelouen wittelic ende wael te houden, onse zeghele aen desen brief ghedaen. Ghegheuen int iaer ons Heren dusent drychondert acht ende vijftich des donredaghes na Mitvasten.

Van de 9 zegels slechts een, dat van den proost van Arnhem, in groen was, bewaard, doch geschonden.

37. *De bisschop van Utrecht bekrachtigt de kapelrijen, gesticht door den heer van IJsselstein in de kerk te IJsselstein.* 1359. *Sept.* 21.

Johannes, Dei gratia episcopus Traiectensis, dilecto nobis Arnoldo domino de Yselsteyn salutem in omni saluatione. Ad ea que diuini cultus augmentum et salutem respiciunt animarum libenter nos promptos et beniuolos exhibemus, vt id quod petitur per sollicitudinem officii nostri ad debitum perducatur effectum. Cum igitur, sicut pro parte vestra nobis exhibita petitio continebat, certas capellanias in litteris vestris, quibus hec presens nostra cedula transfigitur, descriptas, de bonis vestris proprijs vobis a Deo collatis in parochiali ecclesia de Yselsteyn, nostre dyocesis, duxeritis erigendas et dotandas, supplicaueritis vos et dictam petitionem vestram ... exauditionis gratiam per nos admitti iuxta ipsius continentiam et tenorem: volentes tam pium vestrum propositum ad laudem Diuini nominis adimpleri, fundationem et dotationem capellaniarum predictarum sub omni modo et forma et ordinatione et dispositione et voluntate in vestris litteris predictis expressis auctoritate ordinaria in Dei nomine confirmamus, reseruata vobis vestrisque successoribus dominis de Yselsteyn, pro tempore, presentatione libera ad easdem, quando et quotiens eas vacare contigerit, persone seu personarum idon earum in sacerdotio actu constitute seu constitutarum in eis instituendarum, erigentes predictas capellanias, ad quam .... in beneficia ecclesiastica perpetua seu ecclesiasticum benificium bona, terras, possessiones et annuos redditus per vos donatos siue donandos, etiam a christifidelibus donata siue donanda eisdem incorperamus, decernentes ea bona deinceps fore ecclesiastica et spiritualia et omni iure, immunitate et libertate ecclesiastica frui debere et gaudere, jure parochialis ecclesie semper saluo. Jn quorum testimonium sigillum nostrum huic presenti scripto duximus apponendum. Datum anno Natiuitatis Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo nono, ipso die Beati Mathei apostoli et ewangeliste.

Het zegel verloren.

38. *De abt en het kloosler van Middelburg beleenen Frank van Borselen met eenige tienden in Walcheren.* 1364. *Febr.* ..

Wi Pieter, bider ghenaden Gods abt van onser Vrouwen cloestere jn Middelburgh, ende onse ghemeene conuent maken cond ende kenlic allen den ghenen, die desen brief zullen zien iof horen lesen, dat wi verleent hebben ende verleenen met desen open brieue heeren Franken, heer Clays sone van Borselen, ruddere, omme menighen ghetrouwen dienst, die hi onsen godshuuse ghedaen heuet ende doen zal, anderhalf vierendeel vander tienden, die wi ghemeene hebben met den prochipape van Meloyfskerke, ligghende te Meloyfskerke jn Walgheren, also langhe als heer Franke vorseyt leuet, tot eenen gherechte leene ende daer hi ons manscap of ghedaen heuet, ende na zijn doet zine witachtich huere manhoeft vp te comene jn ghelike manscappe van ons te ontfane, als heer Franke vorseyt van ons ghedaen heuet; ende gheuiele, dat heer Franke vornoemt storue sonder witachtich huere manhoeft, so soude dese vorscreuen tiende onsen godshuuse weder aen comen sonder enich wederzegghen van yemende, die van heeren Franken weghen vorseyt onsen godshuuse vornoemt vanden vorseyden tiende aen spreken mochte. Jn orkonden ende jn kennessen deser waerheiden hebben wi Pieter, abt vorscreuen, desen brief vor ons ende onsen conuente bezeghelt met onsen zeghele vuthanghende. Ghegheuen des dinxendaghes na onser Vrouwen dach ter Lechtmessen jnt jaer ons Heren dusent drie hondert viere ende tsestich.

Het zegel in bruin was, behouden.

39. *Everwijn van G.otswich, drost te Kleef, belooft het verbond tusschen Eduard van Gelder en Johan van Kleef getrouwelijk na te komen.* 1364. *April* 23.

Jc Euerwijn van G.otswich, ridder, dross. tot Cleue ende tot Dynslaken, doe kont ende kenlich allen luden dat ich gelauet ende gesekert hebbe in gueden trouwen ende then heyligen geswaren dat verbont, dat onse lieue heren her Edwart, her-

toghe van Gelre ende greue van Soutphen, ende her Johan, greue van Cleue, ghemaickt ende auerdraghen hebben, halden sal van mijns heren weghen van Cleue (na) t gehalt der verbont brieue, die sij onder een gegheuen hebben, mit alle mijnre macht ende sonder alle argelist; (ende weert sake) dat ich bynnen den verbonde ontsat wurde van den vurs. (ampt), so sal ich mijns edes quijt sijn, die ich omme des verbonts wille gedaen heb. Jn orconde des, soe heb ich mijn segel aen desen brieff gehangen. Gegheuen int iaer onss Heren dusent driehondert vyer ende tsestich op sente Geor(gius) dach des heyligen martelaers.

Het zegel verloren.

40. *Gerard van Merxsem verpandt aan Arnoud van Cruningen al zijne tienden in Akeren en Ettenhoven.* 1364. *Mei* 1.

Jc Gheraert van Merxsem, heer van Berghe, doen cont allen luden, die desen brief sullen zien oft horen lesen, dat jc ghesct hebbe ende zette in hainden heeren Arnouts, heere van Cruninghen, mijns liefs neuen, alle mine thienden, die jc hebbe ende mi toebehoren binnen den lande van Akeren ende van Ettenhoue, hem mede te quitene van alsulker scult, die jc sculdich ben Wouter Kritsaert van Louene ende mierre zuster van Vryesele, daer die summe af loept neghen hondert ouder scilde ofte die waerde daer af in anderen goeden paymente, jn aldus, danegher manieren, als dat Wouter Kritsaert ende mijn zuster van Vriesele voernoemt den voers. heeren Arnoude van Cruninghen ouergheuen ende leueren sullen alle brieue, die sij op mi hebben sprekende vanden voers. neghenhondert ouder scilde. Voert soe gheloue jc bi mierre trouwen ende zekerheit, dat jc nocht niement van minen weghen der voerseider thienden ons niet onderwinden en sullen in enegher manieren voer dien tijt dat ic den voers. heeren Arnoude van alle der voerscreuender scult volcomelijc ghequijt sal hebben, nocht niet daer jeghens te doene nochte doen doene in eneghen poynte, behoudelijc dien dat jc selue die voers. thiende jaerlijcs sal verpachten,

welken pacht jc sal doen ghelouen den voers. heeren Arnoude van Cruninghen ofte ghenen, die van sinen weghen sal wesen, alle arghelist wtgesteken, die men hier in vinden mocht. Voert soe ghelouic Gheraert van Merxsem voern. alsulke brieue, alsic sprekende hebbe vanden goede van Akeren, die mi toe behoren, den voers. heeren Arnoude van Cruninghen ouer te gheuene ende te leueren tusschen nv ende sente Jans misse Baptiste nu naest comende. Jn kennissen der waerheit hebbic Gheraert van Merxsem voern. desen brief beseghelt met minen seghele, ende hebbe ghebeden ende bidden omme die meerre zekerheit minen lieuen gheminden heere, heeren Heinrike van Boutersem, heer van Berghen opden Zoem, heeren Francken van Borselen, heeren Hughemanne van Zeuenberghe, heeren Janne van Craynem, ridderen, ende Janne van Craynem, dat si desen brief met mi beseghelen willen als ghetughen. Ende wij Heinric van Boutersem, heer van Berghen op den Zoem, Francke van Borselen, Hugheman van Zeuenberghen, Jan van Craynem, ridderen, ende Jan van Craynem, knape voern. ouermits beden heeren Gheraerts van Merxsem, ridder voern. hebben alse ghetughen van allen voerscr. saken onse seghelen an desen brief ghehanghen. Ghegheuen int jaer ons Heeren dusent driehondert vier ende tsestich op den yersten dach van der maent Meye.

Van de zes zegels de vier laatsten behouden doch zeer beschadigd.

41. *Albrecht van Beijeren stelt Floris van Borselen tot stedehouder van Zeeland aan.* 1365. *Aug.* 32.

Aelbrecht, bi Gods ghenaden palensgraue vpten Rijn, hertoge jn Beyeren, ruwert van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wi beuolen hebben ende beuelen, machtich ghemaect hebben ende maken onsen lieuen ende ghetrouwen heren Florens van Borssele, here van sinte Mertijns dike, onse stedehouder, beware ende toe zienre te wesen van ons liefs broeders landen van Zeelant, ende gheuen hem macht onsen raet, steden ende

goeden luden van ons broeders lande ende des onsen te samen te ombieden of te ghebieden, alsbe dicke alst hem nutte duncken sal, ende daer mede te wederstane ende neder te legghen alle discorde, twye, orloghe of enigherande roere, die onsen lande van binnen of van buten vp comen moghen, broken, die jnden lande staen te berechten, die partien daerof te vereffenen ende onse broken daerof te groten, als hem onse oerbaer duncken sal; mar lantwinninghe, die nv ter tijt vorvluchtich of verwijst sijn, houden wi an ons seluen; ende soe wanneer onse lieue ende ghetrouwe vors. jn onsen oerbaer te rade riden of varen sal, soe zullen wi hem gheuen alsulke wedden als onse rade te hebben pleghen; mar waer dat enighe sonderlinghe onlede jnden lande of buten of enighe onruste gheuielen, daer of zullen wi hem gheuen redelike teringhe na dien dat daer toe behoerdt. Ende ombieden, bidden ende ghebieden allen onsen goeden luden, ridderen, steden ende ghemeenten, dat zi onsen stede houder vors. hulpich, bistandich, ghehenghich ende ghehorich sijn tot allen tiden als zijs van hem vermaent worden; die des niet en dede, dat souden wi an hem houden als anden ghenen, die onse achterdeel ende verderffenesse meynde; ende dit sal gheduren tot onsen weder segghen. Jn orconde desen brieue bezeghelt met onsen zeghel. Ghegheuen jnden Haghe des saterdages vp sinte Bertelmeus auond jnt jaer ons Heren M. CCC. viue en tsestich.

Jussu domini ducis Alberti presentibus dominis de Brederode de Egmonde ba. Fr. de Bersele et G. de Heemstede, T. Vopp.

Het zegel verloren.

42. *Eduard, hertog van Gelre, schenkt eenige goederen aan Gerrit van Steinbergen.* 1366. *Mei* 15.

Wi Edward bider genaden Goits, hertoge van Gelren ende greue van Zutphen, maken kond ende kenlich allen luden mit desen onsen brieue, dat wi om sunderlinge gonste ende trouwen dienst den ons Gerijd van Steynbergen onse neue duck gedaen heeft ende noch doen sal ende mach, den seluen Geride

gegeuen hebben ende gheuen mit desen seluen brieue den weert, die gelegen is gegen Doedenwerde, den Wouter van Wely plach te houden ende den Helmich van Wely nu (tegenwoordig heeft) te jaeren na heltnisse der brieue, die wy dair op hem gegeuen hebben, also dat Gerid vorg. ende sijn eruen den vors. weert mit alle sinen toebehoeren, mit aenvalle ende mit afvalle, hebben, besitten ende des gebruken (zullen) tot alle hoers nutte ende orbair. Ende gelouen Geride vorg. ende sinen eruen voer ons ende onse eruen (den voorz. weerd), so woe dat die gelegen is, mit alle sinen toebehoeren, te waren ende sij (hen) dair in te hauden voer alle den ghenen, die hem dat mi trecht bespreken, wouden beheltnisse Helmich vorg. sijnre jairen aen den werde vors., na heltnisse sijnre brieue vorg.; ende gebieden alle onsen amptluden ende ondersaten, die nu sijn of namaels wesen (zullen), dat sij Geride vorg. ende sinen eruen des weerds, als vorscr. is, gebruken laten ende hem krod noch hinder dair aen en doen. Jn orkonde ons segels, dat wij aen desen brief hebben doen hangen, gegeuen jnt jair ons Heren dusent driehondert sesse ende sestich, des vridages nae ons Heren hemelvaerts dach.

(Presentibus) dom. de Dicker, Johanne de Wicker.,
milit. .... de Mul.
Petro de Steynberges et de Oyen.

Het zegel verloren.

43. *Wouter van Heemskerk, ridder, en Margaretha van Moermont, zijne gemalin, stichten eene zielmis in de kerk van St. Jan te Haarlem.* 1367. *Jan.* 20.

Jc Wouter van Heemskercke, ridder, doe cond allen luden, dat jc voer miin ende voer vrou Margreten van Moermont ende van Heemskercke, miinre leuer ghesellinnen, ziele, daer God die ziel of hebben moet, beset ende gheue ene memorie ofte testament, ewelike te staen jn den goedshuse tot sente Johan te Haerlem, jn deser maneren als hier na bescreuen staet. Jn den eersten so bewijs ic achte pond Hollansch payments jaerlix

eweliken te staen ende die op te boren op een diel lants, dat gheleghen is bi den huse tot Heemskercke, dat gheheten is Braeus Venne, ten waer dat sake, dat jc ofte mine nacomelinghe dese voerscreuen achte pond jaerlix op een ander diel lants, dat also goed ende seker ware, bewisen wouden jn deser maneren als hier na volghet: dat men sel gheuen van desen achte ponden jaerlix voerscreuen vier pond tot desen terminen, die hier na bescreuen staen: die eerste termiin die is op den auont ende op den dach alsmen vrou Margreten voerscreuen hoer jarichtide doet, so selmen gheuen een pond, elken hier van den goedshuse voerscreuen, die jn jeghenwordich is jnden jaerichtide, siin aen diel van den ponde jn siinre hand; voert die ander drie pond van desen vier ponden voerscreuen, so wil ic, dat men die gheue tot drie terminen, elx een uierdendiel jaers, gherekent na den jarichtide voerscreuen, ende elc vierendiel volghende na den anderen, ende op elc vierendel voerscreuen des auonts ene vigile ende des morghens ene zielmisse jn der manjeren als voerscreuen staet van den jarichtide; voert so wil ic die ander vier pond van den achte ponden jaerlix voerscreuen, dat men die sel gheuen den heren voerscreuen op sente Nyclaes dach, ten auond ende des anderen daghes daer naest uolghende, alle jaer also langhe alse mi God spraren wil in desen leuen, des auonts ene memorie ende des daghes ene misse singhen van den Heylighen Ghiest, Goed te loue, ende op dat God minen ghiest verlichten moet tot siinre eren ende miinre zielen salicheden; ende wil so wie jn ieghenwordicheden van den heren voerscreuen jn der memorien ende der missen is, dat men hum siin aen diel sel gheuen van desen vier ponden voerscreuen, jn allen maneren als voerscreuen is. Ende so wanneer dat God ghenoecht, dat jc tot siinre ghenade come ende doet bin, so wil ic, dat men alle jaere op miin jarichtiden ende op elc vierdendiel daer na volghende houde die selue maneren jn allen maneren, alse als si van vrou Margreten miinre leuer ghesellinnen voerscreuen gheordeneert siin. Ende van desen renten jaerlix ende voerwaerden voerscreuen

so wil ic, dat een pitancie meester van den goedshuse voerscreuen, so wie dat nu is ofte namaels comen sel, dese renten ende memorien bewaren sel, also als voerscreuen is; ende waer dat sake, dat die pitancie meester, die nu is ofte namaels comen sel, dese maneren voerscreuen njet en hilde, so wil ic, dat miin erfnamen ofte mine nauolghers dese voerscreuene renten op boren ender daer of doen jn allen maneren, also alst voerscreuen is. Oec wil ic, waert dat sake, dat jc enich testament ghemaect hadde of noch maken woude, dat ic weder segghen woude ofte weder ropen, dat dese memorie ofte testament voerscreuen voertganc hebben sel, sonder weder segghen van mj ofte van ement van miinre weghen, jn allen maneren als voerscreuen is. Om dat jc Wouter, ridder voerscreuen, wil dat dese jaerlix rente ende dese maneren voerscreuen voertganc sellen hebben, so heb jc minen seghel an desen brief ghedaen jn den jare ons Heren dusent driehondert seuen ende tsestich, op sente Agneten auont.

Het zegel verloren.

44. *Reinard, heer van Schoenvorst, schenkt aan Hendrik van Steinbergen, proost te Zutphen,* 25 *schilden jaarlijks voor bewezene diensten.* 1370. *Julij* 17.

Jch Reynart, her tzoe Schoenvorst, doen kunt allen luden ouermitz desen offenen brieue, dat ich gegeuen haue vnd geue vur mich vnd vur minen eruen den irsamen, wijsen, bescheidenen manne, heren Heinrijch van Steinberch, proist tzoe Zutphen, vmbe gůnst vnd dienstes willen, die he mir gedaen hait vnd her naemaels mir vnd minen eruen doen mach, vůnf vnd tzwentzich goide, alde, swaere, gulden schilde of die werde dair af, as tzer tzijt der betzaluncgen tzoe Nymmegen gencge vnd geue sijn sal, tzoe einen manlene, sine leue dage, alle jaer die wile he leift tzoe heuen vnd tzoe bueren vp sent Mertins dach in deme winter an den voir groissen tolls, die ich vnd mine eruen hauen tzoe Nijmmegen ligen. Jn orkonde des hain ich mijn segel an desen breif doen hancgen. Gegeuen jnt jair

vns Heren driihundert iair vnd seuentzich, des seuentzienden dais in Julio.

Het zegel in bruin was behouden.

45. *Schepenbrief, waarbij Otto van Arkel verleidt Klaas van den Campe met eene huizinge te Woudrichem.* 1375. *Julij* 2.

Wi Jan Lems ende Ghisebrecht van Riede, Hughen sone, scepen tot Woudrichem, orconden met desen brieuen, beseghelt met onsen seghelen, dat her Otte, heer van Arkel, quijt scant die manscap van dien huse ende van dien gheseet, gheleghen tusschen Claes gheseet van den Campe, aen die een side, ende der poert graft van Woudrichem aen die ander side, ende droech op ende gaf Claes Aernt Wisscaerts sone van Hontswijc, tot behoef Claes van den Campe, die voersproken huus ende gheseet, ende hi verteechter op ende verhalmeder na op tot Claes behoef van den Campe. Voert quam her Otte heer van Arkel voers. ende ghelouede Claes Aernt Wisscaerts sone, tot behoef Claes van den Campe, die voersproken huus ende gheseet te waren jaer ende dach, alsemen erue sculdich is te waren binnen vricheiden, van allen commer, die daer van sijnre weghen op comen mach. Ghegheuen jnt jaer ons Heren M. CCC. viue ende tseuentich, des saterdaechs na sinte Margrieten dach.

De beide zegels in bruin was behouden, doch beschadigd.

De doorgestoken brief luidt als volgt: Wi Claes die Wolf ende Jan Boye, Willems sone, scepen tot Woudrichem, orconden met desen brieue, beseghelt met onsen seghelen, dat Claes van den Campe op droech ende gaf heren Otten, heer van Arkel, dien brief, daer dese brief doresteken is, metten huse ende metten gheseet, die hi begrepen heeft; ende hi verteech daer op ende verhalmede daer na op tot heren Otten behoef heer van Arkel voerscreuen. Ghegheuen jnt jaer ons Heren M. CCC. ses ende tseuentich, des woensdaechs na onser Vrouwen dach Conceptio.

Van de beide zegels het eerste, in bruin was, behouden en gaaf.

46. *Lodewijk, graaf van Vlaanderen, beleent Jan van Arkel met* 400 *ponden Vlaams jaarlijks.* 1379. *Nov.* 19.

Wij Lodewijc, graue van Vlaendren, hertoghe van Brabant, graue van Neuers, van Rethers ende here van Machline, doen te wetene alle (lieden, dat wij) vte goeder jonsten, die wij hebben tonsen gheminden neue jonchere Janne van Erkle, here van Haghensteyn, ende te dien hende dat (hij) ghehouden zij ons voordane wel ende ghetrauwelike te dienne ziin leuen lanc, hebben hem ghegheuen ende gheuen bi desen letteren den ... viere hondert pond par. siaers onser munten van Vlaendren, ende hebben hem die bewijst te heffene ende tontfane, als langhe als (hij leeft), elx jaers vp den ontfanc van onsen tholle van Andwerpen te tween paiementen, dats te wetene, dene helt vander vors. somme te zinte (Jans) daghe mids zomers ende dander helt te Kerstdaghe, daerof teerste paiement ziin sal in zinte Jans daghe eerst commende, ende also voort (van) termine te termine ziin leuen lanc, om die te houdene bi hem in enen manscepe ende leene van ons, onsen hoire ende naercommers, grauen ende grauinnen van Vlaendren, daerof hi ons mansceep ghedaen heift, ter welker mansceep wij hem ontfaen hebben, ende heift ons gheloeft bi trauwen ende bi eede te dienne wel ende ghetrauwelike ende al te doene, dat een ghetrauwe man van leene sculdich es te doene, ieghen allen heren, vteghesteken den hertoghe van Guilke, den hertoghe van Brabant, den hertoghe van Ghelre, den graue van Holland ende den bisscop van Vtrecht, ghelijc dat zine letteren beseghelt met zinen propren seghele, die wij tonswaert hebben, wel verclaren. Ombieden ende beuelen onsen tholnaers van Andwerpen, diet nu ziin of namaels wesen sullen, dat zij den vors. jonchere Janne van Erkle betalen ende vernoughen vander vors. somme ten paiementen vors. ziin leuen lanc, ouernemende copie van desen letteren ten eersten paiemente onder zeghel autentijc ende tallen paiementen quijtsceldinghe onder zinen seghel, mids welken ouergheuende wij willen ende ombieden onsen lieden van onser rekeninghen, diet nu ziin of namaels wesen

sullen, dat zij onsen vors. tholnaers alse vele ofslaen in hare rekeninghen, want wij ouer ons, onse hoir ende naercommers, grauen ende grauinnen van Vlaendren, hem willen onse presente ghifte wel ende ghetrauwelike ghehouden wesen ziin leuen lanc, sonder verbreken of derieghen te ghane in enegher manieren. Bi der orcontscepen van desen letteren beseghelt met onsen seghele. Ghegheuen te Machline den neghentiensten dach van Nouembre, jnt jaer ons Heren M.CCC. neghene ende zeuentich.

Op den rug staat het volgende: Bi miin here bi monde present den here van den Gruuthuse ende m. Willem van Reinghersuliete.

Get. JOSSE.

Het zegel verloren.

47. *Vidimus van een brief* (1338. *Febr.* 13.), *waarin Willem graaf van Holland aan den abt en het convent van Dunen jaarlijke verzekert* 100 ℔ *zwarte tournooisen.* 1381. *Maart* 8.

Vniuersis presentes litteras jnspecturis Sygerus, prepositus ec clesie sancti Donatianj Brugensis, Tornacensis diocesis, ac Flandrie cancellarius, salutem in Domino sempiternam cum noticia veritatis. Noueritis, quod nos anno Domini millesimo trecentesimo octogesimo primo, die octaua mensis Martij, litteras nobilis et potentis principis, dominj Wilhelmi comitis Hannonie, Hollandie et Zelandie ac dominj de Vriesland, sanas et integras omnique prorsus vitio et suspicione carentes, eius vero sigillo, ut prima facie apparebat, sigillatas, quarum tenor sequitur, vidimus, palpauimus et diligentem collationem de eisdem cum presentibus fecimus.

Willem, graue van Heynneg., van Holland, van Zeland ende here van Vriesland, maken cond allen lieden, dat wi in alemoessen vor ons liefs heren ende vader ziele ende omme alle kalainge ane te doene, die de abt ende conuent vanden Dunen hebben mochten toten den daghe toe van huden ane den waerde tusschen Houte, Hinkelinghe, Scoudee ende Zekelinghe, in heerlicheden, in renten, in eeruen, in ambochten ende in tienden ghedijct ende

ongedijct, behouden den abt ende den conuente vors. die oude tiende, de sij in den lande vors. ghehouden hebben ende noch houden, rorende vanden capitele van Oudmonster tUtrecht, die willen wi dat sij behouden rustelike ende besitten ewelike tallen daghen, ende alle die ghene, diese tieghens hemluden met rechte vercreghen hebben, — ghegheuen hebben ende gheuen vor ons ende vor onse nacomelinghe den abte ende conuente vornoemd tote eweliken daghen van ons ende van onsen nacomelinghen, grauen van Zeland, te houdene hondert pond zuarter tornoyse eweliken renten siaers, enen houden groten coninx tornoyse van Vrankerike vor zestene penninghen tornoyse gherekent, of ander payement in die waerde, die wi den abte ende den conuente vors. bewijst hebben ende bewisen alle jare in te nemen ende te ontfane vp elken termijn van Bamisse ane onsen rentemeester van Bewesterscelt in Zeland, die nu ter tijd is of hier namaels wesen zal, ter tijd toe dat wj den abt ende den conuente vors. die vors. hondert pond zuarter tornoyse eweliker renten tsiaers in andren zekeren steden bewijst zullen hebben, dair hemluden met reden ghenoughen zal. Ende hier omme hebben wij die abt ende conuent vorscreuen quite ghesconden ende vte ghegain al huers rechts, dat zij hadden of hebben mochten ane den goede vorscreuen tusschen Houte, Hinkelinghe, Scoudee ende Zekelinghe den palen vors., in wat manieren dattet zj ende in allen goede, dat si aldair heysschen mochten tote onser ende onser nacomelinghen behouf, grauen van Zelant, vteghenomen dien ouden tiende, die sij rustelike behouden zullen ewelike ende besitten inder manieren also vorscreuen is, sonder arghenlist. Ende ombieden onsen rentemeester vors. ende beuelen, dat hij den abte ende den conuente vors. of hueren ghewerden bode die vors. hondert pond zwarter tornoyse alle jare vtereke ende betale vpden termijn vorscreuen, sonder ander ghebod dair of van ons of van onsen nacomelinghen te hebbene, ende dat si dair of neme van elken termine huer brieue van quitancien, vor ons mede te rekene. In oroonde desen brieue bezeghelt met onsen zeghele. Ghe-

gheuen tote Mechelen des vriidaghes vor sente Valentijns dach jnt jaer ons Heren dusent drie hondert achte ende dartich.

Et nos Sigerus prepositus predictus, quod vidimus, attestamur. Jn cuius rei testimonium sigillum nostrum duximus presentibus apponendum. Datum anno Domini et die predictis.

Het zegel verloren.

48. *Steven van Lienden, schildknaap, belooft als voogd van de kinderen zijns broeders Johan, heer van Lienden, aan Willem van Gulik, hertog van Gelder, jaarlijks te betalen* 100 *gouden schilden.* 1381. *Junij* 4.

Jch Steuen van Lyenden, knape, als mombur der kijndere mijns lieuen brueders heren Johans, heren van Lyenden was, den God genedich sij, ende oick mijnre lieuer geminder suster kijndere, vrouwe Margarieten, der vrouwen van Lyenden, doe kont ende kenlich allen luden, dat ich gesekert ende gelaeft hebbe, seker ende gelaeue in goiden trouwen voer my ende mijn eruen, dat ich mijnen lieuen genedigen here, heren Willem van Gulich, hertoge van Gelre ende greue van Zutphen, of sijnen eruen, of heren Heinrich van Steynbergen, proist tot Zutphen, sijnen rentemeister, of helder des briefs mit mijns lieuen heren wille voirs. of sijnre eruen of mit wille des proiste voirg., alle jaer op sente Peters dach ad Cathedram vytreycken ende wale betalen sal vander kijndere goet voers. hondert aude schilde, guet van goude ende gherecht van gewichte, munten des keysers van Romen of des coninx van Vrancrijch, of guet ander payment daer voer, na beloip der werde, dat op allen termijnen der betalingen jnder stat van Nymegen genge ende geue wesen sal, thent der tijt toe dat heren Johans audste soen des heren van Lyenden voirs. tot sijnen mündigen dagen komen is, aengaende dese hondert aude schilde voirs. aldus jaerlix te betalen van nu ende sente Peters daghe ad Cathedram naestkomende ouer een jaer. Weert sake, dat ich Steuen voirg. des ghelds voers. alle jaer niet wale ende volcomelike en betaelden mijnen lieuen here van Gelre of sijnen eruen of den proist of

helder des briefs voers., ende ich op enigen termijn der betalinge des voirs. gelds in dele of in alle verbrekelic wurde, so soilen mijn lieue here van Gelre of sijn eruen of die proest of helder des briefs voers. mogen penden ende doen penden alle jaer ende opden termijn voirs. aen allen den gûede ende erfnisse, dat des heren kijndere van Lyenden ende der vrouwen kijndere van Lyenden liggende hebben in Neder-Betuwe, als voer die hondert aude schilde voirs.; ende dese pendinge voirs. salmen mogen doen te richts des anderen dages na illiken termijn voirs., als dat gelt voirg. nyet betaelt en wûrde, in alle der maten so men des hertogen schoût van Gelre ende sijn pachte ende thinse vyt pleecht te penden; ende dat gûet ende erfnisse soilen sij te richts mede mogen verkopen voer alle, dat hem dan vanden hondert auden schilden voirs. jaerlix gebrekelic were, sonder enich wederseggen van my Steuen voirg. of der kijndere, maege ende vriende voirs., ende sonder alle arghelist. Jn orkonde des hebbe ich Steuen voirg. als mombur der kijndere voirs. mijn segel van mijnre rechter wetentheit aen desen brief gehangen. Gegeuen inden jaer onss Heren dusent driehondert een ende tachtentich, des naesten dinxdages na andach Pinxten.

Het zegel verloren.

49. *Het convent der Prediker orde te Zierikzee draagt over aan Frank van Borselen eenig land in S. Maartensdijk.* 1384.

Wy broder Ian, prior, broder Andreis, subprior, broder Henric van der Tolle, lesemeyster, ende dat gemeyne conuent van der predicaer oerde in Zierixe doen kond ende kenlic allen luden, dat wy opgedragen hebben heren Vranken van Borsele, here van sente Martijns dike, ende opdragen tot enen vrien eygen al sullic lant, reynten ende goet, als wy hebben ijn sente Martijns dike vors., soe waert daer is of in wat lant gemerke dat dat is gelegen, dat here Vranke vors. dat mach houden of doen vercopen ende sinen vrien wille mede te done, ende wat here Vranke of omment van syner wegen daer mede doet ofte doet doen, dat houde wy vaste ende

stade, ende des houde wy ons wael gepayt ende alle sekerheit, die hi hier of begeren wil nv of hier namaels, of anders wie van syner wegen, die loue wy te done vollencomeliken. Jn oerkonde der waerheit soe hebben wy desen brief besegelt met onsen gemeinen conuents segel, jnden iare ons Heren als wy scriuen dusent driehondert vier en tachtich.

Het zegel gebroken.

50. *Willem van Weldam, ridder, belooft Frank van Borselen schadeloos te houden voor* 100 *oude schilden.* 1384. *Julij* 23.

Willeman van Weldam, ridder, doe cond allen luden, dat ic gheloft hebbe ende gheloue minen lieuen heere, heeren Vrancken van Borselen, heere van sinte Martinsdijc, scadeloos te houdene ende wel te quite als van hondert ouder Vranckerise scilde, die hi met mi ende anders mede gheloeft heft den heere van Apcouwe; ende waerd, dat heere Vranke vors. om dit vors. ghelt cost, commer ofte scade lede, dat gheloue ic hem vp te rechten ende te voldoene bi sijns zelfs sempel woerden, sonder eenich weder segghen; ende wacrt, dat ics niet en dede als vorscr. is, soe gheloue ic jn te comen leysten mit tween paerden, of eenen goeden man vor mi te senden mit tween paerden in een herberghe, die hi mi wisen sal of doen wisen, ende nict vter herberghen te sceyden, eer ic cost ende hooft ghelt al betaelt hebbe. Ende al dese vorscr. vorwaerden heb ic gheloeft bi miere trouwen ende zekerheden wel te houden ende te voldoene. Jn orconde desen brieue, bezeghelt met minen zeghele. Ghegheuen jnt jaer ons Heeren M°. CCC°. LXXXIIIJ°, vpten drie ende twintichsten dach in Julio.

Het zegel beschadigd.

51. *Jan heer van Ghistle, regent van Vlaanderen, verklaart, dat Jan van Arkel zijn vergrijp jegens den hertog van Bourgondië, betreffende het bosch te Heist, aan de uitspraak van den hertog overlaat.* 1385. *Oct.* 13.

Wij Jan here van Ghistle ende van Harues, regent van

Vlaendren, kennen ende lyen, dat onse lieue gheminde neue Jan van Erkle, here tot Haghenstein, tot Perpont ende des lands van Mechline, bi ons commen es te Mechline ende heift ons ghelooft bi zire trauwe, eere ende zekerheit, dat van allen mesdaden, die hij mesdaen heift jeigen onsen ghenedeghen here den hertogen van Bourg^ne., graue van Vlaendren, van Artoys ende van Bourg^ne., palatin, here van Salines, graue van Rethers ende here van Mechline, als vanden bosse ende houte, dat hij heift ghedaen hauwen, staende tot Heyst, des.zo es hij ghekeert ende bleuen ten zegghene van onsen ghenedegen here vors., ende heift gheloofd tvors. hout, dat hij heift ghedaen hauwen of noch staende es, niet te roerne of te laten roerne vander stede vor ander stont, dat het ghesleten wert van onsen ghenedegen here vors., ende hebben hem toe gheseit ende maken ons mechtich van ons ghenedichs heren weghe vors., dat hij hem niet af zegghen zal zijn lijf of eerfachticheit, daer hij recht an heift. Jn oorconden des zo hebben wij onsen zegle hieran ghehanghen. Ghedaen te Mechline den XIIJ^ten dach in Octobr. jnt jaer M.CCC. viue ende tachtentich.

Het zeghel verloren.

52. *Gerrit en Albrecht van Egmond bekennen ontvangen te hebben van hun broeder, den heer van IJsselstein*, 3000 *roseh. mattoenen uit hun moederlijk erfdeel.* 1386. *Mei* 14.

(Wij) Gheriit ende Aelbrecht van Egmonde, ghebruederen, doen cond ende kenlic allen luden, dat ons onse lieue (geminde) brueder, die here van Egmonde ende van Yselsteyne, voldaen ende betaelt heeft van driedusent roseknns (mot)toenen, elc onser vander helfte, die ons onse lieue vrouwe ende moeder, dier God ghenadich sij, sculdich (was) ende in horen lesten liue sculdich bleef, die ons voir ons vaderliken eyghen erve by onsen ghemenen maghen ... bewiist worden jnder deylinghe tusschen hoir ende onsen bruederen ende zusteren ende ons na ons vader doet (die Go)d ghedeynke, ende si op hoer voert nam allene te betalen, ouermits juwelen ende siluer-

weerc, dat si ... aen hoir behielt ende men hoir anders af ghedeylt soude hebben, daer wy alle op verteghen van mallic (ander); welke drie dusent rosekiins mottoene wy na onser vrou moeder doet mit allen rechte veruolcht (ende ver)wonnen hebben opten ghemenen boedel, dat si afterlyet, voir tgherecht tot Yselsteyne, als si wiisde dat (recht w)as, ende scelden onsen lieuen brueder voirs. enten ghemenen boedel claerlic quiit sonder enigherhande ..... ende antale tot enighen tiden. Jn oirconde des briefs beseghelt mit onsen seghelen. Ghegheuen jnt iaer (ons Heren) dusent driehondert ses ende tachtich op sinte Bonifaes dach.

De beide zegels in bruin was behouden, het eerste beschadigd.

53. *Vidimus van een schepenbrief* (1369. *Dec.* 11.), *waarin Diederik van Polanen opdraagt aan Jan van Heesbeen en Ida van Steeland, diens gemalin, zijne regten op de tienden, tinsen en het veer te Hedikhuizen.* 1391. *Mei* 5.

Jan Hughen sone, bider ghenaden Gods gaerdiaen vander Minderbroeder oerdine in Zirixe, maken cond, (dat wij gezien hebben eenen) brief wel ende ghanseliken, open beseghelt met tween scepenen zeghelen jn Huesden, sprekende (van woord tot woord) als hier na ghescreuen staet. Wij Aernd van Wijc, Bonings soen, ende Bernt van Veen, scepen in Huesden (doen kond, dat) Didderic van Pollanen, heer van Asperen op droecht heren Janne van Heesben, ridder, ende vrouwe (Yden van Steeland ende van) Heesben alle alsolke brieue ende voerwaerden, alse hi heeft sprekende vander tyenden tot Hedechusen ende van alsolken ... tijnse, alse hi heeft jnden banne van Hedechusen, ende van alsolken rechte, alse hi heeft aen den veer tot Hedechusen, (uitgenomen) ses ponden tsiaers, alse die abt van Berne heeft aen dese voerghenoemden goede. Op dese voerghenoemde brieuen (ende voerwaerden) heeft her Didderic van Pollanen, here van Asperen voerscreuen, verteghen tot heren Jans behoef van Heesben ende (vrouwe LJden) van Steeland, heren Jans wiue van Heesben, alse hem en gheen rechte daer aen te behouden, ende gheloefde hem, hedde (hij eenigen) commer daer op ghemaect

met hande of met monde, dat hi hem dien commer af soude doen jn alsolker manieren, soe (wie het) langste leeft van heren Janne van Heesben ende van vrouwe Yden van Steeland sinen wiue voerscr., dat dien besitten sal jnden vorghenoemden voerwaerden, alsoe langhe als hi leeft, ende alsi beyde van liue ter doot comen solen sijn, dat dan dese voerscr. brieue ende voerwaerden comen solen aen horre beyder arfghenamen, daer si metten rechte sculdich sijn aen te comen. Ghegheuen jnt jaer ons Heren (dusent) driehondert ende neghen ende tsestich tsmaendaghes na sente Nyclaus dach. — Ende omme dat wij Jan vorscr. desen brief voerscr. ghesien hebben gaue ende onghequest, sprekende als vorscr. is, soe hebben wij in kennessen der waerheyt desen brief beseghelt met onsen zeghele. Ghegheuen vp ten vichsten dach in Meye jnt jaer ons Heren M°.CCC°. een ende tneghentich.

Het zegel verloren.

54. *Hendrik, heer van Vianen, sluit, ook namens Willem van Gulik, hertog van Gelder, bestand met Otto van Arkel en Jan van Arkel, diens zoon.* 1392. *Junij* 21.

Wij Henric, heer van Vianen, van den Goye ende van der Ameiden, doen cont allen luden ende bekennen, dat wij voer den hoegheboren vursten, onsen ghenedighen here, heren Willam van Guilich, hertoghe van Gelre ende greue van Zutphen, voer alle siin hulperen ende ondersaten ende voer (alle zijne) hulper hulperen ende ondersaten, ende voert voer onss, onsen broederen ende oemen ende hoeren soenen ende voer allen onsen ende hoeren hulperen ende ondersaten ende voer allen onsen ende hoere hulperen hulperen ende ondersaten, gegeuen hebben ende gheuen mit desen brieue, heren Otten, here van Arkel, ende Johan van Arkel, heer van Haghenstein, sinen soen, ende allen hoeren hulperen ende ondersaten ende allen hoeren hulper hulperen ende ondersaten, enen goeden, alden, vasten, gantzen, steden, onverseechden vrede, aen ghaende op sente Johans dach Baptista gheheiten te midzomer naest comende ende voert durende tot sente Meertins dach toe inden winter daer naest volghende, ende

dien dach daer af al. Ende mit desen vrede sal ellic partije up beiden siden up siin leen ende goet ghevreedt siin, des te ghebruken alsoe lange als dese vrede waerdt, wtghenomen die sloete, heerlicheide, goede ende erfnisse vander Ameiden ende van Euerstein, die in handen soelen staen onser ghenedigher heren van Hollant ende van Gelre, ende die her Brustiin van Herwijnen, ridder, van der seluer onser heren wegen van Hollant ende van Gelre verwaren sal, (gelijk) ghededinct is. Voirt soelen mit desen vrede voerscr. alle gheuangene up beiden siden, die onghescat (zijn en) der hoer ghelt onbetaelt ende onverwijst is ende van ridders aert siin, dach hebben up hoer eyde, desen vrede lang durende; ende die ghene, die van ridders aert niet comen en siin, sullen redelike borghtucht doen ende setten up hoer eer ende daer mede dach hebben of bliuen sitten sonder wedoen, desen vrede lang durende. Voirt sullen alle hulperen ende ondersaten up beyden siden onderlinge riden, wandelen ende wesen desen vrede durende in mallix lande ende sloeten, hoer comanscap ..... ende te weruen van ..... decht, dat onse ondersaten ende ondersaten der van Arkel ende van Haghenstein vůrscreuen in des anderen sloeten ..... durende desen vrede om des ... slaghes wille, mer sye moighen onder een in des anderen landen wandelen ende ..... onse ghenedighe heer van Gelre vors. voerderen alsolke broiken alse yemant tieghen hem misdaen heeft, eer hie onse hulpere wart ende ..... noch yemanden ..... ende mit der voerdernisse en sal dese vrede niet ghelaect siin. Voirt moigen ellic partije hulpere ende ondersaten vorscr. anderen heren dienen ende ..... ofte riden in vreemden landen, ende daer mede en sal dese vrede niet ghehindert wesen, alle arghelist vytghesceiden. Jn orconden van desen soe hebben wij Henric, heer van Vianen, van den Goye ende vander Ameiden, desen brief open beseghelt mit onsen seghel hiir aen ghehangen. Gegheuen tot Vianen jnt iaer ons Heren dusent driehondert twe ende tneghentich des vriedaghes opden een ende twintichsten dach in Junio.

De brief zeer beschadigd en het zegel verloren.

55. *Het convent der Minrebroeder orde in Middelburg verkoopt aan Floris van Borselen eenig land in Maartensdijk.* 1394. *Oct.* 2.

Allen den ghenen, die desen brief zullen zien of horen lesen, wij gardiaen, lesmeester ende ghemeene conuent vander Minderbroeder oerden in Middelburgh, maken cond ende kenlic, dat wij vercocht hebben heeren Floreys van Borselen, ridder, heer van zinte Maertins dijc, vier ghemeten lands, die ons Jan Fyen sone beset ende ghegheuen heeft vor hem zeluen ende vor Zoeten Andries Yden sons dochter, zijn wijf was, hare memorie eewelic mede te doene in onsen clooster vorsc.; welc vorseide land gheleghen is in zinte Martins dijc noert of vander capellen binnen desen vieren lant ghemerken, die heerwech andie oestzide, Oetgheer Dierix sone andie zuudzide, een zoetwech andie westzide ende Jacop Sijs andie nordzide; van welken lande heer Floreys vorsc. ons wel voldaen ende al betaelt heeft, beide den eersten penninc ende den lesten. Jn kennissen der waerheiden so hebbic gaerdiaen vorscr. met consente des ghemeens convents desen brief beseghelt met miins ambochts zeghele. Dit was ghedaen int iaer ons Heeren M°.CCC°. viere ende tneghentich, vpten anderen dach in October.

Het zegel verloren.

56. *Peter, heeren Dirksz., belooft Floris van Borselen schadeloos te houden voor een borgtogt van* 1272 *oude schilden.* 1394.

Ic Peter heren Dircs soen doe cond allen luden, als van alsulker gheloeften, als heer Florijs van Borsel, here van sinte Mertiins dijc, voer mi gheloeft heeft aen des joncheren hant van Arkel, als van twalif hondert ouder mijns heren scilde ende twe ende tseuentich, daer mede gheloeft hebben heer Jan van Cronenborch ende heer Jan van Rinensteyn ende anders goede knapen, als die principael brief in houdende is, dat ic heren Florijs voerscr. daer of gheloeue bi miinre trouwen, eren ende sekerheyt scadeloes te houden ende wel te quiten van allen last of commer, die hem daer of comen mach. Jn kennessen der

waerheden, so heb ic desen brief open beseghelt met minen seghele. Ghegheuen jnden jare ons Heren dusent drie hondert vier ende tneghentich op den dach van ...

Het zegel beschadigd.

57. *Willames Baras, heer van Sars, Gerars Daimaing, heer van Rosne, ridder, Jaques de Sars, heer van Maisnil, Lions de Sars, Jehans Wailliers Dechipli, Willames li Jouenes et Pietres Darmures bekennen schuldig te zijn aan Huart de Biemetiel* 150 *gouden Fransche kroonen.* 1397. *Mei* 17.

Nous Willames dis Baras, sires de Sars, Gerars Daimaing, sires de Rosne, Jaques de Sars, sires dou Maisnil, Lions de Sars, Jehans dis Wailliers Dechipli, escuyer, Willames li Jouenes et Pietres Darmures faisons sauoir atous, que de nos franques volentes congnissons yestre loyaulment tenut et redeuaule, comme nopropre debte loyal et cescuns de nous pour le tout, enuiers no chier et bien amet Huart de Biemetiel, bourgeois de Mons, a sen remande ou au porteur de ces lettres, en le somme de cent et chieuncquante florins dor, appielles couronnes dou premier ... forge et ensaingne le roy Charle de France apresent regnant de pois et daloy; lequelle somme de florins nous et cescuns denous pour le tout promettons et auons enconuent a rendre et payer audit Huart de Biemetiel ou au porteur de ces lettres, dou jour dele datte dicelles, dedens wit jours prochains ens. apries, auoecq tous couls, frais, despens et damages, qui fait ou encourut seroient a le deffaute de nodit paiement ou conuent dou tout presen dit ou par ledit dou porteur de ces lettres, sans aultre proeue faire. Et si est nos gres, accors et volentes, que lidis Huars ou liporteur deces lettres en doinst ou puist donner sour nous et de nos biens et sour cescun de nous pour letout a quelconques signeur ou justice que mieux lui plairoit ou plaira jusques autant que li quins deniers monteroit, de tout chou entirement, dont nous seriens ou ariens estet en demeure et en deffaute dou paiement

et conuens dele debte deseure dite, pour y celli deffaute a requere et faire auoir et sans en riens de ces conuens ameurir; et quant atout chou que deseure est dit tenir, payer et aemplir bien et entirement de point empoint, nous Willames dis Baras, sires de Sars, Gerars Daimaing, sires de Rosne, cheualier, Jaques de Sars, sires dou Maisnil, Lions de Sars, Jehans dis Wailliers Dechipli, escuyer, Willames li Jouenes et Pietres Darmures, debteurs dessus nommes, en auons obligiet et obligons nous meismes et cescuns de nous pour le tout, nos hoirs, nos sucesseurs, no remanant et tous nos biens et les biens de nos hoirs, de nos sucesseurs et de no remanant, meubles et non meubles, presens et aduenir, partout en quel lieu et pays quil soient et poront yestre toronnet, par le tiesmoing de ces lettres que seellees en auons de nos seauls; et si prions et requerons a honnerables et sages, nos chiers et bien ames Thumas Desghaukiers, Pierart le Bos dit de Hurtry et Sohier Mehaut, clercq, que jl qui ont cstet present pour ce especialment huckiet et appiellet comme homme de fief a treshault et poissant prince no treschier et redoubtet signeur le conte de Haynn. et de Hollande, la ou nous nos conuenenchasmes et obligames en le debte et es conuens deseure dis, voellent mettre et appendre leur seauls aces presentes lettres auoecq les nostres, encongnissance deveritet; et nous lidessus dit homme de fief, pour chou que nous fumes present, huckiet et appiellet comme homme de fief a nodit chier signeur le conte, la ou tout lidessus nommet debteur se lyerent, conuenenchierent et obligierent en le debte et en tous les conuens deseure dis en le manere que dit est, en auons nous aleur pryere et recqueste aces presentes lettres mis et appendus nos seauls auoecq les leurs en tiesmoingnage de veritet. Che fu fait et conuenenchiet lan mil trois cens quatre vins et dyssiept ou mois de May.

Van de 10 zegels, in bruin was, zijn 1, 3, 6, 7, 8, 9 en 10 behouden, doch de meesten beschadigd.

58. *Vidimus van een brief* (1394. *Aug.* 9), *waarin Hendrik, heer van Vianen, zijn geschil met Otto van Arkel ter beslechting stelt aan de in den brief vermelde scheidemannen.* 1397. *Junij* 4.

Wij deken ende capittel des collegijs van Gorinchem doen kont allen luden, dat wij ghezien hebben ende ghehoert ouerlesen ende naernstelije examineert enen goeden ganzen brief sonder razuer ende onghequetst, wael bezeghelt mit enen helen ende gauen zeghel des gheens daer die brief op spreeck, houdende van woerde te woerde, als hier na bescreuen staet: Wij Heinric, heer van Vianen, van den Goye ende van der Ameiden, doen kont allen luden, dat wij ghebleuen zijn eens seggens aen Herberen van Eckoyen, Volpert die Jonghe, Splinter vanden Vliet ende Wernaer Jans soen van Ouersloet, soe wat sy seggen willen van alsolken ghesciel als wij ende her Otto, heer van Arkel, ende Johan van Arkel, heer tot Haghenstein, van Pierpont ende slands van Mechelen, tot desen daghe toe onder een ghehat hebben, in wat maten dat dat toe ghecomen mach wesen. Ende wes dat si daer af zementlije seggen, dat zellen wij houden ende voldoen ende niet verbreken in geenrewijs. Jn orconde des briefs, beseghelt mit onsen segel, gegeuen int jaer ons Heren dvsent driehondert vier ende tneghentich op sente Lourencius auent. — Jn orconde der waerheit hebben wij deken ende capittel voerscreuen onzen ghemenen zeghel aen desen brief doen hanghen. Ghegheuen jnt jaer ons Heren M. CCC. seuen ende tneghentich opten vierden dach in Junio.

Het zegel verloren.

59. *Vidimus van een brief* (1394. *Sept.* 23), *waarin Hendrik, heer van Vianen, belooft schadeloos te houden Jan, heer van Arkel, van* 500 *Geld. guld.* 1397. *Junij* 4.

Wij deken ende capittel des collegijs van Gorinchem doen kont allen luden, dat wij ghezien hebben ende ghehoert ouerlezen ende naernstelije examineert (enen goeden ganzen brief)

sonder razuer ende onghequetst, wael bezeghelt mit enen helen ende gauen zeghel des gheens daer die brief of spreeck, houdende van woerde (te woerde als hier na bescre)uen staet: Wij Heinric, heer van Vianen, vanden Goye ende vander Ameiden, doen condt ende kenlic allen luden, dat wij voer ons ende voer onsen (nakomelingen geloofd hebben) ende ghelouen in goeden trouwen Johan van Aerkel, heer tot Haghenstein, van Pierpont ende slants van Mechelen, scadeloes te houden, tontheffen ende (te voldoen op) sijnre vermaninghe van allen cost ende scade, die hem coemt of comen mach van vijfhondert goeder ouder Ghelressche gulden, die (hij met ons) gheloeft heeft mit ghesamender hant ende elc voer al aen handt heren Pouwels van Haestrecht, daer die daghe der betalinghe af (zijn van de eene helft op) sinte Matheus dach naest comende ende vander ander helft op sinte Matheus dach naest comende ouer een jaer. Jn orconde des (briefs bezegeld met onzen) zeghel. Ghegheuen int jaer ons Heren dusent driehondert vier ende tneghentich des woensdaghes na sinte Matheeus dach. — Jn orconde (der waerheit hebben wij) deken ende capittel voerscreuen onsen ghemenen zeghel aen desen brief doen hanghen. Ghegeuen jnt jaer ons Heren M. CCC. seuen ende tneghentich, (opten vierden) dach in Junio.

Het zegel verloren.

60. *Albrecht van Beijeren bekent voldaan te zijn door Gerrit van Heemskerk van* 2000 *Geld. guld., wegens de overdragt van het huis Heemskerk.* 1398. *Nov.* 23.

Ailbrecht, bi Goids genaden palensgraue vpten Riin, hertoge jn Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende here van Vrieslant, doen cont allen luden, dat wij ontfaen hebben in ons selfs hant van heren Gherijt van Heemskerc ende hi ons gelooft hadde ende sculdich was vander ouerdrachte tusschen ons ende him van onsen huyse van Heemskercke, na inhouden der brieue (die hij) dair of van ons heeft, twee duysent nye Ghelresse gulden, ende scelden him dair of

quijt mit desen brief, beseghelt mit onsen segele. Gegeuen inden Hage, opten drie ende twintichsten dach in Nouembri jnt jaer ons Heren M. CCC. acht ende tnegentich.

Het zegel behouden, doch beschadigd.

61. *Albrecht van Beijeren belooft geene schepenen te Zierikzee aan te stellen, dan bij rade van Floris van Haemstede, Klaas en Floris van Borselen en Jan van Heenvliet.* 1399. *April* 15.

Aelbrecht, bi Goids genaden palensgraue vpten Rijn, hertoge in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heere van Vrieslant, doen cond allen luden, want wij in tiden voerleden beuolen hadden heren Filips van Borselen van Cortgene, heren Claes soen, onse bailiuscap van onser stede van Zeerixe te bedriuen ende te bewaren van onser wegen tot zekeren jaren toe, gelikerwijs die brieue van beuelinge, die hi van ons daer of hadde, inhielden, ende wij oec des geliken beuolen hadden heren Claes van Borselen, sinen vader, te noeme ende ons aen te brengen vroede ende goede lude, die wij zetten souden aen onse gerecht ende scepenen te wesen binnen onser stede voern., des wij bi sinen aenbrengen alrehande lude in onse gerecht geset hadden, daer wij ende onse stede groet gebrec aen hadden, ende hadden daer om belast heren Garbrant vanden Const., profst van Bergen in Heneg., ende heren Jacob Pieters soen, onsen clercken, van onser wegen te boetscappen aen heren Claes voern., biddende, dat hi ons wilde laten zetten die een helfte van onsen gerecht in onser stede voern., om alle gebrec te verbeteren, die wij daer aen hadden, des ons vptie tijt heer Claes weygerde ende dede ons bidden, dat wij him lieten onse gerecht kiesen ende noemen, als wij him beuolen hadden, ende waert, dat ons des niet en genoechde, dat wij him dan siin ghelt deden weder geuen vanden dienste voersc. ende deden daer mede onse ende onser stede profijt ende oerbaer; twelke bi weder aenbrengen onser clerken voern. wij aen namen, ende hebben daer om beuolen onsen lieuen ende getrouwen

heren Florijs, heere van Haemsteden, heren Claes van Borselen heren Aelbrechts soen, heren Florijs van Borselen ende heren Jan van Heenvliet, dat sij heren Claes van Borselen van Cortgene voern. wtreyken ende betalen alsulc ghelt als hi bewisen sal mogen mit bescheidenre rekeninge, dat wij him sculdich sullen wesen vpten dienste voersc.; ende gelouen voer ons ende onsen nacomelingen onsen getrouwen den heere van Haemsteden, heren Claes van Borselen heren Aelbrechts soen, heren Florijs van Borselen ende heren Jan van Heenvliet, dat wij onse gerechte binnen onser stede van Zeerixe zetten sullen bi hore rade ende die ghene scepenen te maken, die sij ons eendrachtelic noemen ende aenbrengen sullen. Dit sal gedueren twe jaer lang naden date des briefs ende daren tenden tot onsen wederseggen. Jn oerconde desen brieue, besegelt mit onsen segele. Gegeuen tot Zeerixee vpten XV^{sten} dach van Aprille jnt jaer ons Heren M. CCC. neghen ende tnegentich.

Het zegel behouden; het randschrift beschadigd.

62. *Vidimus van een brief* (1398, *Nov.* 13), *waarin Albrecht van Beijeren aan Gerrit van Heemskerk eene jaarlijksche rente van* 100 *Eng. nobelen wegens den koop van het huis Heemskerk verzekert uit de visscherijen ten Weer.* 1399. *Nov.* 20.

Wy scout, scepen ende rade der stede van Haerlem, broeder Willem van Scoeten, commenduer van sinte Jans cloester tot Haerlem, ende broeder Harman, prior vander Vrouwen Broeder cloester tot Haerlem, doen cont allen luden, dat wy ghesien, ghehoert ende ghelesen hebben enen brief, gans, gheheel ende wel beseghelt, sprekende van woerde te woerde als hier na ghescreuen staet: Aelbrecht, by Gods genaden palcnsgraue vpten Riin, hertoghe in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cont allen luden ende bekennen ende belyen mit desen open brieue, dat heer Gherijt van Heemskercke, heren Harberens soen, die hondert Enghelse nobelen jaerliken renten, die wy hem bewijst

hebben wt onser visscheryen ten Weer, jnden cope, die hi van ons heeft van onsen huse tot Heemskercken, mitten renten, wildernisse ende toebehoren, op bueren ende ontfaen sal vter seluer visscherien, alsoe langhe als wij leuen sullen ende na onser doot, toter tijt toe dat onse nacomelingen heren Gherijt voirs. voldaen ende betaelt hebben den lesten penninc mitten eersten viertien hondert ende vijftich Hollansche scilde, sulke als wy lest hebben doen slaen, luttel min of meer, die wij sculdich siin heren Florens van Alkemade, nv ter tijt onsen casteleyn van onsen huse voirs. Jn orconde desen brieue, beseghelt mit onsen seghele. Gegeuen jnden Haghe vpten dertienden dach in Nouembri, jnt jaer ons Heeren M. CCC. achte ende tnegentich. — Ende om dat wij desen brief voirscr. ghesien, ghehoert ende ghelesen hebben jn manieren als voirsc. staet, so hebben wij dit wtscrijft daer of beseghelt mit onsen seghelen jnt jaer ons Heren M. CCC. neghen ende tneghentich sdonredages na sinte Ponciaens dach.

Van de drie zegels het eerste, in groen was, behouden, doch beschadigd.

63. *Pieter b. van Borselen, stedehouder des rentmeesters van Beoosler-Schelde, verklaart dat Floris van Borselen hem zijn verschuldigd schotgeld heeft voldaan.* 1401. *Febr.* 24.

Pieter die bastaerd van Borselen, stedehouder des rentemeesters Beosterscelt jn Zeland, doe cond allen luden, dat heer Florens van Borselen, heer van Sinte Martins dike, tot mijns liefs heren behoef van Hollant my betaelt ende voldaen heeft mit scult brieuen, die hi op minen lieuen heer vors. hadde, ende voert mit ghelde, tscot vanden ambochten jn Scerpenesse, dat groet es elf hondert ghemete, van den ambocht jn Westkerke, dat groet es dortienhondert elf ghemete, ende vanden ambochte jn Poertvliet, dat groet es mit Priester meed een ende viertich hondert dortien ghemete, ende vanden ambochte jn sinte Martins dike, dat groet es acht ende twintich hondert vijf ende twintich ghemete; welc scot verscheen te Bamisse jnt jaer neghen ende tneghentich, vier groet goeds

ghelts van elken ghemete. Jtem hebbe jc ontfanghen tscot van sinte Martins dike vors., dat verscheen te Bamisse nv lest leden, vier groet goeds ghelts van elken ghemete; des hebben die clerken haer loen of ghesleghen van jnnen van scoeten vors., ende jc schelde van mijns liefs heren weghen vors. heren Florens vors. daer of quite. Jn orconden desen brieue, bezeghelt mit minen zeghele. Ghegheuen vp sinte Mathijs dach jnt jaer ons Heren M°. vierhondert ende een.

Het zegel behouden, doch beschadigd.

64. *Boudewijn en Floris van Borselen beloven Dirk van Borselen schadeloos te houden van* 450 *Eng. nob., te betalen aan den heer van Arkel, ter zake van hunne gevangenschap.* 1402. *Febr.* 22.

Jch Boudiin van Borselen ende Floris van Borselen, ghebroederen, doen kond ende kenlijc allen luden, dat wi gheloeft hebben ende ghelouen in goeden trouwen heren Diric van Borselen, heer van Zulen, onsen lieuen here ende neve, schadeloes te houden ende wel te quiten van alsulker gheloften, als hi voir ons gheloeft heeft in twee brieuen, als van drie hondert Enghels nobl. nv toe Paschen, ende anderhalf hondert Enghels nobl. nv toe sente Jans daghe toe middezomere naestcomende te betalen an hand ons liefs heren van Arkel, roerende van onser vanghenesse. Ende mede hebben wi onsen lieuen here ende neve voirs. ter meere vestenesse ghegheuen ende te goede ghescouden, gheuen ende te goede schelden met desen openen brieue alle onse goede, heerlijchede, ambochte, thienden, thiins, eyghen ende haue, waer ende hoe dat si gheleghen moghen siin, te water of te lande; waer, dat onse lieue here ende neve om onse ghelofte, die hi voir ons gheloeft heeft, ghehouden worde, des God verbieden moete, of enighen cost of scade daer of lede of creghe, soe ghelouen wi Boudiin ende Floris voirs. ghesamender hand ende elc bisonder ter eerster vermaninghen met onsen lieuen here ende neve vors. te trecken voir den heren, daer wi onse goede of houdende siin, ende

voir tlantrecht, daert te doene mochte wesen, om hem te goede ouer te gheuen ende op te draghen ende vry, vast ende stade daer in te siin ende in te bliuen. Ende alle dese voirs. poynten ende voirwaerden ghelouen wi Boudiin ende Floris voirs. ende elc besonder bi onser trouwen ende zekerheiden ende lieflijc ten heilighen ghezworen voir ons ende voir onsen eruen onsen lieuen here ende neve voirs. ende sinen eruen vast ende stade te houden ende te doen houden ende wel te voldoene ende niet te verbreken in gheenre wijs. Jn kennesse der waerheid soe hebben wi desen brief bezeghelt met onsen zeghelen hier an ghehangen jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende twee des wonsdaghes vp sente Pieters auond ad Cathedram.

De beide zegels verloren.

65. *Huge van den Poele en Peter Colynsz. van den Brayne, van wege zijne vrouw Adelysen Peters dochter van den Poel, verklaren voldaan te zijn door Frank van Borselen en Alienora van Zuylen, zijne gemalin, van* 200 *Gel. g.* 1402. *Julij* 26.

Cond zij allen den ghenen, die dese letteren zelen zien of horen lesen, dat wij Huyghe vanden Poele, vore my seluen, ende Peter Coliins sone vanden Brayne, van joffr. Adelijsen weghen mijns wijfs, Peters dochter was vanden Poele, ontfaen hebben ende opghegeuen van heeren Vranken weghen van Borselen, heer van sente Mertens dijc, dies God gedenke, ende van vrouwen Alienoren weghen, vrouwe van Zuylen ende van sente Mertens dijc vors., twee hondert Gheldersche guldene vander nieuwer munten, dats te wetene, elc van ons beyden hondert Geldersche guldene voirs. of de weerde daer vore in anderen goeden ghelde, van welken twee hondert Gheldersce guldene voirs. wij Huyghe ende Peter Coliins sone voirs. quijt scelden ende hebben quijte ghescouden met goeden rijpen raide van alle dier opheffinghen ende ontfanghe, die sij van onsen weghen of van Peters weghen vanden Poele, ons vaders, dies God ghenedich

zij, op ghegeuen of ontfaen moeghen hebben in eeniger manieren, den voirs. heer Vrancken, onsen lieuen heer voirs., ende vrouwen Alienoren, onser lieuer vrouwen, sinen wiue voirg., ende alle andere, dies quitancie behoeuen. Jn kennessen van desen letteren, soe hebbic Huyghe vanden Poele voirs., voir my seluen, ende ic Peter Colijns sone, van mijns wijfs wegen voirg., onse zeghelen hier aen ghehanghen jnt jaer ons Heren M. CCC. ende twee tswoensdaeghs na sente Victoers dach.

De beide zegels behouden, doch beschadigd.

66. *Albrecht van Beijeren stelt Dirk van Borselen aan tot rentmeester van Bewester-Schelde in Zeeland.* 1403. *Mei* 5.

Aelbrecht, bi Goids genaden palensgraue opten Rijn, hertoge in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wij beuolen hebben ende beuelen mit desen brieue onsen lieuen ende getrouwen heren Dirc van Borselen, heer van Zulen, onse rentemeesterscip van Bewesterscelt in Zeelant mit allen horen toebehoeren te bedriuen ende te bewaren tot onser eren ende ons ende ons lands orbair, ende gheuen him macht onse renten, onse beden, besterften, verbůernisse ende anders goede ende veruallen, die aen ons comen binnen sinen bedriue, te ynnen ende te ontfaen tot allen tiden als sij verschinen, onse molen, gorshůer buten dijck, verstoruen ambochte, tiende ende anders goede te vercopen, te verhůeren, als gewoenlic is, tot onser meester orbair, als te doen is; voirt soe beuelen wij him onse zeevonden te bewaren, als custumelic is, ende jn allen manieren als ander rentemeesters voirtijts gedaen hebben. Ende van dese rentemeesterscip voirscr. te bedriuen, sal hi hebben voir sijn wedden tsiaers alsoe vele als ander rentemeesters voirtijts gehat hebben, ende hier om en sal hi ons ghenen cost rekenen van reysen binnen sinen bedriue; ende soe wanneer wyne hi ons ombieden te comen, of dat hi ergent bi onsen beuelen

of in onsen orbair reyset buten sinen bedriue, soe sal hi hebben ende ons rekenen voir sinen cost elkes dages vier scellingen grote; ende hi sal betalen van onser wegen ende vanden onsen jairlix, so wes dat bewijst is van onsen ouders ende van ons wt onsen goede te gaen, het sij erfrenten of lijfrenten, alsoe dat bi sijnre versumenisse ons ghenen schade dair of en geschie, jn alre manieren als costumelic ende gewoenlic geweest heeft bi onse rentemeesters, die voirtijts geweest hebben. Ende sunderlinge sal hi betalen alle iare alsulke lijfrenten, als wij tot Brüesel sculdich sijn ende op onse rentemeesterscip voirs. geset sijn, tot sulken terminen als dair toe staen; ende wair dat sake, dat hi des niet en dede ende ons dair cost of schade op quame, dien soude hi selue gelden sonder ons dien te rekenen; ende hier of sal hi ons of den ghenen, dien wijt beuelen sullen, goede rekeninge doen tot allen tiden als hijs van ons of van onser wegen vermaent wort. Ende ombieden ende gebieden allen onsen goeden luden, ridderen, knapen, steden, edelen ende onedelen, ende anders him allen gemeenliken, die in ons rentemeesters voirscr. bedriue geseten sijn, ende elken bisonder, dat sij onsen rentemeester voirn. onderdanich, gehorich, gehulpich ende bistandich sijn ende helpen ende starcken in allen onsen saken geliken ons seluen tot allen tiden, als hijs te doen heeft ende sijs van him vermaent worden. Ende so wie him in onsen dienste erghent hinder of stoot dede mit rade of mit dade, dat souden wij aen him houden als aen den genen, die ons van onser heerlicheit verminderen woude. Dit sal gedueren tot onsen wederseggen. Ende wij gelouen heren Dirc voirs. wt desen voirscr. dienste niet te setten noch te laten setten, wij en sullen him eerst voldaen ende al betailt hebben, soe wes hi ons mit bescheidenre rekeninge bewisen mach, dat wij him sculdich sullen bliuen opten dienste voirscr. Jn oirconden desen brieue besegelt mit onsen segele. Gegeuen jnden Hage opten vijfsten dach in Meye jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende drie.

Het zegel verloren.

67. *Albrecht van Beijeren bekent afgerekend te hebben met Gerrit van Heemskerk, die voornemens is te vertrekken naar de koningin van Denemarken, en scheldt hem alle vroegere breuken en misdrijven kwijt.* 1404. *Nov.* 14.

Aelbrecht, bi Goids ghenaden palensgraue vpten Rijn, hertoghe in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat onse ghetrouwe heer Gherijt van Heemskerke vp desen tijt meyninghe ende wille heeft te trecken bi onser lieuer vrouwen ende nichten der coninghinnen van Denemerken; ende want hi him seluen ende sinen erfnamen tieghens ons ende onsen nacomelinghen ymmerwail quiten wil, soe heeft hi, ouermids wes him wederuaren mocht in sijnre reysen, ons rekeninghe ghedaen van alsulken ghelde ende allen anderen goiden, als hi voir desen tijt tot desen daghe van onser wegen ontfaen of opghebuert mach hebben; ende schelden voir ons ende onsen nacomelinghen him ende sinen nacomelinghen clairliken dair of quijt. Oic mede so hebben wij heren Gherijt voirscr. quijtgescouden ende schelden quijt mit desen brieue voir ons ende onsen nacomelinghen van allen alsulken brueken ende misdaden, als hi tiegen ons ende onser heerlicheit voir desen tijt tot desen daghe toe ghebruect ende misdaen mach hebben. Ende hier voir hebben wij ontfanghen in ons selfs hant van heren Gherijt voirscr. alsoe vele datter ons wail mede ghenuecht ende des wail te vreden sijn, ende schelden him dair of quijt mit desen brieue, beseghelt mit onsen seghele. Ghegeuen jnden Hage vpten viertienden dach in Nouembrj jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende vier.

Het zegel behouden, doch eenigzins beschadigd.

68. *Albrecht van Beijeren bekent schuldig te zijn aan Gerrit van Heemskerk, baljuw van Amstelland en Waterland,* 100 *Eng. nobelen, wegens reiskosten en anderzins.* 1404. *Nov.* 18.

Aelbrecht, bi Goids ghenaden palensgraue vpten Rijn,

hertoghe in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wij sculdich sijn heren Gherijt van Heemskerke, onsen bailiu van Aemsterlant ende van Waterlant, ende wij him mit onsen rade toeghevonden hebben voir reysen, die hi bi onsen beuelen ende om onse orbaer dicke ghedaen heeft, ende van coste, die hi vpten seluen reysen ghedaen heeft, mit anders dat hij in onsen orbair wtgheleit heeft, hondert Enghelssce nobels; ende van alsoe vele sullen wij him quiten in sijnre eerster rekeninghe, mit desen brieue beseghelt mit onsen segele. Ghegheuen jnden Hage vpten achtiensten dach in Nouembrj jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende vier.

Het zegel behouden, doch beschadigd.

69. *Albrecht van Beijeren bekent schuldig te zijn gebleven aan Gerrit van Heemskerk, als baljuw van Amstelland en Waterland*, 238 *Holl. schilden.* 1404. *Nov.* 18.

Aelbrecht, bi Goids ghenaden palensgraue vpten Rijn, hertoghe in Beyeren, graue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cond allen luden, dat wij sculdich ghebleuen sijn heren Gherijt van Heemskerke, onsen bailiu van Aemsterlant ende van Waterlant, in sijnre rekeninghe, die hi ons ghedaen heeft van sulken ghelde, als hi van onser weghen vpghebuert heeft van zommighen onsen bruekighen scouten in Aemsterlant ende in Waterlant, ouermids hore brueken wille, die sij jeghens ons misdaen hebben, ende oic vanden deyniptghelde, dat hi van onser wegen vpghebuert heeft, ghelikerwijs die boeken vander rekeninghe voirscr., die wij ende hi dair of hebben, jnhouden ende begripen, twee hondert ende acht ende dertich Hollantssche scilde, sulker als wij lest hebben doen slaen; ende van alsoe vele ghelouen wij heren Gherijt voirn. te quiten in sijnre eerster rekeninghe, die hi ons doen sal van onser bailiuscip voirscr., mit desen brieue beseghelt mit onsen seghele. Ghegheuen

jnden Hage vpten achtiensten dach in Nouembrj jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende vier.

Het zegel verloren.

70. *Klaas van Borselen verklaart ontvangen te hebben van Dirk van Borselen* 4043 *Will. g., in mindering eener schuldbekentenis van Huge van Heenvliet en diens zoon Johan, groot* 4643 *g.* 1407. *Jan.* 12.

Clays van Borselen, ridder, heer van Brigdamme, doe cond allen luden, dat jc ontfangen hebbe bi handen heeren Dierix van Borselen, heeren van Zulen, mijns liefs neuen, jn minderingen van eenen brieue, dair heer Huge van Heenuliet ende heer Jan van Heenuliet, zijn soen, iegens mi jn verbonden staen, vier dusent ende drie ende viertich Gwilelmus Dordrechtse gulden, welke vorscreuen verbant brief jnhoud vier dusent zes hondert ende drie ende viertich Gwilelmus Dordrechtse gulden ende beseghelt is mit heren Hugen van Heenuliet ende heren Jans, zijns soens vorscr., segelen; van welken vier dusent ende drie ende viertich Gwilelmus Dordrechtse gulden vorghescreuen jc mi wel ghequyt ende vernueght verlie ende houde, ende scelde heren Hugen ende heren Janne vors., zinen soen, dair of quite mit desen brieue; ende alle dingen onderlinghe gheeffent, so blijft men mi sculdich van desen vorscr. verbant brieue zes hondert Gwilelmus Dordrechtse gulden. Jn kennissen der waerheit so hebbic desen brief besegelt mit minen segele vuthangende. Dit was gedaen jnt jair ons Heren M. CCCC. ende zeuen vpten twaelfsten dach jn Januario.

Het zegel verloren.

71. *Anthonis, hertog van Brabant, beleent Klaas Shanen, wegens getrouwe diensten aan wijlen zijne moeije, de hertogin van Brabant, bewezen, met* 12 *r. g.* 1407. *Aug.* 3.

Anthonis, bider gracien Gods hertoge van Lothr., van Brabant ende van Lymborch, marcgreue des Heylichs Rijcs, allen den ghenen, die dese letteren selen sien, saluut. Wij doin

Apelteren ende Otte van Haeften, riddere, ende Ghysbert van Bronchorst, here tot Battenburgh, ende Vde die Boese, knapen voirs., gelouen by onser eren ende in goeden truwen goide gehoirsame burgen te syn ende te blijuen, the henden heren Johans, here van Poderoyen, als voir van ons geschreuen steit, ende hebben onse siegele te getuge der wairheit an diesen brieff gehangen. Gegeuen jnt jair XIIIJ^{c}. ende seuen des dynstaigs nae sente Matheus daige apostels ende ewangelisten.

De zegels van Wyenhorst, Apelteren, Haeften en Boese behouden, doch beschadigd.

73. *Zesjarig verbond tusschen Reinald van Gelder, Dirk van Parweis, Hendrik van Hoorn, het kapittel en de stad van Luik.* 1407. *Oct.* 11.

Wir Reynalt, vander gnaiden Gaidz hertzouge van Guilge ind van Gelre jnd greue van Zutphen, voir vns ind voir vnse lande, stede, lude jnd vnderseessen, doin kont allen luden, die desen brieff soilen syen of horen lesen, bekennende mit desen seluen brieue, dat wir, omme gemeyne beste, vrede ind gemaict onss selfs ind vnser stede, lande ind lude ind vnderseessen, oûerdragen ind oûerkomen sijn eyns verbonts tusschen vns, an die eyne sijde, ende dien eerwerdigen in Gaide vnsen lieuen neuen, heren Derich van Parweyss, elect confirmiert van Ludick, hertzouge van Builbon ind greue van Loen, Henrich van Hoerne, here zu Parweyss, momber der seluer lande van Ludick, van Builbon ind van Loen, den dechen ind gemeyne capittell vander kerchen, den meisteren, geswoiren jnd rayt van Ludick, an dander sijde, zu hauen jnd zu halden diese neeste sesse jaire langh na eyn ander volgende ind komende na datum dis briefs, in alsulcher maissen, voegen ind manieren, as hir na beschreuen voulght, zu wissen ist: Jnden irsten, dat wir heren ind stad vurg., van datum dis briefs an die vurs. sesse jaire langh durende, vnser engheyn tgen den anderen van vns, noch tgen sijne stede, slosse, lande, lude ind vndersessen nyet doin noch argh kieren en soelen mit rouve,

mit brande noch anders yn eynicherwijse, mer vnser eyn sall dem anderen van vns, as des noet geboirt, zu sijnre gesynnen truwelichen bystain ind helpen sijne lande ind palen zu beschudden ind zu beschirmen in sulchen saichen, dair wir dat mit eren doin moigen; jnd wir soilen mit vnsen amptluden zu beyden sijden bestellen na vnser macht, dat mallich van ons noch sijnen landen, luden, steden, slossen ind vnderseessen vanden anderen van vns, noch van synen landen, luden, steden, slossen ind vnderseessen, noch ouch dorch sijne lande, stede ind slosse, danne vys noch weder dar jn engheen schaide en geschie; jnd weert saiche, dat eynchs van vns heren vurg. raiden, amptluden off dyenere vnder vns gesessen, der wir mechtich weren, dem anderen van vns off sijnen landen, luden, steden of vnderseessen eynchen schade dede mit rouve, mit brande of anders, so sall der here, dem der rayt, amptman of dyener zugehorende were, dem seluen dar zu halden, dat he dat kiere ind richte; wert ouch saiche, dat ymant anders, die vnser eynchs heren vurg. rayt, amptman, dyener of vnderseesse nyet en were, in des anderen van vns heren landen eynchen angriff dede mit rouve off geuengenisse, ind sulche geuangenen off rouff brechten in lande off pale des anderen van vns, soe soilen die amptlude ind vnderseessen des gheens van vns heren, in des lande ind pale dar der selue rouff off die geuangen gebrucht weerden, zu gesynnen des gheens van vns, dem die schaide geschiet were, mitten clockenslage navolgen vmb den rouff ind geuangenen helpen ind beschudden as veerre as gheens van vns palen gingen, dae man der namen also ynne navolgende were; wurden ouch vnser eynchs heren vyanden in des anderen van vns steden off slossen vunden, die sall der gheen van vns, vnder dem dat die also vunden würde, zu gesynnen des anderen van vns, des vyande sy waren, vyss sijnen steden ind slossen doin rijden ind in sijnen landen gheen geleyde gheuen, die vede langh durende. Ouch soilen yetlichs van vnser vurg. heren ind stat, lude ind vnderseessen in des anderen van vns lande ind stede

ind dair dorch moigen rijden, varen, wandelen ind komen, voirt ind wieder zu wasser ind zu lande, ind ouch dair jnne moigen blijuen yre kouffmanschaff zu hantieren ind yre saichen redelichen zu schaffen, vredelichen, gerast ind geroet, jnd soilen alda verantwert ind beschirmt sijn, gelijch as in des heren lande, dae sy vnden gesessen weren, bezalende doch van yren koufmanschaff ind haßen gewontlichen tolle, assise ind andere gesetse; mer soe wanner dat dem koufluden vanden steden ind landen van Ludick ind van Loen vurg. durch die lande van Guilge ind van Gelre vurg. geboirt zu wandelen, so soilen sij an den amptluden der seluer lande geleyds gesynnen, also as gewonlichen is; jnd wert saiche dat vnser eynchs vurg. heren of stede, lude off vnderseessen in des anderen van vnss landen, steden of slossen mit rechte of gerichte angesproken of gearrastiert wurde, so sal men beyde den ansprechere ind ouch dem gheine die angesproichen wurde, eyn vnuertzoegen recht aldae geschien doin ind wedervairen laissen. Des seluen gelijchs, hedden of kregen wir vurg. heren off stad, off vnser eynchs lude of vnderseessen in tziden dis verbunts in die selue verbunte ynich stoiss viele, soe sal yetlich van vnss heren vurg. bynnen den neesten viertziennachten dair na dat vnser eynch des anden anderen van vns versocht hedde, mallich van vns eyndeell synre vriende van synre raide schicken zu Wisshem op die Mase, vmb den stoess zu cleren ind zu verslichten, so sy beste konnen ain argelist. Vp dat dit tgegenwardige verbunt vngeletset ind vngebrouchen blijue, dat wilche verbunt vurs. wir vurg. hertzouge van Guilge ind van Gelre ind greue van Zutphen gelaift hain ind gelauen in goiden truwen auermitz diesen brieff vnsen lieuen neuen den elect, mombur, capittell ind stad van Ludich vurg. vaste, stede ind unverbruclich zu halden ind vnsen amptluden, landen, luden, steden ind vnderseessen zu halden doin, so wir ind ouch as verre wir dat mit eren, gelijch dat voirs. is, doen moigen, durende ind werende die vurs. sesse jaire langh na datum dis briefs neest komende, alle argelist in allen dis briefs punten

gentslich ind zamale vysgescheiden. Jnd wir hertzouge van Guilge ind van Gelre vurg. hain ouch in allen saicken vurg. eyndrechtliken vysgescheiden vnsen alregenedichsten here den Roemsschen coningh ind dat Heilige Roemssche Rijche. Jnd des alles zu vrkonde ind stedicheit hain wir hertzouge van Guilge ind van Gelre vurg. vnsen segell an desen tgegenwardigen brieff doin hangen. Gegeuen jnt jaire vnss Heren, doe man schreeff dusent vierhundert ind seuen jaire, des naisten daiges na sente Gereons dage, dat was des elften daiges in der maent October.

De zegels verloren.

74. *Katheline van Borselen bekent voldaan te zijn door Floris van Borselen van* 100 *g. verschenen renten.* 1412. *Febr.* 11.

Cont si allen luden, dat jc Katheline van Boerssele, joncfr. vander Vere, kenne ende lye ontfaen ende gehadt hebbende van heren Florens van Boerssele, ridder, heer van sunte Mertens dijck ende van Zulle, die somme van hondert gulden Jngelsschen nobel, die men mj schuldich was, als vander renten, die jc jairlics neme te twee termine opten heerlicheit vander Vere, dair de lest termine af geuielt op sunte Pauwels dach lest leden, vanden welke somme van honderd Jngelsschen nobel ende voir den termine voirs. jc houde mj voir content, wail betailt ende vernuecht ende scelde dair af quijt den voirs. heren Florens ende allen anderen dair af quittancie beboeuende. Jn orconde mijns segels hier aen gehangen opten xj^ten^ dach van Februario jnt jair dusent cccc ende xij.

Het segel in rood was beschadigd.

75. *Jacob van Zuylen en Nyevelt bekent verkocht te hebben aan Gerrit van Heemskerk de goederen hem aangestorven van Dirk van Heemskerk.* 1414. *Aug.* 11.

Jc Jacob van Zulen ende van Nyevelt, knape, doe cont allen luden, dat ic belye ende kenne, dat ic vercoft hebbe

haren Gheriit van Heemskerke, heer van Oesthusen, minen neve, om ene seker summe van ghelde, die hi mi vol ende al betaelt heeft, den lesten penninc mitten eersten, alle goede ende erfnisse, dat mi aen bestoruen mach wesen van Dircs doet van Heemskerke miins neven, die God ghenadich zi, ende scelde dese erfnisse ende goet voerscreuen claerliken qwiit mit dese opene brieue tot behoef haren Gheriits miins neven voers. Jn orconde des briefs beseghelt mit minen seghel. Ghegheuen jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende viertien des saterdaghes na sinte Lourens dach.

Het zegel verloren.

76. *Arend en Jan van Leijenburg beloven aan Jan van Vianen eenig geld te voldoen, ingeval Alblasserwaard en Noordeloos niet onzijdig mogten blijven in den oorlog tusschen gravin Jacoba en hertog Jan van Beijeren.* 1418. *Jan.* 7.

Wij Aernt, heer tot Leyenborch, ende Jan van Leyenborch doen cond allen luden, dat wij geloeft hebben ende gelouen voir ons ende voir onsen eruen bi onser trouwen, eeren ende zekerheit, in rechter eedstat, heren Jan van Vyanen, ridder, of sinen eruen, oft sake waer, dat Alblaserwaert niet stil sitten en mocht in rusten ende in vreden tusschen onser genediger vrouwen van Hollant ende onsen genedigen heer van Ludic, of dat ic Aernt, heer tot Leyenborch voirs., niet verkrigen en kond aen minen genedigen heer van Ludic voirs., dat Noerdeloes stil sitten mocht, so zullen wij Aernt, heer tot Leyenborch, ende Jan van Leyenborch voirs. heren Jan van Vyanen voirg. weder wtreycken touerscot van vier hondert Vranckerijcsche cronen, dattie beter sijn dan vierhondert Gwilhelmus Dordrechtsche scilde, binnen zesse weken naden datum des briefs; ende waert sake, dat wij des niet en deden, so sullen wij Aernt, heer tot Leyenborch, ende Jan van Leyenborch voirs. mit ons zelfs liue rechtevoert tenden die zesse weken voirs. onghemaent incomen leysten inden Hage in Deuenters herberge na goeder lûde zede ende ghewoente, ende

vter leystinghe niet te sceiden in gheenrewijs, wij en hadden heren Jan voirs. voldaen ende vernûegt vanden ouerscot vanden gelde voirs.; ende waert sake, dat wij des niet en deden, so kennen wij ons zeluen trouloes, eerloes ende meynedich, ende alle dinc sonder argelist. In kennissen der waerheit, so hebben wij Aernt, heer tot Leyenborch, ende Jan van Leyenborch voirs. onse zeghelen an desen brief gehangen, jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende achthien opten seuenden dach jn Januario.

Het eerste zegel verloren, het tweede in bruin was, behouden.

77. *Hertog Jan van Beijeren sluit ter begeerte van den hertog van Bourgondie voor een bepaalden tijd een bestand met Jan van Brabant en Jacoba van Beijeren.* 1418. *Jan.* 16.

Johan, bij der genaden Goids palansgreue bijden Rijn, hertoûge in Beyeren, greue van Heneg., van Hollant ende van Zeelant, doen cond allen luden, dat wij van sulker veeden, twijdrachte ende geschille, als wij wtstaende gehadt hebben ende noch wtstaende hebben tegens hertoge Johan van Brabant ende vrouwe Jacob onser nichten, sijnre gesellinnen, ten versueke ende begerten onss lieffs heren ende broeders van Bourg., ende oic om orbar ende proffijt onser lande ende lude, met wail bedachten voirraide ende wtdraghe onser maeghe, raide ende vriende, voir ons, voir onse lande, steden, sloten, lude, ondersaten, hulperen ende hulperhulperen, voir alle die gene die om onsen wille in deser veeden gecomen sijn ende ons dair yn te verantworden staen, ende voir anders alle die gene die slote off heerlicheide onder ons liggende hebben, gegeuen hebben ende geuen mit desen tegewordigen brieue hertoge Johan van Brabant ende vrouwe Jacob van Beyeren, sijnre gesellinnen voirs., hoiren landen, steden, sloten, luden, onderseten, hulperen ende hulperhulperen, allen den genen die om hoiren wille yn deser veeden gecomen sijn ende hun daer yn te verantworden staen, ende anders die slote off heerlicheiden onder hun hebben, enen goeden, ouden, onuersaichden, vasten, ganssen ende staden vrede, die jngaen sal

ende jngaet op sûnte Fabiaens ende Sebastiaens dage nû naestcomende, ter zonnen opganck, ende sal voirt vast ende gestade duren ende weren tot des yersten vrijdaiges toe dair na alre yerst volgende, ter zonnen opganck, jnder manieren ende voirwerden hier na bescreuen, dat is te weten: dat een ygelijc op beyden sijden op sijnre eerden, die hij beseten ende becrafticht heefft, blijuen sal den tijt des vreden voirs. durende, wtgenomen dat hertoge Johan van Brabant ende vrouwe Jacob van Beyeren voirgen. ende die hoire, hoemen die noemen sal, sonder argelist, veylich doir onsen lande van Woerden trecken sullen ghens ende weder, sonder yn onser stede van Woerden te comen, ende nyemant en sal den anderen van beyden sijden jndes anderen landen ende steden, die hij beseten ende becrafticht heefft, misdoen noch beschadigen an lijue noch an goede yn geenre wijse den tijt des vreden voirs. durende; voirt en sal nyemant van beyden sijden geen zee noch riuieren ende lopende watere, die onbedijct sijn, veylich bruken noch bouwen den tijt des vreden voirs. durende, anders dan die gemeyne veren, dair men voir den steden ouer den riuieren vairt, dair sal ellic veylich jnden sijnen wesen, wtgenomen dat wij hertoge Johan van Beyeren voirs. ende die onse, hoemen die noemen sal, sonder argelist die riuieren ende stroem tusschen onsen steden van Dordrecht, vanden Briel ende van Rotterdamme op allen sijden veylich bouwen ende bruken sullen den tijt des vreden voirs. durende; ende wairt sake, dat yemant vanden onsen des voirgen. hertoge Johans van Brabant ende vrouwe Jacob sijnre gesellinnen voirs. ondersaten off hulperen off hulperhulperen hier en bouen misdaden off beschadichden an lijue off an goede in enigerwijse binnen den (tijd) des vreden voirs., so hebben wij gelooft ende gelouen bij onser vurstliker eeren ende gesekert in rechter eedstat, dat wij dan terstont ende onuertoicht dat verrichten sullen, tot vermaningen de voirs. hertoge Johans van Brabant, den genen, die den schade geschiet were; ende dair toe mede sullen wij dat dan richten an dies misdadigen lijff,

als dat na wtwijsingen des vreden behoirt, alle dinge sonder argelist. Jn orcond desen brieff, dair wij onse zegel an hebben doen hangen. Gegeuen opten manendach sestien dage in Januario jnt jair xiiij^{c} achtien, na den loop van onsen houe.

Het zegel verloren.

78. *Overeenkomst van Jan van Brabant en Jacoba van Beijeren met Floris van Borselen, als thesaurier van Holland en Zeeland.* 1418. *Febr.* 14.

Johan, bider genaden Goids hertoge van Lothrijck, van Brabant ende van Lymborch, marograue dez Heyligen Rijcx, graue van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, ende Jacob van Beyeren, bider seluer genaden hertoginne, marograuinne, grauinne ende vrouwe der landen voirscr., doen cond allen luden: Want onse lieue ende getruwe heren Floriis van Borselen, heer van Zulen ende van sinte Martijnsdiick, om begeerte van ons ende van onsen lieuen geminden oem, hertoge Johan van Beyeren, aen genomen heeft onse tresorier te wesen van Hollant ende van Zeelant, so siin wij mit him ouercomen eẹn eendrachte van sulken punten als hier na volgen, die wij him geloeft hebben ende gelouen volcomelic te houden, also lange als hij onse tresorier wezen sal, dats te weten: Jnden eersten also onse lieue ende geminde oem van Beyeren voirn. ende wij ouerdragen siin alle officien, diensten ende gerechten inden steden ende lande van Hollant ende van Zeelant zamentlic te zetten, so hebben wij hertoge van Brabant voirn. onsen getruwen heren Floriis voirn. gelooft ende gelouen hem in desen brieue, bij sinen rade die voirscr. officiers, dieneren ende gerechten binnen den steden ende lande van Hollant ende van Zeelant te zetten ende te ontsetten, also dicke als dat nutte ende oirbair wezen sal; ende also die tresoriers, die binnen een wijltijts in onsen voirs. lande geweest hebben, geen rekeninge vander tresorien gedaen en hebben, also dat wij onse gestant niet wail en weten, so sullen wij die saken van onser tresorien bij onsen getruwen heren Floriis voirn. ende bij anderen onsen raden ende clerken doen ouer-

zien, om onse gestant te weten, alsmen naiste mach, vp dat onse getruwe voirn. him dair na zetten moge in onsen saken voirscr. Jtem wairt dat ons enige goede aenbestoruen in Hollant off in Zeelant, heerlichede off eygen, die sal onse getruwe tresorier voirn. van onser wegen vercopen, geliken dat ander tresoriers voirtijts gedaen hebben, sonder wederseggen van ons off van yement anders, ten wair off die aenbestoruen goede wairdich waren bouen hondert Vrancrixe cronen siairs, so en sal hij die niet vercopen, ten sij bij onsen wille; ende so wez dair off comen sal, ende van allen anderen renten, tollen, verschiin ende brueken, die in onsen lande van Hollant ende van Zeelant ziin off geuallen mogen, hoedanich dat sij siin, dat sal hi berechten ende ontfangen tot onser behoeff ende niement anders, ende ons goede bewisinge dair off doen als behoerlic is, ende van dez hi ontfanct, so en sal hi niet verder wtgeuen, dan in onsen costen ende dagelixe soudeynen, so dat hi van anderen sculden, die wij sculdich mogen wezen, niet wtreyken en sal, ten sij bij onsen beuele. Jtem so en sullen wij onse vaderlike erfrenten, in Hollant ende in Zeelant gelegen, niet wechgeuen noch vercopen buten onsen tresorier voirn., noch geenrehande scoutambochten, die an ons besteruen sullen mogen in onsen lande voirs., ende mitten anderen scoutambochten, die vp dese tijt niet wech gegeuen en siin, so sullen wij onsen tresorier voirn. begangen laten tot onsen oirbair ende profiit. Jtem also onse getruwe tresorier voirs. van ons begeert heeft te weten, hoe wij onsen cost aenzetten willen in onsen lande van Hollant ende van Zeelant, so is onse meyninge, dat wij siins raets dair ynne gebruken willen, also als dat nutste siin sal naden gestande ende vermogen onser lande voirs. Jtem wairt, dat wij tot enigertijt souden doen munten penninghe van goude off van ziluere in onsen lande van Hollant ende van Zeelant, so sullen wij oick sijns raets dair in lenen ende bij him doen dat ons nutte gedaen sij. Jtem so sal onse tresorier voirn. een van onsen zeglen bij hem hebben ende houden bouen onse dagelixe signet, dair hi niet mede be-

zeglen en sal dan beuelingen van diensten, quitancien van ontfange, absolucien van brueken ende recessen. Ende die jonge clerken vander cancelrien sal onse tresorier voirn. seluer zetten ende dair toe ordineren die tot onser behoeff nutte dair toe siin. Ende om te claerliker onse gestande te weten, so sullen wij onsen tresorier voirn. een register off wtscrifte doen geuen van allen brieuen, die wij zeder dat wij hertoge van Brabant voorn. nv lest in onsen lande van Hollant gecomen sijn, gegeuen ende bezegelt hebben. Voirt oft gebûerde, dat onse lieue oem hertoge Johan van Beyeren voirn. ende wij onsen tresorier voirn. den dienst van onser tresorien verdragen wouden, so sullen wij him zamentlic dien vpseggen zess weken lang te voren, ende wairt, dat hij dan meer ontfangen hadde dan wtgegeuen, dat soude hi onsen tresorier, dien wij dan mit onsen lieuen oem voirscr. zetten sullen, wtreyken ende betaelen tot onser behoeff binnen eenre maent na dat him die dienst verdragen worde; ende hadde hij meer wtgegeuen dan ontfangen, dat soude him die toecomende tresorier voirs. verzekeren mit goeden brieuen, him off sinen eruen dat te betalen binnen drien maenden nader tijt voirs. Gebûerdet oic, dat onse tresorier voirn. niet en genoechde langer te dienen in onser tresorien voirs., so sal hi ons ende onsen lieuen oem voirn. dat vpseggen drie maende lang te voren, ende dan sullen onse lieue oem voirs. ende wij him dez gunstelic ende zamentlic verdragen ende doen van him ontfangen off wederomme betalen na dattet gebueren sal als voirs. is. Ende om dat wij onsen getruwen tresorier voirn. alle dese voirscr. punten ende elker bijsonder volcomeliken ende wail houden willen sonder verbreken, so hebben wij jn kennisse dair off onse zeglen aen desen brieue doen hangen. Gegeuen tot Woudrichem vp sinte Valentijns dach jnt jair ons Heren m. ccc. ende achtien naden loop ons hoofs van Hollant.

Op de plique staat: Bij minen heer den hertoge ende mijnre vrouwen der hertoginnen. *get.* T. Potter.

De beide zegels verloren.

79. *Hertog Jan van Beijeren belooft geen zoen te zullen sluiten met zijne nicht Jacoba, zonder Gerrit van Heemskerk daarbij schadeloos te stellen voor al hetgeen hij in zijn dienst heeft verloren.* 1418. *Maart* 15.

Hertoge Johan van Beyeren, bijder genaeden Goits elect van Ludic ende greue te Loen, heer van Voirne etc., doin kondt allen luyden: Want onse lieue getrûwe heer Gerijt van Heemskercke, heer van Oesthûzen, op dese tijt om onsen wille verloren heefft sijn huys van Heemskercke mit al datter toe hoert, ende hem mede genomen is die heerlichede van Oesthûzen mit haren toebehoeren, ende wanttet oick dair toe in vresen staet, dat onse lieue nichte van Hollant heren Gerijde voirg. tot genen tijden betalen en sal willen alsulke sculde, als onse nichte voirsc. heren Gerijde sculdich is, dair hij goede besegelde brieue aff heefft, dwelck clairlijck ende all om onsen wille geschiet is ende om nyemant anders, soe hebben wij dair om geloofft ende loûen voir ons ende onsen eruen heren Gerijde voirsc. ende sijnen eruen, dat wij tot genen tijden mit onser nichten voirsc. noch mitten lande van Hollant ouerdragen noch zoenen en sullen, wij en sûllen heren Gerijde voirsc. off sijnen eruen eirst besorget ende wail gevesticht hebben van al sijnen goeden, sculde ende scade, die hij verloren heefft off om onsen wille verliesen mach, ende oick voirgenoemt scaede, dat hij die rustelijc ende vredelijck sal gebrûken moigen. Wair oick tsake, dat wij ouerdroeghen ende zoenden mit onser nichten ende lande voirsc. ende wij oick heren Gerijde bezorghden gelijck voirsc. staet, ende dat dan heer Gerijt niet en dorste wonen in Hollant onder onser nichten, soe hebben wij heren Gerijt voirg. geloofft ende gelouen, dat wij dan sijn hûys van Heemskercke ende al alsulke goede, die hij niet bewonen en sal dorren, dat wij die te coop aen ons nemen sullen, ende sullen hem die gelden ende wail betalen tot seggens onss lieffs ende getruwens heren Ywaen van Cûrtenbach, lantcommendûer vanden Biessen, ende heren Henrix, noothaft onss bysdoms in Beyeren. Ende wair tsake, dat die

selue onse getruwe rade voirsc. by ons niet en waeren, so moicht dan heer Gerijt voirsc. twee wt onsen rade nemen, dair sonden wijt hem by gelden ende betalen, gelijck voirsc. staet. Alle pûnten voirsc. sonder argelist. Jn oirkonde onss segels hier aen gehangen jnt jair onss Heren duysent vier hondert ende achtien, vijffthien dage in Maerte.

Per dominum Leodiensem supradictum et de eius speciali mandato presentibus de suo consilio dominis Ywino, commendatore, et Henrico, vicedomino, intus nominatis.

Seymarx.

Het zegel in rood was, bijna verdwenen.

80. *Jan van Brabant en Jacoba van Beyeren beloven Jacob van Gaasbeek, Hubert van Kuilenburg, Willem van Brederode, Floris van Borselen, Hendrik van Wassenaar, Nicolaas Kervinck van Reimerswaal en Floris van Borselen schadeloos te houden voor een borgtogt van 3,500 eng. nobelen bij Gerrit van Heemskerk.* 1418. *April* 3.

Johan, bider genaden Goids hertoge van Lothrijck, van Brabant ende van Lymborch, marcgraue des Heyligen Rijcx, graue van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, ende Jacob van Beyeren, bider seluer genaden hertoginne, marcgrauinne, grauynne ende vrouwe der landen voirs., doen cond allen luden: Want onse lieue ende getruwe Jacob, heer van Gaesbeeck, van Putte, van Stryen ende van Apcoude, heer Hubert, heer van Culenborch, vander Lecke, van Weerden ende van Ackoyen, Willem van Brederode, heer van Steyn ende vander Merwede, heer Floriis van Borsselen, heer van Zulen ende van sinte Mertijnsdijck, heer Heynric van Wassenair, heer Claes Keruinck van Reymerswale ende Floriis van Borsselen, onse borge geworden siin aen heren Gheriits hant van Heemskero, heer van Oisthuysen, voir die somme van viue ende dertich hondert Engelsce noblen, gelijc die brieue dairvp gegeuen clairliken inhouden ende begrijpen; so ist, dat wij voir onse oer ende erfnamen gelooft hebben ende

gelouen mit desen brieue den voirscr. onsen borgen scadeloe te houden ende wail te quiten vander somme gelts voirscr., ende hebben hem die bewiist vp te bueren ende te ontfangen wt onser eerster bede, die ons in onsen lande van Zeelant gegeuen sal werden, jn sulker manieren als hier na gescreuen staet, dats te weten: tot wat tiden dat ons die voirs. bede gegeuen sal wesen, so gelouen wij onsen borgen voirs. te doen geuen een quitancie bezegelt mit onsen zeglen vp onsen rentmeester Bewesterschelt in Zeelant, die dan ter tijt sal wesen, vander sommen gelts voirs., ende dan sullen wij onsen rentmeester voirs. also goet hebben, dat hi die voirscr. quitancie sal aennemen ende onsen borgen voirs. goede bezegelde brieue geuen ende voirwaerde dair off doen, dair sii mede bewairt siin, dat hi die voirs. som gelts sal betalen tot sulken dage als die voirs. brieue inhouden ende begripen. Jn oircond desen brieue, bezegelt mit onsen zegelen. Gegeuen vpten derden dach van April jnt jair ons Heren m. ccc. ende achtien naden loop ons hoofs van Hollant.

Op de plique staet: Bij mijnen here den hertoge ende mijnre vrouwen der hertoginne, daer die here van Rots. tresorier van Brabant bi was.

get. de Amersoyen.

Het segel verloren.

81. *Jan van Brabant schenkt vergiffenis aan Frank van Borselen voor al hetgeen deze en de zijnen jegens hem misdreven mogen hebben in hunne geschillen met Jan van Glijmes, heer van Bergen-op-Zoom.* 1419. *Mei* 14.

Jan, bider gracien Gots hertoge van Lothr., van Brabant ende van Lymborch, mercgreue des Heilichs Rijcs, greue van Henegouwe, van Hollant, van Zelant ende heer van Vrieslant, doen cont allen luden: Want geschil ende twidracht in voirleden tijden opgeresen ende gestanden heeft tusschen onsen getruwen rait Janne van Glymes, heer van Bergen opten Zoem ende Grymbergen ende van Melijn, ende der stad van

Bergen ende hoeren hulperen, op deen zijde, ende onsen getruwen ridder heren Vrancke van Borsselen, sinen magen, vrienden ende hoeren hulperen op dander zijde, enen tijt duerende, welc geschil ende twidracht beyde partien voirgenoempt om onser liefden wille ende onsen (getrouwe raden in) presencien onser ende den gedeputeerden van onsen getruwen steden, als Loenen, Bruessel ende Antwerpen, geheel, alinge ende al ge..... sijn, die sij dair off mynlic hebben onder zoent ende verlijct, so hebben wij dair om den voirs. heren Vrancken van Borssel, siine magen, vrienden ende horen hulperen voirg., ende voirt alle den ghenen, die wij oft yemant van onser wegen vanden voirs. gescille ende twidracht betichtigen mogen, in presencien van onsen getruwen raide ende den gedeputeerden van onsen goeden steden voirg., alsulke brueken ende misdaden, als sij daer aen tegen ons ende onser heerlicheit oft yemant van onser wegen gebruect off misdaen mogen hebben enigerwijs, vergeuen ende quijt geschouden hebben, vergeuen ende quijtschelden met desen onsen jegenwordigen brieue, ende willen, dat sij dair aff quyt ende ongehouden bliuen sonder argelist. Jn orkonden des briefs, dair wij onsen segel aen hebben doen hangen. Gegeuen in onser stad van Antwerpen des sonnendaighs, als men singet Letare Jerusalem, jnt jaer ons Heren m. vierhondert ende negenthien, na costume des hoofs van Camerijck.

Het zegel verloren.

82. *Jan van Brabant magtigt zijnen thesaurier Floris van Borselen om al zijne renten en beden in Holland, Zeeland en Friesland op te beuren.* 1420.

Jan, bider gracien Gods hertoge van Lothr., van Brabant ende van Lymboroh, marcgreue des Heilichs Rijcs, greue van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cont allen luden, dat wij beuolen ende gemechticht hebben, beuelen ende mechtigen mit desen brieue onsen getruwen rade ende tresorier van Hollant, heren Florens van Borssel,

heer van Zulen ende van sente Mertensdijck, van onsen wegen op te bueren ende te ontfaen oueral in onsen landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant allet dat men ons van onse renten, beden ende van anders allen onsen goeden sculdich is, dair die dage af voirleden sijn, dair hi ons goede rekeninge ende bewisinge af doen sal. Ende ontbieden ende beuelen allen onsen luden, dieneren ende ondersaten (overal) in onsen landen van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant voirs. geseten, ende elken bisonder, dair aen dat ons tvoirs. ..... dat si dat vutreiken onsen getruwen tresorier voirs., ende wes si hem dair af geuen (daar zal hij hen van kwijten) gelijc of wijt selue deden, ende dat sal ons goede betalinge wesen. Jn (oorkonde den brief, waar wij ons) segel aen hebben doen hangen. Gegeuen te sente ..... int jaer ons Heren m. ccc. ende twintich.

Het zegel verloren.

88. *Hertog Jan van Beijeren bevestigt de vrijheden van de stad Hoorn, haar door hertog Willem verleend.* 1420. *Febr.* 25.

Johan, bij der genaden Goids palensgreue vpten Rijn, hertoge jn Beyeren, soon van Heneg., van Hollant, van Zeelant etc., doen cond allen luden: Want onse stede van Hoirne van onsen lieuen broeder hertoge Willem, saliger gedachten, vryheiden buten der stede vercregen hebben, na jnhout der brieue ende hantuesten, die sij dair af hebben, jn welker voirs. vriheide sess huse op Scaerdam staen, die sij mit gûnsten ende mit moetwille ouergegeuen ende gegonnen hebben onsen lieuen ende getruwen trezorier, heren Gerijt van Heemskerc, here van Oisthusen, soe bekennen wij mit desen brieue voir ons ende onse eruen ende nacomelingen, dat der stede brieue ende hantuesten van Hoirne voirscr., die sij van hoerre vryheit voirs. hebben, bij den ouergeuen voirsr. nyet gemenckt noch geargert en sijn, mer jn hoere macht sijn ende blijuen sonder argelist. Jn oirconde desen brieue, bezegelt mit onsen zegele. Gegeuen ter Goude, vijue ende twyntich

dage jn Februario, jnt jair onss Heren dusent vierhondert ende twyntich, na den loop van onsen houe.

Het zegel in rood was, geschonden.

84. *Overeenkomst tusschen Jan van Glijmes, heer van Bergen-op-Zoom, en Johanna van Bergen, zijne gemalin, met Floris van Borselen en Oede van Bergen, zijne gemalin, betreffende zekere jaarlijksche renten.* 1420. *Junij* 9.

Jan van Glymes, heer van Bergen vpten Zoem ende van Melijn, ende Janne van Bergen, wittige gesellinne Jans voirs., doen cond allen luden, dat wij geloift hebben ende gelouen in goeden trouwen mit desen brieue onsen gemynden zwager, heren Florens van Borsel, heer tot Zulen ende tot sunte Mertijnsdijck, ende vrouwen Oeden, sijnre wittiger gesellinnen, onser lieuer moeyen, dat wij binnen viertien dagen na dat onse lieue gemynde neue, heer Vranck van Borsel, ridder, zoen heren Florens ende vrouwe Oeden voirscr., sal hebben vertegen ende qûijtgescouden voir onsen genadigen heer van Brabant ende sijn manne van leen alle alsulc ansprake, toeseggen ende eysche, als hij wt causen heren Florens sinen vader ende vrouwen Oeden sijnre moeder hebben mocht, ende alle versterfenisse ende recht tot desen dage toe, na inhout des seggens tûysschen onsen lieuen gemynden zwager ende moeyen voirn. ende ons geseyt ende wtgesproken, selen leueren ende ouergeuen in handen ons liefs zwagers heren Florens voirscr., off zijns gewaerden bode, alsulke brieue van huweliker vorwairde, als van vijfhondert gulden jairlixe renten, als heer Henric van Botersom, heer van Bergen, saliger gedachten, te huwelic mit vrouwe Beatrise vander Leck vpt lant van Breda sprekende hebbende was; behoudelic, dat heer Florens onse zwager ende vrouwe Oeda onse moeye voirscr. ons, onse oer ende erfnamen tot ewigen dagen vestigen ende versekeren zullen vander sommen van hondert der voirgen. gulden jaerlix ende erflic wt te reyken ende te betalen, als wij him den voirs. brieff overgeuen. Voirt so gelouen wij onsen zwager ende moeyen voirgen., dat wij

him copien ende wtscriften geuen zullen onder zegelen der steden van Lûeuen ende Brûesel, te wetèn, elc onder horen stat segel, off onder segel autentijc, binnen den seluen viertien dagen van alsulke Loûensche ende Brûeselsche brieue, als dair Andries Hoûman ende Aernt Baûwe totten goeden, lande ende heerlicheiden wilen heren Henrix van Bergen ons vaders mede toecomen sijn. Ende ist sake, dat yemant tot onsen goeden mit Louenschen off Brueselschen brieuen toecomen es, die zullen wij ter stont te niete doen, so dat onse lieue zwager ende moeye voirscr. dair mede bewaert zullen sijn tot ewigen dagen, behoudelic altoes des voirsc. seggens geheel ende al in sijnre volcomen macht te bliuen. Jn orconde desen brieue bezegelt mit onsen zegelen hier an gehangen. Gegeuen vpten negenden van Junio jnt jair ons Heren m. cccc. ende twintich.

Het tweede der beide zegels behouden doch beschadigd.

85, *Jan van Brabant beleent Oede, vrouwe van Bergen, en Floris van Borselen, heer van Zuylen en St. Maartensdijk, bij opdragt van Johanna, vrouwe van Bergen-op-Zoom, en Jan van Glijmes, haar gemaal, met de goederen van Everen.* 1420. *Junij* 10.

Jan, bider gratien Goids hertoge van Lothr., van Brabant, van Lymborgh ende marcgreue des Heylichs Rijcs, greue van Henegouwe, van Hollant, van Zelant ende heer van Vrieslant, allen den ghenen, die dese onse tegenwerdige letteren suelen sien ende hoeren lesen, saluyt. Wij doen te weten, dat opten dach van huden comen sijn ende gestaen hebben voer ons ende voer onsen mannen van lene hier na genuemt, te weten is, heren Janne van Grymbergen, heer van Assche, heren Reynart van Berghe, heer van Ghûele ende van Merchenhouen, Henric van Amersoyen ende Danele geheten Mesken, onse lieue getruwe joffrouwe Johanne vrouwe van Berghen opten Zome, van Grymbergen ende van Melijn ende Jan van Glimez, hûer wittige man ende mombor, kennende ende lijende openbaerlic, dat sij vyt ende mids zekeren vrien-

deliken of minliken compositien, puntingen ende effeninghen, gemaict ende verdedingt bij gemeynen maghen ende vrienden tusschen onser waelgeminder vrouwe Oeden van Berghen ende onsen getruwen raet, heren Florens van Borssel, heer van Zulen ende van sente Mertens dijck, hueren wittigen manne ende mombor, in deen zide, ende hen in dander, van alsulken stoot, twydracht ende geschille, als tusschen hen in beyden siden gheresen waeren ende opverstaen ende een wile tijds gestaen ende geweest hadden om der stat, des lands ende der heerlicheyt wille van Berghen opten Zome voirs. ende alle huerre toebehoirten, sculdich waeren ende geloeft hadden ouer te gheuen erffelic ende ewelic der voirg. vrouwe Oeden van Berghen ende hueren mombor tdorp, heerlicheyt ende goede van Euere mit allen hueren aenhanghingen ende toebehoirten, van ons in leen ruerende ende afcomende, gelijc ende in alle der manieren, dat wilen her Henric van Berghen, here van Grymbergen ende van Melijn, vader joffrouwe Jehannen ende brueder vrouwe Oeden van Berghen voirg., die te houden plach ende te besitten, niet daer aen after gelaten noch vytgescheyden, ende hen dair in te eruen ende te gueden; ende baden ons dair om oitmoedelic, dat wij wouden doen manen enen van onsen voirg. mannen van lene, hoe ende in wat voeghen dat soude moigen toecomen ende geschien na recht ende costumen onss hoefs van Brabant; also dat wij ter voirs. oitmoediger beden, die ons rechtuerdich ende redelijc dochte, gheneyght, dair op manen deden enen van onsen mannen van lene voirg., die aldus van ons gemaent ende wael beraden wijsde voer een recht ende voer een vonnis mit vollen geuolghe onser andere mannen van lene, sijnre medegesellen ende huysgenoten voirg., dat de voirs. joffr. Jehanne mit Janne van Glimez, hueren wittigen manne ende mombor, de voirs. dorp, heerlicheyt ende goede van Euere mit allen hueren toebehoirten ende aenhanghingen, gelijc sij voirscr. staen, ons in onsen handen opdraghen souden jn orber ende tot behouf vrouwe Oeden van Berghen ende huers mombors voirg., ende

souden dair op werpen ende vertijen, bekennende hen selues dair in niet meer rechts noch gedeelts te hebben noch te behouden, dwelc de voirg. joffrou Jehanne ende mit huer Jan van Glimez huer man ende mombor voirs. volcomelic deden, gelijc ende in alle der manieren dat vonnis onser manne voirg. gewijst ende vytgedraghen hadde: ende wij gauen voirt ouer ende bekenden der voirg. vrouwe Oeden van Berghen ende hueren mombor de voirs. dorp, goede ende heerlicheyt van Euere mit hueren toebehoirten ende aenhanghingen alle gemeynlic, gelijc dat sij ons tot hueren behouf opgedraghen waeren, te houden, te hebben ende te besitten bij hen ende hueren naecomelingen van ons ende onsen hoiren ende erfgenamen erffelic ende ewelic in enen rechten Brabantschen lene; ende wij ontfinghense dair af jn onser hulden, ende her Florens van Borssel voirg. dede ons dair af, als huer wittige man ende mombor, manschap, hulde ende oet van getruwicheyden ende al dat een getruwe beset man van lene sculdich was ende is te doen sinen gerechten heer, behoudelic altoes ons onser heerlicheyt ende onsen leenrechte ende elken anderen sinen rechte; ende hier toe geschieden alle punten ende artikelen van rechte, die dair toe behoirden ende sculdich waeren te geschien nae onss hoefs recht ende costume, engheen punt van rechte dair in versuymt noch achtergelaten. Jn welker dinghen orconde ende ewiger vesticheyt hebben wij onsen seghel aen desen tegenwerdigen letteren doen hanghen; ende hebben voirt ernstelic versocht ende beuolen onsen getruwen mannen van lene bouengenuemt, dat sij huer seghele hier aen hanghen mitten onsen; ende wij Jan van Grymbergen, heer van Assche, Reynart van Berghe, heer van Gheûle ende van Merchenhouen, Henric van Amersoyen ende Daneel Mesken, om dat wi dair bij, ouer ende aen geweest hebben als manne van lene onss genedichs heren voirs., dair alle dese voirs. dinghen toequamen ende geschieden in alle der voeghen, manieren ende formen dat sij voirsc. staen, soe hebben wi ten versueke ende beuele des selfs onss genedichs heren onse

propre seghele mit ende bij den sinen aen desen openen letteren gehanghen. Gegeuen jn onser stad van Bruessel, opten thienden dach der maent van Junio, jnt jaer onss Heren dusent vierhondert ende twintich.

Op de plique: Bij mijnen heer den hertoige.

lager R. de Tefelen.

Van de 5 zegels zijn 2 en 3 in rood was en 4 in zwart was, behouden.

86. *Clementia van der Horst, abdisse van Rijnsburg, bekent verkocht te hebben aan Gerrit van Heemskerk de bij doode van Dirk van Heemskerk aan Willem van Nyevelt aanbestorven goederen.* 1421. *Febr.* 2.

Wj Clemeyns vander Horst, bider ghenaden Goids abdisse van Reynsbr., doen kont allen luyden, dat wy vercoft hebben heer Gherijt van Heemskerc, onsen neue, zulke goede ende erfnesse als Willem van Nyeuelt an bestoruen is van dode Dirx van Heemskerc, die God ghenadich sy, behoudelic dat wy houden zellen zulke renten, als wy tot desen daghe toe ontfanghen hebben; ende heer Gherijt voirs. zel betalen al zulke sculde, als Dirc van Heemskerc sculdich was int lest van sinen liue ende Willem van Nyeuelt an liep tot sinen dael, ende wy ghelien ons wel betaelt ende voldaen van heer Gherijt van Heemskerc onsen neue van deser voirs. erfnesse, den lesten penninc mitten eersten. Jn kennesse dyr waerheyt so hebben wy desen brieff bezeghelt mit onsen zeghele int iaer ons Heren duysent vierhondert ende eenendetwintich opden grote vastelauont.

Het zegel verloren.

87. *Gijsbert van Bronkhorst en zijn zoon Dirk sluiten een bestand met Floris en Frank van Borselen.* 1421. *Sept.* 26.

Gijsbert van Bronchorst, here tot Batenborch ende tot Aenholt, ende Deryck, soen tot Batenborch, doen kont allen luden,

dat wy ghegeuen hebben ende geuen Florijs van Berscllen, heer van Zulen ende van sente Meertens dijck, ende Vranck van Bersellen, rytter, enen gueden, steeden, auden, vasten vrede ende bestant, hem, hueren knechten, dienre ende ondersaten, welken vrede ende bestant jngaen sall des sonnendages na sente Remeys dach nv neest comende, ende sal duren tot opten heyligen Paessche dage dair neest volgende ende dien dach al, sonder argelyst. Ende hebben des jn enen getuychenisse der wairheyt onse segelen aen desen bryeff ghehangen. Gegeuen jnt jair onss Heren dusent vyer hondert ende eenentwyntych opten sesentwyntichsten dach jn Septembry.

De beide zegels verloren.

88. *Het kapittel van Onzer Lieve Vrouwe kapel te 's Hage verhuurt aan Frank van Borselen de duinen en wildernissen bij 's Gravensande.* 1425. *Oct.* 16.

Wij deken ende capittel van Onser Vrouwen capelle jnden Hage doen kont allen luyden ende bekennen mit desen brieue, dat wij den wailgeboren heren Vrancken van Borssel, heer tot Zuulen ende tot sinte Mertijnsdijck, verhuert ende verpacht hebben onse dune ende alle onse wildernysse, die wij liggende hebben bij sGrauensande, jn allen sulken manieren ende vorwerden als hier na gescreuen staen, te weten: dat hij onse dune mit alle onser wildernysse dair toebehoerende hebben ende gebruycken sall tot sijns selffs orber, sijn leven langk ende niet langer, mit allen hoiren nutscip ende proffijte, sonder ons enige leueringe te doen van conijnen; ende dair toe so sullen wij hem off sijnen stedehouder machtich maken mit onsen brieuen die scutterye vanden dunen mit alle nutscip ende proffijte hem dair aff te hebben, als onse brieue, die wij dair aff hebben, in houden ende wij mit rechte selue souden mogen hebben, behoudelick datmen alleen tusschen Meye ende Bamysse niet scutten en sal der geenre beesten, die onse grass gehuert hebben off hier na hûeren sullen. Jtem so heefft heer Vranck voirn. ons gelooffi, dat hij onse dûne ende wildernysse

voirs. brengen ende houden sal in goeden rake ende beseermenysse na allen sijnen vermogen, ende dat hij die bepoten ende getruwelic in allen saken bewaren sal, gelijck offse sijns selffs waren, sonder ons enigen last off oncost dair aff te hebben. Voirt so sullen wij machtich maken heren Vrancken voirn. off sijnen stedehouder, dat hij alle die gene, die aenden dunen off wildernysse voirs. scade deden, ghijselen ende dair rechtuordernysse vp hebben sall, jn alle manieren als onse voirs. brieue dair aff inhouden ende wij selue souden mogen doen. Hier voir sal hij ons alle jair vpten heyligen Kersauont off bynnen den naisten achte dagen dair na onbegrepen wtreycken ende betalen off doen wtreycken ende betalen ende leueren jnden Hage buten onsen cost ende vp sijns selffs zorge vrijs gelts vijfftich Wilhelmus Hollantsche schilde off payment hoirre weerde, dairmense aldair om copen mach, dair den eersten dach van betalingen aff wesen sall tot Kersauont naistcomende, ende also voirt van jair te jairen, sijn leuen langk duerende. Ende dit heefft hij ons versekert vp allen sijnen goeden, thienden ende renten, die hij heefft in Scatspolre ende jn Yersikepolre, mit sulken vorwairden: offt sake waer, dat hij ons vanden vijfftich Hollants scilde voirs. tot eniger tijt als ons die verschenen waren, niet en voldede als voirs. staet, dat hij dan die voirs. goeden ende renten van Scatspolre ende Yersikepolre hem niet bewynden en sal noch ontfangen, mer sijn rentmeyster jnder tijt wesende sal die renten van sijnre wegen ontfangen ende ons betalinge dair aff doen tot onsen vermanen van alle des ons aen hem gebreken sall, eer hij hem enich gelt dair aff geuen sall; ende alle cost ende scade, die wij dair om gelden off gedaen hadden ende wij besceydelic bewijsen mogen, dat hij ons tot onsen dagen niet betailt en hadde, dien heefft hij ons geloofft volcomelic mede vp te rechten ende te laten bueren wten goeden ende renten voirscr. mitten hoofftgelde voirs. Voirt sijnt vorwairde, wairt sake, dat heer Vranck voirn. ons alle dese voirs. pointen ende voirwairden niet en hielde, gelijc voirscr. staen, dat hij dan vervallen sall wesen,

offt ons genueght, van allen toeseggen ende hûerwair, dat hij tot onser dunen ende wildernysse voirs. van ons hebben mach, ende dat hij ons dan die weder sal laten aenûeerden ende onse scoenste dair mede doen, offs ons genûeght, sonder wederseggen off ondanck van hem te hebben; behoudelic offt sake waire, datter kenlike nootsake jn geuiele, dattet buten sijnre macht waer die dunen te gebruycken bij verdryfften des lands off des gelijcx, dat hij dan ongehouden sal wesen vanden sommen gelts ende alre geloofften voirs., wtgenomen dat hij ons nochtan betalen sal vanden vijfftich scilden voirs. vpten dach der betalingen voirn. na beloop vander tijt dat hij die dûne ende wildernysse voirscr. gebruyct ende georbert hadde, alle dingk sonder argelist. Ende dese voirs. pointen ende vorwairden ende elcx bysonder heefft hij ons gelooffft mit sijnen brieuen by sijnre trouwen ende eeren te houden ende wail te voldoen ende niet te verbreken jn enigerwijs. Jn orkonde des, so hebben wij ons gemeens capittels voirs. zegel te getuychenisse der dingen voirs. aen desen brieff gehangen. Gegeuen vpten zesthiensten dach jn Octobrj jnt jair ons Heren dusent vierhondert vijffendetwintich.

Het zegel verloren.

89. *Elisabeth van Görlitz, hertogin van Beijeren, stelt Frank van Borselen, gedurende hare afwezigheid, aan tot ruwaard van Voorne.* 1425. *Nov.* 11.

Elizabeth van Goirlitz, bijder genaden Goits palensgrauynne by Rijn, hertoginne jn Beyeren ende van Lutcemburg, grauynne van Chiny, vrouwe van Voirne ende van Arkel, doen cont allen luden: Want wij op dese tijt een stucke tijts vûtlandich moeten sijn, so hebben wij om getruwer neirsticheit, die wij beuonden hebben ende kennen jn onsen getruwen heren Vrancken van Borsselen, here tot Zulen ende tsinte Martijns dijck, den seluen gemaeckt ende maken mit desen brieue ruwairt van onsen lande van Voirne, die te regieren, te behoeden, te bewaren ende te bedrijuen van onser wegen nae

allen aijnen besten vermogen tot onser ende ons lantz van Voirne eren, oirbaer ende profijte, als een goet getruwe dyenre ende ruwairt sculdich js. Ontbieden dair omme ende beuelen v, onser getruwer stede vanden Briele, ende voirt allen onsen dyeneren ende ondersaten ons lantz van Voirne ende enygelijken bijsonder, dat ghij den seluen onsen ruwairt starcken, gehorich ende bijstandich sijn jn allen onsen saken, als ghij off enich van v des van hem vermaent ende versocht sult worden; ende wert, dat yemont dair ouerhorich jnne vyele, dat wouden wij an hem houden ende verhalen, als an den ghene die ons van onser heerlicheit vermynderen ende vanden onsen vervreemden woude; ende dit sal gedueren tot onsen wederseggen. Jn orconde desen seluen brieue, besegelt mit onsen segele. Gegeuen jn onser stede vanden Briele op sinte Martijns dach jnt jair ons Heren m. cccc. vijfendetwintich.

Het segel verloren.

90. *Vidimus van twee brieven, de een* (1392. *Febr.* 27), *waarbij Aalbrecht van Beijeren een huis en erf aan het Voorhout te 's Hage schenkt tot het stichten van een klooster van S. Chartreuse buiten Amsterdam, de andere* (1394. *Nov.* 24), *waarbij het gemelde klooster bekent deze huizinge te hebben verkocht aan Jan van Arkel voor* 900 *Geld. guldens.* 1426. *Julij* 9.

(Johan) van Bueren, proefts (tAken, doen cond) allen luden mit desen openen brieuen, dat ich gesien, gehoirt ende ouerlesen heb twe brieue, die hier na bescreuen staen (gans, gaaf en) ongheraziert, (den eenen) besegelt mit segel des hogeboeren voirst, hertoch Aelbrecht van Beyeren, die ander mit segel broeder (Heynrich Becbeeck ende) gemeynen conuente (vander Sartroyser) order van Amstelredamme, jnhoudende van woerde te woerde:

(Wi Aelbrecht bij) Gods genade palensgreue (opten Rijn), hertoge in Beyeren, greue van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende heer van Vrieslant, doen cont allen luden, dat wi

gegeuen hebben (ende geuen) enen vryen eygen om zalicheit onser zielen, tot enen cloester vander Sartroyser oerden te tymmeren, te maken ende te volbrengen ... in onse lande van (Holland) ende buten onser stede van Amsterdamme, dair die broeder der voerscr. oerden in wonen sollen, om den dyenst Gods ..... doen, alsulken (huysin)ge ende erue als wi staende hadden anden Voirhout jnden Hage ende belegen hebben mit hoere huysingen ende eruen heer Deric Voppen soene, (deken van St. Marie) inden Hage, an die (west zi)de, ende heer Filips van Wassener, borchgreue van Leyden, an die oestside, vriliken te oirbaeren ende te gebruken tot hoeren wille, als hoer eygen goet, ende te vercopen, als him ghenoegen sal, jn alre manieren alsmen huysinge ende erue inden Hage pleget te vercopen; ende wi gelouen voir ons ende voir onse nacomelingen den voirscr. Sartroysen ofte den genen dien sij die hûysinge ende erue voirscr. ver(copen) sellen ende hoeren nacomelingen dair in te houden ende te starcken ende te waeren enen vrien eygendom tot ewiger dagen, gelikewijs oft si die huysinge ende erue voirscr. iegens ons gecoft hadden. Ende want wi willen, dat dese voirscr. voirwarden vaste ende gestade tot ewigen dagen gehouden worden, soe hebben wi desen brief open besegelt mit onsen segele. Gegeuen jnden Hage, des dynxdages na sunte Mathijs dach, jnden jaer ons Heren m. ccc. twe ende tneghentich, na den lope van onsen hoeue.

91.

Wij broeder Heynrich Becbeek ende ghemeyn conuente vander Sartroyser oerden tot sante Andries ter saligher hauene bi der stede van Amstelredamme gelegen, doen cont allen luden, dat wi vercoft hebben vander oerden wegen voirsc. joncheer Johan van Arkel, heer van Haghensteyne, van Perpont ende vanden lande van Mechelen, die huysinge ende erue gelegen inden Hage twisken heren Deric Voppen soene, deken van sunte Marien inden Hage, ziin huysinge ende erue, die hi nv ter tijt bewoent, op de westzide, ende heren Philips van Wasseners huzinge ende erue op die oestzide, jn allen scijn

alse daer gelegen siin ende ons liefs geduchts heren van Hollant zijn opene brieue jnhoudt, daer hi ons die huysinge ende erue mede gegeuen ende besegelt heft, om neghen hondert nyer Gelresche gulden, die welke wi gelien wel betaelt, ende gheuen hem enen vryen eyghendom vander voerscreuenre huysinge ende erue. Ende wi dragen op ende gheuen ouer vander oerden wegen voirscr. onsen lieuen geminden joncheer vorg. ons liefs geduchts heren brief van Hollant, dair hi ons die huyzinge ende erue voirscr. mede gegeuen heft, jn allen scijn als die voirn. brief inhoudt. Jn oirconde deser brieue, besegelt mit ons conuents segel. Gegeuen des dinxdages nae sunte Ponciaens dach, jnden jaer ons Heren duysent drie hondert vier ende tnegentich.

Ende in kennisse der warheit want ich Johan van Bueren, proests tAken voirg., dese vors. brieue gesien, gehoirt ende ouerlesen heb, geliic vors. staet, soe heb ic minen segel an desen apenen brief gehangen. Gegeuen jnden jair ons Heren duysent vierhondert ses ende twintich, negen dage jn Julio.

Zegel in zwarte was beschadigd.

92. *Philips, hertog van Brabant, verlengt het vrijgeleide door zijn landen aan de vrienden van Elisabeth, hertogin van Beijeren.* 1427. *Aug.* 6.

Philips, bider gracien Gods hertoge van Lothr., van Brabant ende van Limb., marcgreue sHeilichs Rijcx, greue van Liney ende van Saint Poul, doen cont allen luden: Also wj den vrienden onser lieuer moyen vrouwen Elisabeth, hertoginnen jn Beyeren ende to Luccemb., greuinnen van Tzinj ende vrouwen van Voirne ende van Arkel, dien sij beuelende wordt, hoer brieue, die sij behoeft op hoeren dachuarden, ende andere van hoeren stucken, die sij pleeght te besigen, jn onsen lande van Brabant te brengen, tot twelff personen toe of dair onder, die onse vyande noch ballinge onser landen niet en sijn, mit hoeren goede ende hauen, guet, vry, vast ende seker geleyde hebben gegeuen, veylich ende onbelet van enigen saken te comen, te wesen ende te thûeuen

mitten seluen brieuen ouer all jnden onsen ende weder dair mede dair vyt te scheiden, te water ende te lande, gewapent of ongewapent, dat gedueren sal tot saterdach toe naist comende ende dien dach al: so hebben wj, om seker redenen wille ons dair toe beruerende, hen tvoirg. onse geleyde also ende in al der seluer vuegen verlengt ende verlengen mit desen brieue, totten getale van personen toe voirs. of dair onder ende ooc mit also vele perden, eenen termijn duerende van saterdage naist comende ouer vier weken, allen argelist ende nuwe vonde vytgescheiden. Ontbieden dair om ende beuelen allen onsen amptluden, dieneren, officiers ende onderseten, ende voirt allen den ghenen, die des aengaen mach ende om onsen wille doin ende laten willen, ende elken besunder, dat sij hen mit den brieuen ende den hoeren voirs. also lange ende den voirg. tijt duerende ons voirs. geleyds rastelic ende vredelic jnder vuegen ende manieren voirs. laten ende doin gebruken, sonder hen of enigen van hen dair jegen yet te letten off te laten misdoen in enigerwijs, want wj dat vmmer also gedaen willen hebben. Gegeuen in onser stat van Bruessel, des goensdaighs sess dage in Augusto, jnt jair ons Heren dusent vierhondert seuen ende twintich.

Bij minen here den hertoge, dair bi waeren van sinen rade die jonch. van Nassow, Henrick van Rotselair, ght. Jan, heere tot Boutershem, ende Jan van Woude.

Het zegel verloren. Pe. de Dumo.

93. *Jacoba van Beijeren bevestigt Frank van Borselen in het bestuur over Holland, Zeeland en Friesland, waartoe hij voor den tijd van* 8 *jaren, te gelijk met Philips en Floris van Borselen, was aangesteld door den hertog van Bourgondië, als ruwaard en oir der voorzegde landen.* 1430. *Jan.* 19.

Jacob, bider genaden Goids hertoginne jn Beyeren, greuinne van Henegouwen, van Hollant, van Zeelant, van Pontieu ende vrouwe van Vriesslant, doen condt allen luden: Want

onse lyeue broeder van Bourgon. beuolen heefft mit sinen brieuen onsen lieuen getruwen heren Franck van Borssel, heer tot Zulen ende tsente Mertiinsdijck, heren Phillips, heer tot Borssell ende tot Cortekene, ende Florens van Borssel, heer tot Zobborch, tguuernement van onsen landen van Hollantt, van Zeelant ende van Vriesslant, durende een zeker tijt ende termiin van achte iaren, also die selue onse lieue broeder van Bourgon. voirscr. een ruweert ende een oir is der seluer onser lande voirgenoemt; ende wair dat zake, dat onse lieue broeder van Bourgon. voirs. binnen den termiin vanden achte jaren voirseit bider onthengnisse Goids vanden leuen ter doit quame, dat onse heer Got verbieden moet, off dat hem enige zaken vp comen muchten, wair bij dat hij onse heerlichede ende lande niet regieren en soude mogen, hoedanich die in enigerwijs gebueren muchten: so hebben wij geloefft ende gelouen mit desen brieue onsen lieuen getruwen heren Franck van Borssel voirs. te houden ende te doen houden van onser wegen jnden guuernement van onsen landen van Hollant, van Zeelant ende van Vriesslant, gelikerwijs ende in alre manieren als die brieue inhouden ende begripen, die hij mit heren Phillips ende Florens van Borssel sinen neuen voirs. van onsen lieuen broeder van Bourgon. voirscr. daer off hebben, durende de voirseyde achte jaren lanck, ende daren tenden tot onsen wederseggen. Jn oircunde desen brieue, bezegelt mit onsen zegle. Gegeuen jnden Hage, den xix. dach jn Januario, jnt jaer ons Heren dusent vierhondert ende dertich, naden loep van onsen houe (*).

Get. Jacob van Beyeren etc.

94. *Willem van Loon, graaf van Blankenheim, bekent ontvangen te hebben van Arnold, hertog van Gelder, 60 oude schilden hem jaarlijks toekomende uit den tol te Lobith.* 1430. *Maart* 5.

Jch Wilhelm van Loyn, greue zo Blanckenheim, doen kunt

(*) Deze brief berust in het archief van Jhr. Beeldsnijder van Voshol te Utrecht.

vnd bekennen, dat ich uffgehauen vnd jntphangen hain van deme hoegeboeren fursten vnd heren hertzougen Arnolt, hertzougen van Gelre ind van Gulche jnd greue zot Zutphen, myn genedigen lieuen heren, alsulche seszich alde schilde as mir jairs zo manlehen van synen genaden schynende syn jnd an deme tolle zo Lobede bewist syn, zo heuen alle jair uff sent Peters dach ad Cathedram; jnd schelden der vmb den egen[te]n mynen genedigen lieuen heren, syner genaden tolner zo Lobede jnd vort alle ander, die desser quitancien bedorffende syn, der vurs. seszich alde schilde (vry) ledich jnd quijt van desser eine jaer ind van allen anderen vurledigen jaeren bijs uff dessen hudigen dagh (met) desser quijtancien, jnd hain des zo vrkunden myn jnge sigel an desse quijtancien doen hangen vur mich ind mynen eruen jnt jaer vnsses Heren dusent vierhundert ind dryszich jaer uff den eirsten zondach jnder Vasten Jnvocauit.

Het zegel verloren.

95. *Johan van Egmond beleent Meyne van Heemskerk, gemalin van Gijsbert van Vianen, na doode van Gerrit van Heemskerk, haar vader, met de hofstede ter Woerde, gelegen in het ambacht van Naaldwijk.* 1430. *Aug.* 7.

Johan, here tEgmond etc., doen kondt: Want her Gerit van Heemskerck onse neue voirtijts ons op gedragen heeft die hoffstede ter Woirde mitter tymmeringe, die daer op stont, ende mit allen den lande daer to behorende, soe groet ende cleyn als dat gelegen is inden ambocht van Naeldwijck, die wij hem verlijt hebben ten onuersterffliken lene, mit sulker worwerden, off hij sonder echte gebuert storue, dat dan dat selue goedt komen soude vp Wouter van Heemskerck, sinen brueder, te houden van ons ende onsen nacomelingen, heren tot Yselstein, te verheergewaden mit enen roeden sperwer: soe is nv voir ons gekomen joffrouwe Meyne van Heemskerck, her Gerits dochter voirscr., mit Gijsbert van Vyanen, onsen neue, horen rechten man ende voecht, ons biddende hem te willen ghunnen, dat sij dese voirscr. goede houden mechten van onser hoffstede van Egmond in allen schijne, als her Gerit hoir vader die vander

hofstede van Yselstein te houden plach; des wij ter beden onss neuen ende onser nychten hem ghegundt ende gherne gedaen hebben, behoudelicken Splinter van Heemskerck her Gerits brueder voirscr. sijn tocht anden voirscr. hoff ende goeds, sonder argelist. Hier waren aen ende ouer onse manne Florens van Alcmade, Florens Symons soen ende anders vele goeder lude. Des wij toirkonde onsen segel hier aen hebben doen hangen des seuenden dages in Augusto jnt jaeren onss Heren dusent vierhondert ende dartich.

Het zegel in bruin was, bijna gaaf.

96. *Daniel van Bouchout verklaart voldaan te zijn door Frank van Borselen van het vierde deel van* 1374 *gouden Bourg. schilden, zijner vrouw toekomende uit de nalatenschap van Philips van Borselen.* 1438. *Mei* 8.

Daneel van Bouchout, here van Diepensteyn ende van Cutelgem, doen cont allen luden, dat jc ontfangen hebbe van heer Vranck van Borssel, graue van Oesteruant, here van Voirne, van Zulen ende van sente Mertensdijck, een vierendeel van derthienhondert vierentseuentich gouden Bourgoensche scilden, die hij den gemeynen erfgenamen van her Philips van Borssel, zaliger gedenckenissen, sculdich was, gelijc den brief, dien hij, her Floreys vanden Abele ende Floreys van Borssel dair af bezegelt hebben, dat jnhoudt, dair af my dat voirs. vierendeel van mijnre lieuer gesellinnen wegen an comt, dat jc ontfangen hebbe bij handen Jan Rynocx ende beliep driehondert drie ende viertich ende enen haluen Phus. Bourgoen. scilden, so dat jc her Vranck ende allen anderen, dier quitancie of behoeuen, voer my ende minen eruen van minen andeel ende vierendeel voirscr. clairlic quijt scelde ende geloue him nummermeer meer ansprake van minen deel, dat jc oft mijn gesellinne aen dien brief hebben, te doen oft te laten gescien jn eniger manieren. Jn orconden mijns segels hier aen desen brief gehangen, jnt jair onss Heren dusent vierhondert ende acht ende dertich opden achsten dach van Mey.

Het zegel verloren.

97. *Vidimus van een brief* (1425 *Aug.* 13), *waarbij Philips van Bourgondië aan de edelen, ridderschap en steden van Holland, Zeeland en Vriesland, die hem hulden zouden, belooft alle schulden van hertog Jan van Brabant en hertog Jan van Beijeren te betalen.* 1440. *Mei* 31.

Wij Pieter vanden Damme, bijder gehengenisse Goids abt van Onser Vrouwen cloester jn Middelburch, der oirden van Premonstreit, des gestichtz van Vtrechtz, doen condt allen luden, dat wij opten dach van huden gezien, gehandelt, gelezen ende geexamineert hebben enen brieff, gantz gaue sonder eniger rasure, waell bezegelt jn roden wasse mitten zegell des hoogeboren ende vermogenden vorst des hertoge van Bourgon., greue van Vlaendren etc., jnhoudende van woirde te woirde, gelijc hierna volgt ende gescreuen staet:

Philips, hertoge van Bourgon., greue van Vlaendren, van Arthois ende van Bourgon., palatijn, heer van Salins ende van Mechelen, doen condt allen luden, dat wij geloeft hebben ende gelouen mit desen brieue onsen lieuen getrouwen ende gemynden baenridsen, ridderen, knapen, poirteren ende onderzaten der lande van Hollant, van Zeelant ende van Vrieslant, die ons willichlic hulden zullen, dat wij him ende enen ygelicken bijsonder betalen sullen alle bekende ende wittachtige sculde, die onse lieue neue hertoge Johan van Brabant ende onse lieue oem hertoge Johan van Beyeren, zaliger gedachten, sculdich geweest mogen hebben in brieuen off dair buten, die wt cause vanden voirn. landen roeren mogen, ende oick mede tgebreck vanden tnegentich duysent cronen, des dair noch off ombetaelt is, die onse voirs. neue van Brabant sculdich was onsen lieuen ende gemynden Jacob van Gaesbeke etc., Hubert, heer tot Culenburch, heren Florens van Borssell, heer Aernt van Leyenburch ende heren Gherijt van Heemskerke, ende die zelue onse lieue neue van Brabant, den voirn. bewijst hadde opte bueren ende te ontfaen an onsen lieuen oom hertoge Johan voirn., welke sculden voirs. wij him gelouen te betalen vanden renten, veruallen, forfaiten,

opcommingen ende beden, die ons jnden voirs. landen verschinen zullen, binnen ses jaeren nair datum des briefz, off zulke bewijsingen dair off te doen, dat sijt binnen dier tijt bueren zullen; ende off hier binnen de renten, veruallen, opcommingen ende beden voirs. niet en vermochten volcomelic te betalen de voirs. sculden, so zullen wij se voirt bewijsen an die eerste toecomende renten, beden ende veruallen, die daer nair verschijnen zullen jnden zeluen landen, ende zullen enen ygelicke bijsonder brieue geuen van hoeren sculden, die men him sculdich is, alse verre voirt als dies bij goeden rekeningen duechdelic blijcken zall, alle argelist wtgesceyden. Des toirkonden so hebben wij dese brieue bezegelt mit onsen zegell. Gegeuen jn onse stadt te Denremonde, den dertien dage in Augusto, jnt jair ons Heren m. vierhondert viue ende twintich.

Ende want wij Pieter vanden Damme, abdt voirscr., den zeluen brieff gezien, gehandelt, gelezen ende gheexamineert hebben jnder vormen ende manieren als hier voren gescreuen staet, so hebben wij des toirkonde desen brieff bezegelt mit onsen zegell, hier an gehangen, in vorme van vidimus, opten laetsten dach van Meye, jnt jair ons Heren m. vierhondert ende veertich.

Het zegel verloren.

98. *Arnold, hertog van Gelder, beleent Johan van Groesbeek, oudsten zoon van Johan van Groesbeek, heer van Hoemen, bij opdragt van Johanna van Groesbeek, wed. van Dirk van Vlodorp, met het slot Kalbeek en andere goederen.* 1445. *Nov.* 10.

Wy Arnolt, vander genaden Goitz hertoge van Gelre ende van Gulich ende greue van Zutphen, doin kont ende bekennen, dat op huden datum dis brieffs voir ons komen sijn onse mannen van leen, mit namen Harman van Boitberg. Sandersoin, Johan Spede van Langenûelde ende Wilhem van Holthusen, ende hebben getuygt, woe dat Johanna van Groesbeke ende van Vlodorp, Dierix huysfrouwe was van Vlodorp, seliger gedechte, mit Loiff van Berenbroick hoeren gekoeren

mombar, in tegenwerdicheyt oirre, soe sij seluer van gichticheit oirs lijffs nyet en wandelen en mochte, ons in onsen handen auergegeuen, opgedragen ende vertegen heefft op dat huyss ende slot Kalbeke mit sijnen tobehoeren ende hebben ons dat oich scriftlich auermits hoeren segelen ende brieuen te kennen gegeuen, gelijck die brieff dair aff van woirde te woirde hier na bescreuen, dat vitwijst, alsus ludende: Wij Harman van Boitberg Sanderssoin, Johan Spede van Langeuelde ende Wilhem van Holthusen bekennen ende tugen, dat op huden datum dis brieffs Johanna van Groesbeke ende van Vlodorp, Diericks huysfrouwe was van Vlodorp seliger gedechte, soe sij van gichticheit oirs lijffs nyet wandelen en mach, in tegenwerdicheit onser, als mannen van leen des hogebaeren doirluchtigen fursten, hertogen van Gelre ende van Gulich ende greuen van Zutphen onss lieuen genedigen heren, mit Loiff van Berenbroick hoeren gekoeren mombar in handen onss genedigen heren voirs. opgedragen, auergegeuen ende vertegen heefft mit hande, halme ende monde, als recht ende gewoinlich was, op dat huyss ende slot Kalbeke, mitten artlande, beempten, visscherijen ende tobehoeren, als dat van aldtz gelegen is, nyet vitgescheiden; jtem opten hoff opder Voirt mitten artlande, heiden ende weiden, zielbroick ende mitten holtwasch ende allen tobehoeren; jtem op Kortten Guet; jtem opten pacht to Haessem mitten hoenregulden laten lijffgewynne ende gewerue mitten pasch ende allen tobehoeren nyet dair af vitgescheiden; jtem op dat water van der moelen: alsoe dat wij als mannen voirs. gewesen hebben ende wijsen voir recht, dat sij na leenrechten dair aff ontleent, onterfft ende ontguedt is ende egeen recht meir of vorder daer an en heefft noch en beheldt, alsoe dat onse genedige here, hertoge van Gelre voirs. sijnen vrijen wille dair mede sal moegen doin, ende al sonder argelist. Dis te orkonde hebben wij Harman voirs. ende Wilhem voirs. onse segelen hier beneden an gehangen, der ich Johan Spede mede gebruick omme gebreeck wille des mijns teser tijts, jnden jair onss Heren dusent vierhondert vijffendeviertich, des dynxsdaiges na sente Wilbrordusdach

des heiligen bisscops. Doe dit geschiet was, hebben wy hertoge voirs. soe rechte voirt orkonde ende in tegenwerdicheit derseluer onsen mannen dair mede beleent Johan van Groesbeke den jongen, aldtste soin teser tijt Johans van Groesbeke heer tot Hoemen, die dat selue huyss ende slot mit sijnen tobehoeren ende leengueden, gelijck voirs. steit, van ons te leen ontfangen heefft tot Zutphenschen recht, mit eynen ponde guetz geltz te verheergeweden, soe ducke die verschijnen ende ledich wurden; beheltlich ons, onsen eruen ende nakomelingen jairlix daer an negendehalff malder maltz, negendehalff malder roggen, ende beheltlich oich hier enthinden alle wege ons, onsen eruen ende nakomelingen, hertogen van Gelre, ende malk sijns gueden rechten an den voirsc. leengueden. Ende hier op heft ons Johan van Groesbeke der jonge voirs. huldinge ende eyde gedain ende al des eyn man van leen sijnen leenheer sculdich is ende was te doin, desgelijx hij ende sijne eruen ons, onsen eruen ende nakomelingen oich altijt doin soelen, soe ducke des noit gebuert, ende al sonder argelist. Dis te orkonde der wairheit hebben wij hertoge voirs. onsen segel van onsen rechten weten ende gueden wille an desen brieff doin ende heiten hangen. Gegeuen inden jair onss Heren dusent vierhondert vijffendeviertich, op sente Mertens auont des heiligen bisscops inden winter.

Het zegel verloren.

99. *Philips, hertog van Bourgondië, belooft de handhaving der regten, privilegiën en vrijheden van de ridderschap, edelen en steden van Holland en Friesland.* 1452. *Junij* 11.

Phillips, bijder gracien Goids hertoge van Bourgon., van Lothr., van Brabant ende van Limburch, graue van Vlaenderen, van Artois; van Bourgon., palatijn van Heneg., van Hollant, van Zeelant ende van Namen, marcgraue des Heiligen Rijcx, heer van Vrieslant, van Salins ende van Mechelen, doen cond allen luyden: Also die ridderscip, edele ende goede steden van

onsen landen van Hollant ende Vrieslant ons hebben doen thonen, hoe wij bij in aduertencien off anders tot begeren ende veruolgen van partijen hier voirtijts gegeuen ende verleent hebben brieue ende mandamenten contrarij ende tegen den rechten, preuilegien ende vrijheden van onser voirs. landen ende goede steden ..... horen hinder ende achterdeel ende vercortinge, ons oitmodelic biddende dair vp te willen versien, so ..... onser voirs. landen ende goede steden blijuen ende onderhouden wesende in horen voirs. rechten, preuilegien ende vriheden, geordineert hebben ende ordineeren mit desen onsen brieue, dat, oft geboerde dat hier ..... bij ons enige brieuen off mandamenten gegeuen worden, contrari of tegen den voirs. rechten, preuilegien ende vriheden, die gene van onser voirs. landen off steden, die zij aengaen souden, sellen dat te kennen geuen onsen getruwen stedehouder ende rade der seluer onser landen, omme dair jnne te voirsien, alsoe van reden behoeren sal; ende bij alsoe, dat onse voirs. stedehouder ende rade dair jnne niet en versagen, soe gelouen wij dan den seluen onsen landen ende steden, ist, dat zij comen bij ons off onsen groiten raidt, dair van alsoe te versien, dat onse voirn. landen ende steden in horen voirs. rechten, preuilegien ende vrijheden niet vercort en sullen werden. Des te getuige hebben wij onsen zegel hier aen doen hangen. Gegeuen in onse stede van Denremonde, vpden elfsten dach jn Junio, jnt jair ons Heren duisent vierhondert twe ende vijftich. Aldus geteykent bij mijnen heer den hertoge: A de la Poerte, sigillata de expresso mandato domini J. de Molesmes.

100. *Kwijtbrief van* 25 *gouden Rijnsguldens als jaarlijksche rente van een kapitaal van* 1000 *g. r. g., geleend door de stad Deutichem aan Adolf van Gelder.* 1467. *Jan.* 5.

Wy burgermeistere, schepenen ind raid der stad Doetinchem, doin kont: Alsoe wy vanden hogebaeren, duirluchtigen fursten ind heren, heren Adolph hertoge van Gelre ind van

Gulick ind greue van Zutphen, onssen genedigen lieuen heren, enen brieff myt sijnre genaden anhangeden groten zegell hebben, jnhaeldende dusent enckell goldenen Rijnssche guldenen ind iairlicks dair aff to renthen vijffendevijfftich der seluer gulden na vermoegen des seluen vurg. brieffs, soe bekennen wy burgermeistere, schepenen ind raid der stad Doetinchem, voir ons ind onssen akoemelinge, dat wy die dusent Rijnssche guldenen an Peter van Langeuellt, sijnre genaden secretario, den guldenen to twyntich stuuer ind nyet hoger betaellt en hebben, jnd dat Peter van Langeuellt van wegen ons genedigen heren vurs. ons vanden seluen dusent gulden vijffindvijfftich Rijnssche gulden, twyntich stuuer voirden gulden, voir renthen, die ons op sente Johans dach Decollationis nv neestkoemende dair aff ijrst verschynen sullen, guetliken gehantreyckt ind wall betaellt heefft; ende bekennen mede auermidz desen seluen onssen briene, dat onsse genedige heer, sijnre genaden eruen ind nakoemelingen, gebreck sijns, ons ind onssen nakoemelingen die dusent Rijnssche guldenen hoifftgeldz ind vijffindvijfftich Rijnssche guldenen jairlixscher renthen, so lange dat duren sall, mit golden paymens, twyntich stuuer voir den gulden, moegen doin betaelen ind vernoegen; ende schelden onssen genedigen lieuen heren Peter van Langeuellt vurg. ind alle die ghene, die des behoeuen, vanden vijffendevijfftich Rijns gulden jairrenthen, die ons op sente Johans dach neestkoemende, as vurg. steet, verschijnen sullen, vrij, loss, ledich, ind qwijt, ind bedancken ons dair aff gueder betaelinge. Ende hebben dess to oirkonde van onsser rechter wetenheit onsser stadz zegell an desen brieff gehangen. Gegeuen jnden jaer ons Heren dusent vijrhondert soeuenendetseestich, opter Heliger Dryer Koenynge auont.

Het zegel verloren.

101. *Bepaling der schulden ten laste van het sterfhuis van wijlen Frank van Borselen, graaf van Oostervant.* 1471. *Nov.* 18.

Hier na volgen die ghene, die requesten ouergeleuert hebben

den commissarisen, geordineert opt stuck vanden sterfhuyse van wijlen des grauen van Oisteruants, die zijn huysgesinne geweest zijn ende anders, om betalinge te hebben van tguendt dat zij heysschende zijn den sterfhuyse der voirs. heren van Oisteruants, soe wael van sculden, goeden van diensten, bouen hueren besproken loen, als anders bij testamente, ende dair af geappointiert js bij den seluen commissarisen, bij aduise ende goeduncken van Huge van Zweten ende heere Ghijsbrecht Aelbrechs zone, procureurs van mijn jouffrouwe van Nyenrode, zuster ende alleen erfgen. van wijlen des voirs. grauen van Oisteruants, ende van Janne van Assendelf, rentmeester van Noert-Hollandt, ten bijwesen van Jan de Bacheller, als procureur van joncker Jaspert van Culenburch, ende die voirscr. Huge van Zweten, als oic gemechticht van joncker Vrederick van Egmonde, beide oic actie hebbende totten voirs. sterfhuyse, na jnformacie dair op gehadt, als dat elc vanden voirs. veruolgers ende legatarisen hebben sal voer alle zijnen heesschen, het zij van sculden, van diensten, oft anderssins bij testamente, alsulcke somme ghelts, als hier na verclairt staet, na tgheen datmen beuonden heeft na der jnformacien dair af gehadt, datter redene toegedient heeft oft nyet. Ende van welcken geappointeerden gelde men hen sulcke betalinge doen sal, des zij te vreden werden, mids ouerleuerende quitancie absolute, sulcke alsmen hem sal heesschen. Ende bij alsoe dat yemandt weer van hunl., die des voirs. appoinctements nyet te vreden en ware, noch dat accepteren en wouden, die sal zijnen heesch ende gebreke mogen veruolgen aen mijnen gened. heer ende zijnen groten raide, dair hem dach toe beteyckent wert, dair ende alsoet behoeren sal, dair partien, wient aenghaet, op gehoirt sullen werden, sonder dat te verstaen js, dat bijden seluen appointemente men enichsins getreden sonde wesen jnt houden van weerden oft van onweerden des testaments voirscreuen.

Ierst die ghene die int voirs. testament staen:

Tuyter de Haicker die heescht van goedoen van diensten

ende anders bij testamente vijftich bourgonsche scilden, tot xxviij gro. vlm. tstuc. Geappointert dat hij voer alle zijnen heesch hebben sal die helft, beloepende xxv scilden, valent ij ℔ xviij s., iiij (?) d. gro.

Jan de Groenlendere, meester valckenaer,
Huge Willems sone;
Jan Borchman,
Wouter Wouters zone,
Ghijs Pieterssone,
Pieter Molle,
Huge Willems zone,

} Dese zeuen persoenen heesschen elc te hebben x (?) s. gro. vlm., geappointert dat elcx hebben sal voer alle heesschen x s. gro., beloepende tsamen voer hen zeuen iij ℔ x s. gro.

Jan Laureys zone, mijns heren camerlinc, heescht van goedoen van diensten ende anders bij testamente hondert croenen, geappointeert dat hij voer alle zijnen heesch hebben sal vijftich croenen, ten prise van iiij s. gro. tstuck, facit x ℔ gro.

Willem Aelbrechs zone, camerlinc, heescht oic van goedoen van dienste ende anders bij testamente hondert scilden ende anders, geappointert dat hij hebben sal voer alle zijnen heesschen die heelft, dragende vijftich scilden, ten prise van xxviij gro. vlm. tstuc, valent v ℔ xvj s. viij d. gro.

Heyne die bastart, camerlinc, heescht van goedoen van dienste ende anders bij testamente tsestich scilden, geappointert dat hij hebben sal voer zijnen heesch xx scilden, ten prise als bouen, valent ij ℔ vj s. viij d. gro.

Cornelis Boudins zone heescht oick van goedoen van dienste ende anders bij testamente hondert Arnoldus gulden, geappointert dat hij hebben zal voer zijnen heesch als voer xxv clincquarts, ten prise van xxviij gro. tstuc, valent ij ℔ xviij s. iiij d. gro.

Heer Willem Wouters sone, notaris, heescht oic van sculden, goedoen van dienste ende anders bij testamente dree merc zluers, geordineert, aengesien die jnformacie die men dair af

heeft, dat hij van dien ende voer alle andere zijne heesschen hebben sal achtien clincquarts, valent ij ℔ ij s. gro.

Thien, die cock, heescht voer goetdoen van diensten ende anders bij testamente xx s. gro, geappointert voer al x s. gro.

Lijsbeth Yngelbrechs weduwe, woenechtich jnden Hage, heescht bij huer requeste hondert noblen ende oic tverset van zeuen peerden etc., gemerct dinformacie die men dair aff heeft ende oic mede dat zij jnt voirs. testament nyet en staet, soe is geappointert dat zij nyet hebben en sal, dair om hier niet.

Johannes Michiels zone, hier voertijts clerc van wijlen meester Jan Zadelain ende naderhant diener vanden voirs. wijlen mijnen heer van Oisteruant, voer zijn heesch, soewael vandert hondert rijnschgulden die hem bij den voirs. testamente geordinert zijn, als van recompensacie van dienste den voirs. heer van Oisteruant gedaen sonder wedden, zeert dat hij jerst quam mitten voirs. Janne Zadelare, woenende totten dage toe dat die voirs. wijlen heer van Oisteruant afliuich worde: soe js geappointeert, aengesien die goede jnformacie die men dair af heeft, dat hij dair voeren hebben sal voer alle zijne voirs. heesschen totten sterfdage van mijnen voirs. heer van Oisteruant die somme van hondert rijnschgulden, behoudelic hem zijne actie vanden dienste die hij naderhant gedaen heeft jnt sterfhuys voirscreuen, valent die voirs. c rijnschgulden, ten prise van xl gro. tstuc, xvj ℔ xiij s. iiij d. gro.

Aernt Block heescht voer goetdoen van dienste ende anders bij den voirs. testamente thebben xxv clinckarts, geappointert, aengesien die jnformacien dair af gehadt ende dat hij verleemt ende een arm geselle js, dat hij hebben sal voir alle zijne heesschen xviij clinckarts ten prise voirscr., valent ij ℔ ij s. gro.

Boudin Cornelis sone, jnden name van Jacop zijn wijf, heescht van sculden ende anders bij testamente tsestich croenen, geappointeert dat hij hebben sall vijftich croenen tot iiij s. gro. tstuc, valent x ℔ gro.

Neele, den cock, heescht voer goedoen van dienste ende anders bij testamente xxv clinckarts ende voort voer enen rouwe tabbart ende anders, geappointert dat hij hebben sal voer al xij clinckarts, valent, tot xxviij gro. tstuc, xxviij s. gro.

Gerijt, die bastart van Culenborch, heescht voer zijne ghifte vander voirs. testamente vijfftich bourgoinsche scilden, ende voort versedt van anderen zijnen heesschen roerende die afbrekinge van zijnen emolumenten etc., geappointeert, aengesien dat nader jnformacie dair op gehadt mit hem jnden jare xiiij^{c}lxix lestleden, voer mijns voirs. heren van Oisteruants doot, rekeninge gehouden js geweest, dair alle die zaken jnne gerekent ende gecort zijn, dat hij mids dien niet meer sculdich en js te hebben, dair om hier niet.

Herman Ponciaens z. heescht voer zijne ghifte bij den voirs. testamente xxv clinckarts ende anders voort goet des te hebben van dienste, geappointert, gemerct dinformacie diemen dair af heeft, dat hij niet hebben en sal ende js sculdich hem te laten genougen vande wynninge die hij gehadt heeft jnt voirs. huys van Oisteruant, dairom hier niet.

Jacop, fourier, heescht voer zijne rechte ghifte bij testamente hondert bourgoinsche schilden voer recompensacie van dienste, geappointeert, aengesien dinformacie die men dair af heeft, ende twinsel dat hij jnt huys van Oisteruant gehad heeft, dat hij nyet hebben en sal, dair om hier niet.

Colijn van Daelhem heescht voer goedoen van dienste ende anders bij testamente xx s. gro., geappointeert dat hij hebben sal voer al zijnen heessche x s. gro.

Daneel Willems z., die cock, heescht voer zijn goedoen van dienste bij den voirs. testamente xxv schilden, geappointeert dat hij hebben sal xij scilden, valent xxviij s. gro.

Coppin Neuyt, scipper, heescht voer zijn goedoen van dienste bij den voirs. testamente hondert clinckarts, geappointert dat hij hebben sal viftich clinckarts, valent v ℔ xvj s. viij d. gro.

Jan Boudins zoone, Pieter die scipperknecht, } Elc heescht voer tgoedoen van dienste bijden voirs. testamente xxv clinckarts, geappointeert dat elc hebben sal xij clinckers, dragende voir hunl. beyde xxiiij clinckarts, valent ij ℔ xvj s. gro.

Aernt Costins zone, Aernt Spijcker, } Heesschen voer huer goetdoen van dienste bijden voirs. testamente elcx xxv scilden; dese ij persoenen zijn doot, ende al leuende zij, aengesien dinformacie diemen dair af heeft, soe en soude men henl. niet toescicken; dairom hier niet.

Croen die boutelgier heescht bijden voirs. testamente xx s. gro., geappointert dat hij hebben zal die heelft, dragende x s. gro.

Peeter Vancinet, huysgesynne, heescht zijne iiij ellen lakens voer zijne rouwe tabbart, geappointert dat hij hebben zal x s. gro.

Meester Jacop de cappelaen heescht voir tgoedoen van dienste bij den voirs. testamente l scilden, geappointeert dat hij hebben sal xxv clinckarts, valent ij ℔ xviij s. iiij d. gro.

Adriaen, die apothecarius jude Briele, heescht bijden voirs. testamente xx s. gro., aengesien dinformacie diemen dair af heeft, soe js geappointeert dat hij nyet hebben en sal, dair om hier niet.

Jan vander Moert heescht voer tgoedoen van zijnen dienste ende bijden voirs. testamente vijftich clinckarts, geappointert dat hij hebben sal xvij clinckarts, valent xxxix s. viij d. gr.

Jan die gardenier heescht van gelijcken bijden voirs. testamente xxv clinckarts, geappointert dat hij hebben sal xij clinckarts, valent xxviij s. gro.

Meester Phs. Cedde heescht voer tgoedoen ende recompensacie van zijnen dienste, als wijlen medecin van mijnen heer van Oisteruant, bij den voirs. testamente een half douzijne schalen, elc van een merc, geappointert dat hij hebben sal die

helft, beloepende drie scalen, elc van een merck ziluers, tot xxvj s. viij d. gro. tmerck, valent iiij ℔ gro.

Een arm huysgesynne des voirs. wijlen graue van Oisteruants tot sente Mertensdijck van huer rouwe clederen ende die noch niet gehadt en hebben, te weten Mariken Gielis dochter ende Mariken Willems dochter, Guelkin Jans dochter, Belye Jans dochter, Cornelis die vleeschouwer, Jan van Houck, tymmerman, Jan Janssone, Banckuet Cornelis, Jan Hendricx zone, Jan Lems zone, baumeester, Herman Janssone, Tysselaer slaknecht, Willem de hondejager, Lammijn die meester jager, Adriaen Neutsz, Clais die kuelaer, Jan Cornelisz. de jager, Clais die kuelnaer, Pieter Moensz., Pieter die backer, ende Jan Neutsz. portier, diewelcke heesschen elc voer onen rouwe tabbart iiij ellen lakens, geappointert dat elc hebben sal viij s. gro. vlm., beloepende voer die voirs. xix persoenen vij ℔ xij s. gro.

Meester Jacop wt Borsele, deeken van Oistvoirn, voer zijnen heesch voer goedoen ende recompensacie van al dienste bij den voirs. testamente xxij merck ziluers, geappointeert dat hij hebben zal voir alle zijne voirs. heesschen drie marc ziluers, mids leuerende dair af quitancie absolute als voeren, facit tot xxvj s. viij d. gro. elc merc, iiij ℔ gro.

Die prioer vanden Regulieren ten Rugge heescht van dienste ende bij den voirs. testamente tweelf merck ziluers, geappointert dat hij hebben sal voer alle zijne heesschen drie merck ziluers als voeren ten prise, valent iiij ℔ gr.

Meester Jan Keyl, doctoir in medecinen, heescht voer goetdoen ende recompensacie, vergeldinge van zijnen dienste ende die bij den voirs. testamente hem geordineert zijn te hebben xxvij merck ziluers, geappointeert dat hij dair voeren hebben sal drie marc ziluers als voeren, behoudelic hem zijne actie van wedden oft dienste bij hem gedaen zedert den sterfdach vanden voirs. heer van Oisteruant, dwelc hier jnne nyet begrepen en js, facit die voirs. iij merc ziluers, ten prise als voeren, iiij ℔ gro.

Meester Pieter Thoenemans zone, deeken jn sinte Mertensdijck, heescht van gelijcke ende bij den voirs. testamente xviij merc ziluers, geappointert dat hij hebben sal, aengesien dat hij vanden bloede js, voir al als voeren, mids leuerende quitancie absolute als voirser. js, zes merc siluers ten prise voirs., facit viij ℔ gro.

Witte Simoens zone, die gedient heeft sonder loon ende staet jnt voirs. testament mit xx s. gro., geappointeert te hebben x s. gro.

Somme van die jnt voirs. testamente staen cx ℔ iiij s. gro.

Hier na volgen die rouwen clederen vanden voirs. wijlen grauen van Oisteruants huysgesinne, ende dit na wtwisen des voirs. testaments.

Eerst meester Jacob die capelaen, vj ellen oude kueren lakens; — Jan Laureyssone, mijns heren camerlinc, v ellen lakens oude koeren; — Heyne die bastart, oic mijns heren camerlinc, v ellen lakens oude koeren; — Lem Aelbrechs z., oic camerlinc, v ellen lakens oude koeren; — Cornelis Boudins zone, oic camerlinc, iiij ellen lakens oude koeren; — Jan vander Moert, camerlinc, iiij ellen lakens oude koeren; — Broeder Joes, biechtuader, vj ellen lakens oude koeren; — De rentmeester generael deken van Oistuoirn, vij ellen lakens oude koeren; — Meester Jan Keyl, medecijns, vj ellen lakens oude koeren; — Jan Michiels zone, clerc, v ellen lakens oude koeren; — Aerst van A, vj ellen lakens oude koeren; — Clais, zijn camerlinc, iiij ellen lakens oude koeren; — Gerit van Culenborch, hoofmeester, v ellen lakens oude koeren; — Cornelis die bottelier, v ellen lakens oude koeren; — Alaert die pennetier, v ellen lakens oude koeren; — Jacob vander Voird, fourier, v ellen lakens oude koeren; — Herman Ponciaens z., lardiermeester, v ellen lakens oude koeren; — Heer Florijs de bastart voer hem ende zijn moeder enders haer beyder huysgesynne xxix ellen lakens oude koeren.

Beloepende tsamen alle dese voirs. partien vanden oude koeren lakens cxvij ellen tot xxj stuuers elcke elle, facit xx ℔, viij s., viij d. gro.

Andere distribucie van Leydsche lakenen.

Willem die Ridder, der camerlingen knecht,
Daneel Willemssone, meester cock,
Jan Florijs zone, cock,
Godeuert Baerts zone, vetcoper van mijns heren huyse,

} elc van hen vuer iiij ellen Leydsche lakens, facit j Leyts laken.

De volgende personen ontvingen elk vier ellen lakens.

Theeuwe Jansz., ondercock; Neele den Oosse, ondercock; Jan van Noorde, ondercock; Coppin Neut, scipper — Aernt Bloc, scut; Jan Mathijsz., scut; Richout van Eyck, scut; Coenraet Visscheburch, scut. — Henric die Haze, scut; Colin van Dalem, scut; Jan die bastairt, scut; Henric van Oid, scut; — Adriaen die Abt, scut; Jan Willems zone, stalknecht; Kort Jan, stalknecht; Pier Copins z., die dossen ende scapen bewaerde; — Engelbrecht, stalmeester; Jan, portier; Pier van Ghend, aelmoesnier; Coman Claisz. de bodeuert gerendre (?); — Jan Kerstiaensz., vogelaer; Tuter Heycker; Pieter, die bode; Willem vanden Goude, acbode; — Willem Pac, valckenare; Simoen die harnaschmaker; Jan Bertelmeusz., des dekens camerlinc; Johannes, des rentmeesters neue, dienende jnde raidcamer; — Witte, knecht jnde raidcamer; Jan, gardinier; Wouter de Hane, onderscut; Simoen Bose, meester cock; — Mijnhenkin die scotelwasser jnde raidcamer; Oenbrugge, scut; Martin, knecht vanden bottelier; Jan Belle, turf ende houtdrager; — Die twee jonge jnde koeken; Meester Jan Keyls knecht; Jan Claisz., de backer; — Meester Willem, cyrurgien vanden huyse; Pasquet de dwaes; Coelken, diener jnde sale; Geuerit de partrisier des voirs. grauen van Oisteruants; — Des hoofmeesters twee knechten; Wallerauen Spijcker, facit xij ellen Leyts lakens.

Heer Floris die bastard ouer zijnen dieneners van hem ende

zijnre moeder, bouen dat op hem hier voeren geteyckent staet, aen Delfs oude koeren xxxiij ellen Leyts lakens.

Beloepende tsamen dese voirs. partien vanden voirs. Leyts lakens xiiij laken ende xij ellen, elc laken houdende xvj ellen tot xij Rijnsch gulden elc laken, ende delle xv stuvers, facit xxix ℔, xij s., v d. gro.

Ander distribucie vanden Rotterdamme laken gedaen den armen die de torchen droegen.

Jerst Pieter Claissone,
Bette,
Jan Simoens sone,
Pieter Zeeman,
} elc van hen vieren iiij ellen Rotterd. lakens, facit j Rotterd. lakens.

De volgende personen ontvingen dezelfde hoeveelheid ellen Rotterdams lakens.

Jan Joes sone; Jan, des scutters knecht; Jan Heyne sone; Pieter van Domber; — Jacob Willems zone; Nele die ballemeker; Jan Jansz.; Heyne die nayer; — Willem Janssone; Jacob Simoens zone; Jan die bastart; Jan Patijn; — Joes Dengelsman; Clais Bertelmeus zone; Pieter Cruntman; Jonge Jan; — Pieter Gerits z.; Aernt Portingal; Adriaen Janssone; Zeger Clais zone; — Vincent die ketelbonder (?) Dieric Mathijs z.; Jan Huge z.; Adriaen Janssone; — Sandre die scoemeker; Aert Janssone, backer; Koen, mijns heeren van Wassenaers knecht; Simoen Henricsz; — Meester Jan van Haemsteden; Meester Henric, cyurgicus; Ewout Janssone; Yeman Claissone; — Cornelis Janssone; Cornelis Jacopsz.; Thoenen Geritsz.; Nicasius; — Blirc; Jan vanden Sliercke; Jacop Jacopsz.; Jan Cornelisz.; — Mathijs die ketelboeter; Pieter Adriaensz.; Willem van Bacxkenbrugge; Reile Willems zone.

Beloepende tsamen alle dese voirs. Rotterd. lakenen xij laken ten prise van, te weten, viij laken tot viij½ Rijnschgulden ende dander vij à viij Rijnschgulden, iij quart tot xx stuvers tstuc, xvij ℔, iij s. viij d. gro.

Somme lxvij ℔, iiij s., ix d. gro.

Andere appointement gemaict van heesschen van sculden, vergeldinge van dienste ende anders bij den ghenen die int vors. testament nyet en staen.

Jerst Cant Claissone, baillu van Dircxlant. } Dese twee persoenen
Cornelis Janssone, baillu van Goedereede. } heesschen vergeldinge van costen ende lasten bij hunl. gehadt elc jnden zijnen om saken van huer officie aengaende ende anders, geappointeerd, alsoe men verstaen heeft, dat jn elcken officie voirs. noch vyele verschenen ende afterstellingen groete broeken zijn verschenen voir touerlijden mijns voirs. heren van Oistervants, als den voirn. ij persoenen ter begheerten van mijnre jouffr. van Nyenrode ende den procureur van mijnen genedigen heer gegeuen sal wesen bij den houe van Hollant elcx ene commissie, om die voirs. brueken jnne te wynnen, dair zij gehouden werden goede rekeninge ende bewijs te doene tot allen tijden als zij des vermaent werden. Ende dan soe salmen huurl. van hueren heesschen genoegen ende voldoen vanden gelden comende vanden voirs. brueken, na die groedte van hueren ontfange, ende sal dit soe lange blijuen rustende.

Meester Splinter, cyrurgien, heescht zijnen loon te betalen van dat hij dair bij was als dlichaem vanden voirs. doode balsemede, geappointeert, gemerct dat die selue Splinter dit dede tot zijns selfs begeerten ende nyet dair ouer geroepen en was, soe en sal hij niet hebben, dair om hier niet.

Coppin van Beyeren van zijnen heessche, geappointert dat hij oic nyet hebben en zal, ten weer dat hij enen rouwen tabbaert gehadt en hadde, soe soude men hem die gheuen oft x s. gro. dair voer, dair om hier niet.

Meester Willem, die medecin, voir zijnen heesch om mijns genedigen heren huysgesynne om gecureert te hebben etc. na jnhoud zijnre supplicacie, geappointert na jnformacie, die men dair af heeft, dat hij nyet hebben en sal, dair om hier niet.

Jan Diericsz., als van zijnen heessche, soe js geappointeert, dat hij oick niet hebben en sal, dair om hier niet.

Meester Voppe van Haerlem, van zijnen heessche, roerende zijnen loen van dmaken van ene reuolucie als hij jairlix gewoenlic js, geappointert dat hij hebben sal twee Rijnschgulden, facit vj s., viij d. gro.

Die stede vanden Briele, diewelcke heescht, js geappointert dat zij hueren gebreken, die groot zijn, veruolgen mit rechte dair ende alsoet behoeren sal, opdat huer goetdunct ende aen mijnen genedigen heer, dair om hier niet.

Die keersmeker jnden Haige, die gewoenlic js geweest tlicht datmen jnden cloester vanden Hage sculdich js te doen bernen voer die ziele van hertoge Jan jn Beyeren ende dair die renten vanden lande van Voirne jnne belast souden zijn, alsmen zeght, van xiij Beijers gulden tsiaers, heescht een jair datmen hen dair af tachter wesen soude, voer die doot van mijnen heer van Oisteruant, geappointert dat hij hebben sal zoe verre hij doet blijcken dat hij tyoirs. licht geleuert heeft, thien Beijers gulden, valent xxxiij s., iij d. gro.

Florijs van Alemande van zijnen heesschen vandat hij bynnen v maenden tijts ofte dair omtrent meer verteert heeft jnt oirloge, jnden dienst van mijnen heer van Oisteruant, dan die wedden die hij van mijnen genedigen heer hadde, ende anders voer een peert hem toegeseght etc., geappointeert dat hij hebben sal voer al elf peeters, valent xxxiij s. gro.

Heer Adolf van den Mercks voer zijnen heesch omme versedt te hebben van thuys jnden Hage, dat hij zeght gecocht te hebben tegen mijnen heer van Brederode ende wt zijnre lande van wegen ende tot behoef des voirs. heeren van Oisteruants afgewonnen js geweest etc., geappointeert dat hij dair af zijn veruolch doen mach mit rechte dair ende alsoe behoeren sal, gemerct dat partien dair op gehoirt moeten wesen, dair om hier niet.

Griete Vastelavont van hoeren heessche verclairt jn huer supplicacie, geappointeert dat zij hebben sal alleenlic jn aelmoesenen voir cl. valent ix s., iiij d. gro.

Meester Aernt van s Grauenzande van zijnen heessche van

dienste, alsoe die selue heesch niet wael gefondert en js, geappointert nyet te hebben, dair om hier niet.

Tcloester tot Zierixee.
Die Regulieressen te Dordrecht.
Tcloester toe Syen buyten Delf.
Tcloester tot Rotterdam.
Die Regulieren bij Leyden.
Die Regulieressen tot Worinchem
Die Zusteren buyten Leyden.

} Alle dese goidshuysen heeschen aelmoessenen. Nichil.

Meester Jan van Halewijn heescht zijne daghelden ende arbeyt van zeker reysen ende vacacien, die hij seght gedaen hebbende van wegen mijns voirs. heren van Oisteruant jnt stuc ende proces vander stede vanden Briele tegens Huyge van Zweeten, tolner van Geervliet, om trecht vanden tollen etc., na wtwisen zijnre supplicacie. Ende want men verstaen heeft ende te bynnen js, dat tvoirs. proces aenghinc der stede vanden Briele ende huer porters, hoewel het wesen mach dat die voirn. wijlen heer van Oisteruant ter beden vande voirs. stede hem dairmede geloecht heeft, soe js geappointert dat die voirs. meester Jan zijne voirs. gebreke veruolgen sal aen die voirn. stede; dair om hier niet.

Aelbrecht van Loo, duerwerder, heescht oic loon van dienste etc. Geappointeert datmen anders nyet en weet, heeft hij dienst gedaen, hij en sal dair af geloent zijn geweest van tijden mijns voirs. heren van Oisteruants, dairom hier niet.

Diederic van Zweten heescht den voirs. sterfhuse vergeldinge te hebben van zijnen dienst als onthonden raid wijlen mijns voirss. heren van Oisteruants van voele jaeren etc. Ende want het nyet en blijct van zijne onthoude brieuen, oft dat hij dienst gedaen heeft, ende al waart soe, dat hij onthoud gehadt ende gedaen hadde, soe js wael te vermoeden, dat mijn heer van Oisteruant, zoe hij leuede, hem dair aff wael vernoucht heefft; oic mede soe heeft die selue Dierck altijts diener te wedden geweest van mijnen genedigen heer, wair bij het nyet en betaemde, als Huge van Zweeten seght, dat hij dubbel loon hebben

soude, soe js dair om geappointeert, dat hij nyet hebben en sal, dair om hier niet.

Michiel Taillegier, wijlen clerc vander stede vanden Briele, heescht bij zijnen supplicacien, soe voer diensten gedaen wijlen mijnen voirs. heer van Oisteruant, doe hij leefde, als anders van gemaict te hebben jnt sterfhuys voirs. voele geschriften ende copien van brieuen. Geappointert dat hij voir alle zijne heesschen hebben zal oft zijne erfgenamen, alsoe men seght dat hij doot js, die somme van tweelf cronen ten prise van viij s. gro. tstuck, facit ij ℔, viij s. gro.

Den burghmeester van Eymhuyse, Gerit Dapus zone, heescht voer een glais, dat wijlen mijn heer van Oisteruant, een weynich tijts voer zijne doot, ter bede ende veruolge desselfs burgmeesters, ghaf om Goidswille der kercken tot Eymhuysen, die somme van xlv Rijnschgulden. Geappointert aengesien datmen wael te bynnen ende gejnformeert js bij enen vanden dieners van des voirs. heren van Oisteruants, dat die ghifte vanden voirs. glase bijden voirs. wijlen heer van Oisteruant aldus gedaen js geweest, mer dat die voirs. bourgmeester verswimde dair van te nemen brieue, als datmen voort tvoirs. glais, dwelc verthiert (versiert) sal wesen mit mijns voirs. heren wapen van Oisteruant, betalen sal, soeverre alst blijct dattet gemaict js ende soeueel gecost sal hebben, die somme van viertich Rijnschgulden tot iij s., vj d. gro. tstuc, facit vij ℔ gro.

Pieter van Berthem heescht bij zijnre supplicacie tversed van enen peerde van him verloren in mijns heren dienst etc. Geappointeert nader informacie diemen dairaff heeft, dat hij voer al zijnen heesch hebben sal vier Rijnschgulden tot iij s., vj d. gro. tstuck, valent xiiij sc. gro.

Sanders Vrederics zone van Gorinchem heeft bij zijne supplicacie versedt ende betaelt van zijnen diensten gedaen om geuangen te hebben die van Botlant etc. Geappointeert, alsoemen verstaen heeft dat hij dit gedain heeft bij mandemente van mijnen genedigen heer, dat hij dairom dit sculdich js te veruolgen aenden groten raide mijns voirs. genedigen heren ende

dairaff verwachten zijne voirs. appointement, ende dairom hier niet.

Willem vanden Ghoude heescht vergelt van dienste etc. Wantmen verstaen heeft, dat hij egheen onthouden diener en was, nochtans soe was hem gegonnen den dagelicschen cost, dair hij hem sculdich js te laten genoegen, dairom hem niet toegeseit et g. hier niet.

Willem Pauwels zone, slootmaker jnden Briele, heescht xxxix s. gro. voere tslootwerc van him geleuert ende arbeyt gedaen jnt voirs. sterfhuys, dair hij af wilt doen blijcken bij cedelen. Geappointeert datmen hem die betalen zal, dair af doen blijckende alst behoirt, dairom hier die voirs xxxix s. gro.

Meester Henric Dieweren, cyurgien jnden Briele, heescht bij zijne supplicacie v s. gro. van gecureert te hebben den dieners, die onder mijnen heer van Oisteruant jn mijns genedigen heren wapeninge onlangs gequedst zijn geweest. Geappointeert dat hij betalen (hebben) sal enen Rijnschgulden, facit iij s., vj d. gro.

Her Cornelis Michielsz heescht oic verghelt van dienste. Geappointeert, aengesien datmen verstaen heeft dat hij van zijnen voirs. dienste wel geloent js geweest, dat hij dair om niet hebben en zal, dairom hier niet.

Lijsbeth Goessens heescht goedoen jn vermeersinge van huer hijlijcke na begrijp huere certifficacien, ende wantmen verstaen heeft dat wijlen mijn heer van Oisteruant huer genouch gedaen heeft, dairom hier niet.

Cornelis van Bergen heescht bij zijne supplicacie vergelt van dienst etc. Want mitten voirg. Cornelis van zijnen gebreken onlangs geappointeert is geweest ende dwelcke gelde js jnt vutgeven zijnre rekeninge tot zijnen bate, so js hij sculdich hem dairmede te laten genougen, gemerct dat hij wael geloent js geweest, ende dairom geappointert dat hij van zijnen voirs. heesche niet meer hebben en sal, dairom hier niet.

Jacop die slootmaker, woenende jnden Hage, heescht van slootwerck dat hij geleuert heeft aen die huysinge des voirs.

heren van Oisteruants jnden Hage etc. ende sal mogen beloopen nadie partien dair af gescreuen omtrent ix Rijnschgulden. Geappointeert dat Jan van Assendelf mitten voirs. Jacoppe hier aff rekenen sal ende hem betalinge doen, dairom hier ter goeder rekeningen ix Rijnschgulden, valent xxx s. gro.

Meester Jacop Bossairt van Belle heescht oic vergeldinge van dienste na jnhoud zijnre supplicacien. Ende wantmen verstaen heeft, dat die selue meester Jacop als hij enigen dienst den voirs. heer van Oisteruant gedaen heeft, hij altijts dair voeren vernoucht js geweest, oic mede dat hij zijnen voirs. dienst nyet en ..... Geappointeert dat hij nyet hebben en sal, dairom hier niet.

Jan de Bastart op zijne requeste nichil, ten weer oftmen bevonde, dat hij gheenen rouwen tabbart gehad en hadde, soe soude men jn dien gevalle hem daer voeren betalen x s. gro., ende dairom hier te deser tijd niet.

Adriaen, meester Jan Keylen knecht, heescht van arbeytsloone die hij gedaen heeft mijnen heer van Oisteruant ende naderhant jnt voirs. sterfhuys van vocle gescriften ende brieven gecopieert te hebben etc. Geappointeert dat hij voer al zijnen arbeyde gedaen jnden voirs. sterfhuyse tot nu toe hebben sal xx s. gro.

Claes Glijns van zijnen heesch js geappointeert dat hij nyet hebben en sal, dairom hier niet.

Daneel, des deeckens knecht van Oistvoirn, heescht iiij ellen lakens voer zijnen ruwen tabbart. Geappointert dat hij hebben sal x s. gro.

Wouter van Betelle, wijlen mijns voirs. heren wert tot Mechelen, van een glas die deselue heer van Oisteruant hem consenteerde te maken jn zijn huys mit zijnen wapenen, dwelc hij gedaen heeft. Geappointeert dat hij hebben sal dair voeren viij s. gro.

Lieuine, den clerc van mijnen heere den proost van sind Donas. van Brugghe, Johannes van Mechelen, clerc van meesteren Jacoppe Cruesinc, Reyncken, clerc van meesteren Ber-

telmeuse van Meerbeke, ende Loyquin Quarré clerc van Pauwels Meuzin, om dese rolle drieweruen te scriuen jn franchyn ende oic voele andere ende diuerse saicken aengaende den voirs. testamente gescreuen ende gedobbeleert hebben, dair zij dicwijl snachs vroech ende laet hebben moeten scriuen, ende noch voele gescriften zullen moeten dobbeleren, elc van hen drieen xxx s. gro., ende voir den poirtier vander cameren vanden rekeninge voer zijnen arbeyt x s. groot, facit tsamen vj ℔, x s. gro.

Meester Gielis die Cabotere heescht oic vergeldinge van dienste etc. Het js te vermoeden, dat die voirs. meester Gielis den voirs. heer van Oisteruant enigen dienst gedaen heeft, dat hem die nyet gelaten en js onuergelden, ouermids dat die voirs. meester Gielis heesch general js, soe js hem hier nyet toegeseyt, nietemin jndien hij hier mede nyet te vreden en js, men stelt hem zijn veruolgh te doene mit rechte, dair ende alsoet behoeren zal, dairom hier niet.

Aerst van A heescht oic bij zijne supplicacie voele parceelen van groten schulden van ouden tijden, dairaf men sommierlic niet wael appointeren ende soude connen, ende sonder partien al jnt lange dair op te hoeren ende vander saken bat gejnformeert te wesen, wair bij die voirs. Aerst zijne veruolch hiervan doen moet mit rechte dair ende alsoet behoeren sal, ende dairom hier niet.

Haige van Bromvliet heescht bij zijne supplicacie vergelde van dienste. Geappointeert nader jnformacien diemen dairaf heeft, dat hij nyet voeren hebben en sal, dairom hier niet.

Somme xxvj ℔, iiij s., ix d. gro.

Somme van al ij^{c}iij ℔, xiij s., vj d. gro.

Aldus gedaen ende geappointeert jnde stad van Bruessele bijden commissarisen ende bij aduise vanden procureurs ende gedeputeerde van mijnre jouffrouwen van Nyenrode (*), alleen erfgenaem van wijlen des greuen van Oisteruants hier voeren genoemt, opten xviij^{sten} dach jn Nouembrj m. cccc. eenendetseuentich,

(*) Zie *Bertgten* van het Hist. Gen., IV. Dl. 1. St., bl. 43.

dragende alle die voirn. partien hier bouen verclairt ter voirs. sommen van tweehondert drie pont, derthien scellinge, zes pen. gro. vlm. Actum als voeren.

Dhaneron. B. Meerbeke. Meusin.

102. *Maximiliaan van Oostenrijk en Maria van Bourgondië begiftigen Frederik van Egmond, heer van IJsselstein, met het huis Calbeek in Gelderland, ter belooning zijner aan Philips van Bourgondië en later bewezen diensten.* 1481. *Aug.* 10.

Maximiliaen ende Marie, bijder gracie Gods hertogen van Oistrijck, van Bourg^en^, van Lothr., van Brabant, van Limb., van Lutsemb. ende van Ghelre, grauen van Vlaenderen, van Artois, van Bourg^en^, palatijnen van Henegouwe, van Hollant, van Zeelant, van Namen ende van Zutphen, marckgrauen des Heilics Rijcx, heeren van Vrieslant, van Salins ende van Mechlen, onsen lieuen ende getrauwen den gecommitteerden of te committeerne, te jnuentorierne ende jn onsen handen te stellene alle de goeden, toebehorende onse vianden ende rebelle onderzaten onser landen ende hertoogdom van Gelre ende graefscap van Zutphen, ende allen anderen onsen rechteren, officieren ende amptluyden, wient angaen zal mogen, saluut. Wij doen v te wetene, dat omme de goede ende getrauwe diensten, die onse lieue ende getrauwe neue, raedt, camerlinck ende cappitain onser stadt van Venloo, heer Frederick van Egmond, heer van IJselstain, hier voortijts gedaen heeft onsen lieuen heere ende vader, zalegher gedachten, jn zijnen reysen, wapeningen ende oorlogen ende andersains jn diuersschen manieren, ende zint den zeluen ouerlidene ons mit grooter aerbeit ende diligencie tzijnen grooten ende zwaren costen doet dagelicx, ende hopen dat hij noch doen zal van meer te meer, den zeluen heer van IJselstain, ouermerckende de zaken vorscreuen ende om hem eenichsins te recompenserne vanden zijnen vors. diensten, costen ende lasten, hebben gegeuen ende gegunt ende bij dezen onsen brieuen geuen ende gunnen dat hunys ende

hoof te Caelbeck jn dezen onsen lande van Ghelre, mit allen den renten, thienden, pachten ende visscherien, als daertoe behorende sijn ende heer Reynar van Broechuysen dairaf te gebruycken plach, ons toegekommen ende verschenen bij verbeurte ende confiscatie, mids dat de vorn. heer Reynar, wien tvors. huuys mit zijnen toebehoorten vorscreuen plach toe te behoren, ons openbaer viandt ende rebel ondersaet js, omme bijden vorn. heer van IJsselstain vanden vors. huuse te besettene, thebbene ende te gebruyckene, mitgaders zijn eruen ende nakommelingen, nv ende teeuwegen dagen, als heur propre ende eyghe goedt; so eist, dat wij v ontbieden ende beuelen ende eenen yegelicken van v, euenuerre dat him dat angaen mach, dat achteruolgende dezer onser gifte stelt of doet stellen den vors. heere Frederick van Egmond onsen neue jnde possessie vanden vors. huuyse te Calbeck ende van dien, mitgaders vanden renten, thienden, pachten ende visscherien daer toe behorende, doet, laet ende gedoghe den zeluen heer Frederick vullcommelicken gebruycken ende besitten, sonder hem te doene of te laten geschien eenich letsel oft wederstoot ter contrarien, ende mids ouerbrengende voir eene ende deerste reyse vidimus of copie authentijcque van dezen, mitgaders oick behoirlicker brieue, bijden welken deughdelicken blijcke, dat de vors. heer Frederick van Egmond onse neue heeft gebruyck van dezer onser vors. ghifte; wij zullen v daeraf quijt houden ende doen ontlasten bijden ghenen, daer ende also dat behoeren zal, sonder eenigher difficulteyt, want onze gelieffe zulk es. Gegeuen jn onse stad van Arnhem, den x. dach van Augusto, jnt jaer ons Heeren duusent vierhondert een ende tachtentich.

Bij mijnen heere den hertoge.

Get. Decomme.

Het zegel verloren.

REKENINGE DER TESTAMENTOREN

VAN WIJLEN DER EDELRE VORSTINNEN,

VROUWE JACOBS VAN BEYEREN,

VAN HOLLANT, GRAUYNNE VAN OISTREUANT,

zaliger gedenckenisse (*).

Baillié à court par Gerart Potter et ou nom desdis testamentoirs, le vj jour de Nouembre m iiiiexliij.

Rekeninghe van alle den ontfanghe ende wtgeuen der testamentoren van wijlen der edelre versceydenre vourstynnen, vrouwe Jacobs, hertoginne in Beyeren, van Hollant, grauynne van Oistreuant etc., węs zyele God genadichlic gedencken wille! Dair sij dat in hoeren laetsten liue aṇ begeerde hair testamentoirs te wesen, te weten: vrouwe Margrariete van Bourgongien, hertogynne in Beyeren, grauynne van Henegouwen, van Hollant, van Zeellant ende vrouwe van Vrieslant, hair vrouwe moeder; die graue van Oistreuant etc., haeren medegeselle; heren Willem broeder t' Egmonde, heere van IJselstein; heren Florys van den Abele, heere van Welsingen; broeder Jan van Neck, vicarius; meyster Gillis van Wissenkerke ende Florys van Kijffhoeck. Welk testament van

(*) Het origineel dezer rekening berust op het Rijks Archief te 's Gravenhage. Een naauwkeurig afschrift daarvan is aan het Genootschap geworden door goedgunstige tusschenkomst van Jhr. Mr. J. C. de Jonge, staatsraad, archivarius des Rijks, en door de zorgen der heeren ambtenaren bij het gemelde Archief, aan wie hier, voor hunne belanglooze bemoeijingen, openlijk dank zij betuigd.

hair gemaect ende geordineert wort, wel bedocht ende voirsienlick wetende ende gebruyckende haire synnen, den viij. dach in Octobri anno xxxvj, ende sij wort offliuich des anderen dages dair na, den ix. dach van der maent ende int jair voirnoemt. Ende want mijn vrouwe Margariete, hoir moeder voirs., hoir saken also gelegen waeren, dat sij altijt bij den testamente voirseyt nyet wesen en mochte, so begeerde sij vp Jan van der Mije, dat hij bij den testamente voirseyt wesen woude, in den name van hair 't beste te holpen raden na sijnre bester wetenheit; ende desgelijcx Jan Ruychrock, ter begeerten mijns lieffs heren van Oistreuants etc., in sinen naem oick 't beste also te helpen doen. So dat dese voirgenoemte testamentoiren dit aldus angenomen hebben, in manieren gelijc dat ijstrument dair off gemaict bij leuenden liue der voirs. vrouwen van Oistreuants ende bij den testamentoiren voirs.; ende dair vp mijns genadigen heren van Bourgongien brieue van confirmacie gegeuen, hoe dat zijn genaden dat geconfirmeert ende belieft hebben bij sinen openen brieuen, gegeuen in de stede van den Damme vpten xj. dach van Ottobry iiii^{c}xxxvj, van welken die copie es hier ouergheuen. So is te weten, dat dese voirs. testamentoirs alle juwelen, cleynoden, suluerwerck, cleder tot haeren liue dienende, hair pairden ende andere beesten, ende all hair haue, roerende ende onroerende, gelijcken die notary heere Jacob van Noirde dat in enen iuentoir bescreuen ouergaff den testamentoirs voirscreuen, vercoft ende te gelde gemaect, om dair off ter zyelen troest om Gods wille te geuen, hair arme dienres mede te lonen, ende anders dair dat behoirde; ende voirt alrehande sculde te betalen, na hoire bester discrecie ende verstande, tot ontlastinge derseluer zyelen. Ende hebben dair off ontfaen ende wtgegeuen gelijcken hier na gescreuen staet, in paymenten den Engelschen nobel, den rijder, den saluyt, den Wilhelmus scilt, den Rijnschen gulden, den Pieter, den Bourgongien schilt, den Beijerschen gulden, ende alle ander goudt ende suluer tot sulken prise als dese navolligende rekeninge inhout.

Eerst ontfanc van clenoden ende suluerwercke.

Vercoft Airst van der Aa, meyster Gillis van Wissekerke, Jan Ruychrock ende Heynryc van Groesbeec, een gulden croen, die mijn vrouwe die moeder mijnrer vrouwen haire dochter gegeuen hadde. Daer an waeren xxvij marauden, xxxvj ballaze ende lxxx pairlen. Ende wort gegeuen om vijc Engelschen nobel, 't stuc viij s. groot, valent iijcxx ℔ groot.

Bij meyster Gillis van Wissekerke, ende hij gecoft heeft tegen den testamentoren tot behoeff mijns lieffs heren van Oisteruants etc. In den eersten, een cruytnap, woech xj marc, iij loot suluers Troischen wicht, die marc om xxij s., vj d. groot, facit xij ℔, xj s., viij d. groot, iij miten. Item twee sulueren cannen, woegen xj marc, vij onssen, ten prise voirnoemt; die hoerden halff mijn heere van Oistreuant toe, mitz dat zij gecocht ende vercregen waeren binnen der tijt dat zij tsamen in hilick waeren, also dat den voirs. testamentoiren is doen blijken; ende die ander helft beloept vj ℔, xiij s., vij d. groot, iij miten. Item een halff dousijn vergulde schalen, die die stede van Hairlem gegeuen hadde, woegen xij marck, 't marck xxiiij s. groot; ende behoirden halff mijn heere van Oistreuant toe om der redenen will voir verclairt; ende die ander helft beloept vij ℔, iiij s. groot. Item een gulden croes mit een decsel, gestoffeert mit een soffier ende lxxxiiij pairlen, woech iij marck, xxv engels; dair die graue van Oistreuant off toebehoirde die een helft, als bouen; ende van die ander helft ontfaen bij den graue voirnoemt xxv ℔, vj s. groot. Item een gulden lepel mit twee pairlen, die mijn genadige vrouwe, zaliger gedachten, alleen toebehoirde, bij den voirscreuen graue, xxxvj s. groot. Item ij cristallen zoutvaten, mit zuluer beslagen, vergult, bij den voirgenoemden graue, lv s. groot. Item een serpents tonge mit suluer beslagen, vergult, bij den voirscreuen graue, vj s. groot. Item een gulden croes van cristall mit een decsel, bij den voirscreuen graue, xxviij ℔ groot. Item een gulden temproir van cristall, noch bij hem,

xviij ℔, viij s. groot. Item een cristallen vurcxkijn, bij hem, xij s. groot. Item ij noten mit suluer beslagen, vergult, iiij ℔, xiiij s. groot. Item een ront zulueren vlestgen, om ix s. groot. Item, also des grauen van Oistreuant gulden buegel van een aessack meer woech dan mijnre genadige vrouwen buegel, zaliger gedachten, dair voir gegeuen xx s. groot. Item een gulden span mit iij robijnen, een dyamant ende iij dyamanten, met een ketten, dair an hingen een dyamant ende ij pairlen, om lxj ℔ groot. Item een bandekijn om den hals, mit een robijn ende een dyamant voir an hangende, om lx ℔ groot. Item een lantairnkijn met iiij beeldekijns, dair an waeren viij robijnen ende xij pairlen, om xv ℔ groot. Comt all tsamen ii^{c}xlv ℔, xv s., iij½ d. gro., vj miten.

Vercoft bij die meeste deel van den testamentoren, dair mede bij was Goidscalc Oom, enen coipman van Brugge, geheten Jan Pueytinck, iiij span, dat een mit j ballais, iij dyamanten, iij pairlen, j ketten dair an mit iij robijnen, v dyamanten ende iij pairlen; dat anderde span mit j robijn, j dyamant, v pairlen ende j ketten dair an mit j bloem van robijn, dair j dyamant in stont ende ij pairlen ende j robijn; dat derde span mit j robijn, j dyamant, v pairlen, ende j ketten dair an mit ij robijnen ende een dyamant; dat vierde span mit j robijn, j scerpe dyamant ende ij scilde dyamant. Dese voirs. vier spannen sijn gegeuen om iiij^{e} Engelsche nobel, valent, 't stuc viij s. groot, clx ℔ groot vls.

Bij Geryt Potter van der Loo ende Jan Deym, die gesent worden t' Oudrecht, om te vercopen alsulck gout ende suluerwerck als hier na gescreuen staet, te weten: een gulden croes, woech ij marck, iiij engels gouds, die marc gegeuen om x ℔, ij s. groot vls., facit xx ℔, ix s., ½ d. groot, iiij½ miten. Item een sulueren vergult croese ende xj vergulde schalen, woegen tsamen xxj½ marc, 't marck alsoo 't was mitten goude, sonder vpt fijn gerekent, om xxij s., vj d. groot, facit xxiiij ℔, iij s., ix d. groot. Item xxij sulueren schalen, iiij sulueren cannen; noch ij sulueren clene cannen, iiij sulueren bec-

kenen ende ij gebroecken zegelen ende ij gebroecken clene signetten, wogen tsamen lxxxvj marc, ij onssen, die in der munten vpt Garnayle ontfaen sijn; ende dair off is een assay geset: so dat dit suluer gelaect is vpt assay voirnoemt, vpt marc omtrent xij groot, te weten: van xxij s., ix d. groot vp xxj s., ix d. groot; so dattet ontfanc hier off blijft van desen onuergulden suluer, xciij ℔, xv s., ix d. groot. Comt all tsamen cxxxviij ℔, viij s., vj½ d. gro., iiij½ miten.

Goidscalc Oom. cofte, tot behoeff Jan Pueytincs, den halsbant, ende soude gewogen hebben mitten stenen ende all tsamen vj marc, ij onssen. Dair an waeren j robijn, xij ballais, xiiij saffphieren, clxxxix pairlen. Ende wort gegeuen om cxlvj ℔, viij s. groot. Hier off gaet, ende die voirscreuen halsbant myn woech, iij engels gouds: dair voir gecort iiij s. groot: so blijft den ontfanc hier off cxlvj ℔, iiij s. groot.

Vercoft bij Beatrijs Colijns, Jan die Vroede, een pairlen treck van ij rijden van c ende lx pairlen, ende dair toe vj pairlen, tsamen om xij ℔ groot. Noch Jan die Vroede, xiiij onssen pairlen cleen ende groot, die vp een ongemaect caproen ende mouwen gestict waeren, elc onsse om xij s. groot, beloept viij ℔, viij s. groot. Noch bij Beatrijs vercoft iiij½ onsse vergult cleen beslachs, die vp een ongemaecte leuereije mouwen staende ende hangende waeren, die onsse om iij s. groot, facit xiij s., vj d. groot. Noch bij Beatrijs, Jan die Bul vercoft van den seluen beslach voirs. x marc, vj½ onsse ende v engels, die onsse om xxxvj groot, facit xiij ℔, iij d. groot. Item noch Jan die Bul vercoft xv pairlen ende xv soffieren, tsamen om xij ℔ groot. Noch Jan die Vroede vercoft bij Beatrijs iij^{c}xciij pairlen, tsamen om xxv ℔ groot. Noch bij Beatrijs vercoft een zwart ryngesskijn mit een robijn om xvj s. groot; een gulden taerdsgen, om ij s., viij d. gro. Item om een *ront* tabelaesgen van onser Lieuer Vrouwen mit xj pairlen ende j cleen robijn ende twee ander tabeljaetsen met een pairlen knoop, om xxj s. groot. Comt all tsamen lxxiij ℔, j s., v d. groot. Ende also die testamentoirs ouerdragen waeren met dese Beatrijs,

dat sij dese voirs. juwelen ende suluerwercken, dair voir oic off geroert is, met hoer in den mercten voeren ende vercopen soude ter oirbair, dair sij off hebben soude, voir haeren coste ende arbeyt, den xx. penning van haeren ontfange; ende alsoit beloipt omtrent cxx ℔ groot, dat sij ontfaen heeft, als hier voir ende oic hier blijcken mach, so sijn hoir gegenen hier voir vj ℔ groot, die gecort van den voirscreuen lxxiij ℔, j s., v d. groot, so blijft den ontfanc hier off lxvij ℔, j s., v d. groot.

Jan Ruychrock vercoft iij dyamanten om xiij ℔, x s. groot. Item j gulden azack buegel, woech ij onssen, iiij engels, die onsse om xxiiij s. groot; ende wort mitten makeloen tsamen vercoft om v ℔, iiij s. groot. Item den grauwen gulden halsbant, woech xxj onsse, ij½ engels gouts, die onsse om xxiiij s. groot, dair off gealagen wort amaus ij onssen, so blijftet xviij ons, ij½ engels gouts wegende, facit xxj ℔, xv s. groot. Om een gulden bieskijn, xviij s. groot. Item een gulden croes van serpentijn, woech 't gout j½ marc, ij onssen ende xv engels, die marc om ix ℔, xij s. groot, facit xvij ℔, xiiij s. groot. Een gulden spiegel, woech vj onssen, die onsse om xxiiij s. groot, facit vij℔, iiij s. groot. Comt all tsamen lxvj ℔, v s. groot.

Beatrijs Colijns vercoft een witte bloem, dair in stont een robijn, ende een ketten dair an mit j dyamant ende ij pairlen, om vj ℔ groot. Noch een bont cleenre pairlen, woegen tsamen xiiij onssen, elc onsse om xiij s. groot, maict ix ℔, ij s. groot. Noch een cleen bondekijn pairlen, woegen ij½ onsse, v engels, elc onsse om xv s. groot, facit xlj s., iij d. groot. Een ryne mit j cleen robijn ende een cleen dyamantgen, als een leushoeft, ende een ryncxkijn mit enen vremden steen, ende noch j ryncxkijn mit een cleen robijn, tsamen om xij s. groot. Een pairlen pater noster van c pairlen ende x groter teykenen pairlen, om xvj ℔, v s. groot. Comt al tsamen xxxiiij ℔, iij d. groot.

Jan van Meylaen vercoft xiij ballais om vij ℔ groot; twee cleynoden, die mijn vrouwe van Egmonde mijnre genadiger

vrouwen zaliger gedachten gegeuen hadde, mit een robijn ende een dyamant, om xxiiij s. groot. Een halsbant met vj ballais, vj soffieren ende lx pairlen, om xxx ℔, vj s. groot; valent tsamen xxxviij ℔, x s. groot.

Vercoft twee coipmannen, gheyten Heynric van Groesbeec ende Jan die Reuse, een gulden hoedekijn mit iij groten pairlen ende mit ij pairlen hangende, om v ℔ groot. Noch xxxiij ende xxxj pairlen, om xj ℔, xij s. groot. Van x grote pairlen x ℔, iiij s. groot. Van een ongemaicte dyamant mit j ryngeskijn mit j scarpp cleyn dyamantgen, tsamen xlvj s. groot. Comt all tsamen xxix ℔, ij s. groot.

Meester Gillis van Wissekerke vercoft een gebroecken span, met een robijn ende iij pairlen, om xlviij s. groot; om xiij robinen ende j maraude, tsamen viij ℔ groot. Een ringe mit j robin, mit j plat viercant dyamant, om v ℔ groot. Een ryng mit j dyamant, dair een robijn wtgeuallen was, om vj ℔ groot. Een gulden bieskijn, conincx gout, xviij s. groot. Noch j pairlen voirsnoer van iij rijden, daer an waeren xcv groter pairlen ende ij^{c} ende xc cleenre pairlen, om xvij ℔ groot. Item om j soffier ℔ s. groot. Comt all tsamen xxxix ℔, xvj s. groot.

Vercoft Goidscalk Oom, tot behoeff Jan Pueytincx voirnoemt, een scheen van vij ballais, viij saffieren ende cxxvij pairlen, om xxx ℔, xv s. groot.

Die grote prioir vercoft tot behoeff heren Lodewijcx, bastairt van Hollant, ij sulueren cannen, vergult, die mijn voirs. vrouwe tegen hem gecoft hadde. Noch die prioir voir hem seluen gecoft vj zulueren cleenre schalen, vj zulueren cleene coppen ende noch hier en bouen een halff dousijn cleenre sulueren coptgen, maleuizeye wt te drincken; vij cleen zulueren lepelen; een zulueren camerpotgen; een zulueren azactgen; dat zulueren beslach dat van een couel ende mouwen gecomen was, wegende all tsamen xxiij marc, ij onsse, die marc gerekent voir xxj s., iiij d. groot. Facit tsamen xxiiij ℔, ix s., viij d. groot.

Meyster Gillis van Wissenkerke ende Jan Ruychroc vercoft twee ringen mit robijnen, die in tijden voirleden die coninc van Engelant ende mijn genadige heere van Bourgongien mijnre voirseider vrouwen gegeuen hadde, tsamen om x ℔ groot. Noch om een ander gulden clenoet, xl s. groot. Comt tsamen xij ℔ groot.

Te weten is, datter iiij stucken van den juwelen verset waeren tot Brugge tot Lodewijc Muyset, te weten ij bandekijns om den hals, dat een mit xij dyamanten ende lij pairlen, ende daer voeren an enen groten gecanten dyamant; item dat ander halsbandekijn waeren an xlix pairlen ende iij meerre pairlen, ende j bloem van j dyamant ende xxj robijnen. Item iiij grote lange pairlen in gout geset slecht. Item j ryne met j robijn. Dese voirseide iiij stucken stonden verset voir iij^{c} lxxxvj Engelsche noblen, xx groot Vlaams. Dese voirscreuen juwelen sijn vercoft tsamen den genen, die se ij jair in handen gehad hadde, om iiij^{c} Engelsschen nobel, mit voirwairden dat men geen schade rekenen en soude van den voirs. gelde, datter vp verleyt was: so is te weten, datter ouerliep ende ontfaen is totten testaments behoeff v ℔, x s., iiij d. groot.

Jan Ruychrock vercoft, tot behoeff mijns heren van Oistreuants, een aelmispot, woech vij marc, v onssen ende viij engels zuluers, elk marck om xxj s. groot, facit viij ℔, j s., vij d. groot; dair mijn heere van Oistreuant off toe behoerde die een helfte, om der redenen wille voir verclaert; ende van der ander helft ontfaen iiij ℔, x d. groot.

Bij Florijs van Kijffhoec, voir een out croes van horen mit wat beslachs van zuluer vergult, om xx pieters, 't stuc iij s. groot, facit iij ℔ groot.

Vercoft bij Beatrijs Colijns ij graeuwe webben ende een zwart webbe, mit suluer beslagen, ende v webben onbeslagen, die cleen waeren, tsamen om xxxvj s. groot. Noch bij hair vercoft Gerijt Potter een span, dat Pieter Wilsijn mijnre vrouwen gegeuen hadden om xlvj s. groot. Bij Beatrijs voirnoemt vercoft Griete Airnt Reyniers zoons, iij^{c}lxiiij cleen pair-

len, tsamen om xviij s. groot. Noch iije cleenre pairlen, om xij s. groot. Item een cleen gulden vogelkijn, x s. groot. Heere Florijs van Abele, een zwart zijden gordel met goude beslagen, dair vij pairlen an hingen, om iij ℔, x s. groot. Ende den heere van IJselstein, een cleyn ryngeskijn met een robijn, om xl s. groot. Ende die testamentoirs gauen hem dair toe een berikel, dat niet veel wairdich en was. Comt tsamen 't outfanck van desen punte xj ℔, xij s. groot.

Dair was een rynck met enen robijn, die onser genadiger vrouwen gecoft was van Heynrijc van Groesbeeck, ende was onbetaelt, ende wert hem weder gegeuen voir sijn gelt bij heere Jacob van Noirde, dair heer Dirc Wouman bij was.

Dair was een gulden oirden van sinte Anthonis tot Haureaseh in Henegouwen: die wart dair gesent bij heer Florijs van Haemsteden.

Noch was dair een vorme van enen cruyse met achte pairlen, dair men off seyde dat in was van den heyligen cruyse. Ende wanttet niet en behoirde alsulken wairdigen heylichdom off sijn casse, dair 't in lach, te vercopen: so sonden die testamentoren dit voirseyde cruys bij meyster Gillis van Wissekerke den graue van Oistreuant, mits dat voir zijnre tijt 't hout gegeuen ende den cas gemaeot was, bij den welken hij toezeggen dair an hadde.

Item een ryngeskijn met een meraude ende een dyamantkijn; dit wort gegeuen enen geheten Jan Deym, die hem zeer wel vp alle gesteenten verstont, ende den testamentoren eerst in heymelicheit halp wairderen alle hoir clenoden, vp dat sij te beth souden weten, hoe sij se souden doen louen voir den vreemden coiperen; ende hier en woude hij niet anders off hebben voir zijn loen.

Item een cleyn ryngeskijn met een plat dyamantkijn; dat wort gegeuen Johannes Zadelair, van zekere diensten, die hij den testamentoren dede, roerende desen testamente; want hij voir sinen cost ende arbeyt die hij gehadt hadde, geen gelt hebben en woude.

Item Huge Bette zoon, die hadde hem zeer truwelic gequijt in der ouerleueringe, dat den testamentoirs ouergeleuert werden alrehande jouwelen ende inboelen, die na der doot onser voirseider vrouwen; ende so hij dair voir geen gelt hebben en woude, so gauen hem die testamentoirs te huyesschede een ryngeskijn met een bloemkijn van een myraude.

Dair waeren drie ryngen, dair in elx een vreemden steen in stont, welke drie ryngen tsamen niet dan zess scellinge groot gelden en mochten; den enen vercoft, als men voir in dese rekeninge syen mach, Beatrijs Colijns, ende men vant, dat sij tot so cleenre wairde stonden, worden dese ander twee gegeuen, den enen den groten prioir, ende den anderen enen geheten Geryt Hoichstraet, als een floer de lys. Ende so wasser enen sulueren rynck met enen padden steen, die oic niet zwairt en was; die wert vpten seluen tijt gegeuen den heer van IJselstein. Ende so was dair noch enen ouden rock, een vrouwen capproen, twee off drie paternosteren ende noch andere sulke sendinge die nyets wairt en waeren: dese werden sommygen personen gegeuen, dair die namen off vergeten sijn.

Item een span, dat gehangen hadde voir an een zeelde met drie robbinen ende drie pairlen ende enen groten gecanten dyamant, dat stont te pande ter stede voir xlj ff groot; dit span besprack die voirseyde versoeydene vrouwe den gasthuysse t' sinte Martynsdijcke.

Dair was een pater noster van cassydonien van xxxj steen, met ij pairlen knopen van lxvj pairlen. Ende also des heren wijff van Santes, in tijden dat onse voirseyde versoeydene vrouwe begrauen wert in der cappellen bynnen den houe in den Hage, met hoeren man den here van Santes bynnen den voirseyden houe in den Hage hair woinstat hilden: so baden die testamentoiren, om den mynsten coste, der voirseyden vrouwe, dat sij enen langen zekeren tijt alle dage in die voirseyde cappelle onder die hoichmisse an den hogen altair met hoeren bonten mantel statelic ouer de voirseider versoeydene zyele ter offerhanden ghinc; ende, doe dit gedaen was, sceync-

ten die voirseiden testamentoirs der voirseyder vrouwen, voir dese onlede, dit voirscreuen pater noster.

Dair was een berijkel steen mit wat suluers beslagen, die niet veel wairt en was; die wert den heer van IJselstein gegeuen, in den coip, doe hij den rynck cofte metten robijn, dair voir off geroert is.

Dair was j sulueren wijnwater vat met een sulueren quaspel, ende j sulueren schelle, ende behoirde die helfte den graue van Oistreuant; dit besprac mijne voirseider vrouwe dat collegium t' sinte Martynsdijc. Ende dair wert geleuert j kelk metter patenen ende een corporael: dit wort gegeuen den Regulieren tot Leyderdorp, also dair twee van den broederen van den Goidshuyse bij hair waeren in hair wterste. Die twee ampullen metten paesborde worden gegeuen sinte Anthonis in 't bousch in den Hage. Den outtairsteen met ij outtair-lakenen ende j cleen fuweel voetcussen senden die testamentoren den graue van Oistreuant; want menss niet vercopen en wouden, also sij gewyet waeren.

Dair lagen zeas Engelssche boecken, die van ouden ystorien, ende oic sommygen van medicijnen in helden; ende also sij gescreuen waeren in Engelssche sprake, so en hadde hier ten lande dair nyemant geen gadinge in; dese worden vercoft enen vreemden Engelsschen coipman, om v ℔, xvj s., viij d. groot.

Summa van alle den juwelen ende clenoden ontfaen, beloipt tsamen xiii^{c}iiii^{xx}ij ℔, vij s. groot, x½ mitte.

Ander ontfanck van lakenen ende van voederijen, etc.

Vercoft Jan die Bull twee sabelen mouwen, dair an waeren omtrent ij^{c}xc sabelen, tsamen om xiiij ℔ groot.

Vercoft der vrouwen van den Abele, j graeu ruggen voeder, om v ℔, ij s. groot; viij ellen Engelsch graeuws, om xxvj s. groot; xv ellen IJperts roots, minus j¼ vier., tsamen om iij ℔ groot; een zayen keuyck, x s. groot. Comt tsamen ix ℔, xviij s. groot.

Vercoft mijn vrouwe van Santes, een voeder van kelen van marteren, om vj½ ℔ groot. Noch een wit voeder fineert bont, om ii½ ℔, viij d. groot. Comt tsamen ix ℔, viij d. groot.

Vercoft den heer van IJselsteyn, 't lijff van den sabelen tabbert, om x ℔, x s. groot.

Vercoft Willem Heynen zoon in den Briele, vijff witter ouder fineerder voederen, om vij ℔ groot.

Vercoft Wouter Camerling ende ouergebleuen waeren van den lakenen, die hij tot Leyden gecoft hadde, ij halue lakenen Leyts zwarts voir vollen, elc halff laken om xlv s. groot. Item een Hages onbesegelt root, xxix s. groot. Noch j lappe Hages zwarts, om v s. groot. Hier gaet off ende Woutter gegeuen voir sinen arbeyt, die hij mitten camerwant gedaen hadde eer men 't oirbairde, xv s. groot: so blijft den ontfanc hier off v ℔, ix s. groot.

Vercoft meyster Gillis van Wissekerke, Florys van Kijffhoec ende Jan van der Mijen tsamen, twee oude marteren voeder, om vij ℔ groot.

Vercoft meyster Gillis van Wissekerke, een halff laken Leyds voir wollen zwarts, ende ouergebleuen was van den lakenen, die Woutter camerling tot Leyden gecoft hadde, om xlv s., vj d. groot.

Summa van lakenen ende van voederijen ontfaen, beloipt tsamen lxv ℔, iij s., ij d. gro.

Ander ontfanc van pairden ende beesten.

So is te weten, datter quamen in den Hage ende ontfangen bij den testamentoren, die toe plagen te hoeren mijnre voirseyder vrouwen: van sinte Martijnsdijcke vj heynxten, van Teylingen vij heynxten, ende van sinte Martijnsdijc ij meryen mit j vuelen. In den Hage waeren ij meryen, elc mit j vuelen, een eenwinter voel ende een eenwinter vulc. Ende j vael teldende meryken, hadde Engebrecht, stalmeester, gecoft ende selue betaelt, so hij seyde; aldus gaff men hem dat meryken

weder tegen dat hier off wtgegeuen haddo; ende van den anderen voirnoemden pairden wert hier nv rekeninge ende bewijsinge gedaen, wair sij gebleuen sijn.

De twee meryen, elc mit een vuelen, die in den Hage waeren, cofte Engebrecht, stalmeester, tot behoeff mijns heren van Oistreuant, ende dair toe dat eenwinter voel ende die eenwinter vulc, tsamen om xij ℔, xvj s., viij d. gro.

Een schymmelt heynxt cofte Jan Ruychrock om ix ℔, vj s., viij d. gro.

Dese beesten, hier na volligende, waeren gecomen van Teylingen ende worden geleuert den testamentoiren, die ze hier na weder vercoften Meeus, mijns heren vleyschouwer van Oisteruant, tot behoeff mijns heren voirs.: in den eersten iij ossen om xxxj scilde; item iij quenen om xxxvj scilde; iiij coeijen, iij veersen, tsamen om xlj scilde; vj scaep om iiij scilde. Comt tsamen cxij Philips scilden. Hier off behoerde mijn heer van Oistreuant die helft toe, om der redenen wille voirs., ende van der ander helft ontfaen lvj scilde, tstuc ij s., iiij d. groot, facit vj ℔, x s., viij d. groot.

Een graeu heynxt, die mijn vrouwe cofte tegen Engebrecht, stalmeester, cofte die selue Engebrecht weder tot behoeff mijns heren van Oisteruants, om viij ℔, iij s., iiij d. groot.

Item dat graeu teldende part cofte heer Roelant van Wtkerken, om vj ℔ groot.

Een zwart heynxt, die mijn heer van Oisteruant mijnre voirseider vrouwen gegeuen hadde, cofte Engebrecht, stalmeester, tot behoeff mijns heren van Oisteruants voirs., om vij ℔ groot.

Die twee meryen, die wt Henegouwen gecomen waeren mit j vuelen, cofte meester Gillis van Wissekerke, om v ℔, xvj s., viij d. gro.

Item een teldende part, gheten manke Trude, cofte Geryt Jach den Duuel te Delff, om x Philips scilde; hier off ontfaen v scilde, facit xj s., viij d. groot.

Item dat bruyn pairt, dat tegen Engebrecht, stalmeester,

gecoft was ende van Airst van der Aa gecomen was, cofte Florys van Kijffhoec om iij ℔, vj s., viij d. groot.

Een root bles vael heynxt, die mijn vrouwe gecoft hadde tegen Engebrecht, stalmeester, wort gegeuen Dirc bastairt van der Marc, ouer sculden die hem gebraken an mijnre genadige vrouwe; so dat men dair off hjer niet en rekent ontfaen; ende mede den heynxt, geheten oude Wtkerken.

Item een bruyn bles heynxt, die sinte Martijnsdijc geuoet was ende gecoft was tegen Engebrecht, stalmeester, die gauen die testamentoren Borre van Doirnick, voir sculden, die hij mijnre voirseyder vrouwen eysschende was, als sijn supplicacie inhout, ende mede voir sulken dienst, als hij mijnre genadiger vrouwen zaliger gedachten lange jaren gedaen hadde. Dair om en rekent men hier off niet ontfaen.

Een heynxt, geheten die vael Weysuyper, ende was bij na blint geworden, gegeuen den tween stalmeesteren, Woutter ende Heyn Brodse; so dat men dair off hier niet en rekent ontfaen.

Een root bles teldende part hadde die abt van Middelburch mijnre voirseider vrouwen gegeuen; ende dat wort hem weder thuys gesent ende gegeuen; so dat men dair off hier niet en rekent ontfaen.

Een pairt, heet die Coelmeeus, wort mijn heer van IJselstein gegeuen voir een heynxt, die hem mijn vrouwe sculdich was gebleuen; so dat men dair off hier niet en rekent ontfaen.

Item dat cleyn graeuwe pairdekijn gaff men Jan van der Huet mede t'huys te rijden, voir sinen dienst; so dat men daer hyer nyet off en rekent ontfaen.

Summa van den pairden ende andere beesten ontfaen, beloipt tsamen lix ℔, xij s., iiij d. groot.

Ander ontfanck van alrehande prouancen, ouergebleuen na der doot mijnre voirseider vrouwe.

Vercoft Dirc van Rijn, bottelgier, die mede van Teylingen

gecomen waeren, een deel wijns, som tijdich som ontijdich, ende een vaetgen verguys, dair mijn heer van Oisteruant off toebehoirde die een helft, ende van der andere helft ontfaen xxxiij scilde. Ende alle die ander wijnen, die dair meer gecomen waeren van Teylingen, die worden alle in 't gasthuys gedragen ende om Gode gegeuen bij den gasthuysmeesters, behaluen die men hier na rekent tot Jan Geryt zoons getapt, facit iij ℔, xvij s. groot.

Vercoft Heynric van Wageninge xij vate biers, die mede van Teylingen quamen; 't vat gegeuen om ij s. groot, facit xxiiij s. groot.

Vercoft Cornelis wten lardier, tot behoeff mijns heren voirs. ende mede van Teylingen gecomen waeren, ij tonnen asijns, v tonnen zouts, omtrent hondert pont was kerssen mitten couferen ende mit wat venizons, die mijn heer van Oistreuant halff toebehoirden, ende vander ander helft ontfaen xiiij s. groot.

Dair wert getapt tot Jan Geryts zoons van den nuwen wijn die van Teylingen quam, omtrent iiij viertel wijns; dair off is gecomen ix s. groot.

Dair quamen van Teylingen omtrent 1½°. Berger visch, dair off worden vercoft bij Willetgen Louweren zoen xl Berger visch, ende worden gegeuen 't stuc om j½ groot. Ende alle die ander worden gegeuen in der Jacopinen cloester ende anderswair, om Goids willen, facit v s. groot.

Somme van alrehande prouande, ouergebleuen na der doot mijnre voirseider vrouwe, ende den testamentoren voirnoemt ouergeleuert wert, beloipt tsamen vj ℔, ix s. gro.

Hier na volligen alsulke cleder, gulden, zijden ende andere clederen, als mijnre voirseider vrouwen van Oistreuant zaliger gedachten toe plagen te behoeren, ende oic andere juwelen, inboelen, catelen, prouancen ende anders rede hauen, dair die testamentoren bewijsinge off doen, waer die gebleuen zijn, gelijc hier na gescreuen staet.

Eerst enen zwarten tabbert van laken, mit cleynen mouwen,

geuoert bouen mit lijnnen laken, ende beneden mit fineerden bonten; ende wort gegeuen een van heren Airnts dochteren van Gent, in testament, die met hoir diende; ende dairom hier niet.

Enen roeden tabbert van laken, mit cleyn mouwen, geuoert bouen mit lijnnen laken, ende beneden mit fineerden bont, wort gegeuen die ander heeren Airnts dochter van Gent, in testament, also sij oic met haer woende.

Een zwart tabbert, geuoert bouen mit wittan laken, ende beneden mit kelen van mairteren, dair den tabbert off gegeuen wort, in testament, een wijff van Vtrecht, seggende, dat sij mijnre vrouwen bastairts zuster wesen soude; ende die marteren worden vercoft, geliken die testamentoren voir in hoir rekeninge dat rekenen ontfaen.

Een zwart tabbert mijns heren leuereije van Oistreuant, ongeuoert, mit een zwart beslagen couel, seyde Claeskijn, berbier, dattet hem mijn vrouwe besproken hadde, ende die testamentoirs lyeten hem houden.

Een graeu tabbert, ongeuoert, wort Neeltgen, lauenierster, gegeuen in rechten testament, ende een zwarten vestroc dairtoe.

Enen nyen zwarten nacht tabbert mit graeuwen ruggen geuoert, wort gegeuen in testament heren Jacob van Noirde, notarius, want hij in hair wterste truwelic bij hair geweest hadde.

Een zwarte corte dubbelde huyeck wort gegeuen joncfrou Spierincx van Aelburch; ende j vrouwen couel en j roden tabbert mit cleyn bont geuoert; die lange met hair gewoent hadde.

Een zwart cleyn eenwissel huyeckijn, om Gode gegeuen een arm wijffkijn.

Een witten bokesinen vestrock, ongenaeyt, den cloester ter Jacopinen in den Hage om Gode gegeuen, dair die priesteren zyelmissen om doen sullen.

Een zwart eenwissel vestrock, Heyn camerlincx wijff om Gode gegeuen.

Een roeden tabbert, die de mouwen gestict waeren mit

pairlen, die dair off gedaen, ende 't laken sonder 't voer Ewout vpt hoff in testament gegeuen.

Een sangwyn floers tabbert, bouen geuoert mit witten ende beneden mit fineert bont; ende was besproken sonder voer der cappellen t'sinte Martijnsdijc, ende 't voer vercoft ende voer inder rekeninge staet ontfaen.

Een root gulden doeck mit open mouwen, geuoert mit graeuwen ruggen, was besproken all heel ende gegeuen onser Lieuer Vrouwen broeders in den Hage.

Een zwarten damasschen tabbert mit langē open mouwen, bouen mit witten geuoert, ende beneden mit fineerden bonten; van den damassche worden gemaect iiij½ casuffel ende om Gode gegeuen, geliken hier na bewijst sall worden; ende 't voer vercoft ende hier voir gerekent staet.

Zesthien ellen Yperts roots cofte die vrouwe van den Abele, ende voir gerekent staet. Ende noch ix ellen Engelsch graeus, ende een zayssche hueyck.

So is te weten, datter waeren ij pair gulden steeckmouwen, 't een pair root ende 't ander paer blaeu. Item ij pair floer scier mouwen, 't een pair root ende 't ander pair sangwin. Item iij roede zijden gordinen van samit, voir der cappellen. Item ij cussen, 't een lang ende 't ander cort, van roden laken van damasch. Item drie zancboeken van discant, dair Jan van Lande 't een off hebben soude. Item ij malen, elcx mit een ouerdeck. Item een besloten corff. Item j cleyn kist, dair die cleynoden van der cappellen in waeren. Ende sommigen ander kistgens off diergelijcken. Dit all samen gegeuen, in rechten testament, den Jacopinen clooster in den Hage, dair sij weder zyelmissen ende anders voir doen sullen. Ende noch hier toe ij pair witter bockesinen mouwen.

So waeren dair noch tot Jan van der Mijen huyse gebrocht twee zwarte couell van mijns heren leuerey van Oistreuant; die een hadde Claes barbier, ende den anderen 't suluer off genomen, ende den couell om Gode gegeuen. Item j zwarten couell gehact mit j timp, gegeuen om Gode Lubbert die

bontwercker. Een graeuwen couel, gehact mit een tymp, om Gode gegeuen Airnt van Kuyc, ende desgelijcx j zwart couel ongehact, gegeuen Jan die snijders kijnder.

Hier na volligen die tabbairden, die jonge Walrauen camerlinc haelde ende bracht van sinte Martijnsdijc, dair die testamentoiren bewijsinge off doen, waer die geblenen sijn, gelijcken hier na gescreuen staet.

Een wit gulden tabbert was besproken onser Lieuer Vrouwen t' 's Grauensande, ende een marteren voeder, dat daer onder was, wart vercoft meyster Gullis van Wissenkerk, Floris van Kijfhoec ende Jan van der Mije, ende voir gerekent staet ontfaen.

Enen roden gulden tabbert, geuoert met cleynen bonten, was besproken ende gegeuen der cappellen vpt hoff in den Hage, sonder voer, ende 't voer vercoft Willem Heyne zoen, ende voir in den ontfanc gerekent staet.

Een blaeuwen gulden tabbert, geuoert mit cleynen bonte, sonder voer was besproken ende gegeuen die canesie tot Haeftingen, ende 't voer vercoft Willem Heynezoon; en voer in den ontfanc gerekent staet.

Een zwart floers tabbert, geuoert mit cleynen bont, was besproken ende gegeuen, sonder voer, onser Lieuer Vrouwen broeders tot Hairlem; ende 't voer vercoft Willem Heynezoon, ende voir in den ontfanc gerekent.

Een graeu dammassch tabbert, mit marteren geuoert; van dammasch gemaict iiij½ casuffel ende om Gode gegeuen, gelijc hier na (ende 't voeder hadde meyster Gillis, Floris van Kijfhoec ende Jan van der Mije, als bouen,) bewijst sall werden; ende 't voer vercoft ende voir in den ontfaen gerekent.

Een zwarten mantel, mit cleyn bonten geuoert, wort gegeuen all heel der vrouwen van Gent.

Noch een ander zwarten zijden tabbert, seyde Jan barbier, dattet hem mijn vrouwe gegeuen hadde: hem die gegeuen in testament.

So is te weten: also dair voir ij tabberden staen, die een zwart ende die ander graeu zijden laken, dair off gegeuen ende gemaict sijn ix casuffelen: dair off heeft er die kerck van den Hage een; 't Heylige Cruys Gilde in den Hage een; sinte Anthonis in 't Hagehout een; die kerck t' Sciedamme een; dat suysterhuys tot Wermonde een; 't cloester tot Leyderdorp een; die kerck in den Briell een; die nonnen tot Loosduynen een; de nonnen ter Goude een; comt tsamen ix casuffelen voirseit, om Goden gegeuen.

Die camerlingen mijnre voirseider vrouwen hebben Ewout Jans zoon geleuert ende vpt hoff in den Hage geuoert in sijnre bewaringe tot mijns genadigen heren behoeff van Bourgongien.

Eerst, een rode camer mitten fonteynen, mit x stucken, iij banc cleder ende iij sitcussen.

Die rode camer mitten oirgelen, mit x stucken, iij lange banc cleder ende iij sitcussen.

Die grote camer mitten scapen: dair sijn toe xiij stucken ende een banc cleet, iij sitcussen met zwarten ouertogen.

Een lange smalle roode tapijt, ende ij rode gordinen, die men ouer bedden slaet sonder verhemelt.

Een nye roet cleet met ringe.

Een root wagen cleet mit een oude rode gordijn ende iiij rode cussen ende ij lederen cussen worden gegeuen Gerytkijn Goelijff, om dat hij toomloper was.

Drie rode zayssche gordinen, die hoeren totter beestcamer t' Oistuoirn.

Een dubbelde roode deken, geuoert mit witten, ende j kulc, gestict mit lijnnen laken, mit een out versleten wit cleet.

Een rode deken, als voir, ende een culc ende een wit cleet, als voir staet.

Twee maerspieten off voet cleden.

Een lange tapijt, daer 't schip in staet.

Vier grote oircussen mit vj tijcken.

Twee groen oude clederkijn in te beslaen.

Vier camer cronen ende een tent croen.

So is te weten, dat die cleynoden van ransen in een couffer, ende dat bereyt couffer mit hoeft doecken ende nacht doeken ende dier gelijcken, all tsamen wairdich mochten wesen omtrent cxxv Philips scilden; so dat die testamentoren dese voirs. ransen ende doecken hebben gegeuen, in testament, den tween camer joncfrouwen, die altijt 's nachts ende dages bij mijnre voirseider vrouwen ten eynde wt bij waeren, te weten: joncfrouwe Ermgart van Rietuelt, die langeste gedient hadde, die tweedeel; ende joncfrou Haestgen dat derdendeel; mar in dit coffer waeren een deel pairlen, die mijnre ouder vrouwen der moeder toebehoirde, die werden hair weder gegeuen.

Ende so wass dair noch j kistgen mit lijnnen waet ende anders, gelijc hier na gescreuen staet: dat wort Ewout geleuert ende te houe geuoert ende bij joncfrou Ermgart ouergeleuert.

Eerst j pair slapelaken van iiij banen mit j dect van ij banen. Item j paer slaeplaken van ij½ banen. Item ij½ pair slaeplaken van ij banen. Item j pair cruysboelder taffellaken, elc vj ellen lang ende iij ellen breet. Item v oircussen sloepen. Item j ijseren treftgen. I ladekijn mit wicht gaff men joncfrou Ermgart. Item iiij tynnen commetgen. Item ij tynnen cannetgen. Item ij tynnen camerpotgen. Item j waterbeckentgen. Item j groten coperen ketel ende j cleyn ketel. Item j groten treeft ende j groot becken. Item een cleyn treeft. Item iiij lange dwaeltgens. Item een oudt tridzoir laken ende vijff oude tybi solikijns. Item ij matalen candelairs. Item j matalen waterpotgen.

Also mijn genadige heer van Bourgongien den testamentoirs beueel dede bij magister ende Heinryc van der Goes, dat sijn genaden vpt hoff in den Hage gebrocht woude hebben alle alsulke huysraet, camerwant ende all dat mijn voirnoemde

vrouwe van den houe ende vten houe hadde doen voeren ende halen: so dat die testamentoirs doe terstont dair om senden Willem van der Sonne ende Ewout Jans zoen, ende brochten voir hem dat hier na gescreuen staet, ende brochten 't vpt hoff in den Hage in bewaringe Ewouts voirs.

Eerst van Hoichstraten xvj bedden, onder breet ende smal. Item viij dubbelden dekenen. Item j wit cleet. Item een latoenen croen.

Van sinte Martijnsdijc xij bedden, een deken, j enkel cleet, een groen zijden camer, j verhemelt hooft eynde, j deken ende ij gordinen, ende all van zijden, viij slach cleder Atrecht werck, iij banc cleder, vj sitcussen; ende dit hoert tot deser seluer camer. Item iiij grote oirkussen, vij cleyn lenden cussen, j wit culc ende een matalen pot.

Van Oistvoirn xxxij bedden, goet ende quaet. Item j groen camer ende viij stucken mit wonderliken beesten; ij banc cleder, iij pair brandijser, vj groen cussenen. Item vj Engelssche boecken hebben die testamentoiren vercoft, als men voir in hoiren ontfanc gerekent heeft. Item j grote oude croen, ij beslagen cofferkijn, j groot hoolbecken, j cleyn hoolbécken. Item ij platte becken, j water pot, j panne, j spit, j roden geuerweden stoel, j grote kist, j cleyn kist, j viercante stoel, een weyndijser. Item lv slopen tot oircussen, cleyn ende groot; xvj pair laken, onder groot ende cleyn. Item xv tridzoir laken, goet ende quaet; xv duwalen, goet ende quaet; xxix dubbelde deken, onder goet ende quaet, ende iiij zaerdsen. Item xxxiiij oircussen, onder groet ende cleyn. Item iij rollen zadel cleder.

So is te weten, dat alsulk cokengewant als van Teylingen quam, tynnen schotelen, groet ende cleen, potten, pannen, ijseren speten, roesteren, matalen potten, treften ende anders, ter coken dienende, senden die testamentoren all te houe, ende Ewout, die den huysraet aldair bewairt, geleuert, dair Jan van der Mije, doe ter tijt rentmeester van Noirt-Hollant,

all bescheyt off weet. Voirt, dat wten lardier quam, te weten, zout, azijn, verguys, Berger visch ende wat venyzoons, hebben die testamentoren in haeren ontfaen voir gerekent dat dair off gecomen is. Van dat die pentiers ouergeleuert hebben van taffellaken, dwalen ende anders, is te houe geuoert ende Ewout geleuert. All dat die bottelgiers ouergeleuert hebben an gulden ende sulueren cannen, croesen, schalen ende anders, deden die testamentoren vercopen bij Jan Deym ende Geryt Potter t' Ordrecht, gelijc sij dat in hoeren ontfaen voir gerekent hebben. Ende alle tynnewerck te houe geuoert ende Ewout geleuert. All dat die ambochts luyde wter wairderoub ouergeleuert hebben van cruytnap beckenen, dat wort mede vercoft, een deel t' Ordrecht, ende den cruytnap tot behoeff mijns heren van Oisteruant, geliken die testamentoren dat voir in hoir ontfaen gerekent hebben. Ende voirt alle tynnewerck, dwalen, schalen, daer men 't was mede pleecht te wegen, j ketel dair men 't was mede pleecht te warmen, ende anders, is te houe gebrocht, Ewout ende Dirc poirtier elc een deel hier off geleuert. Oic een deel camer cruyts, als xij ℔, wort gegeuen den vrouwen ten Zeuendage ende ter Maenstont. Oic mede c ℔ was, ende wort weder vercoft, geliken die testamentoren voir in hoir rekeninge ontfaen rekenen dat dair off gecomen is, ende dairomme van alle dese voirscreuen percelen hier nyet.

So is te weten, dat die testamentoren ouerdragen sijn mit meester Gillis van Wissenkerke ende Jan Ruychroc van wegen mijns heren van Oistreuant, hem ymmer wel te bewaeren ende te quiten in mijnre genadigen heer van Bourgongien etc., off dat sake wair, datter enygen cleyn stucken gebleuen mochten wesen, toebehoirende mijnre vrouwen, in enich van sinen huysen off sloten, dair heeft hij voir gegeuen ende betaelt mijnen genadigen heer voirs., in handen Jans van der Mijen, rentmeester van Noirt-Hollant vp dese tijt, c Philips scilde, dair die selue rentmeester voirs. meer huysraets om copen sall,

ende dat mijnen genadigen heer rekenen in sijnre rekeninge, die hij doen sall van der rentmeesterscip van Noirt-Hollant in den jair van xxxvij. Daer om en rekent men hier nyet off ontfaen dair off.

Ander ontfanck, in gereden gelde.

Jan Ruychroc, als rentmeester mijnre voirseider vrouwen ende heren van Oistreuants, roerende sijnre rekeninge, die hij mijn heer van Oistreuant ende den testamentoren dede in den Briel, den ix. dach in Octobri anno xxxvj, totter tijt toe dat mijn genadige vrouwe voirs. offlinich wert: so was, dat sijn ontfanc meer beliep dan sijn wtgeuen, gelijc sijn rekeninge dat inhout, iic xix ℔, xvj s., viij d. groot, dair mijn heer van Oistreuant off buerde die een helfte, ende die testamentoirs, om mijnre genadiger vrouwen sculde mede te betalen, die ander helft, ende betaelde dat mit bewijsingen vp 't 's Grauensande, Maeslant, Vlaerdingen ende Zoutenveen, die hij in sijnre rekeninge an hem gerekent hadde, ende an gelde tsamen, dat beliep cix ℔, xviij d. groot.

Thuenis Kempen zoen, bailiu ende rentmeester der stede ende 's lants van der Tholen, van Schakerlode, roerende den xvj groot van den gemete, die mijnre voirseider vrouwen ende heer van Oistreuant bynnen den voirscreuen lande van der bede aldair toebehoerden ende verschenen waeren t' sinte Jan decollato anno xxxvj; de welke xvj groot van den gemete tot versoeke ende begeerte van mijnen genadigen heer van Bourgongien, dair Clais Willem Egge die boitscap off dede, die testamentoren lyeten vp bueren ende ontfaen Claes die Vriese, ende leenden die mijnen voirseiden genadigen heer in den jaire van xxxvij, behoudelic dat die somme des jairs dair an weder in den testamente geleuert ende betaelt soude werden van den rentmeester van den voirscreuen lande: so is wair, dat die voirs Thuene Kempen zoen hier voir wtgereyct ende betaelt heeft in den voirscreuen testamente, bij der testamentoren quitancie,

gegeuen iiij dagen in Octobri xiiij^{c}xxxviij, de somme van xcv ℔, xiij s., x d. groot.

Pieter Wilssijn, rentmeester van den lande van Pontieu, ende hij ouerleuerde doe hij in den Hage was om sine laetste rekeninge te doen, c ℔, tot xl groot 't pont, valent xvj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Van Claes Willem Egge ontfaen in offcortinge van den schoten, die hem beuolen waeren te ontfaen van der testamentoren wegen, roerende xij groot van den gemete ter goeder rekeninge, dair hij quitancie off heeft onder Geryt Potters segele, l ℔ groot.

Van den seluen Claes ontfaen, ende hij broeder Claes van Duuelant leuerde van der testamentoren wegen, to hulpe sijns studiums, alsoit onse genadige vrouwe hem toegeseyt hadde, l Rijnssche gulden, 't stuc xxxix gro, valent viij ℔, ij s., vj d. groot.

Van Say Janszoon als rentmeester van Zuytbeuelant, dat's te weten van de xviij groot van den gemete, dair die ambachtsheren van de x groot behielden hoir vrye ende van den viij groot 't vrie mede ghynt, geconsentert mijnen heer van Oosteruant in die Pinxster helige dagen a°. xxxvj, te betaelen sinte Jansdage wgaende oest a°. xxxviij vp 't geend dat de selue Say sculdich was ter cause van de voirs. ontfange in drie paerceelen, ix^{c}liij ℔, vj s., viij d. gro.

Van den seluen, dat hij sculdich bleeff bij den eynde van zijnre rekeninge, ij^{c}lxxj ℔, v s., xj d. gro.

Noch ontfaen van den seluen Say, bouen der somme voirnoemt, in offcortinge van 't guent dat hij ontfaen mochte hebben zint der tijt dat hij sine voirseyde rekeninge gedaen mochte hebben, xx ℔ groot.

Noch bij Say Janszoen ontfaen, comende wten penningen van sinen ontfange in Zuytbeuelant, bij Geryt Potters quitancie gegeuen v dage in Merte a°. xl, in penningen betaelt Meynse Bartelmeeus zoon de somme van x scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxiij s., iiij d. groot.

De voirseyde testamentoren rekenen ontfaen, comende wten lande van Zuytbeuelant, van alrehande schoten, die men dair noch sculdich is, te weten bij ene bewijsinge, die sij heren Lodewijc van Montfoirde gauen in den seluen lande van Zuytbeuelant vp zekere personen, ende in der manieren hier na volligende, ter somme toe van xiij^{c} scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, de hem noch gebraken an ij^{m} der seluer scilde, de hem van den voirscreuen testamentoren toegeseyt waeren, dair off hij die vij^{c} in gereden gelde gebuert hadde voir iiij^{m} Wilhelmus scilde ende ij pairden, die hij den voirscreuen testamentoren eysschende ende manende was, ende hij dair mede van den voirscreuen iiij^{m} scilde ende twee pairden quijt gescouden heeft, als eerst vp Willem van Cattendijc xix ℔, xvij s. groot, roerende den xviij groten van den gemete. Noch vpten seluen Willem van ouder sculde, xj ℔ groot. Vp Jan van Domburch, in offcortinge van alsulken gelde als hij van der seluer sculde in den voirscreuen testamente sculdich is, lij ℔, xij s., j d. groot, xvij miten. Vp Pouwels Jans zoon, in offcortinge van alsulken afterstalle ende schoten als hij oic sculdich gebleuen is, xxij ℔ groot. Vpten heer van Cruyningen, in offcortinge van des hij oic sculdich is van afterstalgen scoten, xlvj ℔, iiij s., ij d. groot, vij miten. Welke voirseide v percelen belopen de voirseyden xiij^{c} scilden, 't stuc ten prise voirnoemt, valent cli ℔, xiij s., iiij d. groot.

De voirseyden testamentoren lijen ontfaen van mijnen genadigen heer van Bourgongien, in offcortinge van xx^{m} Bourgongien scilden, off dair omtrent, die mijnre voirseide vrouwen an hem gebraken, roerende den xxxv^{m} derseluer scilde etc., ende dair hij hoir bij hoeren leuenden liue bewijsinge off gedaen hadde vp sijnre genaden rentmeesterscappen, als vp Bewesterschelt ende Beoisterschelt in Zeelant, ende dair hoir int eynde van haeren leuen noch an gebraken de voirseyden xx^{m} scilde, off dair omtrent, gelijcken dat volcomelijc blijct bij den gestande, dat Jan Ruychroc den testamentoren dair off ouergeleuert heefft, te weten: in penningen betaelt heren Dirc vander Marwede,

ende hem gebraken an mijnre voirseider vrouwen bij haeren brieuen, ende hij dair off ouergegeuen heeft de somme van v^{m} cronen, ende noch dair toe buyten brieuen, iij^{m} Bourgongien scilden; valent, die crone tot iiij s. groot, ende den scilt tot ij s., iiij d. groot, xiij$_{c}$l ℔ groot.

De testamentoren rekenen ontfaen van den heer van der Veer, bij ene bewijsinge, die sij gegeuen hebben vp hem enen geheten Bartelmeeus van Bleeswijc, in offcortinge van 't guent dat hij, als rentmeester van Zeelant, in den voirscreuen testamente seuldich is wt te reycken, ende mijn genadige heer van Bourgongien hem, bij sinen openen brieuen van mandemente, beuolen heeft te betalen c francken, bij der testamentoren bewijsinge ende quitancie, in enen brieue, gegeuen xxix dagen in Augusto xiiij$_{c}$xl; valent, 't stuc ij s., viij d. groot, xiij ℔, vj s., viij d. groot.

Bij Wouttar van Duffle, geheten Bertolt, alse van enen cope, die hij dede tegens den testamentoren, van enen haluenhuyse, dat de voirseyden testamentoren roerende den voirscreuen testamente staende hadde bynnen der stede van Remerswale, om die somme van cl Bourgongien scilde, ende dairtoe noch een cleen huyskijn dat daer bij staet, ende mede in den testamente behoren soude, om lxxv scilde, tsamen ij^{c}l scilde, als blijct bij den brieuen, de de voirseyden Woutter dair off van den voirscreuen testamentoren heeft; mar, want hem crot vallet an dit cleyn huys, dat hij niet gebruycken en mach rustelijc van Jan van Domburch, so heeft hij hier tegens ingehouden de voirseiden lxxv scilden, ende niet meer betaelt dan j½^{c} scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xvij ℔, x s. groot.

Het is te weten dat, doe mijn voirseide vrouwe offliuich wert, was sij bewijst van mijnen genadigen heer van Bourgongien, ter somme toe van xxxv^{m} Bourgongien scilde, die sijn genaden hair seuldich waeren, te weten xx^{m} vptie rentmeesterscap van Bewesterscelt in Zeelant, ende vptie rentmeesterscap van Beoisterschelt xv^{m} der scilde voirs., van welker heelre voirseider somme van xxxv^{m} scilden sij gebuert ende

ontfaen mochte hebben in 't eynde hairs leuens omtrent xv^m der schilde voirs., luttel myn off meer, vp correctie, gelijcken dat bij der voirseyden rentemeesteren rekeninge wel te vinden staet. Aldus gebraken na mijnre voirseider vrouwen doit hair testamentoren tot hair testaments behoeff te bueren an deser voirseider somme omtrent xx^m scilde; hier off lijen sij ontfaen, als hier voir blijct folio xvij (zie boven bl. 190), bij heer Dirc van der Marwede, die sij dair vp bewijst hebben, ende dat bij consente mijns voirscreuen genadigen heren, de somme van xiij^c ende l ℔ groot; ende noch bij ene andere bewijsinge vpten heer van der Vere, doe ten tijden rentmeester van beyden voirscreuen diensten, enen geheten Bartelmeeus van Vleeswijc (Bleeswijk?) folio xvij, xvfij (bl. 191), de somme van xiij ℔, vj s., viij d. groot. Ende so wat dese voirseiden xx^m Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, beter sijn dan xij^clxiij ℔, vj s., viij d. groot, dat gebreect in dit voirscreuen testaments oirbair noch te comen etc.

Desgelijcx gebrect noch in den lande van Zuytbeuelant, roerende der bede van den x groot ende viij groot, gegeuen in 't jair xxxvj, als blijct bij Say Jans zoons rekeninge, die men nu hier bij ouerleuert, bouen dat hij dair off betaelt heeft, ende oic bij ene andere cedule, die de selue Say den testamentoren, ouermits 't gebreck van de leueringe, ende men hier nv oic ouerleuert, van afterstall van der bede in Zeelant, te weten van den jaren xxxiij, xxxiiij ende xxxv, dat wel beloept bouen xiij^cxlij ℔, vij s., ½ d. groot, die dair in gelde off ontfaen sijn, hier bouen folio xvj, xvij (bl. 189), tsamen vj off vij^c ℔ groot. Hier vp hebben de voirseide testamentoren bewijsinge gedaen heere Lodewijc van Montfoirde, als blijct hier voir folio xvj, xvij (bl. 190), vp 't guent dat noch bij Sayen rekeninge gebreecken mach, in iij percelen liiij ℔, xix s., x d. groot, xvij miten. Ende vptie afterstallen van den voirscreuen jaeren van xxxiij, xxxiiij ende xxxv, oic in iij percelen, xcvj ℔, xiij s., v d. groot, vij miten. Ende so wes dair an dese voirscreuen bede in Zuytbeuelant meer gebreect te betalen, alsowel van den afterstalle

als van den x ende viij groot, dan dese voirscreuen heer Lodewijc bewijsinge belopende clj ℔, xiij s., iiij d. groot, dragen mogen, dat buerde mede in des testaments oirbair te comen, ende draeght wel omtrent v^{c} ℔ groot.

Voirt so was mijnre voirseider vrouwen gegeuen ene bede in den lande van der Tholen in den jaire xxxvj, als xvj groot van den gemete, dair off ontfaen als hier voirscreuen is in drien percelen folio xvj, so bij Claes Willem Eggen, so bij Thuene Kempen zoon, de somme van cliij ℔, xvj s., iiij d. groot. Ende so wes dese voirscreuen bede meer draeght dan dese voirseide somme, dat behoirt noch te comen in des testaments oirbair. Ende wes men hier off weten wil, dat mach men versueken an Claes Willem Eggen erffnamen.

Van Boudijn van Zweten, ende hij ontfaen hadde van Jan Ruychrock vj Engelsschen nobel, die men bij aenbrengen van een vroukijn een nacht leyde in der kerken tot Leyden vp een outair, ende dat gelt wachte die coster een nacht; hem dair off gegeuen bij Boudijn voirs. te huyesscheyden j Philips scilt; so blijft den ontfanc hier off xlv s., viij d. groot.

Somme van dat in reden gelde ontfaen is van den dienren ende van den schoten ende beden in Zelant, ende van gelike sculden, beloipt tsamen iij^{m}lx ℔, xix s., vij d. groot.

Somme van alle den ontfange voirnoemt beloipt all tsamen iij^{m}v^{c}lxxiiij ℔, xj s., j d. groot, x½ mitte.

Wtgeuen der voirseyder testamentoren den dode ter airden te brengen, zeuenduch, maenstont, jairgetijde, ende voirt dat dair toe behoirt, in paymente voirseit.

Eerst.

In den eersten betaelt Jan Ruychrock van alrehande costen gedaen doe onse voirseide vrouwe, zaliger gedachten, offliuich geworden was, ende van Teylingen in den Hage gebrocht wart, geliken dese certificacie van den voirscreuen Jan, inhoudende quittancie, dat wtwijst, die men hier bij ouerleuert, ende beloipt tsamen xvj ℔, iiij s., iij½ d. groot.

Den seluen Jan Ruychroc, als blijct bij sijnre certificacien, die men dair off nv ouerleuert, eerst iij Baghijnen, die bij onser voirseyden vrouwen waeren tot in haeren doet, xv s. groot. Doe men dat dode lichame brochte van Teylingen in den Hage, den armen luyden om Gode gegeuen onder wegen ix s. groot. Tot Teylingen, terstont doe sij offliuich geworden was, om was, dair men een deel toirtsen ende kairssen off maicte, xxxviij s. groot. Ende voir tarpentijn ende peck, dat totten doitkiste behoeft wort, x s., vj d. groot. Maict tsamen iij ℔, xij s., vj d. groot.

Gedeylt ter wtwairt bij Jan van der Mije ende Jan Ruychrock, als blijct bij hoir certificacie, begrijpende xj navolligende percelen van wtgeuen after een, ende men hier bij ouerleuert, den priesteren, religieusen, arme clercken, costere, scholyeren ende andere verarmde, scamele, eerbaere personen, ter somme toe van vij ℔, v s. groot.

Van dit voirscreuen dode lichame, zaliger gedachten, ter airden te brengen, sonder 't belichten, gelijc de voirseide certificacien van Jan ende Jan inhout, ende beloipt tsamen iiij ℔, xviij s., vj d. groot.

Vpten seluen dach dat dit voirscreuen lichame ter airden gebracht wert, ende des middages tot Jan Geryt zoons verteert wort van den testamentoirs, heren Roelant van Wtkerke ende anders ridderscap ende goede mannen, die ter wtvaert gecomen waeren in goeden getale, bouen dat hem hair spise van den houe gebrocht was, lvij stoop wijns, die stoop vij groot, facit bij derseluer certificacien xxxiij s., iij d. groot.

Vpten zeuendach t' s'auonts-totter vygelyen, ende 's morgens totter missen, den vrouwen cruyt ende wijn gegeuen in die raetcamer; daer toe gehaelt wort in die Schaeck bij Jan van Cleue xij stoop maleuizeyen, die stoop ix groot, ende tot Jan Geryts zoens ende tot Dirc van Moirts tsamen xvj stoop wijns, die stoop vij groot, facit tsamen bij derseluer certificacien xviij s., iiij d. groot.

Ende den priesteren, clercken, costeren, schoilkinderen ende

andere gedeylt ten zeuendage, als voirs. is, bij Jan ende Jan voirnoemt, ende bij derselver certificacie voirnoemt vj ℔, x s., viij d. groot.

Den priesteren ter maenstont all tsamen gedeylt ende gegeuen, als blijct bijder certificacie voirnoemt vj ℔, xx d. groot.

Vp die tijt voirs. wort gedeylt in den zael bij Jan van der Mijen ende Jan Ruychroc ende noch twee eerbair mannen den armen luyden om Gode, also menich als dair quamen, dair men off seyde datter wel waeren bouen xxv^{c} menschen, want sij dair van Leyden, van Delff ende wt allen dorpen gecomen waeren wat arm was, elc mensche ten mynsten enen groten, ende sommyge ij groten, na dat sij arm schenen, ende beliep all tsamen bij der voirseider certificacien xiij ℔, vij s., ix d. groot.

Ter maenstont 's auonts ter vygelyen ende 's morgens ter missen, den vrouwen ende joncfrouwen gegeuen te cruyde ende te wijn, te weten, ende gehaelt wort bij Jan van Cleue ix stoop maleuyzeyen, die stoop ix groot, ende xiiij stoop wijns, die stoop vij groot, comt tsamen bij der certificacien voirnoemt xiiij ℔, xj d. groot.

Der vrouwen van Santes, die de rouwe ter maenstont toe droich, voir hoir offerhande gegeuen 's dages iiij groot, facit iiij scilden, ende voir hair joncfrouwen tsamen gegeuen ij Philips scilde, comt tsamen xiiij s. groot.

Den knecht, die omme liep bnyten der Hage cundigen, dat men deylen soude totter maenstont elken arme die dair quame, ij s., vj d. groot.

Bet Beth, die omme liep bidden den mannen ende vrouwen ter maenstont te comen offeren; ende wiuen, van stoelen ende kussenen te leggen, tsamen xvj d. groot.

Bij Jan van der Mijen ende Jan Ruychrock, totten jairgetijde: eerst om ij halue Hagesschen voir vollen laken, die ses arme personen gegeuen werden, de elc een toirsse hilden onder der vygelyen ende onder der missen, mits van den seluen laken ouerbleeff omtrent iij ellen, ende die om bede wil der

canonicken den coralen om Gode gegeuen; elc halff laken gecoft om xv Philips scilde ende iij quarten, belopen tsamen iij ℔, xiij s., vj d. groot. Ende den deken ende canonieken van der cappelle in den Hage mit den priesteren dair toe dienende, den priesteren van der kerken in den Hage ende dair omtrent; den priesteren van den Jacopinen clooster, van sinte Anthonis, den Zuysterhuyse, costeren ende schoelmeesteren met haeren kinderen, ende andere, all tsamen v ℔, xvij s., vj d. groot. Vpten seluen jairgetijde, all die arme menschen gedeylt voir der zalen vp 't poirtael, bij den voirscreuen Jan ende Jan, in 't beghinsel van den dueren tijt, so datter veel arms volcx was, all tsamen, elc j groot, ende sommige meer, xiiij ℔, v s., iiij d. groot. Ter vygelyen ende ter missen, den vrouwen ende joncfrouwen te cruyde ende te wijn gegeuen, te weten bij Jan van Cleue xj stoop wijns, die stoop vij groot, ende vij stoop maleuyzeye, de stoop x groot. Ende als van den cruyde, so is te weten, dats ter maenstont ouergebleuen was bij Claes Reyniers zoon v pont cruyts, die ten jairgetijde den vrouwen ende joncfrouwen gegeuen worden, so dat men hier off niet en rekent wtgegeuen, beloipt wijn ende maleuizeye tsamen xij s., iij d. groot. Den knecht, die omme riep dat men deylen soude; Bette, die de vrouwen ende joncfrouwen bat; wiuen, van stoelen ende bancken te setten; hem drien tsamen gegeuen xxviij groot. Bij Geryt Potter tot Delff doen copen, om mede te deylen ende anders, xvij ℔ groot an nye groten, coste 't pont vij groot, facit ix s., xj d. groot. Comt all tsamen, als blijct bij der certificacien des voirscreuen Jans ende Jans, ende men hier nv ouerleuert, xxv ℔, x d. groot.

Claes Pieters zoon, kairssmaker, die alle 't was geleuert hadde, dat men besichde in der cappellen, doe men 't lichame ter airden brocht, alle die kairssen, die grote toirssen, ende oic die hant toirssen in der vygelyen ende in der missen, dair twisschen vp 't graff xij kairssen onder den getijde ten zeuendage toe, doe weder alle die belichtinge aldair, doe voirt

twisschen 't seuendach ende die maenstont van nuws veel toirssen, beyde groot ende cleen, ende kaerssen, alle die capelle ouer geset wort, vp graff belicht alle 't jaer duer onder alle die getijde met v grote kairssen, ende ten jairgetijde alle die belichtinge geleuert, dair sijn somme off beloipt all tsamen gerekent, als blijct bij sijnre quitancie, die men dair off ouerleuert, ix ℔, xviij s., viij d. groot.

Jonge Pieter Bat, die tot veel tijden halp alle dinck beschicken ter wtvaert, zeuendach, maenstont ende ten jairgetijde van onser lieuer vrouwen voirnoemt, ende sint oic mede als men sijnre behoeft heeft te senden om enige saken dair hij toe dienen moehte, voir sinen arbeyt hem dair voir gegeuen, bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, j ℔ groot.

Spoir Janszoon, die oic in der maten voirnoemt gedient heeft tot veel tijden, ende alsoit een armgeselle is, hem gegeuen bij sijnre quitancie voir sinen arbeyt te huyescheyde vijff Bourgongien scilde, 't stuc ij s. iiij d. groot, valent xj s., viij d. groot.

Somme van de voirseide doode ter airde te brengen, zeuendach maenstont, jairgetijde ende anders dat dair an cleeft wtgegeuen, beloipt tsamen xcviij ℔, xv s., xj d. groit.

Ander wtgeuen den meysteren, die ouer onser voirseyder vrouwen tot haire doit toe te meysteren ghingen, ende cost van dat mits haire doot vervaert ende verdaen wert, etc.

Meester Martijn betaelt, die ouer mijnre vrouwen gegaen hadde, lij Philips scilde, als blijct bij certificacie van Jan Ruychrock, hier nv ouergegeuen, valent, te ij s., iiij d. groot 't stuc, vj ℔, xvj d. groot.

Meyster Jan van Leyden, van xcviij dage, die hij bij mijnre vrouwen tot Teylingen in hoire zyecten geweest hadde, dair hem voir toe geordineert wort 's dages j Arnoldus gulden, beloipt xcviij Arnoldus gulden; ende sinen knecht te hueyscheyden ij Philips scilde; hier off wort hem betaelt tot Tey-

lingen bij Jan Ruychrock; comt all te samen c Arnoldus gulden, xvj groot, den gulden gerekent voir xxj groot, als blijct bij der quitancie des voirscreuen meyster Jans, hier nv ouergegeuen, viij ℔, xvj s., ij d. groot.

Meester Ghijsbrecht van Aemsterdam, van xcviij dagen, die hij bij mijnre voirseider vrouwen tot Teylingen in hoire zyecten geweest hadde, dair hem voir toegeordineert wort 's dages j Arnoldus gulden, beloipt xcviij Arnoldus gulden; ende sinen knecht te huyeschede ij Philips scilde; maken tsamen c gulden xvj groot, den gulden gerekent tot xxj groot bij siue quitancie hier nv ouergegeuen, valent viij ℔, xvj s., ij d. groot.

Noch bij meester Gillis voirs., den meester van Dordrecht, genoemt meester Jan van Apeltaren, ende oic enen tijt ouer haer mede ghinc, xlj Philips scilde, mits een scilt die sinen knecht te huyesschede hadde, bij sijn quitancie hier nv ouergegeuen, valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, iiij ℔, xv s., viij d. gro.

Bij Jan van der Mije, betailt voir ij paedsen, also Jan van der Heze ende Heynryc Heynrycx zoon, also sij wachten dat men hair cleder soude maken, doe onse voirseyde versceydene vrouwe offliuich geworden was, elcx xj dage, elc gegeuen voir sinen cost, 's dages v groot, valent ix s., ij d. gro. Hem elc gegeuen v s. groot te teergelde mede 't huys te trecken, ende elc v groot schoen om te copen, facit tsamen x s., x d. groot. Comt tsamen, als blijct bij certificacien Jans voirnoemt, ende hier nv ouergegeuen wert, xx s. groot.

Bij Jan van der Mije ende Jan Ruychrock betaelt, ende sij bij Woutter Camerlinc deden copen, doe onse voirseyde vrouwe offliuich geworden was, vij Leydsche halue lakenen zwarts voir vollen, dair die viue off waeren onbesegelt, ende costen 't stuc xxj Philips scilde myn j quarten, ende die ander twee waeren besegelt, ende costen 't stuc xxij scilde j quarten myn; facit tsamen xvij ℔, iij s., vij d. groot. Hier off wort gemaict voir die baer ende is nv 't voet cleet, een halff laken; voir xij sittcussen een halff laken; iiij halue laken, die men om die capelle henck; j halff laken hadden tabbairden off Jan van der

Huet, Zanthorst, ende elx j pair hozen ende j couel; Jan van der Heze ende Heyntgen Heinrycx zoen, elcx j couel ende j pair hozen. Noch vj halue Hagessche lakenen zwarts, costen elc halff laken xvj Philips scilde myn j quarten, maict xj ℔, vj d. groot. Ende dese vj halue lakenen sijn gegeuen xiij armer menschen, die de toirssen hilden, ende oic wart dair t' graff mede onbehangen. Ende oic is gemaict Heyntgen, ende Jan van der Heze, paedzen, elc een tabbert hier off. Ende dat ouerscot is gerekent in den ontfanc vercoft. Noch iiij paedzen, alse Jan van der Huet, Zanthorst, Heyntgen ende Jan van der Heze, elcx die voeringe tot een tabbert ende een paer hozen, tsamen xviij ellen wits, coste elke ellen xvj groot, maict xxiiij s. groot. Van dese clederen te maken, gegeuen vij s. groot; van vj halue laken te crympen gegeuen ende te scheren, vij s. groot; van xviij ellen wits te scheren gegeuen xviij groot; van oncost dese voirseide Leydse lakenen te halen tot Leyden, gegeuen ij s., vj d. groot. Ende alse van datter aldus hier ouerbleuen is, sijn iiij halue lakenen Leyds, dair die drie off gerekent staen voir in den ontfanc vp Woutter Camerlinc vercoft; dat vierde halff laken vercoft meester Gyllys; comt all tsamen cost ende oncost vp desen lakenen voirs., bij certificacie Jans ende Jans voirnoemt, dair off hier nv ouergegeuen, xxx ℔, iij s., j d. groot.

Bij Jan Ruychroc betaelt Dirc van Rijn van j stuck wijns, houdende xiiij½ viertel, dat verteert wort in onser voirseyder vrouwen wtuaert, die aem om xiiij½ wijnscilden, 't stuc xl groot, als blijct bij der certificacien des voirscreuen Jans, hier nv bij ouergegeuen, valent iij ℔, x s., j d. groot.

Bij Jan van der Mije ende Jan Ruychroc, Jan van Scoten van Leyden mit hem vj^ten, elc man mit een aelman, die wijnen, bier, zout, vleysch, vissche ende andere prouanden van Teylingen in den Hage brochten, elck twee man mit een aelman gegeuen iij Philippus scilde ende xij groot; voir dese aelmans, van ouerwynden an den ouertocht dair off gegeuen xviij placken, facit j scilt, viij groot. Ende also Cornelis wten

lardier mit hem vierden bij deser prouanden altijt bleeff, te weten, twee dage ende enen nacht, verteerden onder hem vierden bynnen den tijt voirscreuen, mits iij ℔ kairssen, die sij coften ende verbernden, xl groot. Comt tsamen, als blijct bij der certificacien Jans ende Jans voirnoemt, hier nv dair off ouergegeuen, sprekende oic vp die twee naiste navolligende punten, liiij s., iiij d. groot.

In den Hage, van craengelt van den wijn vp te wynden, ende alle dese andere prouancen van scroeden ende in den kelren te leggen elc vp sijn pas, bij der voirseyden certificacien, valent ix s. groot.

Coentgen, die met sinen drie wagenen dese prouande voerde vp 't hoff ende tot sommigen andere steden, bij der seluer voirseyden certificacien, vj s. groot.

Willem van der Zonne, ende hij verteerde met enen perde om tot Teylingen te rijden, om 't gestant van den pairden ouer te zyen, xiiij d. groot.

Betaelt bij Ewout, camerknecht, van vier dekenen enen volre doen vasschen, dair mijn genadige vrouwe, zaliger gedachten, zyeck onder gelegen hadde, xx d. groot.

Betaelt bij den seluen Ewout, Nyesemoeder, van lxvj stucken so taffellaken, dwalen ende tridzoir lakenen te zeepen ende te wasschen, ende Ewout ouergeleuert waeren bij den testamentoren, die van Teylingen gecomen waeren, ij Arnoldus gulden, facit iij s., iiij d. groot.

Jonge Walrauen, camerlinc, gegeuen te teergelde, om mede te trecken in Zeelant, om die cleder, die dair waeren te halen ende in der Hage te brengen, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, valet xij s. groot.

Kerstkijn Lijndrager, van xxxviij vadem snoers, dair die ossen, coeijen ende quenen an gebonden worden, die van Teylingen quamen; ende dair na wten hofflande omboden vpten stall, van elke vadem gegeuen j groot. Ende dair toe noch ander gereetscap dat dair toe diende, als basten ende anders, xviij groot, valent tsamen iiij s., viij d. groot.

Bij Phillips Claes zoon betaelt voir halsteren, dair die meryen ende volen an gebonden waeren, xxiij groot; voir iiij manden, dair men den bostel in droech, viij groot; drie gesellen gegeuen, die Phillips die beesten vten hofflande holpen brengen, alsoet dair zeer nat was, tsamen xv groot; Fflorys, die cuyper, van emmeren ende anders te maken, j½ scilt; valent tsamen vij s., viij d. groot.

Haestgen, die tot Teylingen Nyesmoeder een wijl tijts hadde helpen wasschen, gegeuen ij½ Pieter te huyesschede, valent vij s., vj d. groot.

Heyn stalmeesters twee knechten oirloff gegeuen, ende hem tsamen gegeuen te huysscheyde v Peter, xij groot, 't stuc iij s. groot, bij sine certificacie hier nv ouergegeuen, dienende oic vpten twee naesten na volligenden punten, valent xvj s. groot.

Heyn, stalmeester, betaelt [illegible]de hij wtgeleyt hadde, die pairde van sinte Martijnsdijck te halen ende in den Hage te brengen, xxxvij s., viij d. groot.

Noch bij Heyn, stalmeester, betaelt voir die onder knechten, ende sij verteert hadden tot Teylingen, eer die pairde in den Hage gebrocht worden, xix s. groot.

Dirc van Rijn betaelt, van schroden die wijnen tot Teylingen in ende oick wten kelre om in den Hage te brengen, dair hem sijn verleyde gelt off brac, bij certificacie Jans van der Mije, hier nv ouergegeuen, xiij s., viij d. groot.

Jan, slootmaker, van slooten ende sluetelen te maken in 't lardier ende dair omtrent, dair men alrehande goet in leyde, dat van Teylingen quam in den Hage, ij s. groot.

Dirck van Rijn, voir vracht van sommige kysten, die van Teylingen quamen, xxij d. groot.

Bij Jan van der Mije ende Jan Rnchrock, Witsewats ende Symon, onderknechts, die in den stall geweest hadden xxvj dagen, dat sij die pairden bewairt hadden die van sinte Martijnsdijck ende van Teylingen gecomen waeren, voir haeren cost elck knecht 's dages gegeuen v groot, facit xxj s., viij d. groot. Ende also Symon gedient hadde zeder men van der

Goude gecomen was, hem gegeuen vj Phillipus scilde. Ende die ander, Witsewas, hadde gedient omtrent twe jaer: hem gegeuen iiij Philips scilden. Beloept tsamen x scilde, maict xxiij s., fiij d. groot. Comt tsamen, als blijct bij certificacie des voirscreuen Jans, ende is sprekende noch vp drie de naiste navolligende punten, ende men hier nv ouergeeft, xlv s. groot.

Bij den voirscreuen Jan ende Jan, van pairden ende gelde beesten, die quamen van sinte Martijnsdijck ende van Teylingen, gelijc voir in dit boec geroert staet. Ende stonden die meeste deel vp 't hoff in den Hage, eer sij vercoft off wech gegeuen worden, omtrent vij weken lang, ende een pairt xxj weken. Ende verteerden dair en bynnen mit een deel zwanen, de die testamentoirs mit haeren vrunden aten, gelijc hier na gescreuen staet. In den eersten deden de voirs. Jan ende Jan halen bij den stalmeesters vp Kerffstocken tot Jan Stercken xxxv½ zack haueren. Ende bij Philips wten Berchoue xxvij½ zack; tsamen lxiij zack hauer, den zack om xix groot, facit iiij ℔, xix s., ix d. groot. Bij Phillips voirnoemt gecoft, ende geleuert van Pier Vos, iiij$_c$xl achtendeel bostels, 't achdendeel om ½ groot, facit xviij s., iiij d. groot. Om xxij achtendeel zemels, 't achtendeel iiij groot, facit vij s., iiij d. groot. Tot Ermtgens bij den stalmeesters doen gehalen vp stocken, ende men in den stal bernde, xvj ℔ route kerssen, j Philips scilt, facit ij s., iiij d. groot. Om besem, iiij groot. Bij Philips, om stro voer den pairden ende beesten voirs. xvj s., vj d. groot. Westualing, den smit, betaelt bij den stalmeesters lvj hoeffijser, elc ijser ij groot, facit ix s., iiij d. groot. Comt all tsamen, bij der certificacie voirnoemt, vij ℔, xiij s., xj d. groot.

Noch bij Jan ende Jan voirscreuen betaelt Heyn, stalmeester, voir sinen cost ende arbeit die hij gedaen hadde, tot veel tijden gereden vter Hage tot Teylingen, ter wijlen dat die pairden noch een deel aldair stonden, bij der certificacien voirnoemt, valent viij s. groot.

Bij den voirscreuen Jan ende Jan is Woutter Vyerom, stalmeester, beuolen te copen zadelen, die vp Dircx pairde van der Marc geleyt worden, die men hem sende, ende costen tsamen enen nobel; valent bij der voirseyden certificacien viij s. groot.

Bij Ewout Jans zoon, van een cleet ende twaloff zwarter kusblade te doen wasschen bij den volre, xxij d. groot.

In 't jair van xl betaelt Jorys, beeldesnijder, voir een vorme van enen wiue te snijden na onser genadiger vrouwen, zaliger gedachten, ende in der cappellen in den Hage bij den anderen grauen ende grauynnen deser landen van Hollant staen soude, ij scilde, ende van de stofferen v½ scilt, tsamen vij½ scilt, 't stuc ij s., iiij d. groot, als blijct bij certificacie des voirscreuen Dircx weduwe, hier nv ouergegeuen, valent xvij s., vj d. groot.

Der vrouwen van Gent, mede 't huys te reysen, tot teergelden xv Philips scilde, bij certificacie heeren Airnts van Gents, hier nv ouergegeuen, valent xxxv s. groot.

Joncfrouwe Spierincx, mede 't huys te reysen, viij Philips scilden, bij hair quitancie hier ouergegeuen, valent xviij s., viij d. groot.

Bij Jan van der Mije, Jan van der Lairsse betaelt voir Jan van der Huet een pair lairssen ende ij pair schoen ende een dousin hoes veteren, mede thuys te rijden, xxxviij groot. Item om een pair sporen, x groot. Den seluen Jan van der Huet gegeuen, bij beueel der testamentoirs, te teergelden xvij s. groot, als blijct bij Jans certificacie, die men hier nv dair off ouerleuert; valent xxj s. groot.

Jan Grenier gegeuen te huesschede bij meester Gillis, om dat hij die instrumenten ende anders, roerende den testamente, maicte ende screeff, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, xxx s. groot.

Noch xiiij dage in Meye bij Jan Grenier Joirkijn, die clerck, gegeuen, van een deel procuracien, vidimus van instrumenten, ende ander brieue an mijns liefs heren genaden van Bourgon-

gien, roerende Pier Wilsijn, hem mede te behelpen van der testamentoirs wegen in den lande van Ponthieu, een saluyt, valet iiij s. groot.

Vp sinte Martijns auont was Jacob Offus omboden van Delff in den Hage te comen bij den testamentoirs, om die juwelen ende cleynode ouer te zyen; voir sinen cost gegeuen xij groot. Ende dair noch een reyse ontboden Jacob voirs., Groesbeec ende Claes, die goutsmit; voir haeren cost ende reysen hem tsamen gegeuen vij s. groot, comt tsamen viij s. groot.

Alsso die testamentoirs begeert hadden an enyge notable legisten ende juristen raets van zekere punten dienende in den testamente, die dairomme ter begeerten van den voirscreuen testamentoren hem vergaderden, ende tsamen aten met een deel der testamentoren tot Ooltgens in den Dukelair, ende wart verteert des middages aldair dese voirgenoemde maeltijt v scilde, iiij groot, als blijct bij Oeltgens quitancie hier ouergegeuen, xij s. groot.

Dair wart gehouden eene dachuairde tot Noirtwijc, dair mijn genadige vrouwe die moeder, mijn heer van Oistreuant ende alle die andere testamentoren waeren, om tsamen ene reyse ouer te zyen alle 't gestant van den testamenten, te weten, van alle datter ontfaen ende wtgegeuen was, ende van iseluc datter noch te ontfaen ende dair tegens weder wt te geuen wair, vp dat sij hoir saken dair na souden weten te rechten; ende verteerden bynnen derdhaluen dach ende twee nachten, mits wagenhuyer ende anders, alsso die voirscreuen testamentoirs dair vp ene maeltijt veel verzoecks hadden van veel ridderscaps ende goede mannen, ende voir belleschier ende anders oncost dair in gerekent ende bij Geryt Potter betaelt, tsamen vj ℔, viij s. groot.

Twaloff dage in Decembri Jan Deym beuolen, dat hij betalen soude voir vij coipluyden, die gecomen waeren om te copen juwelen cleynoden, hairen alre gelach tot twee reysen, ende beliep tsamen viij s. groot.

Beatrys Colijns, mit noch twee ander vroukijn, een deel

zuluers ende pairlen gebroecken van caproenen ende beslagen mouwen, die mijnre vrouwen toe plagen te behoeren; hem tsamen gegeuen voir haren arbeyt ende te huyescheyde ij Peters, facit vj s. groot.

Twaloff dage in Merte, doe Say sijn eerste rekeninge dede, verdroncken tot Geryt Potters bij den testamentoren, mits dat dair 's middages sommige ende oic Say bleuen eeten, iiij s. groot.

Bij meester Gillis betaelt Adriaen, onderclerck in den register, van ij copien wten register te scriuen, dienende den testamentoren, j Rijnsschen gulden, valet iij s., ij d. gro.

Colijn, paedse, gegeuen tot teergelde, mede in den Briel te trecken bij mijnen heer van Oistreuant, xij groot; ende bij Willem Vloc betaelt voir sinen cost, dat hij in den Hage verteerdt hadde, een Pieter iiij groot, valent tsamen iiij s., iiij d. groot.

Thijs 's biechtuaders knecht, omdat hij totten ornamenten plach te zyen, gegeuen te huyescheyden, iij s. groot.

Mechtelt Wermbrechts betaelt, ende sij jairlix wten hofflande heeft ende hoir verscenen was, eer mijn genadige vrouwe offlinich wort, een jair renten xviij d. groot.

Vp sinte Jans auont te midzomer, doe Piere Wilsijn, rentmeester van Ponthieu, den testamentoren onderwijsinge van sijnre rekeninge dede van twee jair ende een vierendeel van een jair, alse van der rentmeesterscap voirnoemt, verdroncken an maleuyzeye ende an zoetwijn, xxviij groot.

Somme van meesterien ende van ander oncosten, roerende der reder hauen after gebleuen gedaen, wtgegeuen, beloipt tsamen xcix ℔, ij s., xj d. groot.

Ander wtgeuen in beuairden, offerhande, aelmissen ende anders, ter eeren Goids ende tot lichtenisse ende vorderscap der voirseider zyelen, etc.

De voirscreuen testamentoren, merckende dat die voirnoemde versceydene zyele behoirlic wair bedocht te wesen tot ewigen dagen in der heyliger kercken metten dagelixen gebedingen aldair, dat sij dair bij lichtenisse van haire pijnen gecrigen

mochte off zijs nootlic wair, hebben dair omme geordineert ende wel vast gemaict in der cappellen van mijns genadichs heren houe van Bourgongien in den Hage, dair onse voirscreuen versceydene vrouwe begrauen leyt, met goeden brieuen, die de deken ende capittel dair off gegeuen hebben ende in 't register van Hollant geleyt zullen werden ende tot ewigen tijden in bewaringe bliuen sall, te weten: ene ewige memorye van twaloffweruen 's iairs, telken met eenre vygelyen van negen lexsen ende ene zingende zyelmisse, ende sall geheten wesen een mensurnale, gelijcken dat blijkt bij den voirwairden, de de voirscreuen deken ende capittel dair off gegeuen hebben, als voirs. is, inhouden ende begrijpen, welke brieuen men hier nv ouerleuert; voir welk mensurnale sij ontfaen hebben ende sij weder beleggen sullen an ewigen renten, als blijct bij hoir quitancie hier nv ouergegeuen, de somme van xlv ℔ groot.

Dair wert ouerdragen bij den gemenen testamentoren, also blijcklijc is, dat die stede ende 't lant van IJselstein ende van Benscoip in voirtijden verderfflic gemaict sijn geweest met brande ende anders, 't welke geschiede bij gehengenisse van onse voirseider genadiger vrouwen, ende off hair zyele hier omme in node off belast wesen mochte, om die dan te vorderen ende te beth te helpen tot verlatenisse van der pijnen, die sij hier om lijden soude mogen, dat men geuen soude in rechter aelmissen, ende oic om die gene die 't verlies mede gehadt hadden, hoir herte ende consciencie te beth te vreden te scicken, der prochy kerken tot IJselstein ij½e Bourgongien scilden; dat clooster aldair l der scilden; dat gasthuys aldair l der scilden; ende der kercken van Benscoip j½e der scilden. Ende so sal men nochtans in elc van desen goidshuysen jairlix der voirseider zyelen gedencken met eenre redelicker memorien, gelijcken dat bij den heer van IJselstein geordineert is; maken tsamen ve scilden, 't stuc xxviij groot, die hemluyden betaelt sijn, als blijct bij der certificacien des heren van IJselsteins, die men dair nv off hier ouerleuert, valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij ℔, vj s., viij d. gr.

Den bealoten joncfrouwen van Westeroye, gelegen in den lande van Ghelre, hebben in hoeren geselscappe met hem besloten vrouwe Alijden van Hodenpijl, wijlen eer gehuwelict an Airnt van Rede, ende dair toe een van haeren dochteren, welke Airnt van Riede groet afterwesen hadde van sculden an der graefflichede van Hollant, bij zekeren bezegelden brieuen van hertoge Aelbrecht ende hertoge Willem, dair off de somme beloipt bij den seluen brieuen bouen achte hondert een ende vijfftich Engelsche nobele, hondert Vlaemssche nobele, ende drie hondert drie ende dertich Adelyensche scilden, van welker sculde des voirscreuen Airnts dochter, die Dieric van Riede, weduwe heren Airnts van Cruyningen met Zweder hoeren zoon de helfte van alle dese voirseide sculde buerde te hebben, nyet te myn hebben alle hoir deel van desen gelde samentlic ende voirsienlic bij hoeren brieuen der voirseider besloten vrouwe Alijden hoire moeder ende oude moeder vp gedragen ende ten eygen gegeuen van des sij dair off crigen souden, de welke vrouwe Alyde ende oic hoir pryorinne van haeren cloester hier omme zeer duen ende oitmodelike hebben doen versoeken ende vervolligen an den testamentoren ende te kennen gegeuen van dese sculden, ende hoe de voirseide Airnt in des graefflicheides dienst sijn leuen verloren hadde, begerende hier omme zeer oetmoedelike betalinge hier off te hebben, vp datten dienste Goids hier bij vermeret mochte werden; want dese gelden, die hier off comen souden, gaen souden totter tymmeringe van hoeren goidshuyse, dat onlanx begonnen ende toegeleyt was. So dat die testamentoren ansagen die redenen, die hier in staken, ende die grote sculden, die hier stonden bij goeden brieuen, ende oic dat die penninge, die hier voir betaelt souden werden, totter eeren ende dienste Gods bekeert souden werden, deden sij metter priorynnen van den voirscreuen cloester ende metter voirseiden vrouwen Alijden ouercomen ende namen ouer alle hoir voirseide brieuen van sculde, ende hebben hem dair voir gegeuen in rechter aelmisen, des hebben dit conuent angenomen tot ewigen dagen ene

jairlixe memorie te doen voir dese voirsceydene zyele allsulke als sij doen voir hair ouderen off gestornen zusteren bynnen den cloester zyelen, als bij der quitancie blijcken mach, die men dair nv hier off ouerleuert metten voirscreuen sculde brieue, de somme van l ℔ groot.

Oede ende Katrijnen, cloister vrouwen tot Rijnsburch, dochteren Jans van Zoelen, de welke Jan van Zoelen een arffnaem was van Huybrecht van Zoelen, sijnen broeder, also Huybrecht voir starff ende grote sculden afterlyet vpter graefflichede van Hollant, dair off de somme wel beliep de de voirseyden Huybrecht manende was, so van sculde ende scade, ter somme van wel iiij^{m} off v^{m} cronen, als blijct bij den brieuen ende cedulen, die dair off waeren ende men hier nv ouerleuert, van welker sculde ende scade dese ij voirseide vrouwen, die se van Jan hoeren vader voirnoemt ouergegeuen was met brieue, hier nv oic ouergegeuen, zeer oitmoedelic ende nairstelic vervolchden an den testamentoren, om hier off verrechtinge ende betalinge te crijgen; so dat die testamentoren inder wairheit bevonden, dat dese voirseiden Huybrecht om der graefflicheden wille van Hollant sijns vaderlicken erue onbruyc ende quyt geworden was, ende een edel man van geboirten was, hebben hier omme, vp dat de versceyden zyelen dair bij ontlast souden werden, gedadinct metten voirscreuen tween vrouwen dair dese eyssche ende sculde angecomen waeren, ende hebben dair vp alle hoir brieue ende cedulen hier off roerende ouergegeuen, als voirseyt is, ende hem tween is dair voir gegeuen eenwerff in ene maniere van rechter aelmissen; des hebben sij in haeren gebede angenomen alle hoir beyder leuen lang de voirsceydene zyele ende hair mede deelachtich gemaict alle hoir beyder verdiente in lesen, bidden, vasten, waken, penitencien te doen, ende voirt in alle de weldaet, die sij in hair oirde verdienen sullen mogen; als blijct bij hoir quitancie, ende men hier nv metten voirscreuen brieue ouerleuert, de somme van xl ℔ groot.

Geryt van Strijen, ridder, heer van Zeuenbergen was, die

sijn saken also gelegen waeren dat hij hem seluen niet bedragen en conde, also wel in clederen als in eten ende in drincken, mar leet kenlic gebrec: so dat die testamentoren ter eeren Gods ende alle ridderscappe, marckende dattet hem noitlic was geholpen te wesen, hebben hem doen geuen bij den groten prioir in rechter aelmissen ende in testament, vp dat oic die versceydene zyele, off die dair enige reden toe gehadt mochte hebben tot sijnen commer, des te beth lichtenisse soude crigen, offs hair noit wair, te weten tot drie tijden: die eerste reyse c Bourgongien scilde, bij sine quitancie, ende totter ander reyse xl Rijnssche gulden, als blijct bij der quitancie die die voirscreuen prioir van den xl Rijnsschen gulden gegeuen heeft, ende ter derder reyse l Bourgongien scilde; tsamen j½c scilden ende xl Rijnsschen gulden, den gulden iij s., ij d. groot, ende den scilt te ij s., iiij d. groot, valent xxiij ℔, xvj s., viij d. groot.

Des gelijcx een sijnen knecht, geheten Heyn van Eyck, die hem lange gedient hadde ende alrehande gebreke vervolghde van sculde, die onse voirscreuen vrouwe hem sculdich geweest soude hebben, dair hem voir gegeuen is ende dair hij van allen eysschen quytsceldinge off gedaen heeft, als bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, x Bourgongien scilde; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxiij s., iiij d. groot.

Item voir Gillis, den cock mijns heren van Beijeren, die in Engelant gedoot wert, dair voir gegeuen bij den prioir, om iiijc zielmissen voir hem te doen, iiij Pieters, 't stuc iij s. groot; ende sinen magen ende vrunden ter zoenen ende ter beteringe bij den testamentoren gegeuen, als die quitancie, die men met anderen bethone hier nv ouerleuert, inhout, bij den prioir voirs. lxxx Philips scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent tsamen ix ℔, xviij s., viij d. groot.

Broeder Claes van Duvelant, bacheler in der heyliger scriften, vervolghde zeer duen an den testamentoren ende ghaff hem luyden te kennen, hoe onse versceydene vrouwe hem toegeseit hadde te hulpe te comen 's iairs met l Rijnsschen gul-

den, ter wijlen dat hij ter scholen leggen soude ter tijt toe dat hij doctoryzyert soude werden, ende dair hij bij hoeren leuenden liue een termijn off twee off ontfaen hadde, 't welke onsen lieuen neue ende heer, die graue van Oistreuant, getuychde. Ende want dese voirscreuen broeder Claes courts ene grote maeltijt geuen ende een statelike feeste tot Colen houden soude, dienende tot sijnre doctoirscap, so is hem dair tot hulpe der voirseider sake gegeuen, ende vp dat hij der zyelen dair bij gedencken sall in sijnre deuocien, 1 Rijnsschen gulden, 't stuc xxxix groot, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen; valent viij ℔, ij s., vj d. groot.

So is geordineert bij den prioir, dat men gegeuen heeft alle den biddende oirden in Hollant ende in Zeelant, tsamen xv oirden, elcx v Arnoldus gulden. Ende beloipt tsamen, geliken die quitancien dair off inhouden hier nv ouergegeuen, lxxv gulden, 't stuc xx groot, facit vj ℔, v s. groot.

In 't coutste van den wyntter anno xxxvij gedeylt ende gegeuen om Goids willen bij der vrouwen van den Abeele ende bij Leeuwe van der Mije den armen huysgesitten in den Hage ende te Sceueninge 1 Philips scilden, gelijc die quitancie dair off hier nv ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Heer Jacob van Noirde voir een bedeuaert te doen te Colen ten Drien Coningen, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xv scilden; valent, 't stuc te ij s., iiij d. groot, xxxv s. groot.

Jan van der List voir een bedeuaert te doen ten heyligen bloede te Wilssenack, xv scilde, mits den offerpenning, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen iuhout, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv s. groot.

Item Gerytkijn Goetlijff voir een bedeuaert 't sinte Joosts te doen, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x scilde, facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxiij s., iiij d. gro.

Adriaen die bastairt gegeuen voir ene bedeuaert voir mijnre vrouwen te doen t' sinte Jacobs te Compostel, hondert Bour-

gongien scilden. Ende eer hij reysde, t' sijnre noturft hem gegeuen noch x der scilden, tsamen cx scilden, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xij ℔, xvj s., viij d. groot.

Also den clooster van den Jacopinen in den Hage gegeuen worden bij den testamentoren een deel mijnre voirseider vrouwen stec mouwen ende anders, dair sij zyelmissen om doen souden, als voir geroert staet, so ist te weten, dat die grote prioir dair off heeft doen maken vj schoen corporalen, om die voirt te ordineren Gods diensts mede te doen. Ende hebben gecost van maken mit pairlen, knopen ende anders dair toe dienende, bij den prioir betaelt, x s., x d. groot.

Gegeuen om Goids willen den bakelare broeder Willem van der Eeso xij Philips scilden. Ende noch een meester in der godtheit van der Predicair oirden wt Vrancrijc gecomen, genoemt meyster Jan Grawerstein, om cappen mede te copen, also hij zeer naict was, ende anders t' sijnre noturft oic x scilde, beloept tsamen, als bij der certificacien broeder Jan van Necks, die dese aelmisse kundich is gegeuen te wesen, hier nv ouergegeuen, valent lj s., iiij d. groot.

Der kerken van Scheueninge ende den armen aldair tsamen om Gode gegeuen, gelijc hair quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x scilde, te ij s., iiij d. groot 't stuc, valent xxiij s., iiij d. groot.

De kerck van der Hage was in tijden voirleden gegeuen van mijnre vrouwen voirnoemt tot hoire tymmeringe te hulp iij^{c} scilde, te weten, alle jair l scilde ter tijt toe dat sij betaelt waeren; dair sij off betaelt waeren bij Jan Ruychrock ende Jan van der Mije, als clercken mijnre vrouwen in hair tresoryen, so dat der seluer kerken noch gebraken ij^{c} scilde. Dair off is geordineert, datter mijn heer van Oistreuant off betalen sall l scilde, ende die testamentoren in rechter aelmissen j½^{c} scilde, gelijc hair quitancie dair off inhout, ende men hier nv ouerleuert; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xvij ℔, x s. groot.

Bij den prioir ende Jan van der Mije gegeuen desen navolligenden personen, om haeren honger ende commer te stoppen, als blijct bij die certificacien van den voirscreuen prioir ende Jan, hier nv ouergegeuen: joncheer Heynric Gompelman mijns heren van Oistreuant gecoft Aelbrecht die Heydens strijpten tabbert, ende hem die gegeuen in testament, ende coste vj½ scilden. Ende joncheer Willem van Cranenburch gegeuen in testament, een maerze mede te copen, iiij scilden, ende na noch j½ scilt. Geryts wijff van Raephorst, vijff scilden. Mijn heer van Helsinghen, bij Florys van Kijffhoeck, ij scilde. Coptgen Lazarus, iij scilde. Jacob Marre van Dordrecht, ij scilden, ende na noch j scilt. Dammes Dammes zoons wijff mit veel kynderen, iij scilde. Item Jannes, die molenaer, j½ scilt. Cleyn Airntgen, iij scilde. Jacob Aecht, iij scilde. Ghijsbrecht Gillis zoon, mit een oge, iij scilde. Ewout, stoeldraijer, iij scilde. Die oude Pier Bat, iiij scilde. Oell Gillis zoon, iij scilden. Volemes Steyn, ij scilde. Louwe die smit, iiij scilde. Bet Beth, ij scilden. Joncheer Willem, ij½ scilt, te hulp een tabbert mede te copen. Baerte Geryt Nagels, iiij scilde. Een arm mensch, Jordijn, ij Pieters. Heyn van Beest, j scilt ende noch j scilt. Hantel, v scilde. Jan van Keppel, iiij scilde. Jan van Poelgeest, v scilden. Coman Symon, iij scilden. Gubel Reyniers zoon, iij scilde. Florys van Vlyet, iiij scilde. Dirc Woutter, ij scilde. Meester Jan, busschieter, iij scilde. Fye Ghijskijns, ij Pieters. Alyd zuster, ij scilden. Bitter, iij scilde. Maryette, ij Pieters. Alyt Pouwels, ij scilden. Lammen wijff van Aemsterdam, ij scilde. Drie arme zeeluyde gegeuen om Gode in der raetcamer, iij Arnoldus gulden. Griet van Scheueningen, ij scilde. Dat Walssche arme wijffkijn, dair die vrouwe van Santes voir bat, iij scilde. Dirk Hagens zoon in 't gasthuys, iij scilde. Goids Alyt, ij scilde. Een arm Gelres wijff, dair mijn vrouwen van Hoichtwoude voir bat, ij scilde. Bij Geryt Potters wijff in een arme craem, ij scilde. Bij jonge Jans wijff van der Mije, j½ scilt om Gode gegeuen. Pieter Jans zoon, die hem beclagende was mijnre genadige vrouwe

zaliger gedachten om 't gelt van enen zuuerlicken scaecxspeel, dat hij hoir genaden gecoft hadd: hem dair voir gegeuen ende om Goids willen, ij Pieters. Den pryoir ende cloester t'Zericxee gegeuen om Goids willen, iij Philips scilden. Jan Platuoet Wingertsman, ij scilde. Item Wiuen, xx groot. Goids Mosch, ij scilden, ende na noch j scilt. Hastgen om Gode gegeuen, een roc om te copen, v scilden. Bij den prioir Geryt Gouerts zoon, om Gode ij scilden. Der Jacopinen cloester in den Hage gegeuen om Gode een deel canthouts mede vp te doen voeren tot hoire tymmeringe behoeff, ij Pieters. Heyn, camerling, also hij claechde, dat hij in voirtijden broot gecoft hadde voir mijnre genadiger vrouwen honden zaliger gedachten, dair hij noch onbetaelt off was, also hij seyde, ende alsoit een arm knecht is, hem dair voir gegeuen iiij scilde. Dirc Heynric zoon, die maelre, claechde, hoe hij in voirtijden verleyt hadde voir mijnre genadiger vrouwen, bij beuele heren Jans van Heemsteden, omtrent vj scilden, dair hij geen betalinge off gehadt en heeft; ende alsoit een arm man is, die den brootsack nauwe ontlopen en is, hem gegeuen in rechter aelmissen iiij scilde. Rembrant Foye gaff den testamentoren te kennen sijnen noit, hoe hij in Eemderlant geweest hadde met Willem den bastairt van Beijeren ende dair gevangen geweest hadde ende all 't selue verloren dat hij ter werelt hadde: hem gegeuen in aelmissen tot hulpe sijnre vangenisse mede te betalen, iiij scilde. Bij den deken van der Hage enen armen clerc gegeuen om Goids willen, iij Bourgongien scilde. Fie moeder, bij begeren van enigen, iij scilden, ende Florys, een ander arm knecht, ij Pieters. Onser Vrouwen tot Wilsveen, tot hulpe van eenre aluen ende een cassuffle mede te copen, vj Bourgongien scilden. Also jonge Walrauen in heymelicheden te kennen gaff enige van den testamentoren ende Geryt Potter sijn ellendich ende scarp gestant, dat hem ende sinen wiue aen stont, die van twee kijnderen tevens beuallen was, ende mits den laste van der sterfte sijn broet niet wynnen en conde, so wert hem gegeuen in rechter aelmissen, iij scilde. Ghijs-

brecht Geryts zoen, die lange tot Hamburch gevangen gelegen hadde, tot sijnre lossinge te hulpe, v schilde. Noch Jan Diericx zoon, des gelijcx oic tot sijnre vangenisse te hulpe, v scilde. Een ander arm geselle, geheten Brant Jans zoon, van Aemsterdamme, om Goids willen, oic geuangen, iij scilde. Noch een arm vreemdt clerc, een Rijnsschen gulden van iij s., ij d. groot. Een arm monick van der Predicair oirden, bij den prioir, de zeer naect was, om hem enen rock te copen: des nam hij an, de versceydene zyel alle sijn leuen in sijn gebet te hebben: vj Bourgongien scilde. Huychgen Hoin, die arm was, j Bourgongien scilt. Een ander arm vrouwe, ij scilden. Een arm priester, een Wael, ij scilden, ende geen Duytsch en conde. Noch vp een ander tijt iiij arme zeeluyde, die anderhaluen dach in der zee gedreuen hadden, als sij seyden, tsamen iij Bourgongien scilde ende ij Pieters. Adriaen vp die Gheest, j Arnoldus gulden. Blinde Betten, j Arnoldus gulden. Een arme jonge dierne, die vptie Gheest vergicht lach in allen leden, tot hulpe j Bourgongien scilt. Comt tsamen alle die percelen van desen punte, den scilt te ij s., iiij d. groot, den Pieter te iij s., den gulden te xx groot, xxv ℔, xj s., iiij d. groot.

Also mijn voirseide vrouwe begeert hadde begrauen te wesen t' sinte Martijnsdijc in der kercken tot Haeftinge; ende ouermids den groten cost ende oncost, die dair om gedaen sonde hebben geworden, so wort om alles besten wille ouerdragen bij mijnre genadiger vrouwen der moeder ende den testamentoren, dat hoir voirs. lichame geuoert wort in den Hage ende aldair in der cappellen begrauen; des die deken ende canonieken van der kercken tot sinte Martijnsdijc hem des beclaechden an den testamentoren, dat hoir lichaem aldair niet begrauen en wair, dat hair collegium zeer dair in vercort waer van offerhande ende anders dair toe dienende; dair die testamentoren off dadingden mitten deken ende canoniken, ende hem dair voir gegeuen vj^{c}. Philips scilde in rechter aelmissen. Ende daer heeft mijn heer van Oistreuant voirt van sijns selfs goede

toe gedaen; so dat men aldair alle dage tot ewigen dagen een singende misse 's dages singet, haire zyelen te troesten ende te hulpe; bij certificacien Jans van der Mijen ende Jans Ruychrock hier nv ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, lxx ℔ groot.

Kerstgen van Huete, die in tijden voirleden, als hij seyde, om mijnre vrouwen wil te Romen gereyst was, hem dair voir gegeuen, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeven, in rechter aelmissen, v scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Broeder Kerstiaen ter Goude, gairdiaen van der Mynrebroederen cloister aldair, tho hulpe hoire tymmeringe van der voirscreuen cloister, gegeuen in aelmissen, ende vp dat sij dair bij gedencken sullen der versceydenre zyelen in hoeren getijden ende bedingen, bij sijnre quitancie, x Bourgongien scilden, facit xxiij s., iij d. groot.

Enen eerbaren bacheler in der gotheit van der Predicair oirden, genoemt broeder Heynric Smit, anders genoemt Mijn Vrunt, opdat hij in sijnre memorien hebben soude altijt dese versceydene zyele, mits zekere missen die hij specialic voir hair lesen soude, om Goids willen gegeuen, bij sine quitancie hier ouergegeuen, xxx s. groot.

Een ander eerbair religieus van sinte Benedictus oirde, genoemt heer Jan die Bruyn, ende in sijn goidshuys nyet wel tot sinen wille wesen en mach, mits der discencie die in der kerken van den gestichte ene wijle gestaen heeft, oic voir missen die hij voir dese voirnoemde versceydene zyele doen sall, x s. groot. Ende also hij zeer naect was in gewade, ende van eerbaeren staete altijt geweest was, tot hulpe van enen tabbert, om Goids willen, vij s., vj d. groot, maict taamen, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, xvij s., vj d. groot.

Enen priester van der Predicair oirden, geheten broeder Jan van den Heyligen Geest, oic voir missen, dair hij last off nam te doen voir dese voirscreuen versceydene zyele om ge-

nade te verweruen, bij sine quitancie hier ouergegeuen, x s., viij d. groot.

Noch enen anderen notabilen priester van der seluer oirden, meyster in der gotheit, genoempt broeder Coenraet Biscop Dorp, om speciale commendacien voir dese voirseyde zyele te doen, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, viij s. groot.

Jan die Fraen was eysschende veel sculden, dair die somme van sinen eyssche off beloipt ix^{m} vij^{c} xlv ℔, xj s., xj d. Henegouwse munte, als sijn bethoen, dat dair off is, inhout. Dair die testamentoren hem vp antwoirden, alsoo 't van dienst ende anders roerde, dat sij dair niet toe gehouden en waeren hem dair off enige betalinge te doen, mar gauen hem om sijnre armoede will te teergelde ende in rechter aelmissen, xxv scilden, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Dirc die Fraen, die mede met eenre supplicacie sculde eysschende was, roerende sinen wiue, dair off de somme beloipt xiiij^{c}xxxvj ℔, vj s., v d. payments voirnoemt: hem dier gelijcke te teergelde gegeuen, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x scilde, te ij s., iiij d. groot 't stuc. Want die testamentoren in alsulke sculde te betalen niet treden en wouden. Valent xxiij s., iiij d. groot.

De selue Jan ende Dirc quamen hier na omtrent ij jair geleden noch in den Hage, vervolligende an den voirseiden testamentoren, ende gauen hem te kennen, hoe sij beyde om deser voirseiden sculden wille broetganc geworden waeren, ende geerden noch zeer wterlic betalinge te hebben; van welker sculde die testamentoren genen last an nemen en wouden te betalen; mar want sij wel vernamen, hoe scarp het hem beyden stont, deden sij hem geuen om mede t' huys te trecken, in rechter aelmissen, Jan xx scilde, ende Dirc x scilden, bij hair quitancie hier ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, iij ℔, x s. groot.

Bij Jan Ruychroc, den priester van Voirhout, voir sijn offerhande, also mijn vrouwe in sijn prochye offlinich wert,

hem gegeuen vj Wilhelmus scilden. Der kerken aldair, iij der scilde; ende den coster enen scilt; tsamen x Wilhelmus scilde, bij Jans certificacie hier nv ouergegeuen. Valent, 't stuc iij s., iij½ d. groot, xxxij s., xj d. groot.

Somme van bedevairden, offerhanden, aelmissen ende anders, ter eeren Gods ende tot lichtenisse ende vorderscippe der voirseyder zyelen wtgegeuen, beloipt tsamen ijᶜxcvij ℔, xij s., j d. groot.

Ander wtgeuen den huysgesinde ende dienren mijnre voirseider vrouwen in testamente ende arbeyts loin.

Eerst heer Airnt van Gent, meester ridder was, in testament lx Philips scilde, gelijc sijn quitancie inhout, die men hier bij ouerleuert, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vij ℔ groot.

Jan van Kelle, mitter sculde die hij eysschende was na inhout van zekere brieuen, die hij hadde van mijn genadige vrouwe, inhoudende xcix cronen, dair aff copie is gescreuen in sijnre supplicacie, die men hier bij ouerleuert. Hem dair voir tsamen gegeuen, gelijc sijn quitancie inhout ende men nv ouerleuert, c Phillipus scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Meester Aelbrecht Adriaen's bastairts zoon, die veel sculden in brieuen gebreken van sijns vader wegen an der graeflicheit, dair die testamentoren hem niet off en bewonden, mar hem gegeuen in testament ende in aelmisse, om noch ij jaren mede ter scholen te leggen tot Colen, cxx Rijnsschen gulden, gelijc sijn quitancie inhout, die men hier bij ouerleuert; facit, 't stuc iij s., iij d. groot, xix ℔, x s. groot.

Gillis Heynricx zoon, pentier, gegeuen in testamente ende voir sinen dienste, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xx Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xlvj s., viij d. groot.

Dirc van Rijn gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout ende hier nv ouergegeuen, xx Philips scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xlvj s., viij d. groot.

Vryese, die cock, anders geheten Willem Martijns zoon, voir sijn supplicacie roerende van eenre vangenisse, ende oic voir sinen dienst ende anders tsamen hem gegeuen, bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, xl Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iiij ℔, xiij s., iiij d. groot.

Goidscalc Claes zoon, cock, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xxxv Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iiij ℔, xx d. groot.

Dirc Willems zoen wter Wairderob, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie ouergegeuen inhout, xxxv scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, iiij ℔, xx d. groot.

Die joncfrou van Aelburch, joncfrou Spierincx, die mijnre vrouwen lange eerbairlicken gedient hadde, ende haer zeer weynich gegeuen was, so dat mijn vrouwe voirnoemt voir hair doot in 't leste van haeren liue den testamentoren beual, dat sij ze wel lonen souden, ende mede so batter mijn genadige vrouwe die moeder voer: so is dat hoir hier voir gegeuen is in testament, gelijc hair quitancie inhout, bouen een tabbert, een huyeck ende een caproen, hoir mede gegeuen, gelijc voir in dit boeck staet, noch dair toe v^{c} Arnoldus gulden in gelde, als blijct bij hair quitancie hier nv ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Jan van Cleue gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout ende men hier nv ouerleuert, xxv Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent lviij s., iiij d. groot.

Florys van Clootwijc gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xxv Bourgongien scilde, te ij s., iiij d. groot 't stuc, valent lviij s., iiij d. groot.

Jan van Gelre, cock, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xx Philips scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlvj s., viij d. groot.

Ectoir Backer gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xx Bourgongien scilden, te ij s., iiij d. groot, valent xlvj s., viij d. groot.

Jan Huygen zoon gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xx Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xlvj s., viij d. groot.

Woutter, stalmeester, gegeuen, mitter sculde die hij eysschende was, als sijn supplicacie ende quitancie inhout, lv Bourgongien scilde, ende men hier nv ouerleuert, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vj ℔, viij s., iiij d. groot.

Drie pijppers ende een trompet waeren gegeuen tsamen in testament, gelijc hoir quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xl Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iiij ℔, xiij s., iiij d. groot.

Voppe, die men seyt dat een heymelic bastairt te Hollant was, gegeuen in testament een halue huede om te copen, gelijc sijn quitancie inhout hier nu ouergegeuen xxxvij scilde van ij s., iiij d. groot 't stuc, valent iiij ℔, vj s., iiij d. groot.

Mijnre genadiger vrouwen zaliger gedachten biechtuader, broeder Pouwels, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, l scilde van ij s., iiij d. groot 't stuc, valent v ℔, xvj s., viij d. groot.

Zuermont, die mijnre vrouwen lange gedient hadde, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, l scilde van ij s., iiij d. groot, valent v ℔, xvj s., viij d. groot.

Also mijn genadige vrouwe den Jacopijnen clooster in den Hage besproken hadde enen roden gulden tabbert, ende den selnen tabbert mede besproken hadde der cappellen in den Hage: so is te weten, datter een tabbert meer besproken was danre waeren: des der cappellen gegeuen den tabbert voirseyt, gelijc voir in 't boec geroert staet; ende dat clooster voirseyt hebben hem dair in goedertieren gemaict, ende lyeten den testamentoirs dair mede begaen, diere hem voir gegeuen hebben tot hoire tymmeringe te hulp, ij^{c} Pieters, stuc xxxvj groot, gelijc hoir quitancie inhout, die men hier bij ouerleuert; facit xxx ℔ groot.

Bij Jan van der Mije ende Jan Ruychroc, joncfrou Haestgen, camerwijff, gegeuen dat derdendeel van den coffer mitten ranssen voirs., ende dat derdendeel van den bereyt coffer, gelijc voir in dit boec geroert staet; ende noch hier toe gegeuen in testamente an gelde 1 scilde, gelijc hoire beyder certificacie inhout, die men hier bij ouerleuert, 't stuc ij s., iiij d. groot; valent v ℔, xvj s., viij d. groot.

Also mijn vrouwe tot veel tijden den abt van Middelburch om pairde plach te doen bidden, ende aengesyen dat die pairde van geesteliken goede gecomen waeren, ende om die consciencie te vrijen, so wasser noch een teldende pairt, dat die abt hair gegeuen hadde, dat hem weder 't huys gesent wart, gelijc voir in dit boeck geroert staet; ende hem noch hier bouen gecoft ende gegeuen in testamente, vp dat hij der versceydenre zyelen in sinen Goidshuysen te beth gedencken soude, een geestelic cleynoit, ende wort gecoft om viij Engelsschen nobel, als blijct bij der certificacien broeder Jans van Neck, hier nv ouergegeuen, dair dit cleynoit bij gecoft wert; 't stuc viij s. groot, valent iij ℔, iiij s. groot.

Also die testamentoren tot veel tijden veel moeijenisse ende arbeyts gehadt hebben mijnre vrouwen testamente te volbrengen na hoire begeerten, dair sij haer vermogen truweliken ende volcomelicken in gedaen hebben na hoire machten, so ist, dat die mogende voirstynne vrouwe Margriete van Bourgongien, grauynne van Henegouwen, van Hollant ende van Zeelant, etc., mijnre genadiger vrouwen zaliger gedachten vrou moeder, ende mijn heer van Oistreuant, die de twee ouerste testamentoren sijn, die te samen ouerdragen sijn, dat elc van den anderen testamentoren, te weten, die heer van IJselstein, here Florijs van den Abele, die grote prioir meester Gillis van Wissenkerke, Florys van Kijffhoec, Jan van der Mije in den name ende ter begeerten mijnre vrouwen der moeder, ende Jan Ruychroc in den naem ende ter begeerten mijnen heer van Oistreuant, dat dese testamentoren hebben sullen elcx voir hoeren arbeit ende moijenisse x marck zul-

uers; ende beloipt all tsamen lxx marck suluers, die marck gerekent voir viij Pieters, den Pieter iij s. groot; beloipt all tsamen, gelijc hair quitancien inhouden, die men hier bij ouerleuert, ende bijsonder een quitancie van meester Gillis voirnoemt, die oic spreect vp enen punte hier after volligende in den wtgeuen van den bodelonen, belopende liiij saluyten, lxxxiiij ℔ groot.

Des gelijcx Geryt Potter, die tot veel tijden gereyst hadde van der testamentoren wegen in Brabant, in Arthois, in Vlaenderen ende dair omtrent an mijnen genadigen heer van Bourgongien off an sinen kancelier, roerende den testamente, ende voirt alle die supplicacien die in den voirscreuen testamente ouergegeuen sijn, ende mede alle die selue quitsceldingen, quitancien ende andere certificacien, die de voirscreuen testamentoren behoeuen van 't selue, dat sij bij Geryt voirnoemt hebben doen wtgeuen, weder heeft doen scriuen, besegelen ende voir die voirscreuen wtgegeuen gelden geworuen ende gecregen heeft: so is hem voir sinen voirleden arbeyt bij den voirscreuen testamentoren toegeseyt in 't jair van xxxviij, ten wair off hij in toecomenden tijden meer verdiende, viij ℔ groot, ende sinen clerc in der maten voirnoemt xx s. groot. Comt tsamen ix ℔ groot.

Heer Jacob van Noird hadde tot veel tijden onlede gehadt, roerende den testamente, also hij alle die instrumenten maicte van alle die juwelen ende van anders die rede haue die dair gevonden wert, ende oic van anders datten voirscreuen testamenten aengaen mochte, dair dycwijl ende veel om reysde wt Zeelant in den Hage, so dat hij vast veel costen ende moijenisse dair omme hadde, voir welken coste, arbeit ende moijenisse hem gegeuen is, als blijct bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, xxxv Bourgongien scilden; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, iiij ℔, j s., viij d. groot.

Bij broeder Jan van Neck, enen wiue van Wtrecht, genoemt Kerstine, die hair vermat mijnre voirseider vrouwen bastairts zuster te wesen, ende mijn voirseide vrouwe begoert

hadde, dat men haer ende hoer dochter goet doen soude: so is te weten, dat men die moeder gegeuen heeft enen zwarten tabbert, als voir in 't boeck geroert staet, ende voir hoir dochter, om die dair mede te brengen in 't besloten zuysterhuys in den Hage, ende professie dair te doen, hair gegeuen in testamente anderhalff hondert scilden, gelijc die certificacie des voirscreuen broeder Jans, die men hier ouerleuert, inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xvij ℔, x s. groot.

Jan van der List, toirtijsdrager, mit sinen wiue, die mijnre voirseide vrouwen een wijl tijts zogede, hem tsamen gegeuen in testament, gelijc hoir quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xxxv scilde, facit iiij ℔, xx d. groot.

Gerytgen Goedelijff, toemloper, was gegeuen in testament, bouen cussen ende wagenclede die hem gegeuen sijn, als voir in dat boeck gescreuen staet, dair toe, als sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xxv scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent lviij s., iiij d. groot.

Willem van Lopick, bode, was gegeuen in testamente, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, xxx Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iij ℔, x s. groot.

Grote Zeuwe, poirtier, was gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, xxx scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, iij ℔, x s. groot.

Heyn, stalmeester, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xxx scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iij ℔, x s. groot.

Tis te weten, dat die camerlinge, hier na gescreuen, den testamentoren een supplicacie ouergauen, roerende hair begeerten van een deel tabbairden, die mijnre vrouwen toe plagen te behoeren, die sij meenden dat na hoeren rechten hemluyden toebehoeren soude; des die testamentoren mit malcander ouerdroegen, ende gauen hem in testament voir hoeren eyssche elc xl Arnoldus gulden, te weten: Reyntgen, camerling, Woutter, camerling, oude Walrauen, jonge Walrauen, Heyn, camerling, ende Claes, borduyer wercker; belopende dese voirscre-

uen vj camerlingen elcx xl gulden: maict tsamen ij°xl gulden, 't stuc xx groot; hem die betaelt, gelijc hoir quitancie inhout, die men hier bij ouerleuert; facit xx ℔ groot.

Die discantieres mijnre voirseider vrouwen plagen te wesen, gegeuen in testament, te weten: Vrbaen xv scilde, Cloot v scilde, bij hoir quitancie hier ouergegeuen, ende Mol v scilde, bij certificacie van meester Gillis hier nv ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent lviij s., iiij d. gro.

Jan Poelet Freutmeesters, clerc van Henegouwen, in testament ende voir sijn reysen ende arbeit, die hij tot veel tijden gedaen hadde, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xv Peters, 't stuc iij s. groot; valent xlv s. groot.

Die joncfrou van der Marwede gegeuen in testament bij Floris van Kijffhoec, xxv scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, gelijk hoir quitancie inhout hier nv ouergegeuen; facit lviij s., iiij d. groot.

Mijn voirseide vrouwe was sculdich ten Heyligen Bloede te Bergen een glas porcij; den glaesmaker dair voir betaelt ende aldair gesent in testamente xx Philips scilde, gelijk sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlvj s., viij d. groot.

Herman Beyntgen, gegeuen in testament, so hij lange gedient heeft, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xxv scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent lviij s., iiij d. groot.

Willem wten Zomerstall, aelmessenier, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xv scilden van ij s., iiij d. groot 't stuc, valent xxxv s. groot.

Nyese moeder in 't waschuys, lauenierster, gegeuen in testament, gelijc hair quitancie inhout hier ouergegeuen, xvj scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxvij s., iiij d. groot.

Airnt van Kuyck gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xvj scilden; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxxvij s., iiij d. groot.

Ewout Jans zoon, camerling, gegeuen in testament, bouen den roden tabbert hem gegeuen sonder mouwen, als voirscre-

uen staet, dair toe xx scilden, gelijk sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlvj s., viij d. groot.

Lubbrant, bontwercker, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxxvij s., iiij d. groot.

Zeeutgen, die bode, was gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, xv scilden, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxxv s. groot.

Heinryc van Dolre van Wageninge gegeuen in testament ende tot hulpe sijn bedeuairt t' sinte Jacobs in Galissien, gelijc sijn quitancie inhout, die men hier nv ouerleuert, xiiij scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxxij s., viij d. groot.

Jannes, die coster plach te wesen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xv scilden; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxxv s. groot.

Hubrecht van Zoelen, die met sijnre supplicacie der graefflichede van Hollant veel sculde eysschende was, etc., ende omdat hij arm was, hem gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xv scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv s. groot.

Meester Willem van Toll, cappellaen, was gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xv scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxxv s. groot.

Broeder Jan van Heemvlyet, cappellaen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xv scilde; ende dair toe een breuier; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv s. groot.

Heer Dirc Wouman, cappellaen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xv scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxxv s. groot.

Guekijn, coster, was gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xij scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxviij s. groot.

Woutter Heynricx zoon, die mijnre vrouwen lange gedient

hadde, hem tsamen gegeuen in testament, xx scilde, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlvj s., viij d. groot.

Woudenburch, hayckier, die lange jaren gedient heeft, hem gegeuen in testament xxv scilden, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout; valent 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Den broederscip van den Heyligen Bloede tot Leyden gegeuen in testament xiij scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxx s., iiij d. groot.

Gebel Reyniers zoen, mijns joncheren knecht van Brederode, de in voirtijden der voirsceydenre voirstynnen gedient hadde, ende also hij cranckelic dair off geloont was, so is hem toe geschict ende gegeuen voir sinen dienst ende arbeit, als sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xij Bourgongien scilde; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, xxviij s. groot.

Die amme tot Keynoit, de mijnre vrouwen zogede, genoemt Johanne Gastijne, gegeuen in testament, gelijc hoir quitancie hier ouergegeuen inhout, xiij scilde; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, xxx s. groot.

Geryt van Herler gegeuen in testament, om dat hij arm is, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xij scilde, te ij s., iiij d. groot, xxviij s. groot.

Hans, toirtijsdrager gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergeleuert inhout, xij scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxviij s. groot.

Willetgen Jagers was gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, xij scilden, te ij s., iiij d. groot, xxviij s. groot.

Brandekijn, backer, gaff ouer den testamentoren in een supplicacie van veel gebreecken die hij hadde an der graefflichede, daer hem die testamentoirs niet off en onderwonden; mar om dat hij een scamel arm man was, so gauen sij hem in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xxv scilden; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Wolffaert van Oesterlant gegeuen in testament, een tabbert om te copen, x scilde, also hij der voirseider vrouwen gedient hadde ende hij 's wel behoeffde; valent, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxiij s., iiij d. groot.

Cornelis Heynrycx zoen, anders geheten Oude Woute, kercmeester t' sinte Martijnsdijc, gegeuen in testament ende voir coste, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilden; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxiij s., iiij d. groot.

Broederscip van sinte Jacob in den Hage gegeuen in testament, gelijc hoir quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Dat beslotea nonnen clooster ter Goude, gegeuen in testament een casuffel, die voir in 't boec geroert staet, ende dair toe an gelde, gelijc haer quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Dat zusterhuys ter Goude gegeuen in testament, gelijc hair quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, facit xxiij s., iiij d. groot.

Den priester sinte Anthonis in 't Hage hout, gegeuen in testament om Gode vj scilde; ende broeder Willem iiij scilde; facit tsamen x scilde, gelijc hoir quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Staeskijn van Kedichem, om dat hij van den goeden gecomen is ende verarmt is, hem gegeuen in testament x scilde, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Heyn Dirc, mijns heren zoen, gaff ouer den testamentoirs een supplicacie, inhoudende van veel gebreken die hij hadde an der graefflichede, dair hem die testamentoren nyet off en onderwonden; mar hebben hem gegeuen in testament, om dattet een arm scamel man is, x scilde, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxiij s., iiij d. groot.

Jan Woutterkijn, die de cleyn coeken leuerde, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout,

x scilden, facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Willetgen, onderkock off backer, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxiij s., iiij d. groot.

Gillis, valkenier, gegeuen in testament, ende voir sculde die hij eysschende was, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, ix scilde, facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxj s. groot.

Lamkijn, jager, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, viij scilden; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xviij s., viij d. groot.

Hannekijn, pasteije backer, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, viij scilde; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xviij s., viij d. groot.

Phillips Claes zoon in 't Berchoff gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vij scilde; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xvj s., iiij d. groot.

Cornelis Dobbelair vten lardier, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, vj scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Claes Grijp, die 't cruyt bewairde, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, vj scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Meeus Airntszoon, vleyschouwer, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, vj scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Claes Hooffdijc, onderkock plach te wesen, gegeuen in testament ende tot hulpe sijn bedeuairt 't sinte Jacobs in Galissien, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, vj scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Reyntgen, tortijsdrager plach te wesen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xiiij s. groot.

Jacob van Ouermaze gegeuen in testament, gelijc sijn qui-

tancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xiiij s. groot.

Angustijn, cock plach te wesen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde; facit, ij s., iiij d. groot 't stuc, xiiij s. groot.

Andries Hoeft gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Bij Jan Ruychroc Heyl, moeder t' sinte Martijnsdijc, gegeuen in testament vj scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, als blijct bij Jans certificacie hier nv ouergegeuen, xiiij s. groot.

Meester Heynryc Scepelen, sadelmaker, gegeuen in testament vj scilden, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Meester Gerijt van Delff, die clagede dat mijn vrouwe hem t' sijnre eerster missen nyet geoffert en hadde, hem dair voir gegeuen in testament vj scilde, als sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xiiij s. groot.

De kerck tot Zassenen ende die prochypaep aldair tsamen gegeuen in testament vj scilde, bij hoir quitancie hier nv ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xiiij s. groot.

Jan Merout, valkenier, een out dienre, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, v scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Tuyter die van gebreke clagede, hem gegeuen in testament als dienre, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, v scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Daem den valkenier, een out dienre, gegeuen in testament, gelijcken die certificacie van sijnre dochter man hier nv ouergegeuen dat wtwijst, vj scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Coentgen, jager, plach te wesen, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, v scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s. viij d. groot.

Desgelijcx Oeltgen, valkenier, gegeuen in testament, bij der

voirseiden quitancie, v der scilden, facit des gelijcx xj s., viij d. groot.

Gerytgen, die de geyten bewairt, gegeuen in testament iiij scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, ix s., iiij d. groot.

Dammes Dammes zoon gegeuen voir sijn supplicacie ende in testament, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, v scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Claiskijn, haykier, gegeuen in testament, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xiiij s. groot.

Neeltgen, waschster, gegeuen in testament een grauwen tabbert, een onderock, als voir in 't boeck gescreuen staet, ende dair toe iiij scilden, bij heer Jacobs quitancie van Noird hier nv ouergeuen; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent ix s., iiij d. groot.

Jan van der Meije ende Oeltgen, 's prioirs knapen, gegeuen in testamente, elc een nye wamboeys om te copen, tsamen iiij scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. gro., ix s., iiij d. groot.

Heynric van den Berge, onderkock, gegeuen in testament, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergeleuert, iij scilden, valent vij s. groot.

Jacob Huygen zoon van Delff, die eysschende was sculde bouen c scilde, als sijn supplicacie inhout. Ende want de selue sculde in heren Jans van Vyanen ende heren Lodewijcx van Montfoirde rekeninge stonden van dat sij tsamen tresoriers waeren, so docht den testamentoren, dat sij dair niet toe gehouden en waeren de sculden te betaelen, mar hebben den seluen Jacob gegeuen in testament, om dat hij arm was, gelijk sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxiij s., iiij d. groot.

Pieter van der Belle veruollichde an den testmentoren om sculde, die hem gebroecken an der graeflichede ende vten testamente niet en behoren betaelt te wesen; mar want hij lange jaren onser genadiger vrouwen ende haeren ouderen gevollicht ende gedient hadde, ende 't sijn wel behoeffde, so is

hem gegeuen in testamente ende tot hulpe sinen commer mede te stoppen, ende nyet van sculds wegen, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, x Bourgongien scilde; facit xxiij s., iiij d. groot.

Noch bij enen brieue van mijnre vrouwen der moeder tot haire begeerten, noch Oude Walrauen, camerling, gegeuen viij Philips scilden, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xviij s., viij d. groot.

Somme den huysgesinde ende dienren mijnre voirseider vrouwen in testamente ende voir arbeits loon, ende voirt sulke gelde wtgegeuen, beloipt tsamen iiij^{c}xiiij ℔, xvj s., iiij d. groot.

Ander wtgeuen van alrehande sculden, de onse voirseyde vrouwe sculdich gebleuen was, na conciensie der voirseide testamentoren.

Also die testamentoren voir in den ontfange, ontfanck gemaict hebben van v^{m} cronen, 't stuc iiij s. groot, ende iij^{m} scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, de sij van mijnen genadigen heer van Bourgongien lijen ontfaen te hebben in offcortinge van omtrent xx^{m} Bourgongien scilde off dair omtrent, die sijn genaden noch in den testamente sculdich wesen soude, roerende den xxxv^{m} Bourgongien scilde, die hij mijnre voirseider vrouwen bij haeren leuenden liue bewijst hadde te ontfaen tot zekeren jaeren vp sijnre genaden rentmeesterscappen van Bewesterschelt ende Beoisterschelt in Zeelant, gelijcken dat bij Jan Ruychrocx gestande, dat hij dair off ouergegeuen heeft den voirscreuen testamentoren, als voir in den ontfange, dair men van den voirscreuen v^{m} cronen ende iij^{m} scilden ontfanc gemaict heeft, wel verclairt heeft: so maken dese selue testamentoren hier nv weder wtgeuen van den voirscreuen twee sommen an heer Dirc van der Marwede, die de selue brieue die hij dair off hadde als van v^{m} cronen ouergegeuen heeft, als blijct bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen; valent, den

crone tot iiij s. groot, en den Bourgongien scilt tot ij s., iiij d. groot, als voir verclairt is, xiij^{cl} ℔ gro.

Den seluen heer Dirc van der Marwede hadde in der maten voirnoemt van onser voirseider vrouwen vercregen 's iairs c scilden, ende bij hoeren brieuen gegeuen tot Valenschijn xiij dagen in Februario xiiij^{c}xxviij, dair off dat met hem ouergecomen is, ende heeft sijn brieue dair vp ouergegeuen om eens te ontfangen, als bij sijn quitancie, die men met sijnen voirseiden principalen brieue nv ouerleuert, blijct, ende hem nv betaelt sijn ij½^{c} Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, facit xxix ℔, iij s., iiij d. groot.

Die graue van Moirsse heeft brieue, sprekende vp onser genadiger vrouwen van viij^{m} Bourgongien scilde, die hij an hoir t'afteren was, van welker somme bij hoeren leuenden liue betailt wert vj^{c} der scilde bij handen Jan Ruychrocx, ende noch bij hoeren leuenden liue is hem hier off betaelt geweest bij handen des voirscreuen Jan Ruychrocks iij^{m} der seluer scilde; ende so sijn hem noch zint hair doet betailt van haeren testamentoren bij hande Geryt Potters van der Loo, als blijct bij sijnre quitancie die men hier nv bij ouerleuert, ij^{m} der scilde, 't stuc xxviij groot, valent ij^{c}xxxiij ℔, vj s., viij d. groot.

Dus blijft men den voirseiden graue van Moers t'after van den voirs. viij^{m} scilden, ij^{m}iiij^{c} scilden.

Aldus is te weten, dat die voirscreuen graue van Moirsse ontfaen heeft in gereden gelde, in offcortinge van den voirscreuen viij^{m} Bourgongien scilden, v^{m}vj^{c} der seluer scilde; so dat hem dan gebreken soude an sijn hele voirscreuen somme ij^{m}iiij^{c} der scilde voirnoemt, van den welken hij in voirtijden ontfaen heeft van onser voirseider vrouwen een bewijsinge sprekende vp Jan van Rijn, doe ter tijt rentmeester van Zeelant, bij den welken sij bekennede van den voirscreuen Jan van Rijn als rentmeester der landen voirnoemt vp ende in offcortinge van alsulke somme van xxv^{m} Bourgongien scilde, als mijn genadige heer van Bourgongien hoir sculdich was, ontfaen hebbende de voirseide ij^{m}iiij^{c} scilde. Oic mede so heeft die graue van

Moirsse sijn quitancie dair off gegeuen, de welke men vynden sall onder Jan Ruychroc; so dat die graue van Moirsse voirnoemt mogelic onser voirseider vrouwen noch hoeren testamentoren alse van den voirscreuen ij^{m}iiij^{c} scilden mit rechte noch mit reden nyet te eysschen en heeft; mar is hij dair noch onbetaelt off, hij doe 't versoeken an Jan Rijnen erffgenamen, off anders-wair dair 't behoirt.

Heeren Lodewijc van Montfoirde de somme van ij^{m} Bourgongien scilde, voir iiij^{m} Wilhelmus scilde ende ij pairden, die hij mijnre voirseider vrouwen manende was ende quijt gescouden heeft, de welke ij^{m} Bourgongien scilde hem betaelt sijn geweest in der manieren hier na volligende: In den eersten, in gereden gelde vij^{c} der scilde ende bij ene bewijsinge vp zekere personen in Zuyt Beuelant, in offcortinge van dat die in den seluen testamente sculdich waeren, roerende den xviij groten van den gemete ende anders, gelijcken Say Jans zoon dat ouergegeuen heeft, te weten: vp Willem van Cattendijc, roerende den voirseiden xviij groten van den gemete, xix ℔, xvij s. groot. Ende vpten seluen Willem noch van ouder sculden xj ℔ groot. Vp Jan van Domburch, roerende sijn afterstallinge costen, lij ℔, xij s., j d. groot, xvij miten. Vp Pouwels Jans zoon, ende hij oic sculdich is van afterstallinge schoten, xxij ℔ groot. Ende vpten heer van Cruyningen, in offcortinge van dat hij oic sculdich is van afterstallinge schoten, xlvj ℔, iiij s., ij d. groot, vij miten; maken tsamen dese bewijsinge clj ℔, xij s., iiij d. groot; ende belopen in scilden xiij^{c} scilden. Aldus is dese voirseide heer Lodewijc betaelt, bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen van den ij^{m} Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent ij^{c}xxxiij ℔, vj s., viij d. groot.

Den seluen heer Lodewijc van Montfoirde hadde verworuen an onser voirseider versceydenre vrouwen brieue van ij^{c} scilden 's iairs, gelijc den anderen voirnoemt, t'sinen liue, dair off met hem ouercomen wert in dien tijden, dat metten voirscreuen heer van Montfoirde sijnen broeder gedadinct wert, te weten, dat hij dair voir hebben soude eens te ontfaen vj^{c} Bourgongien

scilde. Ende also hij niet betaelt en wert bij hoeren leuenden liue, so sijn hem nv betailt, als sijn quitancie inhout, dese voirscreuen vj^{c} scilde, bij de welke quitancie hij bekent die voirseide brieuen van onthoude van ij^{c} scilden 's iaers te niete wesende, tot ij s., iiij d. groot 't stuc, facit lxx ℔ groot.

Willem van Brederode gebraken an mijnre voirseider vrouwen, also hij hem vermat ende met goeden betoge bij brochte, de somme van xiij^{c}xiij Wilhelmus scilde, dair hij zeer duen om vervollichde an den testamentoren om betalinge dair off te hebben; die hem tot veel tijden dair off ontsculdichden, ende in die ende sulke sculden te betalen, niet treden en wouden, dair hij off vervollichde an onsen genadigen heer van Bourgongien, die tot sommigen tijden dair om screeff an den voirscreuen testamentoren in promocie ende recommendacie van den voirscreuen Willem, ende hem betalinge te doen hebben van der voirscreuen somme. Doch so screeff onse voirseide genadige heer in 't laetste enen brieff an den voirscreuen testamentoren, ende met sijnre genaden hant geteykent, hoe hij hem luyden lyet weten, dat sij den voirscreuen Willem betalinge dede, so dat hij 's te vreden wair, want hij 't also gedaen woude hebben; welken voirseiden brieff men hier nv bij ouerleuert. So dat die voirscreuen testamentoren, die hoeren genadigen heer niet verhoeren en dorsten noch en wouden, hebben bij scriuen ende beuele van hoeren voirseiden genadigen heer betaelt den voirscreuen Willem van Brederode, off dair hij 't voirt bewijst heeft, als blijct bij der quitancie, die men hier nv ouerleuert, mitgaders eenen brief van heer Jan van Vyanen, biden welken hij kent ontfaen te hebben van Jacop, heer tot Gaesbeke, ende van Willem, heer van Brederode, die somme van xxvj^{c}xxvj Wilhelmus scilden, ende eene certifficacie van den voirseiden heer van Gaesbeke, bi den welke hij kent hem vernuegt zijnde van de helft der voirseider somme, dese voirscreue xiij^{c}xiij Wilhelmus scilde, 't stuc xxxix½ groot, valent ij^{c}xvj ℔, xxiij½ d. groot.

De heer van Montfoirde hadde brieue, gelijc dese andere voirscreuen, vp sulke date als voirscreuen is, tot sinen liue, van iij^{c} scilden 's iairs, dair off dat in voirtijden bij leuenden liue onser voirseider vrouwen met hem gecomponeert wert, dat hij dair eens voir hebben soude duysent Bourgongien scilden, ende also hij dair noch niet off betaelt en was, so sijn hem nv betaelt, als sijn quitancie dat tuycht, die men dair off nv ouerleuert, dese voirscreuen duysent Bourgongien scilden, bij der welker quitancye hij bekent die voirseide brieuen van onthoude van iij^{c} scilden 's iaers te niete wesende; tot ij s., iiij d. groot 't stuc, facit cxvj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Broeder Jan van Neck, vycarius in der Predicair oirden, hadde mede brieue van onser genadiger vrouwen tot sinen liue gegeuen ter stede ende in tijden als voirseyt is, van 's iairs tot wedden ij^{c} Bourgongien scilde, dair off dat met hem getracteert wert bij tijden ende leuen onser voirscider vrouwen, dair hij sijn brieue, die hij dair off van hoir hadde, vp ouergaff ende dede canceleren om ene zekere somme van penningen; ende want hij dair nye off betaelt noch vernuecht en was, so is hem nv die somme betaelt, die hem dair voir toegescict ende gegeuen was bij wille onser voirseider vrouwen ende heer van Oistreuant, so hebben die testamentoren sijn brieue ouergenomen ende hebben dair voir gegeuen sulke vj^{c} scilde, als men hem hier off sculdich was, als blijct bij sine quitancie, die men nv metten voirscreuen brieue ouerleuert; valent 't stuc ij s., iiij d. groot, lxx ℔ groot.

Jan Grenier, secretarius plach te wesen, gegeuen in testament ende voir sulke sculde als hij mijnre vrouwen eysschende was in brieuen ende anders, dair hem voir gegeuen is ende sijn brieue ouergenomen, die men hier mit sijnre quitancie ouerleuert, vj^{c} Philips scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lxx ℔ groot.

Heren Jan van Vyanen, die welke onthouden was bij mijnre voirseider genadiger vrouwen brieuen gegeuen te Valenchijn xiij dage in Februario xiiij^{c}xxviij, ten wedden van ij^{c} scilden 's iairs

tot zijnen liue, mit den welken gecomposeert was bij mijnen heer van Oistreuant ende bij mijnre voerseide vrouwen om die somme van v^{c} Borgoensche scilden voer eens, alsoo 't blijct bij hueren brieuen van appointemente, gegeuen den eersten dach van Augusto xiiij^{c}xxxvj, hier te samen ouergegeuen, die welker heer Jan bij de voirseide testementeurs al nv betaelt is, daer om die voirseide v^{c} Bourgongien scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij ℔, vj s., viij d. groot.

Heer Geryt van Zijl hadde tot sinen liue verworuen van onser voirseider vrouwen, ij^{c} Bourgongien scilde 's iairs, als blijct bij den brieuen die hij dair off van hair hadde, van date als dese andere voirscreuen brieue sijn, dair off dat met hem in voirtijden gedadinct wert bij haeren leuenden liue, ende dair hij sijn brieue vp ouergegeuen heeft, om eue somme die hij eens ontfaen soude, ende hem nv betailt is, bij tuych van sijnre quitancie, die men dair off nv met sinen brieue ouerleuert, ende beloipt v^{c} Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, facit lviij ℔, vj s., viij d. groot.

Jan die Bull gebrack omtrent xiiij$_{c}$ cronen, na wtwijsinge sijnre brieue ende cedulen van geleden rekeninge, die hij dair off van mijnre vrouwen hadde, ende men nv ouerleuert, dair off die testamentoren met hem gedadinct hebben, als blijct bij sijnre quitancie, die dair off hier nv ouergegeuen wert, om vj^{c} ende l Philips Bourgongien scilden, dair off hun bewijst zijn vp Danel Jans zoon van Matenesse j½^{c} scilde, ende hem betailt an gereden gelde dair vp v^{c} Bourgongien scilden, facit lviij ℔, vj s. viij d. groot.

Heren Euert den bastairt betaelt, also met hem ouerdragen was bij leuenden liue mijnre vrouwen ende bij mijnen heer van Oistreuant, die zoene mede te betalen van Willems doot van Bergen, dair aff hij ter doede van mijnre voirseider vrouwen noch niet betaelt en was, so him bij ordinancie van den testamentoiren gegeuen in recompensatien van dien, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen bij mijnen heer van Oistreuant, die dair hem brieuen off gegeuen hadde, v^{c} Bei-

jersschen gulden, te ij s., iij d. groot 't stuc, valent lvj ℔, v s. groot.

Bij tijden hertoge Willems zaliger gedachten, doe heer Jan van Heemvlyet van Cattendijc offliuich geworden was, dede hertoge Willem tot sinen huyse halen bij Jan van Dorp, doe ter tijt een van sinen meester knapen, zeer veel zuluer wercks an schalen, coppen, kannen, kroesen, vergult ende onvergult, dragijnappen ende andere juwelen, beyde zuluer vergult ende sommige fijn gulden, ter somme toe wel van omtrent cxlv marck zuluers, behalue veel andere costelike halsbanden van pairlen trecken ende veel gulden spannen, sonder dat sinen eruen dair enich bescheyt off betalinge voir gedaen wert; dair off gebuert is, dat een van sinen aftergelaten kijnderen, als die joncfrou Jans wijff was van Egmonde, bij machtbrieue die sij dair off hadde van hoeren broederen, dair in te doen off te laten, geuen ende te nemen, zeer nairstelic vervollichden an den testamentoren, ende hem luyden vpdoende ende te kennen geuende die pijne, de de versceydene zyelen hier voir lijden souden moeten, werde hier geen restitucie weder voir gedaen; 't welke de voirscreuen testamentoren wel duersagen ende bekenneden dat dair mogelic wel wat toebehoirde redelike restoringe gedain te wessen, so dat sij metter voirseyder joncfrouwen, die des gemachticht was als voirseit is, ouergecomen sijn, ende oick vp dat die zyelen voirnoemt dair bij geen vorder last noch pine en leden, ende hebben hoir hier voir betaelt, ende dair sij een generael quytsceldinge van allen eysschen ende toeseggen roerende den suluerwercke voirnoemt weder voir gegeuen heeft, ende men nv metten machte brieue van hoeren broederen, dair sij's mede gemachticht was aldus te dadingen ende quyt te scelden, tsamen ouerleuert om die somme van iiij^{c}l Bourgongien scilde een-werff te betalen, de welke hoir bij der voirseider quitancie betaelt sijn, tot ij s., iiij d. groot 't stuc, valent lij ℔, x s. groot.

Heer Airnt van Gent hadde brieue van iij^{c} scilde die hem gebraken roerende c scilde 's iaers, die hem te wedden gege-

uen waeren in der maten als hier voirscreuen is, so heeft heer Airnt de voirscreuen sculde bricue ouergeleuert, ende hij is betaelt van den testamentoren, als blijct bij sijnre quitancie die men hier nv met sinen voirscreuen brieue ouerleuert van den voirscreuen iij^{c} Bourgongien scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv ℔ groot.

Jan ende Willem van Lande, gebroederen, ende Geryt van Welij, waeren clagende ende vervolligende an den testamentoren, hoe sij noch alle zeer belast waeren roerende Baernts doet Wten Enge, dair sij niet duer comen en mochten sonder hulp ende troist van den testamentoren; want, souden sij dair off comen, 't soude hem moeten costen; so dat die testamentoren, vp dat daer nyet meer quaets off comen en soude, ende om de verscoydene zyele te beth te ontlasten, gauen hem drien elcx hondert Bourgongien scilde: maict iij^{c} Bourgongien scilde; behoudelic dat sij dair mede den testamentoren vrijen ende ontlasten souden van all sulken eyssche off maninge, als Woutter van Westrenen den testamentoren eysschen mochte, roerende derselver sake; welke iij^{c} scilde voirnoemt maken, als blijct bij hoire quitancie hier ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv ℔ groot.

Den selven Geryt van Welij, voir ene bedeuaert ten Heyligen Bloede, roerende derselver sake, vj Rijnsschen gulden, 't stuc xxxix groot, maict, als blijct bij sijnre quitancie hier ouergegeuen, xix s., vj d. groot.

Engebrecht, camerling, was eysschende mijnre genadiger vrouwen zaliger gedachten, van geleenden gelde ende anders, gelijc sijn supplicacie inhout, xi^{c}lj Philips scilde, xij groot, dair off met hem gedadinct, ende hem dair voir gegeuen ende betaelt, als sijn quitancie inhout, die men hier bij ouerleuert, om iij^{c} Philips scilden, 't stuc ij s., iiij groot, xxxv ℔ groot.

Colairt Erbauts weduwe met hoeren kinderen, waeren in gebreke an onser voirseider vrouwen, bij eenre rekeninge gedaen ende gesloten tot Bergen in Henegouwen, iiij dage in Decembri xiiij^{c} xxviij, roerende de prouostie van Maubeugen,

van v^{c}j ℔, viij s., vij d. Tournoys; welke voirnoemte erffnamen tot veel tijden an den testamentoirs nairstich veruollich deden om betalinge te hebben van der voirseider somme; in welke sculde sij niet van rechts wegen treden en wouden; dair off gebuerde, dat mijn heer de cancelier van Bourgongien voir screeff ende na mondeling an den testamentoirs begeerde, dat men dese voirscreuen erffnamen goedertieren wesen wilde, ende hem luyden helpen, dat sij betalinge gecrigen mochten; want hij hoir gestant also kende, dat sij noit geholpen ende gevordert waeren, ende dat men Goids loin dair an verdienen soude; wantet goede verarmde edele luyde waeren; so dat die testamentoirs ten voirsten der zyelen te troest ende ter vreentlicker begeerten van den voirscreuen kancellier metten voirscreuen gemene erffnamen Colairts voirnoemt ouerdragen sijn, niet van rechts wegen, mar wt geuoege, ende hebben hem luyden dair voir gegeuen, als blijct bij der quitancie die men dair off metter voirnoemder rekeninge hier bij ouerleuert, iiij^{c} ℔, elc pont xx nuwe groten gerekent, valent xxxiij ℔, vj s., viij d. groot.

Heer Geryt van Poelgeest heeft oic sijn brieue ouergegeuen, die hij van onser voirseider vrouwen verworuen hadde, van c scilde 's iairs tot wedden sijn leuen lang duerende, gegeuen tot Valenschijn xij dage in Februario xiiij^{c}xxviij na den lope 's hoefs, dair off dat hem bij dadinge voir betaelt is, als blijct bij sine quitancie die men metten voirseiden principalen brieff hier nv ouerghyft, ij^{c}l der scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxix ℔, ij s., iiij d. groot.

Willem van Naeldwijc hadde, gelijc dese anderen voirseit, 's iairs c Bourgongien scilde, bij alsulke brieue van eenre vorme ende date als voirseyt is; met hem is ouerdragen geweest, gelijc metten voirseiden anderen goeden heren ende mannen, om eens te hebben, als sijn quitancie inhout, die men nv met sijnen principalen brieue ouerleuert, ende hem betaelt siju, ij^{c}l Bourgongien scilde; facit, 't stuc ij s,, iiij d. groot, xxix ℔, ij s., iiij d. groot.

Heer Bairtout van Assendelff hadde c scilde 's iairs in alre manieren ende all sulke brieue als Willem voirscreuen hadde, mar sij sijn van date den thienden dach in Junio, van den welken metten voirscreuen heren Bartolt ouergecomen is geweest, dat hij dair eens voir hebben sonde, gelijcken anderen, ende heeft dair sijn brieue vp ouergegeuen, die men nv met sine quitancie ouerleuert van 't ghuent dat hij dair voir ontfaen heeft, ende beloipt, den scilt gerekent als voirscreuen is, ij^{c}l scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, facit xxix ℔, iij s., iiij d. groot.

Florys van Kijffhoec hadde te wedden tot sinen liue van onser voirseider vrouwen 's iairs c Bourgongien scilden; ende bij haeren brieue gegeuen tot Valensschijn xiij dage in Februario xiiij^{c}xxviij, dair off dat met hem gedadinct wert, ende dair hij sinen voirscreuen brieff vp ouergegeuen heeft, eens te betalen, als blijct bij sijnre quitancie dair off, die men metten voirscreuen principalen brieff ouerleuert, ij^{c}l Bourgongien scilde, 't stuc xxviij groten, xxix ℔, ij s., iiij d. groot.

Gillis Phillips zoou, die eysschende was na inhout sijnre supplicacie bij machte van zekeren brieuen bouen vij^{c} cronen, dair off met hem gedadinct is geweest, te weten, dat hij mijnre voirseider vrouwen zycle, noch haeren eruen, noch den testamentoren, dair niet meer off eysschen en sall, ende dair vp sijn brieue ouergegeuen, die men hier met sijnre quitancie ouerleuert, om ij^{c}xxv Philips scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, facit xxvj ℔, v s. groot.

Jonfrou Ermgairt van Rietvelt, camerwijff plach te wesen, die eysschende was, gelijc hair supplicacie inhielt, van goeder sculde, clxxv Bourgongien scilde; ende ouermits haeren truwen dienst, die sij lange jaren gedaen hadde, wort hair dair toe gegeuen die tweedeel van een coffer mit ranssen, gelijc voir in 't boec geroer staet, ende die tweedeel van een bereyt coffer, dair nacht doecken ende anders in waeren; ende noch dairtoe an gelde l scilde, gelijc hair quitancie hier nv ouergegeuen inhout; facit tsamen ij^{c}xxv scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxvj ℔, v s. groot.

Helmich van Doirnick hadde mede brieue van onser voirseyder vrouwen vercregen tot sinen liue van ij° Bourgongien scilde 's iairs te wedden, van date dat heer Geryts brieue van Poelgeest waeren, dair off dat met sinen erffnamen ouergecomen is, dat sij dair voir hebben souden, eens te betalen, voir wel vj jair renten, die hem luyden hier off gebraken, verscenen eer Helmich offlinich wert; welke dadinge sij aengegaen sijn, ende hebben dair vp hoir principale voirscreuen brieue ouergegeuen, welke brieue men nv hier bij ouerleuert; ende beloipt dese voirscreuen componeringe ij° Bourgongien; facit, 't stuc ij s. iiij d. groot, xxiij ℔, vj s., viij d. groot.

Jordijn Braem, ende hem gebrac voir hem ende sijns wijffs dienst, geliken sijn brieuen inhouden, die men hier bij mit sijnre quitancie ouerleuert, ij° Philips scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij ℔, vj s., viij d. groot.

Also heer Willem van Montfoirde van Zweten onse voirseyde versceydenre vrouwen bynnen haeren leuen tot veel tijden veruollicht hadde om betalinge van hair te hebben van der somme van vj°lxxxvij ℔, xv s., xj½ d., den Engelsschen nobel voir ij ℔ gerekent, als bij den twee rekeningen, die dair off sijn, blijcken mach, die hem an hair gebraken, roerende dat bailiuscap ende rentmeesterscap van des heren lant ende heerlichede van Egmonde ende sijns broeder gelegen in Noirt-Hollant ende in Vrieslant, ende hoe wel hij lange veruollichde, so en quam hij tot geenre betalinge van den sinen; so dat hij zint dat onse voirseide vrouwe in huwelic getreden was met den graue van Oistreuant, dede heer Willem voirnoemt om die voirscreuen sijn gebreken t'Uytrecht voir den biscop an spreken die goede tot Zuylen toebehoerende den graue voirnoemt, dair off dat die testamentoren hem off sculdich waeren te vrijen, want hij tot dier ende gelijcker sculde geen reden en hadde te betalen; des deden die testamentoren an den voirscreuen heeren Willem versoeken bij broeder Jan van Nec om appointement re vynden van deser sake; 't welke de voirseide broeder Jan also dede ende composeerde metten voirscreuen heer Willem, doe dese sake lange

tijt in den rechte gehangen hadde, dair vp dat die voirseide heer Willem ouergegeuen heeft die ene rekeninge van den tweën, ende die ander liecht noch vp 't hoff in den Hage, als hij seyt. Oic heeft hij ouergegeuen sijne beuelinge, die hij van desen diensten hadde; des heeft hij voir alle dese sijne gebreken ontfaen bij hande Geryt Potters van der Loo, de dese gelden geleuert heeft den voirscreuen broeder Jan van Neck, om die hem voirt te geuen, als hij gedaen heeft, de somme van clv gouden rijders, als blijct bij sine quitancie, die men hier nv metten voirscreuen sijne beuelinge, rekeninge ende andere cedulen ouerleuert; valent, 't stuc iiij s., ij d. groot, xxxij ℔, v s., x d. groot.

Voirt also die sake voirscreuen onder den rechte stont voir den voirscreuen biscop wel iiij jair lang, eer dit gedadinct wert, want Zau van Rijn eerst dese voirscreuen goeden angesproken hadde, ende die verloir sijn pleyt; ende doe sprac heer Willem mede recht; so dat de voirscreuen testamentoren alle den voirscreuen iiij jaeren telken dage xlij dage te rechte senden t' Uytrecht, om dese voirscreuen goeden van Zulen te verantwoirden, dair broeder Jan voirnoemt altijt off 't meestedeel die bode off was, ende verteerde hier omme bynnen der tijt voirnoemt, mits andere zekere costen ende oncosten, die dair meer vp quamen dan sinen cost beliep, als blijct bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, xij ℔, viij s. groot.

Symon Lottijns zoen was in gebreke an onser voirseyder versceydenre vrouwen roerende van ouder sculden, dair die testamentoirs geen kennesse off en doursten genomen hebben; mar also sij in haeren leuen wel bekende bijsonder tot desen voirscreuen Symon gehouden te wesen om zekere diensten ende redenen hair dair toe porrende, ende in hair wterste begeerde hem van deser sculde gevordert ende vernuecht te wesen, dair broeder Jan van Neck wel bescheyt off wiste; so is tot ontlastinge haire zyelen ende in vervollinge haire goeder ende nairstiger begeerten met desen voirscreuen Symon ouergecomen van sinen voirscreuen gebreke, dair off de somme beliep cxliij Engelsschen nobelen, om ½ der nobelen, ende heeft

dair vp sinen sculde brieff ouergegeuen, die men hier nv met sine quitancie van den voirscreuen 1 nobelen ouerleuert; den nobel voir viij s. groot gerekent, valent xx ℔ groot.

Also onse voirseide vrouwe şculdich was Jan van Rijdt t' Antwerpen van ouder sculden, dair Jan Ruychroc ter begeerten van hair voir geloeft ende sijns selfs sculde off gemaict, mits sijn brieuen die hij dair off gegeuen hadde te betalen; ende also die dage noch niet verschenen en waeren, doe mijn voirseide vrouwe starff, so hebben die testamentoren Jan Ruychroc van der voirseider loffenisse gevrijet, ende den voirscreuen Jan van Rijdt betalinge gedaen van iiij$_c$lxvj cronen, 't stuc iij s. groot, bij sine quitancie hier ouergegeuen, valent lxix ℔, xviij s. groot.

Die testamentoirs hebben Jan van Weerde geleent, ouermits grote sculden, die hem mijn voirseide vrouwe sculdich wesen soude, ende an mijnen genadigen heer van Bourgongien gecomen is te betalen; ende Jan van Weerde sal dit voirs. gelt den testamentoren weder betalen, als hij betalinge crigen sal van der graefflicheit van Hollant, die dese sculde buert te betalen, te weten, c Pieters, 't stuc xxxvj groot. Ende sint Jans doet sijnre zuster geleent, jonefrou Juliane, noch c der Pieters; ende vp alsulke condicie als geroert staet, gelijcken dat blijct bij den brieuen, die sij dair off den voirscreuen testamentoren gegeuen heeft ende men nv hier bij ouerleuert; maken tsamen, ten prise voirnoemt elc stuc, xxx ℔ groot.

Heer Geryt Reymbouts zoen, priester van Alcmair, was eysschende van sijns vaders ende ooms wegen mit enen brieff, sprekende van c nobelen Ingels off houder 's brieffs van geleenden, gelde dair off met hem gedadinct sijn brieue ouergegeuen om 1 Engelsschen nobel, 't stuc viij s. groot, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, valent xx ℔ groot.

Willem van Hemerden, die grote sculden eysschende was, also hij mijnre vrouwen in den oirloge ter Goude off geuangen was ende oic met sinen broeder haer genaden veel en-

lange gedient hadde, gelijc sijn supplicacie dair off inhout, so is hem dair voir gegeuen cl scilde, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xvij ℔, x s. groot.

Mit meester Gillis van Wissenkerke gerekent ix dage in Octobri anno xxxvij, van alle dier tijt dat hij heeft moeten wesen in den Hage bij den anderen testamentoren zeder den tijt dat mijn vrouwe offliuich geworden was, dat was ix dage in Octobri anno xxxvj, ende beliep voir ende na ten dage toe voirnoemt, also die testamentoren alle den winter meest alle dage tsamen wesen mosten, tsamen xcvij dage, 's dages voir sinen cost mit sinen knecht iiij s. groot, bij sine quitancie hier ouergegeuen, valent xix ℔, viij s. groot.

Also de selue meester Gillis van Wissekerke gereyst hadde tot in den Hage ende aldair getoeft tot veel tijden, om saken wille den testamente onser voirseider vrouwe aengaende, ende bij begeren van den anderen testamentoren sijne mede gesellen, te weten zeder Bamisse anno xxxvij, want hij van dair te voeren eens met Jan van der Mijen doet gerekent hadde van dat hij in 't voirleden jair in den Hage om des voirscreuen testaments wille gelegen hadde, dair off die percelen in eenre cedulen met sijnre hant gescreuen in 't lange verclaert staen, wair omme ende tot wat tijden, te weten, liiij dage, dair hij 's dages voir hem ende sijnre knechten cost voir heeft, als voir eens geroert is, iiij s. groot, beloipt liiij saluyten, so sijn hem betaelt de voirscreuen gelden, als blijct bij sijnre quitancie, die men metter voirseider cedulen hier voir ouergeleuert heeft vp 't punt dair die testamentoren kennen elc xij ℔ groot ontfaen te hebben voir x marck suluers; valent, 't stuc iiij s. groot, x ℔, xvj s. groot.

Bartelmeeus van Bleeswijc hadde ouer lange jaren zeer duechdelic ende oitmoedelic gevollicht an onser genadiger vrouwen om sculde die hij hoir eysschende was van alrehande werken van brouduer, dat hij seyde gemaict te hebben voir den dalphim ende hoer, doe ten tijden te samen gehuwelict te

wesen, dair off die somme beliep van sinen eysschen ij^{c} ℔ Parass., in welker sculde te betalen onse voirseide vrouwe niet treden en woude, want sij vertegen hadde van allen goeden na des voirscreuen dalphijns doet; niet te myn sij vernam so clair, dat dese voirscreuen Bartelmeeus meer reden hadde geholpen te wesen dan veel anderen, dat sij hem gaff wt specialre gracien eens te ontfaen c francken van xvj s. Parass. 't stuc, van Jan Raisoir, doe ten tijden hoir rentmeester van Henegouwen, ende dair off hij geen betalinge en crech; ende also hij sint an den testamentoren tot veel tijden duechdelic geuollicht heeft om betalinge te hebben van sinen voirscreuen gebreken, so hebben hem de voirseide testamentoren ten vorsten ter ontlastinge van der versceydenre zyelen ende om sonderlinge bede willen van meester Bartelmeeus à la Truye, meester van der camer van der rekeninge, die dair zeer nairstelic ende vriendelic voir bat, den voirscreuen testamentoren te kennen geuende 't scerpe ende noitlike gestant van den voirscreuen Bartelmeeus, ende oic omdat sij bij goeden certificacien beuonden, dat dese sculde gerecht was betailt bij ene bewijsinge hem gegeuen vpten heer van der Veer, rentmeester van Zeelant, in offcortinge van 't ghuent dat hij als rentmeester sculdich is in testamente, bij tuych van Bartelmeeus quitancie, die men metten voirscreuen certificacien ende bethone ouerleuert hier tegenwoirdich; de voirseide c francken valent, tot ij s., viij d. groot 't stuc, xiij ℔, vj s., viij d. groot.

Gillis Gorant, die goutsmit, gebrack an mijnre vrouwen, na inhout sijns brieffs, die men hier bij met sijnre quitancie ouerleuert, c scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Luytter van Gebelzich, mijnre vrouwen der moeder dienre, was eysschende, dair hij goede brieue off hadde, c Wilhelmus scilden ende lxij cronen; hier voir hem gegeuen, ende sijn brieue ouergeleuert, c Philips scilde, gelijc sijn quitancie, die men hier ouerleuert, inhout; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Jan van Bloeys, die veel sculde eysschende was, gelijcken drie brieue, die hij dair off ouerleuerde, inhouden: hem dair voir quijt gescouden ende hij mijnre vrouwen ende mijn heer van Oistreuant sculdich was, xliiij nobelen, ende hem dair noch toe gegeuen, gelijc sijn quitancie, hier metten voirscreuen brieue ouergegeuen, inhout, c Philips scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Mijnen heer van Santes gegeuen te zegel-gelde ende scrijff-gelde van den mandemente ende anders brieuen, vercregen an mijnen genadigen heer van Bourgongien, roerende den testament, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, c Phillipus scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Claes, borduerwercker, die eysschende was mit eenre supplicacie cxlvj Wilhelmus scilde: hem dair voir gegeuen, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, c Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Colijn, des Fossez geheeten, cock, die veel sculde manende was, gelijc sijn cedule ende brieue inhouden, dair hem voir toegeseyt is c scilde, als blijct bij sine quitancie, die men metten voirscreuen cedulen ende brieue ouerleuert; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xj ℔, xiij s., iiij d. groot.

Heer Jans erffnamen van Hoirne, ende hem gebrac an mijnre vrouwen roerende den wedden van enen jair van der castellainscap van Louestein, gelijc de meesters van der rekenningen dat also vp mijnre vrouwen voirscreuen ouergegeuen hebben, c Beyersschen gulden, gelijc mijns genadigen heren brieff dat inhout, dair bij dat hij 't van den testamentoren betaelt wilde hebben; den gulden gerekent voir xxvij groot, valent xj ℔, v s., groot. Neant payé.

Die grote prioir betaelt, ende hem gebrac van geleenden gelde, als sijn supplicacie inhout, ende hij mijnre vrouwen voirnoemt in hoirs selfs handen gesent ende geleent hadde bij oude Walrauen, xl Bourgongien scilde, ende noch die hij hoir leende in hoirs sellfs handen, dair sij een deel armer luyde

mede betailde, die lange tijtz voir hoir te water ende te brode gevast hadden, xxxiij Wilhelmus scilden, 't stuc xxxix½ groot, bij sine quitancie hier ouergegeuen, x ℔, xxiij½ d. groot.

Meester Rutgen, onser vrouwen chirurgien, was eysschende na inhout sijnre supplicacie, dair hem voir gegeuen is lxxv scilden, als sijn quitancie wtwijst, die men hier nv ouerleuert; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, viij ℔, xv s. groot.

Willem van der Sonne was sculde eysschende, gelijc sijn supplicacie wtwijst; dair hem voir gegeuen is, ende mede in testament als dienre, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, lxxv scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, viij ℔, xv s. groot.

Claeskijn de Bye, mijnre genadiger vrouwen der moeder bode, de sculde eysschende was met brieuen ende buyten brieuen, de somme omtrent cx cronen, dair hem voir gegeuen is, ende sijn brieuen ouergeleuert, lxxv scilden, gelijc sijn quitancie, die men hier nv metten brieue ouerleuert, inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, viij ℔, xv s. groot.

Dirc die bastairt van der Marc gebrac an mijnre voirseider vrouwen, dair hij brieue off hadde, iij^{c}xlv cronen, dair hij niet dan ij^{c} Arnoldus gulden off ontfaen en hadde bij haeren leuenden liue, dair off met hem gedadinct van sinen afterstalle, ende hem dair voir betaelt ij heynxten, als dit boec voir inhout, ende om c Arnoldus gulden; ende voirt is hij die sake gebleuen na gelegentheit der sake an Jan van Goch ende Jan van der Mijen, ende hier vp heeft hij sinen brieff ouergeleuert met sijnre quitancie, die men hier bij voirt ouerleuert; facit, an gelden c Arnoldus gulden voirseyt, 't stuc xx groot, valent viij ℔, vj s., viij d. groot.

Heer Jan van Wassenaer, die eysschende was mit eenre supplicacie vijff heynxt, die mijn voirseide vrouwe van him gehadt soude hebben; hem dair voir gegeuen, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, lx scilden; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vij ℔ groot.

Meester Jan, bogemaker, wonende tot Marrenburch in Pruys-

sen, hadde menich jair gedient onser voirseyder vrouwen vader voir, ende hoir seluen na, dair hem off gebraken van sijn wedden, die hij jairlix hadde, terwijlen dat hij met hem beyden voirnoemt woende, ende oic van alrehande armborsten, die sij van hem gecoft hadden, ende noch onbetaelt waeren: so dat sijn eysschen, bij tuych van sijnre supplicacie die hij dair off ouer dede geuen den testamentoren bij Nycolaes Gerart sijnen neue, die hij die sake dair off met sinen brieuen gemachticht hadde te hantieren, wel (beliep) omtrent lxxviij cronnen ende lxxx Rijnsschen gulden; ende also men claer beuant, dat hij merckelic van sinen arbeyts loin ende anders, als voirscreuen staet, an den afteren was, so is metten voirscreuen Nycolaes Gerart, die 's machtich was, sijne neue, gedadinct, als blijct bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, om lx Bourgongien scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, vij ℔ groot.

Heynryc van Groesbeeck, die vele sculde eysschende was bij ene supplicacie, ter somme toe van omtrent xj ℔ groot: hem dair voir gegeuen lx scilden, gelijc sijn quitancie inhout, die men metter voirseider supplicacie hier nv ouerleuert; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vij ℔ groot.

Fye Wailtgens, weduwe t' Uytrecht, was eysschende van enen heynxt, die onse voirseyde verschedene vrouwe van haeren man in voirtijden hadde doen copen van xxxij Engelsche nobelen; dair toe van geleenden gelde ende van teringe tot haeren huyse, xlvij nobelen; dair off dat hoeren eysschen tsamen beliep bij lxxix der nobelen toe; ende is met hair gedadinct, dat sij alle saken quijt gescouden heeft, als bij der certificacien broeder Jan van Necks, die dit gedadinct heeft, oms eens xv nobelen, 't stuc viij s. groot, valent vj ℔ groot.

Den erffnamen van Claes, zadelmaker, de welke in kenlicken ende claren bescheide ouergauen ter somme van wel c ende lxxv cronen, dair off dat sij noch onbetaelt waeren, gelijcken sij dat betuychden, dat sij court voir onser voirseider vrouwen doet hoir hadden doen manen van alrehande wercken van zadelrie, die Claes voirnoemt hoir gemaict hadde, ende sij

den seluen erffnamen toegeseit hadde te doen hebben; so is metten voirscreuen erffnamen ouergecomen ende gedadinet, dat sij hebben sullen eens voir all, als blijct bij hoir quitancie hier nv ouergegeuen, de somme van lxj Bourgongien scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vij ℔, ij s., iiij d. groot.

Griete Airnt Reyniers zoons was eysschende, gelijc hoir supplicacie inhout, omtrent lxxx cronen, van pairlen, ende dit was bekende sculde; hoir dair voir gegeuen, als blijct bij der certificacien Jans van der Mijen ende Jan Ruychrocx, dienende vp 't naiste volligende punte, hier nv ouergegeuen, l Bourgongien scilden, 't stuc xxviij groot, valent v ℔, xvj s., viij d. groot.

Also Jan van Teylingen ende Bijkijn sijn wijff een supplicacie ouergauen voir gebreke, die tot grote somme droech, wel bij duysent Bourgongien scilde; ende also sij beyde in 't gasthuys in den Hage gecomen sijn met haeren goedekijn: so is 't, dat Jan ende Bijkijn dair voir gegeuen is xxv scilde, ende den armen gasthuys in den Hage xxv scilden, comt tsamen l scilde, bij der seluer certificacien Jans ende Jans voirnoemt, dair die cedulen van hair gebreke bij is vp 't naiste punt voirscreuen ouergegeuen, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Willem Bloc, die eysschende was, als sijn supplicacie inhout, xlvj nobelen, bij claren betoge, ende noch ander costen, dair hem voir gegeuen is, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, l scilden; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Jan du Gardyn wt Henegouwen van Valenschijn, die eysschende was, gelijc sijn brieue inhouden, c cronen; hem dair voir gegeuen, gelijc jonge Ardenois quitancie inhout, die 't van Jans erffnamen wegen gebuert heeft, ende hier ouergeleuert, l scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent v ℔, xvj s., viij d. groot.

Jan Hanget, die eysschende was, gelijc sijn brieuen inhouden, c cronen, hem dair voir gegeuen, gelijc sijn quitancie

hier nv ouergegeuen inhout, 1 Philips scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Jan van Wengijs was eysschende mijnre genadiger vrouwen, ende hij voir hoir genaden te borchtocht gegouden hadde, als hij seyde, 1 cronen; hem dair voir gegeuen ende om bede willen mijnre genadiger vrouwen der moeder, 1 scilde, gelijc sijns broeder quitancie Oste van Wengijs dat inhout, ende men hier ouerleuert, die 't gelt ontfinc; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Willem Zadelboger was eysschende een pairt van 1 nobelen, gelijc sijn supplicacie inhout, hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie inhout, 1 scilde; facit v ℔, xvj s., viij d. groot.

Also Dirc Sonderdanc van der Goude een supplicacie ouergegeuen heeft, dat hem gebreken soude mit sinen gessellen an mijnre vrouwen hondert drie ende viertich Beijersschen gulden; ende want Jan van der Mije die saken well kundich waeren, roerende dat die joncheer van Gaesbeeck in 't beghynsel van den oirloge ter Goude aldair een deel sijnre cleder ende anders aengehaelt waeren, die hem dair om weder gegeuen werden; ende om des bestants willen, dat gemaict was vandden belegge voir Schoenhouen: so wort ouerdragen bij mijnre vrouwen voirseyt ende hoeren rade, ende bij der stede van der Goude, ouermids groot verlies dat Dirck Sonderdanck mit sinen gesellen gehadt hadde van een craijer, die hem luyden toebehoirde, angehaelt wort tot Rotterdam, dat hij dair voir hebben soude, gelijc sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen, vijfftich Arnoldus gulden; valet, 't stuc xx groot, iiij ℔, ij s., iiij d. groot.

Woutter die herde, die sculde eysschende was bij ene supplicacie: hem dair voir gegeuen xl scilde, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, iiij ℔, xiij s., iiij d. groot.

Scheelkijn, die cock, was eysschende sculde ende anders, so hij te Ruse in Henegouwen gevangen geweest hadde, hem seluen geloft, gelijc sijn supplicacie inhout; hem dair voir

gegeuen, als sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xxxv scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot; iiij ℔, xx d. groot.

Grote Louwe was eysschende, gelijc sijn supplicacie inhout, clxij cronen, dair hem voir gegeuen is, als sijn quitancie inhout hier ouergegeuen, xxxj scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, iij ℔, xij s., iiij d. groot.

Martijn ende Symon, coecx, also sij 'enen brieff hadden van renten, die hem gegeuen waeren tot haire beyder liue, voir den langen' truwen dienste die sij menige jaren gedaen hadden, welken brieff sij ouergegeuen hebben; dair hem voir gegeuen is, als blijct bij der quitancie, die men nv metten voirscreuen brieue dair off hier ouerleuert, xxx Bourgongien scilden; facit iij ℔, x s. groot.

Marigen Molencamps dochter was eysschende met enen brieff van hoirs vader wegen een pairt, hoir brieue dair off ouergegeuen; ende hoir dair voir gegeuen, gelijc hair quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xxx scilde; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, iij ℔, x s. groot.

Heer Euert die bastairt brochte bij, dat hij in diensten mijnre vrouwen Lodewijc van Treslonge een pairt geleent hadde, dat hij niet weder en crech, ende ouermits ongenuechten, die dair off tuysschen hem beyden gecomen mochte hebben, hem dair voir gegeuen bij Florys van Kijffhoec, gelijc Florys quitancie hier nv ouergegeuen inhout, xxv scilden, facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Also Symon Vrederick Willems zoen mijnre vrouwen eysschende was, roerende van der castellainscap van Oistvoirn, dair mijn vrouwe voirseit hem off toegescit hadde betalinge te hebben van Mouwerin van der Does, van der somme van xxxix Wilhelmus scilde; ende want Mouwerijns twe dochteren als sijn eruen hier voir toegesproken worden van den testamentoren, so wort, aengesien dat sij 's niet wael en mochten betalen, ende wort ouerdragen bij meester Heynric vten Houe ende sommige andere van den rade, dat hyer voir hebben soude Symon Vrederic voirseit xl Philips scilde, te weten,

datter mijn genadige heer van Bourgongien off genen soude xv Philips scilden, ende die testamentoren, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, xxv Philips scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s,, iiij d. groot.

Bij den prioir ende Jan van der Mije, Claes berduerwercker meer dan him gegeuen is na duer sijn grote clagen ende bidden, ende men oic vant datter reden in stack, bij certificacie des voirscreuen prioirs ende Jans hier nv ouergegeuen, xxviij scilde, valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, iij ℔, v s., iiij d. groot.

Claes Heinrycx zoen ende sijn moeder, voir een pansser dat hem luyden an mijnre voirseider vrouwen gebreken soude, gegeuen xxv scilden, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent lviij s., iiij d. groot. Neant payé.

Jan die snijder, was eysschende van goeder sculden, gelijc sijn supplicacie inhout, xxj½ Engelsschen nobel; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie inhout, die men hier ouerleuert, xxv scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Collairt de Bossut, cock mijnre vrouwen van Hollant die duwagiere, hadde in voirleden tijden ouer lange jaren onser vrouwen geleent in hoirs selfs handen, ende dair hij menich jair ouer gegadert hadde, ende was 't selue dat hij met sinen zuyeren arbeit onder hair ende hoeren ouderen met dienen gewonnen ende geworuen hadden, dair die somme off beliep, die hij hoir aldus geleent hadde, xxxvj oude Vrancrijcxe cronen, ende als men dat in der wairheit bevant dat dese sculde claer ende rechtvaerdich was, want hij dat met goeden bescheyde bij brachte, so is dair off met hem ouergecomen, ende hij heeft alle dese voirseide sculde quijtgescouden, als blijct bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, om xxij Bourgongien scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lj s., iiij d. groot.

Dirc van Assendelff was eysschende veel sculde roerende der graeflichede, ende sonderlinge een pairt, gelijc sijn supplicacie

inhout: so is te weten, dat hem voir dat pairt gegeuen is xxv scilde, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout; ende die ander schulde en onderwynden hem die testamentoren niet; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, lviij s., iiij d. groot.

Heer Jan Ben was sculde eysschende, na inhout sijnre brieue die hij dair off hadde ende sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen wtwijst, xv scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxxv s. groot.

Jan van Meylaen, coipman wt Henegouwen, was eysschende mit brieuen, ende hem gebrac van sculde iij^{c}xvij cronen; dair off met hem gedadinet, ende sijn brieuen ouergeleuert, om j$\frac{1}{2}^{c}$ scilden, gelijc sijn quitancie, hier ouergegeuen metten voirscreuen brieue, inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xvij ℔, x s. groot.

Deuenter was eysschende een pairt, gelijc sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Geysvoet was eysschende sculde van een pairt, gelijc sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Dirc, boirduerwercker, was eysschende, gelijc sijn supplicacie inhout, ix Engelsschen nobel; dair hem voir gegeuen is, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; facit 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Jacob Jans zoon, die vleyschouwer in den Hage, was eysschende sculde van een pairt, gelijc sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xlvj s., viij d. groot.

Willem, paedse, die sculde eysschende was, also hij in voirtijden geuangen geweest hadde, ende anders, als sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, als blijct bij sijnre quitancie hier nv ouergegeuen, x scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xxiij s., iiij d. groot.

Pieter, Florys knecht van Kijffhoec plach te wesen, die sculde eysschende was, ende hij mede gevangen geweest hadde te Rues, gelijc sijn supplicacie inhout; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Hannekijn, die met heer Geryt van Poelgeest plach te wonen, was eysschende een pairt: hem dair voir gegeuen x scilde, gelijc sijn quitancie inhout hier ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Jan van Mynnen clagede gebreke van een tuyn, mijnre vrouwen gedaen bij heer Euert die bastairt, welke Eduwairt dat bekende; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Meester Beernt, slotemaker, die een supplicacie ouergaff van sculden; hem dair voir gegeuen, also hij arm was, x scilden, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Gerytgen Gerbrants zoen gaff een supplicacie ouer, dat hem gebrack een pairt; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't tstuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Hannekijn Aes, heer Dircx knecht van der Marwede, was eysschende mit eenre supplicacie een pairt, dat hij in mijnre vrouwen dienst doot gereden hadde; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, x scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Bertelmeeus, die goutsmit van Middelburch, voir sijn sculden, die hij eysschende was mit eenre supplicacie, x scilden, gelijc sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout; facit, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xxiij s., iiij d. groot.

Jan IJsbrants zoon, borduerwercker, was eysschende mit eenre supplicacie van verdienden loyn xij cronen; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier nv ouergegeuen inhout, x Philips scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, xxiij s., iiij d. groot.

Bij Jan Ruychrock, gelijc die cedul inhout met sijns selfs hant gescreuen, die men hier bij ouerleuert, roerende van enen man die in den Briele doot geslagen wort, vij½ Pieter; facit xxij s., vj d. groot.

Louwe, Florys neue van Kijffhoec, was vp onser voirseider vrouwen gegaen, van enen geuangen, die hij in sinen handen hadde, ende van haeren wegen van hem genomen wert ende heren Bertolt van Assendelff geleuert, diere voirt een sijn dienre mede loste die hem off gevangen was: dair den voirseyden Louwe voir toe geordineert wert te hebben ende betaelt sijn, als blijct bij sijnre quitancie, die men nv hier ouerleuert, vj Bourgongien scilde; 't stuc xxviij nuwe groten, valent xiiij s. groot.

Willem Pieters zoon, heer Euert's bastairts knecht, die een supplicacie ouergaff van sculden; hem dair voir gegeuen, als sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xiiij s. groot.

Jan Woutter Galen zoons wijff was sculde eysschende met eenre supplicacie: hair dair voir gegeuen vj scilde, bij sijn quitancie hier ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Heynrijc ende Stijntgen wten coeltuyn, die een supplicacie ouergauen van sculden: hem dair voir gegeuen, als hoir quitancie hier ouergegeuen inhout, ende om Gode, vj scilde; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xiiij s. groot.

Teeustgen die cock was eysschende een pairt: hem dair voir gegeuen, gelijc sijn quitancie hier ouergegeuen inhout, vj scilden; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xiiij s. groot.

Meester Tijman Coninck gaff een supplicacie ouer van Heinryc Pouwels zoons wegen van Vtrecht, roerende van een stuer, dair hem 't gelt off brack: sijnre dochter, die in den Hage in 't Beghijn hoff is, dair voir gegeuen, als die quitancie hierouergegeuen inhout, v scilde; facit, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Willem van Oringen, voir sijn supplicacie, die hij ouergaff

van sinen gebreken, gegeuen v scilden, bij sine quitancie hier ouergegeuen; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xj s., viij d. groot.

Adriaen Blanckairt, die eysschende was van sculde van schiphuyer, dat hij wtgeleyt hadde voir mijnre voirseider vrouwen, viij Wilhelmus scilden: hem dair voir gegeuen, also hij arm was, v Bourgongien scilde; valent bij sine quitancie hier ouergegeuen, te ij s., iiij d. groot 't stuc, xj s., viij d. groot.

Borre van Doirnick wort gegeuen voir sculde, die hij eysschende was van sijnre suster wegen ende voir sinen dienst, een bruyn blest heynxt, die van sinte Martijnsdijc quam.

Somme van alrehande sculden, na conciensie der voirseyder testamentoren betaelt, beloipt tsamen ij$_{m}$v^{c}xxij ℔, v d. groot.

Ander wtgeuen van reysen ende bodelonen, roerende den testamente voirnoemt ende andere foraine zaken, etc.

Magister ende Heynric van der Goes worden van Teylingen gesent an onsen genadigen heer van Bourgongien, dien sij ten Damme vonden, dat sijn genaden belieuen ende consenteren woude al sulke ordinancie van den testamente, als onse voirseide vrouwe gemaict hadde, ende verteerden bynnen xij dage, dat sij wt waeren, mit hoeren sciphuyeren ende wagenhuyeren, tsamen lv Bourgongien scilden, als blijct bij certificacie Heynricx van der Goes hier ouergegeuen; 't stuc ij s., iiij d. groot, valent vj ℔, viij s., iiij d. groot.

Geryt Potter ende Jan Deym, die gesent waeren om goudt ende suluerwerck te vercopen t' Ordrecht, verteert ende vervaren vp die reyse binnen vij dage, elc met een knecht, ende bij Geryt voirnoemt betaelt wort, xxxij s. groot.

Bij Geryt Potter een bode gesent t'Ordrecht, in der munten, om een deel gelts, dat mitten eersten niet rede en was, roerende van den vercoften goude ende zuluerwerck, mits dat

die bode na den gelde wachten moste iij dage, veruaren ende verteert v s. groot.

Willem van der Sonne ende Ewout Jans zoon, die gesent waeren t'Oistvoirn, t' sinte Martijnsdijc ende tot Hoichstraten, om te versamelen den huysraet, te weten, lx bedden ende anders huysraet, gelijc voir in dit boeck wel geroert staet, ende dat gebrocht in den Hage vp 't hoff, van schiphuyer, cost ende anders hier om gedaen, te wasschen, te lappen ende andere haueninge te doen doen, beloipt tsamen, gelijc des voirscreuen Willems van der Sonnen certificacie hier off inhout ende men hier ouerleuert, tsamen v ℔, xiiij s. groot.

In die weeck voir Midvasten anno xxxvij reysden heren Florys van den Abele, Florys van Kijffhoec ende Jan van der Mije in den Briel bij mijnen heer van Oistreuant, om aldair Jan Ruychrocx rekeninge te hoeren, dair mede was meester Gillis van Wissekerke, ende die rekeninge voirseyt was een termijn van xliiij weken, ter tijt toe dat mijn vrouwe offliuich was. Ende de voirseide heer Florys, Florys ende Jan verteerden bynnen vj dagen, dat sij wt waeren, mit hoeren knechten, mits wagenhuyer ende sciphuyer ende belleschier, te samen, bij certificacie Jans van der Mijen hier nv ouergegeuen, dienende vp 't naiste punt hier na, lvij s., viij d. groot.

Bij den seluen Jan van der Mije, xxj dage in Augusto anno xxxviij, Woeytgen Heynrycx zoon gesent tot Hairlem bij mijnen heer van Oistreuant, om alrehande boitscippen, roerende den brieue die mijn genadige heer van Bourgongien gescreuen hadde, datter ij off iij van den testamentoren bij den cancellier reysen souden tot Bruessel den xxiiij dach in Augusto, om hem onderwijs te doen van den testamente. Den seluen Woutter Jan van der Veten betaelt voir sijn wagenhuyer ghins ende weder, j Philips scilt, ende voir sijn cost, j scilt. Item Hastgen gegeuen van ij copiën van den mandemente wt te scriuen ende van den afterstal te scriuen, een Philips scilt. Wilhelmus Reyniers zoon, van brieuen te scriuen, j Bourgongien scilt. Noch

dair na brueder Dirc, van ij instrumenten wt te scriuen gegeuen een Bourgongien scilt; comt tsamen v Bourgongien scilde, als bij der voirseiden Jans certificacien, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent xj s., viij d. groot.

Omtrent den tijt voirseit Geryt Potter gesent tot Hairlem bij mijnen heer van Oistreuant, roerende mit den voirscreuen brieff, die mijn genadige heer van Bourgongien den testamentoren gesent hadde, roerende te comen tot Bruessel bij den cancellier: veruaren ende verteert iiij s., vij d. groot. Ende vp de selue tijt Geryt Potter voirt gesent tot Bruessel bij den cancellier van Bourgongien, roerende mit boitscippen van den testamente: vervaren, verreden, an huyer pairde, mit hem anderden, mits dat sij beyde verteerden, tsamen xxxiij s., viij d. groot; comt tsamen xxxviij s., iij d. groot.

Also mijn genadige heer van Bourgongien den testamentoirs gescrenen hadde, den xvj. dach in Septembri anno xxxviij te wesen bij den cancellier tot Bruessel, dair gesent worden vp die tijt mijn heer van IJselstein, meester Gillis van Wisseckerke ende mit hem Geryt Potter, om den cancellier onderwijs te doen van mijnre voirseider vrouwen testament; ende reden weder van Bruessel tot Andwerpen, dair sij hair boitscip an den cancellier deden; ende waeren wt xvij dage, ende verteerden ende veruoeren, mit dat sij mit hoeren pairden ouerlant reden, ende bij Geryt voirnoemt verleyt ende betaelt wert, xvj ℔, xix s., viij d. groot.

Also die testamentoren weder reysen souden bij den cancellier, ende om him in gescrijff bij te brengen roerende den afterstalle ende anders den testament roerende, Hastgen vp die tijt gegeuen dair off voir sijn arbeyt van scriuen, een Rijder, iiij s. groot.

Vier dage in Nouembri anno voirnoemt, Geryt Potter gesent bij den cancellier van Bourgongien tot Hesdin, om hem alle die afterstallen in Zeelant ende anderswair ouer te leueren in scrifte, ende mede hem dair tegen ouergeleuert die gebreken, die men dair tegens eens deels vernomen hadde tot dien

dage toe; ende was wt mit eenen knecht ende mit ij peinden xxxiiij dage, ende verbierde mits seipleyer, ensoel van geleyden ende anders, tsamen vij ℔, xv s., s. d. groot.

Also hem een wijltijts bereyt hadden deser voirseyde reyse te doen mijn heer van Lbeelstein ende die prioir, ende sij daer om pairde hadden geleent, die een deel beuer gegeten hadden; mede leeren deen maken ende andere onrent, behelpt, bij Oolten tsamen betalt, als bij sijn certificacie hier onergegenen blijcken mach, xiiij s. groot.

Omtrent xiij dage in Decembrij anno xxxvij, wort die grote prinse gesent t'Uytrecht van den testamentoirs om der recht onderinge, die Zeede van Rijn begonnen hadde vp mijn heer van Oistrenant; ende was wt omtrent vj weke, vertoerde ende vernoer mit sinen knechten daer en bynnen, bouen een ander meerre somme, die hij voir sine reysen van deser saken gehadt heeft, want hij, behalven deser voirseyenen, hier om arbeyde ende reysde wel iij off iiij jan, hij sine quitancie hier nv onergegenen, iiij ℔, xvj s. groot.

Heer Florys van Abele, van ij reysen, die hij dede in Zeelant bij den heer van der Vere, van der testamentoiren weeren, roerende van der hede aldair van den xviij greten van den gemele; ende verreysde ende verteerde bynnen den ij reysen, mits bodeloin dat hij voirt betaalde, na wtwijsinge sijnre seduien ende quitancie hier nv onergegenen, xv Bourgongien seilde; 't sine ij s., iiij d. groot, valent xxxv s. groot.

Jan van Gach, die gereyst ende gearbeit hadde wt Holant in Hennegouwen an onser gnadiger vrouwen de duwagaire, van der testamentoren wegen, om sonderlinge saken wille den testamente aangaende; so is hem gegeven voir sinen oer, arbeit ende onlede, ende oie vp dat hij der verseydenre syelen daer hij gedenckan aende, alsoe hij huir ende hueren anderen lange jaren truwelic gedient hadde, xxv Pieters, 't sine iij s. groot, valent iij ℔, xv s. groot.

Vpten xx. dach in Aprille anno xxxix wert Garyt Pinje gesent in Zeelant bij den heer van der Vere met copie van

den mandemente, dat mijn genadige heer den testamentoren gegeuen heeft vp ten voirseyden heer van der Vere als rentmeester van Bewester Schelt ende Beoister Schelt in Zeelant, roerende den xxxv^m Bourgongien scilde, etc., om te besien off hij vp dit voirscreuen mandement den testamentoren souds willen betalinge doen van 't ghuent dat noch an der voirseyder somme breect te betalen, dair hij doe vp andwoirde, dat Geryt voirnoemt om der seluer sake voirt toich in Vlaenderen ende voirt in Brabant tot Bruexel, om te spreken hier off metten kancellier van Bourgongien; ende van daen toich Geryt weder tot Brugge, ende weder ter Veer bij den voirscreuen heer van der Veer, om te besien off hij hem yet beth bedacht hadde vp ter testamentoren begeren dan hij voir geantwoirt hadde, also hij sijn beraedt dair vp genomen hadde; van daen toich Geryt voirnoemt in Zuytbeuelant bij Say Jans zoon, om hem te spreken ende besceyt te vernemen van den gelde, dat noch in Zuytbeuelant te ontfaen was; ende van daen voirt in 't lant van der Tholen tot Thuenys Kempen zoons, om die te manen een somme gelts, die hij den testamente sculdich was; vp welke reyse Geryt wt was xxviij dage, ende verteerde dair en byuuen met hem anderden mits cost van pairdehuyer, wagenhuyer, schiphuyer ende anders, also hij tot veel tijden ouer onrede veeren ende anders reysen ende ouergelt geuen moste, all tsamen v ℔, xij s., vij d. groot.

Jan Grenier, die tot twee reysen gesent geweest hadde in den lande van Ponthieu, dair hij ten beuele van den testamentoren ene wijle bij Pieter Wilssijn, rentmeester aldair, getoeft hadde, roerende sijnre rekeninge, ende dair vaste mede gescreuen hadde, ende dair om met enen knecht ende ij pairden wt geweest hadde ende gereets cost gehadt hadde, also hij seyde, voir welken cost ende arbeit hem gegeuen wert, bij sine quitancie hier nv ouergegeuen, xlij Bourgongien scilde, 't stuc ij s., iiij d. groot, valent iij ℔, xviij s. groot.

Omtrent der maent van Mairte anno xl wert gesent Geryt

Potter wt Hollant in Brabant an den kancellier van Bourgongien mit alrehande boitscippen van der testamentoren wegen, dair hij om wt was met hem anderden xiij dage, ende verteert bynnen der tijt mits schiphuyer, wagenhuyer, paardehuyer ende anders cost ende oncost, teamen lv s. groot.

Florys Hoedemaker gesent int 't jair van xxxviij omtrent xxx dage in Decembri an heer Gillis van Cralingen, an Boudijn van Zweten ende Dire sijnen soen, an Jan van der Boechorst ende an Florys van der Boechorst, met brieue van den testamentoren, dat sij comen wouden in den Hage vp enen zekeren dach, roerende die verclaringe te helpen maken van enige saken, staende twisschen mijnen heer van Oistrenant ende den testamentoren: hem gegeuen tot teergelde ij s. groot.

Vpten tijt voirnoemt gesent een bode met brieue van den testamentoren t' Schiedamme an Willem Heynen zoon ende Philips Melys zoon, dat sij comen souden in den Hage ende voldoen den testamentoren van dat sij twee hem sculdich waeren, roerende 't sesnt ambacht van Vlaindingen; hem gegeuen tot teergelde xij groot.

In den jaire van xxxix in der maent van Januario en wert tot Noirtich (Noirtwijc?) gehouden een dachnairde, dair mijn genadige vrouwe van Hollant was, die duwagiere, mijnen heer van Oistrenant, mijn heer van IJselstein ende anders alle die gemene testamentoren, roerende den voirscreuen testamente. Ende also die testamentoren niet bij malcanderen en waeren, mer verde verscoyden, ele na dat hij te doen hadde, so moet men heden senden om hem luyden te vergaderen, te weten, wtt Hage gesent een bode tot Wester Oye buyten Thiel in den lande van Gelre, met brieue an den groten prioir, die dair lach, dat hij comen ende wesen soude totter voirseider dachnairde; des gelijer in Zeelant, als in 't lant van Zuyt Beeslant ende in 't lant van der Thuien; zoekende meester Gillis van Wissenkerke; ende verteerden ende vervoeren, te weten, bynnen v dagen, den enen bolde in 't lant van Gelre, ende den anderen vij dagen, alsoo 't wyntier dach was ende quaet

te reysen duer Zelant, tsamen vj½ scilt, facit xv s., ij d. groot.

Omtrent der maent van Februario anno voirnoemt so wort gesent Dirc Potter ter Tholen an Claes Willem Eggen erffnamen, met brieue om te ontfaen alrehande gelt, dat sij vp gebuert hadden van den xvj groot van den gemete, toebehoerende den testamente; ende van danen voirt in Zuyt Beuelant an Say Jans zoon, om van hem oic te ontfaen een deel gelts, ende hij ontfaen hadde van der bede aldair, ende in den testamente behoirde te wesen; ende verteerde ende vervoer bynnen ix dage, ghyns ende weder, tsamen viij s., vij d. groot.

Bynnen der seluer maent gesent enen bode vter Hage tot Hairlem an mijnen heer van Oistreuant met brieue van den testamentoren, roerende dat hij Thuenys Kempen zoon woude doen onderwijsen, dat hij den testamentoirs betalinge doen soude van alsulke somme gelts, als hij onder hem hilt toebehoerende den testamente; den bode gegeuen tot teergelde ij s. groot.

Den seluen Dirc wort court dair na gesent weder an Thuenys Kempen zoon, bailiu ter Tholen, ende dair omtrent, die hij van den gelde van den xvj groten van den gemete aldair, toebehoerende den testamente, ontfaen ende onder hadde, xcviij ℔, viij s., viij d. groot, om die van den voirscreuen bailiu te ontfaen totter testamentoren behoeff; ende verteerde ende verreysde dair om, ter wijlen dat hij dair om wt was xij dage, ende dair hij doe een deel off ontfinck, x s., viij d. groot.

Vpten xxix. dach in Junio anno xxxix wert gesent Jan Willems zoen wter Hage tot Bruexel, ende van daen voirt tot Rijssel met brieue van den testamentoren gaende an meyster Bertelmeeus à la Truye, roerende dat hij 't beste proeuen woude in der sake den testamente aengaende, na wtwijsinge mijns genadigen heren mandemente, als die heer van der Veer rekeninge doen sall; ende was wt xj dage: hem gegeuen tot teergelde xij s. groot.

Also Jutte van Dolre tot veel tijden te kennen gegeuen

hadde, hoe sij in voirtijden eenige reysen gedaen hadde bij beveel mijnre genadiger vrouwen, zaliger gedachten, wt Vlaenderen in Hollant, ende weder wt Vlaenderen in Henegouwen, etc., dair off dat sij den coste selue verleyt ende betelt hadde tot hoeren arbeit, die sij dair omme gedaen hadde; sa begeerde ende veruellichde dese selue jouffrou zeer ultimeelde an den testamentoren om bescheyt ende betalinge van hoeren verleyden gelde te hebben, gelijcken oic enige van den voirseruen testamentoren dair wel off wisten, dat sij in gebreeken was, als voir geroert staet. So hebben hoir die voirseruen testamentoren in versette van hoeren coste ende arbeyt gegeuen, als blijct bij hoir quitancie hier nv onergegeuen, vij Bourgongien schilder iiij groot; valent, 't stuc ij s., iiij d. groot, xvj s., viij d. groot.

Gesent Geryt Willems zoon omtrent 4 dage in Februarie anno xxxix van der testamentoren wegen in Zeelant in Say Jans zoon met briene van gelone, roerende dat sij sonderlinge an hem begeerden, dat hij comen woude ende hem bryden rekeninge ende bewijsinge doen van 't guent dat hij van hoire wegen in Zuyt Beuelant van der leste aldaer ontfaen heeft, vp dat sij hoir dair na rechten mochten, ende was wt, mits des quelle vorsts wille, dat men qualie onder off ouer mochte, xj dage; hem gegeuen tot toergelde xvj d. groot.

Omtrent der maent van Julio a°. xl wert gesent Geryt Willems zoon in Zeelant in 't lant van der Tholen an Claes Willem Eggen erffnamen, roerende dat sij den testamentoren rekeninge doen soudeu van 't guent dat Claes voirnoemt ontfaen ende wtgegeuen mochte hebben; ende voirt van dauen in Zuyt Beuelant an Say Jans zoon, om gelt van hem te ontfaen, dat heer Lodewijc van Monthoirde gehadt ende hebben; ende verteerde ghins ende weder taamen bynnen xj dage xiiij s., viij d. groot.

Vp ten xx. dach van Nouembri anno xl gesent Geryt Willems zoon in Zuyt Beuelant an Say Jans zoon, om gel-

van hem te hebben, dair men heren Lodewijc mede betalen soude: de welke Say hem zeer ontsculdichde, dat hij geen gelt en conde gecrigen: men moste nairstiger wesen vpten sommigen die bereden waeren ende nochtans dair en bouen hoir molenen lieten hangen, off men soude in den voirscreuen lande tot geenre betalinge comen connen; ende was wt xij dage; hem gegeuen tot teergelde xvj s. groot.

Vpten anderden dach van Decembri in 't selue jair gesent Dirc Lieue Neue, bode ons genadigen heren van Bourgongien, in Zuyt Beuelant tot veel heerscippen mit ons genadigen heren openen brieue van plackate, roerende dat onse voirscreuen genadige heer benall alle die gene die in den testamente noch sculdich waeren ende niet betaelt en hadden, hoe wel dat sij dycwijle gemaint ende oic van den burgraue van Zeelant bereden waeren ende nochtans hair molenen dair en bouen lyeten gaen, dat sij ter stont hoir molenen stille souden laten staen ende betalen dat sij sculdich mochten wesen in den voirscreuen testamente, off hij woude 't an hem doen rechten voir crafte. Ende also et zeer moejeliek was te reysen ende hij wel xiiij dage wt was, hem gegeuen voir cost ende arbeit xvj s. groot.

Spoir gesent tot Delff, om heren Roelant van Wlkerken te spreken, roerende van een graeuwe teldende pairt dat hij cofte; veruaren ende verteert x d. groot.

Zeeutgen die bode, die ij reysen gesent wort t' sinte Martijnsdijck, mit brieuen van den testamentoirs an meester Gillis, roerende dat hij bij den sommygen van den testamentoren t'Andwerpen bij den cancellier gecomen soude hebben, hem gegeuen voir beyde die reysen, vij s. groot.

Gesent een bode tot Pieter Wilsyn, rentmeester van Ponthieu, dat hij soude comen in Hollant bij den testamentoren, met rekeninge ende besceyt van 't selue dat in den voirseyden lande van Ponthieu ende tot Crinecuer totter voirseiden testamente behoeff verschenen waere; hem gegeuen tot teergelde, als hij dair om reysen moste wt Hollant tot

Abbevyle in Ponthieu, vij Bourgongien scilde, xxj s., iiij d. groot.

Claes Martijns zoon gesent in den jaire van xxxviij in den zomer in den Briele tot Jan Ruchrue, dat hij zomen woude in den Hage ende dair bij wesen; dair Pieter Wilsyn den testamentoirs onderwijs ende bescoyt doen soude van ij jaeren ende een quarte jairs, roerende der rentmeesterscip van Ponthieu ende Cryuessar etc., hem gegeuen tot teergelde, ij s. groot.

't Gebeurde, dat die heer van Lallaing ende die rentmeester van Henegouwen sereuen an den testamenteurs brieue, behoudende van gebreeck die sij hadden an hoir bewijsinge, die sij hadden van den testamenteuren, van iiij^c Pieters, vp Pieter Wilseyn, dair sij een andwuirde aff goerden te hebben; gelijk hem doe weder gesereuen wert. Ende also dair een bode in den Hage was, die in Henegouwen trecken woude, so wert desen bode gegeuen, vp dat hij dese voirsereuen andwuirde brengen soude an den voirsereuen heer ende rentmeester, tot hulpe sijnre reysen, iij Arnoldus gulden, facit v s. groot.

Also die testamentoirs vercoft hadden Wouter van Duffle, wonende tot Meebelen, een halff huys ende oic een sleyn huyske dair bij, beyde staende tot Renterswale bij 't kerckhoff, omme ene eckere somme van penningen, dair sij beyden hem hoir beseegelde brieuen off geleeft hadden te geuen, so wertter enen bode gesent bij mijnen heer van Oistrenant tot Hoichstraten, metten brieuen van der voirsereuen cope, om sinen segel dair mede an te hangen; also een bode hoch ende waekte na den voirsereuen ontphrieff van des voirsereuen Wouters wegen hem gegeuen tot teergelde, ix s. groot.

Bij Jan van der Mije ende Geryt Potter, also Jan Ruychrock den testamenteuren bewijst hadde an die van 't 'sGrauenwaede, Maesland, Vlaerdingen, Vlaerdinger ambacht ende den Zoutenveen an der bede aldair versessen de somme van lxxxij ff., iiij s., vij½ d. groot; ende dair te voeren hadde die selve Jan Ruychrock noch Jan van der Mijen bewijst an die vor-

seiden dorpen van sculden, die hem an mijnre voirseyder vrouwen gebraken, omtrent viije scilden, welke gelden hebben gecost te gaderen ende te innen, mits veel van den sculdemaeren te Delff te doen besetten, eer men dese bewijsinge in heeft mogen crigen; ende heeft all tsamen gecost, ende wtgeleyt bij Geryt Potter voirnoemt, v ℔, xvj s. groot.

Cornelis Jans zoon, Jan Ruychrocx dienre, die in Zeelant gesent was bij Say Jans zoen, oic om gelt, ende dair ene wijle bij hem lach ende vollichde ende halp mede den luyden manen ende dat die gelden geïnnet worden, dair hij om was langer dan xiiij dage; hem gegeuen voir sinen cost ende arbeit, bij sine quitancie hier ouergegeuen, vj Wilhelmus scilden; 't stuc xl groot, valent xx s. groot.

Gesent anno xliiij in der maent van Septembri een bode tot Vtrecht, ende van daen voirt tot Westeroy in den lande van Gelre, met mijnre genadiger vrouwen brieuen an den groten prioir, inhoudende, dat hij wesen soude in den Hage vp enen benoemden tijt, om metten anderen testamentoren rekeninge te doen van hoeren ontfange ende wtgeuen, roerende den voirscreuen testamente: hem gegeuen voir vijff dage die dese bode wt was, 's dages xiij groot, v s.', v d. groot.

Gegeuen voir was, inct, franssijn ende pappier, dat men behoeft heeft menichfoudelic ende tot veel tijden om des testaments willen, an deschergen, certificacien, an brieuen ende die rekeninge te muyteren, ij ℔ groot.

Gegeuen van dese rekeningen twe weruen te grosseren, den genen die den arbeyt dair off gedaen hebben, ende oic meninge quitancie ende certificacie gegrosseert hebben, te huyeschede, ij ℔ groot.

Heynric van der Goes ende Magister, die van Teylingen gesent worden ter Sluys bij mijnen genadigen heer van Bourgongien, om die mandementen ende beliefnes mijns genadigen heren van den voirtgange van den testament, gemaict bij mijnre vrouwen voirnoemt leuenden liue, als voir geroert staet; hem dair voir gegeuen voir hoeren arbeyt tsamen, also

vij dair groten laste ende moeyte om hadden, I Bourgongien seilde, ende hoire beyder knechten tsamen x seilden; ooch tsamen, gelije hoir quitancien hier nv ouergegeuen inhouden, ix seilde; 't stue ij s., iiij d. groot, valent vij ℔ groot.

Say Jans soon, voir sinen arbeyt ende moeyenisse, die hij gehadt heeft om in Zuyt Beuelant te gaderen ende te tuuen totter testamentoren behoeff die x groot ende viij groot van den gemete, roerende der bode, die mijn voirseider vrouwe aldair gegeuen was in 't jair van xxxvj; dair hij lange tijt om arbeyde, als hij clairlie hij brechte, als blijct hij sine quitancie, ix Bourgongien seilden; 't stue ij s., iiij d. groot, valent vij ℔ groot.

Heer Phillips van Damme, die noch gebrac van sijn reysen die hij gedaen hadde van mijnre vrouwen wegen te Bosel, te Colen, te Leuen ende anderswair, roerende een scip mit harine, ter Goude in den oirloge aengehaelt, ende bestedende emplayden van Colen; hem dair voir gegeuen voir sinen arbeyt I seilde, gelije sijn quitancie inhout hier nv ouergegeuen; facit, 't stue ij s., iiij d. groot, v ℔, xvj s., viij d. groot.

Den premisoir van der Hage, geheeten meyster Maria Arnts soon, notarys imperialis, ende Andries Jacobs soon, om 't inventoris van mijnre genadiger vrouwen jaelen ende scheelen te translateren ende te overrijuen wten Latijne in Duytsche, voir hoirer beyder arbeyt ende loin, tsamen x s. groot.

Somme xj ℔, vj s. groot.

REGISTER DER NAMEN VAN PLAATSEN.

A.

Abbeville, in Pontieu, 264.
Ackoijen, 123.
Aken, 59, 135, 137; klooster der Minderbroeders van, 23.
Akeren, tienden en gooderen van, 78, 79.
Albbaserwaard, 116.
Alkmaar, 242.
Aloet, conté d', 32.
Ameide, der, 93, 94, 98, 99.
Amersfoort, 80.
Amiens, 39—41, 50, 54.
Ammersoye, 71.
Amsterdam, Amstelredamme, 198, 212, 214; Karthuizer kl. van St. Andries ter Zalige Haven, buiten, 135, 136.
Amsterland, 108.
Antholt, Aenholt, 111, 131.
Antwerpen, Andwerpen, 125, 242, 257, 263; tollen te, 85; kl. der witte monnikken van St. Michiel bij, 22.
Apeoude, 123.
Arkel, 94, 134, 137.
Arnhem, 59, 74, 75, 165; hospitaal van, 23.
Arschot, 4, 5.
Artois, 91, 142, 145, 164, 221.
Asperen, 92.
Assche, 128, 130.
Atrecht, 186.
Avenzaat, Avensaat, steenhuis te, kerspel van, 12.
Averbode, kl. der witte monnikken te, 22.
Aveugles, les, à Paris, 7.

B.

Bade bij Werde, kluizenaars van, 23.
Bardewit, ville de, 40.
Batenburg, 111, 112, 131.
Bazel, 266.
Beaumont, Byaumont, Beamont, 35, 55.
Beffere, tafel des H. Geestes te, 22.
Bekewort, terre de, 7.
Benscoop, kerk te, 206.
Beooster-Schelde in Zeel., 102, 190, 191, 230, 259.
Bercuit, 7.
Bergen, Mons, stad in Hen., 33, 34, 96, 100, 237.
Bergen, ten Heiligen Bloede te, 223.
Bergen, Bergen-op-Zoom, stad, land en heerlijkheid, 78, 79, 124, 125, 127—129.
Bergen, Bergenambacht, (Nieuw Ottedijk, Coelwijk, Stollewijk,

Beijersroeden), 29.
Berlaar, tafel des H. Geestes van, 22.
Berne, abdij van, 92.
Berri, terre de, 6—8.
Bersel, tafel des H. Geestes te, 22.
Betuwe, Bethwe, 19; Neder, 89.
Beveland, Zuid, 189, 190, 192, 232, 259—263, 266.
Bewester-Schelde, in Zeel., 87, 105, 124, 190, 191, 230, 259.
Beijeren, 71—73, 79, 99—101, 105, 107, 108, 117, 122, 126, 134, 135, 137, 138, 166.
Beijersroeden, zie Bergen.
Beylaar, kl. der Augustijnen van den, 23.
Biessen, de, 122.
Bilenvelt, geregt en tienden op, onder het kerspel van Hermalen, 17.
Billar, terre de, 5.
Birbois, Birebois, terre de, 5, 8.
Blaarsveld, 57.
Blanckenheim, 139.
Boheme, 31, 35, 41, 45, 46, 60.
Borbon, seigneurie de, 8.
Borselen, 139, 153; kerspelkerk en kosterij van St. Cateline in, 66.
Bourges, 6.
Bourgondie, 91, 139, 142, 145, 164, 167, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 203, 206, 221, 230, 231, 233, 238, 242, 245, 251, 255—257, 259, 260, 263, 265.
Boussut, 7.
Brabant, Breban, 2, 5, 7, 8, 31, 35, 38, 45, 47, 53, 57, 58, 85, 109, 110, 117—119, 121, 123—125, 127, 128, 137, 138, 142, 145, 164, 221, 259, 260.
Braeus venne, land bij het huis te Heemskerk, 82.
Brechte, tafel des H. Geestes te, 22.
Breda, land van, 127.
Bredcrode, 80.
Brie, foires de, 51, 54.
Briel, de, 118, 135, 152, 158—161, 177, 188, 205, 254, 256, 264; kerk, 184.
Brigdam, 109.
Brinon, fief de, 7.
Broydijk, onder Hermalen, 17.
Broydijksveld, geregt en tienden op, 17.
Brugge, Bruges, 33, 86, 162, 169, 173, 259; kerk v. St. Donatianus te, 86, 162.
Brussel, Broisseles, Bruesel, 5, 57, 59, 106, 110, 125, 128, 131, 138, 161, 163, 256, 257, 259, 261; kl. der Minderbroeders, 23.
Builbon, 112.
Burtain, fief de, 7.

C.

Camerijk, Cambrai, 37, 38, 44, 46, 47, 52, 53, 125.
Campe, kl. der grauwe monnikken te, 22.
Campigne, terre de la, 6, 7.
Campvere, 4.
Champagne, foires de, 51, 54.
Chapele, bourgeoisie de la, 38.
Chiney, Tzini, 35, 134, 137.
Cleef, Cleve, Clivia, graafschap van, 1, 2, 77, 78; kl. der Minderbroeders te, 23.
Coelwijk, zie Bergen.
Colonges, 6.
Compostel, St. Jacob te, 210.
Cortgene, Cortekene, 100, 101, 139.
Crivecuer, 263, 264.
Cuntike, tafel des H. Geests te, 22.
Cutelgem, 141.

D.

Dam, ter, bij IJsselstein, 17.
Damme, stad van den, 167, 255.
Delf, 178, 195, 196, 204, 228,

229, 263, 265; kl. tot Syen buiten, 159.
Denemarken, 107.
Denremonde, 143, 146.
Deventer, 252; kl. der Minderbroeders van, 23.
Diepensteyn, 141.
Dirkaland, 157.
Doedenweerd, 81.
Doetinchem, 146, 147.
Doornik, Tournai, 37; sticht van, 86.
Dordrecht, 10, 74, 118, 169, 187, 198, 212; kl. v. St. Augustijn 71, der reguliere nonnen te, 159; munt op het Garnayle te, 170, 255.
Dorenweerd, 75.
Dregheden, ville de, 88.
Droemel, geregt van, 63.
Duffele, tafel des H. Geestes te, 22.
Duisburg, kl. der Minderbroeders van, 23.
Duitscher Heeren Polre, in Zeel., 66.
Dunen, abdij van den, 86, 87.
Duurstede, huis te, 56.
Dijnslaken, 77.

E.

Ecre, maison de, 8.
Eemderland, 213.
Egmonde, heerlijkheid van, 240.
Engeland, 209.
Erkenne, 7.
Espret, bois de l', 5.
Ettenhove, tienden van, 78.
Evere, dorp, goederen en heerl. van, 129, 130.
Everne, goed van, 57, 58.
Everstein, 94.
Eymhuysen, kerk te, 160.

F.

Faubeke, maison de la, 8.
Ferte, château et châtellenie de la, 8.
Fosserenges, 6.
Frankrijk, France, 4, 5, 19, 35, 41, 44, 47—50, 87, 88, 96, 211.
Friesland, Vriesland, 3, 12, 16, 29, 71—73, 79, 86, 99—101, 105, 107, 108, 119, 123—126, 128, 135, 138, 139, 142, 145, 146, 164, 166, 240.

G.

Galissien, St. Jacobs in, 224, 227.
Geertruidenberg, St. Geerdenbergen, 29, 72.
Geervliet, tol te, 159.
Geldrop, seigneurie de, 89.
Gelre, 1, 2, 11, 19—22, 25, 26, 28, 31, 34, 35, 38, 40, 42, 45, 47, 49, 52, 53, 56, 59—61, 78, 80, 88, 89, 93, 94, 111, 112, 114, 115, 140, 143—146, 164, 165, 207, 260, 265; kl. der Karmeliten van, 23.
Gerverscoop, geregt en tienden in, onder Hermalen, 17.
Geule, Guele, 128, 130.
Gillebert, 8.
Gnarenb., forêt de, 6.
Goedereede, 157.
't Gooi, den Goye, 93, 94, 98, 99,
Gorinchem, 160; kapittel van, 98.
Gouda, der Goude, 55, 126, 202, 242, 249, 266; nonnenkl. te, 184, 226; kl. der Minderbroeders te, 215; zusterhuis te, 226.
Graceoy, fief de, 8.
Grave, la, 39, 40.
's Gravenzande, 13, 132, 158, 188, 264; Onzer Lieve Vrouwe te, 183.
's Grevendale, kl. der graauwe nonnen des, 22.
's Grevenweerd, waard bij Wijk, 56.
Gripichoven, 59.
Groenzwaarde, onder Wissenkerk, 16.
Grymbergen, 124, 128.
Gulik, Gulich, Guilke, Guilge,

Amalia, Juliana, Julia, 4—8, 9, 11, 19, 23, 31, 34, 39, 59—61, 62, 111, 112, 114, 115, 140, 142, 144, 147.

H.

Haaftingen, kerk te, 193, 214.
Haarlem, 74, 158, 168, 250, 257, 261; St. Janskerk te, 84; kl. van St. Jan, 101; Oude Vrouwe broeders kl., 101, 139.
Haasens, 144.
Haaskerchi, huis te, 2, 3.
Hage, den, 2, 80, 100, 102, 109—109, 133, 135, 139, 140, 159, 161, 162, 177, 178, 192, 193—196, 198—207, 264, 266, 210, 214, 216, 232, 242, 252, 260, 261, 264, 265; Deventer herberg, 138; de Duikelaer, herberg, 204; de Schaak, wijnhuis, 194—196; de Kortenhoven, 202; kramen, 200; Hof, 184—187, 200, 202, 241, 246; Onze Vrouwe kapel op het Hof, 132, 138, 175, 183, 196—198, 203, 208, 213, 214, 219; Vrouwkant, 138; St. Anthonis in het Hank of Hout, 170, 184, 196, 208; gasthuis, 180, 212, 249; zusterhuis, 196, 222; Begijnhof, 244; de Hoek, 214; kl. der Jacobijnen, 180—183, 190, 211, 218, 219; Onze Vrouwe broeders, 182; broederschap van St. Jacob, 230; gift van het H. Kruis, 154; kloosters, 156; kerk, 194, 196, 211.
Hagenstein, 54, 55, 91, 93, 94, 98, 99, 186.
Haie, sieur de, 5.
Haisberg, 214.
Hakenesch, St. Anthonis kr. in Hoe-, 114.
Heilschuren, cloosters van, verwijst tot.
Hemmerk, Lucas, 88, 98, 102, 122.
Hennens, 74, 75.
Hengouwen, Holland, Henegouwen, 5, 11, 18, 14—16, 22, 31, 33, 34, 41, 45, 46, 71—74, 78, 96, 97, 99—101, 106, 107, 108, 117, 119, 123—126, 135, 141, 148, 153, 154, 160, 174, 175, 220, 225, 227, 244, 248, 249, 252, 259, 262, 264.
Herbenden, aroogte de, 3.
Herdewijk, de Spitaelen van, 94; kl. der Minderbroeders nab, 94.
Hercules, Kerspel van, 57.
Herpen, gegoeden de, 39, 43.
's Hertogenbosch, Bosche Poort, 52; kl. der Minderbroeders hof, 95.
Herwarden, Herwarden, stad de, 41, 44, 52.
Hesden, 257.
Hesden, stad de, 39, 40.
Heusden, Heusden, kl. de, 34, 52, 75.
Heyenbeek, kerp, goed, en kinderen, 61.
Heynsberg, baron de, 41.
Heyst, 91; kind van H. Gaston, 92.
Hillegkum, 93, 94.
Hinkbingen, 86, 87.
Hoeven, 145.
Hoheyde, stichting van H. Gaston, 92.
Holland, Hollande, Hollandia, 5, 8, 13—16, 29, 30, 33, 71—73, 79, 82, 86, 94, 97, 99—102, 106, 107, 109, 116, 117, 119—126, 129, 130—139, 142, 143, 149, 154, 166, 200—203, 210, 223, 224, 232, 251, 254, 259, 260, 262—265, kal van 137; Noord-Holland, 148, 165—168, 180.
St. Honoré, à Paris, 5.
Honthorst, 84.
Hoochstraten, huis, 205, 212, 254.
Hoorne, Graf, 126.
Hoose, 80, 87.
Hoorden, heere de, 5.

Hubergen, kl. der Wilhelminen van, 23.
Huesden, 92.
Huesen, tol te, 63.

I.

Italie, 85.

K.

Kadichemmer veld, tienden van, 10.
Kalbeke, Caelbeck, slot, 144, 145. 165.
Keulen, Culen, Colen, Cologne, Colonia, 1, 2, 8, 31, 85, 210, 217, 266; kl. van St. Clara, 22; kl. der Minderbroeders, 23; Drie Koningen, 210.
Keynoot, 225.
Korten Guet, 144.

L.

Lecke, der, 123.
Leuven, Loeven, Leve, Loven, Louvain, 5, 7, 8, 78, 98, 125, 128, 266; kl. der Minderbroeders, 23.
Leyden, 177, 195, 197, 199; burggraafschap, 136; kerk, 193; broederschap van den H. Bloede, 225; kl. der regulieren en zusterhuis buiten, 159.
Leyderdorp, kl. der regulieren te, 176, 184.
Limburg, Lemborg, Lembourg, 35, 47, 57, 58, 109, 119, 123—125, 128, 137, 145, 164.
Liney, 137.
Lobede, tol te, 2, 42, 56, 140.
Loeden, Loyden, 19, 28.
Lonchamp, église de, 19.
Loon, 112, 114, 122.
Loosduinen, nonnenkl. te, 184.
Los, 85.
Lotbraet, kerspel van. 59.
Lotharingen, Lothrijk, Lotriche; Lottirringia, 2, 35, 47, 57, 58, 109, 119, 123—125, 128, 137, 145, 164.
Louvre, 5—9.
Lovestein, 245.
Luik, Luydic, Ludick, Liége, Leodium, 24, 31, 35, 112, 114, 116, 122, 123; kerk van, 60, 112.
Lutzelenburg, kl. te, 23.
Luxemburg, Lucemburg, Luxembourg, 31, 110, 134, 137, 150, 164.
Lijkendale, kl. der witte nonnen ten, 22.
Lyre, tafel des H. Geestes te, 23; hospitaal van, 23; de kluizenaars van, 23; St. Gommers te, 24, 25.

M.

St. Maartensdijk, in Zeel., 73, 79, 89, 90, 102—104, 115, 119, 123, 126, 127, 129, 132, 134, 139, 141, 153, 154, 177, 179, 183, 186, 201, 202, 214, 226, 228, 255, 256, 263; kapel, 95, 182; gasthuis, 175; kapittel, 176.
Maas, Meuse, rivier, 52, 114.
Maasland, 188, 264.
Maastricht, Tricht, Trect-sus-Muese, 54; kl. der Minderbroeders van, 23; Onzer Vrouwe te, 63.
Maisieres, château de, 6.
Maisnil, le, 96, 97.
Malingres, terre de, 5.
Marienwaard, Insula beatae Mariae virginis, abdij van, 11; kl. der witte monnikken te, 22.
Marrenburg, in Pruissen, 246.
Maubeugen, provostie van, 237.
Mechelen, Mechline, Machline, Malines, stad, land en heerlijk-

heid, 21, 32, 34, 38, 59, 60, 85, 86, 88, 91, 98, 99, 136, 142, 145, 162, 164, 264; kl. der witte nonnen, 22; hospitaals, het groote hospitaal, het hospitaal bij de Brusselsche poort en het hospitaal van Neckerspole, 22; Firmerie op het Begijnhof, 22; de kysten, 22; kl. der Minderbroeders, 23, 24; kl. der Karmeliten, 23; kl. der Augustijnen, 23.
Meghen, seigneurie de, 39.
Meirdal, Merdal, bois de, 5—8.
Meloyfskerk, op Walcheren, 77.
Melyn, 124, 127, 128.
Mennewede, avonerie de, 38.
Merchenhoven, 128, 130.
Merwede, der, 123.
Merwoit, seigneurie de, 39.
Meun, fief de, 6.
Middelburg, 17, 72, 73, 253; St. Pieterskerk, 65; abdij Onzer Vrouwe, 77, 142, 179, 220; kl. der Minderbroeders, 95.
Misseklem, terre de, 7.
Monjoye, 56, 58, 59.
Monnoto, château et châtellenie de, 8.

N.

Naaldwijk, ambacht van, 140.
Nacorrois, 8.
Name, fief de, 7.
Namen, Namur, 35, 145, 164.
Neckerspole, de kluizenaars van, 23.
Nederijnen, 15.
Nettennes, 7.
Neurode, 8.
Nevers, 31, 33, 35, 85.
Nieuwenpolre, kerspelkerk Onzer Vrouwe en kosterij in den, 66, 67.
Noordeloos, 116.
Noordwijk, 204, 260.
Nussen, kl. der Minderbroeders te, 22, 23.
Nijmegen, Novimagium, 1, 52, 88, 111; groote tol te, 83; kl. der witte nonnen, 22; kl. der Predikheeren, 23.

O.

Oostenrijk, 164.
Oosterhout, 57.
Oostervant, 141, 148, 150—154, 157—163, 166—169, 173, 174, 176, 178, 180—182, 187—189, 204, 205, 210—212, 214, 220, 234, 235, 240, 245, 256—258, 260, 261, 264.
Oosterwijk, tienden van den zile te, 10.
Oosterwijkerveld, tienden van, 10.
Oosthuizen, 116, 122, 123, 126.
Oostvoorn, 153, 154, 162, 250, 256; beestenkamer op het huis te, 184, 186.
Orlenois, terre de, 6—8.
Ottedijk, Nieuwe, zie Bergen.
Ottembourg, 7.
Oijen, 81.

P.

Paris, 6, 7, 9, 33, 51.
Parweys, 112.
Perpont, Pierpont, 91, 98, 99, 136.
Poderoijen, 111, 112.
Poelduinen, buiten 's Gravenzande, 13, 15.
Pontieu, 138, 189, 204, 205, 259, 263, 264.
Poortvliet, ambacht in, 102.
St. Poul, 137.
Priestermeed, ambacht in Zeel., 102.
Pullane, 31.
Putte, tafel des H. Geestes te, 23.
Putten, 123.

R.

Ravenswade, bij Wijk, 56.
Rems, abbaye de St. Nicaise de, 37.
Remunde, Ruremunde, villa, 11; kl. der graauwe nonnen, 22; hospitaal, 22; kl. der Minderbroeders, 23.
Reters, Retest, 31, 33, 35, 85, 91.
Reimerswale, Remerswale, stad, 123, 191; kerkhof, 264.
Rietveld, tienden van, 10.
Rochecorbon, château et châtellenie de, 7.
Rode, terres de, 43,
Rome, 88, 215; hof van, 61.
Rosendale, kl. der graauwe nonnen van, 22.
Rome, 96, 97.
Rotevoet, waard bij Wijk, 56.
Rotterdam, 118, 249; kl. te, 159.
Ruchetain, fief de, 7.
Rugge, kl. der regulieren ten, 153.
Ruse, Rues, in Hen., 249, 253.
Rijk, Heilig, 35, 57, 58, 109, 115, 119, 123—125, 128, 137, 145, 164.
Rijmenam, tafel des H. Geestes te, 23.
Rijn, 73, 79, 99—101, 105, 107, 108, 117, 126, 134, 135.
Rijnsburg, abdij van, 131, 208.
Rijssel, 261.

S.

Salines, Saline, 91, 142, 145, 164.
Sandewic, Zandewijk, ville de, 41, 44, 52, 70.
Sars, 96, 97.
Schaardam, bij Hoorn, 126.
Schakerlode, 188.
Schatspolre, in Zeel., 133.
Schelle, abdij der graauwe monnikken van St. Bernard bij, 22, 24.
Scherpenesse, ambacht in, 102.
Scheveningen, 210, 212; kerk te, 211.
Schiedam, 260; kerk te, 184.
Schoonhoven, 249.
Schoudee, 86, 87.
Sluys, 265.
Soissons, 35.
Steyn, 123.
Stollenwijk, zie Bergen.
Strijen, 123.
Syen, kl. te, buiten Delft, 159.

T.

Teilingen, huis te, 177—180, 186, 193, 194, 197—202, 255, 265.
Therouenne, 37.
Tholen, stad en land van, 188, 193, 259, 260—262.
Tiel, 38, 41, 44, 52, 260.
Tiellemont, 7.
Tienen, kl. der Minderbroeders van, 23.
Tilloy, ville de, 6, 8.
Tongerlo, kl. der witte monnikken te, 22.
Tourraine, terre de, 6—8.
Tringues, terre de, 5.
St. Truden, kl. der Minderbroeders van, 23.
St. Trut, terre de, 5.

U.

Ubburgen, bij Nijmegen, 1.
Utrecht, Trajectum, 4, 10, 12, 28, 65, 69, 76, 85, 142, 181, 240, 241, 247, 254, 258, 265; St. Marie, 75; Oudmunster, 87.

V.

Valenschijn, Valenchijn, 231, 234, 238, 239, 248.
Valkenburg, 56, 58, 59.
Velue, conté de, 42.
Venlo, Venle, 164; hospitaal van, 22.
Veer, Vere, der, 13, 14, 115,

259; kerspelkerk en kosterij, 64—66, 69; vesten, 64.
Vianen, 94.
Vierson, Virson, terre, château et châtellenie de, 4, 6, 9; monnaie de, 6, 7.
Vlaanderen, Flandres, 4, 31—35, 60, 85, 86, 91, 142, 145, 164, 221, 259 262.
Vlaardingen, 188, 260, 264.
Vlaardinger ambacht, 264.
Voorhout, kerk te, 216, 217.
Voorne, 57—59, 122, 134, 135, 137, 141, 158.
Voort, hof op der, 144.

W.

Wach, près de Rode, 43.
Wageningen, 224.
Walcheren, 77.
Warde, Wearde, terre de, 5, 7.
Warsbeke, terre de, 7.
Wassembergue, Vasemberge, ville, terre et seigneurie de, 40, 53.
Waterland, 108.
Waveren, 7; tafel des H. Geestes te, 22; de kluizenaars van St. Catharina te, 23.
Weer, visscherijen ten, 102.
Weerden, 123.
Welsingen, 166.
Werde, 23.
Wermonde, zusterhuis te, 184.
Westeroije, buiten Tiel, 260, 265; nonnenkl. te, 207.
Westkerke, ambacht in, 102.
Wilssenaek, ten H. Bloede te, 210.
Wilsveen, Onzer Vrouwe te, 213.
Wisshem, op de Maas, 114.
Wissinkerke, kerspel van, 16.
Woerden, stad en landen van, 118.
Woirde, ter, hofstede te Naaldwijk, 140.
Woudrichem, Worinchem, 84, 121; kl. der reguliere nonnen, 159.
Wijk, heerlijkheid en poorte van, 56.

Y.

Yersikepolre, in Zeel., 133.
Ymbaut, fief de, 7.
IJssel, 42.
IJsselstein, 17, 18, 91, 92, 140, 141, 164—166, 174—177, 179, 220, 257, 258, 260; kerk en kapelrijen, 76, 206; klooster, 206; gasthuis, 206.
IJtekym, tafel des H. Geestes te, 22.

Z.

Zandenburg, burg, 3, 4; hof te, 64; kapel en kapelrijen te, 65, 67, 68.
Zandijk, kerk en kosterij, 64—67, 69.
Zantbomel, Saltbomel, 15, 16, 111.
Zanthorst, 199.
Zassenen, kerk te, 228.
Zeeland, 3, 12, 16, 29, 31, 35, 57—59, 71—73, 79, 86, 87, 99—102, 105, 107, 108, 117, 119, 120, 123—126, 128, 135, 138, 139, 142, 145, 164, 166, 190—193, 200, 210, 220, 221, 230, 231, 244, 257—260, 261—263, 265.
Zeenwenden, kl. der witte nonnen te, 22.
Zekelinge, 86, 87.
Zevenbergen, 208.
Zierikzee, Zeerixe, 14, 72, 74, 100, 101; kl. der Minderbroeders, 92; kl. der Predikheeren, 89; klooster, 159, 213.
Zighne, terre de, 7.
Zobburg, 139.
Zoutenveen, 188, 264.
Zutphen, Zetven, Soutphen, 35, 42, 56, 63, 66, 67, 69, 78, 80, 83, 88, 93, 111, 112, 114, 140, 143, 144, 147, 164; hospitaal van, 22; kl. der Predikheeren te, 23.

Zuylen, Zulen, Zulle, 103—105, 109, 115, 119, 123, 126, 127, 129, 132, 134, 138, 139, 141, 240, 241.
Zwene, de oude, in Zeel., 66.
Zweten, 240.

REGISTER DER NAMEN VAN PERSONEN.

A.

A, Aa, Ernst van, van der, 154, 163, 168, 179.
Aalburch, jonkvr. Spierincx van, 181, 203, 218.
Abelc, Abeele, Floris van, van den, 141; heer van Welsingen, testamentoor van gravin Jacoba van Beijeren, 166, 174, 220, 256, 258.
Abele, vrouwe van, van den, 210, 176, 182.
Abt, Adriaan die, schut, 155.
Ackoijen, zie Eckoijen.
Adolf, bisschop van Luik, 35.
— , hertog van Gelre en Gulik, graaf van Zutphen, 146, 147.
Aes, Hannekijn, knecht, 253.
Albrecht, palsgraaf op den Rijn, hertog in Beijeren, ruwaard van Hen., Holl., Zeel. en Friesl., 73, 74, 79, 80, graaf van Hen. enz., 99—101, 105, 107, 108, 135—137, 207.
Alemande, Floris van, 158.
Alkemade, Alcmade, Floris van, kastelein van het huis Heemskerk, 102, 141.
Amersoijen, van, 124; Hendrik van, 128, 130,
Ammen, Jan, 26.
Ammers, Gijsekijn van, 12, 13.
Amstel, Aemstelle, Hendrik van, kanonnik van Onzer Vrouwe te Maastricht, 63.
Amstel, Jan van, 63.
— , heer van, 63.
Antonis, hertog van Lothr., Brab., Limb., markgraaf des H. Rijks, 109; wijlen de hertogin van Luxemb. en Brab., zijne moeije, 110.
Apecoude, Apcouwe, Zweder heer van, 55, 56; heer van, 90.
Apeltaren, Mr. Jan van, van Dordrecht, 198.
Apelteren, Diederik van, ridder, raad van den hertog van Gelre, 59.
Apelteren, Hendrik van, ridder, 111, 112,
Arendz., Martijn, provisor in den Haag, keizerlijk notaris, 266.
Arkel, Arkle, Erkle, Jan heer van, ridder, 10, 15, 16, 29, 70; heer van, 70, 71; Mabelia, zijne gemalin, 10; Jan, zijn broeder, 29.
Arkel, Otto heer van, 84, 93, 98; jonkheer van, 95; heer van, 103.
Arkel, Jan van, heer van Hagenstein, Pierpont en 's lands van Mechelen, zoon van Otto heer van Arkel, 85, 91, 93, 98, 99, 136.
Arnhem, Dirk van, ridder, 74, 75.

Arnhem, Jan proost van, raad van den hertog van Gelre, 59.
Arnold, hertog van Gelre en Gulik, graaf van Zutphen, 140, 143—145.
Asperen, Aleid vrouwe van, 63, 64.
— , Otto heer van, heer van Hagenstein, 64.
Asperen, Gerrit van, ridder, 63, 64.
Assendelf, Jan van, rentmeester van Noord-Holland, 148, 162.
Assendelf, Bartold van, 239, 254.
— , Dirk van, 251.

B.

Bacheller, Jan de, 148.
Backer, Hector, 218.
Bacxkenbrugge, Willem van, 156.
Baert, Pieter genaamd, schepen te Zalt-Bommel, 15.
Baras, Willames dit, sire de Sars, 96, 97.
Barbazoen, heer van, 74.
Bat, jonge Pieter, 197; oude Pieter, 212.
Bauwe, Arend, 128.
Becbeeck, Hendrik, broeder van het Karthuizer klooster van St. Andries ter Zalige Haven bij Amsterdam, 135, 136.
Beest, Hendrik van, 212.
Belle, Jan, turf- en houtdrager, 155.
— , Mr. Jacob Bossaart van, 162.
— , Pieter van der, 229.
Ben, Jan, 252.
Benthem, Simon van, 12, 13.
Berenbroek, Loef van, 143, 144.
Berge, Hendrik van den, onderkok, 229.
Bergen, Oeda van, zuster van Hendrik van Boutersem heer van Bergen-op-Zoom, Grimbergen en Melyn; gemalin van Floris van Borselen, heer van Zuylen en St. Maartensdijk, 127, 129, 130.
Bergen, Johanna van, erfdochter van Hendrik van Boutersem, heer van Bergen-op-Zoom, Grimbergen en Melyn, en van Beatrix van der Leck; gemalin van Jan van Glymes, 127—130.
Bergen, Reinard van, heer van Geule en Merchenhoven, 128, 130.
Bergen, Cornelis van, 161.
— , Willem van, 235.
St. Bernard bij Schelle, Hendrik abt van, testamentoor van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 24—26.
St. Bernard, Bonden broeder van, bode van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 27.
Berne, abt van, 92.
Berthem, Pieter van, 160.
Beut, Gilles, priester te Zandijk, 64, 65, 69.
Berwaerde, A. de, 72.
Betelle, Wouter van, waard te Mechelen, 162.
Beijeren, Coppijn van, 157.
— , Willem bastaard van, 213.
— , heer van, 209.
Beyntgen, Herman, 223.
Biemetiel, Huart de, bourgeois de Mons en Hainaut, 96.
Bieshoep, Goosken, dienaar van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 26.
Biscopdorp, Koenraad, broeder van de orde der Predikheeren, meester in de Godgeleerdheid, 216.
Blanckairt, Adriaan, 255.
Blanckart, Herman, deken van Aken, raad van den markgraaf van Gulik, 59.
Bleeswijk, Bartholomeus van, 191, 192, 243, 244.
Blirk, 156.
Blitterswijk, keukenknecht van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 26.

Block, Arend, schut, 150, 155.
— , Willem, 248.
Bloeys, jonkh. van, 74.
— , Jan van, 245.
Boecholt, Gerard van, 59.
Boechorst, Jan van der, 260.
— , Floris van der, 260.
Boekeleer, Wouter, 70.
Boese, Ude die, schildknaap, 111, 112.
Boheme, koning van, 60.
Boitberg, Herman van, Sandersz., 143, 144.
Bonestel, seigneur de, 39.
Boninchen, Tonis van, 63.
Borchman, Jan, 149.
Borre, Willem, heer van Hemmen, ridder, 74, 75.
Borselen, Boerssele, Barsle, Barsele, Berssele, Berselles, de Berselis, Alard Wolfaardsz. van, 68.
Borselen, Boudewijn van; Floris zijn broeder, 103, 104.
Borselen, Dirk van, heer van Zuylen, 103, 109; rentmeester van Bewester-Schelde in Zeel., 105, 106.
Borselen, Floris van, ridder, Wolfaardsz., 12—16.
Borselen, Floris van, Nicolaasz., heer van St. Maartensdijk, 72, 73, 95, 102, 103; stedehouder van Zeeland, 79, ridder, 95.
Borselen, Floris van, ridder, heer van St. Maartensdijk en Zuylen, 115, 123, 132, 142; thesaurier van Holl. en Zeel., 119, 125; Oeda van Bergen, zijne gemalin, 127, 129, 130; Frank, ridder, zijn zoon, 127, 141.
Borselen, Floris van, heer van Zobburg, regent van Holl, Zeel. en Friesl., 139.
Borselen, Floris van, 69, 73, 101, 103, 104, 123.
Borselen, Frank van, schildknaap, Wolfaardsz., 12—16.
Borselen, Frank van, ridder, Nicolaasz., 77, 79, 80; heer van St. Maartensdijk, 89, 90; Alienora vrouwe van Zuylen, zijne gemalin, 104, 105.
Borselen, Frank van, ridder, zoon van Floris van Borselen en Oeda van Bergen, 125, 127; heer van Zuylen en St. Maartensdijk, 132, 133; ruwaard van Voorne, 134; regent van Holl., Zeel. en Friesl., 139; gemaal van gravin Jacoba van Beijeren, graaf van Oostervant, heer van Voorne, 141, 148—164, 166—169, 173, 174, 176, 178, 180—182, 187—189, 204, 205, 210—212, 214, 220, 234, 235, 240, 245, 256—258, 260, 261, 264.
Borselen, Kateline van, jonkvr. van der Veer, 115.
Borselen, Nicolaas van, schildknaap, Wolfaardsz., 12—16.
Borselen, Nicolaas van, ridder, Wolfaards broeder, 64—68.
Borselen, Nicolaas van, heer van Cortgene, 100, 101.
Borselen, Nicolaas van, Albrechtsz., 101.
Borselen, Nicolaas van, ridder, heer van Brigdam, 109.
Borselen, Philips van, van Cortgene, baljuw van Zierikzee, zoon van Nicolaas van Borselen van Cortgene, 100; heer van Borselen en Cortgene, regent van Holl., Zeel. en Friesl., 139; overleden, 141.
Borselen, Pieter bastaard van, stedehouder van den rentmeester van Bewooster-Schelde in Zeel., 102.
Borselen, Wolfaard van, ridder, heer van Zandenburg, 3, 4, 68; Wolfaard en Floris, ridders, Frank en Nicolaas, schildknapen, zijne zonen, 12—15; Nicolaas, ridder, zijn broeder, 68.

Borselen, Wolfaard van, ridder, heer van Zandenburg, Floris, Frank en Nicolaas, zijne broeders, 12—16; Wolfaard, zijn vader, 68; heer van der Veer, wonende op Zandenburg, 64—68.
Bos, Pierart le, dit de Hurtry, 97.
Bose, Simon, meesterkok, 155.
Bosichem, Jan van, schildknaap, leenman van Utrecht, 10.
Bossut, Collart de, kok van de gravin-weduwe van Holl., 251.
Botland, die van, 160.
Bouchorst, Floris van, priester te Delft, 14.
Bouchout, Daniel van, heer van Diepensteyn en Cutelgem, 141.
Boule, Boulle, Ernoul, ecuyer, 5, 7.
Bourgondie, hertog van, graaf van Vlaanderen, Artois en Bourg., palatijn, heer van Salins, graaf van Rethers en heer van Mechelen, 91.
Bourgondie, Margaretha van, hertogin in Beijeren, gravin van Hen., Holl., Zeel. en vrouwe van Friesl., moeder van gravin Jacoba van Beijeren, 166—168, 185, 204, 214, 218, 220, 230, 244, 246, 249, 251, 258, 260, 265.
Bourgondie, kanselier van, 221, 238, 256, 257, 259, 260, 263.
Boutersem, Hendrik van, heer van Bergen-op-Zoom, ridder, 79; heer van Bergen, 128; Beatrix van der Leck, zijne gemalin, 127; Johanna van Bergen, zijne erfdochter; Oeda van Bergen, zijne zuster, 127—130.
Boutersem, Jan heer van, 138.
Boije, Jan, Willemsz., schepen te Woudrichem, 84.
Brabant, Godefroi de, sire d'Arschot, frère de Marie reine de France; Jean de Brabant, seigneur de Vierson, son fils, Marie, comtesse de Juliers, Isabeau, femme de Gérard de Juliers, Alix, femme de Jehan de Harecourt, et Blanche, femme de Bertaut de Malines, ses filles, 4—8.
Brabant, hertogin van Luxemb. en, 110.
Braem, Jordijn, 240.
Brayne, Peter Colijnsz. van den; Adelise Peters dr. van den Poele, zijne echtgenoote, 104, 105.
Brederode, Dirk van, ridder, 62.
— , Willem van, heer van Stein en der Merwede, 123, 233.
Brederode, heer van, 80, 158; jonkh. van, 225.
Brigdam, Boudewijn van, 73.
Brodse, Wouter en Hendrik, stalmeesters van gravin Jacoba van Beijeren, 179, 201, 202, 219, 222.
Broekhuizen, Lijsbet van, hofdame van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 25.
Broekhuizen, Willem van, ridder, raad van den hertog van Gelre, 59.
Broekhuizen, Reinard van, 165.
Bromvliet, Hage van, 163.
Bronchorst, Gijsbert van, schildknaap, heer van Batenburg en Anholt, 111, 112, 131; Dirk zoon tot Batenburg, 131.
Bruellis, Simon van, 72.
Bruyn, Jan die, geestelijke van St. Benedictus orde, 215.
Bueren, Johan van, proost te Aken, 135, 137.
Bul, Bull, Jan die, 170, 176, 235.
Bye, Klaas de, bode, 246.

C.

Cabotere, Mr. Gilles die, 163.
Cameren, Willem van der, kamerling van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 26.

Camerouwe de Hayt, 74.
Campe, Klaas van, 84.
Cattenbroek, Otto van, 75.
Cattendijk, Willem van, 190, 232.
— , Jan Heemvliet van, 216.
Cedde, Mr. Philips, arts, 152.
Charles, roi de France, 96.
Cleve, Jan van, 194—196, 218.
Cleyne, Koenraad die, 71.
Clootwijk, Floris van, 218.
Cluting, Frank zoon van Frank, 57, 58.
Coninck, Mr. Tijman, 254.
Const., Garbrand van den, proost van Bergen in Hen., 100.
Cralingen, Gilles van, 260.
Cranenburg, jonkh. Willem van, 212.
Craynem, Jan van, ridder, 79.
— , Jan van, schildknaap, 79.
Cronenburg, Jan van, schildknaap, 95.
Cruesink, Mr. Jacob, 162.
Cruiningen, Arnoud heer van, 78, 79; Dirk Arends dr. van Reede, zijne echtgenoote; Zweder, zijn zoon, 207.
Cruiningen, heer van, 190, 232.
Cruntman, Pieter, 156.
Culenburg, Hubert heer van, heer van der Leck, Weerden en Ackoijen, 123, 142.
Culenburg, Jasper van, 148.
— , Gerrit bastaard van, hofmeester van Frank van Borselen, graaf van Oostervant, 151, 152.
Curtenbach, Ywaan van, landcommandeur van den Biessen, 122, 123.

D.

Daelhem, Dalem, Colijn van, schut, 151, 155.
Daimaing, Gérard, sire de Rosne, chevalier, 96, 97.
Damme, Pieter van den, abt van St. Marie te Middelburg, 142, 143.
Damme, Philips van, 266.
Danckaert, Willem, 70.
Darmures, Pierre, 96, 97.
Decomme, 165.
Delf, Mr. Gerrit van, 223.
Denemarken, koningin van, 107.
Dengelsman, Joost, 156.
Desghaukiers, Thomas, 97.
Deventer, 252.
Deym, Jan, 169, 174, 187, 204, 255.
Dhaneron, 164.
Dicker, heer van, 81.
Dirksland, Cant Klaasz. baljuw van, 157.
Dieweren, Mr. Hendrik, heelmeesin den Briel, 161.
Dobbelair, Cornelis, 227.
Does, Mauwerijn van der; zijne twee dochters, 250.
Dolre, Hendrik van, van Wageningen, 224.
Dolre, jonkvr. Jutte van, 261.
Domber, Pieter van, 156.
Dombarch, Jan van, 190, 191, 232.
Doornick, Otto van, ridder, 74.
— , Helmich van, 240.
— , Borre van, 179; zijne zuster, 255.
Dordrecht, Jan prior van het Augustijner kl. te, 71, 72.
Dorenweerd, Berend heer van den, ridder, 74, 75; Robbrecht, zijn broeder, 74.
Dorenweerd, Berend van den, Jacobsz., 75.
Dorenweerd, Sander van den, schildknaap, 74.
Dorp, Jan van, meesterknaap van hertog Willem van Beijeren, 236.
Drongelen, Johan van, 72.
— , Jan van, 74.
Duffle, Wouter van, van Mechelen, 191, 264.

Dumo, P. de, 138.
Dunen, Berend van, 75.
— , abt van den, 86, 87.
Duvel, Gerrit jach den, van Delf, 178.
Duvelant, broeder Klaas van, kandidaat in de H. Schrift, 189, 209, 210.
Duvenvoorde, Philips van, 12, 13.
— , Floris en Wouter van, 12, 13.
Duvenvoorde, Willem van, heer van Oosterhout, ridder, leenman van Brabant, 57.

E.

Eckoijen, Herberen van, 98.
Ederen, Adam van, raad van den markgraaf van Gulik, 59.
Eduard, hertog van Gelre, graaf van Zutphen, 77, 80.
Eemskerk, Gerard van, ridder; de vrouwe van Wissenkerk, zijne gemalin, 16.
Eemskerk, Gerrit van, 72.
Eeso, broeder Willem van der, kandidaat, 211.
Egge, Klaas Willem, 188, 189, 193, 261, 262.
Egmond, Jan heer van, ridder, heer van IJsselstein, 62, 80, 91, 140; zijn broeder, 240.
Egmond, Gerrit en Albrecht van, broeders van den heer van Egmond en IJsselstein, 91.
Egmond, Frederik van, heer van IJsselstein, raad en kamerling van Maximiliaan van Oostenrijk, kapitein van Venlo, 148, 164, 165.
Egmond, Willem broeder tot, heer van IJsselstein, testamentoor van gravin Jacoba van Beijeren, 166, 174—177, 179, 206, 220, 257, 258, 260.
Egmond, vrouwe van, 171.
— , Jan van; eene dochter van Jan van Heemvliet van Cattendijk, zijne echtgenoote, 236.
Engeland, koning van, 173.
Erbaut, weduwe en kinderen van Colaart, 237, 238.
Ever, Gerard, 12, 14.
Everingen, Olivier van, ridder, 69.
Eyck, Richout van, schut, 155.
— , Hendrik van, knecht van den ridder Gerrit van Strijen heer van Zevenbergen, 209.
Eyndelsdorp, Gerard van, heer van Gripichoven, raad van den markgraaf van Gulik, 59.
Eymhuysen, Gerrit Dapuer., burgemeester van, 160.

F.

Falien, Gijsbrecht, burger te Amersfoort, 30.
Faquemont, seigneur de, 40, 52, 54.
— , Jehan de, 43.
Floris V., graaf van Holland, 2.
Fossez, Colijn des, kok, 245.
Foye, Rembrand, 213.
Fraen, Jan en Dirk die, 216.
Frentmeester, Jan Poelet, klerk, 223.

G.

Gaasbeek, Jacob heer van, heer van Putten, Strijen en Abcoude, 123, 142, 233.
Gaasbeek, Johan van, de jonge, oudste zoon van Johan van Gaasbeek heer van Hoemen, 145.
Gaasbeek, jonkheer van, 249.
— , Johanna van, weduwe van Dirk van Vlodorp, 145.
Gardyn, Jan du, van Valenciennes, 248.
Gastyne, Johanna, amme tot Keynoit, minne van gravin Jacoba van Beijeren, 225.
Gebelzich, Luiter van, bediende

van de gravin-weduwe van Holland, 244.
Geest, broeder Jan van den Heiligen, priester van de orde der Predikheeren, 215.
Gelre, Jan van, kok, 218.
Gent, Arend van, meester ridder, 203, 217, 236, 237; zijne dochters, 181; vrouwe van, 183, 203.
Gerard, graaf van Gulik, 19, 28; Willem, zijn oudste zoon, 11.
Gerard, oudste zoon van den markgraaf van Gulik, 59—61.
Geyswoet, 252.
Ghelinden, Robbert van, ridder, leenman van Brabant, 57.
Ghend, Pieter van, aalmoezenier, 155.
Ghistle, heer van, heer van Harves, regent van Vlaanderen, 90.
Gielis, kok van mijn heer van Beijeren, omgebragt in Engeland, 209.
Glymes, Glimes, Jan van, heer van Bergen-op-Zoom, Grymbergen en Melyn, raad van den hertog van Brabant, 124, 127; Johanna van Bergen, zijne echtgenoote, 127—130.
Glijns, Klaas, 162.
Goch, Jan van, 246, 258.
Godin, Catherine fille de Francon fils de; son fils, 6—8.
Goedereede, Cornelis Jansz. baljuw van, 157.
Goelijff, Goedelijff, Goetlijff, Gerrit, toomlooper, 184, 210, 222.
Goes, Magister en Hendrik van der, 185, 255, 265.
Goirlitz, Elizabeth van, palsgravin bij den Rijn, hertogin in Beijeren en van Luxemb., gravin van Chiny, vrouwe van Voorne en Arkel, 134, 137.
St. Gommers te Lier, Johan deken van, testamentoor van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 24—26.
Gompelman, jonkh. Hendrik, 212.
Gorant, Gilles, goudsmid, 244.
Goude, Wouter Gerrit Simonsz. van der, schildknaap, 30.
Goude, ..., 55.
— , Willem van den, bode, 155, 161.
Goude, broeder Kerstiaan, gardiaan van het kl. der Minderbroeders ter, 215.
Granendonc, seigneur de, 40.
's Gravenzande, Mr. Arend van, 158.
Grawerstein, Jan, Mr. in de Godgeleerdheid, van de orde der Predikheeren uit Frankrijk, 211.
Grenier, Jan, secretaris van gravin Jacoba van Beijeren, 203, 234, 259.
Grotewich, Everwijn van, ridder, drost van Cleef en Dymalaan, 77.
Groenlendere, Jan de, meester valkenier, 149.
Groesbeeck, Hendrik van, koopman, 168, 173, 174, 204, 247.
Groesbeek, Johanna van, gemalin van Dirk van Vlodorp, 143, 144.
Groesbeek, Johan van, heer van Hoemen; Johan, zijn oudste zoon, 145.
Grunthuse, heer van den, 86.
Grymbergen, Jan van, heer van Assche, 128, 180.
Grijp, Klaas, 227.
Gunhard, oom van Diederik graaf van Cleef, 2.
Guy, bisschop van Utrecht, 10, 12, 13, 15.

H.

Haag, Dirk Voppenz. deken van St. Marie in den, 136.
Haarlem, Mr. Voppe van, 158.
— , Herman, broeder van Onzer Vrouwe broeders kl. te, 101.

Haddon, Gilles van heer, 16.
Haeften, Otbecon, ridder, 111, 119.
Haemstede, Floris heer van, 101
— , Floris van, 154.
— , Mr. Jan van, 156.
Haesdonk, kasteelpastoorrie van gesticht Jacobs van Baijeren, 190, 200.
Haestrecht, Hendrick van, ridder, 2.
— , Powel van, 99.
Hagenstein, Otto heer van Aspere en, 64.
Halewijn, Mr. Jan van, 189.
Haus, Wouter de, ouderschot, 109.
Hauptl, Jan, 245.
Haussonville, Johan de, Abt te Egmond, Bisschop der Oudstadt de Brabant ende d'Arschot, 4, 7.
Haslen, Wouter van, 12, 13.
Hatem, Jan heer van Gaasbeek en, regent van Vlaenderen, 99.
Haus, Hendrik den, schilt, 155.
Heemskerk, Wouter van, ridder, Margaretha van Mortzwart, zijne echtgenoote, 21—23.
Heemskerk, Gerrit van, 99, 107, 131, 142; Heijlwegen, 101, 103; heer van Duivenvoorde, 116, 122, 123, 142; thesaurier van herberg Jan van Beijeren, 120; baljuw van Amstelland en Waterland, 139; Maria, zijne dochter, gemalin van Gijsbrecht van Vianen, 140; Wouter en Splinter, zijne kinderen, 140, 144.
Heemskerk, Dirk van, 116, 131.
Heemskerk, Gerrit van, 74, 80.
— , Jan van, 213.
Heemskerk, kanunnik Jan van, kapellaan, 224.
Heemvliet, Jan van, van Callenzijn, zijne dochter, echtgenoote van Jan van Egmond, 256.
Heemvliet, Jan van, 101.
— , Hugo van, Jan zijn zoon, 109.
Heemskerk, Jan van, ridder, Ida van Kleverland, zijne echtgenoote, 92, 93.
Heiber, Johan de, ridder, 80.
Heilsbeke, Godefrid de, 6.
Heilinghen, Heer van, 214.
Heinsdam, Willem van, zijn leenman, 240.
Heinsgouwen, Willem van, graaf van Zeeland, 48.
Heinsgouwen, Jan van, graaf van Beaumont, heer van Beaumont, 51, 56, 58.
Heldé, Wouter de, 249.
Hemert, Hendrik van, leenman van Brabant, 67.
Herbier, Gerard van, heer van Amerongen, 71.
Herlaer, Johan van, heer van Pendrecht, 111, 112.
Herlaer, Gerrit van, 225.
Herzeele, Hendrik van, Hendrikx., Wouter, zijn zoon, schildknaap, Willem, Jan de Heer Everard, en Hendrik van Rijckevelt Hasselaer van Heemskerk, kwam neven, 17, 18.
Herwijnen, Gijsbert van, 15.
— , Brunijn van, ridder, 94.
Heusden, Jean de, 41.
Heyden, Albrecht de, 212.
Heynsbergh, seigneur de, 48, 49.
Hese, Jan van der, geer, 197, 199.
Heulengel, Adolf van, erfvoogt van Arenal van Heule, nazaat van Wernyr in Gelre, 207.
Heusemaker, Floris, 260.
Heuft, Andries, 225.
Heuke, Oyste van, 14.
Heiland, Lodewijk heelmeel van, 16.
Heiland, Yeppe heelmeijer heelmeel van, 219.
Heus van Nederijnen, Heer van van Johan genaamd, 15.
Heiltmeer, Willem van, 144, 146

Hoochstraat, Gerrit, 175.
Hoochtwoude, vrouwe van, 212.
Hooffdijk, Klaas, onderkok, 227.
Hoorne, Hendrik van, heer van Parweys, momber 's lands van Ludik, Builbon en Loon, 112.
Hoorne, Jan van, kastelein van Loevestein, 245.
Horst, Clementia van der, abdis van Rijnsburg, 131.
Houman, Andries, 128.
Houweninghe, Arnoud van, 10.
Houck, Jan van, timmerman te St. Maartensdijk, 153.
Hove, Hendrik uten, raad in het hof van Holland, 250.
Hubrecht Splintersz., ridder, leenman van Utrecht, 10,
Huet, Jan van der, page, 179, 199, 203.
Huet, Kerstgen van, 215.
Hunedake, Jehan de, prêtre, 7.
Hurtry, Pierart le Bos dit de, 97.
Hijlbergen, Hendrik van, 26.
Hijllija, klerk of secretaris van Sophia van Mechelen gravin van Gelre, 26.

J.

Jacoba, hertogin in Beijeren, gravin van Hen., Holl., Zeel., Pontieu, vrouwe van Friesl., 116, 117—119, 121—124, 138, 139, gravin van Oostervant, 166—266; de Dauphin van Frankrijk, haar gemaal, 243, 244.
Jacob Pietersz., klerk van hertog Albrecht van Beijeren, 100.
Jagers, Willentgen, 225.
Jehan, roi de Bohème, de Pullane, comte de Luxembourg, 31—35, 41, 45, 46.
Jehan, comte de Namur; Guy, son frère, 35.
Jehanne, fille de Godefroi de Brabant, sire d'Arschot, et soeur de Marguérite, religieuse de l'église de Lonchamp, 9.
Johan, hertog van Lothr., Brab. en Limb., markgraaf des H. Rijks, 2, 4—8, 31—33, 35—48, 50—54, 57—59, 85; Maria, zijne jongere dochter, verloofd aan Reinald, oudsten zoon van den hertog van Gelre, 41—47.
Johan, hertog van Lothr., Brab. en Limb., markgraaf des H. Rijks, graaf van Hen., Holl., Zeel. en heer van Friesl., gemaal van gravin Jacoba van Beijeren, 117—121, 123—125, 127, 128, 131, 142.
Johan, graaf van Holl. en Zeel., heer van Friesl., 3.
Johan, hertog in Beijeren, verkoren bisschop van Luik, graaf van Loon, heer van Voorne, 122, 123; palsgraaf bij den Rijn, graaf van Hen., Holl. en Zeel., 117—119, 121; zoon van Hen., Holl. en Zeel., 126, 142, 158.
Johan, bisschop van Utrecht, 28, 68, 69, 76.
Johan, graaf van Cleef, 78.
— , Mr. busschieter, 212.
— , Mr. bogenmaker, te Marienburg in Pruissen, 197, 198.
Joinville, Ansel sire de, conseiller de Philippe roi de France, 37.
Jonghe, Volpert die, 98.
— , Bette zoon van Pieter, koster te Zandijk, 66.
Josse, 86.
Jovenes, Willames li, 96, 97.
Isabelle, jonkvr. van Gelre, zie Reinald.
Juliers, Gérard de; Isabeau, sa femme, fille de Godefroi de Brabant, sire d'Arschot, 4—6.

K.

Kedichem, Staaklijn van, 226.

Kelle, Jan van, 217.
Kempen, Teunis zoon van, baljuw en rentmr. van Tholen en Schakerlode, 188, 195, 259, 261.
Keppel, Jan van, 212.
Kerstine, vermeende bastaard zuster van gravin Jacoba van Beijeren, 181, 221.
Kervinck van Reymerswale, Klaas, 123.
Keulen, aartsbisschop van, 1, 8, 31.
Keyl, Mr. Jan, doctor in de geneeskunst, 153—155, 162.
Kritsaert, Wouter, van Leuven, 78.
Kuyk, Otto heer van, ridder, 20, 21.
— , heer van, 40, 63, 72.
— , Arend van, 183, 223.
Kijffhoeck, Floris van, testamentoor van gravin Jacoba van Beijeren, 166, 173, 177, 179, 188, 212, 220, 223, 239, 250, 253, 254, 256.

L.

Laarse, Jan van der, laarzenmaker, 203.
Lallaing, heer van, 264.
Lande, Jan en Willem van, gebroeders, 182, 237.
Lane, Willem van der, 12, 13.
Langenvelde, Johan Spede van, 143, 144.
Langerak, Gijsbrecht en Wouter van, neven der gebroeders Hendrik en Wouter van Hermalen, 18.
Langerak, Jan van, 74.
Langevelt, Peter van, secretaris van hertog Adolf van Gelre, 147.
Lazarus, Coptgen, 212; zijne echtgenoote, minne van gravin Jacoba van Beijeren, 222.
Lecke, Peter heer van der, ridder, 20, 21.
Lecke, Beatrix van der, echtgenoote van Hendrik van Boutersem, heer van Bergen enz., 127.
Leede, heer van der, 10.
Lems, Jan, schepen te Woudrichem, 84.
Leiden, Mr. Jan van, 197, 198.
Leijenburg, Arend heer van, 116, 117, 142.
Leijenburg, Jan van, 116, 117.
Lienden, Steven van, schildknaap, broeder van Johan heer van, 88, 89.
Lienden, Margaretha vrouwe van, 88, 89.
Lienden, oudste zoon van Johan heer van, 88.
Lieve Neve, Dirk, bode, 263.
Lille, Simon de, 45.
— , Gerolf, schepen te Zevenhoven, 55.
List, Jan van der, toortsdrager, 210; zijne echtgenoote, minne van gravin Jacoba van Beijeren, 222.
Lodewijk, graaf van Vlaanderen, Nevers en Reters, hertog van Brab., heer van Mechelen, 31—35, 85.
Loe, Zweder uter, kan. van Utrecht, vicarius des bisschops, 69.
Loo, Gerrit Potter van der, zie Potter.
Loo, Albrecht van, deurwaarder, 159.
Lopick, Willem van, bode, 223.
Louis, comte de Los et de chiney, 35.
Loyn, Willem van, graaf van Blanckenheim, 139.
Luik, bisschop van, 24, 31, 60; heer van, 116.
Luxemburg, hertogin van, en Brabant, 110.

M.

Macy, Jacques; Agnes, sa femme, 7.

Maesfort, Jan van, kapelaan van Sophia van Mechelen, gravin van Gelre, 24—27.
Malines, Bertaut de; Blanche, sa femme, fille de Godefroi de Brabant, sire d'Arschot, 4, 7, 8.
Manchem, Hendrik van, proost van Aken, 11.
Mark, Dirk bastaard van der, 179, 203, 246.
Margaretha, gravin van Gelre, moeder van Reinald, graaf van Gelre, en van Philippe en Isabelle, jonkvrouwen van Gelre, 1, 19, 20, 28.
Margaretha, oudste dochter van den graaf van Gelre, 34, 38, 59—61.
Margaretha, gemalin van Diederik graaf van Cleef, 2.
Margaretha, van Bourgondie, zie Bourgondie.
Marguérite, fille de Godefroi de Brabant sire d'Arschot, religieuse de l'église de Lonchamp; Jehanne, sa soeur, 9.
Marie, veuve de Jehan de Brabant seigneur de Vierson, 9.
Marie, fille moins née de Jehan duc de Brabant, 41—46.
Marie, reine de France, soeur de Godefroi de Brabant sire d'Arschot, 4.
Marie, comtesse de Juliers, fille de Godefroi de Brabant, sire d'Arschot, 4—6.
St. Marie, deken van, in den Haag, 136.
Marienwaard, Hendrik abt van St., 11, 12.
Marre, Jacob, van Dordrecht, 212.
Martin, Mr., Arendsz., provisor in den Haag, keizerlijk notaris, 266.
Marwede, Dirk van der, 190, 192, 230, 231, 253.
Marwede, jonkvr. van, 223.
Matenesse, Dirk van, ridder, 62.
Matenesse, Daniel Jansz. van, 235.
Maximiliaan, hertog van Oostenrijk, Bourg., Lothr., Brab., Limb., Luxemb. en Gelre, graaf van Vlaanderen, Artois, Bourg., palatijn van Hen., Holl., Zeel., Namen en Zutphen, markgraaf des H. Rijks, heer van Friesl., Salins en Mechelen; Marie van Bourgondie, zijne gemalin, 164, 165.
Mechelen, Sophia van, gravin van Gelre, dochter van Floris heer en voogd van Mechelen en van Machteld van der Mark, 21—27.
Mechelen, Johan van, klerk, 162.
Meerbcke, Mr. Bartholomeus van, 163, 164.
Merlant, Huge van, 14.
Mehant, Sohier, clerq, 97.
Meloyfskerke, priester van, 77.
Merout, Jan, valkenier, 228.
Merksem, Gerard van, heer van Bergen, 78, 79.
Meaken, Daniel genaamd, 128, 130.
Meuzin, Panwel, 163, 164.
Meye, Jan van der, knaap van den grooten prior, 229.
Meylaen, Jan van, koopman uit Hen., 171, 252.
Meyns, priester te Zandewijk, 70.
Middelburg, Pieter abt van Onzer Vrouwe kl. te, 77.
Middelburg, abt van, 179.
Mille, Willem van, ridder, 20, 21.
Mirler, Myerlaer, Jacob van, de oude, ridder, 20, 21; heer van, raad van den hertog van Gelre, 59—61.
Moermont, Margaretha van, echtgenoote van den ridder Wouter van Heemskerk, 81, 82.
Moert, Jan van der, kamerling, 152, 154.
Moerse, Diederik heer van, ridder, 20, 21.

Moirse, Moers, graaf van, 231, 232.
Moirt, Dirk van, 194.
Molencamp, Maria dochter van, 250.
Molesmes, J. de, 146.
Molle, Pieter, 149.
Montfoort, Zweder burggraaf van, 70.
Montfoort, Lodewijk van, 190, 192, 193, 232, 262, 263, thesaurier van Holland, 229.
Montfoort, Willem van, van Zwieten, baljuw en rentmr. der goederen van Egmond in Noord-Holland en Friesland, 240, 241.
Montfoort, heer van; zijn broeder, 232, 234.
Monjoye, Diederik heer van, heer van Valkenburg, Voorne, burggraaf van Zeeland, 56—59.
Mosch, Goids, 223.
Mulart, Kateline dochter van heer Jan, 16.
Muyset, Lodewijk, te Brugge, 123.
Mije, Vriesen van der, 12, 13.
— , Jan van der, 167, 177, 182, 183, 194—196, 198—203, 212, 215, 220, 243, 246, 248, 249, 251, 256, 264; rentmr. van Noord-Holland, 186, 187; klerk in de thesaurie van gravin Jacoba van Beijeren, 211.
Mije, Lecuwe van der, 210.
— , echtgenoote van jongen Jan van der, 212.
Mijnnen, Jan van, 253.

N.

Naaldwijk, Willem van, 238, 239.
Nagels, Baerte Gerrit, 212.
Nannig, Ermgard weduwe van Jacob zoon van; Jacob Nannighe, Pieter en Klaas, hare zonen; Lambrecht Salme, haar schoonzoon, 62.
Nassouwen, Jacob van, 26.
Nassow, jonkh. van, 138.
Neck, broeder Jan van, vicaris in der Predikheeren orde, testamentoor van gravin Jacoba van Beijeren, 166, 211, 220—222, 234, 240, 241, 247.
Neuyt, Neut, Coppin, schipper, 151, 155.
St. Nicaise de Reims, abbé de, conseiller de Philippe roi de France, 87.
Noorde, Jacob van, notaris, 167, 174, 181, 210, 221, 229.
Noorde, Jan van, onderkok, 155.
Nyenrode, vrouwe van, zuster en eenige erfgename van Frank van Borselen graaf van Oostervant, 148, 157, 163.
Nyevelt, Jacob van Zuylen en van, schildknaap, 115.
Nyevelt, Willem van, 131.
Nijthuysen, Catherina van, oudste hofdame van Sophia van Mechelen gravin van Gelre, 25.
Nijthuysen, Otto van, schildknaap van Sophia van Mechelen gravin van Gelre, 26.

O.

Offus, Jacob, 204.
Oid, Hendrik van, schut, 155.
Oom, Godschalk, 169, 170, 172.
Oosse, Neele den, onderkok, 155.
Oosterlant, Wolfaard van, 226.
Oostervant, Frank van Borselen graaf van, 148, 150—154, 157—163, 166—169, 173, 174, 176, 178, 180—182, 187, 189, 204, 205, 210, 211, 214, 220, 234, 235, 240, 245, 256—258, 260, 261, 264.
Oostvoorn, Mr. Jacob uit Borselen deken van, rentmr. generaal van Frank van Borselen graaf van Oostervant, 153, 154, 162.

Oostvoorn, Simon Frederik Willemsz. van, 250.
Ophem, Jan van, leenman van Brabant, 57.
Oringen, Willem van, 254.
Os, kapelaan van, 63.
Osen, Mechteld van, (hofdame) van Sophia van Mechelen gravin van Gelre, 26.
Osenbrugge, schut, 155.
Otto, graaf van Gelre, 1.
Overmaze, Jacob van, 227.
Overaloot, Werner Jansz. van, 98.

P.

Pac, Willem, valkenier, 155.
Parweys, Dirk van, verkoren en bevestigd bisschop van Ludik, hertog van Builbon, graaf van Loon, 112.
Pasquet, dwaas van Frank van Borselen graaf van Oostervant, 155.
Patijn, Jan, 156.
Philippe, roi de France, 5, 35, 41, 44, 47—50.
Philippe, jonkvrouwe van Gelre, zie Reinald.
Philips, hertog van Lothr., Brab. en Limb., markgraaf des H. Rijks, graaf van Liney en St. Poul, 117, 137, 138; ruwaard en oir van Holl., Zeel. en Friesl., 139; hertog van Bourg., graaf van Vlaanderen, Artois en Bourg., palatijn, heer van Salins en Mechelen, 142, 145; van Hen., Holl., Zeel. en Namen, heer van Friesl., 145, 146, 148, 157, 160, 167, 173, 184, 185, 187, 188, 190, 191, 192, 203, 206, 221, 230, 231, 233, 242, 245, 251, 255—257, 259, 261, 263, 265.
Pipampoie, Guillaume, 6—8.
Piquigny, Ferry de, conseiller de Philippe roi de France, 37.
Platvoet, Jan, 213.
Poele, Jan uten, ridder, 70.
— , Huge van den, Petersz., broeder van Adelize gemalin van Peter Colijnsz. van den Brayne, 104, 105.
Poele, Peter van den, 104.
Poelgeest, Jan van, 212.
— , Gerrit van, 238, 240, 253.
Poerte, A. de la, 146.
Pollanen, Diederik van, heer van Asperen, 92.
Portingal, Arend, 156.
Potter, F. 121.
— , Dirk, 261.
— , Gerard, 166.
Potter van der Loo, Gerrit, 169, 173, 187, 189, 196, 204, 205, 212, 213, 221, 231, 241, 255, 257—260, 261, 264, 265.
Pueytinck, Jan, koopman van Brugge, 169, 170, 172.
Putzen, Koenen van, raad van den markgraaf van Gulik, 59.

Q.

Quarré, Loyquin, klerk, 163.

R.

Raaphorst, echtgenoote van Gerrit van, 212.
Raisoir, Jan, rentmr. van Hen., 244.
Rancourt, Jehan de, chevalier, 40.
Rauwelin, Wouter, 65, 67.
Rede, Riede, Arend van, echtgenoot van Aleid van Hodenpijl, gemeenveld in dienst van den graaf van Holland, 207.
Rede, Dirk van, weduwe van Arend van Cruningen; Zweder, haar zoon; hare zuster, nonne te Westeroye in Gelre, 207.
Reecourt, Michiel de, conseiller de Philippe roi de France, 37.

Reede, Roede, Gijsbrecht van, 70.
Reinald, graaf van Gelre, 1, 2, 11.
Reinald, graaf van Gelre; Philippe en Isabelle, jonkvrouwen van Gelre, zijne zusters, Margaretha, hunne moeder, 11, 19—21, 25—28, 31, 34, 35, 38, 39, 40—54; zoon des graven van Gelre, gemaal van Sophia van Mechelen gravin van Gelre, 22, 23; hertog van Gelre en Gulik, graaf van Zutphen, 59—62, 85, 94, 111, 112, 114, 115; oudste zoon Reinald, 41—43, 45—47; dochter, 43.
Reinghersvliete, Willem van, 86.
Renesse, Costijn van, ridder, 69.
Reuse, Jan die, 172.
Ridder, Willem die, knecht, 155.
Riede, Gijsbrecht van, Hugenz., schepen van Woudrichem, 84.
Rietvelt, Ermgard van, kamerjonkvr. van gravin Jacoba van Beljeren, 185, 239.
Rinenstein, Jan van, schildknaap, 95.
Rome, keizer van, 73.
Rossem, Johan van, ridder, 111.
Rots., heer van, thesaurier van Brabant, 124.
Rotselaar, Hendrik van, 138.
Ruychrock, Jan, 167, 168, 171, 173, 178, 187, 190, 193—203, 215, 216, 220, 228, 230—232, 242, 248, 254, 256, 264, 265; rentmr. van den graaf en de gravin van Oostervant, 188; klerk in de thesaurie van Holland, 211.

Rijdt, Jan van, te Antwerpen, 242.
Rijn, Dirk van, bottelier, 179, 199, 201, 217.
Rijn, Jan van, rentmr. van Zeeland, 231, 232.
Rijn, Soude van, 241, 258.
Rijnock, Jan, 141.

S.

Salme, Lambrecht, 62.
Santes, heer van, 21, 45, 175, 245.
Santes, vrouwe van, 175, 177, 195, 212.
Sars, Jacques de, sire du Maisnil, 96, 99.
Sars, Lions de, 96, 97.
Scepelen, Hendrik, meester zadelmaker, 228.
Schelart van Obbendorp, Johan, hofmeester van Reinald hertog van Gelre, 111.
Schoenvorst, Reinard heer van, 83.
Schonenberch, Otto van, ambachtsman van Droemel, 63.
Schooten, broeder Willem van, commandeur van het St. Jans kl. te Haarlem, 101.
Schoten, Jan van, van Leiden, 199.
Scotte, Jan, 68.
Seymarx, 123.
Shanen, Klaas, 110.
Slechte, Goedeken de, 70.
Sliercke, Jan van den, 156.
Smit, broeder Hendrik, anders genaamd Mijn Vrunt, kandidaat in de Godgeleerdheid van de orde der Predikheeren, 215.
Soevendaar, Simon van der, ridder, 55.
Solen, Hubert van, schildknaap, 11, 12.
Sonderdanck, Dirk, van Gouda, 249.
Sonne, Zonne, Willem van der, 186, 200, 246, 256.
Spede van Langenveld, Johan, 143, 144.
Spoor, 263.
Spijcker, Arend, 152.
— , Walraven, 155.
Steeland, Ide van, echtgenoote van den ridder Jan van Heesben, 93, 93.
Stercken, Jan, 202.

Steyn, Volkmes, 212.
Steynbergen, Gerrit van, 80, 81.
— Peter van, heer van Oijen, 81.
Steynbergen, Hendrik van, proost van Zutphen, 83, 88, 89.
Strijen, Gerrit van, ridder, heer van Zevenbergen, 208.
Sijs, Jacob, 95.

T.

Taillegier, Michiel, klerk van den Briel, 160.
Tefelen, R. de, 131.
Teilingen, Simon van, ridder, 62.
— , Jan van; Bijkijn, zijne echtgenoote, 248.
Therouenne, évêque de, conseiller de Philippe roi de France, 37.
Thoeneman, Mr. Pieter zoon van, deken te St. Maartensdijk, 154.
Toll, Mr. Willem van, kapelaan, 224.
Tolle, broeder Hendrik van der, leesmeester in het kl. der Predikheeren te Zierikzee, 89.
Tournay, archediacre de, conseiller de Philippe roi de France, 37.
Trembloy, Jehan de, 6.
Treslonge, Lodewijk van, 250.
St. Trut, Henri de, chevalier, 5.
Truy, Bartholomeus à la, meester van de Rekenkamer, 244, 261.
Turpin, Guy, conseiller de Philippe roi de France, 37.
Tijsselaar, stalknecht, 153.

U.

Uchten, Jan van, 10.
Ulst, Everard, chevalier, conseiller du comte de Gueldre, 38.
Uten Enge, Berend, 237.
Uten Hove, Hendrik, raad in het hof van Holland, 251.
Uter, Willem, 16.
Uternesse, Philips, 12, 13.
Utrecht, bisschop van, 65, 68, 69, 85, 240, 241.
Utrecht, Domproost van, 65.

V.

Vancinet, Peter, 152.
Vastelavont, Griete, 158.
Veen, Gerrit van den, proost van Arnhem, 74, 75.
Veen, Berend van, schepen in Heusden, 92.
Veer, heer van der, rentmr. van Zeeland, 191, 192, 244, 258, 259, 261.
Velde, Herman van den, 63.
Veten, Jan van der, 256.
Vianen, Hubrecht van, ridder, maarschalk in het sticht van Utrecht, 10.
Vianen, Hendrik heer van, heer van 't Gooi en Ameide, 93, 94, 98, 99.
Vianen, Jan van, ridder, 116, 117, 233—235; thesaurier van Holland, 229.
Vianen, Gijsbert van, echtgenoot van Meine Gerrits dr. van Heemskerk, 140.
Visscheburch, Koenraad, schut, 155.
Vlaanderen, Hendrik van, graaf van Loeden, oom van Reinald graaf van Gelre, en van Philippe en Isabelle jonkvrouwen van Gelre, 19, 28.
Vlaanderen, graaf van, 60.
Vlaming, Willem, schildknaap, broeder van Diederik Cosin van IJsselt, 30.
Vlatten, Jan van, raad van den markgraaf van Gulik, 59.
Vliet, Splinter van den, 98.
— , Floris van, 212.
Vloc, Willem, 205.
Vlodorp, Dirk van, echtgenoot van Johanna van Groesbeek, 143, 144.

Vaast, Jacob van der, 184.
Vaerne, Gerard heer van, burggraaf van Zeeland, 10, 13, 15.
Vappe, F., 74, 90.
Vre, Pieter, 206, 259.
Vuchen, Gautier de, chevalier, conseiller du comte de Gueldre, 58.
Vrese, Lambrecht die, ridder, burger van Utrecht, 4.
Vreser, Willem den, van den Oest, ridder, 69.
Vriese, Klaas de, 188.
Vrouk, Jan die, 170.
Vryenbi, van, meier van Gerard van Merwede heer van Bergen, 78.

W.

Waenmaga, Hendrik van, 189.
Waillers (Wellers) Jehan dit, clerc, 90, 97.
Walrivaert of Wallevaert, Thierry de, chevalier, 46.
Wely, Arnoud van, 68.
Wassenbergue, prevost de, 40.
Wassenaer, Hendrik van, 128.
— , Philips van, burggraaf van Leiden, 126.
Wassenaer, heer van, 190.
— , Jan van, 240.
Wavele, Jan van, Julianus, apostool, 242.
Wehlem, Willem van, ridder, 90.
Wely, Wouter van, 31.
— , Heinrik van, 31.
— , Henrik van, 237.
Wenggy, Jan en Otto van, gebroeders, 230.
Wesenem, Wouter van, 257.
Westvelding, amtd, 202.
Wesker, Lieseler, tachtvrouw van Sophia van Mechelen gravin van Heinr., 26.
Wesker, Johan van, ridder, 81.
Wiboen, archidiaque de Cologne, de Sint-Gerjon, archiecancelier par Italie, 63.
Willem III., graaf van Hen., Holl., Zeel. en heer van Friesl., 11-12, 15, 16, 20, 25.
Willem IV, graaf van Hen., Holl., Zeel. en heer van Friesl. 25.
Willem V., hertog in Beijeren, graaf van Holl. en Zeel., heer van Friesl. en vertweder van Hen., 71, 79; graaf van Hen., 74, 79, 80.
Willem VI., hertog, 154, 207, 216.
Willem, oudste zoon van Gerard graaf van Gulik, 11; graaf van Gulik, 28, 61, 64, 86.
Willem, hertog van Lotr., graaf van Zutphen, 68, 82, 93.
Willem, hertog van Brussel, 87, 88.
Wiloje, Pieter, rentmr. van Den Hen., 179, 199, 206, 209, 245, 250, 254.
Wimmerk, zoonen van, edelmannen van den ridder Gerard van Heemskerk, 16.
Winnekerk, Sir. Gillis van, bestuurder van graaf Jacobs van Beijeren, 165, 168, 170—174, 177, 178, 193, 197, 198, 199, 202, 203, 220, 224, 238, 246, 248, 257, 263.
Winnikk, Jan van, heer van Winnerwijk, ridder, landman van Eiesland, 87.
Wilf, Klaas de, schepen te Middelburg, 84.
Worken, Zweder van der, 73.
Woude, Jan van der, 189.
Woudenberch, 223.
Wouman, Dirk, kapellaan, 174, 234.
Wilerkwe, Rinland van, 178, 194, 208.
Wijk, Arnold van, Bautingen, schepen te Heusden, 32.
Wyenhurst, Johan van, ridder, 111.

Y.

IJsselstein, Gijsbrecht heer van, 17, 18, 55.
IJsselstein, Arnoud van, ridder, Gijsbrechtsz., 17, 18, 30, 62.
IJsselstein, Gijsbrecht van, ridder, Herberensz., 75.
IJsselstein, Gijsbrecht van, Ottensz., schildknaap, 75.
IJsselstein, Johan van, thesaurier van St. Marie te Utrecht, 75.
IJsselstein, heer van, 63, 64, 72, 74—76, 174—177.
IJsselt, Diederik Cosin van, schildknaap, broeder van Willem Vlaming, 80.

Z.

Zadelain, Zadelare, Zadelair, Mr. Jan, 150, 174.
Zadelboger, Willem, 249.
Zanthorst, Philips van, 12, 13.
— , Diederik van, 12, 13.
— , page, 199.
Zassenem, Jan van, 12, 13.
Zeeland, burggraaf van, 263.
— , graaf van, 31.
Zeeman, Pieter, 156.
Zevenbergen, Hugeman van, ridder, 79.
Zierikzee, Jan, prior, en Andries, subprior van het kl. der Predikheeren te, 224.
Zierikzee, Jan Hugenz., gardiaan van het kl. der Minderbroeders te, 93.
Zoelen, Jan van; Hubrecht, zijn broeder; Oede en Catharina, zijne dochters, nonnen te Rijnsburg, 208.
Zomerstal, Willem uten, aalmoezenier, 223.
Zuermont, 219.
Zutphen, proost van, 63.
Zuurm. Johan, ridder, 72.
Zuid-Beveland, Say Jansz. rentmr. van, 189, 192, 205, 232, 259, 261, 263, 265, 266.
Zuylen, Alienora vrouwe van, echtgenoote van Frank van Borselen heer van St. Maartensdijk, 104, 105.
Zuylen, Jacob van, en Nyevelt, schildknaap, 115.
Zweten, Zweeten, Huge van, 148; tollenaar van Geervliet, 159.
Zweten, Diederik van, 159.
— , Boudewijn van, 193; Dirk zijn zoon, 260.
Zijl, Gerrit van, 235.

ERRATA.

Blz.	22,	reg.	11	v. b.	*staat:*	Nyclaus, Putte,	*lees:*	Nyclaus Putte,
"	"	"	17	—	"	Stelle	"	Scelle
"	"	"	14	v. o.	"	Nazaret, van Ruremunde,	"	Nazaret van Ruremunde,
"	30,	"	12	v. b.	"	endewel	"	ende wel
"	33,	"	7	—	"	tenra et	"	tenra, et
"	35,	"	14	—	"	lOtriche,	"	Lotriche,
"	47,	"	1	—	"	—	"	—
"	"	"	10	v. o.	"	presen set	"	presens et
"	75,	"	"	v. b.	"	Yselsteyne, haren	"	Yselsteyne haren
"	76,	"	13 en 14	—	"	idon earum	"	idonearum
"	81,	"	12	—	"	bespreken, wouden	"	bespreken wouden,
"	86,	"	17	—	"	ec clesie	"	ecclesie
"	122,	"	12	—	"	wa	"	wair
"	147,	"	7	—	"	onssen akoemelinge	"	onsse nakoemelinge
"	"	"	9	—	"	hoger betaellt	"	hoger, betaellt
"	"	"	13	v. o.	"	heren Peter,	"	heren, Peter
"	148,	"	1	—	"	Tuyter de Haicker	"	Tuyter, de haicker,
"	153,	"	10	v. b.	"	slaknecht	"	stalknecht
"	155,	"	15	v. o.	"	Tuter Heycker	"	Tuter, heycker,
"	157,	"	9	—	"	enen	"	genen
"	177,	"	8	v. b.	"	Wouter Camerling	"	Wouter, camerling,
"	183,	"	3	—	"	snijders	"	Snijders
"	185,	"	"	v. o.	"	magister	"	Magister
"	192,	"	13	—	"	xvfij	"	xviij
"	197,	"	14	—	"	zevendach maenstont	"	zevendach, maenstont
"	198,	"	9	—	"	Wouter Camerling	"	Wouter, camerling,
"	199,	"	16	—	"	— —	"	— —
"	202,	"	12	—	"	Hocken	"	Stocken
"	218,	"	9	v. b.	"	Wairderob	"	wairderob
"	240,	"	3	v. o.	"	re	"	te
"	242,	"	6	—	"	geleende, gelde	"	geleende gelde
"	247,	"	15	—	"	Fye Wailtgens, weduwe	"	Fye Wailtgens weduwe,
"	249,	"	1	—	"	geloft	"	gelost
"	"	"	7	—	"	Woutter die herde	"	Woutter die Herde
"	251,	"	15	v. b.	"	snijder	"	Snijder

De overige feilen gelieve de lezer zelf goedgunstig te verbeteren.

CODEX DIPLOMATICUS NEERLANDICUS.

VERZAMELING VAN OORKONDEN, BETREKKELIJK DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

UITGEGEVEN

DOOR

HET HISTORISCH GENOOTSCHAP

GEVESTIGD TE

UTRECHT.

TWEEDE SERIE.

IN TWEE AFDEELINGEN.

TWEEDE AFDEELING.

UTRECHT,
KEMINK EN ZOON.
1852.

VERZAMELING VAN OORKONDEN, BETREKKELIJK DE VADERLANDSCHE GESCHIEDENIS.

TWEEDE AFDEELING.

NIEUWE GESCHIEDENIS.

OORSPRONKELIJKE BRIEVEN

VAN J. BOREEL, UIT ZEELAND EN VAN 'S LANDS VLOOT, AAN R. VAN KINSCHOT, RAAD ORDINARIS IN HET HOF VAN JUSTITIE VAN BRABAND, OVER VERSCHILLENDE ZAKEN, IN ZEELAND EN OP DE VLOOT VOORGEVALLEN, UIT DE JAREN 1661—1666.

MEDEGEDEELD DOOR DEN HEER

Jhr. G. L. F. VAN KINSCHOT.

I.

Mijn heer en mijn beste vreundt!

..... Hier is gedurich rumor in casa. Eergisteren was ter Vere vergaderingh van de vroedtschap, de burgemr. Mertensz heeft ettelijke weecken geen wete laten doen aen de baillin Mauregnault als vroedtschap, doch euenwel aldaer comparerende heeft hij (Mertensz) hem niet sijn stem afgevraecht, waerover woorde ende hooghe, ick segge dan, eergisteren vergadert sijnde, van wedersijds met alle vrunden, wilde Mertensz hem niet vragen, maer in omvrage gebracht sijnde, was Mertensz met noch ses a seven, dat aldaer geen sessie konde hebben, elf vrunden waren van ja, vier stemmen waren indifferent, ende dat sulcx specteerd totte kennisse van de staten; Mertensz concludit mit seven stemmen, hierover confusie, Mertensz met noch vijf van de sijne loopen wech ende gelasten den secretaris

Vos de conclusien te extenderen; de Vos sulx doende, werd door de onse belet. Vos persisterende, wert van sijn cladde ontset, ende men worstelt om het notelboeck; Naelhout, de seuende vrundt van Mertensz, aldaer gebleven, loopt met het boeck door, den secretaris roept van gewelt ende segt geforceert te sijn; Mauregnault klaecht oock van gewelt, dat hij niet en moest schrijven tegens de pluraliteyt, met den burgemr., maer dat hij dienaer is van 't collegie, offe moest schrijven dat sulcx was geresolveert met de mindste stemmen; Erasti partie roept in alles wat tegens haer sin is, gewelt, scherp, heuich, vechten, smijten, etc.; maer ick segge, den secretaris is niet hart aengeraeckt, ick late staen slaen offe stooten; de saecke dus aldaer staende, sijn op gisteren vier commissarissen van staten aldaer geweest om partijen te vereenigen; dese commissarissen tegens ordre doen niet vergaeren de magistraet, maer gaen op de toren, Mertensz met de sijne mede aldaer in een andre camer; na twee uren de raetsheer de Mauregnault gaet derwaerts, versoeckt dat de magistraet werde geconvoceert, opdat partijen aldaer werden gehoort, ende daerna middelen voorgeslagen mochten werden, de commiss. met Mertensz siende dat de elf vrunde onversettelijck voor Mauregt. bleuen, durven de magistraet niet vergaederen, ende sijn so gescheyden, hierin tot noch toe seggen de vrunden, dat se triumpheren ende staen de mannen als muyren onbeweechelijck tot verwonderingh om te helpen de Mauregt. in sijn ongelijck: den heer Martini als schepen voecht hem na de sin van 't hof: wij setten de balliage verlooren maer voorde rest sullen noch een tocht waeghen: alle oorspronck van ongeluck kompt ons aen de promotie van Mertensz, welcke de bailliu op aenschrijven van 't hof heeft gevordert tot het burgemeesterschap, tegens de sin van alle die nu seggen, dat de bailliu sijn belooninge heeft; hoe hardt dit is late aen het oordeel van elck eerlijk man. Het goet geuoelen dat de bailliu hadt van Buysero heeft hem bedrooghen, want hij schreef aan Buysero den grondt van de kuyperije tegens Mertensz: Buysero onder de handt commu-

niceerde die brieuen aen de partie, etc., den 2a oorspronck kompt, dat Mertensz hare hoocht. opgaf, dat alle afgaende schepenen suo jure souden sijn nominabel tegens het groot privilegie de a° 1574. Mauregnault als vroedtschap met de sijne waren hier tegens; dit is nu een crimen tegens hare hoocht., ende wilt dat doen approberen offe alle disgracieren. De Mauregnault segt, dat hij als vroedtschap vrij mach adviseren, voornamentlijck ouer privilegien etc., hare hoocht. gelast hem. De staten seggen, dat alle de vroedtschap daerop moet beschreuen werden. Mertensz proponeert sulcx wederom; Mauregnault op de absentie van de vroedtschap ende tot paritie van de staet, segt tot uytstel totte alle present soude sijn; hierop terstont van 't hof suspensie, midtsgaders omdat het 6e point van beschrijvinghe inhoudt het ouerbrengen van de reglementen van Vlissingen ende Vere, opdat sij als leden van staet inde vroedtschap vrij souden adviseren, als sijnde inde eedt van 't landt ende buyten den eet van de marquis. Mauregnault verklaert onder eedt noch directelijck noch indirectelijck hiervan voorkennisse gehadt te hebben; ende also onschuldich; wat sijn vrunden doen, hem niet en raeckt etc. Erastus ontset alle defensie bij de staten; hij ende de sijne werden niet gehoort. Amice, de ondanckbaerheyt is groot, ende daer sal eens straffe komen over soodanige, niet alleen vergeten hebbende haer voorigh ongeluck, maer selfs sodanich nu veroorsaeckende over diegene, die haer gereddet heeft, want Mauregnault ruckte Lansberg uyt de handen van de gemeynte, a° 1651. Wij sullen alles met een ongemeene courage verdraeghen. Adieu, Godt geue uw edt., mevrouw, ende alle onse vrunden gesontheyt ende geluck.

Saterdach auont laet.

Zonder opschrift noch handteekening.

II.

Mijn heer en eenichste vrundt!

.....

..... Ick segge dan dat door eenige onhebbelijc-

heyt in de regering tot Veere, alwaer den eersten burgem^r. geen vergadering wilde leggen ouer de pointen, omdat sijn partie inde deputatie soude onderliggen, gelijck oock gebeurt is, soo is de vergadering vooreerst dry dagen geretardeert, daerna heeft de agreatie over de besoignes in Hollant groote swaricheyt gemaeckt, alle de leeden wel inclinerende om Hollant contentement te geuen in de uytstellinge totte complecte 15 jaren in het capiteyn generael ende stadhouderschap; maer deselve jaren gekomen sijnde, verstaen sij oock alle dat men de vryicheyt (als voordesen) sal behouden, om den capitein generael te kunnen kiesen, oock bij pluraliteyt, ende dit is tegens het geconvenieerde met Hollant, welcke willen eenparicheyt. Dit point is noch niet afgehandelt, maer men is voortgegaen totte andre, ende is het tractaet mit Engelant gratificeert. Ende op de ambassade na dat rijck, is van daghe uw edh^ts. vrundt bij Middelburch met eenparicheyt van stemmen, alleen genomineert ende gedesigneert, onder deze conditien: voorcerst, dat hij in cas van rupture offe andersints ex causa sontica, sonder deliberatie daerover, suo jure ende volgens den rang ende ordre, die hij nu bezit ende namaels in of door sijn afweesen bekomen sal, bij promotie offe afsteruen vande voorsittende inde eerste alsdan vacante placts inde raet deser stadt sal werden gereassimeert; ten andren, dat hij van *nu af tot sijne* reys toe, ende namaels bij rupture offe ex causa legitima vel sontica thuys komende, *te gelijck met het raetampt eene placts* sal hebben ter generaliteyt extraordinaris benevens de gedep. van Middelburch alleenlijck hebbende een stem deliberatif offe (ende) adviserende, ende dit laetste hebben mijn heeren van Middelburch aengenomen bij de staten uyttewercken. Daerop hebben de heeren staten den scribent voor aengenaem verklaert met eenparicheyt, sonder competiteur; alleenlijck gingen eenige advijsen, gelijck oock reedlijck was, eermen de conclusie nam, dat men den heer van Goch soude door den raetpensionaris bedancken ende doen verstaen, dat hij hiermede wilde nemen satisfactie, ende versoecken, dat hij geen verder moeyte soude

enden, so dat dit werck maendag staet af te loopen, dat geue! of eens of anders. Het tractaet met Portugal werden geapprobeert, onder belofte van 't gelt der acht millioenen, restitutie van schult, licentie van de vaste goederen te mogen verkopen; ten 4e dat alles nul is, een point deficierende van dese, sodat apparent niet maendaege de vergadering sal scheyden. Possimus, tibi scribet sua, et haec ora, ego tibi soli. Adieu, 4 Nov., saterdag avont laet.

Opschrift: Aen mijn heer, mijn heer van Kinschot, raet ordinaris in het hof van justitie over Brabant, wonende in de Nobelstraet in de Haghe.

III.

Mijn heer!

.....

.... De staten vergaderen hier tegens 10 dezes op menichfuldige ampten, als secretarisampt van de provincie, een plaets inden hogen raedt, twee in 't hof, een secretaris van 't hof, twee plactsen in de Generaliteits reeckenkamer, der griffiers van onse reeckenkamer, balliage tot Zierikzee met een rentemeester aldaer, lieutenant admirael, dry colonellen, dry lieutenant colonellen, dry sergeantmajors, ses compagnien te voet. Wat salmen nu seggen van de misnage, dat al onse oorlochschepen sijn opgelegt, ende nu seer veel wijnschepen ende andre bij de Engelse sijn genomen. Siet nu den oorloch met Engelant, nochtans liggen sij op deselue plaets als voor deesen, maer nu sijn de inwooners aldaer ende oock hier (hoewel deselfde) verandert. De hoop van de heer hier voor ons is verdwenen, hij hoopt daerdoor van der Meulen te salveren, doch hij neempt het onseecker voor het seecker. Wij sitten hier dapper in de woel, ende die rust heeft ofte neempt, is verlooren; een ongeruste maeckter veele. Den fiscal biedt een bot naer secretarie, doch te vergeefs, so vertrouwe. Aen mevrouw, duysent geluck ende langdurige voorspoet. Adieu, sondach auont.

IV.

Middelburch 9. Nov. 1662, donderdagh auont laet.

Mijn heer en beste vrundt!

Met mijne twee voorgaende sal uw edt. hebben verstaen de oorsaeck van mijn retardement int schrijven, als mede den voortganck van onse staetsche vergaderingh. Op woensdach, sijnde gisteren, hebben dan de heeren van Vlissingen haer nochmaels verklaert onbequaem te sijn om ouer de eenparicheyt van stemmen int aenstellen (maecken) van een capiteyn generael te konnen adviseren, maer over de ambassade na Engelant hebben haer met de andre vijf leeden gevoecht, ende is daerop uw edt. vrundt gesondeert, dewelcke de voors. commissie van daghe heeft aengenomen; doch also binnen 14 dagen wederom een staetsche vergadering sal weesen, ende dat men alsdan hoope heeft dat die van Vlissinge sullen moeten adviseren, ende dat in faueur van de eenparicheyt, so sal men de ambassade tusschen (voor) dien tijt ter generaliteyt niet seer urgeren om Hollant niet te doen cabreeren offe ten minsten haer niet te doen thoonen, te schijnen misnoecht te sijn; so dat de reys ten minsten noch voor vier weecken wert uytgestelt. Ick vreese dat de heer Poppe sal sijn vertrocken met geen genoegen; na mijn geryng oordeel, heeft sijn ouerkompst niets geprofyteert, maer veeleer verachtert; doch die in pijne is, kan geen uytstel lijden, ende soeckt hulpe, selfs onder de vleugelen van sijn vijandt. Mij is (en amy) een saeck gecommuniceert, welcke uytter maeten qualijck is opgenomen, ende welcke op dien ontfanck met esclat merckelijck tot sijn nadeel soude sijn uytgebroocken, ten ware consideratie ende discretie ware gebruyckt geweest; het Zeeusch humeur en accordeert niet wel, met den Rhijnschen wijn. Ick hadde vooreerst gedacht, dat ick meer teyckenen van familiariteyt had gegeuen om mij sulcx te verbergen, ende dan soude ick beter ende anders geraeden hebben; immers ick wil hoopen, indien uw edt. sulcx ware bekent geweest, dat mijne kennisse

't selue niet en soude hebben konnen ontgaen. Mijn heer, dit moet ick uw edt. seggen als een oprecht ende getrouw vrundt, ende dat om reden in onse bijeenkompst naerder te verhaelen. Nu bidde ick uw edt. een uyrcken voor mij te besteeden, ende onder de handt te vernemen het sentiment van sommige regenten; vooreerst hoe Hollant opneempt dese non approbatie ofte uytstel van dien, over de eenparicheyt in 't aenstellen van een capiteyn generael; ten andren, hoe men aldaer sich houdt over de designatie van de Engelse ambassade, alsmede wat de vijf andre provincien daerouer gevoelen. Men vreest hier, dat tusschen dit uytstel, de andre provincien te veel soude mogen aendringen op de approbatie van de designatie, ende dat het selue jalousie soude konnen verwecken; waerdoor menichmael viele saecken gelijck door de haesticheyt werden verbrodt, ende nu heeft men hier voor beyde dese klippen te vreesen. Vaert wel, in hoop van spoedige antwoort.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

V.

Woensdagh 28 Nov. 1662.

Mijn heer!

So haest ick bij den staet van dese provincie mij hadt verklaert over de designatie van de Engelse legatie, so heb ick mij na het landt begeuen, so om te beginnen ende voltrecken na mogelijcheyt mijn voornemen aldaer, als om te ontgaen de suspitie van de beuorderingh offe sollicitatie van de voors designatie, gelijck gebeurt is, dat ick daer sijnde, met kennisse van meest alle mijne confraters, euenwel afgunstige sijn geweest, die mij (als dwaes ende onvoorsichtich ambitieus) hebben uytgeroepen na den Hage te sijn vertrocken, om tegens de borst van Hollant, door hulpe ende faveur van de andre provincien, mij tot die charge in te dringen; ende nu ick mij vertoone ende na den uytstroijer ondersoecke, en isser nie-

mandt te vinden. De werelt is vol nijdicheyt ende valscheyt! Men geeft mij hier somtijts bedectelijck te verstaen, dat indien de ratificatie over het geconuerteerde niet voort en gaet, dat Hollant alsdan de legatie aen Zeelant sal niet toestaen, ende men dwingt mij tot goede officien; somtijts segt men wederom, dat het euenwel sal deurgaen, jae oock dat de sake offe ratificatie alhier geen perikel loopt; alle dese twijffelachticheeden komen mij nu voor; ick houde mij euenwel in alles als voor desen, indifferent ende buyten sorge; of het succedeert offe niet, ick ben euen gerust. Het soude te langk ende verdrietich vallen alle circumstantien int breede te verhaelen, ende sal deselue behouden tot onse bijeenkompste, dewelcke vertrouw dat noch wel dry a vier weecken sal aenloopen, want de heeren staten vergaderen alhier eerst vrijdach, dat is overmorgen, ende aldaer in deze vergadering moet mijne sessie en tijt van wederkeeren ter generaliteyt werden vastgestelt; ende naderhandt sal hem eerst Hollant openbaeren, of eens of anders, en alsdan come eerst naden Haghe. Ick bedancke uw edt. ten hoochsten voor het present van het discours du parfait ambassadeaur, hetselue is mede onder mijn boecken, maer indien uw edt. yets weet te bekomen van boecken offe rareteyten van kennisse in die regeringe, sal mij ten hoochsten aengenaem sijn, dat uw edts. voorsorge sij mij daervan te voorsien. Indien den *berger extravagant* uw edt. heeft versocht over la Sorte, dat is geschiedt op recommandatie van onsen man, utere eadem via et impetrabit si velit Jacobus: tibi dictum. Ick bemercke dat mijne saecke niet alleen in Hollant meer bekent ende aengenomen is, mogelijck als wel hier, maer oock in Engelant ende Vranckrijk toegestemt wert met satisfactie, het welcke sommige ja veele afgunstige noch meer haeren ijver tot boosheyt ontsteeckt. Schrijft doch dickmael ende lange brieuen ende sijt altijt verseeckert, dat blijven sal van ganscher genegentheyt, mijn heer, Quem nosti.

P. S. Formosa is verlooren door het ouergaen van het fort

Tajawan, met alle geschut ende ammonitie, vivres ende coopmanschappen, ende twaelf tonnekens aen contanten, ende het meeste de reputatie, ende begintsel van ongelucken. Men houdt oock de vier scheepen voor verongeluckt, traditur malus malo! De saecke van signor del Campo staet nu heel stil, ende houde deselve als verbrodt, want die van Arnemuyden stellen in haer ontslach de heeren van Middelburch als hare solliciteurs ontrent de staten, om in sijn plaetse een ander te mogen beroepen ende beuestigen, eer sij desen signor del Campo ten vollen willen dimitteren. Sapienti verbum sat est.

VI.

Mijn heer en beste vrundt!

Siet hier een antwoort op beyde uw ed^ts^. missiuen van den 15. deser; en sijt doch niet verwondert ouer mijne traecheyt, in desen steune ick op uw edh^t^. gunste ende goetheyt. De sieckte van mijn confrater, dagelijxse saecken, staetsche cuyperije ouer majoorschap, twee compagnyen, een lieutenant met 15 vaendels, daerenbouen dat men met force tegen reede mij wilde houden van de staetsche vergadering, in plaets van mijn confrater, als regerende burgemeester; daerna mijne instructie totte saecken van Hollant als commissaris mette gedep. ende eyndelijck de dagelijxse gastmalen; dit alles segge ick stelle aen uw ed^ts^. oordeel, of mij tijt ouerschiet, doch altijt arbeydende voor mijn vrundt, waer van ick op 't laetste deses sal seggen wat ick mitten heer resident Copes ende de Mauregnault het gehandelt. Totte antwoort komende, moet ick seggen dat uw edh^t^. de twijffelachtige response van de vrouw Huyssen moet voor suspect houden, want ex animo en favoriseert sij het dessein niet, maer de heeren van Staeffenisse en Vosmaer binden 't werck, nescio quo fato; ende dan noch den jongen gast wilt een vel met een gat. Ick heb noch vergeten dat het admiraliteyts ampt in 't Noorder Quartier is geconfereert op de heer Daniel Ockersz. van Zierikzee, ende bijaldien denseluen aldaer

wert geadmitteert, so valt de generaliteyts plaats inde bende van den secretaris Staeffenisse, maer hij soude noch twijffelen te gaen uyt goede reede. Justus moet van Zeelant werde gepousseert met allen ijver (na mijn oordeel) ende gelijck vertrouwe dat voor hem niet en sal sijn te doen, so moet men dan secundario doch buyten staeten resolutie op uw edt. vallen, waer bij hoope dat sich dan Hollant sal veugen metten rest, o utinam! de Hollantse gedeputeerden hebben in hare propositie seer geextendeert de non extraditie van de bekenden brief, ende nademael haren boode voorecrst op eenen leugen is beuonden, so is hij mogelijck aen den tweeden niet geborsten, want hij bekent dat hij niet saterdags ten 9 uren, maer ten 12 uren de ouerleuering heeft gedaen, maer dat hij den klercq heeft gebeden ende afgedrougen te teyckenen de recepisse op 9 uren, om een dagloon te winnen; ten anderen is het, mijns oordeels, seer onvoorsichtig den spreecker ende primo visir so heuich ouer so geryngen saeck te attaqueren, die doch ditmael niet soude verandert sijn geweest, immers welcke nu is buyten remedie; sed nos ex ungue leonem.

Den eersten Hollantsche gedeputeerde wert treffelijck gesecundeert vanden tweden ende en laet niet ongeamplificeert passeren, hare eenicheyt ende onse oneenicheyt geven haer sixcincq ende den hoeck, maer wij hoopen euenwel het spul op schut en rest te winnen; mijns oordeels, sal het meest aenkomen op 't formulier ende combinatie; in het eerste hebben wij veel confraters, dat is, noch vijf provincien, alsmede de leuiten, dewelcke publico et privatum de saecke aengenomen hebben bij den hoop; ende ick vinde voorwaer de gedeputeerden daermede verleegen, om hare hooghe woorden noemende hoc tibi, *brandtstichter* etc., die sulcx aende andre provincien heeft gecommuniceert. Het tweede de combinatie, sal de extradictie van de ratificatie ophouden, omdat het principaelste van 't accort steunt op de saecken van 't hof. Indien de quaede sieckte het Haechje ongeluckich quam aen te tasten, kompt spoedich bij ons, want sij en heeft op een ziltich stynkent Zeeuws luchtjen geen vat.

den *berger* sal *extravagant* steruen gelijck hij geboren is, ende hij kan niet swijgen, want hij heeft gesproocken soo haest hij geboren was, want hij is met sijn tanden in de werld gekomen; besoeckt hem doch dickmael, want, so gelove, hij is dickmael eensaem ende soeckt geselschap. Nopens de deductie, sij sullen daeraen genoech hebben te kauwen; men salse noch amplificeren, ende hoewel ick geloue, dat, indien het formulier niet in usu was, dat het niet voorgebracht soude werden, so geloue nu oock dat sij daerbij sullen opiniastreren, cost dat 't kost; wij commissarissen hebben haer bij provisie op ons territoir inde conferentie de handt gegeven, niet tegenstaende par cum pari et in nostro territorio. Geeft aenstonts den brief van onsen vreundt aen den castcleyn van den Illustren, hij heeft daer al over geschreuen ende geklaecht, ick heb de handt gesien ende geleesen vanden Illustren, seggende dat het den Zeeuw offe Utrechtsman sal emporteren. Onsen vreundt sal desen avondt aen den Illustren daertoe noch naerder instantie doen; ick vinde geraeden dat den patroon noch een effort doe aen den Illustren, geen boom en valt ten eersten slach; den heer de Mauregnault heeft aengenomen, den heer Copes daerouer te spreecken, daer is noch kans genoech. Den Illustren schijnt te wanhopen van Wolsen. De saecke van Pamconia ct Domitia en raecke nu niet aen, maer heb van nooden eenige communicatie met een vrundt daerover. Ondertussen schrijft mij uw edht. dagelijx wedervaren, alles is ende wert bij mij ten hoochsten gesecreteert: noch eens seg ick, dat de Hollantse gedeputeerden seer onvoorsichtigh hebben gedaen onsen *primo visir* in barbe van sijn meester op 't scherpste ten onrechte te attaqueren, door alle de presente doenmaels van versuym opentlijck werdende ontschuldicht. Metten eersten schipper sal volgen door de beleeftheyt van monsieur van der Vecht, een mannekes pioen van krachten, uw edht. bekent. Waermede blijve ondertusschen tot dynsdag.

Saterdag auont laet, 21 October 1663.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

VII.

Mijn heer en beste vrundt!

..... Uw edt. wenscht in 't begin mijne ouerkompst om yets te communiceren, dat het papier niet wert toevertrouwt, alsmede in 't laetste of ick geen staet kan maecken om een keer te doen. Ick ben een man van entreprise, indien ick uw edt. offe vrunden, offe oock mij selfs dienst kan doen, ick sal ouerkomen, al was het maer tot Rotterdam offe Maessluys. Vertrout Feyfer, offe onse staten boode alles met recommandatie. Ick lig hier gedurich op de brandwacht, ende onse rencontres vallen dagelijx onder offe boven. Schrijft doch mij wat inde instructie van Vranckrijck stondt tegens den ouden man; den Moscoviter gaet patres itenere, ende dese faucte (soet eenige is) sal hem in sijne joncheyt dobble straffe ende ongeluck seyn. Den Christoffel is doot; Ridderus is onvoorsichtich geweest, sed ex ungue leonem. Seignor del Campo kompt met de oude grillen voor den dach, van de helwagens, alias carossen, wijde broecken, lanch hayr etc.; men segt dat het beter is dat alle creupele, lamme, jichtige ende oude uyt de kercken blijven op den sondach, ja op het auontmael, als dat het beest voordien tijt indie saecke soude arbeyden, oock mogen de marckten des sondachs morgens niet gevaecht werden ende gereynicht van de onreynicheyt ende vuylicheit, die de kramen saterdaechs auont van penserije etc., daer gelaeten hebben; et mille alia. Onse gedeputeerden hebben vastgestelt op woensdach toekomende van hier te gaen met een jacht van binnen offe met een oorlochschip door zee. Met onsen visir hebbe met groote confidentie over uw edts. wijsheyt, bescheydenheyt, ende secretesse gesproken, alsmede van de patroon, ende met sodanige kan ende moet men handelen. Wat onse Zeeuties op de noortkust van Engelant ende elders hebben verricht, is uw edt. bekent; sij sijn nu wederom met haer 13 uyt, daeronder ses hollanders; so het dessein geluckt soude konnen de

balance stellen naden oprechten vreeden ; sij sijn alle opontboden , om een ander ende noch beter exploict te verrichten. Alle onse Zeeusche schepen sijn extraordinaris ende wel gemant, so is oock yder als een leeuw , vol courage , ende branden om haer vijandt te sien ; de liefhebbers sijn bij de 30 om zee te kiesen ende verlangen naer commissien , als een bulle offe brevet van den paus ; de Engelsen scherpen haer seer op de proud Zelander ende dese verwachten ende soecken den nijdigen ende hoochmoedigen steertman. Ick verlange seer te verstaen uw ed^ts^. verlangen ; desen staten boode Cornelis Meyn heeft last uw ed. aen te spreecken ende brieuen aftesenden offe mede te brengen. Vaertwel , maendach avont ten thien uren.

Hetzelfde opschrift. *Zonder hand- of dagt.*

VIII.

Mijn heer , mijn beste vrundt !

Door gedurige stilte sijn wij vrijdach auont ten acht uren hier aengekomen , sonder dat wij 's landts vloot onder Goerêe hebben konnen besichtighen. Ende vinde aenstonts werckx genoech , te weten, dat vrijdach middach is begraven een kieser deser stadt , ende is desen morgen door de ouergebleuen gedaen een nominatie van een tripel getal , 't welck bij eede onder haer wert gesecreteert , sodat ick desen namiddach heb gedraeff ende oock de mine ontdeckt ende sal deselue diensvolgens achter uytspringhen, want de aenkompste van den behouden vrundt heeft alles in allarm gebracht ende sal haer desseyn gansch hierin verdwijnen. Den doode is seer spoedich ter eerden gebracht ende terstondt nominatie gedaen , die anders maer den derden dagh geschiedt , alles op hoop van de aenkompste van den vrundt te praevenieren , want sij hebben onder haer oock niet het werck eens geweest , so dat een derde als compeerlap is bijgevoecht , ende dese sal nu de triumphe wechdragen , want anders soude Loevestijnius haer dese slach gevoecht hebben. Tholani siue Thilony hebben

haer wederom eensdeels met Erastus geconjungeert, uyt oorsaeck van de ampten als anders, waerdoor Meertensz. cum suis jalousie hebben geschept, ende is de heer Kien desen dach metten heeren de Mauregnault ten huyse Petri Borelli te gaste, alwaer ick door de cuyperije niet present hebbe konnen weesen, soo dat hieruyt een volkomen goet werck voor onse luy staet te hoopen. Woensdach namiddach is aan Jo. IJsendorn over madame het mandament geëxploitteert; tegens den 16. Decemb. ondersoeckt na de fulminatie. Alles laet sich alhier redelijck wel aensien. Erastus arbeyt gestadich, sonder euenwel te seggen, machineert tegens sijne beloften ende eede, ende slaet op alle snaren of mogelijck een van de seuen geen valschen toon sal geven.

Get. JOH. BOREEL.

24 Nov. 1664, saterdach avont laet, Middelburch.
Hetzelfde opschrift.

IX.

Mijn heer, mijn beste vrundt!

.....

..... Gister auont ten 10 uren, siende dat met de secretarie van 't lant alles in verwarre stondt, na dat ick mij des morgens op 't stadhuys daerouer hadde geexcuseert so heeft mij den nacht ende de vrunden raedt gegeuen, ende heeft mij desen morgen onse stadt met eenparige stemmen ende volkomen toegeuentheyt van alles toegevoecht hare gunste; met macht ende aucthorisatie om te handelen met de leeden omtrent de andre charges. Dit subyt wissel doet een yder omsien, ende voornamentlijck veele oude solicitanten, hac tibi exitus acta probat.

Get. JOH. BOREEL.

11 Dec. 1664, donderdach ten 11 uren, Middelburch.
Zonder opschrift.

X.

Middelburch 19^{en} Decemb., saterdach auont laet.

Mijn heer!

Op den 17. ontfinck ick de koe met het kalfken van den 14. deser, welckers bijlage ende resolutie mij thoont dat nu alle hoop is afgesneden tot de raetplaets van Vlaenderen. Aen de heer Staeffenisse weet ick niet anders gesegt te hebben als sijne edt. faueur ende directie. Het kan sijn dat sijne Ed. mijne intentie wat heeft gemitigeert, siende dat de saeck voor een andre in tras lagh; want anders soude het niet wel sijn gehandelt, mijnen vrundt daeruan niet gewaerschouwt offe aduerteert te hebben, so dat het is of een misverstant van de heer Cauw offe een moderatie bij den heer Staeffenisse. Van het poinct van beschrijving sullen wij coram spreecken; dit kan ick nu seggen, dat de kunsten wonderlijck sijn in de werelt; men set malkanderen aen om saecken uyt te wercken, ende daerna beschuldicht men de persoonen welcke hebben moeten gehoorsamen, om het werck te praepareren. De werelt en is niet anders als bedroch en de menschen bedriechelijck. Het is waer, dat Tilenus, Horenbeeck, Colvius ende Baudaen hadden de nominatie om in het dobbel getal te konnen komen, maer de twee eerste quamen het wel met 36 van 53 stemmen te bouen, en uyt die twee is gekoren Tilenus, van de welcke ick uyt de magistraet met de consistoriale gedeputeerden op maendach het ontslach tot Goes gae versoecken. Tibi dictum et amico meo singulari dat d^{e}. Colvius van mij ouer al de stem heeft gehadt, maer hij kwam verre te kort, buyten vermoeden van veele. Ick en kan tot noch toe niet seeckers seggen van eene saeck, die mijn gedachten ende geest seer ophoudt, men breeckt, men knoopt; men vleyt, men kijft; men weygert, men kompt, alles staet in crisy; eergisteren hadt ick in forma mijn afscheyt genomen, van den auont geeft den hemel een rencontre van ses tot thien uren, ende is de saeck

ende conferentie uytgestelt tot mergen, op een derde plaets. Godt sal een uytkompst geven.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XI.

Mijn heer!

Voorleeden dynsdach heb ick uw edt. overgesonden de lijst van de vergeuen ampten; van dage sijn noch verkoren den commandeur Cornelis Evertsz, tot vice admirael, ende Adriaen Banckert tot schout bij nachte. De combinatie van de secretaris aen het pensionaris ampt, verstelt nu meer als voor desen de collatie van 't pensionaris ampt alleen; het is de archlistichste ontschoten, en die men meest vreesde ende de minste hoope hadt, heeft het geemporteert; anders sij hadden lieuer den burgemeester gelost ende van alle wachten ende sorgen alsdan bevrijdt geweest. Wij hebben hier alle landtwachten herstelt ende men brengt alle spoed ende ijver bij tot eene nodige defensie, ook kiesen ten eersten vijf oorlochschepen zee, om de noort tot afbreuck van de coolhaelders. Men hoopt ja, dat Vranckrijck yets doen sal op een neutrale plaets, tot Duynkercken door monsieur de Turenne. Van het premier nobelschap wert noch geen gewach gemaeckt, gelijck mede niet van het opper colonelschap; veele dingen ontschieten haer, sij belooven veel maer krijgen oock bier aen boort, ende de saecken staen hier soo gladt niet, hoe ende waerom ende (*) wat conjecturen de cordaeten met den *berger* wel wenschten in gespreck te komen over het premier nobelschap, ende dat den *berger* hierin alleen Erastus soude laeten drijven; dese periode en versta ick niet, maer euenwel so bemercke ick dat uw edt. van ter sijde yets hebt gehoort offe dat uw edt. den rechten grondt niet is ontdeckt van een saecke, die tot noch toe secreet is ende moet blijven, doch bij veelen geconjectu-

(*) Op het woord dat hier moest volgen, was het zegel van den brief gelakt; waarschijnlijk moet het zijn *uyt*.

reert wert; maer alsdan so mist uw edt. noch inde personen. Voordesen heb ick uw edt. gesch. dat indien uw edte. gelegentheyt eenichsints toeliet, met den *Berger* de oude vrundtschap diende optchaelen, want ick wil hoopen dat hij den nieuwe vrunden ende haren omganck moede wert, ende eens gedencken sal aende oude vertrouwtheyt ende gerustheyt. Hier sijn wij wederom inde cuyperie ouer de plaetsen van Lodenstein ende Mortamer, gaende uyt de wet. Adieu. 19 December 1664.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XII.

Mijn heer ende beste vrundt!

More solito is het wederom seer laet geworden eer wij onse reeckening in de wisselbanck hebben gestelt, ende om te antwoorden op uw edt. missive vanden 24en Dec., kersavont. Sal nu alleenlijck seggen, dat wij alle wachten op een nieuwen tresorier generael, om de finantien ende militie vande staet te regeren. Ende *indien mijnen vrundt* dien man was, ick soude hem van herten daermede veel geluckx wenschen; want ick sijne crachten beter oordeele als den *zeeman*. Het geruchte is in Hollant alleen, ende alhier en weet niemant van de nieuwe raedsheeren; maer ick heb haer doelwit al gesien, het is om Mortamer burgemeester (so meyne) te maecken, welcken Nicodemus men geerne op de reeckening van Veth soude doen passeren voor een beter, om dat hij privatiue voor Erastus al gestelt is; schrijft ende ondersoeckt hierouer breeder. Het infaem pasquil is mij noch niet inde ooghen gevlogen, ende verwacht mede daerouer onderrichtingh ende voorts van alles in 't breede. De bruylof van Erasti filia met Reygersbergh is wel geeyndicht; veel vreuchde maer oock groot jalousie; sijne edt. twee oudtste soonen hebben haer geabsenteert, den eersten inde stadt, den 2e in Hollant, ouer het miscontentement dat het rentmeesterschap aen een swager ende niet een soon wert ouergelaten. Den *Berger* is altijt extravagant, voornamentlijck indyen hij

absenteert ouer 't tresorierschap, als het soude gegeuen werden tegens de borst van Hollant. Hare hoocht. heeft gekoren vier personen tot schepenen van de stat Vere, buyten de nominatie; hierouer is rumor, ende sal hare hoocht. ses dagen tijt werden gegeuen tot redres. Daerna sijn de staten beschreuen ende sal wat geschieden daertegens met appuy van Middelburch ende andre. Die dame doet haer pupille nadeel.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

Middelburch 2 Jan. 1665, saterdach.

Ick hadde hem geschreven, dat niet alleen veele van mijne vrunden, nemaer oock eenige vremden, onder anderen d' heer van Suchteren, inde raede van staten mij seer hadden aengeraden, dat ick mijnen dienst tot hetselve ampt soude presenteren; maer dat ick niet van sins was, mij eenichsints te reppen, als kennende eensdeels mijne schouderen te swack, ende anderdeels beeter sin hebbende in de plaetse, die ick te verwachten hebben van wegen den adel in 't hof van Hollant (*).

Is de heer Meerman van Leyden, die veele houden voor een opiniater man, maer inderdaet de bequaemste is, daer van gesproken werd (*).

XIII.

Sondach middach 22 Febr. 1665.

Mijn beste vrundt!

Door Cornelis Meyn, statenboode, heb geen antwoort van uw edt. bekomen; verlangende interieur seer ernstelijck te weeten de reede van onse entreveue. Dezen gaet nu per boode van den heer onsen visir, denwelcken, indien uw edt. gelieft te vereeren met een visite ende verwilkompst, sult een deure openen, om met een confident ende cordaet regent ende pa-

(*) Deze woorden waren door den heer van Kinschot geschreven. Het schijnt dat de eerste zinsnede slaat op de eerste curcijfsche woorden en de tweede op het woord *zeeman*. — Zou het wapen van Meerman, zijnde een monster half man half visch en gewapend met schild, helm en zwaard, ook hierop betrekking hebben?

triot te spreecken ende handelen. Schrijft mij oock offe uw edt. mijnen brief van omnium rerum vicissitudo ontfangen hebt, want die saecke is tusschen de partijen gereassumeert, ende gaet nu voort. Mijnen neef Johan Boreel, Theod. fil. gaet mede tot Rotterdam ende mogelijck over den Haghe na Vtrecht; sulcx sijnde heeft last uw edt. te begroeten. Ick weet wel, dat hij van uw edt. sorge, liefde ende beleeftheyt sal ontfangen, een vermaninge ende spoor tot de studien ende afkeer offe afraden van alles anders, saecken ofte menschen, dat nu den tijt is, om namaels altijt geluckich te sijn, enz.

Twee van onse twaelf a 13 schepen sijn masteloos ingekomen, sijnde Hollanders; de uytgesonden visschers hebben de rest niet konnen vinden; ende is vrijdach voorleden den ganschen morgen seer heuich in zee hooren schieten omtrent den hoeck van Engelant, bij Doeuer, ende de onse hadden last om neuens Schotlant ende Engelant na huys te komen; ende also Montagu met 25 schepen in zee is, vreest men voor een ongeluckige rencontre; doch sij sullen haer leuen ende scheepen dier verkoopen, maer het ware noch beter behouden ende gesont 't huys te komen voor desen tijt. Het beste in onse hoope is, dat wij tot noch toe geen spaenderen vernemen offe eenige tijdinge ouer Vlaenderen horen. Adieu, schrijft doch dagelijcx, ende om seecker te gaen, geeft ofte laat geuen de brieuen aen den dienr. van den heer visir.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

Op den kant geschreven: Noch 20 van onse andre oorloch (schepen) liggen buyten de gaten in Schonevelde, om op het eerste schieten aftegaen ende te seconderen.

XIV.

Maendach auont 10 uren. 23 Februarij 1665, door de heér de Mauregnault.

Mijn heer, mijn beste vrundt!

Gister auont thuys komende, vondt ick uw edt. missive van

den 20 deses, ende terstont den seluen beantwoordende, heb ick uw edt. mijne consideratien kortelijck ouer dat voornemen verklaert; ende van daghe nochmaels den seluen lesende ende herlesende, ben ick verblijdt geweest, dat ick 't selue concept bij mij alleen heb gehouden, nademael uw edt. iterativelijk segt, het selue onse confidentie toe te vertrouwen; gelijck mede sulcx door uw edt. vrunden alleen is geopenbaert aen die ordre. Van de voornaempste daerover heb ick oock de communicatie van 't selue 't eenemael gelaten aen uw edt. discretie ende goetvinden aen onsen visir, hoewel ick wel afnemen kan, dat uw edt. niet so opentlijk van herten ende saecken met sijne edt. sult konnen en willen spreecken ende handelen als buyten dit voorval; want naderhandt sijne edt. dese saecke verstaende, soude konnen eenige achterdocht geuen aen mijne addresse omtrent uw edts. persoon, wijsheyt ende vertrouwheyt. Daerover oordeelde ick gisteren ende alsnoch, dat uw edt. dit dessein, (de saecke alsdan soo vallende) aen *onsen visir* (*) behoorde nu te openbaren, maer doet daerin dat uw edt. geraedtsaempst vindt; doch dit moet ick euenwel seggen tot mijn leetwesen, dat ick hierdoor eenichsints in dees tijt de communicatie ende confidentie als mede sijne edt. *verwachten* tusschen uw edt. beyde verhindert ende gediverteert sie. Ouer de saecke selfs dan kan ick noch niet secckers seggen, door mijne genegentheyt van te sien gecontenteert uw edts. wensch ende ruste ende dese van de familie aen de eene sijde, ende van de andre het recht van onse provincie, dewelcke in so menichfuldige saecken so hoochlijck verongelijckt sijnde, dese niet sal laten doorgaen, sonder te hazarderen beyder provincien ongemack in desen tijdt ende conjuncture van saecken. Evenwel kennende de hoochdrauende wille ende dispositie van sommige menschen aldaer, ende sommiger meer kruypende slaefachticheyt ende nijdicheyt van eens anders directie alhier, so soude konnen gebeuren, dat de saecke de *haulte lute* doorgedrongen sijnde,

(*) Boven deze woorden: *onsen visir* staat met eene andere hand geschreven: *Raetpensionaris*.

men aen dees sijde gaue allerhande satisfactie op so veele ende lange ons geweygerde justitie ende bekende gerechticheeden, die men de provincie ende haer ingesetenen ten onrechte heeft gevercht ende afgehouden in alle pointen van souveraine regeringe, ende dat also mijnen besten vrundt quame te erlangen sijn gewenschte ooghmerck ende te bekleeden een *plaetse* (*), inde welcke al de werelt twijffelen sal, wie van beyde nu meer eer ende luyster ontfangen sal, de plaetse offe persoon; maer uwen besten vrundt segt, in de hoope van de successie in de plaetse oock toe te wenschen het succes van de minste totte meeste. Dat geue uw edt. ende gunne ons Godt, ende vaert wel.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XV.

Mijn heer, mijn beste vrundt!

So terstont bekome door Feyfer uw edt. missive vanden 20e deser op vrijdach. Na mijn oordeel sal die saecke vrij sijn moeijelijcheyt hebben (†), want wij sullen daertoe niet komen; ende en dienen ons geen swaere disputen van wedersijde in dese gelegentheyt van tijt en saecken; euenwel dat sijn nu menschen die meer als den souverain speelen, ende deselve sulcx nu doordringende na haer gewoonte ende ons in andre ende op alles satisfactie geuende, so soude van ganscher herten blijde sijn, dat mijnen vrundt met dien staet ende qualiteyt wierde vereert ende *gepatrieert* (*) ende oock *gepatrieert* (†). Bij onsen visir sal nu daer niets te doen sijn,

(*) De tusschengevoegde woorden: *'t raedampt int hof*, waren van eene andere hand geschreven.

(†) *Namentlijck den heer van Maesdam president te maecken*, dit was met eene andere hand tusschengevoegd.

(*) Tusschengevoegde met eene andere hand geschreven woorden: *omdat ick nv een Brabander ben.*

(†) Tusschengevoegd: *omdat mijn vader, salliger, int hof heeft geseten.*

anders als kruyt en loot; ende dit sal nu de gansche confidentie afbreecken tot mijn leetwesen, ende sal den heer visir (*) verstelt staen, so uw edt. niet rondt en spreeckt, ende euenwel sulcx verstaende van andre, soude daerna mogelijck niet wel voor uw edt. noch mij sijn genomen hier namaels, daerover geue uw edt. in bedencken, of uw edt. aenstonts 't selue sijne edt. niet en diende te openbaren; sij vertrecken op morgen ten ses uren, ende het is nu laet, anders sta ick in bivio, of ick niet schuldich ben sijne edt. 't selue te noficeren, maer ick sal dat laten aen uw edt. wijs oordeel, wat best dient gedaen te worden; maer ick soude uw edt. raeden aenstondts sijne edt. het selue te kennen geuen, indien de promotie van den heer van Maesdam voortgae, dat de gemeene vrunde uw edt. in die gelegentheyt 't selue hebben geraede; euenwel ick segge uoch eens, het sal de goede correspondentie ende confidentie nu afbreecken, so ick vreese; want de Hollanders mochten na gewoonte daerouer eenige jalousie scheppen; nochmael oordeele best terstont sijn edt. te openbaren uw edt. voornemen. Schrijft mij doch spoedich van alles. De Hollanders engageren uw edt. in een langsaeme ende moeijelijke sake, na de wijse *Erasti* (†), ende als zij het werck in eygen hande hebben, dan deelt men slaegen. Vaertwel. Van onse schepen weet men noch hoort men tot noch toe niet, maer ick vreese voor een ongeluckige rencontre, die Godt verhoede; want de capiteynen hebben malkanderen met eede verplicht niet te verlaten, en is nu een groot ongeval, haer groote courages, want sij hebben een loomen scylder bij haer, doch sijnde het beste schip ende schut offe canon. Iterim vale.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

Sondach auont ten thien uren.

Met de hand van den heer v. Kinschot is op dezen brief geschreven het volgende: 27 Febr. 1665. Ick can voor Godt verclaeren, dat ick niet en weet, waerom dat de heer borgemeester Boreel

(*) Is d'heer raetpensionaris van Zeelant.
(†) Thibaut.

dese twee brieven aen mij schrijft : als noyt (immers in twaelf iaeren) d'heer raedtpensionaris van Zeelant niet gesproken hebbende, oock geen de minste aenleydinge tot eenige confidentie oyt te hebben gegeven, iae daer noyt gedachten toe te hebben gehadt, sulx dat ick ten hoochsten verwondert ben over dese twee missiven ; sullende met Godt mij wachten, om mij in te laten in de hoochwichtige disputen, die iegenwoordich tusschen de provincien van Hollant ende Zeelant swevende sijn, iae van sints sijnde d' heer raetpensionaris van Zeelant niet eens te gaen verwelcomen.

XVI.

4^n^. Meert, woensdach auont ten 10 uren.

Mijn beste vreundt !

Over Rotterdam ontfange so terstont uw ed^t^. missive van vrijdach 27 deser, segge nu op woensdach morgen, ende bemercke daeruyt, dat eerst onse heeren gedeputeerden dien seluen dach aldaer sijn aengekomen. Wij verlangen hier alle seer de eerste entreveue ende daerna de ordre van de besoignes ende voortganck van dien onder de twee visirs ende andre gedeputeerden te verstaen. Ick heb oock noch naderhant bij mij best geuonden, uw ed^t^. dessein te hebben gesecreteert, te meer, omdat ick nu oock sie, dat uw ed^t^. vastelijck hebt voorgenomen onsen visir niet te begroeten, 't welck euenwel, (behoudens onse vrundtschap ende beter oordeel) tegens mijn gevoelen noch is, want eene indifferente en sal niet schaeden van congratulatie ouer de bedieninge ende ouerkompste, daerbij komende mijne aduertentie, om redenen sijne ed^t^. bij monde naerder te deduceren, datter 't scedert sijne ed^ts^. vertreck yets is opgekomen, 't welck de frequente entreveue ende confidente communicacie voor eenen tijt verhindert, so sal sijne ed^ts^. discretie soo groot sijn, dat wij beyde en nu, ende in 't toekomende sullen sijn ende blijven gesalueert ; doch uw ed^t^. oor-

deele selfs wat best is. Voorwaer, mijn vrundt, ick hoop nu, geen complimenteur, macr een sichtbare getuygen na desen te sijn in de prophetie over het geluck, dat uw edt. nu schoon stact. God heeft uw edt. gegeuen bij de geboorte ende opvoedinge, de kennisse ende arbeytsaemheyt ende oprechticheyt; Deselue geue uw edt. maer veele ende gesonde jaeren ende daerbij den eersten trap, ende al soude mijn beste vrundt gram sijn, soe segge ick noch eens met een vast vooroordeel ende sonder flatterye, dat ick mijnen besten vrundt in de hoope met het eerste begin ende hoochste eynde tegelijk begroete. Dit per aduis. Banckert is wedergekomen met alle de sijne, sed inter nos, in 't uytgaen was het dessein, om de Engelse in de Duyns aen te tasten ende te ruyneren, doch de Hollanders sejden daertoe geen pilooten te hebben, ende op de kusten niet bevaren te sijn, maer dat men na het tweede dessein in 't noorden moest gaen; daer men nu niet als stormen geuangen heeft. Eergisteren bracht de vermaerden Poutzinello een prijs op; hij, sijnde daechs te voren van hier in zee gegaen met 36 man in een dobble chaloupe met één stuck ende een groote kist met sabelen ende bijlen; inkomende, wiert door den luitenant admirael vereert met een schoot, ende antwoordende met een gelijcke; wiert sijn eygen eenich canon door de kracht van 't kruyt en kogel ouer boort gesmeeten. Van dage is ingekomen den aerdigen Marionetti met twee prijsen, een fleuyt sijnde met een kitze. Adieu.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

Met de hand van den heer v. K. was daarbij geschreven het volgende:
Op dit schrijvens hebbe ick op den 7 Maert den heere raetpensionaris van Zeelant wesen begroeten, die mij met uytnemende beleeftheyt ende aengenaemheyt recipieerde, ende naer een obligeante voorreden uytquam tot eenige confidente expressien; edoch ick declineerde alle confidentie, soo veel de courtoisie conde verdraegen. Seyde mij oock opentlijck, dat wel merckte, dat de hoven souden moeten werden gescheyden, van gelijcken, dat Zeelant geen stathouder en conde missen om redenen enz.

XVII.

17 Mars 1665, dynsdach.

Mijn heer, mijn beste vrundt!

Op den 14n. in den auont saterdagh, heb ontfangen uw edo. missive van den 10 dezes, verhalende de beleefde ende cordate entreveue van den visir ende mijnen vrundt, midsgaders de ouerkompste van den selue op den zoom van onse provincie. Ende hoewel ick voor dees tijt uw edo. aldaer anders niet kan toebrenghen als mijn gewoonelijke aanbiedinge van dienst ende vrundtschap, met hertgrondigen toewensch van allerhande geluck ende gesontheyt op de reys, so moet ick uw edo. nochtans problematice, tusschen vier ooghen, ende als mijnen eenichsten vertrouden vrundt op deszelfs ingeuen een saeck communiceren, dewelcke tot noch toe in onse stat ende provincie ongehoort ende daeromme wonderlijck schijnt ondernomen te sijn; dat in dese gevarelijcke tijden ende veranderlijcken toestel van saecken eenige versiende menschen innerlijck bekommert sijn geweest ouer het behoudt van haren welstant ende securiteyt van hare personen, oordeelende dat het nu niet seecker genoech en was ende men niet gerust konde sijn te slapen op *eenen dijck*, maer dat het beter was in tijts sich te versien van een in offe achterlage, ja sommige (onder deselue is oock uwen vrundt) so verre gaende, dat men behoorde (om so bij gelijckenisse offe met recht te spreecken) op *elf dijcken* lieuer als op een te slaepen, ende also sijn hoope ende vertrouwen naest Godt op deselue te stellen. Dese gewichtige saeck is onder de hant ende secretelijck ondernomen bij eenige cordate ende voorname regenten van den staet, om onder de gemeynte geen woelende offe arbeydende geesten wackerder te maecken, ende hebben de opperbaesen offe meesters het toevertroude werck so wel beleyt, dat alles te gelijckelijck concurrende, het selue genoechsaem bestant ende in verseeckering scheen, eer ymant den schijn offe apprehensie van de selue

daer van konde gewaer werden; maer gelijck liet ongeluck offe toeval altijt sijn voornaemste deel heeft in sodanige groote aenslagen, so hebben sich terstont onder de handt twee ooghblijckelijck opgedaen; vooreerst, dat de arglistige sneuffelachtige ende *les sage* contramineurs het goede werck verspiet ende uytgevorst hebbende, terstont het selue hebben ruchtbaer ende bekent gemaeckt ende noch meer bedecktelijck onder de handt met valschheeden ende dreygementen soecken te ondermeynen; ten anderen, dat veele voorname *materialen* (*) in Hollant waren; dewelcke aldaer werden opgehouden door verwarde saecken, opinien ende incidenten, euenwel niet tegenstaende dit alles, is so goede hoope totte saecke, ende wert door alle wegen ende middelen daeraen met sodanigen ijver ende neerstigheyt gearbeyt, dat men in korte dagen verhoopt bouen het winterwater te sijn, ende met het meylant lant gelijck te staen, tensij een Meertsche buy ende onverwachten storm het gansche werck tegelijck teegens hoope, wensch ende vermoeden omverre stoote. Den uytvoer van dit dessein ende werck seconderen voornamentlijck, dat de aerde, de *moeder* van alles, in dat quartier van 't lant seer soet, medegaende ende goetaerdich is, niet straff ende onbouwbaer in dit wintersaisoen; daerbij kompt dat alle hals ende ambachtsheeren als andre hooghe geinteresseerde sodanich toevallen met hare genegentheyt, gepersuadeert door de reeder van de saecke ende securiteyt van hare familien, dat sij selfs op haer eygen kosten de weegen ende toegangen, die anders in dit eylant ende dat quartier seer diep onbruyckbaer ende *crommom* loopen, recht, effen ende glat gemaeckt syn tot verwonderingh ende singuliere satisfactie niet alleen van mij ende alle goede bekende vrunden ende medestanders, maer selfs tot spijt ende verbaestheyt van de nijdige ende quaetwillige menschen. Mijn heer, de saecke in sich selfs is so goet, aengenaem, wenschelijck ende nootsaeckelijck, dat ick hoope ende vertrouwe, dat uw ed^{t}. niet alleen maer alle rechtsinnige ende verstandige ingesetenen 't selue sullen prijsen ende oor-

(*) Visir.

sake hebben nu offe in den somer 't werck te komen besichtigen, ende haer met ons op de dijcken ende daeromtrent te verlustigen; sat sapienti dictum; dit geue ende gunne ons Godt: ende vaertwel, dit per advijs.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XVIII.

29 April 1665. Middelburch, donderdach, segge 30 April.

Mijn heer, mijn vrundt!

Donderdach ten acht uren, des auonts gaende van Rotterdam, ben ick saterdach, des morgens ten 5 uren, te Middelburch aengekomen. Alles gelijck mede de cabale in rust; den Grassus heeft mij het accort gecommuniceert, is generael ende niemandt hinderlijck, doch Erastus is altijt bedriechelijck, maer Grassus ende wij sijn oock altijt op onse hoede. Eergisteren vroech sondt onse luitenant-admirael in zee 4 Seeuwen ende 2 Rotterdammers, op 't seggen dat 5 Engelse voor de gaten waren; des namiddachs kreegen onse jacht op 2 Engelse fregatten, welcke door hare seylen ende den auont het ontquamen, de onse oock vresende door de nacht op de Engelse kust te vervallen. Capiteyn Block seylde sijn groote ree af, den capiteyn Banckert ouer deselue commandeur, wiert bemant met inde 20 vrijwillige meesters, schippers van coopvaerdijschepen; onse maets willen aen de man ende vechten. Gisteren is hier opgebracht een Engels Virginisvaerder, waardich 7^{m} vlaems, segge: seuen duysent pondt vlaems, opgevat door een caper, 20 mijlen buyten 't Canaal, alwaer noch 15 a 20 capers sijn met 25 a 35 stucken canon ende wel bemant, ende sij seggen datter noch 70 Virginisvaerders volgen. Crommonius geeft mij noch goedsmoet, ende segt het maer fratzen sijn, ende dat ick van die alle haer opwachters niemant te vreesen heb. Ick verlange uyttermaten wat Casparus sal gevischt ende dagelijcx geuangen hebben, ende voorts van alles watter omgaet. Hij,

Casparus, moet mede versocht ende gebeeden sijn alles secretelijck ende sonder de minste communicatie te beleyden, want sij is ergh ende verstaet de kunst van dat compas. Die van Catten ende Hessen hebben per schipper mondelijck door mijn dienstmaccht in mijne absentie alhier doen opcoopen meenichte appels de China, die haer oock sijn toegesonden ende sij nu verwacht per schipper het gelt, sic judex Brabantiae, judica quid sit hac industria! De gedeputeerden van de staten-generael beuinden onse vloot in seer goede ordre; het seer groot ende schoon schip *Orangie* van de Oostindische compagnie sal in eenige dagen gereet sijn. Het is het grootste ende beseylste van beyde vlooten, so onse als Engelsen; het voert nu 74 stucken, de onderste alle 18 ponders, de 2e sijn 12 ponders, de 3e sijn geme...gelt ende de 4e lichte maer lange offe wijde stucken; sij hadden geerne onse acht stucken van de 2 punten maer vreese, sal niet gaen konnen. Adieu.

Zonder opschrift. *Nock handt.*

XIX.

Mijn heer!

Uw edt. missive van den 30n. April heb 't sijner tijt wel ontfangen; sedert dagelijcx afwachtende wat naderhandt mochte sijn vernomen ende afgepeylt, heb geretardeert offe vertoeff, uw edt. denseluen te beantwoorden. Daer wert mij van seer goeder handt onderricht, dat de Haesche reys van uwen vrundt het gansche werck heeft omgestooten. Amice, so dat waer is, so sijn al de conferentien voor desen alhier gehouden, maer fucus geweest, ende niet ter goeder meyninge; doch so dit seggen nu maer woorden sijn ende excuses, 't selue moet sich alhier ter eerster visite openbaren; maer, amice, daer is meer te vreesen als te hoopen; de veranderlijcheyt ende wispilteurieheyt van dat volck is niet na te gaen offe uyttespeuren. Ick verlang nu van ganscher herten wat Casparus naderhandt heeft vernomen ende hoe de kermisse is afgeloopen. Ick wil mede

wel gelouen, dat se langer in de Haghe sullen blijven, als hier sijnde wel voorgegeuen was, sij sijn doch nu gebiedende ende werden van een yder als een orakel aengebeeden. Onse commissievaerders hebben voor het Canael genomen een Engelschip van Smirna, weerdich veel gelt; so den heer van Goch schrijft, so is het selue het kostelijckste van allen, ende dan noch twee straetvaerders. Godt beware de onse, komende van Rochelle, wel 30 sterck, maer met twee kleyne convoyers; onse 30 schepen seer schoon van volck ende monture, sijn veerdich ende hoopen, dat de Texelsche met desen goeden wint sullen konnen uytloopen, Godt geefse alle en altijt geluck; men kan wel sien ende bemercken, waer het grootst interest is van den visir. Men segt, dat sij in Engelant drincken de gesontheyt van den viceroy van Hollant. Schrijft doch dickmael, door booden offe ouer Rotterdam.

9 Mey. Saterdach auont 1665.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XX.

16 Mey. Saterdach smorgens.

Mijn heer!

Met uw ed^t^. missive van den 11^n^. Mey schrijft uw ed^t^. voor de derde mael, daer ick nochtans geen andre als die van den 30^e^ April voor hem heb ontfangen, mijns weetens. Casparus is te bedancken ende de adresse is aerdich; alles en verstelt mij noch niet, noch mijne vertrouwde alhier; want uytterlijck voor de menschen moet sij dien ganck aldaer houden; doch de bejegeningh aen de vrunt selfs gedaen, ende 't gene sij nu aen haer swager doet, geeft onsen vrundt het meeste nabedencken, hoewel men haer het noch vergeuen kan, want noch eens, sij moet die tael aldaer houden, want sij mistrouwt haer van een yder; maer hier gekomen sijnde moet aenstondts het masque af, eerst door ondersoecke van de vrunden omtrent mama, ende daerna ten principalen. Crommonius heeft maer eens geschre-

ven, het stont alles seer in disordre, niet wetende wat daeruan te oordeelen. Ons vloot is gisteren in zee gegaen; Godt geue se seegen ende welvaert. De staten komen hier op maendach bij den andren; van de justitie moet incidenteel ophouwen, want is voor (*in*) deesen tijt geen point; scheyden ware best, als langer so te blijven. Ick weet niet meer te schrijven. Mijn sinnen sijn op hol door alle sorg ende dagelijxsche moeijelijcheyt. Wij hebben wederom een cuyperije ouer een kieser; sij met eeden ende beloften ende wij door beleeftheyt ende beloften: beyden en konden niet anders, altijt hij kan niet erger sijn als den ouerleeden ende dit weeten wij beter ende hoopen alles goets. Vaertwel met alle, ende schrijft mij dickmael, ende Casparus moet alletyt ende oock op 't laeste noch een beleefde visite doen, ist mogelijck alleen, met reputatie ende lof van beyde partien. Adieu.

Opschrift als boven. *Zonder handt.*

XXI.

23 Mey 1665. Saterdach namiddach.

Mijn heer!

..... Wat sal ick seggen van de saecken van de justitie, men spreeckter nu niet af, alles is nu oorloch ende expeditie van deselue. Onsen vice-admirael Cornelis Evertsz, heeft door de storm een ongeluck gehadt; mast, stenge, ende spriet is van bouen gekomen door den laesten wester storm voor Schouwen. Alles sal sondach auont weder herstelt sijn; sijn persoon is op een ander schip in de vloot, welcke wij hoopen met de Texelsche nu in actie is tegen de Engelse. Godt geue ons geluck ende seegen. In allen voorval, wij sijn besich, ende op maendach sullen volgen noch vier schepen van oorlooch, wel versien ende gemant ordinaris na behooren ende extraordinaris om de vloot te seconderen in met noch vierhondert soldaten de marine, so

veel matroosen als men bepraeten (?) ende krijgen kan, met noch 4 a 6 hoeckers met allerhande ammunitie van oorlooch; onsen heer pensionaris van 't lant ageert dapper alleen. Alle onse Zeeusche franschvaerders sijn genomen met de maesluy, behaluen de twee convoyers, welcke nu onder de vier oorlochschepen sijn met het schip van de vice-admirael Cornelis Evertsz ende een schip van de Oostindische compagnie van 24 stucken. Kan maer onse conjunctie geluckich sijn geschiet met de Texelsche, ende dat dese in 't uytloopen geen ongemack bejegent mach sijn! Wij verlangen verlangende nade uytkompste van dese krysis. Godt geue onse officiers ende matroosen moet ende beleyt ende kroone het vaderlant met een geluckige uytkompste ende victorie. Vaertwel.

Opschrift als boven. *Zonder handt.*

XXII.

14 Junij 1665. Sondach ten vier uren des morgens.

Mijn heer!

.....

..... Op gisteren saterdach morgen ten dry uren, hoewel sommige te landewaerts seggen van vrijdach auont, heeft het hier gedondert ende sich de aerde bewooghen met een gedurige verschrickinge van alle Christen gemoederen. Na gissinge so sijn de vlooten aen malkanderen van onse wal ontrent twaelf mijlen, tot dat men gisteren tegens den auont beuondt, dat het geluyt naderde, ende daerna sach men van de duynen omtrent Domburch roock ende schepen. Ontrent namiddach ten dry uren scheen weder den thoren tot Delft te springen in zee; het gansche land dat daverde. Ontrent ten vijf uren wierde gesien een colomme van roock ende brandt, sonder geluyt. Ontrent ten acht uren wedercomme een geluyt ende gedaver apparent van een schip dat opspronck. Dit gevecht heb ick in mijn huys gehoort tot gister auont ten thien

uren. Desen nacht ten dry uren sat ick op mijn huys in het dack, maer konde nochte kan oock nu niets hooren. Mijnen dienaer heb gesonden naer straet ende oock op de thoren om te hooren ende sien. Ick was gisteren middach gereet om met vrunden, daeronder mon frère Elfsdijck, te rijden na Westhoue, doch also de kercken alle aenstondts wierden geopent, ende de poorten, om het rijden van de menichfuldige wagens te beletten, gesloten, so ben ick als burgemeester t' huys gebleuen in de deuotie publijk; ten 6 uren kompt mijn knecht te huys ende segt dat de gansche stadt stil is ende dat men niets en hoort noch en siet; datter sijn gisteren op het geschiet afgegaen vijf galliots met allerhande ammonitie ende behoeften met 375 soldaten, ende hadden de commissarissen tot Vlissingen last, om door gelt ende goede woorden alle matroosen aentenemen ende aftesenden. De vier schepen van oorloch die alhier in de wielingen lagen, sijn vrijdach namiddach nade vloot onder Engelant afgeseylt. Vaertwel, mijn besten vrundt. Wij waren al onderricht van den ijver van den visir, doch sommige verblomden het; van de andre saecken sal met den secretaris spreken. Ick bidde uw edt. communiceert desen aen mijn neef den generael Boreel, ende dat ick sijn edt. brieuen heb ontfangen ende bedancke, nadesen sal schrijven ten ouervloet.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XXIII.

Middelburch 20 Junij 1665, saterdach.

Mijn heer en vrundt!

Al onse hoop, arbeyt ende ijver is verdweenen in rook; de uytkompste van den oorloch is altijt onseecker, voornamentlijck ter zee; de ordre, wint, sanden ende bovenal de vreese, sijn meester alsdan van ons landt. De Zeeuwen hebben nu de booter gegeeten, omdat haren luitenant admirael, verstaende dat Obdam ende Cortenaer doot waren, hij het *vyer opstack inden*

laten auont noch in zee sijnde om te consulteren hoemen de slach des anderen daecks konde hervatten, maer de Hollanders van vreese noch voortvluchtende na Texel, hebben geen halte gehouden, ende hij is aldaer in zee ende bij den andren binnens landts geloopen. Jlle tulit pretium sceleris crucem tulit, hic diadema; uno verbo, daer moet een hooft sijn van ontsach ende beleyt, wiens directie binnen ende buyten gevreest ende bemindt sal werden. De Engelse sijn oock poltrons geweest, dat sij een vloot in confusie sijnde, niet en hebben 'teenemael geruyneert, ja niet durven onder haer canon komen. Courage, wij moeten onverzacht op onse saeck betrouwen, ende geen wint maer slagen ouergeuen ende onse eer met vechten weder haelen, *inderdaet wij en doen nimmer yet goets, als cruypende onder der handt, ende alsdan is Godt met ons. Tempus docebit.*

Sondach vroech ten seuen uren.

.....

..... Nu gae ick wederomme totten oorloch. Tromp heeft wel ende couragieulijck gevochten; maer euenwel ernstich versocht sijnde buyten in zee te blijven van de gedeputeerde, heeft niet gewilt maer is ingekomen. Den luitenant Jan Evertsz heeft oock wel gevochten ende mit vigeur den aenval ende inval van de Engelse gesustineert ende belet; hij nu siende datter schelmen waren ende verlaten wierdt, ende dat de vlagge door de doot van Obdam ende Cortenaer op hem quam, laet in den auont na het gevecht stack een vyer op, noch in zee sijnde, om te consulteren wat men doen soude; immers de andre behoorden aen sijn boort te sijn gekomen; sij sijn dan alle na Texel met Tromp gevlucht, ende sijn binnen gekoomen tegens het ernstich versoeck van de gedeputeerde. Wat crimen heeft nu den luitenant admirael Evertz begaen? Hij en andre sose schuldich sijn, dat mense straft. Tromp heeft 24 a 30 dooden, Jan Evertsen 15 dooden, ende menichte schoten onder water. Jan Evertsen heeft met twee groote stucken vol

ronde keijen gelaede, het Engels fregat met 46 stucken in disordre geschoten, sodat sijn volck seyde: laet ons het entren ende neemen; maer Jan Evertsz seyde: neen, hij moest sich aen een schip niet ophouden, hadde andre ordre, moest beter dingen doen, ende heeft also het schip laten drijven; capitein de Haen entert het schip ende neempt het, hij nu krijcht daerouer L vl. 10,000, sic vos non nobis etc.; in een woort, de jalousie eet ons op, ende sal ons uyteynde verderven. Men spreeckt niet woort van Wassenarius, maer is in dese actie extraordinarissimus geweest, immers hij heeft het schelmstuck van andre met sijn doot geboet. Ick meyne Jan Evertsz sal noch op den throon werden geset, ten minsten noch gebeeden werden om inde dienst te blijven, want sijn soon Cornelis Evertsz heeft alreede sijn deegen afgelegt over de quade recompense aen sijn vader ende hem gedaen; men beuindt dat de domini oueral onvoorsichtigh sijn ende slechte politici in locis non politicis. Segnor del Campo op 14 seyde op de stoel der waerheyt dingen, die ick niet soude durven schrijven, want ick die niet heb gehoort; maer den visir ende sijnen vicarius offe vicevisir seggen een toontje, dat verder gaet als domino Lantman, want het raeckt den souverain, ende prees tegens haer duc d'Alua. Daer moet een hooft sijn van verstandt ende beleyt; het in zee gaen van de visir is onnodich, want men kan aldaer buyten sijn schip geen commandement geuen, gelijck te lande; ick sie oock wel dat het hem ernst is, want Montheron recommandeert oock dese commissie van eenige gedeputeerden ter zee, ende mogelijck oock wel daertoe sijn persoon! Amice. een blinde can wel sien de jalousie, die in den staet onder de regenten is tegens andre regenten offe daer buyten, de his coram, vale millies et praesentiam tuam desidero quam maxime amicorum intime et optime, so den heer van Crommon herwaerts vertrocken ware, laet dan mij desen ingelyden weder teruggekome in seeckerheyt.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

XXIV.

Mijn heer!

..... De heeren staten vergaderen alhier op dynsdach, overmorgen, op hedendaechsche ende incidenteele saecken, sonder de questieuse aenteraecken offe daerouer te disponeren. Den vicevisir is gisteren voor de eerste mael op straet geweest ende sal nu occasie waerneemen om met sijn edt. over de renten te spreecken. Brieven vanden 11n. Mey uit Gardelupa ende tot Duynckercke aengekomen, seggen seeckerlijck, dat de Ruyter aldaer inde eylanden inde twintich Engelse schepen hadde geruyneert, de plantagien verdestrueert ende de forten geplondert offe onbruyckbaer gemaeckt, waeruyt dat men oordeelt, dat hij, Ruyter, nu in Noortwegen is, ende dat hem Banckert gaet haelen; maer dit laatste van Noortwegen is noch onseecker. Wij verlangen wat voor executie crimineel de Texelsche besoignes hebben sullen. Van hier valt niet te schrijven. Aen de gedeputeerde van de admiraliteyt tot Amsterdam is gerestitueert het schip dat sonder menschen in zee is gevonden, ende daer Jr. van Reede als capiteyn is opgeweest, ende so men segt, hij met al sijn volck bij de Engelse daeruyt is gelicht, welke Engelse 't selve met eenich volck hebben beset, doch door de neegen onse schepen haer weder is ontnomen, welcke het wederom uyt vreese hebben verlaten ende op sijn ancker hebben laten liggen voor de Maes, alwaer het bij eenige Zeeusche auonturiers is gevonden pro derelicta ende hier opgebracht: vale, sondach auont..

Hetzelfde opschrift. *Zonder dag- noch handt.*

XXV.

19 Julij, sondach 1665.

Mijn heer!

..... De gedeputeerden van haere ho. mo. sijn na de Haech vertrocken, ende onse schepen, die hier sijn, konnen

aenstonts zee kiesen, ende moeten van een goede reede na een afgeleegen ende ongemackelijke plaets. Over de aenstelling van onse zeeoversten, ende de honorable excuse, daer wij toe den luitenant-admirael Evertsz hebben gedisponeert, om de moeijelijcheyt van den tijd ende personen. Laet mij weten uw edt. sentiment ende hoe sulcx aldaer genomen wert; men doet regerynge ende personen violentie aen, door secrete jalousie. Onsen grooten Erastus is 14 ontrent Sluys geweest om aldaer te beuorderen de promotie van de jonckstcn schepen, voorleden jaer aengekomen, van dese swaluw tot burgemeester van het Vrije. Wij sijn en prepareren ons nog dagelijcx tegens prima Augusti. Erastus is ergh ende sal door konst trachten na gewoonte het werck te bouen te komen; tempus docebit. Laet mij weten of den heer prince van Orange na Cleef is gegaen, gelijck men hier ons segt, ende of den hofmeester mede is. Men continueert hier te seggen, dat mevrouw de douarière d'Orange seer sieck is.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

XXVI.

1 Aug. 1665, saterdach.

Mijn heer!

De aenstelling van burgemeester en schepenen is van daghe volbracht na onsen wensch tot noch toe. De heeren staten van Zeelant hebben oock desen morgen gedeputeert in de vloot ter zee mij als gecommitteerde neuens de heeren Huygens ende de Witte, daerbij gevoecht den heer colonel de Mauregnault ende majoor Wijnbergen, midsgaders een seer eruaren ende couragieus ende geluckich ter zee persoon, genaemd Simon Willemsz. Wij sullen op dynsdach ten uyttersten na Hollant komen ende sal uw edt. alsdan van alles mondelijck breeder spreecken, den tijt en is niet geweest om mijnen vrunt te aduiseren; een eerlijke doot voor 't vaderlant moet altijt gewenscht sijn; van alles ten naesten, ick blijve

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXVII.

3 Aug. 1665, maendach.

Mijn heer!

So uw edt. het goet vindt so kan uw edt. hierouer wel consuleren metten hofmeester, doch sonder mijn weeten, ende sich (seer) voorsichtig, want hij gaet altijt wat hooch.

Alles wert ten spoedichsten gevordert totten reys, ende ick dencke mede op kleederen, waervan ick weynich voor de zee versien ben anders als door 'tgeen van de bruyne fransche stoff nu laetstmael in de Haghe gemaeckt, dat noch goet is; maer ick bidde uw edt. oordeelt met mons. Perronau of ick noch niet van noode heb een kleet van swart gros grein de Leyde, mit een casacque gevoert mit tabij offe armoisijn, so uw edt. mit Perronau yets anders oordeelt van meerder esclat, laet het maecken, doch alles modest, ende gereet sijn op donderdach morgen vroech, want ick hoop (met Godt) alsdan in de Haech te sijn, ick blijve

Get. JOH. BOREEL.

Op de andere zijde is geschreven: Ick heb noch dat bruyne laeckens kleet mette mantel met fellip, dat ick inde winter gemaeckt ende gedraegen heb, 't welck noch goet is, so mons. Perronau oordeelt datmen van die mantel ende fellip met eenige veranderingh daeruan een casacque soude konnen maecken, ende noch ter eeren soude konnen dienen, ick sal het selue medebrengen, so wacht tot mijne kompste; anders so het maer lappen en leuren soude sijn, so stelle alles aen uw edts. beleyt ende oordeel.

XXVIII.

7 Aug. 1665, Hage ten vijf uren.

Mijn heer!

Uw edts. ten hoochsten bedanckende voor de moeyte ende

communicatie van het goet ende voorsichtigh advijs van den bekenden heer ende vrundt, ende sal mij daerna reguleren, maer also ick versta dat Hollant van daghe en corps wilt bouenkomen, so vreese dat deselue yets sullen willen doordringen, 't welck in mijn presentie niet wel soude sijn: ten andren sal den heer Huygens desen morgen sijn aengekomen, so bidde dat sijne edt. door den heer van Raesvelt mach werden gesproocken ende gestelt, noch voor de vergaderingh; laet mij van beydts weeten uw edts. wederuaren, ick bidde, mondelijck. Ick was gister auont ten half acht uren bij den heer van Raesvelt, so dat voor mij van desen morgen onnoodich soude sijn, oock heb ick nu seer veel te doen aan dese kant. Adieu.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXIX.

10 Aug. 1665, in Nieuwe Diep.

Mijn beste vrundt!

Desen auont ontrent ses uren komen wij alhier, ende is van dage het Spaignaertgat gepeylt ende beuonden op hoech water, ten minsten achtien voet, ende het grootste schip gaet 19½ voet, ende het opperwater is vijf voet, so dat weeder ende wint so blijvende, alles in ordre is gestelt om op morgen zee te kiesen (dat God Almachtich wil geven) met vijf a sesentachentich schepen. Wij hoopen dat hare ho. mo. ons den heer de Ruytter sullen toesenden, ende euenwel de Zeeuwen laten houden den tweeden rangh, mogelijck wierden wij van .....(*) verlost; den heer van der Holck ende Raesvelt dienen gesproocken, gecommuniceert ende van mij gegroet gedienstelijck. Indien duysent saecken mij morgen beletten te schrijven, set het op den ouden kerfstock van uw edt. gewoonlijcke goeder-

(*) In het oorspronkelijke stuk is de naam niet geschreven, maar door vijf punten aangevuld.

tierenheyt; vale et millies vale et me amore tuo et praecibus prosequere. Adieu donc, ende blijve

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXX.

12 Aug. 1665, in 't Nieudiep.

Mijn heer!

Met uw ed^te^. missive sijn ons toegekomen van alle kanten de verwachte promotie, tot ons geluck van den heer de Ruytter tot luitenant-admirael van Hollant, met groote blijdtschap ende verlangen, ende opdat wij daerouer ons ouergroote satisfactie souden bekent maecken, hebben wij door dry weegen, met een galliot door zee, met een kaeck over de Watten ende met een expressen te lande sijne ed^t^. laten notificeren onsen wensch ende genegentheyt om sijne ed^t^. met ons te geleyden in zee. De kompste alhier van van Meppen wert versocht dat hare ho. mo. gelieuen intetrecken, door (daer) de esquadres van dry nu gestelt sijnde, souden moeten werden verandert, waer in bij ons swaricheyt wert gemaeckt, so ouer ende onder de personen, als om de confusie in cas van rescontre. Men heeft waerachtigh de heer luitenent-admirael Evertsz (ver)ongelijck(t); men vertrouwt een man nu het werck niet, ende als het meeste werck sal te doen sijn, dan salmen hem employeren en despit van een seer eerlijck ende capabel man; nu onsen man lijdt het geduldich ende sal daeromme niet overlaten trouwen dienst met effect te doen: nochmael adieu met vrouw en kinderen, ende mijne ootmoedighe gebiedenisse aen mijn heer uw ed^te^. schoonvader, ende ick schrijve mij een geluck toe in sijne edt. presidie, dat sijne ed^t^. gesorgt heeft voor ons in de spoedige promotie van den heer de Ruytter. Ick ben tot noch toe in alles wel gesont na gemoet ende lichaem, ende hoope dat dien grooten ende goede Godt mij daerin bewaren sal ende vermeerderen in standtvasticheyt ende voorneemen. Van de

Oost-Indische saecken ende schepen weetende niet wat te seggen offe hoopen, dan alleen onse spoedighe ende gelucki uytkompste. Van dagho is alhier onder de gansche vloot gehouden eenen bededach ouer het geluckich vertrock met seeghen op de reys ende wederkompste van de vloot, maer offe veel gevaat is, dat gelooue niet; altijt maer bij weginge. Adieu.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. HOBBEL.

XXXI.

14 Aug., int schip de Liefde, onder Eyerland.

Mijn heer en vrundt!

Desen heelen nacht hebben wij gearbeyt om met de vloot van den staet uyt te komen, ende sijn door het Spaignaertsend, (voordesen met een so grote schepen ende vloot nooyt gebruyckt) ten elf uren buyten gekomen met ontrent de helft van de vloot, sijnde noch ontrent de 50 schepen blijven liggen, daer onse den vice-admirael de Vries van Vriestant; alles is nu sodanich gesuccedeert met saeck *ende persoon*, als wij niet te hoopen hadden. *Get.* JOH. HOBBEL.

XXXII.

19 Augusti 1665, thien mijlen van 't land des morgens.

Mijn heer!

Uw ed^t. missive van den 14^en. is mij den 16^en. behandicht; bedanecke uw ed. voor alle toewensch, waerin het lieue vader lant het meeste ende het al sal participeren; de heer de Ruyter kompt so terstont in de vloot; heeft alles geapprobeert, wat wij hadden eenpaerlijck gedaen; heeft voor sich 21 schepen als een trouppe de reserue; sal in de vloot de eerste zijn; daerna de dry andre, doch in 't midden Cornelis Everts, Tromp op de rechter, ende Hiddes op de slincker zijde; dat gevecht sullen de Zeeuwen den aenval hebben, Tromp daerna, ende alsdan Hiddes, de Ruytter sal alles seconderen daer

noot is; daermede setten wij nu cours, met Godt, tot geluck ende welstant van 't vaderlant. Vaertwel, offe voor korte tijt offe voor altijt.

Get. JOH. BOREEL.

XXXIII.

22 Aug. 1665, saterdach, 12 a 15 mijlen over het Doggerssant op de hoochte uan Nieuw Castel op den middach.

Mijn heer!

Dewijl uw edt. gelieft heeft mij te gelasten bij alle voorvallende gelegentheyt reeckenschap te geuen van de toestant van onse reys ende gesontheyt, so bidde ick oock, dat ick u ed. mach versien met een nieuwe commissie ende employ: dat is, te sijn mijnen postmeester generael van de correspondentie in Hollant ende den Haaghe voornamentlijck. Met onser aller gesontheyt gaet het na zee, weer ende wint, ende nademael die twee onbermhertighe ende onverbiddelijke goden ons seer gunstich ende toegedaen sijn, so moeten wij bekennen ende ons seggen te sijn in redelijcke ende, meer als wij te verwachten hadden, middelmatighe gesontheyt. Sedert den 18n. mijnen laetsten aen uw edt. is niet van opmerckinge voorgeuallen, als dat wij op den 19n. naden middach ten 2 ure met de ganssche vloot jacht maeckten op elf schepen in het noorden van ons; ende tegens den auont beuonden wij deselue te sijn vier a vijf van onse brandtwachten, weleke den ganschen dach hadden seyl gemaeckt op een Engels fregat met 30 stucken met vivres ende bestiael voor de Engelse vloot, dewelcke hij te vergeefs onder Noorweghen had gesocht ende nu wederginck na de kust van Engelant, bij hem hebbende vier schepen, twee Franschen ende twee Sweeden, dewelcke hij (fregat) terstont verliet ende sijn volck daeruyt lichte met reeden niet inwachtende onse pickers; wij hebben aenstonts alle vier ontslagen, ende den Fransman segende de Nederlantsen wapenen ende goetheyt, ende ter contrarie sich wandanckende ouer de

Engelse vruntschap ende ontrouwe, die hem nu desen vierden dach had opgehouden als gevangen, doch niet beschadicht. Onse vloot van den staet is sterck een offe twee en 't negentich schepen van oorloch, sonder de jachten, galliots ende branders; daerbij komen noch veel Oost-Indisch, Moscouisch, Noorts ende in de Sondtvaerders, sodat men telt hondert dry en vijftich seylen; het beslach is seer groot ende den arbeyt niet kleyn, ende en verwondere mij niet ouer desordre voor desen toegeuallen, indiense nu noch maer door so veel sorge ende interest kan worden gebetert.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXXIV.

26 Aug. 1665, woensdach op 58½ graden tusschen ende in t midden van Boecknisse ende Bergen met een harden ende goeden suyt-oosten wint.

Mijn heer!

Den 22sten deser was mijnen laetsten; dese alleen om te seggen dat wij ende allen noch gesont sijn ende leuen. Gisteren auont wierden opgebracht twee Engelse kitsen uyt Hitlandt, op sondach, nade vloot afgegaen was, vandaer vertrocken om verachterden ende verdroncken inde herberch seck (*) neusen intenemen. Seggen dat de Engelse inde 70 sterck lanex de kust van Schotlant na huys sijn, doch wij hebbense niet vernomen, doch moeten niet verre van ons sijn, wij sijn kitsen meynden dat wij de Engelse waren. Seggen dat noch 20 schepen na Bergen ende elders op de Oost-Indische schepen wachten ende cruyssen, dat de Engelse maer voor 7 dagen provisie van eeten meer hadden, ende dat veele siecken waren; ende op gisteren opgebrachten bij ons, Hamburger confirmeert pertinent alles, maer segt verders, dat bij de Engelse in Hitlant waren vier Hamburgers schepen, welcke op de hoochte van 't lantstadt gesien hadden de Oost-Indische schepen ende

(*) Dit woord was in het handschrift bijna onleesbaar, doch ik meen, dat er moet staan: *seckneusen in te nemen.*

dat de Engelse daer natoe hadden gesonden inde 20 schepen; so dit waer is, so is het werck aldaer al eens offe anders, waerover wij groot rede hebben van te vreesen, tensij Godt haer heeft bewaert. Desen goeden enden harden wint uyt het suyden kompt ons seer wel, ende maecken nu na veel stilte grooten voortganck; so dat wij alle uyr een hoofttreffen offe hier, offe voor Berghen, offe voor stadt te wachten hebben, mergen offe ouermorgen; 't welck Godt Almachtich genadelijck wil segenen ende ons allen bewaren. Tot noch toe ex patria en hebben wij van de staet geen schrijven. Vale millies.

Hetzelfde Opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXXV.

30 Aug. 1665, sondach avont op de ree voor Bergen in zee, met seer harden wint.

Mijn heer!

Indien uw ed. mij so goeden ende kostelijken vrundt niet en ware, ick soude uw ed. curieusheyt senden aen den blijdrucher casteleyn, opdat hij uw ed^{t}. alles segge, wat de Engelsen hier gedaen hebben op den 12^{en} deses; want gisteren metten dach hier komende op de ree in zee, so heeft ons het Amsterdamse galliot op 22 van daer vertrocken, alles verhaelt; waerop wij door vier wegen ende een honorable ambassade door den lieutenant-colonel Gent aen gouverneur van Bergen hebben gesonden, om pro re nata amplissime te discoureren, ende haranguceren ende bedancken ende nodighen; maer den harden wint ende hooghe zee beletten ons ycts van lant te hooren, gelijck deselue mij nu niet anders toelaten dan te seggen, dat den brief aen hunne ho. mo. uw ed^{t}. alles sal openbaeren.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXXVI.

Mijn heer!

Bij continuatie sal ick wederom seggen dat ick op den 30^{en}. Aug. aen uw ed^{t}. heb toegesonden den staet van onse reys ende

gesontheyt, dewelcke in het laetste point altijt ende nu oock wederom na weer ende wint in volkomen welstant ende dispositie is. Wij sijn sedert totten 3n. Sept. vervallen door den harden westen wint ende noortlijcken stroom tot op 62 graden, hetwelcke ons wel dertich mijlen buyten gissingh is gegaen, ende sedert eergisteren middach tot nu toe gestadich gearbeyt om wederomme dese plaets ende kust voor Berghen te bekomen, alwaer de schepen wel tusschen de klippen ende van binnen voor de gaten liggen, maer en hebben tot noch toe door harde ende oock contrarien wint niet konnen uytkomen. De attaque van de Engelse is tot hare schande ende schade couragieuselijck ende met groote eer bij de onse, (more solito, want wij en doen niet anders als mirakelen, dat is thien tegens een), gerepousseert. Op een andren tijt sal ick particularia seggen ouer onse huyshoudingh ende gesontheyt, maer woet nu alleen dat het met ons alleen niet gaet buyten verwachten, maer voorwaar selfs buiten hoop. De reste moet uw edt. nu haelen uytten publijcken brief, want ick moet mijnen tijt nu machtigh mesnageren, oock buyten verwachten. Adieu.

5 September 1665, saterdach avont voor Berghen.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XXXVII.

7n. September 1665, maendach op de kust voor Bergen, 6 mijlen van de wal.

Mijn heer!

Voorleeden saterdach was mijnen laetsten met belofte, dat ik uw edt. nu soude geuen de reeckenschap van mijnen staet ende gesontheyt, bij faulte van andre saecken van meerder importantie. Weet doch vooreerst, dat alle de schepen voor ende ontrent Berghen op den 4n. deses sijn uytgeloopen ende nu bij ons sijn, uytgenomen een Oost-Indische schip ende dry à vier stractvaerders, welcke door veranderingh van windt ende stilte niet konnen uyt ende bij ons komen, loopende gedurich van het eene gat na het andre, ende daer komende vinden

't selue altijt gestopt door den veranderlijken Eolus. Nu sal sal ick beginnen te verhaelen onse oeconomie, welcke bestaet in den cajut, daerin vijf personen, yder een bedt, ende voor alle raedtkamer, eetkamer, secreetkamer, halle offe spijskamer, broodkamer, harinckkamer, keerskamer, kaeskamer, wijnkelder, byerkelder, apotheeckers wynckel, doch dese is nu geremoveert, financiekamer, kleerkamer, artylleryekamer, etc., wat sal ick seggen, het is een chaos, ende woelt als een myerennest; ten anderen so is al het water, meest in de vloot seer stynckende ende heb desen middach bijna voor de eerste mael een bouillon gegeten, gekoockt van goet water, alle het byer is seer suyr ende veel stynckender, omdat het inde somer is gebrouwen; het geeft ons alle wonder te sien de gesontheyt, ende dispositie van den heer Huygens, die Hollant ende Zeelant overtreff in alles. Op eenen middach eet men gort, harynck op den rooster gebraden, stockvis, gesoutten vleesch ende andre ruychte, ende alles smaeckt ende dat noch meer is, bekomt ons alle wel; het middach ende avontmael is altijt beset ten minsten met acht gasten, de nachtrust geinterrompeert door menichfuldige incidenten, behaluen de domestike offe schepelijke; de dagelijksche affaires geuen ons niet veel leedigen tijt, den meesten is door noot van de hooghe zee, en dan arbeyden wij voor een dobbel man, in ziel ende lichaem: dit is so een kort begryp, dat onbegrijpelijck is, maer met Godt mondelijck naerder explicatie van nooden heeft, ende daeromme wert het uw edt. vrundtschap ende wijsheyt alleen toevertrouwt.

&tc. Quem nosti.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

XXXVIII.

11 September 1665, vrijdach ten 4 uren op het Doggerssant, in het schip Delfland.

Mijn heer, mijn vrundt!

Tot noch toe volbrenge ick trouwelijck mijn beloften, hoewel

inde saecke ende niet na substantie, weerdich tot uw edte. aendacht. Wij hebben te Berghen een schip; het slot van Howingen, moeten laten (door stilte ende contrarien wint niet konnende uytseylen) onder het convoy van twee schepen van oorloch ende boosen zee, dynsdach namiddach de 8e deses, na het vaderlant; ende begon dien auont wederom een ruyge koelte die ons twee dagen in desordre heeft gehouden; men moet de tragen aenporren, ende de rappe niet doen vertragen, die middelmaet in zee te houden is seer groote kunst; want tot alle dingen seynen te setten is onmogelijck; dit neuensgaende dient tot elucidatie, ouerleest het, ende legt het bij het andre, ende schrijft daerouer uw ed. wijse consideratien. Behoudens weer ende wint, so sullen wij sondach auont sijn voor Texel, ende so varende na de West, sal ick mij inbeelden, dat ick mijnen besten vrundt sal sien staen voor Scheuelynge op de laetste plaets, daer wij vermaeck namen een man te sien vertrecken in triomphe, daer wij nu denseluen navolgen tot overwinninge.

Zonder opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

Vyt Breesant sijn de schepen Nieuwenhouen ende den Oyevaer bij ons; desen sonder roer ende swyert als een exter sonder steert, dat schriekelijck is om bijkomen.

XXXIX.

16 September 1665, 18 mijlen ten noortwesten van Texel, in het schip Delfiant.

Mijn heer!

..... Wij komen nu wederomme voor het vaderlant met een gescheyden vloot, door de harde Noortwesten wint die ons van Berghen heeft gebracht tot op het westeynde van het Doggerssant met 35 schepen van oorloghe ende 10 coopvaerders, daeronder twee Oost-Indische schepen; sedert sijn noch bij ons gekomen vijf schepen van oorloghe, ende setten het so doorgaens na Texel, alwaer wij ons geprepareert houden

om een stoot tegens de Engelsen uyttestaen; doch seer bevreest sijnde voor onse andre schepen, ende meest die van commercie, dat altijt voorloopers ende baetsaeckers sijn, alse maer eenichsints vooruyt konnen komen, ende als sij de achterste sijn, moet men se inwachten, ja dyckwils en willen na behooren geen seyl maecken; 't welck ons alle dese sorgen ende desordre heeft veroorsaeckt, want wij hebben altijt moeten voortseylen om de tragen metten tayen hals te trecken, ende des auonts deselue noch moeten inwachten; anders konden wij na alle apparentie te samen voor Texel sijn gekomen om te gelijck de Engelse aentetasten ende de coopvaerders veylliclijck binnen te geleyden. Wij sullen nu met een kleyn trouspeau van 40 scheepen ende maer belast met 12 a 13 coopvaerders daer couragieuslijck moeten doorslaen. Den colonel de Maurenault, voor Berghen sich niet wel in de gesontheyt gevoelende, is ouergegaen van de lieutenant-admirael Evertsz op het schip van capiteyn Hooghenhoeck om beter sijn gemack te hebben, want alle de hooftscheepen sijn seer moeijelijck van alle aenspraeck ende vergaderyngen, welcke daer gehouden werden. Vyt Berghen en kan ick uw edt. niet toebrenghen, dat in ons lant raer offe aengenaem is (hoewel ick niet aen lant ben geweest) ten ware uw edt. nimmermeer hadt gesien eenige beestkens, diemen aldaer noemt klipboxkens, waeruan wij provisie van ses tot onse tafelspijse hebben medegebracht.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BORREL.

XL.

17de September 1665, donderdach des morgens ten 7 uren, dry uren van de wal ouer het Vlie.

Mijn heer!

Desen morgen metten dach komen wij voor het lant, ende sien wij liggen dry mijlen van ons 10 à 12 schepen, welcke gesegt werden te sijn Trompius met Banckert; saterdach sijn

ingeloopen omtrent de dertich schepen van commercie, de twee Oost-Indische retour met noch acht a thien schepen met een gekomen, loopen mede na binnen; wij mosten hier inwachten alle de andre schepen, so van oorloghe nach inde twintich, als wel inde sestich van commercie: ick ende noch een duplicaet van het art. van Westhove in mijn testament gestelt, tot meerder verstant van mijn wille ende beter ordre tegen de listicheyt van den ambassadeur, ouerloost deselve, ende indien eenige veranderynge tusschen de twe is, kiest daerop ende zegt het mij, want dit laetste is maer eergisteren uyt mijn hooft gestelt.

Zonder opschrift. *Get.* [illegible]

XLI.

13en September 1665, vrijdach auont noortwest van 't Vlie, dry mijlen van 't land.

Mijn heer!

Uister auont, na het afgaen van den mijnen, heb ick ontfangen uw edt. brieuen tegelijck van den 27 Aug. ende van den 9 Sept.; ick bedanke uw edt. volkomentlijck voor de communicatie van den inhoudt, waertoe nu geen tijt is om pertinentelijck te beantwoorden, alleenlijck sal ick nu seggen, dat wij ouer twee dingen seer bekommert overtoon ende verwondert sijn over het andre; ouer 36 schepen van oorloge ende storm van ons gedwaelt, ende ten andren, dat de Engelse ons niet een en tasten, die dagelijcx ons seynen, ende daerna afhouden ende noch de ganschen dach met vijf à ses hoppen. Wij sijn nu noch vijftich schepen van oorloge, de gedeputeerden in Texel belouen ons wel vijf a ses schepen, maer wij en syense noch niet, ende met beloften kunnen wij niet vechten ende ons redden, wij verwachten dan den vijant alle uyt kloeckmoedelijck; ende hoopen iets oordeelen door haer achterblijven, dat daermede eenichgen zaag door [illegible] is ouerkomen, want wij hebben hier een romp met [illegible]

van een mast syen drijven, dat geoordeelt wert een engels maecksel te sijn. Ick en behoef aen den heer patroon onse miserye ende redres tot welstant van ons lieue vaderlant niet te recommanderen; uw edt. segt wel, het behoudt van de vloot, is het behoudt van ons vaderlant, ende ick sal in het een ende andre leeuen offe steruen. Wij schrijven dach ende nacht, ende sijn de desordres ende ongemacken gekomen door versuym, ende moctense door arbeyt ende ijver geremedieert werden, soo sijt verseeckert datter nu niet en sal ontbreecken ende daerover wat te hoopen is, maer alles en kan niet te gelijck geschieden; de zee is een veranderlijk element ende oock seer wreet, de menschen die desclue bouwen, deelen mede van het element: jalousie speelter onder somtijts. Godt geue ons wat salich is, ende wij mogen wel lijden, dat onse actien voor den dach sullen komen; hoe het gaet, wel offe qualijck, wij sullen ons verantwoorden.

Hetzelfde opschrift. Quem nosti.

XLII.

20 September 1665, sondach auont dwars van 't oosteynde van 't Vlye.

Mijn heer!

Indyen ick nu niet en trachte te continueren inde communicatie van den toestant van de vloot ende mijne gesontheyt, so konde uw edt. met recht dencken, dat de bekommerlijcke, sorgelijcke ende menichfuldige affaires mijnen tijt ende genegentheyt te gelijck hadden wechgenomen; de saecke selfs soude te lang sijn om te verhaelen, daeromme sende uw ed. curieusheyt naden heer ende patroon. Siet hier nu van mij alleen de rampsalige ende droeuige effecten van een schrickelijcken wint ende ongestuymige zee; wij hoopen euenwel noch de spaenderen sodanich te versamelen, dat wij met het Texelsche secours den hoochmoedigen ende verrijckten vijant het hooft couragieuselijk sullen mogen bieden, ende met standtvas-

ticheyt staende te houden de eere ende macht van den staet. Onse arke offe proviantschip is nu van ons sedert den storm den 8en Sept. ende leuen met alle scheepskost ende door gunste van eerlijke capiteinen ende genade van de zee; het moeijelijckste van de gansche reys tot nu is, dat wij altijt, selfs in onse spijse, hebben gebruyckt stynckent water, somtijts het byer mede; een ouden bock is so goet als een jonck lammeken. Cher amy, de ongemacken sijn niet ende en bekreune ick mij oock dies niet, als wij maer een goede uytkompste ende thuyskompste mochten hebben; immers indyen onsen arbeyt, ijver ende grondthertelijke sorge maer mochte wel opgenomen ende gelucken, doch het eene kompt van Godt, ende het andre van de menschen; die kent onse herten ende wercken, ende dese hoope ick, dat hij hare gemoederen so bestieren sal, dat rechtsinnich mogen oordeelen van alle expeditien ten oorloge ende dan noch van het veranderlijckste element van alle, dat is, de zee; offe anders dat sij oock eens mogen beproeuen, wat het is in desen tijt ende gelegentheyt so grooten vloot te conduiseren in beter ordre ende geluck, dewelcke ick dan noch haer niet benijden sal, maer segenen het instrument met dobbele eere, dat Godt soo geluckich geschapen ende met so groote partijen van wijsheyt begaeft heeft. Wij gaen nu tegen het harde, ende staen alle uyr int verwachten van een hooftactie. Adieu mijn goede ende oprechten vrundt; het schip Delflant is seer ranck, ende onbequaem om mede te vechten, daeromme sullen wij ouergaen op een ander, ende sien wat uytkompst wij hebben sullen Adieu dan nochmael, *ende ick blijve leuende ende sterruende.*

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLIII.

21en September 1665, maendach middach.

Mijn heer!

Wt hetgeene wij gisteren aen de staet ende aen uw edt. hebben geschreven met groote apparentie van een quaet succes

over de veerthien 's lants oorlochschepen ende ontrend de 26 coopvaerders, daeronder den Oeyevaer, retourschip van de Oos-Indie beset door de Engelse vloot ontrent de Eems, ende welcke men had hooren tegens malkandren schieten, sal nu uw edt. konnen sien ende oordelen van de veranderlijkheyt van de zeesaken: waerop desen middach den voorn. vice admirael van Nes met sijn veerthien schepen van oorloch in 's lants vloot is gekomen, ende niet konnende komen aen boort, vermits den noch continuerenden harden wint, alias storm uytten noorden, van voorleden nacht, so schrijft hij, dat hij op den 19en deser, eergisteren, is geweest bij de Engelse vloot sterck 70 à 75 seylen; ende dat sij op hem ende hij op haer ettelijcke laagen heeft gelost: ende dat hij vice admirael heeft gelast den capiteyn Laurens Davidtsz. het retourschip den Oyvaer binnen de Eems te sleepen, also hij ontbruckbaer is, sonder roer. Vande andre coopvaerders segt hij niets; sonder twijffel sijnse mede in de Eems offe in Texel etc. Wij oordeelen dat bijde Engelse moet sijn gebreck van menschen offe ouervloet van siecken, om dat sij die schepen metten Oijevaer niet hebben konnen vermeesteren, want daer waren ten minsten acht fregatten bouen de wint, ende ick en geloue niet dat het haer aen de wil heeft ontbroocken, want die spolier van Orienten reuycken te aengenaem. Des lants vloot is nu versterkt met dese 14 schepen, sodat deselue nu is gegroeyt tot het getal van 66 schepen; ende niet wetende wat wij van de andre verstroyde 22 à 23 schepen in Texel offe daerontrent sullen vinden, so vertrouwen wij dat sij mogelijk ons wel op morgen aldaer souden konnen besoecken. Den heer colonel de Mauregnault is niet wel te passe geweest, ende heeft op de vloot sich begeuen onder de cure van een Fransman, snapper, caquetteur, uytgesegt op St. Christoffell ende in de vloot van weynich reputatie; hij colonel is nn aen lant doch sonder hem, ende heb verders niet vernomen.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLIV.

2 October 1665, vrijdach auont voor Goeree, in het schip Stadt en Lande.

Mijn heer!

Met onsen hofmeester ende daerna noch twee brieuen heb van uw edt. gunste ontfanghen sub datis den 28en ende 30en Sept., voor den inhout van de welcke ick uw edt. ten hoochsten bedancke, ick heb aen de visir de communicabilia gelesen om redenen, ende waren sijne ed. aengenaem ende vraechde mij na den autheur van de selue, die ick niet en versweech: segt mij wat ick int toekomende hierin sal doen offe laten, ende reguleert uw ed. dan daerna; het was dat mij desgelijx de nouu wierden voorgelesen van sijne ed. vrunde, so tapte ick mede wat uyt het patersvaetje, ende den wijn was frontigjac: ick en heb voorwaer, amice, den selue noch niet ouerleesen, daerna ick verlange. Siet nu de reeden van mijn stilswijgen, ick heb clachten gehadt uyt Zeelant, dat ick niet en voldeede de curjeusheyt aen mijne meesters ende vrunden, so hebbe in de storm van den 27, 28 en 29 Sept. voorleden mijn pensum sowat afgehaspelt, want anders laet mij ende ons de tijd soveel niet toe, uyt reedenen van logement ende affaires. Wij komen offe gaen op morgen na Texel mette gansche vloot, sonder in te wachten het schip: De Provincien, offe andre nodige provisien, want van water sijn wij nu offe is de vloot nu reedelijck ververscht.

Hetzelfde Opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

Boven alle commoditeyten van het schip ende voyage, so sijn wij noch gequalificeert geworden met den tijtel van de: Ridderen van Lusitanien.

XLV.

3en October 1665, saterdach voor Goeree.

Mijn heer!

De voorsorge ende directie van den heer praesiderende ter generaliteyt heeft ons den 2en deses gisteren toegesonden den brief van den heer van Goch ende huyden desen middach bij ons ontfangen door den schout van Schreuelynge ouer de aenkompste van den grave van Sandwich in Engelant, waer voor wij den heer praesident van der Hoolck goetgunstelijck bedancken, doch de heeren bewinthebberen van de Oost-Indische compagnie tot Middelburch hadden ons de copie van den brief van Sandwich toegesonden. Desen gaet nu om uw edt. nu ende altijt te continueeren mijnen dienst ende te bidden als menich mael voor desen, dat so wanneer ick niet en schrijve, dat ick alsdan door affaires offe andere gelegentheyt niet schrijven kan. Desen morgen na ordt. depesches is mijnen lust geweest te herlesen ende noch eens te leesen beyde uw edn. brieuen van den 28 en 30 Sept.; wij sien wel hyeruyt ende hoope dat het andre noch haestelijck beeter sien sullen dat alles gaende buyten de oude fondamenten, het alles is, ... (*); Godt geue ons beter sinnen ende tijden. Den schout van Scheuelyngh, brenger deser volgens sijn toeseggen, sal uw edt. konnen seggen den toestant van onser aller dispositie. Wij beginnen nu wederom te leuen, hebbende versch water ende eenige provisie door den hofmeester Knosper na de storm, welck ons seer wel te gestade kompt, want door den storm is onse arke Noë wederom voor de derde mael in Hellevoet schadelijck geloopen; dewelcke noch weeh is. Wij gaen op morgen 4 Octob. na Texel, mette vloot; den schout segt mij offe ons, dat hij een nieuw huys sal bewonen op de westsijde van het dorp aen het strant, bequaem om alle eerlijke luyden te ontfangen, die in den Haghe de gelegentheyt heeft om sondach

(*) Dit woord was onleesbaar.

namiddach van huys te gaen, soude voor Scheuelynge een schoon gezicht konnen sien met handtsaem en klaer weeder.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLVI.

7 October 1665, woensdach, op de hoochte van Santfort in het schip Hollandia.

Mijn heer!

Saterdach auont sijnde aengekomen in de vloot diversche schepen met victuaille ende den sondach handtsaem weeder, so is den seluen dach na de devotie, gebruyckt tot het ouerschepen van de noodighe behoeften; waerop maendach ten acht uren het ancker is gelicht ende voortgedreuen ende op den middach de vloot geset voor, offe ontrent Scheuelynge. Ten negen uren quamen voor de Maes ons aen boort de heeren van Swijndrecht, de Vries, noch een, nu mij onbekent, ende den pensionaris Vivien, ende door den laetsten een lange aenspraeck gehouden metten *groot visir*, niet over repatrieren, maer andre polityke; deselue vrunden gingen ten vier uren na lant ende wierden gevalidiceert met seuen donderslagen; de verrekijkers figureerden mijnen vrundt te staen op het strandt ontrent een carosse mett witte peerde, offe anders mijne imaginatie stelden deseluen op sijne achterplaets, siende na de grooten tooren na de kijkers van onse bekijkers. Gisteren voormiddach quamen bij ons de schepen uyt Texel op de 5e, geuaren Hollandia, Gouda, Daventria, Harlem, Zelandia, de Schagerroos, de Star ende St. Anna. In het eerste hebben wij ons aenstondts geworpen als in een dootkist, sijnde voorsien met 500 wormen en 82 metalen spijkers, ende het opperdeckleet is een orangen geusken, gevolcht met ontrent in de tachentich gelijcke drijvers, van diversche soorte; met dese onder de seegenbannieren van den grooten ende opperste veltmaerschalk, sullen wij trachten te herkrijgen ende behouden de eere, ruste ende weluaren van 't lieue ende nu bekommert va-

derlant. Ick en kan uw edt. niet genoech seggen watte veranderlijcke ende wonderlijcke voorvallen ons dagelijx gebeuren, van menschen, die geen eet, eere, ordre noch courage en hebben, onderhouden, betrachten noch te kennen. Sij loopen met het schip na lant sonder kennisse, verlaten haer vlagge, als ecrloose, sonder ordre, als domme, ende onverstandige. Inter nos het meeste quaet dat ons quelt, is de sieckte op seer veele schepen, de menschen sijn gesont, ende des anderen daechs dol ende ijdelhoofdich met koortse ende in korte dagen sonder vleysch ende krachten, doch weynige steruen ten regarde van de menichte der siecken. Op het schip Delflant sijnder 130 na huys gesonden, een buyten boort gesprongen, 4 a 5 gestoruen, drij a vier schepen sijn daeromme opgesonden, ende seer veel grootelijck geinfecteert; men oordeelt 't selve te sijn 't scheurbuyck, met koortsen vermengt, veroorsaeckt door stynckende byer ende water, koude daerop volgende met ijval van ongemack in de drij stormen, nu uytgestaen. Op den 29en Sept., sijnde een dynsdach middach, wierde ons schip Delflant voor Goeree ingeslagen het voorschilt, ende quam wel ses à acht last water tegelijck binnen schipsboort, de siecken dreuen ende souden versmoort sijn buyten hulpe. Amice, dien middach was hart ende en dicnde niet langer geduyrt te hebben, want dry considerable schepen, het naeste geen thien à 15 roeden van ons, ende den versten niet boven de 40 roeden, hadden alreede het tseyn gedaen van uytterste noot, ende na alle apparentie moesten voor offe tegens onsen boech vallen. Wij stonden alle gereet om ancker te vieren ende euenwel met swieren van roer ende basaen 't selue ongemack te ontwijcken. Amice, tot noch toe en heb ick geen andre stoffe om uw edt. te onderhouden als van ongeluck ende rampen, wandeuoir ende dommicheyt. Wij sijn alle noch in goede gesontheyt tot verwonderingh, ende hoope dat ons den Hemel die genade sal doen van in deselue te bewaren, ende noch vermeerderen; den selve segen toewenschende uw edt. ende alle die ons lief ende aengenaem sijn, waermede ick mijn afscheyt neme met versoeck

uw edt. ons gelieue te vereeren met alle circumstantieele tijdinge uyt ons vaderlant ouer den toestant van de bisschoppelijcke attaques ende sijne invasien.

Zonder opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLVII.

8 October, donderdach auont, op de hoochte van Noortwijck in het schip Hollandia.

Mijn heer!

Desen middach bekome uw edt. missive van den 5en op maendach geschreven, uw edt. bedanckende voor de informatie van de tijdingen, hoewel ongeluckige. Hoedat het is met mijn dispositie, sal uw edt. sien uyt mijn dagelijcksche brieuen: sedert den 25en Sept. sijn uyt de vloot vertrocke seuen offe acht schepen uyt noot, soo van sieckte, vivres, als verlies van anckers ende touwen. Twee Vriesen sijn doorgegaen sonder consent, tegens dewelcke den chrijschraet heeft gedecerneert apprehensie op hare personen om gesaiseert ende prov. ligato inde vloot gebracht te werden; welcke ses offe acht schepen voorsz. de beste sijn naest de vlaggen van de nauale macht. Wij hoopen dat van Amsterdam met desen wint sullen komen noch vijf a ses schepen ende uyt Goeree het groote schip, gelijck uyt de Maes noch twee a dry, ende soveel oock uyt Zeelant. Wij hebben ouer de 200 soldaten ontbooden ende de rest gerenvoyeert, ten dienste van den staet; doch wij hebben der meer als 200 sieck aen lant gesonden; wij sullen ons behelpen ende van Godt Almachtich den seegen afwachten. De menichte en doet het niet, maer de saecke ende vertrouwen op Godt, bekroont het eynde. Wij hebben oock die considerationen gehadt ouer den noodighen dienst van de soldaten te lande. De doot van den coninck van Spaigne kompt nu niet wel; wij vinden ons nu in de noodige solicitatien ontrent Vranckrijck ende alreede sijne prestatie tegens den bisschop van Muntster. Ick vreese datse Vranckrijk eer sal wederom

eysschen als wij deselue sullen wederom seinden. Onsen visir laet dese saeck, nu begonnen, hem meer ter herte gaen als de saecken te lande, in dit saisoen van 't jaer begonnen sijnde. Wij sullen trachten op d'een offe andre wijse noch yets te verrichten; wij hoopen, dat nu de schepen uyt het noorden met desen gansch fauorablen wint sullen inkomen, onder het convoy van de commandeur stathouder met ses 's lants oorlochschepen.

Zonder opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLVIII.

11 Octob. 1665, sondach auont, op de hoochte van Scheuelynge, in het schip Hollandia.

Mijn heer!

Gisteren namiddach ontfinck ick uw edte. missive van den 8 geschreuen; de communicatie van den seluen was aengenaem. Het is nu de gemeene fortuine te water ende te lande, wat in verstel te sijn; wij hebben alree ancker gelicht om na de kusten van Engelant te gaen, ende te beproeuen een meerder offe beter geluck. Ick beklaech de naeckgevluchte juffrouwen, sij moet seer verrast sijn offe groote hoope gehadt hebben op het oude geloof. Desen bisschop sal een werck beginnen dat veel sal na sich sleepen, ende den keyser begint te laet, want so ick mach een aesken leggen in sijn balance, so dunckt mij dat sij behoorde aen onse sijde ouer te slaen; want den keyser hadde behooren den Fransman te prevenieeren, ende daeromme so het den keyser ernst is, moet hij verder gaen, ja selfs tot voeginge van sijne wapenen bij de onse, offe anders sijn het maer feintes, ende die souden wel konnen hinderen aen sijne possessie van de Nederlanden. Nu den tijt sal ons wijser maken. Daer moeten in ons lant sijn veel ongeruste geesten, want uyt Zeelant werden mij diergelijcke discoursen ouergebrieft, daer nochtans niets aen en is, soo veel als droomen; wat dat bedecktelijck is, weet Godt, den kender van de herten. Uw

edt. heeft mij nu al twee off drymael geschreuen, datter menschen sijn, die nu in de ongeluckige tijden de regenten ende executeurs op den hals vallen, ja selfs diegeene, welcke de resolutien so uit regard van Engelant als andre hebben helpen neemen. Ick kan wel bemercken, datter yets moet werden geparticulariseert, gelijck ik wel vermoeden kan dat onkundige offe quaetwillige daertoe nu groote oorsaecke gegeuen is, ende dat den Hemel strijdt tegens de executeurs ende in hare personen doet lijden de onnoosele gemeynte ende diergelijke. Indyen uw edt. oordeelt dat ick yet particuliers daervan weten mach, maeckt mij so geluckich dat ick circum circa wat verstaen mach. Op den middach is inde vloot gekomen het groote schip uyt Goeree, de Seuen Provincien, hetwelcke wij hebben wesen besichtigen ende beuinden het selue een net, schoon ende machtigh schip, ende yndyen het eerder gekomen ware, wij souden sonder bedencking daerop gegaen sijn; maer veel verhuysen kost veel bedtstroo, ende wij hopen dat wij 1 Nov. toekomende een andre verhuysing sullen doen. De Schotten sijn op de been, in Londen de pest, de koninck buyten op 't lant, het parlement wil vergaderen tot Oxford. Indien Godt Almachtich ons ende ons vaderlant gelieft te segenen, wij kunnen haest een eerlijcke ende goeden vreede hebben. In uw edte. postscriptum segt uw edt. wederom, dat het profanum vulgus murmureert, maer dat uw edt. hoopt dat de volmachtighde noch met een goet succes sullen werden bekroont, sodat ick wel kan coacsx hyeruyt dat onse personen al vrij in het touwje loopt.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

XLIX.

16 October 1665, vrijdach ontrent op de hoochte van Solesbay, drij mijlen in zee.

Mijn heer!

Zedert ons vertreck van Goeree ende van Zeelant hebben

ons voor eerst de zuydweste winden so verre gebracht, tot ontrent, de Welle, ende daerna de harde noortweste, dat wij wel konden genaecken dese kust, maer euenwel niets verrichten ontrent offe in haer baeijen. Het ancker wert nu wederom gelicht op dese plaets, om so af te drijven ontrent Harwichs, Coninckerdiep ende Duyns, ende men sal sien wat aldaer te doen sal vallen. Alle genomen visschers seggen ons dat de Engelse vloot binnen is; sommige dat de blaeuwe vlagge noch is in zee gebleuen, ende oock om de Noort. Het sijn al raedtsels ende het water is seer breedt ende het soecken seer wildt. Amice, het weer wert dagelijcx seer hardt ende wreet, de lucht vol wint ende reghen, de zee ongestuymich, alles koudt ende nat. De vloot is seer groot ende bekommerlijck inde nauwe zee om te seylen ende keren, voornamentlijck bij nachte te wenden offe ancker te lichten; oock kan men dagelijcx niet lichtelijck ouerkomen door de hooghe zee, ende de menschen sijn onverstandich, bot offe onbedreven.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

L.

23 October 1665, vrijdach voor den Teems op ancker, in het schip Hollandia.

Mijn heer!

Wij senden twee personen met onse brieuen aen de hooghe regerynge, waeronder den eenen is Ulrick van Maurick, de welcken heb moeten belasten met deesen ende oock om mondelijck uw edt. te seggen den staet van ons leeuen ende gesontheyt. Den 17 deses quamen wij voor Oselbay (Solesbay?) ontrent Harwitch, ende sagen dien auont 16 à 18 koninckxschepen door het Koninckxdiep loopen na de reuiere van London; op den 19ª wiert ons gesegt dat op den 16ª deser 32 koninckxschepen waren gepasseert voorbij Douvres na Portsmouth om schoon te maecken, komende uyt de reuiere; dat oock nu veertien dagen geleeden 12 fleuyten ende pinassen met Engelse

soldaten van Douvres waren gevaren op Vlaenderen, in dienst voor de bisschop van Munster, geconvoijeert door twee fregatten. Amice, siet eens hoe wij altijt achter het net visschen, behalve daer stormen ende ongemacken te haelen sijn, doch deselue komen alle van den Hemel. Den 18 deses moesten wij terstont ancker laeten vallen door den suydtwesten wint, die seer hardt was, ende tot noch toe altijt so duyrt uyt het westen offe noortwesten.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LI.

28 October 1665, voor de reuiere van London in de nacht, ende afgesonden op de 29 Oct. ten 10 uren voor de middach.

Mijn heer!

Beyde uw edts. missiven sub datis 16 et 20 Octob., sijn mij gisteren te gelijck wel behandicht, beyde vol sorghelijcke consideratien van den toestant der landtsaecken in de provincien; ende het erghste dat ick in die saecke sie, is dat Brandenburch sich heeft laten trecken door sijn interessen, waerdoor den staet wert gestelt op het point van alles hem te moeten nu accorderen, want ick meyne dat hij nu sal engliseren, dat is, het eene na het andre eyschen, indien van het begin niet alles te gelijck en heeft, (ge)eyschst, ende dat doende, so weet hij dat wij alles niet konnen geuen, sonder ons het kint te maecken; dat de jonge luyden werden gestraft, sal een exempel sijn aen de gansch licentieuse pretencien van de joncheyt, offe een hinderpael voor de ouders ende vrunden om hare kinderen niet te gelijck op den top van sware charges te brengen, sonder kennisse ende opvoedinge. Op gisteren ontfange ick mede uw edt. missive van den 23 deses, mede vol bekommerlijcke swaricheyt; ick hebbe desen nacht tot ontrent ten twee uren metten visir ouer deselue saecken beginnen te spreecken, ende voornamentlijck ouer het employ van onse

vloot. Hij kan niet apprehenderen, offe personeel offe provinciael; ende evenwel sie ick dat alles tegelijck sal overslaen, offe anders dat wij te gronde gaen; ick wil gelouen dat wij op den 15 offe ... daerna sullen voort lant sijn. Daer vallen sooveel consideratien ouer de constitutie van saecken in ons vaderlant, dat ick niet beginnen kan van eenich deel, maar ick moet alles uytstellen tot onse bijeenkompste. De Fransche trouppes ende haer doortrecken in onse steden, de beste ende considerabelste van ons lant, geeft veel bedencken; daer konnen voorvallen gepractiseert werden datse uyt de muyren niet geern offe door een gefingeerde nootsaeckelicheyt niet souden sijn te dwyngen om te vertrecken. Het sijn altijt Fransche ende Papiste, in correspondentie met Engelant, in apparentie tegens den bisschop, een gewijdt hooft, pijlaer van de kercke, dewelcke geestelijcke ende onsichbaerlijcke ambassadeurs gebruycken, dewelcke door mentale reservatien na het canon van Loyola haer recht uytsprecken ende oeffenen. Amice, dit sijn bekommerlijcke opinien van een stuyrman in zee, ouer saecken van 't lant, ende van een oprecht ende trouw regent van 't lant in de bekommerlijcke constitutie van een vloot, om hier noch te blijven liggen voor weynich dagen ende te sien watter voorvallen kan ende dat, interim de Oostindische retour ende Smirna schepen mogen invallen ende thuys komen, ende of de ge..alycheyt van den bisschop niet vereyschst hem te prevenieren in sijn dessein met onse thuyskompste voor den 15 Nov. Adieu.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BORREL.

LII.

2 Novemb. 1665, ter haluer zee, tusschen Engelant ende Nederlant, maend. auont.

Mijn heer!

Gisteren heb ick ontfangen, doch eergisteren was 't aengekomen, het boeckxken genaemt *L'Histoire amoureuse des Gaules*

X a Liege; den brief metten auctheur van het boecksken beyde sine die et consule. Voorwaer, amice, wij hebben naulijcx tijt om onse godtsdienst te oeffenen, soude ick sodanige sotte amourettes leesen! De mijne sijn suyver ende onbevleckt int begin, ick hoope dat mij Godt totten eynde toe daerin sal behouden. Den heer Huygens heeft van het boeckxken de maechdom genomen; ick sal het voor geleesen houden, want mijne ooghen ende sinnen connen nu die folastre discoursen niet lijden. Gister auont hebben wij cours na huys offe Texel geset, so dat de Zeeuwen ende Maesluy op den middach al van ons gescheyden sijn, ende wij hoopen op morgen metten dach voor Texel te sijn, ende so voorts na den Haech.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LIII.

2 Dec. 1665, woensdach auont.

Mijn heer!

Dit is na mijne aenkompste alhier de eerste pen, die ick inden inckt doppe om te seggen aen mijnen vrundt, dat ick denseluen van herte bedancke ouer sijne ed. bewesen vrundtschap in de Haech ende aengenaem geley tot Rotterdam, ende beuinde nu alhier een sack met haspelen van affaires, ende onder andre geen van de minste de resignatie in handen van hare ho. mo. van het raetampt van Vlaenderen door Jan de Dorper, dewelcke in onderhandelynge is geweest met den licentmeester van de Perre, doch also Erastus, so men segt, belooft hebbende aen sijnen toekomenden swager Reigersbergh sijne plaets inde seluen ract bij resignatie, sich nu mede wilt bedienen van dese occasie, so schijnt het dat Dorper den meesten penninck sal kiesen ende desen laetsten sal praefereren, totten welcken ick oock de beste apparentie sie. In allen geual so sal een van beyden moeten doen den eedt van suyveringh, dewelcke in mijn gemoet niet vlotten soude op sodanigen

wijse. Indyen ick inden Haghe was, daer soude kans sijn voor een goet vrundt, want den eedt kan niet suyver gedaen werden, tensij bij mentale reseruatien, doch zij sullen alles op de forke neemen, als sulcx voorsien hebbende. Erastus becooght noch het praesidentschap door de doot van Roelsius, dewelcke nu tot hooghe jaren geklommen is, ende alsdan was Dorper de eerste voor Erastus, dit is het krijnominem, ende daeromme zijn oock de gebooden in de kerck tot noch toe opgehouden, ende wert het huywelijck daeromme als noch in twijffel alhier getrocken. Siet eens, amice, waer dat de ambitie ende cuyperye gaet! Den heer Thibault heeft het rentmeesterampt van Bewestenschelt verlaten ende sijn de twee eerste ende dry laetste leeden gevallen op den heer van Rauels; doch Goes houdt sijn stem op tot reueur van de instructie ter naeste vergaderingh tot interest ende voordeel van hare stadt. Tholen alleen onder alle de leeden van de seven provincien desauoueert de reys ende employ van de gevolmachtighde op de vloot, ende neempt haer rapport maer aen bij notificatie; het werck staet hier alles seer in desordre.

P. S. vrijdach morgen ten acht uren.

Mijn heer!

De Dorper is in credyt gebroocken offe staet to breecken, daeromme is deze onderhandelyng geschiet onder de handt. Reigersbergh kan het niet hebben door het huywelijckx contract met sijnen toekomenden schoonvader Thibault. Van de Perre sal obsteren den eet van suyveringh; immers ick hoope noch, indyen het noch niet is vergeuen, dat bij resolutie van de generaliteyt geen personen uyt de magistraet van Middelburch werden geadmitteert, om de verachteryng van de justitie, so moeten oock ex.... ratione, alle de raden van Vlaenderen werden geremoueert, als deselue daerna in de magistraet werden beroepen. Consuleert met uw edt. schoonvader, raetpensionaris de Wit, Staeffenisse ende Kien. Vale, ick sal terstont naerder schrijven, den schipper vertreckt nu.

Zonder opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LIV.

5 Dec. 1665, saterdach morgen ten 8 uren.

Mijn heer!

Gisteren heb uw edt. mede ouer Rotterdam geschreuen, ende heb sedert Van de Perre, nu uyt Haech gekomen, gesproocken, uyt de welcke versta dat de raetplaets van Vlaenderen sal werden na alle apparentie geconfereert op de heer Meuniex, schoonsoon van de heer Veth, sodat Reygersberch misgaende door het huywelijck, desen nu sal vast gaen, also Couwerue ende Kien voor hem sullen sijn met alle macht. Euenwel ick sal geern hooren hoe de saeck sal sijn uytgeuallen, ende sal uw edt. ten naesten van alles breeder schrijven.

Zonder opschrift. Quem nosti.

LV.

Mijn heer!

Ten ware dat ick uw edt. te communiceren hadt den uytslach van de cuyperye ende het vergeuen van alle de ampten, so en vinde geen subject om uw edt. missiue van den 13 dezer so terstont ontfangen te beantwoorden. Mijne openbaringe tot de secretarie was ten beste van 't gemeen om den Ziericzeeschen alumnus faunius, die te ontsetten, ende ben van herten blijde dat deselue geconfereert is op Justus, dewelcke daertoe de minste hoop hadde; Erastus arbeyde voor uwen vrundt; den maeckelaer was het burgemeesterschap, ende keure etc., maer sij hebben het hem ontset door een aerdigen treck. Erastus was te gaste bij le Sage, quam te laet inde conferentie, die van Ziericzee looten tusschen Justus ende de raetsheer Ockersz., om een stem uyttemaken, het lot viel op Justus; dit geluck dreef haer so hardt, datse met vijf stemmen Justus vastelden in absentie van Erastus, ende hij komende, was niet te ontdoen. Van het premiernobelschap is tot noch toe niet gesproocken. Den brandt tot Vlissingen is een politiken brandt geweest,

ende is ten goeden onder de regenten beslist, dat lange duyre! Wie den Berger is, en vatte niet, ten sij den extravaganten, ende die heeft geen macht, noch sal oock den cordaten met hem niet cordate spreecken, want hij leeft door Erastus, dewelcke nu gansch hoofs is.

Decemb. 16, dynsd. avont seer laet. Adieu.

Zonder opschrift. *Nock handt.*

LVI.

3 Jan. 1666, sondach auont.

Mijn heer!

Desen morgen is afgegaen door Feyfer mijn antwoort op uw edt. missive van den 24 Dec., waerop ick desen middach in 't seeckere werde onderricht, dat nu van dese kersdaghen den Berger heeft gesegt aen een bekent vrundt in forma dese woorden: dat hij Berger in het voorjaer meynde te verlaeten sijne charge ter generaliteyt ende dat hij Middelburch ouer hare gunste bedancken soude, ende dat hij aen Thibault hadde geschreven om te despicieren na een bequaem persoon tot sijn successeur. Ick en versta dit misterium niet, tensij hij wille navolgen de voetstappen van andre offe wel van den heer Veth; maer ick geloue, dat Thibault hem soeckt hier te trecken onder het benificie van de nieuw gemaeckte alliancie, ende dat hij hem de facto et tout d'un coup soeckt burgemeester te maecken in de plaets van uw eds. vrundt; in allen geval wij moeten eerst van de saeck wel geinformeert sijn, ende mij dunckt datter niemant beter toe bequaem is als mijnen vrundt, hem per ambages omleydende ende door een indifferent discours uythalende, doch vooral moet niemant van mij, offe dat desen roep uit Zeelant kompt, niet vermaent werden; offe so uw edt. in persoon ten eersten niet goet en dunckt dese uytvorschinge te ondernemen, so sal Ommerus offe Raesfeldius dit proefstuck moeten aenveerden; want daer is uw edts. vrundt grootelijckx aengelegen, hieruan volkomen ende seeckere kennisse te hebben ende dat ten spoedichsten. Onder alle bruy-

lofsgedichten en is geen aerdiger als het neuensgaande, dat wel wilt herleesen sijn ende op alle perioden van tijden ende personen geappliceert met aendacht. Wij verstaan ...ertman desisteert, omdat hij de raetsplaets in sijn stadt niet behouden kan, ende dat Conradi Burcht nu wederom in consideratie kompt met van der Pol. Waarmede blijve.

Quem nosti.

Afgezonden den 8 Jan. 1666, vrijdach.

11^{en}. Jan. 1666, maendach avont.

Mijn heer!

Desen is blijven liggen door de menichfuldige affaires; so terstont bekome uw ed^{t}. missive van den 8^{en}. deser; de retenue is wel prieslijck, maer uw ed^{t}. en moet sich niet ontrecken de hoochste justitie van het gansche lant, op welkers schouwders deselue met de financien teenemael berust; de andre speculatien connen door cuyperijen weerom veranderen; alles sal bij mij blijven, sijt doch daeruan verseeckert. Ick ben van herten blijde ouer het auancement van Hofdijck. Ondersoeckt ende schrijft mij ten spoedichsten; uw ed^{t}. weet wat mij daeraen is gelegen. Adieu ende duysentmael Adieu. Ick sal naerder ende breeder schrijven.

Zonder opschrift. *Nock handt.*

LVII.

10^{en}. Febr. 1666, dynsdach.

Mijn heer, mijn beste vrundt!

Met Feyfer heb nu geene tijdinge van uw ed^{t}. bekomen, hoewel ick nu seer veel hadde verwacht; want den Haech is nu het centrum van allerhande nouvelles. Wij sijn hier dagelijcx in moeijelijke besoignes, so inde staetsche vergaderingh, daer Erastus saliger alles contrecarreert tegens den Visir, als in onse saecken van de stadt, daer den vreede wert gemaeckt om kunstigh te bedrieghen, ende denseluen wert wel mette lippen genoempt, maer niet int herte gemeynt, veel min met

wercken volbracht. Schrijft mij eens van alles, want wij hooren van veele saecken, doch met weynich sekerheyt, ende ik houde de Haerlemse courante voor de beste (brieven).

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BORREL.

LVIII.

21^en^. Febr. 1666, sondach auont.

Mijn heer ende vrundt!

Eergister auont ontfinck ick uw ed^te^. missive van den 16 deses, waervoor uw ed. hertelijck bedancke voor de omstandicheyt van de inhoudt, ende wel het principaelste daeruan is van gevolch ende consideratie het werk van Sijne Hoocheyt tot het capiteynschap generael van de Unie, ende, hoeuel veel provincien ende leeden in Hollant het oogh hebben op de prince van Orange, so salmen euenwel het werck onder de handt so bestellen met Vranckrijck, dat men genootsaeckt sal sijn hem voorbij te gaen om de minderjaricheyt, ende also een hooft van de militie na den Francen sin te kiesen, hetwelck, hoe vol bedencken 't selue is so voor binnen als voor buyten de constitutie van de gemoederen der welgeintentioneerde voor beyde de partien, laet ick oordeelen aen alle versiende ende gedesinteresseerde menschen ende regenten. Wij hebben bij provisie 't selve een weynich soecken te steuyten door de continuatie van vorst Maurits in die bedieninge als chef van de militie, waerna wij vertrouwen, dat sijne vorstl^e^. doorlucht^d^. staet sal kunnen maecken, ende niet laten afleyden door de ambassade vande keyser, offe door eenigh despit van den gedeputeerde laten afschricken van die sware ende honorable commissie tot dienst van het lieue vaderlant. Inter nos, amice, wij sullen trachten Sijne Hooch^t^. ten minsten te setten in de raedt van staten, ut ex isto reipublicae seminario evadat miles strenuus et fortis; want aen sijn wel offe qualijck weesen hangt ons behoudt offe onderganck, ende de goede Hollanders moeten haer niet laeten verleyden; want den prince

te houden buyten alle employ, is onmogelijck; daeromme is het best in tijts hem te verobligeren ende goede wetten ende instructien voorteschrijven, als naderhant in confusie geene te hebben offe selfs te moeten ontfangen. Men had behooren alle die stroopers te fricasseren, maer de reeden in ardua genomen sijn valabel tot quartier, ten sij aen verraders, waeronder een is een hangebast ende uytgebroocken tuchtelyng, die wij van de gouverneur van Bergen op Zoom hebben versocht, bijaldien bij haer geen reeden is tot de galch. Het sluyten met Brandenburch ende Denemercken is bij provisie seer goet; wij hebben mede weluerstaen van ter sijde, dat Vane tot Cleef is, alsmede Beverningh, dat weeten wij ende dattet mogelijck noch oude kennisse is, hoeuel de gronden ende regeringe nu bij beyde verandert is. Godt gaue dat wij door dien offe eenich ander middel vreede hadden; want groote ende machtighe vijanden van buyten, ende noch grooter ende meerder van binnen, dat is onse dissentie, sal ons korte gangen doen gaen; ende ick hoope dat Amerongen sijn weddinge winnen sal ende Raesfeldius verliesen, al was het om een boccael van een stoop wijn. Ick verlange te weten de twee Hollandtse gedeputeerde te velde, daeruyt salmen konnen oordeelen van veele intentien; Gamarra is een prater ende bouenal een Spaignaert, ende daer noch bij een ambassadeur; wij behoorden wel te kennen het geluyt van haer fleuytie. Onse schepen sijn voor Ostende inde auont geadverteert, dat de Engelse op haer afquamen, waerop sijn desclue in de 30 op de morgenstont bij haer geweest; de onse retireerden op de Wyelingen, vijf van onse sijn wat naer Noort, ende loopen groot perykel, also de onse haer nyet hebben laten waerschouwen door haer twee gailliots, die mede sijn binnen gekomen; daer sijn nu van alle kanten gailliots uyt om dese vijf schepen op te soecken ende te waerschouwen. Amice, daer is aen alle kanten een dwarrelgeest, men doet selfs niets, en men mach niet lijden dat het andre doen. Den luitenant admirael Cornelis Eversz. is opontboden, om te confereren sijne instructie tegens sijne actien, hoewel op hem geen de minste

suspicie valt, ende de seesaecken seer veranderlijck sijn. Communiceert het ingeleyde met de heer van der Holck, ende laet mij spoedich weeten, wat bij Hollant, publice offe private, hierop wert ondernomen. Waermede blijve.

Quem nosti.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

LIX.

20ma. Meert 1666.

Mijn heer!

Siet hier desen geryngen tot antwoert van uw edte. twee missiven van den 25 Febr. als 12 Meert vol van opmercking. Het heeft hier nu oenige weecken seer druck geweest; Erastus heeft seer gearbeyt, om de 5 geeligeerde schepenen van der Vere buyten de nominatie staende te houden, hoewel hij moest bekennen deselue gekoren waren indebite buyten octroy, maer de eer van de genadige vrouw wilde hij conserveren bouen het recht van de provincie, hetwelcke mevrouw opentlijck seyde de staten niet te competeren tegens alle bekende waerheyt; euenwel sal mevrouw de waerheyt bekennen ende andre schepenen kiesen moeten binnen de nominatie. De deputatie gaet maendagh na de Haege; de twee masten van onse stadt ende den vrundt moesten daer buyten blijven, hoewel het was de ordre ende beurte van den vrundt ende niet Erasti; contra vim mortis non est medicamen in hortis. Men sal aldaer handelen van alle militaire charges te lande ende te water, sonder den baes te vergeten. Beresteynius heeft mij gerescribeert met een circumstantieel rapport van het mael tot Rotterdam mette carosse. Nu is tot Paris in het hostel de la reine mere d'Angleteren uytgebroocken de handelingh van Harlinton met Buat in de Haghe. Godt geue daertoe verder alle succes ende seegen. Gelieft eens aen mijn neef Borcel den generael te seggen, dat ick het gelt heb ontfangen ende dat ik ten naesten schrijven sal. Ouer mijne particuliere saecken kan ick niet schrijven, want van niet kan niet veel gesegt werden, maer euenwel wensche ick te weeten, waeromme ende uyt wat reede offe

seeckerheyt mijn vrundt de saecke so ernstelijck afraet, want ick seer veel aen sijne edte. raet deferere, ende dat men niet seeckers en segt, maeckt mij seer twijfelmoedigh; ick bidde uw edt. spreeckt rondt uyt tusschen ons. Onsen heer bailliu Reesen is ouerleeden op het lant bij de duyn. Versoeck dickmael ende lange brieuen, want het theatrum rerum politicarum nu bij uw edt. is.

Quem nosti.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

LX.

7en. April, woensdach anno 1666.

Mijn heer!

Ten ware dat ick vreesde door mijn stilswijgen uw ed. oorsaecke te geuen van mij met gelijke munte te betalen, so soude ick nochmaels moeten wachten na andre gelegentheyt offe materie om uw edt. te konnen onderhouden, want alles wert nu dagelijcx uyt den Haghe verwacht, ende ick meyne dat onse gedeputeerden van daer sullen scheyden met een grooten Niet. Erastus tracht onsen Visir in blanco te setten voor de gansche werelt, want dat sijn alle sijne kunsten: onder de handt te arbeyden tot sijn eygen voordeel. Alhier sijn gestorven onsen bailliu Reesen, in welckers plaets uwen vrundt naden roep van de magistraet ende andre wert gedesigneert, maer surdo narrant fabulam; inter nos, hoewel ick noch eenichsints uytterlijck mij anders gedrage, ende dit onderneme ick sonder consulte van mijnen goeden vrundt, want ick weet dat hij mijn ruste lief heeft, ende niet begeeren dat hij vervallen soude onder de claeuwen Erasti als sijn broederen. De doot van den heer Nicolas van der Merckt geeft oorsaeck aen veele sollicitanten tot het kiesersampt ende mede het bewinthebbersampt van de Oost-Indische compagnie; men sal over dese beyde veele aeppesprongen sien, die haer steert sullen afbijten van boosheyt; sollicitanten bij honderde; het is waer dat den *Berger extravagant* aen Erastus heeft geschreuen, dat hij een ander soude

versien met sijne charge, sed inter nos, dit heeft wederom een particuliere reede. Erastus heeft van den Berger veele duysenden a deposito, ende daerenbouen is hij borge voor 75,000 gl. aen Buttinge; Erastus beschreef niet praecise de interessen, hierouer klaechde den Berger; Erastus neempt dat qualijck ende schreeft dat hij meynde wel so veel aen hem te goet te hebben, om dat hij hem de plaets had toegebracht ter generaliteyt; hierouer schrijft den Berger dat hij hem de plaets ter handt stelt ende dat hij daermede een ander sonde voorsien; dit is nu so gebleven.

Hetselfde opschrift. *Get.* JOH. BORREL.

LXI.

Dimanche 11^{en} April 1666.

Monsieur!

Jl faut que je vous fasse part de nos troubles et de la tintamarre, que nos eusmes hier sur le fait de l'élection d'un kieser, dont la nomination en ayant esté faitte le jour au parauant. Le 7 electeurs estoient obligés par lettre d'octroy d'en faire l'election dans 24 heures apres et suivants; et sil quelqu'un d'eux estoit absent, *pour quelque cause que ce soit*, et quil ne peust estre *corporellement* present, le *suivant* occupera sa place; la querelle est, sil mess^{rs}. Thibaut et Veth estants à la Haye pour la republique devoient estre reputes presents pour faire l'election par billet; nous disons que non, parceque il est impossible qu'ils soyent et fussent corporellement presents dans 24 heures apres la nomination, 2° absents pour quelque cause que ce soit, exclud aussy celle de la republique; 3° doivent estre corporellement presents, ergo non par billets; 4°. doivent estre presents, parceque il seroit inutile la clausule, que les suivants occuperont leur place; le mistere est, cher amy, que la lettre d'Erastus est arrivée trop tard et apres la nomination faitte, parcequil ne vouloit pas que Tilenus, frere du ministre qui a espousé mademoiselle Beaumont, fust sur la nomination et moins encore esleu pour *kieser*, ce que nous

avons emporté et eux resisté tout droit et ordre par touttes sortes de ruses, dexteritez, paroles et dreygementen, tout comme à Ziericzee, exceptez injures ouvertes et marteau. Pour tout dire ils ont perdu leur proces, parceque l'archifiscal estoit absent et nous ne craignons point le soin et travail, qui en suivera par la protestation des unze kiesers, parceque la lettre d'election n'estoit par souscrite des 7, mais seulement des 4 electeurs, ce quy est hors de l'octroy; il a comparu et fait serment de presence de tous; le secret est, parce qu'il est allié a monsieur Beaumont, et 2° certes il n'est pas een onnooselen bloet. Cher amy, voicy l'occupation ordinaire de nostre vie, qui ne vous est representée touttefois qu'en perspectif de fort loin. Le jour au parauant, cest vendredy, je fus a Dombourg avec 50 musquettaires, pour redresser et resister a la force et violence publique du peuple, qui avoit le mardy auparauant chasse le bailli et bourgemaistres et échevins de l'execution d'une sentence par eux donnée, que monsieur Godin et moy, Duvelaer et Bruynisse avons redressée publiquement en barbe, et avons faits une publication sur peine de vie et de bien contre les contreventeurs cy apres et avons laissé et sommes retourné en paix et avec satisfaction. Nous y fismes aussy une recherche dans les maisons de touts les malignants, qui fuyoient touts a la campagne avec leurs femmes; mais le mal y est comme ailleurs qu'entre ces bourgemaistres et eschivains, il y en a qui ne tiennent pas ferme, et revelent tout le secret au peuple pour en obtenir la faueur et employ de leur interest particulier, car il y en a des artisants ou ouvriers. Cher amy, soulage moy par vos lettres et communications, qui retardent toujours fort et me sont jamais assez longues; je me suis estonné des advis des provinces; mais l'archifourbe fait sous mains ses affaires et veut donner sur nez du Visir.

Zonder opschrift. *Nock handt.*

P. S. Pour accommoder cette affaire et a nostre grande justification nous avons offert aux kiesers pour attendre la venue de nos bourgemaistres, qu'ils ne fissent par leur nomi-

nation et que nous le tiendrions a gré, car que nous serions obligez après les 24 heures d'en faire l'election, sed frustra; dit salueert seer Godin en mij.

LXII.

2en Aug. 1666, Middelburch.

Mijn heer, mijn vrundt!

Gisteren ende eergisteren sijn wij alhier besigh geweest met de bestelling ende veranderingh van de wet deser stadt, ende sijn gekoren tot burgemeesters Mortamer ende Boreel, schepene, Thibaut, Veth, van der Stringe, de Haze, Pottey, le Sage, Craen, Brest, van der Perre, Reigersbergh ende Kooman. Tusschen de twee eerste was dispute ouer de praeseance, de tweede op het recht van sijn voorige burgemeesterschap, twee exempelen van onsen tijtordre onder de burgemeesters. Dat de eersten nu is impotent ende daeromme onbequaem tot alle functien van de balliage, dewelcke altijt den eersten bedient in absentie van de balliu, ten laetsten, dat hem geen oneer nochte nadeel geschiede sonder opspraeck, want den rang was nu dry jaren sodanigh geweest. Den eersten seyde, dat hij ouer 15 jaren in de magistraet te gelijcke komende, dat wel den tweeden hadde gehadt de voorganck in het inkomen op het stadthuys, ende dat hij *eerst* voor in rang hadde gedaen den eedt ende was geluck daermede gewenscht; maer euenwel dat hij eerste door seeckere kunst ende adresse van de heer burgemeester Apollony Veth hadde bekomen het voorzitten, het welcke hij mij wel hadde afgegaen in het burgemeesterschap, maer dat het nu in gelijcken graet quam te revivisceeren. Hierouer alles veele debatten; ten laesten was den stockregel, indien ik niet wilde cederen, dat het burgemeesterampt voor niet was. Amice, de tijden loopen also, het was best int spul te blijven. Het schijnt, dat het mijn lot is, met kreupele ende ongesonde mijn tijt ende dienst door te brengen met veel sorge

ende moeyte, ende dat aen haer moet blijven de eer ende profijten. De menschen sullen sien ende oordeelen ende ick moet het lijden. Het kieserampt Tileni is gesequestreert met noch een andre, dat hij in sijn plaets hadde gefabriceert om door het eene mes het andere te houden in de scheede; ende op het laeste hebben sij het noch moeten stellen ter dicisie van de staten, daer wij het van het begin hebben willen brengen, maer doen was het een crimen, ende nu dan is het een rechte saeck, soo dat wij beyde, wij in onsen arbeyt ten rechten, ende sij door veel tegensporren, niet anders hebben gedaen als door diversche weegen tot een eynde geloopen. Erastus is in alles superlatiue kunstigh ende ergh, ende Cordatus in alles al te rechtveerdigh ende op sijn gevoelen te stijfsinnigh.

Zonder opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LXIII.

Monsieur!

Les estats de cette province ont designé et nominé ce matin monsienr le prince d'Orange pour leur voix capiteine et admiral general des Provinces Unies, pour entrer en charge a l'age de dixhuict ans sur une pension de cent mille livres par an, des le moment de la designation generale. Item ont désigné la dicte altesse stadhouder, gouverneur et admiral de leur province, aussy a l'age de dixhuict ans, sur une instruction que l'on arrestera incontinent; pour ces deux charges ont deputé des commissaires extraordinaires a la Haye pour communiquer et conferer tant avec les estats généraux qu' avec messieurs les estats d'Hollande respectivement sur l'utilité et nécessité de la collation et promotion de son Altesse en ces eminentes dignites de ses ancêstres en cette occurrence des temps. En outre ont designé son altesse d'Orange de la qualité du Premier Noble de cette province a l'age de 18 ans, sans prejudicier le droit de la province ny d'aucun tiers; proveuque la personne alors substituee soit agréable aux estats et Zelandois.

La plus grande dispute ou soin a esté pour contenter ou plustost de ne mescontenter pas messieurs d'Hollande pour le stadthouderschap, et certe, quoique l'on aye désigné desja, l'on croit avec asseurance d'avoir donné toute satisfaction a messieurs d'Hollande, parceque l'on y a joint ces mots : *om met ende beneffens de heeren staten van Holland te kiesen een stadthouder etc.*; tellement que nous l'avons designé et ne l'avons pas; mais ne voulants pas avec nous, nous y resoudrons après.

7 Aougst 1660, sammedy à 10 heures du soir.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

LXIV.

22^{en} Aug. 1666, sondagh.

Mijn alderbesten vrundt heeft de goetheyt van mijne nalaticheyt te ouersien ende te gedencken, dat ontrent dese tijt veel ende ergerlijke cuyperijen voorvallen; daer en is geen tijt nochte penne, die deselue beschrijuen kan; het kiesersschap Thileni over hetselue een nieuw ende ongehoorde nominatie met sijne electie. De protestatien ende contraprotestatien, de acten van non praejudicie, refusen van appel, aende staeten, hooghgaende moeijelijcheeden ende woorden; de driften om het eerste ende tweede burgermeesterampt uwen vrundt te ontsetten; het ongeluckigh afsteruen van mijnen besten vrundt onder de kiesers, den heer Moens; ende het wonderlijck ende kunstigh aftrecken van mijnen allerbesten vrundt onder de kiesers, den heer Beeckman, van mijne vreundtschap, om een volkomen nominatie na onsen sin te stellen, ende de onuytdruckelijcke moeyte ende arbeyt ouer alle dese saecken geuen mij voorwaer, mijn heer, geen tijt offe gelegentheyt om uw ed$_t$. te schrijven ouer saecken, die uw ed. uyt de vloot seeckerder inde Haech als wij hier weeten; want uw ed^t. onderhouden vande ongebondenheyt ende dronckenschap vande matroosen uyt de vloot in onse stadt, is niet te seggen als met compassie ende voorsichtigheyt harer dertele rouwheyt ende onser burgeren ouerlast te matigen ende bestieren. Op

onse straeten ende weegen singen ende springen is toegelaten, maer vrouwen aenteranden, alle ijsers ende bellen voor de huysen te breecken ende van de kaeij op de schepen te smijten int water; mantels ende hoeden afte nemen ende te ranconneren voor gelt, de wagens aftesetten ende daerin gaen sitten op de weegen sonder betaling, ende slagen voor gelt te geuen, koeybeesten ende kalueren ende schapen op het velt te slachten, het vleysch te deylen ende den afval te laten voor den eygenaar; aijn alle dagelijxse wercken, doch in dronkenschap meest. Den heer van Somelsdijck heeft een kans gewaecht buyten noot van buyten off uytterlijck. Wat dat in het voorhout schuylt, weet ick niet. Trompy daden ende onvoorsichtigheyt primary konnen ongemack geuen; veel schrijven ende wrijven onder die helden is niet goet, haere beste kennisse ende employ is 't handelen: het jus canonicum (*).

P. S. Siet hoe onvoorsichtigh ende baetgierigh men is in het Vlie; inde ooghen vande stoutte Engelsen te blijven liggen sorgeloos sonder beschermínghe; het is de swaerste ende onverlijckste slach, die wij noch geleeden hebben; daerbij gevoecht het ontbieden Trompii naer Haech in deesen tijt ende dat de vloot staet om see te kiesen; te gaen oordeelen ende determineren een querelle de fumée tusschen de twee hoofden, daer alle de matroosen haer interest van hebben gemaeckt; mijns gerynge oordeels, het ware beter deselue te pallieren met vruntschap ende ooghluyckinge. Het saissement ende gevangenisse van Buat sal mede daeronder geen goet doen; want de menschen in onsen staet trecken partije selfs met de ongeluckige gemeenlijck, voornamentlijck in deese saeck, van de vreede met Engelant ende het interest van de prince van Orange. Ende so wij ongeluckigh van buyten werden ende van binnen oneenigh blijven, so sullen ons alle onse seeckere vijanden ouervallen, de neutralen vrinden verlaten ende de beste het aensien offe modereren.

Zonder opschrift. *Noch handt.*

(*) Regt der kanonnen.

LXV.

4en. Sept. 1666, Middelburch.

Mijn heer ende beste vrundt!

Desen gaet door Vossius, welcke keert tot de sijne, na gissinge met beyder goetvinden, want ick en vraege niets, oock en wert mij niet geklaecht; ick oordeele evenwel uyt de redenen van de eerste speculatien van beyde sijde. Amice, wij hebben voldaen aen het officium boni viri et amici, ipsi viderint in posterum. Ick hadde uw ed. hier gewacht om den heer patroon ende de vloot te besichtigen, dewelcken heer ende heeren ick gisteren voor de eerste mael heb aengetroffen. De vloot steeckt van daghe met Godt in zee; de Engelse en verstaet men niet, dat noch het Cannael souden sijn gepasseert. Onsen Geneefschen prediker De la Badye doet wonderen tot betering ende bekeering van leeuen; hij predickt seer dickmael, eenichsints te meer om te voldoen de ouerkompste van juffrouw Schuyrmans, welcke hier nu ouer een maent is geweest. Ick ben seer bekommert over de saeck van Buat; alsmen inde noot is, so vindt men geen vrunden, ja de standvastigste verlaten ende vluchten ende naulijx wert eenen Petrus inde voorsaele gevonden. Men segt mij dat Kieviet door Antwerpen is gepasseert ende dat sijn ampt als gecommitteerde is vergeuen aen een andre; doch dat van der Horst soude sijn tot Rotterdam aengekomen, afgereist sijnde inde ontdeckinge. Amice, wat sullender noch al saecken ende veranderingen voor den dagh komen! Neerynloosheyt, groote schaden te water, oneenicheyt ende een diepe diffidentie van binnen ouer de hoochste regering ende onder de vootnaempste regente; een kostelijken ende ruyneusen oorlogh, van buyten overal tegenspoet, veele vijanden, ende in alle provincien ende steeden de beamettelijke sieckte; in veele verstelde finantien dogh oueral beswaert; waer sal dit eyndigen! anders als inde oneyndige voorsienicheyt van Godt Almachtigh, dewelcke uw ende ons alle bewaren en redden wilt.

Den posthumus vanden heer luitenant-admirael Corn. Eversz. is gedoopt ende vande provincie genaemt Joannes Zelandinus.

Hetzelfde Opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LXVI.

8en Sept. 1666, woensdagh.

Mijn heer!

Rogatus rogo. Een seer goet ende uw edts. bekenden vrundt, segt mij desen middagh op de beurs, dat tot uw edts. offe derseluer soonen dienst is ende staet de dispositie vande secretarie der stad Culemburgh, gelijck mij ook wel is bekent, ende dat uw edt. van sin soude sijn, niet selfs noch sijne edhs. soon te laten bedienen, anders als door een substituyt, dewelcke nu soude sieck sijn. Nu is de vraege of uw edt. niet soude genegen sijn, desclue charge (den substituyt steruende) ten principalen ouertelaten ende te verhandelen aen een andre, mediantibus istis, ende dat den persoon den heer grave (*) soude aengenaem sijn. In cas van ja, so laet mij circum circa weten de somme ten spoedichsten, ende ick sal alsdan mijn man ende last openbaeren; siet nu wat uw edt. kan ende meucht doen. Ick verlang seer na de saeck van Buat; ende blijve.

Hetzelfde opschrift. *Get.* JOH. BOREEL.

LXVII.

Haec tibi soli, amice vale.

Mijn eenichste vrundt!

In desen brief sal uw edt. sien als door een verrekijcker, ende gelijck de selue voor de verstandichste in die konst strecken om te penetreeren de verborgentheden van de schepsels in het firmament des hemels; so sal uw edt. hierin mede kortelijk met een woort konnen aenmercken de veranderlijckheyt ende bedriechelijcheyt ende jalousie van onse menschen; ende nademael ick uw edt. ouerkompste van ganscher herten hadde

(*) Graue van Culemborgh.

gehoopt ende gewenscht, so heb ick mij door dat verwachten opgehouden om mondelick daerouer te confereren. Het is dan waerachtich, dat de bekende heeren onder hare personen ende familien hebben gemaeckt eene goede vrundtschap ende de selue met veele maeltijden hinc inde benesticht, ende wil hopen ende gelouen, dat de selue langdurich ende standtvastich sal blijven, ende Godt gaue datter nimmermeer door jalousie rupture ware gekomen. Na mijn gevoelen, heeft dese vrundtschap sijn oorsaeck genomen so terstondt na het vermaecken van de magistraet, omdat men wist dat alle fourbes daerna terstont moesten voor den dach komen, so was het dan nootsaeckelijck met sijne onversoenelijke viandeñ een vaste vrundtschap aentegaen, so hooch waren de bedriegerijen ende jalousien onder de handt gesteegen. Om nu uw edt. hiervan opening te doen tusschen vier oogen, so weet, dat dese twee partijen, na mijn verstandt, so heuich onder de handt tegens malkanderen sijn, ende so jaloux, euenwel dat een derde haer beyde soude ouerwinnen, dat sij lieuer te samen spannen om deselue te vernielen ende hiertoe gebruyckense respectiue onnooselle ende nochtans onse eerste ende machthebbende luyden. Het is uw edt. oock bekent dienvolgens, hoe dat uwen vrundt nu veele jaren sich seluen heeft gesacrificeert voor het interest van een partye ende alles heeft geleden ende geposponeert wat te lijden ende te verset-ten stondt. Dese luyden hebben op het laest niets gedaen, maer alles tegens uwen vrundt onder de handt verlet denseluen van de andre partije laten verpletteren, al lacchende niet alleen, maer oock eenige van die eerste onnosele luyden, die aen uwen vrundt met duysent eeden verplicht waren, door blaublomties verschrickt, onder andre, also den heer de Maureganlt nu alreeds gewapent aenquam, wat soude het daerna sijn, etc.! Hij soude de stadt, met alle hare gerechticheden aen die van der Veer ouergeuen, etc.; dese onnosele luyden nu haer siende geabuseert, bekennen mij sulcke ende diergelijcke dingen. Ende voor dese openbaringe ende kennisse hebben die goede vrunden gevreest, ende daeromme moesten sij met hare bitteren vijande terstond

vreede maecken; ende oock Quyrijnsen quyt sijnde, soo achten (de oude goede vrunden sc.) nu datter geen derde partije kan opstaen om haer te hinderen; daerenboven is tusschen beyde gereconsilieerde oock besloten dat sij tesamen alle derde sullen op het lijf vallen, die haer tegens haer dessein opstellen; daerenboven en is (..... (*)) de minste kennisse gedaen noch voor noch na dese reconciliatie. Maer ick, van 't vooren hoorende dat mijne oude vrunden daertoe den wech baenden ende occasie tot conferentie aensochten, heb haer daerover als blij sijnde, gesproocken, ende wiert mij sulcx wel niet ontkent; maer euenwel het secreet niet geopenbaert maer al grijnende toegestaen. Van dese kant kompt oock de verandering tot Veere, maer de partijen staen aldaer nogh 12 tegens 12, maar de vrunden hebben noch het hof. Den oorspronck nu uw edt. te verhaelen ouer dese jalousie tegens uwen vreundt ende sijn auancement, so hier als in de Haghe, gelijck mede tegens sijne vrunden, kan niet geschreuen ende naulijcx verhaelt werden, maer weet euenwel met een woort, dat een yder wilt int 't credijt sijn tegens den somer dat de orange appelen sullen rijp sijn, om van dien aengenamen vrucht de eerstelingen te plucken. Dat uw edte. aldernaeste vrundt geluck heeft, dat gunne ick sijne edt. ende oock uw edt. van herten, ende mochte oock seer wel lijden, datter noch een goed vrundt op die wijse mede geholpen wiert. Mijn opinie is altijt geweest ende oock noch is, dat Engeland niets sal doen met ons sondre designatie op 16 à 18 jaren van sijn neef. De plaetse in 't hof kan nu niet goet sijn, want, na mijn gevoelen, sal Hollant deselue niet laten vervullen sonder met ons te effenen alle differenten, ende de onse sullen stijf sijn. Siet nu hier uyt hoe seer ick uw edt. hier heb gewacht onder schijn van Westhoue. Ick sal nu haest bij uw edt. sijn; schrijft doch dickmael ende geeft also mij raedeloose, raet en den verlaeten troost; doch dit is de werelt. Adieu!

16 Sept. 1661.

Hetzelfde opschrift. *Zonder handt.*

(*) Deze woorden zijn onder het zegel des briefs afgescheurd.

EENIGE OORSPRONKELIJKE EN ANDERE STUKKEN, BETREFFENDE DE WOELINGEN IN ZEELAND. 1655—1657 EN 1692.

MEDEGEDEELD DOOR

JHR. C. A. RETHAAN MACARÉ.

TE UTRECHT.

I.

Mijnheer ende oom!

Soe dra eenige afschriften waeren gemaeckt vande remonstrantien vande respective partien contendenten der stadt Tholen, soo hebbe mijn devoir geacht de selve te bemachtigen ende door een expressen u ed. toe te senden, op dat u ed. sich daer van mergen soude ter vergaderinge van vroett ende raat dienen connen. Het nevens gaende extract vande missive van d'heeren ord. gedeputeerden ter generaliteyt hebbe van sonderlinge importantie geoordeelt, dierhalven mede gesonden, om daer uyt te connen afnemen, hoedanich bij die van Amsterdam in het afschaffen van het last- en veylgelt wert geprocedeert. Hiermede enz.

U ed. dienstwilligen neef ende dienaer,
G. Ingels.

Middelburch den 11 Junij 1655.

Opschrift: *Aan* d'heer Adriaen van Hecke, outste regerent burgmeester der stadt Vlissinge.

Eigenhandig.

II.

Mijn heer ende oom!

D' heeren burgmr. Danckers ende secretaris Groert, van haere reyse van Zieriezee sijnde wedergekeert, refereren tot een yders verwonderinge de impertinentien, welcke haer ed. van den burgmr. de Jonge bejegent sijn, de welcke, naer dat hadde ingenomen het versoeck vande voorn. heeren gedeputeerden, (om van wegen haere stadt geadmitteert te werden het collegie aldaer voor te dragen, het gene haere heeren principaelen haer hadden in mandatis gegeven), heeft het selve geexcuseert, ende de convocatie des magistraets met impertinente woorden gedifficulteert; weer over de voorn. heeren gedeputeerden der stadt Goes aen verscheyde leden des magistraets der stadt Zieriezee haer ten hoochsten hebben beclaecht, de welcke het selve alle grootelijcx hebben geimprobeert, ende seer geanimeert getoont tegens de factie van burgmr. de Jonge voornoemt, soo dat van die sijde mede wat goets schint te verwachten staet. Jek ben in ervarentheyt gecomen, dat d' heeren vander Vere gister vergadert sijnde, in omvrage is gebracht het quaestiens point over de magistrature der stede Tholen, ende naer deliberatie goetgevonden het selve te stellen in handen van d' heeren gedeputeerden gaende ter vergaderinge, om daer in te doen, sulex als naer equiteyt *ende dienst vanden lande zij zullen bevinden te behooren*, van het welcke ick mijn devoir hebbe geacht u ed. de communicatie te laeten toecomen, om daer van te connen dienen, sulex als u ed. sal noodich achten. Den inhout van het nevensgaende extract werd gehouden van sonderlinge importantie, ende doet de regeringe deser landen dwarsken om daer tegens een wakent oogh te houden. Uyt Dansyck wert geadvyseert, dat den Tarter (Tartaar) in aentocht is met een leger van 200,000 mannen tot hulpe vande vroome Polen, bij het welcke den Cham present is, die begeert dat zijne majt. van Polen mede in persoon te velde comt. Een leger van 20,000 Turcken was mede op de grenssen gecomen, welcke

haere hulpe aenden coninck van Polen tegen de Cosacken ende Moscoviter presenteren, maer dese aenbiedinge vande laeste wert seer bedenckelijck gehouden. Dese assistentie van de Tartaren, mitsgaders de aenbiedinge der Moldavische, Wallachische en Sevenbersche hulpe aende croon Polen, doet den Moscoviter genegentheyt toonen om den oorloge tegen Polen bij te leggen, door vreese van een inval der Tartaren somtijts selfs te sullen lijden. Hiermede enz.

Middelburch den 18 Junij 1655.

U ed. dienstwilligen neef ende dienaer
G. Ingels.

Zonder opschrift. *Eigenhandig.*

III.

Mijn heer ende oom!

Uyt crachte vande commissie van d' edel mo. heeren staten van Zeelandt op mij verstrekt, hebbe nevens d' heeren burgmeestren Vrijbergen ende de Neve, de electie van den burgmr. ende vijf nieuwe schepens bijgewoont, het welcke in alle stilheyt is toegaen, ons niet sijnde bejegent als dat d' heer raetsheer, burgmr. ende Gilles vander Nisse, bij haer gevoecht den burgmr. vander Straten ende de gewesene secretarissen Westerwijck ende Eversdijck, naer dat wij den burgmr. Danckers met de vijf schepenen, te weten: Eversdijck, Bruelis, vande Straete, Paludanus ende David Boeck, hadden bedanckt voer haeren dienst ende ontslagen van haeren eedt, versochten audientie om yets voer te dragen, het welcke wij excuseerden; seggende, alleen te sijn gecommitteert tot bijwooninge vande electie ende niet gevoecht om particuliere clachten aen te nemen; dat mede sulcx niet en conde geschieden bij de magistraet, door dien de selve niet compleet was; maer indien de voors. heeren yetwes hadden voor te dragen aende magistraet, dat sulcx naer de vernieuwinge van dien geschyeden conde, welcke antwoort d' heeren

voorn. door den secretaris van Campen sijnde aengedient, seyden, dat sulcx nu voor het vernieuwen mochte geschieden, door dien het raeckt de privilegien der stadt, ende daer naer soude irreparabel sijn, doch wiert gepersisteert bij de voorgaende resolutie, welcke de novo wierde aangeseyt. Ende ondertusschen bij ons gebesoingeert over de electie ende vercoren tot burgmr. nevens den heer Ratel, Boudewijn Marinissen Dryewegen, ende tot schepenen, nevens Lucas van Schagen, Sabbingen, Virstelle ende Wiskercke, d'heeren Abraham Gorsse, Danckert, Westhouck, Anthony Nollens, Geraert Crommom, Cornelis van Watervliet, waer van de publicatie sonder eenige onsteltenis is gedaen ende naer volgende wijse.

Tot burgemeesters.

D' heer Ratel, d' heer Boudewijn Marinissen Dryewegen.

Tot schepenen.

D' heer Lucas van Schagen, d' heer Sabbingen, d' heer Verstelle, d' heer Wiskercke, d' heer Anthony Nollens, d' heer Geraert van Crommom, d' heer Cornelis van Watervliet.

Hetgene ons verder is bejegent nopende de informatie op de attestatien tegen d' heeren Bruelis, Verstelle ende vande Moere, wert bevonden van weinich importantie; doch hier van en het gene hier vrijdach is gepasseert, sal reserveren tot mijn overcomste. Den Almachtigen Godt wil dese stadt in ruste ende de leden vande magistraet in goede eenicheyt conserveren. Blijve enz.

UEd. dienstwilligen neef ende dienaer
G. Ingels.

Goes den 24 Junij 1655, ten half elven, inden Goude Leeu, naer de celebratie vande actie.

Opschrift: *Aan* d' heer Adriaen van Hecke, outste regerent burgmr. der stadt Vlisainge.

Eigenhandig.

IV.

Aende ed. mo. heeren de heeren gecommitteerde raden vande ed. mo. heeren de staten 's lants ende graeffelickheyts van Zeelant.

Remonstreert seer ootmoedichlick Bartholomeus Danckertsen, baillin der stede Goes, uwe ed. mo. seer getrouwen dienaer, hoe dat naer ouder gewoonte ende jngevolge vande loffelicke privilegien der stede Goes, den baillin met burgemeesteren ende schepenen jnder tijt sijnde, jaerlijcx opden tweeden Christdach gesamentlick bevoecht sijn te verkiesen twee rentmeesteren, de welcke het naest aenvolgende jaer schuldich ende machtich sijn te bedienen die functien, tot de welcke sij bij verscheyden der selver steden privilegien sijn gequalificeert, omme welcke verkiesinge van rentmeesteren voor den jare 1657 te doen, den remonstant, als hem de convocatie ende tbeleyt van die actie alleenlick competerende, tegens den 26 deser loopende maent vergaderinghe van borgermeesteren ende schepenen gelecht hebbende ende ter gesetter uyre hem nae den stathuyse begevende, heeft hetselve gansch buyten vermoeden, als geschiet sijnde buyten kennisse ende ordre van hem remonstrant ende tmeerderendeel der schepenen, met vele gewapende mannen beset gevonden; ende schoon sich vele teyckenen op deden, als off dese actie meer door openbaer geweld als naer gewoonelicke ordre soude hebben gecelebreert geworden, soo heeft echter den remonstrant, de vergaderinghe compleet sijnde, tot nominatie van nieuwe rentmeesteren geprocedeert ende tot deselve bedieninge nevens vijff eenparige schepenen, maeckende met hem remonstrant ses gelijcke stemmen, verkoren de heeren Johan Sabbinghe ende mr. Dignus Keetelaer, waer jegens de heeren burgemeesteren ende vier schepenen, mede uytmaeckende ses gelijcke stemmen, hebben gelieven te eligeren de heeren Hieronimus vander Straten ende Nicolaes la Grappe, de stemmen vande heeren regenten jndien vougen jegens den anderen egalijcken steutende ende onbeweeghelick bij haere

gedaene keuse persisterende, heeft den remonstrant hem onbequaem gevonden om te connen concluderen. Omme sich uyt dit labringht te mogen extriceren, voorgeslagen, vermits de privilegien geensints en mentioneerde hoemen in soodanigen geval sich soude hebben te gedragen, niets gevoughlijcker te wesen, als u ed. mo. heeren staten vanden lande, de welcke als nu sijnde de eenige wetgevers, oock privativelick bevoucht waeren de selue te jnterpreteren, de decisie van dese saecke aen te beuelen; welck rechtmatich middel bij de heeren borgemeesteren onwaerdichlick verworpen sijnde, hebben, onder pretext van eenige woorden uyt het privilegie, deselue met geweld tot hare ooghmerck ende jntentie applicerende ende jammerlick misduydende, getracht haere verkooren rentmeesteren te beeedigen, ende alhoewel den remonstrant met vijff schepenen jegens dese gewelt ende onrecht smaeckende proceduyren haer mit billicke redenen opposeerde, mit verklaers aende verkoren rentmeesteren, dat haer e. alleen met ses stemmen jegens gelijcke sesse waeren geeligeert ende dienvolgens haer de bewuste bedieninge niet en souden hebben te onderwinden, dat oock hij remonstrant haer e. geensints en soude beeedigen, heeft den burgemeester Drywegen directelick jegens de naeckte ende klaere woorden van het privilegie, den bailliu tot sulcx te doen alleenlijck qualificerende, bestaen deselue rentmeesteren den gewoonclicken eet aftenemen; den remonstrant jnsgelijcx genegen sijnde sijne verkooren rentmeesteren te ontbieden om den behoorlicken eet aff te vorderen, heeft den gemelten burgemeester Driewegen opentlick verklaert, de selue rentmeesteren geensints te sullen admitteeren, maer feytelick te sullen doen removeren; jegens alle welcke violente proceduyren den remonstrant ende meergemelte vijff schepenen protesterende, ende den secretaris gelastende tselue protest ten registere aen te teyckenen, heeft den gemelten burgemeester de secretarisen sulcx verboden te doen, in vougen dat hij remonstrant met de meergemelte vijf schepenen genootsaeckt sijn geweest haer protest selfs in geschrifte te stellen ende te onderteycke-

nen. Den remonstrant oordeelende, dat door alle onrechtmatige ende violente proceduyren den graeff van sijne hoochste ende aensienelickste preminentien notoirlick wierde ontbloot, ende hij remonstrant in sijne bedieninge merckelijck geprejudiceert ende beleedicht, heeft eet ende amtshaluen niet connen ofte mogen leedich staen, u ed. mo. hier van spoedige advertentie te laten toecomen, met versoeck, dat uwe ed. mo. goede gelieffe sij, omme soodanige ongehoorde ende danghereuse proceduyren, seer schadelicke ende den gemeenen lande ondienstighe ende ruineuse consequentien met sich slepende, vigoureuselick tegen te gaen ende gelijck als jn hare geboorte te smooren; op het spoedichste vergaderinge vande ed. mo. heeren staten vant lant uyt te schrijven, ten eynde dit verschil door authoriteyt van opgemelte ed. mo. mochte werden getermineert; dat oock middelertijt de heeren regenten der stede Goes aenschrijuinge mochte werden gedaen, dat haer ed., soo wel de jndebete beeedichde als onbeeedichde rentmeesteren, buyten alle functien sullen gelieven te houden, totdat bij haer ed. mo. hier op ten principaele sal wesen gedisponneert.

Ende om alle verdere jndrachten ende attentaten te praevenieren, dat jnsgelijcx aende vier verkooren rentmeesteren, ende wel bijsonderlijck aen de twee beeedichde Hironimus vander Straten ende Nicolaes la Grappe, dewelcke niettegenstaende d'oppositie vanden remonstrant ende t meerderendeel der regeerende schepenen haer hebben laten misleyden om de gemelde bedieninge soo onwettig aen te vaerden, ende haer tegen alle ordre ende wetten van pollitie door den borgemeester hebben laten beeedigen, bij speciale aenschrijvinge, jnterdictie op arbitrale correctie mochte werden gedaen, haer mette voors. bedieninge voor als noch geensints te bemoijen, veel min haer eenich bewint aen te matigen ofte acten possessoir te plegen totter tijt ende wijlen de questieuse saecke bij opgemelde haer ed. mo. sal wesen afgedaen. Onderstont: Waerop verwachtende u ed. mo. favorable dispositie, blijne u ed. mo. ootmoedige dienaer, ende was get. J. Danckerssen. *Afschrift.*

V.

Aen de heeren regeerders der stadt Goes.

Edele etc. Alsen wij door het vertooch, op huyden aen ons gedaen door den baillie Danckerssen zoo bij monde als geschrifte, geinformeert werden vande droeve disputen en onlusten, aldaer ontstaen ter oorsake vande nieuwe gedane nominatie van rentmeesters, en dat de selve disputen als resulterende uyt de interpretatie van seker privilegie aende stadt Goes verleent, bij niemant gevoechelicker noch krachtelicker oorsaen werden ter neder gelegt of gedecideert als bij de ed. mr. heeren staten van Zeelant, als aende welcke alleen de souverainiteyt en wet gevende macht over dese provintie competeert (gelijck wij dan oock de selve tot dien eynde gevendveert hebben, mitte eerste commoditeyt te convoceren). *Zoo is ons ernstigh versoeck en begeerte, dat uwe ed. de gedane nieuwe [illegible] en beveelinge van de voorn. rentmeesters willen houden als niet gedaen en in volkomene surcheance, en vervolgens de selve rentmeesters buyten alle exercitie en functie vande voorn. bedieninge dependerende te excluderen* (*), tot dat bij de hoockgemelte heeren staten met voorgaende behoorlicke kennisse en rijpe deliberatie van rade opt cas subject ten principalen sal wesen gedisponeert, sulcx niet alleen in equiteyt betamelick is te gevoelen, maer oock de gemeene ruste en tranquilliteyt vande voorn. stadt, bij dese conjuncture van tijden, sonderlinge van uwe ed. is vereyschende, waertoe ons verlatende. Edele etc.

Middelburgh den 27en December 1650.

Afschrift. Besien.

(*) Op de kantzijde staat:

Aen de geëligeerde rentmeesters respective Hieronimus vander Straten, Nicolaes La Grappe, Joh. Sabbinge en mr. Dijnus Kostlaer.

„Zoo is onze ernstige en expresse begeerte, dat uwe ed. onder pretext van eenige nominatie of electie op haere personen gedaen, [illegible] met de bedieninge vant voorn. rentmeesterschap te [illegible] hebben te bemoeijen, veel min eenige functie of bewint [illegible] [illegible] aen te matigen of eenige acten [illegible] te plegen, [illegible]"

VI.

Edele mo. heeren!

Wij hebben met geen minder verwonderinge ontfangen als misnougen gelesen u ed. mo. missive, onder dato vanden xxvij voorleden maent Decemb. aen ons geaddresseert, waerop wij niet en hebben connen nochte oock willen ledichstaen, welgedachte u ed. mo. tot een antwoerde toe te dienen, dat wij vander zelver equiteyt en billicheyt dat verwacht ende vertrouwt hadden, dat gelijckerwijs de zelve de eene oore op de remonstrantie vanden heere baillui Danckertsz. (die van notoire onwaerheden ende valsche positiven doorgaens abondonneert) geopent hebben, alsoo oock de andere voor ons niet en zouden hebben gesloten, ende dienvolgende niet soo precipitantelick, maer naer veel meerder na geweten, tot zoo merckelicken prejuditie van ons ende onser stede rechten ende gerechticheden, in het nemen van soo onrechtmatigen resolutie (par manditâ) hebben toegetreden; maer alsoo echter tot onsen grooten nadeele de voors. resolutie in dier vougen gefabriceert ende aen ons is afgegaen, soo vinden wij ons eedt ende amptshaluen verplicht u ed. mo. te moeten verclaren, dat onse vaste meyninge ende onveranderlicke intentie is, in het minste poinct niet te sullen gedoogen eenige veranderinge, alteratie of verhinderinge in al hetgene albereyts bij ons, soo ter respecte vande electie des beeedinge vande bewuste rentmeesteren alhier, met soo veel rechts, soo wettelick ende soo loffelick gedaen is; noch oock veel minder connen lijden, dat eenige de minste interpretatie ten aensien van dat privilegie, t'gene buyten alle contradictie is, sal geschieden; in vougen wij meergemelte u ed. mo. versocht willen hebben, de moeyte te sparen van dienaengaende de vergaderinge van state te convoceren ende de leden van dien, benevens ons te brengen in noodeloose oncosten. Wij wenschten, dat u ed. mo. verbleven waren binnen de palen van haer gesagh; het talent tgene ons is toevertrouwt, dat selfde sullen wij tot onsen ende onser

stede besten wel aenleggen, ende indien onsen de sorghe dragen ende voersienige doen, dat noch bij gemelten heere bailliu Danckertsz. noch bij yemanden anders, (onder wat pretext hetzelfde oock zoude mogen wesen), daerop yets sel werden geemploijeert, veel min geprofiteert. Hiermede, edell en u ed. mo. goede vrunden, burgemeesters ende schepenen der stadt Goes. Onderstont: Ter ordonnantie van dezelve get.

P. van Campen.

Goes, 1 Januarij 1657. *Afschrift.*

VII.

Edele etc. Alsoe desen avont op den ordinaren politiedach onser regieringe, buyten onser aller voorweten en voorgaende communicatie bij d' heer burgemr. Drywegen int collegie is voortgebracht seker appart geconcipieert geschrifte seer odienselijck ingestelt, waerjnne seer wijt ende breet aen u ed. mo. wert geremonstreert ende bekent gemaeckt, dat alle tgene d heer baillu Danckertsen opt subject vande gedaene nominatie van rentmrs. op Kersdach voorleden aen u ed. mo. soude mogen wesen aengedient, streede gansch tegens de naeckte waerheyt ende jn sich continerende een abusyff bericht, daermede u ed. mo. souden wesen geinformeert, welck voors. schrift oock aenstonts niet alleen sonder eenige voorgaende kennisse, weygeringhe van visie, deste meer copie, die wij ernstelijck versochten, maer selfs jegens onser aller expresse protestatie (niet willende de selue laten aenteyckenen) bij burgemeesters en vier schepenen is aengenomen en gearresteert, om ten spoedichsten u ed. mo. toe te laten comen tot een contra bericht jegens hetgene bij opgemelde heer baillu voor de gesonde waerheyt op den 27 der voorleden maent was ingedient en mondelinge voorgedragen, soo hebben wij ondergeschreven vijff regerende schepenen niet connen naerlaten, u ed. mo. bij desen getrouwelijck ten vollen te verseeckeren en waerlijck te verclaren, dat alle tgene d' heer baillui bij de

voors. remonstrantie u ed. mo. heeft verthoent, in allen deelen is conform en overeencomende met de oprechte gepasseerde waerheyt omtrent de voors. actie, versoeckende derhalven dat u ed. mo. den brieff bij de opgemelde heeren burgemeesteren ende vier schepenen in vougen voors. afgesonden, geensints gelooff gelieuen te geven, ofte u ed. mo. gemoederen daer door te laten altereren, maer jn tegendeel de voors. remonstrantie bij d'heer baillui gedaen ende als nu ten overvloet bij ons vijff regierende ende de gepasseerde actie bij geweest hebbende schepenen geconformeert, voor waerachtich mochte werden aengenomen ende volcomentlick gelooft. Waermede enz. In Goes, den 1 Januarij 1657.

U ed. mo. getrouwe dienaren,

was get. Anthony Nollens, Abraham Gorssen, J. Ketelaer, G. van Crommen, Jan Wissekercke.

In allerhaasten geschreven. *Afschrift.*

VIII.

Edele, erentfeste, wijse, discrete, seer voorsienige eeren.h Wij vernemen dagelijcx uyt geloofweerdige rapporten soo veel van droeve desputen ende onlusten, ontstaen tusschen de heeren regeerders vande stadt Goes over de nominatie of electie van twee nieuwe rentmeesters, die aldaer jaerlijcx opden 26 Decembris gewoen is te geschieden, dat wij niet hebben connen ledich staen u ed. daervan mits desen advertentie te geven, met vrundlick versoeck, dat deselve gelieven haere gedeputeerden, volcomentlijck gemachticht ende geinstrueert, herwaerts af te veerdigen tegens vrijdach naestcomende, wesende den vijfden deser loopende maent precys, omme des anderen daechs met de andere leden serieuselick te helpen delibereren op soodanige expedienten ende middelen, als tot nederlegginge vande voors. disputen, ten meesten dienste vande provintie en particuliere tranquilliteyt vande voors. stadt bij dese conjuncture van tijt, meest gevouchlick ende applicabel

sullen werden geoordeelt. Ten welcken fyne u ed. mede sullen gelieven goed reguard te nemen opde nevensgaende stucken, respectivelick spreeckende vande voors. materie; waertoe ons verlaten sullen. Edele, erentfeste, enz. In Middelburch, den ij Januarij 1657.

Ter ordonnantie vande gecommitteerde raden vande staten van Zeeland.

Get. ADRIAEN VETT.

Opschrift: *Aan* burgemeesters, schepenen (en raad) der stadt Vlissingen.

IX.

Extract uytte notulen vande ed. mo. heeren staten van Zeeland.

Den 5 Februarij 1657. Daer naer wederom bij de hant genomen sijnde het eerste poinct van beschrijvinge, rakende de meyten en onlusten binnen der Goes ontstaen, naer dat die van Middelburg goadvyseert ende die van Zieriezee haeren last gesyttet en rapport genomen hadden, hebben die van Goes gesocht, op gisteren versocht te hebben, dat van die saecke geen gewach meer gemaeckt, maer dat die uyt de notulen gelicht soude werden, doch siende tot haer leetwesen, dat men haer soeckt te verongelijcken ende in haer recht te corten, dat sij de vergaderingh niet langer en connen bijwoonen, maer uyt verclarende, dat de heeren staten niet bevoucht en waeren, de kennisse en decisie van die saecke aen haer te trekken; dat sij oock gemeynt waeren de resolutie daer ouer te nemen niet te erkennen, maer datse die feytelick sullen tegen gaen door soodanige middelen als haer Godt ende natuyre ter hant geeft hoeft, en sijn daermede uyt de vergaderingh geschevden. Waer ouer verscheyde discoursen en consideratien genomen sijnde, ja daer naer goetgevonden en verstaen, in conformiteit vande advysen der vier leden, dat andermael de vier nieuwe gepresenteerde rentmeesters, te weten: de heeren Johan ed.

binge, mr. Dignus Ketelaer, Hieronimus vander Straten ende Nicolaes la Grappe, sal aengeschreven werden, dat sij alle gelijckelick sich sullen onthouden van sich met de voors. bedieninge te bemoeijen, als werdende bij provisie en tot naeder ordre de oude rentmeesters, te weten: Nicolaes Adriaenssen, Geythooren ende notaris Servaes vander Straten gecommitteert, welcke, vanden baillu op den stadthuyse ontboden sijnde, dese resolutie sal aengedient en op haren eedt aengemaent werden sich getrouwelick daerin te quyten; gelijck mede de magistraet aldaer sal aengeschreven werden; sich naer dese resolutie te reguleren, alsmede van haere vierschare te willen afwijsen en steuyten de proceduyren, bij de nieuwe capiteynen aldaer in cas van injurie aengevangen tegen den heer baillui Danckertssen en twee schepenen, Abraham Gorssen en Jan Wissekercke oner saken, die sij hier de staten van Zeelant voorgedragen hadden. Ende hebben de heeren van Vlissingen in desen alleen geconsenteert op welbehagen van hare heeren principaelen. De heeren van Zierikzee seggen op de saecke ten principalen niet geadvyseert te hebben, en dat daerom, onaengesien het contrary gevoelen vande vier andere leden geen conclusie vallen en conde, te meer, dewijl oock die van Goes niet geadvyseert en hadden, en dat sij daer van rapport namen, leverende daerbij den last van haere heeren principaelen in scriptis, soo als hier naer volcht:

Extract uyt de notulen van den raet ordinaris der stadt Ziericzee.

Den 21 Januarij 1657.

Wert naer voorgaende deliberatie het eerste poinct van beschrijvinge gestelt in handen vande heeren gedeputeerden gaende naer de vergaderingh, die daer sullen trachten het opgeresen different in de magistraet vande stadt Goes bij een accommodement bij te leggen, ende dat tot de meeste conservatie vander seluer stede haere privilegien.

Den 5 Februarij 1657.

Is, naer 't gebet, resumptie gedaen van de lest voorgaende notulen, ende heeft de heer Cock voor het doen van dien verclaert, sich te vinden ongequalificeert om de resumptie bij te woonen, met versoeck, dat die gedaen mocht werden, soo wanneer de respectiue leden van staten wederom vergadert sullen sijn. De raetsheer Crommon advyseert, door speciale last van de heeren van Goes sich ongequalificeert te vinden de resumptie te connen acquiesceren, ende secht ten desen te inhereren de verclaringen en protesten vande gemelde sijne principalen, soo nu als voor desen meermael gedaen, reserverende als noch soodanige aenteyckeningen, als deselue te rade sullen werden te doen.

Accoordeert mette voors. notulen,
Get. ADRIAEN VETT.

X.

Ed. mog. heeren!

De heeren soo uyt den onsen als uyt de notable deser borgerie bij ons met eenparige stemmen gecommitteert ende aen u ed. mog. maendach voorleden afgesonden, op gisteren sijnde wedergekeert, hebben deselve ons omstandelijck ende getrouwelijck gerapporteert het gene welgemelte u ed. mog. op der selver propositie haer tot antwoorde hadde gelieven toe te voegen, ende in specie gerelateert, dat meer gedachte u ed. mo. tot voorcominge van alle verdere gedreygde ongemacken ende swarigheden, het innemen van 's lants militie voorgeslagen, ende daertoe een of meer comp. geoffereert hadden, maer dat sulcks bij deselve voor seer bedenckelijck (voornamentlijck in dese conjecture van tijt en saken) was geoordeelt en gehouden, en nemende daer van aen ons te sullen rapport doen, ende u ed. mo. nader van onse consideratien diensaengaende te verstendigen; al hetwelcke bij ons gehoort ende daerop nader gedelibereert sijnde, hebben wij niet connen nochte oock willen ledich staen

desen u ed. mog. soo aenstondts te laten toecomen, om daerbij de selve, soo ten respecte vande favorabele audientie aen d'heeren onse gedeputeerdens geaccordeert als ten aensien van de bovengemelte offerte (die wij mede niet anders als voor seer bedenckelijck voor dese tijt en connen opnemen) seer gedienstelijcken te bedancken; ende daer benevens de selve te gemoete te voeren, dat die heeren, welcke tot noch toe van ons hebben gedissentieert, als nu met ons in een verstandt ende gevoelen sijn overgetreden, die in specie verclaert hebben te approberen ende voor wel ende wettelijck te erkennen, oock die gene tot rentmeesters te verkiesen, welcke bij beyde heeren burgmeesters en vier schepenen op den tweeden Kersdach laestleden sijn geeligeert ende beeedicht, invoegen dat t'bewuste different nu ter nedergelegt ende gemortificeert, het collegie vereenicht ende bevredicht sijnde, wij met de hulpe van den God des vredes onse onbevrede stadt met der tijt verhoopen, te sullen connen tot haer voorige vrede brengen ende gesamenderhandt recht ende justitie over die gene administreren, welcke die gruwelijcke ende abominable moort saterdage nacht voorleden alhier hebben geperpetuert en wtgevoert. Tot confirmatie van t'gene voorscreven is, hebben wij desen met eygen handt onderteyckent op den 28 Martij 1657. Verblijvende.

U ed. mo. goede vrienden,

Burgemeesters ende schepenen der stadt Goes,

was get. ter ordonnantie van deselve

van Campen.

Boudewijn Driewegen, van Stapele, Antoni Nollens, Westhouck, Abraham Gorsse, Corn. van Watervliet, Joost Jacobs vander Houve, Ketelaer, Jan Wiskercke, Corn. Braengendijcke.

Afschrift.

XI.

An d' heeren van Vlissingen.

Ed., erentf., wijse, discrete, seer voorsienige heeren. Ie hadde geensints getwijffelt, of v ed. souden door haere heeren

gedeputeerde de vergaderinge hebben doen bijwoonen, ende aldaer ter behoorlijcke plaetse in brengen der selver antwoorde ende last op de propositie op gisteren in v ed. collegie gedaen, ende vervolgens helpen delibereren op de continuatie of ordentelijcke scheydinge vande voors. vergaderinge; dan alsoo sulcx niet en is geschiet, ende dat nochtans *conform de goede manieren van regieringe* opt voors. subject *fatsoenlijck* en *niet soo ter loops ende stucxgewijs* dient geresolveert, soo werden v ed. van wegen de andere aenwesende leden gedienstelick versocht, de voorn. haere gedeputeerde ten selven fyne tegens mergen op ordinaire vre herwaerts af te veerdigen, *sonder wtstel of excuse* ter contrarie, als die den dienst vant landt bij dese conjecture van tijt (onder correctie) niet wel en can lijden. Ende vertrouwende dat dit mijn officy inde voors. qualiteyt gedaen, van v ed. ten besten sal werden geinterpreteert, sal ic daerop Godt Almachtich bidden Ed. etc.

Uwe Ed. seer ootmoedige dienaer,
Adriaen Vett.

Moet gedateert wesen vanden 18 Sept. 1657 wt Middelburch.

Afschrift.

Copie vande antwoorde, ingestelt bij den pensionaris op den naem vant collegie van wet en raet, sonder dat die daer op is vergadert of ontboden geweest.

Edele erentfeste, wijse, discrete, zeer voersienige heer. Wij hadden billick verwacht van v ed. gewoenlijcke wijsheyt ende discretie, dat de missive ons door v ed. toegesonden, soude hebben getoucheert geweest in die termen van civiliteyt, die betaemlijck sijn te gebruycken ontrent een integrerende lit van de provintie, veel min, dat wij daerin van v ed. souden ontfangen hebben een voorschrift, hoe dat wij ons te gedraegen hebben ontrent de vrije dispositie van onse politycque deliberatien; oick of wij niet fatsoenlijck ter loops ende stucxwijse, gelijck v ed. is schrijvende, gedelibereert hadden op de antwoorde aen v ed. ende de andere heeren gedeputeerde op

gisteren mondelinge gegeven, daer ter contrarien naer rijpe deliberatie ende genochsaem met eenparige stemmen wij de selve hebben gearresteert. Wij willen niet twijffelen ofte de selve sal bij v ed. ende de andere heeren gedeputeerde noch in verscher gedachten sijn, en dierhalven onnoodich achten, gelijck wij ooc niet genegen sijn, die door onse gedeputeerde te laeten inbrengen; doch kan echter ten overvloet die noch werden opgenomen wt dit nevensgaende afschrift van de resolutie, die wij op dessen dach ter vergaederinge hebben laeten inbrengen, daer wij op eergisteren goet gedacht hebben bij te persisteren. Wij vinden onnoodich reden te geven van excuse van onse non-comparitie, maer sullen alleen seggen, dat indien de heeren buyttenleden in gelegentheyt, als saecken van vrij meerder importantie wierden verhandelt, haer hebben gedacht vrij te staen tot verscheyde maelen een wel gecomposeerde vergaderinge af te breken, ons niet min houden geoorlooft niet bij te woonen particuliere deliberatien, die wij niet min ondienstich als becommerlijck achten, waer over te wenschen was, dat conform de goede manieren van regieringe bij de andere leden soo fatsoenlijck ende niet ter loops met soo veel rugge spraecken hadde geresolveert geweest, als bij ons successivelijck is geschiet. Waermede wij houden den inhout van u ed. missive beantwoort, enz.

UEd. dienstwillige vrienden,

Baillu, burgmr., schepenen ende raeden der stadt Vlissingen.

was geteeckent P. Campe.

Moet gedateert sijn den 14 Septembris 1657.

Baillui, burgmrs., schepenen ende raeden der stadt Vlissingen, inden onsen rijpelijck overwogen hebbende de droevige onlusten ende verschillen, die tusschen eenige leden vande staeten vergaderinge ende de regenten der stadt Goes onlangs sijn voorgevallen ter occasie vande vernieuwinge vande magistraeture aldaer gedaen, ende an d'een sijde gelet hebbende wat eygentlijck het point van beschrijvinge vanden 22 Julij lestleden was

mede brengende, ende aen d'ander sijde considererende wat voor verdere articulen bij die occasie buyten het point van beschrijvinge ter tafel van haer ed. mo. sijn voortgebracht, ende wat droevige effecten van meerder onlust tusschen die gemelde leden van die provintie daer wt sijn ontstaen ende noch verder daer wt staen te verwachten, indien niet bij tijts met meerder moderatie ende voorsichticheyt de selue werden voorgecomen, (soo ist) om te voldoen het point van wtschrijvinge hier boven vèrmelt, hebben goet gevonden, gelijck wij goet vinden bij desen, tot voerstant vande gerechticheyt vande provincie ende leden van dien te verclaren, dat wij approberen tgebesoigneerde vande heeren commissarissen, voor soo veel als is concernerende het verschil tusschen dese provintie ende den hove van Hollant, wegens de besloten missive bij den selven hove verleent tegen de regenten der stadt Zierikzee; houdende de selve voor gecasseert, als verleent op een politycque resolutie bij die van Zierikzee genomen, ende versoecken de heeren vander Goes haer daer van geentsints te willen dienen, gelijck wij ooc de selve seer ernstelijck sijn versoeckende, niet alleen anden heer baillui Danckerts te geven billic contentement, soo int behouden van sijn andere bedieninge, waertoe wij verclaeren soo int particulier als ter vergaderinge van haer ed. mo. te willen nerbeyden, ten eynde anden selven heer ter gelegener tijt werde toegebracht dat eerlijck ende redelijck is; maer voornaementlijck dat de heeren vander Goes, gelijck men verstaet, daertoe genegen te sijn door een bondige amnestie, soo de wtgewekene als andere borgers met sich bevredigen willen; opdat eenmael de gewenste ruste binnen die stadt, ende bij gevolch inde provintie, mach werden herstelt; waertoe ydts verders wert gerequireert, wij te vreden sijn tot versterckinge ende vermeerderinge om de selve toe te brengen alle tgeene van christelijcke regenten can werden verwacht.

Maer alsoo men verstaet, dat eenige leden door een ontijdigen ijver begeeren voor te gaen met de andere besoingnes, buyten het point van wtschrijvinge voortgebracht, concerne-

rende de verschillen vande stadt Goes, ende datmen te gemoete siet, dat de selve niet en sullen eindigen als met eenen disperaten wtslach; dat ooc ondertusschen de staetse vergaderinge blijft ongeconsolideert, alle besoingnes binnen de provintie tot bedroeffenisse van vele goede ingesetenen blijven stille staen, verclaeren wij van advise te wesen, dat se vergaederinge behoorde te scheyden ende de gecommitteerde raeden te werden gelast de selve op nieuwe pointen, concernerende den dienst van den lande, weder te beschrijven. Ende ingevalle buyten vermoeden de andere leden niet en souden gelieven te treden, in presentie vande heeren vander Goes, tot verhandelinge van saecken van staet, verclaeren wij van gelijcke onse gedeputeerde niet te sullen laeten bijwoonen, in absentie vande heeren vander Goes, de examinatie vande besoingnes hier boven vermelt, die wij meynen meer tot ondienst als tot dienst vanden lande te sullen strecken.

Int collegie van wet en raet. Vlissingen, 11 Septembris 1657. *Afschrift.*

1692.

I.

Edele, agtbare, wijse, voirsienige, seer discrete heeren.

Wij hebben goetgevonden aen u ed. agtb. te deputeren de heeren Brauw ende Westerwijcq, om aen u ed. agtbare mondelingh voort te houden wat ons op gisteren is wedervaren door het aenkomen van militie voor dese stad, ende copyelijck over te leggen de resolutie bij ons daerop genomen, daer uyt u ed. agtb. alles omstandelijck sullen konnen afnemen. Wij hadden sekerlijck verwagt, dat de voors. militie, considererende ons goet recht, order soude hebben gehad van het eyland aftetrecken; maer hebben ter contrarie ondervonden, dat deselue haer heeft verdeelt rondom de stad, alle de poorten van buyten met wagens, ladders en andere instrumenten sodanigh besloten, ende alle de avenues naar de stad indiervoegen beset,

dat geen eenig mensch daer uyt nog in kan passeren, levende rondom de stad op een militaire discretie. Wij hebben geen ander oogmerck als ons recht voor te staen, so als u ed. agtb. uyt de lecture van onse voors. resolutie sullen gelieuen te sien, maer weten wel, dat wij in geen genoegsaem postuer sijn om sulex met borgers tegens gewelt van militie te doen, en daerom addresseren wij ons aen u ed. agtb., met versoek, wel te willen considereren de horrible consequentien, die in desen handel leggen, door dewelcke wij werden geplaegt ende overlast aengedaen, niet alleen door militie vande Unie, gerepartieert op de provintie van Zeeland, maer door militie vande Unie, gerepartieert op de provintie van Zeeland, die voor het meerder gedeelte hare maandelijcke betalinge uyt dese stad moeten komen haelen. Is dit te verantwoorden, so kander geen saek of onderneminge meer tegensproocken werden? Wij sien alle oogenblick vande wallen voor onse oogen, dat die selffde mannen, die over eenige weecken gelt uyt onse handen hebben komen ontfangen, nu dat selve gelt gebruycken, om onse goederen buyten de stad te ruineren, en dat in een tijt, dat de guarnisoenen ontbloot, het leger te velde is ende disavantages vanden viand heeft moeten lijden; wij seggen nogmael, so dit te verdragen is, dat geen order nogh recht in het land meer bestaat.

Tot nogh toe is met geen scherp op de voors. militie, die wij voor vijandigh moeten aensien, met ons weten een schoot gedaen, maer wij sijn in vreese, dat wij den brandenden ijver van onse borgers ende ingeseten, so wel van vrouwen als mannen, niet lang sullen konnen tegenhouden; sij voorsien haer van alles en laden de veldstuckies, op de wallen geplant, met schroot, schreeuwende na ordre om los te branden; en daerom bidden wij om hulp van u ed. agtb. en sodanigen voorsieninge, dat wij van dese vijandelijcke bejegeningen mogen werden ontslagen, vresende andersints het verderf van een gedeelte van onse stad, daar aen wij moeten protesteren onschuldig te sijn, nademael niet anders doen als ons recht te ge-

bruycken. Hier mede vertrouwende, dat u ed. agtb. en geen vande respective leden ons in dese uyterste ongelegentheyt verlegen ende te gronde sullen laten gaen, sullen wij ons refereren tot het gene onse voors. gedeputeerden verder mondelingh aen u ed. agtb. sullen voordragen en blijven enz.

Goes den 14^{en} Augustij 1692.

U ed. agtb. bijsondere goede vrienden,
burgemeesters ende schepenen der stadt Goes.
Ter ordonnantie van deselue
get. JOH. WESTERWIJCQ.

P. S. De heeren gedeputeerde in het begin deses gemelt, hebben om de nauwe besettinge van de stad, niet tegenstaende het expres versoek aen den heer colonel Ruytlant gedaen, uyt deselve niet konnen geraken, sulx wij genootsaeckt sijn geweest, tot het bestellen van desen brief te authoriseren den brenger deses, die door eene bedekte passagie in het stille door stats vesten is geswommen.

II.

Edele, agtbare, wijse, voorsienige seer discrete heeren. Om u ed. agtb. en alde wereld in het kort den staat van onse quaestieuse saak te doen bevatten, gelieven deselve te weten, dat de heeren, die haer tegen den baljeu hebben geopposeert, hebben gemeint, dat de letter der privilegien soo seer tot hare avantagie lag, dat sij op het exempel van den jare 1656 waren gefondeert, om in de possessie van de rentmeesters ampten te stellen die gene, die sij daar toe hadden verkooren, gelijck dan het selue is gedaen ende gecontinueert tot nu toe, latende aan een yder, het sij graaflijcheyt, het sij stadhouder, baljeuw ende alle andre de vrijheyt om haer daer tegens met middlen van regten te behelpen, so als te rade, waar op wij als nog ons geheel en al beroepen; maer in plaets van dien, so werden wij nu gewaar, sonder tot nog toe een eenigh argument ofte eene eenige gefondeerde reden daar te-

gens te hebben gehoort, ofte eenige de minste nadre defentie te hebben mogen doen, datmen ons op eene hostile wijse comt aggresseren met militie van eygen soldije, dat men ons soo naauw besloten houd ende sodanigh tracteert, dat een openbaren vijand niet erger soude doen (het lossen van geweer alleen uitgesondert).

Men logeert op discretie en maakt sigh meester van huysen, schuyren en keeten, men weygert acces en recea te water en te lande in een tijt, daar menigte menschen den oegst moeten bereyden om binnen de stad in te samelen. Men observeert de uytsluytinge so strict, dat het buyten gaende vee sijn dagelijckse last niet kan werden afgetrocken, daar over men het menigvuldigh gejol continueel in de stad moet hooren, ende daar over men van buyten ende binnen met bloot ende geladen geweer als rasende, tot secours van melckmeyden, tegens den anderen gestaan heeft.

Men beneemt ende snijd ons ende het vee, binnen de stad sijnde, af den toevoer ende ververssinge van levensmiddelen. Men heeft op een beleeft versoek, vanden ouersten commandant geen permissie konnen bekomen tot den uytgang van gedeputeerden uyt de regeringe, nogte ook tot het bevorderen van een periculeus en openleggende nieuw sluyswerck in een polder aan de stadt vastleggende.

Menschen, die uyt nood ofte om vermaek voor de berenninge te landerwaard waren, hebben niet anders als met veel moeyte, hazard ende heymelijck met swemmen in de stad konnen geraeken.

Men heeft, gisteren na de middagh aan een geoccupeerde post over de stads vesten op de cingel, die om eenige vrije passagie te faciliteren, ettelijcke uyren met gewelt was gesouteneert door eene attaque van 4 à 5 compagnien soldaten, als leeuwen tegen malkanderen gestaan met geweer aan geweer, onder het geschreeuw, soo van de wallen als op de cingels, van *Lang leve de coningh van Engeland! maar de duyvel haal de baeljeu*, daar het sekerlijck geschapen heeft gestaan, dat van wedersijden veele soude hebben connen sneuvelen, alsoo door

den commandant iterativelijck volle order wierd gegeven ende geroepen, *Geeft vier! Geeft vier!* tot dat eyndelijck de borgers door het aankomen van versche compagnien soldaten genootsaekt wierden met capitulatie ordentelijck aftetrecken.

Wij weten niet, wat begrijp regenten en menschen, die haar menigmael door een lache flatterije en door drift van eygen intrest laten slingeren, hier over sullen maken, maar wij seggen eendragtelijck (behalve twee), gelijck ook onse gemeinte publiq uytschreeuwt, dat het is een onverantwoordelijcke saak, dat ons recht, dat wij als een lid van de provintie van Zeeland ende van de Unie hebben, werd geschonden, en dat wij vercragt werden in onse gemeene vrijheyd door officieren van den staat, die de wapenen behoorden te dragen tot bescherminge van onse stad ende het geheele land, ende die op haar nemen, considerable frontierplaatsen, als: het Zas-van Gent, genoegsaem van militie ontbloot te laten, terwijle eene arme stad (als) Goes met ontrent twee regimenten komen belegeren.

Alle de voors. militaire ondernemingen verwecken soo generale verbitteringe onder de regeringe en gemeinte tegen de auteurs en beveelders van deselve, dat liever alles willen wagen, als haer goedwilligh buyten forme van justitie te submitteeren, en sijn eenparigh geresolveert, niet te vallen ofte overtegeven als geforceert door het uyterste gewelt, sonder in het minste te ontsien de ongunste van menschen, verlies van ampten en andre vervolgingen, willende geern alles sacrifieren aande verdedinge van der stede regten en haer eygen selven. En daarom bidden wij om hulpe aan onse medeleden van het Zeeuws lichaam, en om categoryc declaratoir, of gesint sijn ons te helpen of verlooren te laten gaan, om onse mesures daarna te nemen En konnen bij dese occasie niet nalaten, u ed. agtbare in gedagten te brengen, hoedanigh onse borgers, niet heel veel jaeren geleden, gewilliglijck met geheele compagnien tot defensie van het eyland Walcheren ende Hulst hebben uytgetrocken, welcke diensten wel eene reciproque assis-

tentie meriteren. Waer op vertrouwend sullen wij de eere van u ed. agtb. resolutie en spoedige rescriptie afwagten ende blijven enz.

U ed. agtbare bijsondere goede vrunden ende bondgenooten, borgemeesters ende schepenen der stad Goes.

Ter ord. van deselve.

get. JOH. WESTERWIJCQ.

Goes den 16en Augusti 1692, sijnde de vierde dagh vande belegeringe der voors. stad.

III.

Edele mogende heeren, de heeren staten van Zeelant, onze souvereyne ende geduchte ende wettige machten en overheden.

Edele ende mogende heeren.

De gevluchte latiterende, verdruckte en bedruckte borgers en jngesetenen vander Goes, die uyt vreese van dat sij noch swaerder en harder vervolginge en tieranie souden moeten onderstaen, haere namen voor alsnoch genootsaeckt te verswijgen, werpen haer mits desen in uyttersten bedroeftheyt haeres herten ende alle ootmoedicheyt ende onderdanicheyt voor de voeten van ul. ed. mog., als opperste ende souvereine macht dese bekommerlijcke provintie, om te bidden en te smeecken, dat ul. ed. mog. doch met mededoogende oogen ende herten gelieuen te aenschouwen ende te ouerwegen dien haere uytterste ellende ende noot, daer sij haer tegenwoordich in bevinden, niet door eenige misdaet ofte wederhoorichcyt tegens haere ouerheyt gepleecht, maer alleen om dat sij hebben toegestaen en geapprobeert, dat ouer een saecke het recht vande graeffelijckheyt deser provintie en privilegie der voors. stadt concernerende ul. ed. mog., welgevallige jnterpretatie soude werden afgewacht en naergecomen, en dat dienvolgende soodanich order binnen de voors. stadt moge werden gestelt, dat ul. ed. mog.

de beswaerde, geplonderde ende verder gedruckte, alhoewel altijts gehoorsame onderdaenen, vrijlijcken en onbecommert voor commissarissen van ul. ed. mog. mogen werden gestelt ende gehoort ouer hetgene aldaer in dese leste bedroefde en swaere conjunctuer deses tijts is gepasseert, en met volcomen verseeckeringe van lijff en goet voor alle oploop en gewelt naer waerheyt ende oprechticheyt de waere gelegentheyt ende de rechte beschaepenheyt der saecken bekent maecken, ende vervolgens, dat de goede ende onnoosele gemeyntineert ende quade en schuldige gestraft mogen werden tot een exempel van schrickinge van alle andere boose oproerige menschen, ende ambisieuse geesten, ende tot beschermínge ende moetgevinge vande goede vrienden ende rustlieuende borgers, die mits desen verklaren, dat sij sonder ul. ed. mog. wettelijcke bescherminge niet langer de voors. stadt ofte provintie sullen kunnen frekenteren, maer deselue rumende en aldaer vertreckende, haere familie, huysen en goederen tot een proye moeten laeten van afgrijsselijcke tierannen ende de foule ende de rasernie van een onbetoomde ende door quade practijcke en menschen aengehiste populaesie, met protestatie van voor Godt en al de weerelt onschuldich te willen gehouden wesen van noch swaerder oordeelen en straffen, die daer uyt rechtveerdelijck ouer de voors. stadt en provintie, mitsgaders de regenten vandien, soo int gemeen als bijsonder, staende te beduchten en te sullen afvloijen. *Afschrift.*

IV.

Edele mogende heeren.

Wat ons alhier eenige weken herrewaarts is wedervaren ende ende wat bij ons daar op is gedaan, soo ontrent sijne majesteyt als haar edele mogende, de heeren staten van Zeeland, sullen dezelve gelieuen te sien uit de missive, door ons heden aan haar edele mogende afgesonden, daar van wij u edele mogende copie souden toedienen; maar de weynige commoditeyt, die wij daar

toe hebben, doet ons tot dezelve refereren. Wij versoeken gantsch gedienstelijck, dat u edele mogende, soo veel in haar is, ons versoek in de voors. missive vervat, willen helpen faciliteren, daar door ons ten hoogsten souden verpligten in der daad te sijn enz.

U ed. mog. onderdanige dienaren.
MATTHEUS EVERSDIJCK.
AD. WESTERWIJCQ.
JOH. WESTERWIJCQ.

Goes desen ... (*) November 1692.

V.

Edele mogende heeren.

Zedert dat u ed. mo. in de maent September laestleden hebben geresolveert op de missive, door sijne majt. aen u ed. mo. geschreven ouer de differenten, die alhier inde regeringe waeren ontstaen, met alle het gene daerop was gevolcht, sijn wij en noch eenige andere borgers opden 2den October jongstleden niet alleen in gevangenis gebracht, maer naer een reys a twee waren gehoort, sonder dat wij de alderminste gedachten hadden van dat sulcx geschiede bij rechtspleginge, nademael over al het gene aldaer passeerde wel uytdruckelijck reserveerden alle onse defensien soo ten declinatoire als ten principalen, sijn ons, sonder dat wij eenige visie ofte kennis altoos hebben gehadt van eysch of verdere proceduyren, door gedeputeerde in naem vande tegenwoordige regeringe deser stadt opden 14 deser loopende maent November voorgelesen de sententie tegens ons door haer ed. gestreckt, daer van wij u ed. mo. copielijck souden bedienen, ingeval naer veel aenhoudens de geheele extentie vande selve hadden connen machtigh werden; evenwel connen wij u ed. mo. sommerlijck versekeren, dat die tegens d'heer Mattheus Eversdijck is, om te ontfangen het sweert over het

(*) De dagteekening is in het handschrift opengelaten.

hooft met confiscatie van alle sijne goederen ten profijte van den graeffelijcken officier, en bannissement; tegens Adolph. Westerwijck, om met het sweert ter doot gebracht te worden met confiscatie als boven; tegens Johan Westerwijck, om het sweert boven het hooft te hebben met confiscatie vande helft sijner goederen en bannissement; tegens den borger capitein Johannis vander Hille, als tegens Johan Westerwijcq; tegens eenen borger, om gegeesselt ende gebannen te wesen, en tegens den anderen borger is alleen gestrect het bannissement, blijvende ondertusschen door die vande voors. regeringe tot nu toe gesaiseert ende aengehouden alle de ontfang boecken, charters, documenten, obligatiën en alle andere papieren, de dry eerste gecondemneerdens aengaende, soo wel in haer particulier als in hare provintiale ende andere qualiteyten, soo en gelijck als deselve opden voors. 28 October door haer sijn aengeslagen, behalven dat aen d'heer Eversdijck alle sijne provintiale en andere administrerende stucken onder borchtochte sijn gerestitueert. Edele mo. heeren, ons ooghmerck is niet, om ons voor v ed. mog. als eene suporieure rechtbanck uyt te laten over de qualiteyt deser rechteren ende de getuygen, nochte oock om te betwisten de forme ende materie der vonnissen, maer alleen om u ed. mo. bekent te maken, dat wij met deselve op onsen hals beswaert zittende onder de approbatie van sijne majt., ons in diepe submissie bij requeste aen deselue hebben geaddresseert ende gejmploreert zijne majts. pardon van alle het gepasseerde ende abolitie ende van alle de voors. sententien met eene generale amnestie. Wij steunen soo seer opde clementie van sijne majt., dat wij hoope hebben van eene gratieuse uytcomste; maer om dat ons vooren gemelt, dese sake is geweest ter deliberatie van v ed. mo. ende dat wij menichmael de eer hebben gehadt te sien, dat deselve altoos hebben eene teedere compassie met gecaffligeerden ende eene loffelijcke liberaliteyt in gunsten, neemen wij boven dien de vrijmoedigheyt v ed. mo. op het onderdanighste te versoecken, dat deselve de voors. handelingen, die hare origine ende voortgangh

hebben gehadt in eene regeringe, die een gedeelte van v ed. mo. souverainiteyt helpt composeren, soo verre gelieven te blijven aentrecken, dat het voors. versoeck van pardon, abolitie etc. soo wel voor de andere borgers en opgesetenen ten platten lande als voor ons, bij sijne majt. ende over al daer het van vrucht soude sijn, krachtelijck willen seconderen en alles verder ten besten helpen dirigeren door soodanige wegen ende middelen, als v ed. mog. naer hare gewoone wijsheyt daertoe salutair ende bequaemst sullen oordeelen. U ed. mo. mogen haer inder daet versekeren, dat daer door niet alleen een groot danckbaer deel souden hebben van een verhoopt goet succes, ende de onderschreven met hare gantsche familien ende geparenteerden ten uyttersten aen haer souden verplichten, maer dat oock seer veel souden contribueren tot satisfactie vande borgerie ende herstel vande getroubleerde ruste ende eenigheyt binnen dese stadt. U ed. mo. gewoone vredelieventheyt ende het intrest tot het bereycken van sulcke goede ooghmerken doen ons hoopen, dat v ed. mo. niet weygerigh sullen sijn aen dese versoecken, ende in die verwachtinge bidden wij Godt, dat Hij v ed. mog. vergaderinge en al de leden van dien met Zijnen genadigen zegen gelieve te overstroomen.

Waermede ed. mog. heeren etc. Goes den ... (*) November 1692, den ... dagh van onse gevangenis. Onderstont: U ed. mo. onderdanige dienaren..

Was get. Adolp Westerwijcq.
Matthias Everdijck.
Joh. Westerwijcq.

Afschrift.

(*) De dagteekening is in het handschrift opengelaten.

Onder de hier medegedeelde stukken bevinden zich eenigen, die reeds elders gedrukt voorkomen; doch de plaatsing daarvan scheen ons noodzakelijk toe tot beter verstand van de overige oorspronkelijke en onbekende bescheiden, betrekkelijk deze belangrijke gebeurtenissen.

VERZAMELING VAN EIGENHANDIGE BRIEVEN VAN JACOB VAN AMSTEL VAN MYNDEN, AMBTMAN TE GRAVE, AAN FLORIS VAN EGMOND, HEER VAN IJSSELSTEIN. 1538—1544 (*).

MEDEGEDEELD DOOR DE HEEREN

Mr. F. H. C. DRIELING

EN

Jhr. Mr. A. M. C. VAN ASCH VAN WIJCK.

I.

Mijn gantz willigen onderdanigen dienst ende alle mijn vermoegen te voren, genedige lief heer. Die drost van Rauensteyn

(*) Jacob van Amstel van Mynden was de zoon van Anton en van Elisabeth van Zuylen van Nyevelt. Hij was heer van Loenresloot. In 1523 bekleedde hij de betrekking van bevelhebber op het slot te Leeuwarden. Onder bisschop Hendrik van Beijeren werd hem als hofmeester en vertrouwde raad het bestuur over het Sticht van Utrecht toevertrouwd en hij oefende er gedurende van 1525—1528 het grootste gezag uit. Het Sticht verlatende, werd hij door Floris van Egmond, heer van IJsselstein, aangesteld tot ambtman der stad Grave en den lande van Kuik, welke bediening hij in 1538 en tot 1544, blijkens zijne medegedeelde briefwisseling met dien heer, bekleedde. Hij bevond zich nog in 1549 onder de beschrevene edelen van het Sticht Lambertus., Hortensius geeft in zijne *Rerum Ultrajectarum* bl. 26 (zie W. A. van Spaan, *Historie der heeren van Amstel van IJsselstein en van Mynden*, bl. 191) van zijn karakter de volgende beschrijving: „Hij was begaafd met een doordringend verstand en scheen tot groote

heft gevordert omme van etlicke der borgeren goederen vanden Graeff, als tweten: van hoeren goederen tot Velp gelegen, die sij selfs willen tuelen ende horen duefhuyseren aldaer scattinge te willen hebben, waeromme ick tot hueren versoucke aenden drost gescreuen, mer soe ick ghien vruchtbair antwoort gecregen en hadde, soe heb ick in v gen. absencie, tot der borgeren begeren, voort aen die furst van Cleef gescreuen, biddende alsoe des borgeren goeden vanden Graef int lant van Rauesteyn gelegen, ende insgelijcx der ondersaten van Rauensteyn horen goeden inden lande van Cuyck van allen scattinge vrij tot noch toe hebben geweest, twelck bouen menschen memorie also gevseert is worden; dat dairomme zijn f. g. belieuen soude willen den drost te scriuen ende te beuelen, sulcx off te stellen off die sake te willen laten berusten totten dage toe, die doch tusschen zijn f. g. ende v g. der paelsceydinge van Oeffel ende der Cuycksche leenmannen aldair, ende noch andere saken haluen, aengestalt soude werden, om alsdan van deser sake oick te tracteren, dair mij montelick antwoort op is worden, dat zijn f. g. die sake onbewust was, zijn f. g. wolden se erfaren ende bij eygener bode antwoort doen seinden mit anhanch wes van ouden gewoenten gehouden wair ende wolden zijn gen. niet breken.

Want ick dan wist datter ene dach to Cleeff vanden Cleef-

zaken geboren te zijn, had hij van zijne vermogens een deugdelijker gebruik gemaakt. Zijn invloed was groot, zoowel op het volk als op den bisschop; dapper zijnde, begon hij niet ligtvaardig eene handeling, die hem telkens gelukte, dewijl hij snel in raad en ras in uitvoering was. Zijne welsprekendheid, daar men hem t'eenemale ongeletterd kende, kwam een ieder onbegrijpelijk voor; hij verstond de kunst het gemoed van het gemeen te bewegen. Zijne vijanden vonden aan hem een onverzoenlijken tegenstrever, en hij zou een volmaakt man geweest zijn, had hij niet uit partijzucht zich te ver laten wegslepen."

De eigenhandige brieven derhalve van zulk een man bezitten reeds hunne eigenaardige belangstelling; te meer indien zij over de staatkundige en andere aangelegenheden van een tijdperk handelen, van hetwelk de geschiedenis niet dan karige narigten behelst.

Deze oorspronkelijke verzameling bevindt zich onder de papieren van het vroeger archief van het graafschap Buren.

schen ende Marckschen ritterscap ende steden geholden soude werden, alst geschiet is, soe heb ick Steenhuys opgeholden om wat nyes te vernemen ende v g. to scriuen, ende heb ick mit desen brief gesant gehadt to Cleeff, die gisteren auont weder is comen, die mij geseyt heft, dat die Cleefschen eergisteren al weder vertogen waren, mer die Mercksche zijn eerst gisteren van Cleeff gereist, ende hij was mit die borgermeisters van Ham. Omme ende meer Mercksche steden borgermrs. inder harberge ende at des auonts mit hem luyden; dan hij en conde niet sonderlinges vernemen, dan hij wordt zeer gevraicht, oft oick payse was, alsmen seyde, tusschen key. mat. ende den co. van Vranckrijck ende seyden, „ist wair, Got geue, dat ons goet dair van comen moet," dair Cleuer op seyde, „ghij heeren, ick sie men raidt hier scerp, ende aen key. mat. zijde oick, ygelick ziet toe, wat hij te doen heft," ende hij sach wel, dat sij des payses niet wel te vreden en waren; mer een ander goet man zeyde hem toe, dat die ritterscap ende steden ter antwoort souden hebben gegeuen, dat zij wel te vreden waren dat horen forst zijn gen. landen vermeerderde mit gunste van key. mat., ende soe lange men hem luyden niet en dede, soe wouden sij hem oick niet onderwynden, sij en wisten mit den hone van Bourgondien niet dan fruntscap te houden tot dyer menynge woude key. mat. den lande van Gelre wes aenkeren off onderwynden, des en wouden sij zich niet crueden; ende seyt oick dat alle die ritterscap ende steden clein ende groot vanden lande vander Merck dair geweest hebben. Ist so, als hij seyt, soe hebben die Gelreschen steden eenen cleynen troist aen die forst te hulden sonder bijstandt vanden landen te hebben, oft noot dede. Die dach vander huldinge was eerst aengesat op sondach voir Lichtmisse, ende is naederhant acht dagen verstreckt ende nv is mij meer malen geseit, dat se noch verstreckt soude wesen, mer niet hoelange. Soe brengt Cleuer oick mede thuys ende seyt oick dattet warachtich is, dat die van Nyemwegen gelt hailden op onderpandt van Olislager vijff off ses duysent gulden, hoir knechten mede te betalen ende

horen weenden, hij sacht geloy doen mit die sentten des fursten wt Cleeff. Men verneempt wel, dat die sake niet en staet sie sij wel mocht, mer theseit is qualick te vernemen: het schijnt, dat die hartoch van Gelre oick onwillich is ende wil sommigen vanden concipeerden artikelen veranderd hebben; naementlich van zijn f. g., uit noot dede, vanden furstendomme goederen wil ende sal moegen vercopen, versetten off verseilen etc. Sal dan zijn f. g. regierende heer blioen ende dat doen moegen, soe en hebben wij dat eynde noch niet, ende die dat hier gebrouwen hebben, moegen wel toe sien. Mocht men mit den hartoge van Gelre noch wat goets inleggen ende handelen, dunet mij, dattet noch het geschiste wesen soude oick dat bundichste; want mit die gemeente en is niet wel mek te doen te hebben, ende souden vele willen hebben gehadt; ende alsmen hem loyden niet machtich en ware, soude lichtelick om vallen; niettemin dat ick v gen. dit serine, bidde ick uitmoedelick dat v g. mij in allen besten offnemen willen.

Cleuer seyde mij oick, dat die junge furst van Cleeff, Bylant zijn gen. hoofmeister bij hem seinde, hem seggende, dat hij niet laten en soude, als Cleuer bij mijn g. h. van IJsselsteyn quame, dat hij dan van zijn f. g. wegen mijn g. h. van IJsselsteyn zeere grueten soude, ende Bylant vraichde oick nae die payse ende was des oick niet wel te vreden, ende en wendt niet wel gehoren.

Genedige lief heer, indien ick verder yet wes vernemen kan, sal ick niet onderwittichet laten v genoeden, die Got van hemelrijck behueden: moet lange zalich ende gesont. Geschreven op sondach den xxiiii Januarij, anno etc. xxxviij".

d. a. v. g. g.
ende onderdanige dienre
Jacob van Armstell van Myssen.

II.

Mijn gantz willigen onderdanigen dienst altijt te voren, genedige lief heer. Desen mont omtrent V vren heb ick v gen.

brief ontfangen, mer van dat die hartoge van Gelre eenige knechten aennemen, off dat die hertoge van Lotringhen insgelijcx die coninck van Vranckrijck den hertoge van Gelre tegens die lantscap helpen soude willen, ende is hier ghien geruft off, noch en hebt oick noyt van allen voirs. gehoort; niettemin om sekerheits wille sellen wij dair nae doen vernemen ende v g. scriuen; waert oick soe geweest ongetwiuelt ick sonde v gen. dair van aduerteert hebben. Jck en weet v gen. niet sonderlings te scriuen dan dat gemeen volck, soe Cleefschen als Gelreschen, poechen zeer; mer, soe ick hore vanden andren beueelsluyden, en wert nv niet meer gepocht; dan laten zich horen, dat sij sich soe willen vynden laten ende key. mat. mit sulcken redenen onder oghen comen, dat key. mat. ghene redenen hebben en sal, nae alle billicheit tgene datter gehandelt is hem Cleefschen qualick off te nemen. Wat dat sij dair mede menen, dat en weet ick niet. Enige van onsen borgeren, namentlick ene genoempt Heinrick Loefs, ende heft Jan van Akens dochter, die compt van Bergen-op-Zome vter merckt, die seyt, dat hij dair bij stondt, aldair borgeren van Nyemwegen horen tolle mosten betalen. Mijns bedunckens, g. lief heer, op dese werlt en heft sulxs niet vele te beduyden ende en is niet dan mit spelden gesteken; te voren haddet een meuterie moegen maken, mer tis nv te veer gecomen; alsmen tot sulcken dingen wat doen wil ende die tijt eysschen sal, soe most die sake heftiger aengetast werden, oick in sulcken schijne, dat ment seker is victorie te hebben, ende soe lange die tijt sulcx niet en eysschet, wairt beter after gelaten; hier wt en sal dan besatinge ouer ende weder ouer comen ende dachfaerden gehouden tot groten costen, ende in sulcken gefalle cleyn geacht werden, off men anders niet en weet te doen; soe lange tusschen key. mt. ende den co. ghien pays en is, mochtmen mit sulcken dingen des te eer die Cleefschen oirsaick geuen, hem den co. oick aenhangich te maken; ende indien Got van hemelrijck den cardinael niet en spaerde, als ick hope dat Hij sal, mocht oock wt opstaen, dat hem noch niet zien en laet, als v g.

die dingen bet weten ende verstaen dan ick, off oick te scriuen is. Dairomme bid ick oetmoedelick dat v g. dese mijne scriften mit genade in goeder menynge geschiet te zijn, verstaen willen. Mij houdende altijt voir recommendeert in v g. goede gracie enz. *Ged.* 11 Febr. 1538.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

III.

Genedige lief heer. Als van ny tijdonge: Diepholt die hoofman is gecomen ende seyt, dat die hertoch van Holsten mitten die hertoch van Sassen, lantgraue van Hessen, ende vele fursten ende grauen ende gesanten van wel xxij steden tsamen zijn te Bruynswijck, ende zijn wel iiij^{m}. peerden starck ende tracteren dair. Wattet sij, en weet men niet, dan die spraick gaet, dattet mit key. mt. niet wesen en soude; sommige laten hem oick duncken dattet is, ouermits key. mt. mit den paus ende Venetianen verbonden soude wesen tegen den Torck etc.; dat sij beduchten oft hem oick gelden mochte. Men seyt dat des hertogen van Cleefs geschicten dair oick wesen souden. Den ambassaet van Vranckrijck, dair ick v gen. laest van screeff dat to Cleeff was, dat is alsoe, ende men schickt alle dage spijs ende wijn in zijn harbarge; mer onse rentmr. Henricus Creeft heft mij dese mergen toegeseit, dat hem enen geloeflicken man toegeseit soude hebben, dat die ambassaet niet wt Vranckrijck en is, mer dat is subordineert werck, om den luyden wat te duncken te geuen. Lieffart van Wylack is oick dese mergen hier geweest, dien ick dair nae oick vraichde, die liet sich duncken, dat die coninck van Vranckrijck soude den hartoch van Cleeff gheerne in plaitse vanden hertoch van Gelre hebben, dan die landen en souden dair nummer ouerstaen den Fransoysen aen te hangen. Ick vraechde hem oick nae dat antwoort vanden geschickten wt Lotringen, seyde hij mij dat die hertoch van Lotringen soude treffelicke op den toecomenden dach schicken; dan dese en hadden, mijns beduncken, niet vele besceits noch mede gebrocht, dan die hertoch van

Lotringen hielt zich bijden toeseggen des hartogen van Cleefs; des ick hem vraichde wat dat was, seyde hij mij, dat die hertoge van Cleeff den van Lotringen toegeseit soude hebben, conde hij die steden ende lantscap van Gelre bewilligen, dat se zijnre begeerden tot enen furst, soe presenteerde off geloofde die hartoch van Cleeff zijn hant dair aff te trecken, ende stondt des nooh toe, mer meende dattet nv so vast bezegelt ende verbonden ware, dat die Gelresche des hartogen van Lotringen niet begeren, oick hem luyden te veer geseten, niet helpen en sonde connen, des men wel te mercken heft; ende beleet oick genoich, dat die hartoch van Lotringen vander actie niet treden en wil. Voirt, genedige lief heer, soe is int Sticht van Vtrecht ene lope onder den knechten nae Vrieslant, als sij dair seggen nae den stadtholder; anderen seggen dat joncker Baltasar (knechten) versament. Hier trecken sij oick bewech al nae Ouerijssel ende nae Vrieslandt. (Loopt) hier onder den knechten die faem, dat omtrint Couoerden knechten aen (zijn gec)omen, ende dat men gelt op die hant gheeft ende tloopt al derwerts. Ende wij hebben een vrouwe tot Nyemwegen gehadt, die brengt thuys, dat haer van een man geseit soude wesen, dat de knechten tot shertogen van Gelres behoeff souden werden aengenomen. Ick heb enen geschickt nae Deuenter om alle besceyt te vernemen; wes ick verneme, sal ick v gen. verwittigen.

Die burgpoort is off gebroken ende weder bestaen te maken, soe had ick gedecht, off v gen. beliefden, dat men bouen indie poort ouer die brugge barbekanen (?) had onergesteken, om mit stenen ende geweer te werpen, ende dair wt te moegen doen, off dat se v gen. lieuer slecht hebben; dair nae mocht men daa sulcx doen maken. *Ged.* woensd. na Palmen (17 April) 1588.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

IV.

Genedige lief' heer. Ick en weet v gen. ghien nytijdinge te scriuen, dan te Nyemwegen zijn sij nocht doende

als te voren, ende die jonge frust van Cleeff is omtrent xiiij dagen wt geweest; dene seyt, dat hij int lant van Gulic is; dandre seggen, dat hij is om een wijff te besien; hij reet mit omtrint vijftich peerden van Cleeff ende te Dueseldorp off dair omtrent wachtede hem die Gulicker ende anderen omtrint $1\frac{1}{2}^{c}$ peerden int harnass, ende zijn voert mit hem gereden. Die sprake is hier geweest, dat die hartoch van Gelre doot was, mer tis gelogen. Te Tiel ende te Bommel ziet men zeer scerp toe ende nemen int heymelick knechten aen; zij zijn zeer beducht, wantmen seyt, dat die hartoch een verstant onder den hoop vanden knechten hebben soude. Des bisscop hoop leyt voir der Cloppenborch, mer die bisscop en is selfs niet dair bij; die Cleefschen en zijn bij den bisscop niet; dair waren ruyter toe verordent hene te rijden, mer tis verbleuen. Alle dingen staen hier noch wel, loff heb God enz. *Ged.* L. Vr. Visitationis (2 July 1538).

Hetzelfde opschrift *Dezelfde handt.*

V.

Genedige lief heer. Nae xij vren desen dach is Clemens Rueskijns dochter van Nyemwegen bij mij gecomen, die bij v gen. heer plach somtijden te comen, ende heft mij geseyt, dat hoir vader mij voir zekere tijdonge ontboden heft, dat die hartoch van Gelre eergisteren ofliuich geworden is, ende datter die graeff van Muers oick die te Nyemwegen ontboeden heft, ende dat meyster Jacob Cams is nae die hartoch van Cleeff om die bootscap te brengen. Ick sal noch bet dair nae doen vernemen ende beter bescoyt v gen. scriuen. Gescrenen mit ijle op onser Lieuer Vrouwen dach Visitatie (2 Julij) anno 1538.

Hetzelfde opschrift *Dezelfde handt.*

VI.

Edel ende welgeboeren vermoigende lieue heer. Jck gebiede mij zeer dienstlick tot uwer edelheyt, ende die selue tijdinge jck vernomen heb, die scriue jck v l. hier tegenwoirdich ouer, dat

js te wetene: dat ghysterauend een treffelick man js (gekomen) ende mij ewenich verwant js, ende js nv een officier geworden vanden jongen furst van Clef, die stat myt vier oft xxxv dorpen, die welcke mij seyde, dat nv een donderdach voirleden tot Arnehem een oploep geweest js. Dit js die saicke geweest, soe hij seyde, dat die ambasaden van Lotringen sijn daer geweest tot Arnehem ende hebben begert van greue van Moers ende ander, die testamentoers sijn, het testament geopent te hebben vanden furst van Gelre, seliger gedachten; daer vp die greue van Moers antwoirde, dat die van Arnehem niet hebben en wouden dat mij het testament noch openen en soude; ende doe gingen die Lottringen totten borgem. ende totten borgeren ende vraechden hemluyden, of sijs niet hebben en wouden, dat mij het testament openen soude, gelick die greue van Moers hem geseyt hadde; doen antworden die burgmrs. metten borgeren, dat nyet waer en was, dat sijs niet geopent en wouden hebben; mair die borgeren wairen dair vele aen taster, dat zijs daeromme secret wouden houden; ende doen quam een groote commocie onder den boirgeren ende slogen die clock ende wouden den greue van Moers dootslaen, ende moest vuyter stadt, ende seiden Marten van Rossem was oir testamentoir; die en was niet daer, hadde hij daer geweest sij wouden beide doet geslagen hebben.

Jtem die borgers, die goeder bastarden waren, die seyden, sij willen die bastarden oic mit een stuc broets ewech wijsen, dat soe nyet en behoerden, want sij vanden bloeden waeren als Heronines roept.

Jtem die greue van Moers js goet Clefs ende niet goet Loterincksche, soe die borgeren onder maleanderen seggen. Dit js zeer verkert jn twee maenden, want het was al vanden greue van Moers, dair sij af spraeken ende danckten hem zeer. Dat js altijt der gemeynten wercken ende soe salt alle den lande van Gelre doer, want sij bestaen op allen plaetseken vast te guelen ende enige seggen onder malcanderen, die Lotrinksche at js het naest bloet ende die Clefschen en deden ons niet goet.

Jtem sij hauden tot Remunde een dachvaert, gelijck sij tot Nymegen gedaen hebben, van alderhande saecken, ende doen den oploep tot Arnhem geschiet was, dat screuen die van Arnehem terstont toe Remunde ouer anden raet aldaer vergaert.

Jtem tot Zutphen daer bestaen se oic al anders te guelen ende te spreken danse gedaen hebben; dit self heeft mij dese man jnt secret geseit, want hij js jnt eerst geweest een vanden ridderscap die gedeputeert waren.

Jtem hij ende sijn huysvrouwe bleuen bij mij eten, ende soe saeten wij en boerden ouer taffel, daer meer anderen luyden bij waeren; doen seyde jck, »ghij sijt nv rijcker dan ghij ouer vier oft xxxv jaeren wairt, ende rijckluyde die en vechten niet geren; ghij wairt verbernt ende verblaect, daer ghij op antwoirde, dair hebdy wel toe geholpen."

»Jtem doe ghij laetste ende meer andere Geldersche hier waert drie weken geleden, doen woudy myt x^m^ knechten ende vier duysent perden Antwerpen wynnen," daer jck dickmael vp antwoirde, »daer soude een goet buet wynnen." Doen vraechde jck hem, oft die man noch lefde, die Antwerpen winnen woude mit x^m^ knechten ende iiij^m^ peerden; doe antwoorde hij, »wij hebben den wech ouerleet, dat den wech toe lanck js."

Item wij kalden ouer taeffel van alderleye saicken jn boerden; den wijn was redelicke sterck, dus moesten wij alleynsken malcanderen hoeren sprecken.

Jtem jck vraechde hem die goude cloeten, die gegoten waeren tot kartau cloeten, soe hij mij dickmael seyde, van die xiij of vierthien tonnen gouts, die die furst selige aftergelaten heeft; »nv verstae jck datse toe cleynen weren tot slangen cloeten, wat dunckt v daer af?", dair hem oic aen twiuelden.

Jtem jck seyde hem oick, die coninginne had brief gescreuen aen die steden ende dair hadden sij gedichtkens vp gemacht; daer vp hij zeyde, dat hadden onverlaeten gedaen; dair jc hem op seyde, die ouerste souden die onuerlaeten sulcx verbieden, dat sijs nyet en deden; dair hij op seyde, dat die onuerlaeten nyet vele somtijts naeden vppersten en vrachden, dair ic hem

op seyde, die tijt sal komen dat zij niet vele nae hoeren vppersten vraegen en sullen.

Jtem jck vraechde hem jnt leste jnt scheyden vanden taeffelen, »hier js tijdinge gecomen vanden Bosch, dat jonge furst van Clefs doet ende ouerleden soude sijn, wat js dair af?" Doen seyde hij, dat en es niet, want Jan van Rossem ghysteren tot Bomel comen was, ende dair was jc oic, ende die seyde dat hij binnen drie daegen vanden jongen furst comen was ende bed mit sijn genaiden goet schier gemact."

Jtem des mans huysvrouwe, die js vuyt Brabant ende goet herwairden ende die luysterden mij int hemelicke toe, »jck wet wel dat die jonge furst van Clef vande pestilency sieck geweest js, maer of hij doet of leffent js, en wet niet; maer omme dat mijn man een van sijn officiers js, soe en derre jck nv voer mijn man niet seggen, maer jc sal binnen twee daegen wederomme binnen comen, soe sal jc v wonder dingen seggen."

Jtem dit briefken hier jnne geleet, dat heeft een gescreuen geheiten Mulickom ende js een secretaris geweest vanden furst van Gelre selige, ende die scrift aen Kaerl van Rossem, ende die scrijft voirt aen mij, ende daer staet een puntken jn dit briefken hier jnne geleet, dat js dat hij niet scriuen en derre, daer aen mij dunckt datter niet recht voirt of goet en js mitten voorn. furst; aengesien datter jnstaet, *ghij sullet wel vernemen*.

Mijn heer die greue van Buren heeft mij jn sijn vertreck vanden Bosch gescreuen, dat ic alle saicken vernemen soude ende sijn e. dat tot Bruessel nae seynden. Nv en wet jck nyet of sijn edelheyden noch te Bruesel sijn, of dat sijn e. weder van dair sijn; dit woeld ick wel dat w e. mijn heer die greue van Nassou hier oic af aduerteren willen, dat w e. mij dit briefken wederomme wille scicken, ende dat mij doech dese brief jn gheen onrechter hant en laet commen; want die luyde souden in last comen ende jc en soude niet meer kunnen vernemen, dat ken God, die v e. bewair. Actum den x^en^ Septembris, anno xxxviij. Aldus ondergescreuen: Jan vander Aa. Ende vupten rugge stont: Edelen ende wailgeboeren, vermoi-

gende heeren, mijn heere die greue van Hoochstraten, stadthouder generael van Hollant, Zeelant ende Vrieslant, mijn edelen lieuen heeren dienstelicken gescreuen (*).

Afschrift.

VII.

Genedige lief heer. Van nytijdonge is gisteren een dachfaert geweest ..... Gelresschen ritterscappen ende steden, ende soe mij geseyt is vanden ghenen ..... comen, soe isset voirgeuen om te hebben een scattinge, gelijck die h..... belooft was, tweten: iiij^e. duysent gulden te betalen in vieren ..... vander lantscappen toeschicken soude die penningen te ontf..... tot behoeff der lantscap, indien dattet van node were ..... datmen se gereedt had om ruyteren ende knechten mede te moegen aennemen ..... niet van node, soe soudt mense keeren in behoeff der lantscap ende gan..... des hertogen van Cleefs anderen landen, sonden oick nae aduenant doen ..... van gedaen sal werden, is noch onbewust, wes ick verneme sal ick ..... dan sij pochchen noch al euen hart, sij laten oick ..... ende verneme noch niet datmen enige knechten ende ..... Gulick isser tot drie oft vier veentgen toe angenomen den hoop vanden knechten ... men huer dat tot iiij^a. toe bij Trier gemonstert souden wesen ..... Op gisteren screeff die hertoch van Cleeff tot Nyemmegen, dat key. mat. was to Vol..... ende hadden thooft nae Vlaenderen, dat hem luyden lief to was, ende seyden sijne mat. soude ..... met sijne mat. ondersaten soe vele te doen hebben, datmen hem luyden noch wel met vreden soude laten. Genedige lief heer, met alle gelijckenisse dat wij hier vernemen connen van onse naebueren ende anderen, soe schijntet dat zich die sake ..... aldaer bij key. mat. wesende, weten sulcx bet dan wij, mer vernemen v. g. yetwes sus enichsins weetbair wair, bidde ick v

(*) Hoewel dit afschrift niet tot deze verzameling behoort, is echter, blijkens den inhoud, de inlassching hier ter plaatse te beschouwen.

g. zeer dienstelick om mij te doen weten; v. g. dat wij opt vterste lymiten sitten ende in sulcke gefalle gheen prouiande off prouisie en souden connen crigen vanden Boss, ende dat in sulcken gefalle mit swaricheyt ende cost om Rauesteins wille dus besceyt weten mocht men in tijts prouisie doen van als enz. *Ged.* mit haest, 21 Januarij 1540.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

VIII.

Genedige lief heer. Mijn g. vrouwe is noch tot Endouen, mer ick verneme dat hair g. dese weke te Graeff comen zellen Hier en is niet sonderlings nyes. Die geschicten Gelresschen opten rijcxdach to Reygersburch gewesen, zijn thuys comen; mer men kan niet van se vernemen. Als sij seggen, ende soude aengaende den geloue oick horenthaluen niet entelix gehandelt wesen. Men seyt oick hier, die hartoge van Cleeff zij to Essen bijden bisscopen van Coelen en Munster, ende datmen dair handele om des hartogen zuster zoen van Waldeck coadiutoer van Munster te maken; oick enige laten zich duncken, dat die Munsterschen zich onder den hartoge van Cleeff geuen ende stellen mochten. Wat dattet zij, is God bekant, ende ten is oick noch soe niet. Sommigen seggen, die hartoch van Cleeff en zijn noch jnt lant niet. Men heft te Nyemegen ende to Aernhem knechten aengenomen, ende zijn twee hooplnyden, die seyt men dat nae dat Ouervierdel trecken zellen, om die boeren te bedwingen, die scattinge te betalen. Die garnisoene zijn oick bescreuen to Craeckhouwen, ende men seyt dat sij nae Hardewijck zijn, ende dat dair een opruer is geweest. Die hartoge van Cleeff heft int lant van Gulick ende to Aken ende dairomtrent aen kercken ende poorten doen maenen; zijn g. leenmannen op verbeurnisse hoirs leens to Duesseldorp te comen. Wij zien vast scerp toe als wij best connen, men soude wel laten luyden, vergaderinge op die boeren te maken off anderssins,

ende wat anders voirnemen connen. Genedige lieff heer, indien v g. verhoorden yetwes dat tot sorge dragen mocht, bidde ick dat in tijts ons willen wairscuwen. *Get.* to Graeff, den 16 Aug. 1541.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

IX.

Genedige lief heer. Op desen dach te xij vren is mij tydonge geseyt, comende vanden seluen, die onder den hope is ende Lens vander Horst v g. genoempt had, als dat die hope vanden knechten en manendach vergaderen souden te Noorthoorn bij die greefscap van Benthem, ende hoewel dat sij in dat quartier vergaderen zellen, niettemin soude den aenslach opt land van Ludich vallen. Omdat v g. mij beuolen hebben, wat ick verneme dat v g. scriuen soude, soe en heb ick niet willen laten v g. dit te scriuen, ende wes ick meer verneme sal ick v g. scriuen; ick heb enen die sich bijden hope bliuen ende doen sal, als v. g. mij int affscheit beuolen hebben. *Ged.* mit haest Sacramentsdag (9 Junij) 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

X.

Genedige lief heer. Men seyt dat die knechten huyden ende die ruyteren mergen gemonstert zellen werden ende hoir besceyt crigen. Soe en kant niet lange verlopen, men en sal wel sien waer dattet henen wil. Ick heb xiiij of xv^{c} knechten vten lande opt huys inden wal doen comen, ter tijt toe dat men anders verneempt enz. *Ged.* 3 Junij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XI.

Genedige lief heer. Ick en weet v g. altans niet sonderlings vanden knechten te scriuen, dan dat sij thooft opwarts hebben

ende men neempt noch al aen datmen crigen kan, van wair hene en weet ick niet. Die man, die dair onder is, ende heb ick noch noyt tijdonge van gehadt, dan sijn beuele is dat hij niet en soude doen weten dan als hij wiste wair dat die tochte vallen soude, ende die spraeck is altijt van beginne geweest dat se op donderdach als morgen versamelt en zweeren souden, ende alsdan eerst weten wair sij henen souden; dus vermoede ick, dat hij dair op wacht. Soe dray als ick yetwes vernemen sal ick v g. verwittigen. Men seyt hier, dat die heer van Wel oick groot beueel van knechten hebben soude; mij is oick geseyt dat Claes Haken zoen, die in Brabant woent, brief gebracht soude hebben aenden drost van Rauensteyn, dair hij bij die furst van Cleeff was, comende vande furstinne van Cleeff wt Engelant, ende die selue beraits vraichden hem mitten drost voirn. om mede hem op die tochte te geuen; dairop die drost geseyt soude hebben, dat hijs hem niet en riet, want die reyse key. mt. oick betreffen moechte, dair hij een lantsaet was; doch beuele ick dat soe veer alst gaet.

Ick seynde v g. enen brief van die van Antwerpen ende enen van den heer van Wel, die mij ten handen gecomen sijn, om v voirt te schicken ende begere van v gen. mij scriuen willen off enige brieuen meer hier aen mijn handen quamen in v g. absencie aldair Ouerijssel, Groningen, off in Vrieslant wesende, off ick die oick openen sal moegen om te moegen weten off enige nytijdongen off wairsouwinge, die ons Graeff off elders v g. vlecken hier omtrent gelegen aengaen mochte, offt oick die pyne weerdt zij, om bij enen eygenen bode v g. ouer te seynden. Ende wes van node is geswegen te blinen, dair aen en derren v g. niet twiuelen enz. *Ged.* Graue 15 Junij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XII.

Genedige lief heer. Desen auont laet is Boekelt die archidiaken hier gecomen, ende soe ick dan verstaen heb, dat hij

v g. enen bode mit brieuen schicken woude, ende heb ick niet connen gelaten v g. te scriuen tgene ick naederhant vanden anslach van Antwerpen vernomen heb; want te nae middaige zijn hier gepasseert xxiiij jonger dapper mans, die welcke die stadtholder liet duer gaen, dat ick niet en wist, ende zijn ambochts gesellen van allerley ampten, snyers, schoenmakers, droechscherers etc. die ondersaten des fursten van Cleeff ende zijn f. g. landen zijn, die tAntwerpen haer ambochten gedaen hebben; oick isser vele tot Eysschoeren oeuer die brugghe passeert, ende dese hebben vertelt, als datter een verraderie binnen Antwerpen was opgericht, ende dat een sloetmaker die sloetelen van ener stadtpoorten contrafeyt hadde ende die poorte vier nachten lanck ongesloten gestaen heft, des die marckgreue off die heeren vande stadt gewaer geworden zijn; oft nv moegelick duer v g. waerschuwinge te beter toeuersicht gedragen is op allen dingen is te vermoeden. Soe seggen sij, datter vier gevangen zijn, die men huyden desen dach soude vierdelen, mer die sloetmaker is ontcomen, ende men dede een verbot tot Antwerpen, dat ghene Cleefsche Gulicker etc. allen ondersaten des fursten van Cleeff sauons nae ener clocke luydinge opter straten zich niet en souden laten vynden, noch oick smergens voir vj vren, insgelijck bij brant off enich rumoer, indien men se dair en bouen vonden off oick daer nae, soudt men se doot slaen als honden, dit souden sij moeten ouergeuen off zweeren hebben, off die stadt van stonden aen ruymen, soedat sij hier geseyt hebben, datter deshaluen meer dan vm. wt Antwerpen gevloeden is. Die Fransoysen, soe den anslach van hem luyden niet en was, hadden vier dagen hoir beraet wat sij doen wilden, sulcx oick aennemen off niet dit sal dat haestige aennemen der knechten ende verschiet vanden gelde wesen, op hope dat zijt weder geworuen mochten hebben, mer nv zellen sij, mijns beduncken, noch al wat anders voirnémen, om desen anslach te verduysteren ende niet bekant te wesen. Wat ick vorder vernemen sal ick scriuen v g. enz. *Ged.* Grave, 19 Junij

Genedige lief heer. Had niet geweten als sij passeerden, ick soude se bij arrest op hebben gehouden ende tAntwerpen om hoir 'gelegenheyt hebben gescreuen, dan oft goet off quaet waer geweest, en weet ick niet.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XIII.

Genedige lief heer. Ick schicke v gen. zekere brieue, die vande mat. vande coninginne bij Jeger gecomen zijn, ende en weet v. gen. niet sonderlings te scriuen dan die knechten, die tot Neer inde lande van Hoorne getogen hebben, zijn terug gekomen en saterdach verleden, inden lande van Kessel to helden ende dairomtrint, ende men seyt dat se huyden to Roy gecomen zijn off comen souden. tGeruft is hier geweest, dat sij xxj venlyn starck waren, mer ten is niet; een van v g. archiers Dirck Meister Anthonis zijn zwager is wel v dagen dair onder geweest, soe als int lant van Hoorne woenachtich is ende in zijn huys oick gelegen hebben, die seyt als sij van Neer optogen, dat sij mer vier venlijn en hadden ende en waren ghien dusent noch starck, ende wasser wel iije. die vanden hope naeden bisscop van Ludick trecken wouden, ende had een vanden hooptluyden gedaen, die se badt noch drie dagen bijden anderen te bliuen, hij beloofdese binnen die tijt gelt bestellinge ende horen heren te noemen, soedat sij noch ghene heeren gesworen en zijn. Wat dair van werden sal, mach men zien; men neempt to Harpen ende al om noch knechten aen ende en werdt gheen gelt gespairt op die hant te geuen, dan die versamende knechten en gaet ghien gelt onder meer om. Die bailui van Brabant is sHertogenbossche ende neemyt oick knechten aen. Belderbuss ten Boss heft beueel. Hier is oick tijdonge gecomen, hoe dat die van Antwerpen groot rumoer onder zich gehadt hebben; dair isser iij off vier gevangen, sij hebben die marckt geruempt, alle die cramen wech gedaen ende alle vreemden, die die stadt niet hebben willen enen eedt

doen, wtgejaecht; soe dattet vele Cleefschen Gulicker etc. geruëmpt zijn vter stadt. Den anslach soude hebben geweest die stadt in brant te stellen. Men seyt hier oick datter noch een hoep knechten int hartochdom vanden Berch, oick een in Sticht van Munster leggen soude. Jeger heft mij oick geseyt, dat die coninck van Vranckrijck op die frontieren van Luxenborch mit wel xiij^{m} peerden leggen soude, soe Lubbert Torck geseyt soude hebben, die van daen compt, dair sij garnisoen gehalden hebben.

Genedige lief heer. Souden dese hope knechten zich starcken ende ons nairder comen, soe wairt wel van node dat die selue garnisoenre, die hier besceyden zijn, hier waeren, wantet getal cleyn is; naedemael datter iij quartieren wesen souden, als v g. wter celen vel vernemen zellen. Jck had v g. oick gegescreuen, dattet wel van node weer hier ij of iij cloppers te hebben om te seynden; oick off enige brieuen mij ten handen quamen om v g. te schicken, off ick se op soude moegen doen om te besien oft die pyne weerdt waren een eyge boden dairom te seynden, ende oick oft yet weer dat ons hier to Graeff van wairschuwinge off anders aengaen mochte; dan ick en heb ghien antwoort gecregen. Wat v g. goede menynge dair van is, begere ick te weten mij nae te reguleren. *Ged.* Grave 19 Junij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XIV.

Genedige lief heer. Op huyden ten ij^{en} uren naemiddach hebben borgermeesteren, scepenen ende raedt oick v g. officiers alhier bij mij geweest deser quader tijdongen ende rumoers halueu, soe al duer tlant gaet ende van allen hoecken ons aencompt; datmen noch al aenneempt datmen crigen kan, ende ghien gelt dair toe en spairt. Die knechten, die int lant van Kessel gelegen hebben, togen gisteren to Kessel ouer die Maze ende waren nv omtrint ij^{m}. starck, ende hadden

grote witte rechte cruycen in hoir ventkens, ende zijn den hoop vten hartochdom vanden Berch ende vten Sticht van Munster wachtende. Men seyt hier oick, datter een anslach op Aken geweest doch gefailt heft, ende datter veel scepen mit knechten onder Vrieslant leggen, die men niet en weet wie se toe staen; dat die coningen van Denemarken ende Zweeden Francoys zijn ende die oorde ontfangen hebben, ende op gisteren zijn die Fransoysen wt Franckrijck to Cleeff gecomen, zeer starck, soe men seyt, wel iij^{c}. peerden mit veel gelts; ende mij is ontboden van gelouigen personen, dat opten xxviij^{en}. dach van deser maent hier voirnemen voirtganck hebben sal. Gisteren is die heer van Zierey vanden hoop knechten inden lande van Kessel nae Venloe gereden, mit oick veel gelts, ende isser meer geweest oick op Wel ende Raedt van daer naer Duzeldorp, als ick mijn g. h. van Ludick op die tijt screef, soe dat wij hier to Graeff niet weynich beducht en zijn, om dat die hoop soe groot int versamelen werden sal; moegen oick mit een clockenslach dairop voldrueken ende alsoe yemants mit cracht van volck ouervallen. Vele honden is des hasen dood; hebben sij enen anslach op die stadt van Antwerpen, dair soe machtigen volck in is, dorren maken, sij zellen wel meer onderstaen te doen. Op dese stadt heftet die Gelresschen altijt geleit; hebben dairomme mij gebeden v g. te willen scriuen, die sake ten harten te willen nemen, aen die coninginne te willen doen veruolgen om hulp ende meer luyden in te moegen crigen, sij sonden selfs aen die coninginne scriuen ende vermoegen, mer buyten v g. weten en ist niet geraeden te doen; dan is dickwils gebuert, als ick onderricht worde, als v g. salige heer vader vande hant was, dat so zijn g. niet scielick en couden becomen, dat sij dan hulp aen die stadt van den Bossche versochten, ende hem oick geworden is. Dus hebben sij enen Herman Kipholt aen die vanden Boss gesant, om mit die bailiu van Brabant, die dair van die m^{t}. vander coninginne wegen leyt; oick te spreken oft noot weer, als ick besorge, dat wij wat luyden of

knechten in crygen mochten. Die tijt is cort, sal yet den xxviij$_{en}$. dach gebueren, die tijt sal dray om wesen. Genedige lief heer, ick bidde v g. onser oick bedencken willen. Hier sijn corts twe boden van v g. geweest ende noch huyden die camerling van mijn heer van Barbanson, sonder dat v g. mij antwoert scriuen vanden peerden, die mij wel bekoemen, van brieuen die mij te hant moegen moegen comen, ende ander van ny tijdonge. Het en is niet allene voir mij, mer voir alle v g. dienres ende ondersaten alhier een vertroistinge, dat wij van v g. vernemen, hoe met v g. enen loop des tijds gelegen is. Die spraick gaet bij tijden, bijsonder in sulcken tijden ende tuylicht als nv allerlei. Soe vele als mij ende andere alhier aengaet ende vermoegen, en sal ghien gebreck in vallen, dan v g. kennen onse gelegentheyt, ende wat garnisoene wij hier hebben. Ick en kan noch ende derff niet vorder scriuen enz. *Ged.* 21 Junij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XV.

Genedige lief heer. Desen auont heb ick verstaen, dat dese knechten, die hier omtrint dus lange gelegen hebben noch niet al ouer Rijn en souden wesen, hoewel dat wij tijdinge hebben, datse ouer Rijn tusschen Emmeryck ende Reess leggen souden, off se nv moegelick aen tween hopen leggen, is mij onbewus. Men seyt dat Mertyn van Rossum dair onder is geweest, ende elck twee Joachim daler op de hant soude hebben gegeuen, mer die heer soude noch ongenoempt wesen. Hier gaet dese tijt die spraeck, dattet op Vrieslant van wegen des hartogen van Sassen vallen soude; hoe dat zij, is die heer bekant. Ongetwiuelt en ist ghenen cleyner heeren sake, want die penn., die soe onnutbaer verscoten werden, is te veel, ende noch daichlix sonder ophouden om volck te crigen. Verneme ick vorder, sal ick v g. niet laten onuerwitticht. *Ged.* Grave, dingsd. na S. Johan (27 Junij) 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XVI.

Genedige lief heer. Nae dat ick den eersten brieff heb gescreuen, heb ick enen brief van die mat. vande coninginne ontfangen, wairvan ick v g. die copie ouerseynde, den welcken nae heb ick knechten besproken ende noch voirtan doen sal mijn diligencie, op te brengen alle die ick kan, ende die selue op te halden tot dat ick antwoort van v g. ende desselnen goede menynge hebben sal; ende soe veer dan v g. belieuet mij beueel dairvan te doen, soe wil gelt van node zijn om die knechten op te brengen, want se dese tijt duer ende quaet te crigen zijn, ende most dan weten off ickt aen v gen. off dattet v g. aen die mt. vande coninginne verfuegen willen, oft wair dat ickt veruolgen sal, oick wat onderhalt men die knechten geuen ende hoe lange dienst voirt eerste men se toeseggen sal, als v g. allet bet weten dan ick scriuen kan; wair van ick in sulcken gefalle dienstelicke bidde, dat v g. mit diligencie mij antwoort doen scriuen willen, om dat die sake haist heft, off bij auenturen die bende schielick op geschreuen worde, dat alsdan diese stadt niet ledich beuonden worde.

Desen auont heb ick verstaen, dat en sondach naistcomende omtrint Camp bouen Gelre die gantsen hopen vergaderen zellen, soe te peerde als te voet, ende aldair monstren ende hoir besceyt ontfangen, ende alsdan mit hoir voirnemen voirtvaren; ick heb bestelt om alle bescheit bet te vernemen; indien ick dair van off anders vorder vernemen sal ick v g. scriuen. Wij hebben desen dach noch voir genomen hier to Graeff enigen dingen tot toeuersicht des stadts om goede ordinancie te hebben, off ons wat aen quame. *Ged.* Grave 3 Julij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XVII.

Genedige lief heer. Op huyden omtrint xj vren is Heinric Creeft hier gecomen, dairvan v g. wt zijn scriften aengaende zijn beuele vernemen zellen, ende omtrint vij vren desen auont

is een post mit een packet van brieuen van die coninginne gecomen, die mijn g. h. van Barbanson v g. voirt ouerseyndt, soe dat ick v g. niet sonderlings van hier en weet te scriuen. Die saken staen hier al in goeden punten, mij maken ons bereidt tot allen dingen. Wij hebben desen dach aengeheuen voir de Hampoirt een walle mit willigen ende eerde dairop gevult bestaen te maken, ende sal in vier ofte vijff dagen gereedt wesen; wij doen oick balcken ouer die staketten hangen om te moegen laten vullen ter noot, ende andre gereetscap, dat voir een aenval dienlick ende niet al te scriuen en is. Ick hope, bij hulpe van God, dat wij halden dat garnisoen, off in plaitze van dien ij^{c} knechten, onse vianden wel weder-staen zellen. Ick heb v g. lestmale gescreuen van tgene die coninginne mijn gescreuen heft; indien v g. antwoort noch niet voir handen en is, bidde ick v g. noch mit diligencie mij antwoort scriuen willen. Ick heb vele knechten thans in die hant, het compt mij oick tot costen, opdat ick weten mach hoe doen ende op wat onderhalt ende tijt men se onderhalden sal, als v g. bet weten dan ick scriuen kan. Als van nytijdonck en weet ick v g. niet sekers te scriuen, dan men seyt nv hier, dat desen dach souden die hopen op de Lipperhey versamelen, twelck v g. dair bet souden weten dan wij hier; die knechten, diemen segt, dat die heer van Wel toestaen souden, zijn noch omtrent Wachtendonck, ende men seyt hier, dat hij vele van zijn bewanten bij hem to Wel ergisteren heft gehadt ende goedes geleyde mede heft gedroncken; wair hij hene wil en weet men niet. Alle dese huysluyden van den lande van Rauesteyn bijsonder vluchtede zeer; so heft die drost en sondach tot Harpen doen verbieden op lijff ende goet te verbueren, dat niements vluchten en soude, want zijn heer en had, noch en wiste van gheen vianden. Dair zijn omtrent iij dagen geleden x off xij eenspannigen ingecomen tot Rauesteyn, ende zijn knechten ontlopen hem ende kan se qualick houden. Huyden desen dach is Belderbuss mit een ventgen knechten gecomen tot Oss, ende seyde dair, dattet

noch twee ventgens mergen volgen zellen om dair te leggen. Al die spraick is dat ment vestigen soude. *Ged.* 6 Julij 1542.
Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XVIII.

Genedige lief heer. Dese mergen is hier een gepasseert nae den bailiu van Brabant, die welcke hij seyde dat hem onder den hoop vanden knechten gesant heft, om hoir saken te vernemen, ende heft geloeflick geseyt, aff ruerende dat soe stout niet en weer anders den bailiu aen te brenghe, dan die wairheyt tweten, dat die knechten eergisteren gesworen souden hebben den coninghen van Vranckrijck ende Nauarren te dienen tegens allen, dient hem beliefden, ende dat hem knechten geschenckt zijn die penningen, die sij op die hant hebben ontfangen, ende van dien dach dat sij gezworen hebben gaet horen dienst aen, ende moegen elcx bij horen hooftluyden gaen ende gelt opten nyen dienst te ontfangen; ende gisteren souden die ruyteren ende die knechten, die van Oosten comen, oick zweeren als bouen. Daer nae is mij geseyt van Jan die Lewe, borger alhier', dat hij quam van Ouermaze, dair die amptman was van Maze ende Wale, die oick seyde, hij quam van zijn furst ende vanden hope, ende dattet vast was dat die hope gesworen hadden drie coningen, van Vranckrijck, Denmarcken ende Nauarren, ende datmen corts van horen aenslach vernemen sal; dair Jan de Leuwe op vraechde: hij had noch een deels hout van bouen te brengen, off dair oick sorge voir waer; daerop dat hij liet duncken neen, dattet in desen hoeck niet vallen en soude noch croyt hebben, dan woudt key. mat. zich aentrecken tgene gedaen mocht werden, alsdan mochtet oick vorder verlopen. Men seyt hier oick, dat Mertyn van Rossem xv off xvj stucken veltgescuts nae zijn hope gesant heft, oick wt Groll en Lochum andre stucken gecregen ende dair mede gesant soude hebben. Jnsgelijcx seyt men, dat die heer van Wel zijn hoop vj off vij stucken veltgescuts toege-

sant heft, ende souden noch leggen omtrent Nuys, ende dat die mede gezworen off soude zweren als bouen.

Genedige lief heer, soe alst mij aencoempt, en heb ick v g. niet willen bergen. *Ged.* mit haest, 7 Julij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XIX.

Genedige lieff heer. Jck heb v g. brieff, oick die instructie omme die knechten aen te nemen ontfangen, ende soe die post ongeferlick hier was, v g. brieff aen die coninginne comende mede gegeuen, ende Harman Kipholt mit enen brief van mij, aen die mat. van die coninginne om die bestellinge ende gelt volgende v g. instructie gescreuen, nae gesant te ontfangen; niette min heb ick die op gehalden knechten, oick die ghene die ick vten lande van Cuyck op thuys Graeff inde wal had doen comen, als ick v g. hier benorens gescreuen heb, aengenomen ende dienst toe geseyt, soe dat die selue thans inde stadt leggen ende snachts die wal sellen helpen bewaeren; ende wes mij tot antwoort werdt van die mat. vande coninginne, sal ick v g. scriuen. Hier en is sonderlings niet nyes, dan die van Nymegen, Bommel ende anderen steden hebben hoir borgeren wt Hollant ende elders thuys gescreuen. Tot Rauesteyn en is niemants noch gecomen dan x off xij peerden; die drost heft zijn gescut wt doen trecken; insgelijcx hebben wij oick enen schans coruen doen maken, oick plaitze daer wij onse gescut inde wal ten besten zellen moegen gebruycken. Ende mij is hier gebeden, v g. te scriuen ende te bidden, dat v g. belieuen wilden ij slangen, die tot Buren doch genooch zijn, hier te moegen comen, want se ons wel van noden zellen wesen, ende vanden brugtoorne werdt v g. een memoriael gesonden; mijns beduncken, soudt oick soe goet wesen.

Gisteren heb ick tijdonge gecregen, datter een brugge gemaict soude wesen bouen Rueremund ouer die Ruer, dat daer wt te vermoeden is, mach men dencken; dair zijn oick twee groter stucken duer tlant van Gulick gegaen opten wege nae

slant van Ludick, dat een ghingen xix, dat ander xvj peerden in. Wij hebben hier die willige rontsomme die stadt af doen houwen ende voir die Hampoort een walle binnen bestaen te maken. Wes mij voercompt, sal ick verwittigen v g. *Ged.* Grave, 10 Julij 1542.

Hetzelfde opschrift. *Deselfde handt.*

XX.

Genedige lief heer. Ick en heb in lange v g. niet gescreuen ouermits die grote logentale, die hier om ghinck, oick dat ick niet fryelick en heb dorren scriuen, hoe wel dat die furst van Cleeff zich die sake niet aen en neempt, nochtans was ick beducht voir die knechten, die duer tlant liepen, ende alsoe weet ick eick beter besceyt, want wij nv redelick dair van hebben vernomen, tweten, dat die hope vanden knechten begonsten te Broickhuysen, te Bekerstein, te Wansom ende dair omtrint ouer die Maze te varen op sondach verleden, ende die ruyteren zijn en manendach eerst begonnen ouer te comen ende legerden zich en manendach tot Vierlinxbeeck, dair sij grote schade gedaen hebben int coorn, ende genoech dat hem beliefden medegenomen, dat sij sonder viandt te wesen niet wel qualicker doen en conden, ende gisteren zijn se opgebroken ende hadden zich te nacht gelegert tot Myll, dair sijt oick qualick hebben gemaickt, mer niet soe veel als tot Beeck, ende huyden mergen tot drie vren begonsten sij op te breken ende te trecken nae Erp, dair men seyt dat sij te nacht legeren zellen; wair sij voirt hene willen, is noch onbewust. Alle menschen, die se gesien hebben, seggen noyt meerder hope gesien te hebben van ruyteren ende knechten; als van dat gescut seyt men menichreley, die een seyt van vele stucken xvj off xviij, dander seyt van elfuen, die darde van drie halue kortouwen ende een slange off twee mit drie off vier haluen slangen; off nou elcke regiment gescut bij zich selfs heft off niet, ende dair om dwalen int getal, en weet ick niet; want, mijns be-

dunckens, want voir sulcke hope, als men seyt dat sij zijn, tweten xv^m off xvj^m knechten ende iij^m peerden, wairt te weynich gescuts. Die spraick gaet hier, dat sij geseyt souden hebben, als si Uwen uit lant van Rauestein passeert waeren, dat sij dan waeren in vianden lant. Men sal morgen zien, als sij optrecken, hoe zij hem aen zellen stellen; sij beroemen zich dat sij strackx nae Bruesel ende Ghent willen trecken en zijns al gewegen, dat hem wederfaren mach. Die heer van Wel, Merten van Rossem ende meer anderen vanden joncheren, hebben hoer guederen anderen opgedragen; wat dat op zich heft en weet men niet; zij zijn zeer starck van edelluyden ende die treffelixsten van hieromtrint zeer wel gerust. Die ambassaden vanden coninck van Denmarcken zijn oick dair bij, ende hebben te Beert gelegen in juffrou van Merwijck huys; sij hebben v^e cloppers, wel gerust mit zwart harnass, elk een kneuel staf inde hant, ende een roer aen die zaelboem, haer knechten zijn oick zeer gerust vanden Oesterssche. Wij waeren hier to Graeff in groten last; die spraich was, dat sij voir Meer ende dan voir Graeff wouden; die drossaet van Meer had genocch te lijden, want hij die boeren ende huysluyden niet bij hem en conde gehalden; ick schickte hem van mijn knechten xxxv, doe wasset wat better, ende wij screuen ten Boss aen die bailiu van Brabant; die schickte ons Peter van Rotterdam mit een venlijn knechten, dan ten is noch niet vol ende meer ij^exxv knechten starck, ende ick had die mijn oick al, niettemin en wasset volck ten leste hier niet te vreden, dat sij niet starcker en waeren, om dat zij voir belech sorgden, soe die spraick ghinck, ende dat die hoep soe zeer starck is. Wij hebben ons soe vele besorgt als wij connen. Ick hope off sij weder quame, dattet dan noch beter wesen sal.

Oick, gen. lief heer, is dit arme volck vanden lande van Cuyck zeer beducht voir oirloge; indient daer toe quame, dat v g. doch dan willen bedencken, dat sij tot enen stylsaet souden moege comen tegen dat lant van Kessel, want werden sij eens verbrant, sij en zellent nimmer connen verwinnen, dat most

aen die mat. vande coninginne veruolcht wesen, want mogelick dat v g. se helpen conden, dat wair goet; het wordt zeer vande andre zijde aengesocht, dan ick en derf mij niet wel inde handelinge geuen, van sorge oft ghien voirtganck en hadde off niet geholden en mochten worden. Indien ick desen auont vorder wes vernemen sal ick v g. scriuen. Gescreuen mit groten haist. *Ged.* 19 Julij 1542.

Hetzelfde opschrift *Dezelfde handt.*

XXI.

Genedige lief heer. Nae dat ick v gen. mit Harman Kipholt gescreuen, heb ick eerst vernomen dat v gen. wt Vrieslant nae thoff gereyst zijn, dair mij zeer lieff toe is. Had ick v gen. selfs connen becomen, ick soude v g. selfs geerne gesproken hebben gehadt; niettemin staen die saken hier in goeden punten, dan de gemeente is gants begeerlick om mit knechten off ruyteren gesterckt te worden, ende dunckt dattet mit ij^{c} knechten niet genoech en is, hoe wel dat dese lesten hoop vertreckt ende bij auonturen opt eerste niet weder en compt; nochtans ist wair, dat Meynert van Ham tot Aernhem leyt ende neempt aen alle de knechten, die hij crigen kan ende leyt se op die Veluwe. Men seyt oick sterckelick, ende onse konden brengen ons aen, datter omtrint Aken een groten hope knechten leggen souden, omtrint xj^{m} off xij^{m} starck, die horen heeren niet noemen noch bekennen en willen, ende men en weet niet wie dat se toecomen willen. Item tot Linghen werdt oick weder een ander vergaderinge van knechten gemaict, ende zijn oick veel ritmeesters geordineert om ruyteren aen te nemen, die men seyt dat den lantgreeff toe willen, om den hartoch van Bruynswijck te ouertrecken. Got geue dat int eynde oick niet Francoys werck en wordde. Mij heft een goet treffelick man, ondersaet des fursten van Cleeff, mit zijn dienre gisteren ontboden, hoe dat die hertoch van Sassen ende lantgreue van Hessen den hertoch van Bruynswijck al ouertogen ende bij nae verjaecht

souden hebben, sonder allene een starckte genant Wolleffbutten dat sy hart belegert hebben, in menynge dattet hem niet ontstaen en sal, ende dan in menynge sijn in Hollant te comen. Diet mij ontboden heft ende heft niette willen scriuen, dan mit zijn dienre, die mij bekant is, soe ontboden, op dat ickt soude laten weten, een voir vanck dairtoe te doen. Genedige lief heer, al luydet die wairheyt niet gelijck, nochtans en schaytet niet, dat v gen. mijn gen. heer den prince van Orangien dair van aduertere, om dair nae te doen vernemen, ende dat v gen. in Vrieslant oick wel toe doen zien. Die werlt loopt soe wonderlick, ende die menschen callen soe gheckelick van wat hoocken dat sij comen; soe dat men wel toe behoort te zien, ende ghien dinck te cleyn achten. Wat men van dese vergaderinge heft gescreuen, men woudet te houe niet gelouen, dan vernement nv wel, nv dat lant soe schendelick verdoruen wert, als v g. oick eerst van Antwerpen geseyt werdt, ende v g. se deden scriftelick wairscuwen; tschene op die tijt vreempt, dan wat dair van was, heft men nae vernomen, ende hoe wel datter enigen zijn, die zich dese dingen niet aen en nemen off zich niet en crueden, als sij seggen, soe gheltet mit ons des meer toe ziens, ende had mijn persoens lieuer te weten wat wij ons wachten mosten, dan anders; want aldus staende, sitten wij rontsomme onder den ghenen die wij niet en moegen betruwen, ende moeten dairmede conuerseren, ende lyen dat sij daichlix hier inde stadt comen, sonder des te weygeren, twelck ons zwair ende periculoes is, soe dat wij ten minste een ventken knechten behoeuen te hebben; wantet verdrietlick ende sorchlick is voer den borgeren, wake ende poorten te wachten ende oick niet genooch en is, alsmen tquaetste aenkeren soude willen, twelck in onse naebueren handen altijt mitten rijsschen wel te doen is, mit ruyteren, knechten, die sij hebben, ende mit horen lantsaten; dan, gen. lief heer, soudtmen dat ventken niet mit bestellinge, besoldinge, als anderen ventkens onderhalden willen, soe en sage ick niet allene gheen meer knechten te crigen, mer dese ij^{c}, die

nv hier zijn, oick niet te comen halden; oick sellen onse selfs borgeren kynderkens ons al ontlopen nae die meeste besoldinge, ende omdat sij hier ghien profijt noch gewin en hebben, als int velt, ende zijn oick een groot hope ewech, die mij horen dienst presenteerde, ende ick en had ghien beneel meer aen te nemen; sij claichden dat hier ghien gewin noch neringe en is te bliuen, ende en conden die cost niet criegen ende moeten armoets haluen enen heeren sueken; sommigen vanden eenlopen knechten heb ick aengeholden, dan den gehylichten, hoe wel dat sij arm sijn, en heb ick niet aen gewilt, want anders soudt alle dienst willen hebben dat inder stadt is; niettemin gaetet beneel voirt, ende dat ons tijt genoempt wordt, als anderen veentkens, hoe lange men se dienst toe seggen wil, sal ick raidt vynden se optehalden. Oick, genedige lief heer, is van groten node, dat v g. een voirsien doen hebben op dat huys Meer, dattet gestarkt wordde mit knechten; v g. gelouen mij, dat die drost, als die Fransoys hoop ouer Maze quam, soe een regiment opt huys mit den huysluuyden, die dair op waeren, gehadt heeft, soe dattet v g. ende hem niet en dient sulcx meer te verwachten sonder knechten; indien die vianden allene thooft nae Meer gekeert hadden, die drost en soude hem op die boeren niet hebben moegen verlaten, ende tegens zijn danck ende andren goeden luyden, die hij noch bij hem had, hem ontlopen hebben; ick schickte hem xxxv van dese knechten, noch wasset quaet genoech. Indien dan key. m^{t}. v g. ghien behulp dair toe doen, ende v g. selfs een hondert knechten van node dair op zijn te halden ende besolden souden moeten tot groten coste, als dese clerck, die mij monsterde, genooch liet luyden; in sulcken gefalle soude mij duncken, v g. profijtelicker te wesen een stilsaet te weruen, als mijn bedunckens die drost dan wil crigen soude connen, wantet meer tot onser naebueren vordel wesen soude, onbesorgt van dat huys Meer te wesen, dan tgene dat sij dair halen souden connen. Genedige lief heer, dat ick v g. dit soe vryelick scriue, bidde ick v g. van mij dat in goeden menynge verstaen willen.

Oick, genedige lief heer, dese ordinaris knechten inde stadt hebben mij alle dese tijt nae gelopen ende voirgehalden, alsmen hier inder stadt knechten leyde, dat sij dan nae aduenant horen dienst verbetert hadden, tweten, tot een maent besoldinge, want horen ordinaris pensie soe vele niet en beloipt, ende waren alsoe mede onder dat veentken gerekent in buten ende ander gewin; doch soe ick ghien bestellinge noch beuele en had van een ventken dan ouer ije knechten een maent lanck, ende sonderlinge buyten v gen. en woude ick dair niet in doen; jndien dan ick weder beuele crege vorder knechten aen te nemen etc. moege v g. mij dair van desseluen menynge scriuen.

Genedige lief heer. Wij zijn hier oick starck doende om die wall vanden huyze breder te maken mit eerde van dat middelste walken, ende ten eynde voort te palen ende op te maken; hebben oick op die borstweren gater gemaickt ende mit tuynen ende eerde gehoicht, oick plaitzen verheuen dat grote gescut van te gebruycken, soe dat wij inder huyse wal wel je man stercker zijn. Ende buyten die brugpoort ouer de buyterste hameyde zijn wij doende om den inganck mit een opgetogen brug te maken, ende sal die lijnde aen van bezijden in comen duer Jań die Leuwes hoff, dat muer werck ende fondamenten zijn geleyt, om van die plaits, dair die hameyde nv staet, een bolwerck int eynde van te moeten maken ende opt eerste toe vullen mit eerde; alsoe dat men die poorte noch oick den brugtoorn niet beschieten en sal moegen. Ick hope dattet v g. wel genuegen sal. Voir die Hamport hebben wij mit alde willigen ende eerde oick een wal voir dat eerste geschoten. Indien ick bij v g. had connen comen, ick soude v g. gesproken hebben van dat gat teynden die wal vande Hampoerte naer thuys, twelck mij mit meer anderen v g. dienaren wel goet duncken soude, nut ende oirbaer gevult te wesen. Indien men voirtijts sorge mach hebben gehadt voir die vande stadt, dunckt mij nv niet van node, ende altijd mochtmen wel voirsien mit staketten ende anders dattet goet were; ende soe lange dat gat open is, mach men die galerie voirt indie stadt ewech schieten

dattet niemants deeren en conde; ick had een beginsel dair tegens genomen mit bolwercken, eensdeels te verhueden, mer ten soude niet veel connen gehelpen; doch wij willen hier tbeste in allen doen, dat wij connen. Wij hebbent om der stadt meest van boemen oick doen bloeten, dan dair zijn enige wat wederspannich in, diet niet en behoren te doen, ende soe den hoip nv van hande is, laet ickt oick bliuen om gemack wille, off datmen niet seggen en soude, dat ick een ander wairom in hadde, dan het maickt grote murmuracie, ende is van node dattet noch geschie. *Ged.* Grave 7 Aug. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXII.

Genedige lieff heer. Gisteren auont is een stadt bode van Aldenzeel gecomen, ende heft mij dese bijgelachte brieuen gebracht sonder enige scriften aen mij te hebben, seggende met den monde, hem wair ghien vorder beuele gedaen, dan hier to Graeff te gaen ende mij die brieuen te hantreyken; soe en nam ick mij des niet gheerne aen; niettemin off die mt. van mijn gen^ste^ vrouwe coninginne off oick v gen. daer aen gelegen mocht wesen, soe heb ick v g. brieff op gedaen ende gelesen, om dat v g. mij eertijts doen scriuen hebben, brieuen, die aen v gecomen, dat ick die wel op doen ende wel weder sluyten soude moegen, sonder allene packetten off brieuen, die v g. vanden mt. vander coninginne toegeschickt soude worden; ende seynde die selue v g. weder om besloten. Voirt, genedige lief heer, heb ick v g. gescreuen mit Harmen Kipholt ende Jan die Leuwe der ij^c^ knechten haluen alhier leggende, soe is op gisteren die leste dach vanden maendt om geweest, ende soe ick dan ghien bestellinge en heb gehadt, oick van v g. ghien beuele dan der scriften nae vanden mt. van die coninginne, soe wil ick die knechten desen dach bij rotten doen betalen, ende se bidden ende voirhalden zich noch een dach off twee willen lijden, off ick bij auontueren

noch bescheyt crege; dan, genedige lief heer, ick duchte dat se mij meest ontlopen zellen, want se doch op die vlucht meest zijn, teynden maents nie te willen bliuen, mer zich bij den hopen int velt te vuegen, dair zij profijtelicker ende mit meer besoldinge onderhalden werden; ick ben genooch dair mede beladen, op mijn costen kan ick se niet halden, ende laet ick se gaen, soe salt een groot geschrey maken, meer dan ick noch schriuen kan; dan van twee quaden moet ick dat minste kiesen, ende mij seluen niet in perikel stellen; key. mt. is dat gelegener te voersien dan mij seluen te bederuen. *Ged.* Grave 9 Aug. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXIII.

Genedige lief heer. Ick gebiede mij zeer dienstelick tot v genaden ende dancke v gen. zeer hoochlick, dat v gen. mij twee knechten ende peerden wederom gesant hebben; kan ik v g. enigen dienst doen, sel u g. mij altijt goetwillich vinden. Ick en weet v g. niet te scriuen, dan wij hier neerstich doende zijn dit huys ende stadt te stercken, die wal aent huys voirt te doen palen ende mit eerde te vullen, ende voir die brugpoirt aen die buytenste hameyde doen wij den inganck mit een opgetogen brug ouer dat water maken tegens die lijnde ouer, die wij oick mit een wal op doen setten sellen, ende die poort, daer die hameyde nv is, sal toe bolwerkt werden, alsoe datmen dan die poorte noch brugtoorn niet en sal connen bescieten; die fundamenten ende steenwerck is al geleyt, dan een starkte sal ons dan noch ontbreken, dat zijn menschen; waerom dat die vande stadt te houe geschickt hebben om een heel ventken knechten te crigen, want mit ij^{c} knechten niet genoech en is; dan ick sorge dat sijt niet weruen en zellen connen, die wijle dat die Fransoysen hoop aent vertrecken is, sellen sij te houe menen van ghene node te zijn, al ist soe dat wij opt alre-

sorglixste van key. mats. deser landen frontieren rontsomme in ongunstigen landen leggen, ende dat Meynert van Ham tot Aernhem leyt, ende neempt noch die knechten aen, alle die hij crigen kan, oick hebben die steden hier rontsomme oick soe gedaen. Ende tot Linghen is een ander vergaderinge van knechten ende zijn wel vij^{c} ritmeysters ordineert ruyteren aen te nemen tot des landtgreue behoeff, dat oick wel Franssoys werck werden mocht; mer dit en salmen niet gelouen willen, alsmen vanden anderen hoip oick niet doin en heft willen, eer datmen se sach, ende hier en tusschen mochten wij last lijden. Tis een oudt spreeckwoort, datmen ghien dief te licht slaen, noch die vianden niet te cleyn achten en sal, daer dickwils groot verdriet van compt, alsmen corts vernomen heft. Ende key. mat. ende desseluen landen is aen dese stede veel gelegen, als v g. wo weten, ende en moegen ons hier sonder behulp niet behelpen, dat moet acht genomen werden. Men seyt hier oick van een hoop knechten xj^{m} off xij^{m} sterck omtrint Aken leggen soude, die men niet en weet wie sij toecomen. Die werelt is gantz in rumoer. Men seyt hier oick dat die hertoch van Sassen ende die lantgreeff den hertoch van Bruynswijck ouertogen ende enen starck huys belegen souden hebben, ende daernae oick nae Hollant souden willen comen, als ick mijn g. h. van Bueren gescreuen heb, soe dat die sake, dachte ick, noch niet geeyndet en is. Die Heer, hope ick, sal noch alle dingen ten besten stueren.

Genedige lief heer, v g. hebben mij bij Johan Hagen ende Teclken doen scriuen aengaende die besoldinge van Leussen vander Horst, dat ick hem die volgen soude laten; tis waer om hem hiertoe Graeff te moegen halden, heb ick hem enige solden toe doen seggen, als v geweten, dan en is hier niet gebleuen, ende heft nv, als hij mij seyt, beueel van ij veentkens knechten, soe en kan hij hier oick niet bliuen; soe en ick v g. menynge deshaluen niet verstaen, ick en soudts voir die monster heer niet connen verantworden, want die wel kentlick is van Leussen beuele ende zijns afwesens van dese stadt. Als

ick g. menynge verstac, wil ick doen allet dat mij v g. to gefalle gelegen is te doen. *Ged.* Grave 12 Aug. 1542.

Hetselfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXIV.

Genedige lief heer. Jck heb v g. mit Herman Kipholt, ende Jan die Leuwe gescreuen, oick naederhant met Melchede, ick en crige noch van die coninginne noch van v g. noch van Harmen ende Jan ghien antwoort noch enich besceyt, hoe ick mij mit die ij^e^ knechten halden off laten soude, ende soe veel niet datter van Harman ende Jan eens gescreuen off ontboden werdt, off sij audiencie gehadt hebben off niet, twelck mij zeer vervroempt, want die maent en dynsdach den viij. Augusti expiereerde, soe dat ick mit groten bede die knechten meest noch ophielt, twee dage dair nae te wachten, ende soe ick dan noch ghien antwoort en crege, heb ick se gisteren betailt ende gaen laten; des ick van hem luyden veel clagens ende ondancs hadde, dat ick se sonder dienst gaen liet, ende hadden van Leussen Verhorst, alst oick wair was, van stonden aen dienst cregen moegen, die enen hier had; dies mosten sij nv volgen ende horen tijt verloren hebben; dan dat isset minste, mer in dese schijne hier dese stadt te bewaren mit min volck dan te voren, want alle schamelen ambochts ende eenlopen luyden ons ontlopen nae die knechten, ende off men te houe bij auonturen ons licht acht, ende men dair meent, die wijle dat de Fransoysen hoop hier omtrint niet en zij, wij ghien noot en hebben ende starck genooch zijn dese stadt te bewaeren, dat isset meeste ende ons sorgerlixste. Ende is wair dat ick, mijns deels, lieuer openbair vehede had, om mij dan te weten te wachten, dan in dese schijne die stadt te bewaeren, nv wij noch alle menschen moeten toe laten, dachlix binnen te comen mit ons te conuerseren, ende zijn onse naebueren altijt tstarck genooch, mit ruyteren, knechten, die sij noch hebben ende mit horen lantsaten ons te ouervallen,

ende als ons ghien schielick ontsette en quame, — alst ons die laiste reyse oick niet gecomen en soude hebben, indien sij ons alsdoe versocht hadde, — soe souden wij om lijff, eer ende goet comen, ende bij ons seluen dat ontsett niet verwachten connen. Ende Got die weet, dat ick mijn ecre soe gheerne als yemants verdingen ende v g. gheerne dienst bewijsen soude, mer mij te onderwijnden dat niet wel doenlick en is, ende dair soe veel aen hangt, soude ick nootshaluen mij den last afleggen moeten, die niet dragelick en is. Ende staet v g. oick wel hoochlick te bedencken, datter andre remedie toegedaen werdt bij den houe, om oick dair durch niet in verderflicke schade te comen; mocht ick v g. montelick spreken, ick soude die sake bet dan scriftelick ontdecken, dan ick bidde v g. die sake ten harten nemen willen.

Als van nytijdonge en weet ick v g. niet sonderlings van hier te scriuen. Die furst van Cleeff is to Cleeff, en men hoort niet dairvan, dan tis al stil. Men seyt hier dattet ouer lant vele knechten, wel xj off xij^{m}, verbij Aken nae tlant van Lutzenborch passeert te zijn, ende van v g. noch den Franchoysen hoop wair die is, en weet men hier niet van te seggen; al waren sij in Spaengnen, ick en vermoede niet men soude meer dair van horen. *Ged.* Grave, 12 Aug. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXV.

Genedige lief heer. Zeder dat v g. vp desen tochte hebben geweest, ende hebben wij hier niet sekers van v g. connen vernemen, dair wij mit anderen alhier zeer nae verlangt ende derhaluen niet willen laten v g. te beseynden, om te vernemen hoet dattet v g. gaet ende die selue te pas zijn, want alle dinghen staen hier to Graeff in goeden punten, ende en is niet sonderlings nyes. Aernt Heym leyt tot Oss mit een deel knechten; men seyt dat sij omtrent vj^{c} starck ende drie venlijn toe zellen wesen, ende dat alle boeren bouen die xviij ende onder

tsestich jaeren out mit hoir gewcer gereedt te wesen geboden zijn, ende dat men vele schanscoruen in elcke dorpe doet maken, om Harpen off een blockhuys van Rauesteyn off Oss mede te beuesten. Die van Nyemeghen ende andren Gelresschen steden holden zich noch stil ende en doen niet ten oorloge, dat men vernemen kan; dan veel volck van Goykers ende anderen lantsaten lopen al nae dat Ouer Viertel toe, ende die selue knechten die se crigen connen, schicken sij oick al derwerts. Die spraick is starck onder den Gelresschen, dat Merten van Rossems hoop wedercompt, ende datter duysent peerden mit ij_m knechten vanden hartoch van Sassen comen zellen; die Gelressche zellen zich neutrael halden, want soe dray als sij hoir coirn binnen, hoir borgeren thuys, hoir haue bestelt, dat platte lant verdingt off gestilsaet zellen hebben, soe zellen sij, mijns vermoedens, den hoerenzoen hincken laten, ende die vehede mede aennemen Die gemeenten van Nyemegen waren al gheerne mitten eersten dair aen geweest. Als v g. mij laist screuen van dese tocht, dat ick oick toe sien souden; dan die Cleefschen hadden die tijdonge al ende wistent eer dan ick, soe dat sij gewairschuwet waren, ende ick sonder perikel van schade te lijden niet doen en conde, ende om een cleyn onse naebueren te onthalen, souden die knechten tproufijt hebben gehadt, ende tlant ouer Cuyck wederom geleden ende verdornen hebben geworden, soe dat die van Gennep ende Rauesteyn, die des in enen nacht macht hadden, ons laten berusten, ende soe dat een mess dat ander inde scheyde hout. Die Gelressche dorpen langes die Mase ende hier ouer omtrint geseten, die comen noch daichlix ende houden hoir weeckmerckten hier, brengen, copen ende vercopen ons alle dat wij behoeuen, doch bliuen sij buyten poorten; sij hebben mij elck aen doen sueken, om dingtaele, soe sij altijt hier to Graeff plegen ende gewoentelick zijn te dingen, besorghende off van dier zijde ergens yet gedaen worde, dat sij dan verrast ende oueruallen mochten werden; om dat sij dan horen gewoentelicken weeckmerckten hier hebben ende plegen te halden, heb ick hem een toeseggen

gedaen op hoir bidden, dat ick van v g. wegen mit hem luyden niet dan dalde goede naebuerscap wtstaende en weet, soe lange van dyer zijde niet gedaen en werdt, ende dat sij vryelick comen ter merckt mit hoir goet, ick en sal se niet verrassen noch ouervallen, naedemael sij bidden ende presenteren, oft verliep, nae horen vermoegen te dingen; want, g. l. h., indien ick hem luyden ghien toeseggínge en dede, soe bleuen sij after, ende wij en moegen dat coorn ende prouande niet ontberen, en soudent dan tot groter coste ende moijenisse moeten vanden Boss doen halen, dat wij dese tijt niet en souden moegen doen nae onse gelegenheit voir die van Rauesteyn, als die ons wat wouden, ende starcker zijn; dus wilt van node zijn, dat wij mit ruyteren ende knechten versien werden, soudt vorder verlopen, om dat wij onse noottruft nergent dan vanden Boss ende dat mit geleyde, grote cost ende moyenisse souden moeten halen, twelck ick v gen. bidde tselue ten harten nemen ende betrachten willen, als v g. selfs wel bewust is, oick niet gelegen meer van te scriuen. Oick, genedige lief heer, verstae ick dat coninginne mat. den greue van Meghen bewillicht mach hebben, zijn heerlicheyt van Meghen tegens vier goede derpen, in Mase ende Wale gelegen, te wedersaten ende stille tegens den andren te sitten, soe en hebbe ick niet willen laten dienstelicker menynge v g. te aducrteren, dattet van node is, dat v g. dat lant van Kessel in een wedersaet tegens lant van Cuyck vander coningínne mat. verweruen ende crigen, want indien dat lant van Cuyck eens verdoruen wordt, en sals bij menschen gedencken nummer verwinnen, ende ten is niet mocgelick dat ment kan beschermen voir gebrant te werden. Oick, genedige lief heer, plegen Mase ende Wael dat rijck ende scependom van Nyemegen hier to Graeff te dinghen, ende gauen elcke dingtale wel omtrint vijff duysent golt gulden ende duysent maller haueren, dair men die cueken te Graeff mede onderhielt; want wten lande van pachten ende bede niet in en compt, ende die cueken cost in sulcken tijden meer dan anders, soe is van node, dat

XXVI.

...gen Sonder yemants vorder dan alleyn voir die
...nde Meer veylicheyt toe te seggen van v g.
...de dat sij voir anderen selfs toe sien mosten.
heer, is mijn huys Loenresloet een open
... heer slants van Vtrecht, ende soe ick
gemeent te wesen, om mijn dinghen
bliuen ende heb ick deses verloips
vsen, ende sal oick nv, als bil-
... mijn zeer dienstelicke bede,
...lp doen willen aen mijn g.
...holder aldair, dat zijn g.
...wairnisse van des key.
gen. veentgens, tzij
linge van een rot
...st voirtijts plach
...ICX wil ick mit
...t wederom verdienen.

Deselfde handt.

XXVII.

Genedige lief heer.....

Aengaende die van Rauesteyn halden ich gans naebuerlick, wij gaen, comen, halen ende brengen vanden Boss ende elders dat ons belieft sonder schade, jnsgelijcx zij weder, wes coorn ende eetwaer dat ons die Rauesteynsche ende Geldersche toebrengen, oick hoir gueden hier vluchten, heb ick van aen beginne in laten comen ende geleyde gegeuen, sonder die personen moeten buyten bliuen ende hoir merckte dair halden; ick soude dorren seggen, dat wij soe veel coorns van onse naebueren in hebben als van ons seluen, ende zijn, Got heb loff, zeer wel versien. Jck had hem luyden den Gelressche toe doen seggen, dat sij vrijelick comen souden ter merckt ende brengen all noottruft, ick en zoude hem luyden niet

v g. dairom dencken, dat om die te dingen tot v g. cueken van die coninginne mat. erlangen conde, eer yemant meer als die van Meghen dair in compt, wantet niemants oick soe gelegen en is, dan wt Graeff te doen dinghen; v g. willent ten harten nemen, wie zich inder vehede versuymt, werdt inder zoene vergeten; dat leyt v g. soe nae ende gelegenste, ten wair niet billick oick, datmen dat v g. voir der naese onttrecken soude; ende v g. willen mij scriuen, wat v g. weruen connen ende hoe ick dan doen sal; ende oft v g. oick niet en woruen, ende dattet verliep, ende die vanden Boss off anderen dat dinghen off verdedingen wilden, hoe ick mij dan oick halden sal, tis die pijne weerdt om te dencken voir v g., dat enen anderen soe proufijtelick niet en soude zijn, noch oick se soe soude connen tot dingtale bedwyngen.

Naedat ick dit gescreuen had, es mij vanden Boss gescreuen, dat die van Zalts-Bommel en donderdaich smergens indie Diesse voir den Boss hebben geweest ende aldair vier scepen gehailt, soe ten Boss ende Gorcum toebehorende, geladen mit sout, botter ende keese, die vanden Boss zijn gevolcht te voet ende te peerdt; anders en weet ick dair noch niet van, dan hebben een scip weder gecregen *Ged.* 21 Oct. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXVI.

Genedige lief heer. Ick heb v gen. brieff in data den xxv. van deser maent, den xxix. nae middach ten tween vren eerst ontfangen bij Zeger van Driell, ende sal v g. beuele naegaen soe veel moegelick ende doenlick, dan v g. weten hoe vele zolden hier ende datter drie rotten knechten vp Meer zijn, die dubbeld solden af getogen, hoe veel personen datter dan bliuen; soe is mijn oetmoedige bede, dat v g. willen doen verfuegen, dat wij ten minsten noch j^{c} knechten voir dat eerste crigen conden, off ons yemant af getogen worde, ende dat v g. mij scriuen willen, off yemants begeerden te dingen, off ick dat oick

doen sal moegen sonder yemants vorder dan alleyn voir die vande Graeff ende Meer veylicheyt toe te seggen van v g. wegen off niet, ende dat sij voir anderen selfs toe sien mosten. Voort, genedige lief heer, is mijn huys Loenresloet een open huys van key. mat., als heer slants van Vtrecht, ende soe ick dan desen herft dair had gemeent te wesen, om mijn dinghen van als te bestellen, hier to bliuen ende heb ick deses verloips haluen van hier niet willen reysen, ende sal oick nv, als billick, hier bliuen moeten; soe is mijn zeer dienstelicke bede, dat v g. mij die genade ende behulp doen willen aen mijn g. h. die prince van Oraingien, stadtholder aldair, dat zijn g. belieuen willen mij te vergunnen tot bewairnisse van des key. mats. mijn open huys wt enigen van zijn gen. veentgens, tzij Leussen, Balthus off anderen, die bezoldinge van een rot knechten, die ick dairop dan liggen moicht, alst voirtijts plach te geschyen bijder bisscoppen van Vtrecht; sulcx wil ick mit mijnen cleynen dienst ende macht altijt wederom verdienen. *Ged.* Grave 30 Oct. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXVII.

Genedige lief heer.....

Aengaende die van Rauesteyn halden ich gans naebuerlick, wij gaen, comen, halen ende brengen vanden Boss ende elders dat ons belieft sonder schade, jnsgelijcx zij weder, wes coorn ende eetwaer dat ons die Rauesteynsche ende Geldersche toebrengen, oick hoir gueden hier vluchten, heb ick van aen beginne in laten comen ende geleyde gegeuen, sonder die personen moeten buyten bliuen ende hoir merckte dair halden; ick soude dorren seggen, dat wij soe veel coorns van onse naebueren in hebben als van ons seluen, ende zijn, Got heb loff, zeer wel versien. Jck had hem luyden den Gelressche toe doen seggen, dat sij vrijelick comen souden ter merckt ende brengen all noottruft, ick en zoude hem luyden niet

verrassen, oft al ter vehede verliep, sonder hem dat voir op te doen seggen. Genedige lief heer, had ick dat niet gedaen, soe en waeren sij niet gecomen, ende wij mochtens gebreck hebben geleden, nv zijn wij wel versorgt van als; ende op v g. laitste scriuen en conde ick erenthaluen als doe, sonder hem luyden te doen op seggen, niet doen off voirnemen, soe worden sij gewairschuwet; dairop dat die stadt van Nyemegen nv aen mij scrijft mit ingelachter scriften des stadts van sHartogenbossche, als v g. vter copien hier bij vernemen moegen, ende bidde v g. die selue ten harten nemen ende wel verstaen willen, hoe wel die van sHartogenbossche scriuen, den hoeren soe te willen onderrichten etc.; nochtans wt der van Nyemegen brieff schijntet, dat die van sHertogenbossche aen die van Nyemegen ende meer anderen gescreuen souden hebben, dat die van Nyemegen interpreteren willen, dat alle anderen key. mats. ondersaten bij die van sHartogenbossche vervangen souden werden, ende dairop versouckende mijn antwoort, op niet opten ijsse geleyt te werden, recht off hem luyden van die van sHertogenbossche voir die Graeff oick wes toegeseyt wer, doch en achte ick dat niet soe hooch, mer dat Mase ende Wale dat rijck ende scependom van Nyemegen tot dyer vanden Boss behoeff gewedersaet soude werden, dair men in sulcken tijden bij vijff duysent golden gulden ende duysent malder roggen af plach te crijgen tot deser cuekene; want men althans van pachten, bede ende anders niet en kan crigen, ende hier altijt plegen te dingen, dat bewege ick voir v g. zwairlixste, v g. dat vter der naese, soe nae hier bij ende niemants bet gelegen, te trecken; men seyt oick dat die van Tielre ende Bommelerweerdt oick tegens sommige dorpen inder Meyerie wedersaten zellen, ende en sondach naistcomende dair weder ten Boss op vergaderen, sij zijn eens ten Boss bij den anderen dairom geweest; alst soe toe gaen sal, zoe sellen v g. niet veel te Graeff hebben, mer totter cuekene groot gelt toeleggen moeten. Voort, genedige lieff heer, op v g. laitste scriften ende beneel en connen wij niet ten handen trecken, noch yet profijtelicx

beginnen; die van Rauesteyn hebben bij iij^{c} knechten in, dampt-man van Maess ende Wale is dair, die van Gennip hebben oick knechten, ende dat volck datter daichlix loipt ende treckt nae dat Ouer Vierdel, dat en is niet te weten; ende v g. weten wel, hoe starck dat wij zijn, wij en connen ouer die Mase oick niet comen ende yet doen, wij en zijn verspiet, want opt Veer altijt scarpe wacht gehouden werden, ende en moegen anders nergens ouer, so stondt altijt in perykel, dat onse luyden geslagen mochten werden; ende offt sij al een derp off twee machtich waren wt te slaen, als neen, wij en mostent aen ons naeste naeburen ouer Mase beginnen, die doch thooft bieden ende om dingtale om Godes wil bidden, so souden die knechten dat proufijt hebben ende v g. cleyn gewin, ende tlant van Cuyck mocht heel alsdan verdoruen werden, soe heb ickt tot noch aen staen laten, bijsonder soe alst ons van allen zijden aencompt, indien wij niet eerst aen en gripen ende sal ons oick niet geschyen, tsij van die van Nyemegen, Cleefschen raiden, drost van Gennip, Kessellanders ende anderen, diet ons hebben toe doen seggen, ende v g. hebben mij oick doen seggen, soe lang men v g. niet en dede, dat ick dan oick niet doen en soude, jndien dan v g. soude yet gedaen willen hebben, is ons ten alre minsten noch voir dat eerst van node ij^{c} knechten, ende als die van Rauesteyn ons crencken willen, soe en ist mit iij^{c} peerden ende ij veentgen knechten niet genoech, om victualia vanden Boss ouer te veyligen voir die van Rauesteyn, ende die sij tijts genoech bij hem crigen connen.

Genedige lief heer. Jck bidde v g. willen deser dingen ten harten nemen ende bet dan ick scriuen kan offt derff, ende hoe wel v g. oick scarp int veldt zijn, bidde ick v gen. ghien dinck te cleyn achten ende des waer nemen willen, want den toeloep vanden vianden is zeer groot wt allen hoecken, dan mit Godes hulp en ist ghien noot, alsser goede voirsichticheyt is; v g. bidde ick mij dit niet qualick afnemen en willen, want ick v g., als billick, welfaeren ende voirspoet gheerne

sage, lieuer dan ic scriuen kan. *Ged.* op Aller Heiligen dach (1 Nov.) 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXVIII.

Genedige lief heer. Ick heb verstaen, dat v gen. to Tricht wel te pas waren, dat mij van goede harte lief is, oick mede dat v g. nae thoff rijden wouden, hope ick te beter expedicie te crigen om die betalinge vanden knechten, want die knechten noch niet zoo zeer dair nae en verlangt als weerden ende weerdinnen, die hoir handen wel dray sluyten souden, om ghien cost noch dranck te willen strecken. Harman Kiphout is dair om te veruolgen, ick bidde v g. hem vordelick te willen wesen ende onser niet vergeten, dat wij bet mit volck versien moegen werden, want bij vriesende vorst weyr en zijn wij niet starck genoech, ick sal v g. noch wel mondelick seggen dat ick niet scriuen en derff. Onse vianden zijn starcker dan wij weten, off oick weten off horen willen; ten is niet te gelouen soe veel volcx alsser duer Nyemegen van saint Andries dach off passeert, dair ouer gevaren ende sceep nederwerts getogen is, oick van Aernhem ende wt dat quartier, soe men seyt, den Rijn afgevaren; noch gisteren quam enen nyen hoop volcx to Nyemegen tsceep off, ende en tuefden niet lanck dan sij wat aten ende droncken ende van stonden aen oick neder werts gevaren; jck hebt ten Boss gescreuen wel iij malen, telcken als ick van meer volcx vernam, dan en kan niet weten wair sij henen zijn; sommigen willen seggen op Renen, dandre op den Dortschen Weerde, mer mijn bedunckens sorge ick voir dat Neder Sticht ende Goylant, dat sij dat omslaen ende brantscatten zellen; tis al derwerts van Gennip, Cranenborch ende rontsomme hiermede gelopen, sij hebben anders tot Gennip ende Rauesteyn elcx ouer vj^{c} goeder vreemder knechten in, die lantsaten hebben sij alle wtgemonstert ende lopen laten, die knechten, die gisteren te Nyemegen passeerden,

seyde men dat vanden hartoch van Sassen gecomen zijn, ende soude in grote getale wesen, alsmen seyt; dat ickt screeff, soe soudt men te houe doch seggen, dattet een Graefsche tijdonge were, gelijck men seyde, als Marten van Rossem zijn knechten vergaderden, datmen die tijt oick niet gelouen en woude, mer men macht wel gelouen; tis wair, dat onse naebueren ongelijck bet gemoeyt ende vertroist zijn dan ouer acht off xiiij dagen; men seyt oick van gelt dat die hartoch van Sassen geschickt soude hebben; die Gelressche hebben ene scattinge geconsenteert van hondert ende xl^{m} golden guld., soemen mij seyt, van stonden aen te betalen, off mit die crijchsluyden wt te halen, tlant van Cleeff ende anderen zellen oick doen, ende verlaten zich wt key. mat. landen oick wat te crigen; dan ick hope dat dair remedie soe veel moegelick voir gedaen sal werden. Haddet lest voirt gevroren alst began, Hollant souden sij versocht hebben ende is moegelick dat tselue horen aenslach geweest ende nv aff is mit desen weyr, omdat men van hem luyden niet en hoort. Als vanden wedersate heft Heinricus Creeft van sHartogenbossche, die dair meer besceyts van wiste, v g. gescreuen, soe en ist niet noot dat ick v g. meer dair van scriue, ick sal besien off wij wes goets dair inne sal connen handelen, ende verhope dat v g. corts hier comen zellen, om dair van ende anderen saken verder te spreken. Des andren daichs nae datum van desen heb ick gesproken die wt Nyemegen quam, ende seyt dat die knechten wederom leggen tot Lent ouer Nyemegen wel xv^{c} starck, oick leyter in Maess ende Wael een groot hope bij Heruen to Haren, ende die van Gennip, Cranenborch ende andren knechten, die hier omtrint leggen inde steden, zijn oick samen van die reyse weder gecomen, mer ick en kan niet entlick vernemen wat sij bedreuen hebben. Tot Nyemegen is starck die spraeck ende vertroisten zich hart op die compste vanden hartoch van Sassen mit zijn twee zoenen in eygener personen, mit soe veel volcx dat sij niet en weten waer sij die laten zellen; oft waer is, beuele ick God, dan tis waer dat

die spraeck ende vertroistinge dair hart is. Die Gelresche steden hadden te voren elex knechten bijsonder onder hen luyder beueel, dan tis thans al ouer doir onderwynde des fursten. Dit is tgene dat ick v g. weet te scriuen, wes ick wijders vernemen sal ick verwittigen, v g. *Ged.* Graue, 2 en 3 Dec. 1542.

Genedige lief heer. Oft quame alst van node wesen sal, dat men hier meer knechten leggen soude, soe bidde ick v g. mijns beueels ende dienstes willen gedencken, want dese tijt ick vanden mijn noch vanden ampte noch anders en sal crigen noch genieten, sulex wil ick getruwelick verdienen.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXIX (*).

Edelle, wailgeboeren, vermoegende, gnedige lieff heer. Soe als een wedersait bij uwer gnaiden contsent gemact ende tractiert solde werden tusschen den lande van Cuyck ende den lande van Kessell, dairop een bijkomen off dach aengestelt was op Sent Thomas dach guets tijts van beyden zijden te vergaderen to Meer opt Sant, om malckanderen to berichten ende van de wedersaet te tractieren, hadde allet verhaipt v g. in middelen tijden alhier ten Graiff gekomen solden hebben, soe gans van noeden zijn wijll, uwer gnaeden gueden rait ende meynynge mede in de handelinge van de vurs. wedersait to gebruecken ende alle dingen dairnae to vercallen; ende want men dan uwer gnaiden koempt nyet eygentlick en verneempt, hefft men de vurs. bijkoempst ende dach opgestelt ende verlenght tot op donresdach nae den Kersheyligen dagen naistcomende, jn verhapynge v g. hyr en bynnen bij der hant komen zullen, ende dat duer gebreeck van desen naevolgen articulen.

In den jrsten soe moetmen op den vurs. dach mede brengen die sauegarde off veylichs brieff, dair jnne dese wedersait

(*) Deze brief is door van Amstel van Mynden *niet* eigenhandig geschreven.

to hoeue off uwen gnaiden gecontzentiert, ratificiert ende confirmiert zall wesen, dese veede vut geduerende, voer alle key. mat. verwanten ende dergeliecken wie sich dat behoirt etc.

Want als die sauegairde off veilicheit staen solde op een wederroepen, dair met weren die arme luyde ten beyden zijden bedroegen ende onverwairt, solden dairop uwen gnaeden geene pennyngen off seer weinich moegen contzentieren, helfft v g. niet wail diennen ende wenich profits inbrengen solde, mar inden de wedersait contzentiert wurde die veede vut duerende, solden de arme ondersaeten v g. dair voir doen als sij plegen te doen, wanttet tanderen tijden die veede vutgestaen heifft. Hierop moeten v g. sunderlingen alle bescheit ende die meyninge ontdecken ende laeten weten, sich daernae te regulieren, om te verhueden die terynge ende andere oncosten, op den dach vande bijkoempst verdaen zullen werden, so dair ten beyden sijden voel luyde bijkomen werden etc.

Oick als v gnaiden bij Peter Ploenis rentemeister hebben ontboden, dat de heerlicheit van Meer in dese wedersaet niet mede begrepen en zall werden, will weerlick ende ongennechelicken vallen voer de arme ondersaeten van Meer, de doch vwen gnaiden soe waill alst lant van Cuick to verdedingen staen, ende als sij in deser handelongen met de wedersaet niet mede verdedingt en wurden, den eenen week off den anderen, solden sie tot verderfflicker sorgen ende laste staen, dairop v g. ommer behoeren verdacht to wesen, ende alle bescheit, hoe ment dair met aenstellen ende halden zall, to voeren laeten weten.

Dergelicken, gnedige lieff heer, soe als Hoen, de drost slans van Kessell, dese wedersait seer neerstich anden furst van Cleue vervolcht ende principael oirsaick is geweest dat et lant van Cuyck in deser wilden handell tot noch toe beschudt ende onbeschedicht is bleuen tegen tlant van Kessell, solde sych billix behoeren, dat hij sulx an sijnre heerlicheit van Aefferden genyeten mochte, et weer dan mede in dese wedersait tegen de herlicheit van Meer to begrijpen, off tot genet-

licker dingtailen te moigen komen, des men uwer gnaiden toeuerlaetige meynonge ende contzent moest weten, hoe, in wat maniere, hoe veerre ende breet, voer hoe veel pennyngen, vōer wien dat men hem veylicheit toeseggen solde moegen, eer men hierop to daige bij den anderen queeme, als v g. wael bemercken konnen.

Dairbeneuen soe men verstaet, dat in allen dingtailen ende stilsaeten vut gescheiden werden de guedere ende renthen toebehoeren Jannen ende Marten van Rossum, gebrueders, ende anderen op die reyse met Merten van Rossum in Franckrieck getoegen, ys men dair met beladen, als aengaende de heerlicheit van Bruyckhuysen, in den lande van Kessell gelegen. Wie wael de heerlicheit van Bruyckhuysen mede staet onder den clockenslach ende contribucij slans van Kessell, soe hefft nochtans Jan van Rossum sijne guedere ende renten dairyn leggen, die men nyt wail vutgesonderen en kan, hefft oick alle tijt mede begrepen gewest in de wedersait slans van Kessell; dairop men uwe gnaide rait ende guede meynynge voirhynne clairlick weten moet, eer men vande wedersait sall begynnen te spreecken, hoe waill Peter de rentemeister ons aengebracht hefft, dat de konynckinne dairaff geen exceptie en hefft gemact, nochtans besorgen wij dat in de conformacy der wedersaeten vander ko. wegen gebreeck vallen mucht, wair duer alle onse handelynge, arbeit ende cost verlaren voer nyet ende to vergeeffs gedain weren.

Genedige lieff heer. Ick bydde v g. desen baide opt voirdelichste doin verdigen willen, om ons nae te regulieren.

Als van nye tijdonge en weet ick v gnaiden niet to schrijuen, dan men seet dat Meynart van Ham mitter macht ouer Rijn is, om dat Neder Sticht te brantschatten ind te verdingen, ende meest geschiet is, ende bynnen Rauestein is vol volcks te perde ende te voet, ende al tot stallinge gemact dat men kan, die knechten liggen op den walle in allen hoicken ind wynckelen voll, in hutten ind boijen glieck de vercken, sij vermeynen een aenslaich op uwe gnaiden bagadie to maicken,

die tot Bosch is, mar des moet acht genamen worden. *Ged.* Grave, 20 Dec. 1542.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXX.

Genedige lief heer. Dat geleyde is veylich ouergecomen, mer mit grote moeijenisse, dair mosten te nacht wel xxij wagens buyten int ijse staen bliuen, dat sij niet doer en mochten, die wij huyden ten x vren noch eerst binnen hebben gecregen.

Als voir nytijdongen heb ick enen gehadt onder den Gelresschen hoop, die bij Venloe dair van is gescheyden, dair Meynert van Ham bij wesen souden, ende zijn viij vliegende ventkens starck, dair van drie desen nacht tot Monwijck gelegen hebben; die hoopluyden zijn tot Nyemegen, sij hebben viij^e peerden, ende wt Remund reden noch ij^e peerden dair bij, die reeden op Goch ende moegen dair ende tot Nyemegen wesen mit die andre v ventken knechten, die men wachtende is op die derpen hier ouer die Mase; wat horen anslach is en weet ick niet. Wij hebben dat auonture dattet een afgaende weyr is, ende die Mase op gelopen ende niet ouer en moegen, anders mochten sij onser gemeent hebben te belopen, dar wij niemants in en souden hebben gecrigen ende hebben van dit geleyde niet geweten; wij werden zekerlick genooch gewairscuwet, dat sij niemants als die vande Graeff en menen, soe dray alst hem moegelick is; die ruyteren heb ick gebeden hier to bliuen noch enen dach off twee, om te besien wat sij voir nemen zellen, off hoe hem dit weyr aen sal stellen. Marten van Rossem mit zijn hoop was wel ix^m starck, als hij vtet lant quam van Vranckrijck, ende hier int lant wesende, isser hem wel iiij^m ontlopen van lantsaten, ende die spraick is, dat hij int lant van Limborch is getogen, om datter hem niet meer ontlopen en soude; dair leyt hij ende brant ende brantscat; men seyt oick dat sij iij maenden ten afteren zijn.

Ick sal v gen. mit die ruyteren mergen off ouermergen scriuen tgene ick meer verneme. *Ged.* mit haist 22 Jan. 1543.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXXI.

Genedige lief heer. Op dynsdach lestleden, soe vander andre zijde den dach dair op verstreckt was, hebben wij ons van hier nae Maeszeess gevuecht ende aldair vernomen die selue v g. int scrift genoempt vynden zellen; soe is allerley verzwairnisse voirgecomen, doch gisteren auont hebben wij gesloten, als v g. wt dese bijgelachte scriften te vernemen hebben, dair lange tijt toe gegaen is, ende is bij nae doude ouerdracht; dan soe veel als Raucsteyn ende Ouffel dair in benoempt is, die drost van Rauesteyn heft zich laten duncken, hij en soudts niet halden, men en soude hem weder dair voir doen; der van Nederloons haluen mach men nv vernemen, men mach se niet verlaten, want sij anders gebreckx haluen vergaen mosten; ende voir die genade, die v g. bewesen hebben den Kessellenderen, omme costen ende moijenisse, die v g. om de sauuegarde te weruen gedaen hebben, zellen sij v g. schencken te Pynsteren te betalen iiij^{c} gouden gulden, ende als die vehede gedaen off bestant gemaict worde ende die sauuegarde niet op geseyt en werde, zellen zij v g. noch schencken iij^{c} gouden guld; dat derp Midler was die beste reyse oick geveylicht ende isser nv wt; ende vander maent op te moegen seggen, bezwaerde sij luyden hem hooch ende lieten zich duncken, sulex mocht mergen off ouermergen geschyen, hoir lant had oick groten scade in scapen te steruen, oick een zeer quaet jair gehadt; baden ende begeerden, dat v g. als scamelen naebueren hoir gelegenheit, oick dat die sauuegarde met die vehede wt en duerde, aen sien, dat wyt v g. opt beste soe aenbrengen wilden, ende soe v g. ons doch beuolen hadden hem niet te eyssehen, dan wouden sij v g. wat schencken, mochten sij doen, soe en hebben wij oick gheen eyssche gedaen, dan geseyt, alst al

gesloten was, enigen alleen nemende, hem vermanende, dattet lant van Kessel beter was, ende dair voir certijts een gescenck gedaen hadden, men had oick grote moeyenisse dairom gehadt ende dyergelijcken; soe dattet verdragen werdt als voirs. is, dat wij van v g. wegen aen hebben genomen, dair sij brieuen van leueren zellen a part, dat soe te betalen.

Van ny tijdinge is den Gelresschen moet zeer geresen, die heer Pallant noch z. l. broeder, die heer van Bremont, noch Bueren en zijn gefangen noch doet, sij seggen dat sij ouer drie duysent geruster knecht ende xv^{c} peerden, behaluen die van Sittart, alsdoe int velt gehadt hebben, sij en lijden soe groten schade niet alsmen anderswair dair van seyt, dan seggen van groten scade van doden, gescut ende plonderie, die ons luyden geleden souden hebben, tschijnt dat dese, als Ghoer ende Camphuysen, die dair mede geweest hebben, weder derwerts rijden, ende soe ick hier verstae, compt ons volck wederom van Tricht. Got geue ons geluck. Als wij gisteren auont van Maeszeess scheyde, vroech die drost van Meer een ceelken van enen vrundt, dat hij mij lass, dat se Endouen ende Cranendonck wtbranden wilden; hij schickte derwerts om te wairschuwen, sij laten hem oick duncken datter groot volck wt Denmarcken hem te hulpe compt, dan ick en kan des niet gelouen, bijsonder dattet soe voel wesen soude als xl ventken knechten ende x^{c} peerden, ick geloue dat het Gelressche pochinge is.

Genadige lief heer. In aenvanck der vehede heb ick doen verbieden allen Gelresschen, Cleefschen etc., die guederen inden lande van Cuyck hadden, datmen se niet volgen soude laten; soe wist ick nv gheerne die wijle die wedersathe gesloten is, hoe ick mij dair in nv voort halden, off ick se in bueren ende ontfangen sall off niet. Des is oick op desen dach mede geweest als een Kessellender, Schellart van Oppendorp, als een heer van Gheysteren, ende heft mij geseyt ende geclaicht zijn guederen inden lande van Cuyck werden hem des verbotshaluen oick onthalden ende niet betailt, ende seyt, hij is een

heer van Scheyn, gelegen inden lande van Valkenborch, dat hem die Gelressche aff hebben gebrant, dair hij cost halt; insgelijcx is hij nv te Gheystren, dair hij nv oick huys halt, ende voirt an dese vehe halden wil; soe vermelt oick doude ende dese verdrach: off yemants buyten woende ende weder op zijn goet woenende quame, dat hij dan mede geveylicht sal wesen; ende off dit voirs. al niet en ware, soe heft hij huys ende hoff tot Rueremund, dair hij ende zijn ouders altijt borgers ende ingesetenen zijn geweest, die welcke in dese wedersathe oick geveylicht zijn, als die van Rueremund dair affirmeerden; begeerde dairom dat ick mijn hant van sheeren wegen van zijn guederen trecken ende hem die betalen laten, dair ick op geantwoort heb: die wijle dat verbot gegeuen is, en wil ick sonder v g. weten ende consent dair niet bij mij seluen in doen, doch v g. die gelegenheyt scriuen, ick versage mij oick ganselick v g. en weren ghene edelluyden ongunstich, mer toe gedaen in billicheyt ende redenen te verschoenen. Nae dem dan hij oick zich der vehede gants niet en hebt onderwonden, als sij allet samen affirmeerden, moege v g. mij desseluen goede menynge dair van doen ouerscriuen.

Genedige lief hoer, v g. scriue mij, dat die selue cranck zij geweest, dat en soude ons niet dienen ende waer mij van harten leet soe te bliuen; dan soe v g. hopen dattet beter worden sal, wil ick oick aen God bidden dattet soe geschye. *Ged.* Grave 5 April 1543.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXXII.

Genedige lief heer. Afteruolgende v g. beuele heb ick die confessie vanden genangen meister Jan Smit hier sittende tot Deuenter ende Vtricht gesant, mit begerte, indien die genangen aldair sittende off dair geseten hebbende hem vorder belast mochten hebben, sij mij dat scriuen ende doen verwittigen wilden; dairop dat mij tot antwoirt is worden, als

v g. wt bijgelachte copien te vernemen hebben. Soe ick dan gisteren auont te acht vren vten lande van Cuyck gecomen bin, dair ick gedingt heb, soe ick in drien jaeren niet veel dair geweest heb, soe bin ick huyden goettijts bijden gevangen mit tween scepenen geweest, ende heb hem die scriften van Vtricht comende van Appelman, zeylmaker etc., starcker dan hij bekant had, doch genoech conforme voirgehalden, die hij dat effect dair van genoechsam bekant, tweten, dat hem van hem luyden sulcke ende dyergelijck kercken te berouen etc. voir is gehalden, doch niet doen noch gedaen en heft willen, noch oick behagen in gehadt; tis waer dat hij die nijptangen, beytelen etc. gemaict heft, mer mit hem luyden ghien deel gehadt noch hebben willen; seyt oick dat Jorien Ketel, hij altijt voir een genou opricht man hielde, dan soe zijn wijff een webbe lakens van omtrent xxv ellen lanck hem gedaen had, om van Campen te brengen, seyde Jorien, dat hem tselue laken gestolen were, ende Joriens goet, datter bij was, en was niet gestolen, des mr. Jan ende zijn wijff lange sonder hemden gaen mosten, dair aen dat hem began meest te twiuelen, ende brack hem oick dair off; vraichde ick hem ten laisten, »wat secte hij die beste achtede ende hielt, van Batenborch off Dauid Joriss?" seyde hij »Dauid Joriss, om dat hij niemants quaet en deden ende hoir principael leringe was, dat euangelie ende hoir vleys te steruen;" vraichde ick hem »wat hem dochte van onser secte, dair hij in geboren was?" antwoorde hij »die beste, ende wair hem leet dat hij soe verleyt was, zijn geloof was oprecht ende volcomen." Als ick hem dede seggen ende seyde gelijck onse geloue inhalt, doch examineerde ick hem sterckelick opt artikel der gemeynscap der heyliger kercken, wat hij dair mede meende; stondt hij vast op, als hij seyde, op onse heylige kercke dair Godes dienst gedaen werdt ende in onse cristelicke vergaderinge niet in Dauid Joris secte off dyer vergaderinge, ende seyde voort dat hij te wynter tegens eenen vrouwen broeder, die hij niet en wist te noemen noch wair hij woende, te biecht hadde geweest sauons alst doncker

was, om suspicie wille, zich lang genoech te beraden, dair nae oick te Paesschen tot enen anderen, die hem soe onderricht hebben dat hij ganselick in die secte mishagen hadde, hij en hadde oick in tween jaeren mit die van dier secte ghien gemeentscap noch conuersatie hebben willen, dochte oick bij onser heyligen kercke te bliuen, te steruen, ende Dauid Joris noch ghien ander secten meer aen te hangen; hij en hadde oick noyt hemluyden enelick aengehangen noch verdoopt, dan sulcke woorden als inde confessie mit se gebruyckt, doch mitter daet niet vorder gedaen noch genoten.

Genedige lief heer. Jacob vanden Broick ende Jan van Hollant, scepenen, zellent gestandt doen ende die borchgreeff, dat men niet en konde mercken, als hij zijn geloue vertelde ende vander biechte sprack, dat hij oick in tween jaeren mit hem luyden niet en sal willen conuerseren, was hij soe weemoedich ende scheen dat hijt hem wt goeden harten beclaichde zijn verleydinge ende begeerde genade, nummer mit ghenen dan zijn ende onser ouders secte te willen halden, hij sage dat hij verleyt was. Wat v g. vorder hier in belieuen sal, wil ick desseluen goeden meninge verwachten.

Gisteren auont als ick to Graeff quam, soe was een commissarius vten houe opt huys, alst mij geseyt werdt, die ick aen sprack, genaemt capiteyn Buesken, een cort man mit enen grauwen baert, die scholtes mit sommigen vande stadt sHartogenbossche, ende quamen van Rauesteyn ende hebbent besichticht om af te breken; onse borgermeisters waren oick dair geweest om staketten ende anders te copen, dan soe die drost niet thuys en was, hebben sij nae hem gesant ende is deshaluen niet begonnen, mer zijn huyden morgen wederom derwerts getogen.

Hier is oick een geruft ende vergaderinge van knechten tot Elten geweest, ende wisten niet wat datter voirhanden mocht wesen, dan tis verzwenen (verdwenen) ende en verneme niet meer dair van.

Gisteren zijn oick hier van Westrums ruyteren gecomen x

off xij peerden; men seyt sij tot Santen souden wesen, ende desen auont hier comen zullen; soe ick verstae is Westrum nae v g. gereden, soe dat v g. des haluen beter besceyt dan wij hier weten mogen. *Ged.* 20 Junij 1544.

Hetzelfde opschrift *Dezelfde handt.*

XXXIII.

Genedige lief heer. Ick heb uwe genaden lest mael ouergesant die confessie ende tgene die van Vtrecht ende Deuenter daij op gescreuen hebben, beruerende die gefange mr. Jan Smit, ende soe hij dan vorder niet belast en werdt, dan g. weten ende alhier ene secretarius vten houe van Hollant mit brieue vanden raedt aen mij om denseluen te moegen examineren op anderen complicen, soe hij beuorens tot Delft heft gewoent, alst geschiet is, heft hij oick alsdoe den seluen alle onderricht ende besceyt doen scriuen van vrouwen ende mannen, die tot Delft ende daeromtrent mit die secten besmet waren, den welcken nae datter tot Delft veel gevangen is ende van desen mr. Jan niet weten noch kennen en wouden, soe dat den raedt andermale aen mij screeff van key. mat. wegen, versouckende buyten v g. cost den voorn. mr. Jan gevenckelick inden Hage te willen senden, omme mitten anderen gefangen, die hij genoempt had, te confronteren, alst geschiet is, ende soe mij die borchgreeff bericht, die mit hem dair was, heft zich dese mr. Jan tegens den anderen gefangen wel gehalden, ende dandre tot belijden doen comen, ende hebben die vanden raedt alle die costen betailt ende die borchgreeff mit den zijn wel wtgericht.

Genedige lief heer. Hij claicht dat hij indie stock sittende verderuen sal, ende inden ijzeren te sitten is hij subtyl vanden ambacht, ende derf men niet auenturen; hij singet grote genade ende grote beteringe, als ick v g. gescreuen heb. Ons alle verlanget zeer tijdonge van v g. te hebben, hoe dattet mit v g. gaet; in lange en hebben van gheen tijdonge vernomen, die wij gelouen moegen, want niemants van dair en compt noch en scrijft, mochten v g. ons eens wat mede

doen deylen, dat bid ick v g. *Ged.* dag na St. Magdalena (23 Julij) 1544.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXXIV.

Genedige lief heer. Ick heb v g. brief ontfangen ende soe dieselue in lange van hier niet vernomen en hedden, heb ick nochtans mit den seluen bode v g. gescreuen onse gelech van hier, ende vanden gefangen Smit copien van Deuenter ende Vtrecht ouergesonden ende noch naederhant met Ebbe wedercom gescreuen; dan vermoede die selue bij v g. noch niet comen was, als v g. mij desen brief deden scriuen. Want dan dese gefangen Smit grote genade bidt ende niet meer belast en werdt, soe is mijn bidden dat v g. mij scriuen willen, hoe ick dair mede doen sall; hij claecht dat zijn beenen, alst oick geloeflick is heel verderuen sellen. Hier en is niet sonderlings nyes. Huyden zijn noch omtrint xx peerden, die to nacht ouer Mase gelegen hebben, ouergecomen, die mede v g. volgen souden willen.

Genedige lief heer. Ick dancke v g. hoochlick vandes seluen scriuen ende nytijdonge ende sonderlinge dat ick verneme, dattet v g. wel goet ende gesunt blijft, wanttet soe schielick verandert in sulcken tijd. *Ged.* 3 Aug. 1544.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

XXXV.

Genedige lief heer. Ick heb v g. gisteren gescreuen mit des gefangens wijff, dat ick v g. vorder scriuen soude van alle gelech, soe en weet ick nochtans sonderlings niet nyes te scriuen, dan soe ick v g. mit Ebbe gescreuen heb, die welcke men hier seyt gewont, gefangen ende zijn brieuen genomen souden wesen; Leussen ende Wilken van Dintherens ventkens, neder geworpen, veel doot gebleuen ende wel iiij^{c} wagens off meer mit prouande genomen zijn, twelck hier niet genoechelick en is te horen, soe heb ick niet willen laten v g. ene

bode te schicken, die warachtige tijdonge wederbrengen soude, dair wij zeer veel nae verlangt.

Alle saken staen hier noch in goeden punten als te voren. Den doot van mijn g. h. die prince van Oraingen, hooch looflicker gedachten, werdt hier van allen menschen zeer beclacht, ende is oick een groot verliess. Ick hope dat Got van hemelrijck v g. behueden sal.

Meister Jan Brielis is hier ende die drost vander Meer ende hebben mijn konden gehoort, die ick mergen dien dach sluyten sal. Ick en twiuele niet, v g. die gehoort zellen hebben die sake vanden scholtes verstaen sal werden onrecht ende alle off meestendele boeselingen ende gelogen, dat hij mij aengescreuen heft ende ick hem te recht heb aengesproken. Mijn g. vrouwe is hier ende is wel te pas; heft gisteren auondt bijden heer van Hoernen opt nye werck gegeten, ende sal desen auont bij mij eten, ende is in menynge mergen nae Bueren te gaen.

Voort, genadige lief heer, soe als v g. weten, dat Meus Leydecker hier opt huys gevenckelick is, die welcke ick van geuecht tot geuecht, te weten van xiij dagen tot xiiij dagen, ten rechte brengen ende mit recht soe veruolgen moet als ick gedaen, soe vermoede ick wel starckelick, dat ten naesten donderdach ouer acht dagen bij zijn eynde crigen ende in sheeren handen gewesen sal werden, soe en weet ick niet wat doen; v g. heer vader saliger vermocht hem zeer wel, omdat hij die stadt soe zeer verbetert heft mit tymmeren, mer hij blijft soe hartneckich, dat hij den laisten dingdach soe veel scriften, tenderende ten quaden eynde, ouergegeuen ende gesproken heft voir recht, ende soe veer verlopen zijn saken, dattet quade exemple enen anderen geuen soude; niettemin werdt hij in sheeren handen gewesen, wil ick hem dan bet doen bewaren ende v g. dairvan aduerteren van als, om die goede menynge van v g. te vernemen. *Ged.* 12 Aug. 1544.

Hetzelfde opschrift. *Dezelfde handt.*

LETTRES ET NÉGOCIATIONS

DE

PAUL CHOART,

SEIGNEUR DE BUZANVAL, AMBASSADEUR ORDINAIRE DE HENRI IV EN HOLLANDE.

(Année 1600).

I. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Celuy, qui estoit party dès le 30 du mois precedent avec mes lettres, n'a pu passer en Zelande devant le 3 du present. Bien que j'aye apris peu du depuis et de peu d'importance, si ne lairai-je pas passer cette commodité d'écrire pour vous (dire), que les ambassadeurs du duc de Clèves ont fort poursuivy en ce lieu la restitution de la ville d'Emerick, alleguant qu'on ne leur devoit tenir plus de rigueur en ce lieu que l'on n'avoit fait à Bruxelles, où ils ont obtenu la restitution de celle de Retz (*) et de toutes les autres places que les archiducs retenoient sur le fonds de leur maître. Mais ces messrs. leur ont enfin fait reponse, qu'ils ne pouvoient se dessaisir de ladite ville que prealablement les archiducs n'eussent restitué celle de Berck (†), qui est de l'empire, et donné

(*) *Rees.* — »Il avait fallu enfin abandonner *Rees* et les autres places du duc de Clèves pour faire cesser les plaintes sans cesse renaissantes de l'empereur et de l'empire." — Gachard, *Actes des états-généraux de* 1600, Introduction, p. liii.

(†) Rheinberg.

caution de n'attenter plus rien sur ce qui est dudit empire et de la liberté du cours du Rhein. Après avoir receu ladite reponse, lesd. ambassadeurs se sont adressez à moy, ce qu'ils avoient obmis auparavant sur des excuses qu'ils m'ont faites assez allemandes, et que j'ay toutesfois prises en bonne part, estant bien aise qu'ils ne m'ayent employé en une affaire, de laquelle je prevoyois bien l'issue ne pouvoir estre à leur contentement ny à mon honneur, si je m'en fusse entremis. Et les ay nonobstant conseillé de ne se tenir à ladite reponse, ains y faire replique, leur offrant d'ayder leur juste requeste en ce que je pourrois honnestement n'y venant que sur le tard et après la feste. Ainsy sommes nous departis, satisfaits les uns des autres : il ne pend plus qu'à les traiter et puis leur dire librement, que je ne voy pas qu'il y ait moyen pour cette fois de faire pour eux ce que je desirerois et ce que je ne doute point que Sa Majesté n'affectionne. Mais qu'il faudra avoir patience trois ou quatre mois, dans lequel temps j'espere qu'il se presentera occasion de les pouvoir servir plus à propos en ce sujet, et à eux d'avoir leur ville et estre asseurez de tout le reste. Ce que je dis, monsieur, d'autant qu'il me semble que les princes Allemands tiennent en esperance ces mess^rs^. de faire dans led. temps quelque chose plus à propos que ce qu'ils entreprirent l'an passé, et mettre une fin à cette querelle qu'ils ont avec les Espagnols. Pour à quoy plus aisement parvenir, je ne puis penser autre chose, sinon qu'ils ayent donné parolle à ces mess^rs^. de retenir ladite ville d'Emerick jusques audit temps, comme commode à tout ce qu'on voudroit entreprendre ès quartiers du Rhein, et qui pourra servir pour echange, en faisant asseurer tout ce qui est de l'Empire ès quartiers de deça; qui est tout ce que pretendent ces messieurs. Et penserois n'avoir pas peu proffité par les armes des Allemans, s'ils avoient fait asseurer par icelles tout le susdit quartier et fermé le passage du Rhein aux Espagnols, qui ont sans doute rendu la ville de Retz pour etouffer et eteindre dutout le reste de la colere desdits princes, et ont

envoyé le comte d'Aigmont (*) pour leur jetter de la poudre aux yeux. — On attend icy dans huit ou dix jours la derniere resolution desdits princes sur ce sujet, laquelle ne s'executera point si elle conclud à la guerre, qu'avec les armes de ce pays et conjonction d'icelles avec les leurs, ausquelles (j'entends allemandes) en ce cas le prince d'Enhalt (†) doit commander seul et absolument. Voilà, monsieur, sur quoy on en est pardeça; de quoy je croy que vous aurez ouy parler, d'autant que lesdits princes doivent envoyer vers S. M. pour le rendre participant de leurs conseils, s'ils les prennent tels qu'ils ayent besoin de son autorité. Le tout s'est mené si secretement jusques à maintenant que peu de personnes en ont este participans s'estant cachez de le (?) et docteurs mesmes, en quoy ils auront moins de vergogne s'ils ne font rien, et plus d'asseurance s'ils entreprennent quelque chose. Ces messieurs m'ont dit, que le s^r. Arsens les avoit asseurez de la parolle du roy sur ce que m'avez mandé, desorte qu'ils en font un état certain. Si est-ce que je ne voy pas qu'avec cela meme ils puissent faire de grands exploits par vive force et ouverte cette année, si les Allemands ne les secondent et ne leur en ouvrent la porte, car ils sont fort courts d'argent, et contentent avec beaucoup de difficulté leurs gens de guerre, ausquels ils ont envoyé commandement pour estre prets et avoir leurs compagnies completes à 113 hommes à la my-Mars. La grande depense, qu'ils ont fait en leur armement de mer,

(*) Lingelsheimius ad Jacob. Bongarsium. Heidelberg, 14 Février 1600. »*Egmondanus* ab Alberto legatus, dicitur secuturus electorem meum discedentem Cassellis." — Wicquefort, *l'Ambassadeur et ses fonctions*, P. I, p. 316, assure que l'électeur Palatin et le landgrave de Hesse refusèrent d'ouïr les envoyés de l'archiduc Albert, Charles comte d'Egmont et le président du conseil de Luxembourg (Messire Jean de Hattestein).

(†) Chrétien (Christian) prince d'Anhalt V. le P. Bougeant, *Hist. des guerres et des négociations qui précédèrent le traité de Westphalie*, T. I, p. 23, 28, 57 etc. Dans la guerre de trente ans il fut le partisan fidèle du roi de Bohème, Frédéric V. Schiller, *Gesch. d. dreyssigjähr. krieges*, I B.

les met fort en arriere avec peu d'esperance d'en retirer les pieces; au contraire, ils voyent bien, que si leur amiral exploite quelque chose sur les lieux où il a dessein, ce leur sera une nouvelle depense pour soutenir et fortifier sa conqueste par le rafraichissement de nouveaux vaisseaux et equipages de mer, s'ils ne veullent perdre tout ce qu'ils y auront mis et avancé. Bien leur prend que leurs ennemis sont encores plus bas de poil qu'ils ne sont (*), et que leurs affaires sont en plus mauvais ordre. Wachtandon (†) eloignera d'eux les premiers efforts, cependant lesquels ils ne s'oubliront pas. Et je voy dejà monsieur le prince Maurice en termes de leur donner des affaires en lieu où ils ne s'attendent pas, mais cela depend du hazard.

Monsieur, il y a quelques marchands d'Amsterdam, qui ont obtenu lettres dud. sr. prince au roy pour avoir le transport de trois ou quatre cens milliers de salpestre de France. Ils me sont venu importuner pour les miennes, mais je les leur ay refusées tout à plat, d'autant qu'il me souvient de ce que m'avez ecrit autresfois sur ce sujet (§) et que j'ay decouvert que lesd. marchands employent le nom de cet Etat, comme si leur achat devoit tourner au bien d'iceluy. Cependant ce n'est qu'un fait particulier qui les regarde; desorte qu'ayant la permission dudit transport, ils s'en serviront pour leurs commoditez et avarices particulieres, et l'envoyeront ès lieux où ils en pourront avoir plus de proffit. Je vous prie, monsieur, de prendre garde dorenavant, que tels gens ne vous surprennent sous le nom et les lettres de ces messieurs, ausquelles on peut à bon etiant n'ajouter foy si elles ne viennent accompagnées des miennes, qui suis icy pour prendre garde à ce que S. M. ne soit circonvenue en choses semblables. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 9. de Janvier 1600.

(*) Everh. van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, xvilde B., p. 720, 721. (2e édit. Arnhem, 1633).

(†) Wachtendonk.

(§) V. la lettre des états-généraux au roi en date du 24 Avril 1599, que nous avons publiée en 1846. *Lettres et Négociations de Paul Choart, seigneur de Buzanval, et de François d'Aerssen*, p. 152.

(Resol. Staten-generaal, 10 Jan. 1600. »Is goedgevonden, dat de heeren raden van state met z. exc. zouden communiceren ende adviseren, of men, met de jegenwoordige muitery van een deel van des vyands volk, bekwamelyk niet zoude kunnen iets aanrichten tot afbreuk des vyands" (*).)

II. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'espère que vous aurez receu mes dernieres du 8 et 27 de Décembre, comme j'ay fait les deux vôtres du 21 et 22 du mesme mois, la derniere estant dattée de Villeroy, et escrite de votre main. Après la reception d'icelles j'ay informé m. le prince Maurice et Bernefeld seulement des intentions de S. M. touchant l'assistance qu'on en pouvoit esperer cette année, en laquelle il y avoit tant d'autres dettes etrangeres à satisfaire, qu'il seroit bien malaisé qu'on pût faire davantage pour les leurs que ce qu'on leur avoit resolu. — Toutesfois qu'ayant compté avec notre bourse, Sa Majesté auroit un singulier égard à leurs necessitez, s'il y restoit quelque chose, quand les Suisses (†) et Allemans et l'Angleterre auroient receu quelque contentement. J'epargneray et votre peine à lire et la mienne à escrire les remontrances qu'ils m'ont faites là-dessus: vous les sçávez assez par mes precedentes, et les accidens qui pourront arriver par deça, les feront parcy-après suffisamment connoitre. Toutesfois j'espere qu'ils ne seront point tels que cette somme payée à propos ne serve infiniment à les prevenir, et conserver ces Provinces en leur entier, comme je les voy de plus en plus en resolution de ce fait et de s'opposer vertueusement à tous les efforts qui se pourront faire à l'alencontre. Ils me mettent toujours devant les yeux, que leur

(*) V. der Kemp, *Maurits van Nassau*, II, 239.

(†) »Depuis 1602, dit M. Vulliemin, 400,000 L étaient envoyées annuellement dans les cantons pour satisfaire aux engagements les plus pressants, payer les pensions, prix des alliances et entretenir les hommes influents dans la dévotion du roi." *l'Histoire Suisse étudiée dans les rapports des ambassadeurs de France avec leur cour. Archiv f. Schweizerische Geschichte*, Zurich, 1847, V B., p. 301.

seule esperance humaine se repose sur notre roy, duquel ils reconnoissent les faveurs plus franches et plus eloignées de tout dessein particulier que d'aucun autre prince; qu'aussi sont-ils bien intentionnez de luy en payer les premiers fruits avant les occasions y escheront. Ils sont en peine du costé d'Angleterre. Car depuis le retour du S. Charon (*) (duquel la reyne d'Angleterre a pris peu de satisfaction) ils ont senty quelque froideur de ce costé-là, et qu'on leur couvroit les procedures du traité de paix, qui est entamé avec l'Espagne plus que de coutume. Toutesfois ils sçavent qu' Emont (†) est passé à Calais pour donner jusques à Bruxelles incontinant qu'il aura receu le sauf-conduit que les archiducs luy doivent envoyer audit lieu. Et ont avis qu'il a charge de procurer que les deputez des archiducs viennent à Londres pour y faire leur conference, afin qu'elle ne passe point par les mains et la grace d'un tiers. Ils tiennent que lesdits archiducs n'en feront pas grande dificulté, pour par cette relache obliger cette princesse à leurs pretentions et utilitez. Ces mess^rs. se consolent sur un article qu'on leur escrit, que les Anglois veullent fort presser et n'en demordre point, qui est que dorenavant le roy d'Espagne ne puisse equipper armée navale pour faire voguer dans la Manche d'Angleterre, comme on luy promettra de ne le troubler point au trafic des Indes. Ces gens-cy ne croyent pas que les Espagnols se veullent laisser mettre cette bride, et qu'ainsy le traité ira à néant par cette dificulté et quelques autres, dificiles à digerer de part et d'autre. Ils tiennent que le comte d'Essex est decedé et là-dessus chacun

(*) Noël de Caron, seigneur de Schoonewalle, agent des Provinces-Unies en Angleterre. — V. le premier volume de la correspondance diplomatique de M. de Buzanval, p. 243, 308, 315.

(†) »Sir Thomas Edmunds secretary for the French tongue." W. Camden, *Annals or the Historie of the most renowned and victorious princesse Elizabeth, late queen of England.* London 1635 (3e édition) p. 529. — V. sur les négociations d'*Edmondes*, que l'ambassadeur J. B. de Tassis nommait »ung trèshoneste personnaige, digne d'estre employé en des grans affaires," M. Gachard, *Actes des états-généraux de* 1600. Introduct. p. xxv.

discourt à sa mode. Si ainsy est, il fait mauvais sejour aux dames de cette qualité, lesquelles trompees une fois en amour et affection, ne dissimulent pas longuement leurs haines; mais ce sont discours (*). — Je viens au fait d'Allemagne, d'où on ne perd point encore icy toute esperance, laquelle sera plus ferme cy-après que le comte Jean de Nassaw aura fait son rapport. Les princes qui l'ont envoyé par deça (†), batissent quelque chose de solide sur iceluy pour prevenir quelque nouvel orage de ce costé-là. Les archiducs ont rendu le fort et la ville de Reetz au duc de Clèves, et depuis l'empereur a fait instance vers le duc de Brunswick à ce qu'il eust à faire deloger les gens qu'il avoit dans Emerick et ceux que les Etats y avoient mis avec l'intelligence des siens. Ledit duc a escrit icy pour cet effet, mais il y a une clause en sa lettre, qui porte que les Etats ayent à retirer leurs garnisons partant qu'on donne bonne caution, que les Espagnols ne s'en empareront point après qu'elle en sera sortie, et qu'ils ne retourneront plus sur les terres de l'Empire pour les ravager et occuper comme ils ont fait parcy-devant. Laquelle caution estant donnée, ces mess. ne feront aucune dificulté en la reddition de la place, comme ils disent. Mais je voy cette asseurance si dificile et à donner et à prendre, qu'il n'y a pas apparence que ce procès soit jugé définitivement en première instance; car c'est le point fondamental de la querelle des princes allemans avec les Espagnols. — Je vous ay envoyé avec mes lettres du 8 la reponse que ces messieurs ont fait aux deputez de l'empereur, qui demandoient sauf-conduit pour venir en ce lieu (§) et y traiter de ce qu'ils avoient charge; ils n'ont voulu acquies-

(*) C'était en effet un faux bruit.

(†) G. M. Lingelshemii *Epist. ad Jacobum Bongarsium*, Heidelberg 6 Janvier 1600. »Rediit nudius quartus huc comes Nassovius Johannes e Batavia, et adhuc apud nos est." — *Jac. Bongarsii et Georgii Michaelis Lingelshemii Epistolae.* Argentorati 1660, p. 97.

(§) V. le précédent volume des *Lettres et négociations de M. de Buzanval*, p. 326, 327 suiv. (8 Décembre 1599). Gachard, Introduct. p. xl.

cer à ladite reponse, ains font nouvelle instance pour estre admis, se plaignans qu'on fait des prejugez de leurs intentions et de leurs charges qu'on ne devroit point faire. Il me semble qu'ils y gagneront peu et qu'on leur fait reponse assez claire, par laquelle ils pourront comprendre qu'on ne desire pas que l'empereur se mêle des affaires de deça, comme s'estant rendu partie en plusieurs actions contre icelles, et ayant trop ouvertement favorisé les Espagnols aux derniers et tout recents excès, qu'ils ont fait sur les terres de l'Empire, ou Sa Majesté Imperiale a permis qu'ils ayent ravagé impunement, et qu'ils ayent vescu, qu'ils ayent fomenté leur armée et rafraichy leurs forces pour plus commodement venir assaillir cet Etat; — n'ayant pour tout ressentiment fait autre chose que de jetter un vain ban contr'eux, à l'execution duquel il se seroit opposé par dessous-main. Or, quand bien l'honnesteté contraindroit ces mess^rs. de donner audience auxdits deputez, je croy qu'ils se transporteront avec monsieur le prince Maurice en la place la plus frontière qu'ils tiennent de l'Allemagne, afin de conferer avec eux en lieu eloigné de ce coeur, où ils auront peu de moyen de faire aucun mal. — C'est, monsieur, tout ce que nous avons maintenant par deça, où le monde est tout estonné de la venue et soumission de monsieur de Savoye (*), qui relève infiniment sur tout la grandeur de la France et l'honneur de S. M., qui reluira encore bien plus, si vous en tirez ce pour quoy retenir, on croit qu'il n'y a rien que ledit duc ne fasse. Mais s'il nous rend nos plumes, et que vous mariez le roy en affermissant le repos du royaume, je voy dorenavant notre Etat en termes d'être autant admiré et envyé de tous ses voisins, comme paroy-devant il a fait pitié au monde. Dieu y benisse vos bons et salutaires conseils, lesquels ayant receu jusques à cette heure avec tant d'honneur pour vous et d'heur pour le public, je ne veux douter que la mesme

(*) V. au précédent volume des lettres de M. de Buzanval, la dépêche de François d'Aerssen, 9 Décembre 1599, p. 339.

gloire et felicité ne les accompagne jusques à la fin. — Et sur ce, etc. A la Haye, 12. de Janvier 1600.

(Resol. Staten-Generaal, 26 January 1600. »Ontvangen tyding van de surprise by den welgeb. grave Lodewyk van Nassau gedaan van de stad van Wachtendonk in het overquartier van Gelderland : en is goedgevonden, dat men tot een teeken van blijdschap de groote klok zal doen luiden, en den bode tot bodenbrood geven 36 guldens te betalen by den ontvanger-generaal (*).")

III. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur, Il ne s'est presenté sujet digne de lettre depuis celle que je vous ay écrit du 12. de ce mois par mon laquais, par laquelle mesme je fis reponse aux votres dernières du 20 et 22 de Décembre. Depuis vous aurez entendu par la voye de terre la surprise de Wachtandon (†), faite par le comte Louis de Nassaw, lequel je vis hier à son retour et fus présent au rapport qu'il fit à monsieur le prince Maurice du succéz de toute cette entreprise et de la qualité de la place, qui est bien avant dans la Gueldre, et jettée au milieu du pays qui est entre la Meuse et le Rhein sous l'obeissance des archiducs. Le plan de la ville et château que j'ay veu est de 1200 pas en diamètre de longueur et de 600 en largeur, assez bien bâtie et accompagnée du château, environnée d'un bon terroir, plein de marais inaccessibles hormi d'un costé, par lequel elle fut battue de 28 pièces il y a environ 14 ans par les Espagnols, et prise. — Une petite rivière, qui y passe (§),

(*) Van der Kemp, II, 239, 240.

(†) H. Grotii *Epigrammat.* Lib. II. *Wachtendoncka capta* (*Poemata omnia*, edit. quarta, p. 292). Gachard, *Actes des Etats-Généraux de* 1600, p. 597, 719.

(§) La Niers. V. la description et le plan de Wachtendonk dans l'ouvrage de Slichtenhorst, *Tooneel des lands van Gelder*, I B. p. 62. (*Gelderse Geschiedenissen*, Arnhem, 1654).

y fait plusieurs cnnaux et fossez (qui) en rendent les avenues d'autant plus dificiles, de sorte que si le comte Louis n'eust esté aydé de la glace, qui portoit lors de son execution en plusieurs endroits, il luy eust esté malaisé d'en aprocher, ayant esté mal-servy d'un pont, qu'il avoit fait suivre sur des chariots et qui arriva trop tard, comme aussy fit son infanterie, de façon que la cavallerie fit l'exploit ayant mis pied à terre, traversé les marais et monté le rempart avec quelques echelles. — Il y avoit si peu de deffense au dedans, que ce ne fut pas merveille d'en estre venu si facilement à bout; car la ville estoit gardée seulement des bourgeois et de 80 soldats (*), le château par 24 seulement; desorte qu'on eut moyen d'en aprocher incontinent qu'on fut dans la ville, et d'empêcher qu'il n'y entrast de secours. Et de bonheur pour les entrepreneurs, la compagnie de cavalerie, qui tenoit garnison en la ville, en estoit sortie le jour auparavant pour faire quelque convoy. Le château estant sommé de se rendre, le gouverneur, qui avoit envoyé au secours aux places voisines, se trouva si pressé après avoir esté blessé d'une balle en la teste et son lieutenant au même endroit, et son principal canonnier tué, qu'il fut contraint d'entendre à accord, les soldats jettant tous les armes bas, qui fut causé que tout le rempart du château fut gagné devant que la composition pût être faite, et luy et sa femme pris et menez à Nimègue. Il n'y avoit que deux jours qu'il estoit retourné de Bruxelles pour presser qu'on renforçast sa garnison. On a laissé 500 hommes de pied et trois compagnies de cavallerie dans cette place, qu'on a trouvée pourvue de grains pour plus de deux ans, de six petites pièces de campagne et d'autres munitions de guerre assez suffisamment pour soutenir un premier effort. Mais on a deja donné ordre à un convoy, qui y doit jetter force poudre et le reste de ce qui y

(*) V. l'exactitude du récit de Buzanval confirmée par l'historien van Reyd, L. xvii, p. 723. Celui ci rapporte que le gouverneur de Wachtendonk s'appelait Geleyn. (Grotius, *Hist.* L. ix, p. 546. »Gelenus — dominus rectorque oppidi.")

fait besoin, de sorte que si les archiducs n'usent de quelque grande diligence pour recouvrer cette perte et que les gelées ne les y favorisent, il y a danger que cette épine ne leur demeure longtemps au pied. Car on est resolu de fortifier l'endroit, qui n'est point deffendu par les marais, si on en donne le loisir; quoyque s'en soit, cependant que les Espagnols rongent cet os, ces gens espèrent avoir du repy et prendre l'occasion de s'asseurer d'ailleurs. — Ils ont receu nouvelle de leur flotte du 12. d'Octobre, qui n'avoit jusqu'alors rencontre ny bonne ny mauvaise, sinon que le vent et les courants les avoient jettés contre leur gré à la coste de Guinée en Affrique vis à vis de l'isle St. Omer (*), laquelle ils se resolvoient de saccager, et de là reprendre leur route ou des Indes Occidentales ou du Brezil. On juge bien que cette flotte a perdu beaucoup de temps sans grand fruit ny effet, qui est cause qu'on commence à en esperer peu, encore que le bon ordre et état, auquel elle étoit encore pour lors, ne les en fist pas du tout desesperer. Le comte Louis essaye d'attraper à son retour le regiment espagnol de don Louys d'Agillart (†) qui estoit en la campagne, cherchant le logis et retraite dedans quelques-unes des villes de ces quartiers; mais ayant esté refusé et à Stralen et à Gueldres, qui sont deux petites villes près de Wachtandon, il s'estoit venu jetter aux portes de Venlo, ayant entendu l'accident de Wachtandon. Ceux de Venlo luy fermèrent les portes au nez, et comme il voulut avec ses gens s'efforcer d'y entrer, il en fut vivement repoussé avec perte de plusieurs des siens et une arquebusade au travers du corps, qu'il en remporta. Et sur ce, etc. A la Haye ce 14 (sic) Janvier 1600.

(*) St. Thomé. V. les *Lettres et Négociat. de M. de Buzanval*, p. 107.

(†) Van Reyd, Livre xvii, p. 723, l'appelle Louys de Villar. Ailleurs il est nommé don Luis Albano del Villar, fait prisonnier à la bataille de Nieuport. *Verzamelde berigten omtrent de krijgsbevelhebbers bij Nieuwpoort*, p. 101.

IV. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur, Mes dernières estoient du 9 et 12, par lesquelles vous aurez veu bien particulièrement tout ce qui s'est passé par deça. Il n'y a que deux jours que je vous ay écrit derechef par un des serviteurs de que m. de Breauté, qui l'avoit assisté et au commencement et à la fin de toute cette tragédie (*) temoing oculaire de la perfidie exercée contre son maître, de laquelle on charge de plus en plus le sr. de Grobendon (†), bien qu'il proteste avec grands serments du contraire, et qu'il ait rendu le corps, lequel on fait passer en Normandie. J'ay du depuis, c'est à dire le 14 de ce mois, reçeu celle qu'il vous a plu m'escrire du 27 du passé, selon laquelle je me suis resolu de parler serieusement à quelques-uns de ces messieurs en particulier touchant le fait de ce placard et le vent que vous avez eu par delà du renouvellement d'iceluy. Ils m'ont asseuré qu'ils n'avoient jusques à ores rien innové là-dessus, et qu'ils s'asseurent que je n'ay eu plainte d'aucun navire françois contre lequel on ait pratiqué la rigueur dudit placard. J'ay pris cette reponse en payement, puisque je n'y sentois aucun interest, ains plutost de l'avantage au particulier de la France; bien que je sache que le fait dudit placard ait esté fort debattu en leur conseil depuis quelques semaines à cause des Ostrelins, sur lesquels les navires de guerre de ce pays ont pris et amené depuis un mois sept ou huit vaisseaux, la plupart chargez de matz, voilles, cordages et munitions de guerre pour porter en Espagne. Les villes de Dansick, Lubec, Hambourg ont envoyé là-dessus faire leurs plaintes, et y employent mesme l'autorité du roy de Dannemark, comme protecteur de celle de Hambourg (§).

(*) V. sur M. de Bréauté le précédent volume des lettres de M. de Buzanval; p. 91, 236. Il s'agit du combat de Vucht, livré par ce gentilhomme français et dix-neuf des siens (5 Février 1600) à vingt autres cavaliers ennemis.

(†) Grobbendoncq, Grobbendonk, gouverneur de Bois-le-duc. Van Heurn, *Hist. der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*, II, 238 suiv.

(§) *Register van Holland en West-Vriesland*, 7 Mars 1600. *Or-*

Ausquelles on a fait reponse que lesdites prises estoient justes et bonnes, puisqu'elles portoient et subministroient à leurs ennemis les moyens et instrumens de venir envahir par mer les Provinces-Unies; fondées sur le droit des gens, qui permet d'incommoder ses ennemis par toutes voyes; que l'une des plus certaines estoit de luy oster ou empecher toutes les commoditez qui luy venoient de dehors. Il ne faut pas douter que là-dessus ils n'ayent voulu maintenir et faire valoir l'autorité et la justice de leur placard; en quoy il me semble qu'ils ont regardé à deux choses, l'une à oster l'envye aux Anglois de leur paix, puisqu'ils en verroient le fruit principal traversé, qui est le commerce d'Espagne par l'execution de cedit placard; l'autre pour accoutumer lesdits Anglois d'heure et en temps à en subir les inconveniens et rigueurs après que la conclusion de leur paix leur aura ouvert le trafic. — Mais j'ay opinion qu'ils s'abusent en l'un et en l'autre poinct. Car l'Angleterre qui se vindicque l'empire de la mer-océan (*), et qui fait mine de le vouloir conserver à quelque prix que ce soit, ne se lairra detourner de son dessein pour tels respects; ains possible s'y bandra davantage. Ainsy je voy ces messieurs en grandes perplexitez pour ladite paix, qui donnera nouvelles vigueurs aux forces marines du roy d'Espagne, et qui luy ouvrira la porte au recouvrement des choses necessaires pour le relief de sa navigation des Indes; pour le recouvrement desquelles il faut qu'il ait neccessairement recours aux païs septentrionaux, qui luy vendent ordinairement un grand mat ou arbre 50 l. qui ne leur

donnantie en Instructie tot verseekeringe van de schepen deser landen na Oosten en Noorwegen varende, en weder hier te lande komende. C. F. Allen, *Gesch. d. Königr. Dänemark. Mit steter Rücksicht auf die innere Entwickelung in Staat u. Volk. (Gekrönte Preisschrift.* Kiel, 1842, p. 322. Chrétien IV fut le dernier roi de Danemark auquel la ville de Hambourg rendit hommage en 1603. — De Reedtz, *Répert hist. et chronol. des traités conclus par la couronne de Dannemarc*, Götting. 1826, p. 81, 83, 216.

(*) V. sur le précédent de 1588, le passage du Mare Clausum de Selden (L. II c. 20) cité dans l'éssai académique de M. Boer, *de Dominio Gentium aquatico* (Utrecht, 1846) p. 61.

en coûte pas deux. — Vous me direz qu'ils peuvent moderer leur placard, en adjugeant de bonne prise tout ce qui sert à la navigation et les munitions de guerre, et laissant passer le reste; mais quels moyens auront-ils d'entretenir 60 ou 80 vaisseaux de guerre pour si peu de prise et de proffit? Ce seroit pescher en une mer sterile avec des ameçons et filets d'or. Ainsy je voys des dificultez partout en l'observation et maintenue dudit placard; des impossibilitez, si les princes et Etats intéressez se veulent opposer en l'abolition d'icelle; des déchetz et ruynes apparentes en leurs forces maritimes, par lesquelles ils se sont fait valoir et maintenus jusques à présent en un grand accès à celles du roy d'Espagne, par lesquelles il augmentera et recouvrira les tresors des Indes et avancera ses desseins plus que jamais. — J'ay bien decouvert que ces messieurs avoient un peu abusé de leur nom pour essayer de faire digerer aux Osterlins et autres la rigueur de leur placard, alleguant que S. M. ne s'y opposoit point pour ses sujets comme en ayant reconnu la justice, et que si le premier roy de la Chrestienté l'approuvoit, les autres n'avoient de quoy y resister. De quoy m'estant plaint à cause de l'envie laquelle ils nous chargeoient par telles allegations, Bernefeld me dit librement: » Si nous ne nous pouvons servir en temps et en lieu de l'autorité de Sa Majesté, il faut ployer les cartes et quitter, et consentir tous à la grandeur et au joug d'Espagne, car chacun y court à bride avallée (*): voilà l'Angleterre qui fait sa paix et qui par icelle nous livreroit volontiers ès mains des Espagnols, bien qu'elle adoucisse ce nom par celuy des archiducs qui n' en sont que les ombres. — Voilà le roy de Dannemark, qui s'est derechef laissé persuader par les ministres du roy d'Espagne à nous envoyer une nouvelle ambassade pour nous inciter à ladite paix. — Voilà la maison d'Autriche qui fait le mesme en Allemagne; où est notre recours, si la France, qui a tant d'interest à notre conservation, ne nous couvre?" C'est donc, monsieur, ce qui est arrivé pour le regard dudit

(*) Abaissée, abattue.

placard, nonobstant lequel je vous puis asseurer que j'ay fait rendre à des Bretons des toilles qu'ils avoient chargées dans un navire de Dansick, qui alloit chargé de matz en Espagne et qui à esté pris et amené en ce lieu. — Il me semble que nous n'avons pas beaucoup de quoy nous mettre en peine touchant ledit placard, puisque jusques à maintenant ils ne nous y ont point compris par effet; et quand ils commenceront, nous avons en un jour plus de moyen de nous en revancher, qu'ils n'ont en un mois de nous interesser. Car, comme je leur ay dit, Sa Majesté fera en tel cas arrester et confisquer tous les vaisseaux, qu'ils auront aux havres de France; n'estant nullement ny conseillée ny résolue de priver ses sujets de cette liberté, ny se retrancher les moyens qu'elle en reçoit. Et vous pouvez croire, que quand ils en viendront là de nous offenser, qu'ils seront abandonnez des medecins. D'autre costé la decision de cette querelle touchera bien de plus près aux Anglois, Danois et villes Anséatiques d'Allemagne, qu'à nous. Je viendray donc au fait de Calais, qui travaille plus mon esprit que le precedent, car je ne scay comment nous nous pouvons demeler de cette affaire avec ces gens-cy, sans faire rire les Espagnols, si nous ne cedons quelque chose de notre droit à leurs necessitez. La province de Zellande, qui est proche de ladite ville, se sent tellement attenuée depuis que Calais a ouvert son port au trafic, qu'elle ne peut plus fournir ses contributions ordinaires pour la guerre, et moins l'entretenement des vaisseaux qu'ils ont ordinairement devant Dunkerke, la depense desquels est augmentée par ceux que les galleres retiennent devant l'Ecluse. — Une partie de Midelbourg s'est vuidée ça et là, et y apporte et ses comptoirs et son trafic. Leurs ennemis tirent aujourd'huy la meilleure partie de leur vie et commoditez par ladite ville de Calais, lesquelles ceux de Zellande leur departoient par cydevant, en leur faisant bien payer cette commodité. Par là ils maintenoient leur province et leurs forces maritimes; maintenant tout cela leur faut. » A quoy bon, disent-ils, la garde de la coste de Flandres, si nos ennemis ont

toute leur fourniture par Calais avec aussy peu d'incommodité qu'ils avoient jadis par Dunkerke? Nous scavons que nous n'avons le moyen et aussy peu la volonté, de faire la loy ny par mer ny par terre, à un roy de France: nous n'avons autre esperance que celle qui nous reste de quelque delivrance, par son moyen; et quand on y voudra regarder de près, c'est une partie de sa querelle que nous démenons. Envain avons-nous travaillé et deppendu à ce qu'il mainteint Calais (*) lors qu'elle fut attacquée par les Espagnols, et desiré qu'il la recouvrit, si par là notre ruyne devoit entrer comme elle fait. Cette place ne nous seroit si prejudiciable entre les mains des Espagnols; car sans aucun respect il nous seroit loisible et facile de leur boucher ce trou, et faire aborder en Zellande tous les navires qui y entrent maintenant." — Voilà, monsieur, de quoy je suis battu du costé de Zellande. Quand je les ay blamez de ce qu'ils procedoient en cette matière par voye de fait, ledit Bernfeld et l'amiral de Nassaw me disent d'autre part, que S. M. leur a promis et réiteré par plusieurs fois, qu'il conniveroit à l'empeschement qu'ils feroient audit commerce. — Disent que vous leur avez confirmé le meme sur les remontrances qu'ils vous en ont faites; adjoutent que le sr. Arsens leur a écrit par plusieurs fois, que le roy passera cela doucement, et que S. M. les gratifieroit en ce qu'il pourroit en ce sujet, puisqu'il leur importoit tant; que sur cela ils y ont procédé plus hardiment, forcez par la necessité. Il seroit bon que le roy fist entendre de sa bouche au sr. Arsens ses intentions en telles choses, afin qu'il n'en escrivit point ambiguement par deça.

(*) V. la lettre qu'écrivit Henri IV à Barnevelt après la perte de Calais, pour implorer l'assistance de la Hollande, (27 Avril 1596). *Waarachtige Historie van 't leven van J. van Oldenbarnevelt* (Rotterdam, 1670) p. 615: »Mr. de Bernevelle: Estant survenue la perte de Cales contre mon esperance et me voyant menacé d'une suite d'autres inconveniens, s'il ny est promptemant pourveu," etc. — V. aussi le précédent volume des *Lettres et négociat. de M. de Buzanval*, p. 319, 320, 431. — La lettre si remarquable du roi à Barnevelt en date du 15 Août 1598 (ibid.) n'est pas insérée au *Recueil des Lettres missives de Henri IV publié par M. Berger de Xivrey*. V. cependant T. V. 731 (Paris 1850).

Ramennent l'exemple du feu roy, qui leur a permis tirer des commoditez dudit Calais à raison du commerce. Il est certain que feu M. de Gourdan (*) s'est entendu avec eux sur ce sujet, ayant trois ou quatre grands vaisseaux soubs son nom qui trafiquoient librement partout, et ausquels ceux de deça faisoient escorte et passage, recevant de luy en recompense l'interdiction à tous autres du commerce à Calais. Or je croy, monsieur, que ces messieurs s'accommoderont à tout ce que S. M. voudra, et mesmes aux interests particuliers de m. de Vicq (†) s'il y en avoit, ce que je ne croy, partant qu'ils puissent tirer quelque part dudit commerce, soit que S. M. permette qu'ils lèvent quelque impost sur les vaisseaux et marchandises qui y entreront, soit autrement. En quoy ils disent estre fondez en raison, puisque c'est par le moyen et la garde de leurs navires que le commerce a vogué et a abordé à Calais; remontrant que ladite ville viendra à sec et sera sans aucun ou très petit trafic, s'ils veulent oster leur dite garde et navires de guerre des costes de Flandres. Car lors les ports de Gravelines, Nieuport et l'Écluse (§) estant ouverts, il est certain que les marchandises lairront le cours de Calais pour prendre celuy des dits havres, qui est plus proche, plus commode et de moindre coust pour tous les Pays-bas; qui sera l'extrême

(*) Les Mémoires de Sully L. v, p. 129 (T. ii édit. de Londres) parlent d'un vicomte de Gourdon, »aussi connu par sa valeur et sa fidélité, que par sa grande laideur." V. encore T. I, p. 124.

(†) Gouverneur de Calais, dont il est fréquemment question dans la correspondance de m. de Buzanval. V. notre publication précédente, 168, 205, 295.

(§) Gachard, Introduction p. lxxii: »Dunkerque, Gravelines, Nieuport, le Sas de Gand, l'Écluse, étaient restés soumis à la domination espagnole; mais ces ports offraient peu de ressources pour des entreprises commerciales: la supériorité maritime des Hollandais et des Anglais rendait d'ailleurs très-hasardeuses les expéditions, qu'on aurait tentées sous pavillon belge ou espagnol. — Le commerce se trouvait donc réduit — à celui qui se faisait au moyen de licences et de passeports accordés par les deux parties belligérantes." — V. sur ce système de tolérance le premier volume des *Lettres de M. de Buzanval*, p. 54.

qu'ils m'ont dit qu'ils prendront si S. M. ne veut prêter l'oreille à leurs raisons et necessitez, et de laquelle ils espèrent tirer plus de profit pour leurs sujets, bien que leurs ennemis en reçoivent aussy grande commodité, qu'en laissant à Calais le cours libre du trafic sans y participer. — Je ne serois nullement d'avis que nous les laissassions venir à ce party; j'entends à un accord avec les archiducs pour l'ouverture desdits ports de Flandres, si ce n'est que nous les voulions rendre peu à peu aux Espagnols et rafermir tellement le party d'iceux et dans la Flandre et dans les autres provinces, que bientost ils nous braveroient, au lieu que maintenant ils nous honorent et defèrent. Souvenons-nous, monsieur, que ces archiducs n'ont point de lignée (*); que la réunion de ces Provinces est à un doigt près de se refaire avec l'Espagne, et que si nous n'y prenons de près garde, nous ferons plus pour ladite reunion par la roide maintenue de notre droit, que n'ont pu faire les Espagnols par toutes leurs armes; le nom et autorité desquels nous decouvrons par lettres interceptées estre plus desiré et honoré ès provinces de delà à cause du pauvre gouvernement des archiducs, que je n'eusse osé penser. — Vous y aviserez donc, s'il vous plaist, et considererez quels peuvent estre les accidens de cet Etat en cette conjoncture de la paix d'Angleterre et du retour non trop heureux de leur flotte. La reyne d'Angleterre leur a fait dire derechef qu'ils se tinssent asseurez de sa paix avec l'Espagne; et sur ce qu'ils avoient desiré entendre d'elle quel traitement ils en pourroient esperer en ce cas, elle a repondu qu'elle se gouverneroit en leur endroit tout comme fait le roy de France. Si vous diray-je sur ce sujet de paix, qu'elle se sent assez offensée de ce que les archiducs ont

(*) V. la curieuse révélation du secret de la confession, que le Général des Cordeliers, Calatagirone, avait faite à Henri IV au sujet de l'archiduc Albert, qui aurait été reconnu impuissant, *Lettres et négociat. de M. de Buzanval et de F. d'Aerssen*, p. 176, 190, 298; M. Borgnet, *Philippe II et la Belgique, Résumé politique de l'hist. de la révolution belge du xvi. siècle* (1555 à 1598) Bruxelles, 1850; *Revue nationale de Belgique*, 15. Livraison (1846) etc.

promené comme en triomphe son deputé Edmond par la plupart des villes de delà pour faire voir à leurs peuples la recherche qu'on faisoit de leur amitié; mais ce sont accidents, qui se peuvent amender et reparer par le contentement qu'on luy donnera au principal (*). — Vous aurez sceu d'ailleurs l'empirement de la guerre d'Irlande et la surprise des lettres du comte de Tiron au roy d'Espagne et archiducs, aux premieres desquelles il se souscrit serviteur et sujet dudit roy d'Espagne, qui fait toujours croire qu'il faudra que le cyment soit bien delié qui joindra ces deux partyes ensemble. — Monsieur, je vous ay declaré et discouru tout ce que dessus d'autant plus librement, que j'ay remarqué en votre lettre, que S. M. avoit le goust plus preparé aux viandes de deça qu'à celles d'Italie. A la verité, il y a bien plus d'apparence et toutes choses y peuvent bien plus irriter au bon appetit: il faut donc les y preparer de plus en plus. Toutesfois avec la reserve deiie à l'honneur de S. M., j'estois bien entré en soupçon par quelques lettres que j'avois veues avant le partement du duc de Savoye de son païs, qu'il n'étoit point entré en France sans l'adveu et possible la bourse du roy d'Espagne. Il attend un jour trop de grandeur de ce costé-là pour s'emanciper de l'autorité d'Espagne. Notre roy a bien esté plus eloigné de degrez de celle, à laquelle Dieu enfin l'a appellé. Nous voyons comme semblables attentes ont retenu en devoir la maison d'Autriche envers celle d'Espagne; vous scavez tout cela mieux que moy, et me semble que vous y pourvoyez bien par l'echange que vous luy avez proposé.

Vous verrez les premières lettres et avis, qui sont venus du

1) Élisabeth demandait [2]) la restitution des 100,000 livres sterling qu'elle avait prêtées, en 1577, aux états-généraux des Pays-Bas; [3]) un délai de six mois, au cas que la paix se conclût, pour donner aux Hollandais le temps de s'y faire comprendre; [4]) des arrangements qui garantissent l'Angleterre, si la paix ne se faisait avec les Provinces-Unies, contre les flottes qu'on enverrait d'Espagne, afin de réduire ces provinces. Gachard, *Actes des États-Généraux de* 1600, Introduct. p. xxix, et ci-dessus la lettre de M. de Buzanval, 12 Janvier 1600.

retour de cette flotte, pour laquelle on eust icy sonné les cloches sans la mort du general, qui est fort regretté (*). Ils ont amené le gouverneur de Saint Omer prisonnier (†) et 37 canons qu'ils ont pris dans l'isle. Tous les vaisseaux sont retournez sans autre dommage que celuy des hommes. Avant que tourner ils en ont choisi sept des plus sains et entiers, qu'ils ont envoyé vers la coste du Brezil sur quelque avis qu'ils y ont eu, qu'il y avoit quelque chose à faire et pratiquer èsdits quartiers. Je ne fais pas de doute que ces messieurs n'arment derechef et en diligence, mais, à mon avis, avec moindres frais et plus asseuré dessein. Bref, leur intention est de fouiller par tant d'endroits les Indes, que le roy d'Espagne ait des dificultez à en tirer ses tresors. Mais ils estoient bien loing de leur compte si cette flotte fust revenue à vuide : il n'y avoit moyen de relever et maintenir leurs amirautez sans ce rapport, lequel maintiendra leur credit. Il y a peu de temps que huit grands vaisseaux d'Amsterdam sont partis pour aller charger du poivre aux Indes-Orientales, et il n'y a mois qu'il ne parte quelque compagnie pour fureter quelque coste desdites Indes et y dresser quelque trafic. Et ce qui me fait croire que les particuliers y profitent, c'est qu'ils n'en sont sitost de retour, qu'ils n'equippent derechef pour y revoler. Enfin je croy que le roy d'Espagne se repentira de leur avoir fermé le trafic de ses royaumes (§), car la necessité les contraint d'en aller chercher, qui retournent enfin bien plus à son desavantage.

(*) Pierre van der Does.

(†) *Register v. Holland en West-Vriesland*, 29 Février 1600, p. 67. »De staaten, verstaan hebbende van de aankomste eeniger schepen van Holland en West-Vriesland, binnen Zeeland van den Exploicte op st. Ome wedergekeerd met haare prinsen (prises, captures) — hebben geordonneert te doen rescribeeren aan den heere van Warmont, van weegen de heeren staaten generaal — soowel aangaande de prinsen, als *de nieuwe equipagie* tot afbreuk van den vyand, op de kusten van Spaigne als andersints." — V. encore les Résolut. des États à la date du 10 Mars 1600, p. 79, 80. (*Rapport van den commis François van Wieringen aangaande de exploicten op den ellande van Canarien, Gomera en St. Omée*).

(§) Gachard, Introduction, p. lxxv.

C'est pourquoy on dit que le feu roy, prevoyant ce mal, n'avait jamais voulu entendre à leur deffendre ledit commerce de son païs, où il les aimait mieux amuser que de leur engendrer des pensées plus lointaines.

Plusieurs estiment qu'enfin ledit commerce se remettra, si on voit que le defaut d'iceluy ne fasse point faillir ces gens; on dit déjà qu'on est à Bruxelles sur les deliberations de raccommoder le fait des licences à cause des incommoditez, que les provinces de delà recouvrent (encourent) par la privation d'icelles (*). Les gelées ont tellement continué depuis un mois que toutes les rivières, canaux, bras de mer de ces quartiers sont planchés et peuvent porter le plus pesant canon qu'on y voudroit faire rouler. — Cela fit partir hier (†) m. le prince Maurice d'icy, ayant eu quelque avis que la Borlotte faisoit amas d'hommes pour entreprendre quelque chose (§). Cela rompera à mon avis, au moins differera un coup d'importance que ledit sr. prince avoit en main. — Nous attendons avec grande devotion la venue du sr. du Temps (**), sur l'incertitude de laquelle je n'ay point encore envoyé de navires de guerre à Dieppe. — Et sur ce, etc. A la Haye ce 20. de Février 1600.

V. *M. de Buzanval à M. de Vicq* (††), *gouverneur de Calais.*

Monsieur, je receus hier vos lettres du 9 et 14. de ce mois. Je croy que vous aurez eu les miennes du 20. du même et

(*) L'Ordonnance du 9 Février 1599, rendue sous le nom de l'Infante, avait prohibé tout commerce aux habitants des Provinces-Unies avec l'Espagne, et provoqué des représailles.

(†) Le départ du prince parait avoir eu lieu le 18 Février. V. la lettre en date du 19 Février, qu'il écrivit de Gorcum aux états-généraux. Van der Kemp, II. 240.

(§) *Register van Holland en West-Vriesland* (1 Janvier 1600. *Ordonnantie op de wagten in den Alblasserwaart en den lande van Arkel* (62 articles). V. aussi les Résolutions des états à la date du 17 Février 1600.

(**) Du Temps, trésorier des gardes du roi. *Lettres et négociat. de M. de Buzanval*, p. 55, 323.

(††) Le manuscrit porte *Vich*.

que vous aurez veu par icelles, que la mesme peine m'afligeoit de laquelle vous vous sentiez incommodé, laquelle j'ay fait paroitre de nouveaux ressentimens en ce lieu après la reception de vosdites dernieres. Ayant sondé le fond de cette affaire, j'ay trouvé que ces messieurs ont esté induits aux derniers excès, desquels justement vous vous plaignez, par les avis qu'ils ont receu des agens qu'ils ont en France, lesquels leur ont donné esperance de la connivence de S. M. et mesme de l'accommodement que prêteriez en votre particulier à leur necessitez, quand ils essayroient de tirer commodité du commerce de Calais. Et, pour ce que nous nous trompons aisément en ce que désirons, ils se sont imaginez que S. M. retenoit dans soy et ne leur expliquoit ouvertement la volonté qu'il avoit de leur gratifier en ce fait, peur de donner aux Espagnols de quoy parler et luy reprocher. Par cette fausse persuasion ils ont cru qu'on fermeroit volontairement les yeux à ce qu'ils entreprendroient sur ce sujet, pour lequel ils ont derechef envoyé et depesché en cour, afin d'excuser ce qui s'est passé et supplier S. M. de vouloir avoir quelque regard à la necessité de leurs affaires. Ont donné aussy charge au sr. de Sailly (*) de vous en parler et faire en cela les offices requis. Il n'y a que tenir sur cette dispute : si S. M. veut, il faut qu'ils ployent les voiles ; car, quelle apparence de vivre mal avec un prince, qui peut tant en l'une et l'autre part pour mal ou pour leur bien ? Voilà la reyne d'Angleterre qui jette le jeu ; par là les deux bras du roy d'Espagne déliez qu'il tenoit toujours ployez, soit pour les employer en un besoin contre l'Angleterre, soit pour se deffendre, si elle le venoit rechercher dans son pays. Tout se tournera maintenant contre Hollande et Zellande, et déjà on fait état de 20 ou 30 gallères qui se préparent pour venir renforcer celles, qui sont à l'Ecluse. A quel propos donc de se charger, comme de surcroist, de la mauvaise voisinance de France, si ce n'est qu'un

(*) Agent ou correspondant des états à Calais. V. le premier volume des Lettres de M. de Buzanval, p. 3, 213.

désespoir les amène a coucher de leur reste, et puis quitter le jeu à leurs ennemis? A quoy il me semble que nous devons prendre quelque égard, et au moins nous munir et renforcer de bonnes amitiéz et intelligences avec nos amis fraichement acquis (*), et à tous évènements nous fortifier contre les nouveaux appetits, qui leur pourroient survenir de nous faire mal, avant que leur donner si belle prise sur nous en leur ostant cette dernière epine de leur pied. Ce que je dis afin de vous faire penser s'il ne seroit point plus conseillable de donner par provision quelque part de ce commerce à ces gens, que de les laisser precipiter à leur ruine; ce qui me semble que nous pourrions faire sans grand dommage ny interest pour nous, en leur concedant la levée de quelque droit sur toutes les marchandises qui passeront vers leurs ennemis, et non sur autres. Quand nous serions tombé d'accord là-dessus, vous verrez votre Calais en un instant aussy florissante qu'elle a esté miserable par cydevant. Car sans dificulté par cet accord une grande partie de la navigation et d'Ost et d'Ouest s'y rendroit, les marchands y establiroient leurs comptoirs, je dis ceux de ce païs mesme par la seureté qu'ils y reconnoîtroient, et vous feriez passer par où bon vous sembleroit, les provinces des archiducs, d'autant qu'ils n'auroient moyen de tirer leurs commoditez et necessitez que par celuy de votre clef. Les Anglois y porteroient leurs draps et autres denrées; bref, en peu de temps, Calais seroit autant qu'ont esté jadis deux des meilleures places de ce pays. Je voy une dificulté en ce projet, c'est le reproche qui nous seroit fait de ce que nous permettrions un tel droit dans notre ville à des étrangers, et ce au prejudice, diroient les uns, de notre honneur, et les autres, de leur profit et de la paix qu'ils ont avec nous. Mais pour le premier, nous le pourrions maintenir par l'obligation que nous avons à ces pays, laquelle nous aymerions mieux reconnoître par ce petit bienfait, que d'entrer en mauvais menage avec eux; que l'incommodité d'un voisin fait pâtir

(*) Les Espagnols.

beaucoup de choses au voisin. Quant aux reproches des voisins interessez, on leur peut dire qu'il n'y a moyen de remettre Calais qu'en y faisant le chemin libre et grand au trafic; qu'il n'y a moyen de ce faire qu'en s'entendant avec les États pour ce regard, d'autant que par une longue possession ils sont forts sur la mer; que mesme la force, qu'ils y tiennent, cause ledit trafic et abord à Calais; que cependant que nous debatterions avec eux ledit commerce, il se perdroit; que les terres du roy d'Espagne voisines de celles des États payent bien contribution ausdits États, ce qui se fait pour la conservation des sujets, qui sans cela se ruineroient. Enfin, si nous y trouvons du profit et de l'avantage, il semble que nous pouvons faire valoir notre terre à notre choix, et non à celuy d'autruy; et je croy que nous en avons maintenant le moyen en main, si nous le sçavons pratiquer. Car je voy que ces messieurs se contenteront de pouvoir lever quelque imposition sur ce qui passera vers leurs ennemis, et par ce moyen chasseront dans Calais tout le commerce. Ainsy nos voisins payeront ce droit s'ils veulent tirer leurs necessitez de Calais, et vos citoyens en seront exempts. Vous aviserez, monsieur, ce que vous jugerez estre à propos là-dessus, et s'il ne sera point plus utile de nous accommoder pour quelque temps avec ceux, desquels nous ne pouvons craindre plus grand mal que celuy de la contention et debat d'un petit trafic, que de nous commettre dutout à la mercy et discrétion de ceux, qui ont bien montré qu'ils avoient bien d'autres choses plus grandes à demêler avec nous que l'avantage ou desavantage du commerce de Calais. Au reste, ces messieurs ont commandé qu'on relâchast les navires françois, qui avoient esté amenez en Zellande, et fait deffenses à leurs capitaines de marine de ne toucher ou faire aucun empêchement à aucun navire françois, voulant entrer à Calais, et ont depesché au roy sur ce sujet pour faire et leurs excuses et leurs remontrances: qui est bien le meilleur et plus court chemin pour eux, m'ayant asseuré qu'ils éliront plutost leur ruyne avec la bonne grace de

Sa Majesté que leur conservation avec sa défaveur. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 27 Février 1600.

VI. *Noël de Caron, agent des Provinces-Unies en Angleterre, aux États-Généraux.*

Mogende, edele, erentfeste, wyse ende seer discrete heeren. Myn heeren. Den secretaris van hare Mat., den heere Cecyll, liet my weten by zynen brieff, op eerghisteren ten elff uren in den nacht geschreven, die ick ontfing 's anderen daechs, 't welck was gisteren ten vyff uren in den morgenstondt, hoe dat hare Mat. met my eenige saecken wilde communiceeren, ende begeerde, dat ick my met den eersten t'hove soude willen vinden; dienvolgende zoo hebbe ick my eerst by den voorsz. secretaris noch voor den noene gevonden, gemerckt hy oock begeert hadde met my van te vooren te spreecken. Ick quam by hare Mat. naer den noene, omtrent ten twee uren, die my heeft geseyt, dat zy haer genouch in haeren zin beroert vond, vreesende, dat misschien eenige quade geesten in uwe e. landen woonende, deze hare actien in regard van den vrede in 't quaet souden mogen beduyden, te meer als zy souden verstaen, dat zy zeer eerlyck den gesanten (hier gesonden van d'andere syde) hadde doen ontfaen (*), ende hoewel 't selve gebruyckelyck by alle princen was, oock dat zy meer geneycht hadde geweest 't zelve te doen doene, gemerckt zy verstaen hadde, dat zylieden oock zeer eerlyck haeren dienaer hadden getracteert: nochtans zeide ontrust te zyne, dat 't selve eenighe verergernissen in uwe e. staet soude mogen causeren, want zy wel wiste dat den viandt ende die hem toegedaen

(*) V. sur l'accueil qu'avaient reçu en Angleterre, d'abord Jérôme Cooman, député à Londres jusqu'à quatre fois en 1599, ensuite l'audiencier Louis Verreyken, premier secrétaire d'état des archiducs, en 1600, le récit circonstancié de M. Gachard, *Actes des États-Généraux de* 1600, Introd., p. xxi—xxxi. — Il est fort curieux de comparer les protestations et réponses d'Elisabeth aux députés des archiducs et de mettre en regard celles qu'elle fit à l'envoyé des Provinces-Unies.

zyn, subtyl waeren; dat zy nochtans dezen wech hadde moeten innegaen, om veel redenen, die zy my seyde meermael verclaert te hebben, insonderheyt om haer gemeente eenich contentement te geven, ende omme de christen princen (die misschien haer te verre hadden gereprocheert) te thoonen, dat zy van geen vrede vervremt en was, indien zy die tot Gods eere, haer welvaert ende van de gemeene christenheyt conde vercryghen; doch in dien nyet, soo hoopte zy oock voor henl. gejustificeert te wezen; begeerde daeromme, dat ick alle goede officie aen uwe e. soude willen continueren, ten eynde zyl. in deze hare actien niet en souden willen verslaen, nochte eenich achterdencken van haer nemen. Want zy voor Godt wederomme zeer hooge verclaerde, dat hare intentie in dese saecke suyver ende sinceer was, ende dat zy om geen zaecke ter werelt en zoude willen yet in prejudicie van uwe e. landen ende affairen met den viandt tracteeren of aengaen; dat zy begeert hadde, dat desen gesante (*) hier soude commen, om (eer sy haer gesanten ter plactze van de communicatie soude senden) te verstaene, wat by naeste d'intentie van den Spaignaert ende d'infanten soude wesen, om met haer den peys te tracteeren; dat zy oock geresolveert was, hem hare intentie genouch ten principalen te doen verstaen; ende hoewel zy nochtans wel vreesde, dat hare partie hierin soo opentlyck hem niet en sal willen verclaeren, maer haer sal poogen te trecken ter plaetze van de communicatie, nochtans verhoopte zy wat te vernemen, om haer oock daernaer te beter te prepareeren. Seyde dat desen gesante hier alreede vier ofte vyff

(*) Verreyken. Il était autorisé à parler [1]) des stipulations à adopter relativement aux refugiés d'une part et de l'autre; [2]) des dommages et intérêts; [3]) du renouvellement des anciens traités et du rétablissement de la navigation comme par le passé; [4]) de la conclusion d'une ferme et solide paix, pour être amis des amis, et ennemis des ennemis; [5]) de la rupture des traités et alliances existants entre l'Angleterre et les Hollandais, et de l'interdiction de tout trafic avec eux; [6]) de la restitution des places occupées par les Anglais en Zeelande (la Brielle et Flessingue); mais il devait éviter de prendre des engagements quelconques. — Gachard, Introd., p. xxviii.

dagen hadde geweest; dat zy by hem eenige hadde gesonden, ende hoewel hy hem noch gesloten hielt, nochtans hadde genouch vernomen, dat men haer meende te versoucken tot overleveren van de cautionaire steeden, tot sluyten van de nauwe zee; dat uwe e. schepen nergens naer westen en souden mogen vaeren; tot wederroupen van haere natie; ende in effecte om uwe e. gehelyck te abandonneeren; maer seyde: »Indien ick vinde, dat zulcx waerachtich is, ende dat desen gesante insisteert sulcx van my te begeeren, zoo meene ick, dat hy met sulck een antwoorde wederomme thuys sal keeren, dat men der sall weeten aff te spreecken; want eer ick eenich punt van dien zoude willen doen, zoe wensche ick my van deser werelt. Tot noch toe, zoe hebbe ick een princesse van myn woord geweest, die liever wil sterven, dan deze goede luyden (designerende uwe mo. e.) soe valschelyck te bedriegen; die Spaignaert en zal nimmermeer deze advantage hebben, van sulck een blame op de coninginne van Engelandt in haere daghen noch daernaer te leggen;" zeggende 't zelve (als ick uwe mo. e. mach versekeren) met sulck een aensien ende gedaente, dat my niet en dunckt, dat mogelyck waere, dat zy haer alsoe soude connen geveynsen. Doch in 't regard van het wederbieden van haer volck, hernam 't zelve punt noch eens, ende seyde, dat het punt was, dat haer meest beswaerde; want aengaende de twee andere, soo wilde zy versekert wezen, dat de viant zoo onbeschaemt niet en zoude zyn, als 't zelve te willen peinsen, maer dat zy geloofde dat hy op 't derde punct wel soude commen 't insteeren, 't welck, indien zy 't dede, soo soudet apparentelyck (zoo zy zeyde) uwe e. seer discommodeeren, jae discourageren, ende soude schynen, of zy henlieden soude willen verlaten. Was daeromme geresolveert by 't zelve punt te blyven, want zy daertoe veel redenen hadde; oock wiste, dat de coningen van Engelant haere voorsaten, insunderheyt met de graven van Hollandt ende Zeeland (*) alliancen hadden gemaeckt, eer zy geunieert met

(*) Kluit, *Primae lineae Histor. Foederum Belgii Foederati*, § 180.

d' andere provincien waeren (*). Haere mat. handelde dat punt wonderlick lange, al meest een half ure geduerende, ende indien zy niet wonderlyck van 't zelve ongesteld en werd, zoe zoude ick wel derven geloven, dat zy met den Spaignaert ende d' infanten eer sal breecken dan haer engageeren, dat hare natie uwe mo. e. niet en zullen mogen dienen ende henlieden in alle gunste ende goede vrundschap assisteeren; seggende oock meermael, dat zy nemmermeer de vrientschap van den coning van Spaingnien of den arch. ende d' infante en sal begeeren, alsse die van uwe e. soude verliesen. In somma, het en waere niet mogelyck te wenschen, haer in beter dispositie ende humeure (naer de gelegentheyt des tyts ende de saecke) te vinden, dan ick haer op gisteren in alle haere woorden ende uyterlycken demonstratien en vond. Ick bidde Godt, dat zy daerinne hoe langer hoe meer wille continueeren. Haere conclusie was, dat zy my van tyd tot tyd hadde laeten weeten, wat in deeze zaecke hadde gepasseert; selfs nu wederomme, eer sy dezen gezante hadde willen hooren, zoo hadde zy my dit voorgaende wel willen verclaeren; dat zy oock begeerde, dat ick 'tzelve uwe e. soude willen laten weten, ten eynde zy op haer souden willen betrouwen: want zy de princesse niet en was, die misschien als andere princen soude willen yet beloven of toeseggen, ende daernaer anders doen. Haere mat. seyde noch, dat soo wanneer zy desen audiencier (†)

p. 188. »Jam ab prima inde aetate Principum *Hollandiae* exstitere connubia et pacta nuptialia cum Regibus Angliae, A. 1281 et 1285; sub principibus Burgundis et Austriacis successerunt longe plura, A. 1468, 1480, 1508."

(*) Il existe cependant un recueil (manuscrit in folio) des traités conclus entre les Rois d'Angleterre et les Comtes de Flandre dès l'année 1225. Ces traités au reste sont imprimés dans la grande collection de Rymer. V. le *Compte-rendu d. séances de la commission royale d'Histoire*, Bruxelles 1844, p. 336. (T. I, 2e édition).

(†) Verreyken. (de Nény, *Mém. hist. et polit. d. Pays-bas Autrichiens*, I, 55, 62, 65). — Il avait été l'un des négociateurs espagnols à Vervins, et fut aussi envoyé à la Haye en 1608. Il ne réussit à conclure la paix avec l'Angleterre qu'après la mort d'Élisabeth, en 1604.

gehoort soude hebben, dat ick oock alsdan van haere tydinge soude vernemen; doch vermaende zy my in 't eynde wat van 't gene zy verstaen hadde van uwe e. vlote, ende toonde zeer rouwich daeromme te wesen. Ick vonde oock, dat zy zeer qualyck daervan geadverteert was; want zy verstaen hadde, dat zy wel drie weken in 't eylant van St. Thome hadden gebleven, ende dat uwe e. 't selve henlieden by rencharge geboden hadde; oock vermaende van ontallyck meer volck, dan ick naer de waerheyt daervan verstaen hebbe. Hebbe haer oock daerom gepoocht van alles beter t' onderrichten, ende alsoo van haere mat. oorloff genomen. Desen audiencier zoude van daghe zyn audientie gehadt hebben, maer hebbe verstaen, dat men hem ontboden heeft, dat haere mat. niet en conde te passe commen, sonder dat men hem eenigen anderen dagh heeft laeten weeten (*); dan ick gisse, dat het op sondaghe naestcommende soude mogen wezen, ende sal hier alsdan effen acht daghen geweest hebben. Hier en is anders niet nieuws. Die grave van Essex blyft altyt ten huyse van den zeghelbewaerder (†), daer hy van den eersten heeft geweest, ende hoewel daer corts eenige goede maeren in zyn regard geloopen hebben, zoo en conde ick nochtans op gister t' hove geen ander vernemen. Hiermede bidde Godt, mogende, edele, erentfeste, wyse ende seer discrete heeren, uwe mo. e. in voorspoedige regieringe lange te willen continueeren. Uyt Claphem, den xxii February 1599, oude styl. *Onder stond geschreven:* Uwe mo. e. ootmoedich ende onderdanich dienaer,

Noël de Caron.

Superscr. Mogende, edele, erentfeste, wyze ende zeer

(*) Verreyken, arrivé à Londres le 28 Février (n. st.) eut audience de la Reine le 4 Mars au château de Richmond. Gachard, p. xxvi.

(†) Sir Thomas Egerton, plus tard lord Ellesmere. V. lord Campbell, *The lives of the lord Chancellors and keepers of the Great Seal of England*, vol. II, 197—199. Le Chancelier traita son noble prisonnier avec tous les égards que réclamait une si grande infortune et lui prodigua envain les conseils les plus salutaires. — Essex resta sous la garde de ce grand jurisconsulte (*in liberâ custodiâ*) jusqu'au 5 Juin 1600. *Criminal Trials* (London 1832) I, 301.

discreten heeren, myn heeren de Staten generael van de Vereenichde Nederlantsche provincien.

Recepta 15 Martii 1600.

In dorso stond: door Floris Hermale, Utrechtsche gecommitteerde ter Generaliteit, geschreven. Copie van een brief van den heere Caron, belangende die genegentheyt van haere Mat. tot onse zaecke etc., oock ten respecte des vredehandel by den vyandt zoo zeer aengesocht etc. In date den xxij February 1600, stilo antiquo, ten tyde de audiencier Vereycken in Engelant was (*).

VII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur, Je vous ay ecrit bien amplement le 20 de ce mois sur le fait de Calais et de la liberté du trafic d'Espagne, faisant reponse a votre derniere du 27 du passé. Depuis ayant receu deux lettres de M. de Vic et ayant fort debattu cette affaire en moy mesme et conferé icelle avec quelques personnes entendues au fait de marchandise et mesme affectionnées à la France, j'ay recrit à M. de Vic ce que vous verrez par la copie de la lettre que je vous en envoye, qui me gardera de m'étendre plus avant sur cette matière. Seulement je vous diray que je decouvre que si nous pouvons une fois maintenir le commerce de Calais bien libre et ouvert, et que ces gens nous y prêtent l'epaule, nous rendrons cette place une des meilleures et plus marchandes du royaume. Car les Archiducs s'opiniâtrant, comme ils font, à ne remettre point les licences et ne s'en accorder avec les États, il faudra necessairement qu'ils viennent tirer la pluspart de leurs commoditez par Calais, comme le vin, le sel et mesme le bled, s'il venoit une mauvaise année ès pays de delà; desorte que quelques-uns veulent asseurer que S. M. pourroit profiter tous les ans

(*) Publiée par feu m. Dodt de Flensbourg, *Archief voor kerkelijke en wereldsche geschiedenissen, inzonderheid van Utrecht* (Utrecht, 1844) IV, 279—281.

au moins cinquante mille escus de la recepte des imposts qui se leveroient à Calais sur toutes sortes de marchandises ; je dis mesme quand on accorderoit quelque droit aux Etats sur ce qui passeroit à leurs ennemis par le moyen dudit Calais. Et est certain que les sujets des Archiducs en seroient plus accommodez et avantagez que ne sont à présent, si le trafic prenoit ce cours et que les Estats y aydassent sur ce qui passera, comme ils feroient si nous les y interessions par ce que nous leur accorderions de droit dans ladite ville. Car ils auroient et recouvroient toutes choses en abondance par celle que la liberté du trafic causeroit à Calais, où c'est que maintenant ils sont contraints de faire paroître de fois à autre le besoin qu'ils ont de ces pays par les passeports et congés qu'ils donnent à leurs particuliers serviteurs pour y venir acheter et charger des vins, sucres et epices, comme ils ont fait tout fraichement à deux ou trois qui sont à Midelbourg pour cet effet.

Monsieur, voulant finir cette lettre, j'ay esté contraint (de) suspendre la conclusion par la réception de la vôtre du dernier de Janvier que m'a donné le laquais du sr. Arsens. Selon le contenu d'icelle j'ay derechef pressé ces messieurs pour entendre leur dernière resolution touchant le fait de Calais (*); laquelle ils m'ont fait entendre être de vouloir dutout assujetir et soumettre aux volontez de S. M.; desorte que Bernefeld m'a dit qu'encore qu'ils voyent de la ruine en leurs affaires et par l'ouverture du port de Calais telle que S. M. la prétend,

(*) Résolut. des États de Hollande et de Westfrise, 23 Février 1600. (*Register van Holland en West-Vriesland*). »De staaten etc. verstaen hebbende *de swaarigheid by den koning van Vrankryk gemoveert teegens den placaate deeser landen, verbiedende den toevoer op Spaignen*, en ook het voorschryvens van syne Majesteit voor den heere de la Veroiere, hebbende condemnatie ter somme van agtien duisend ponden van 40 grooten het pond, op den persoon en goederen van den heere grave Lamoraal van Egmond; hebben geaccordeert dat den voornoemden Veroiere betaald sal worden uit de penningen, die Cornelis van Mierop furneeren moet voor de koop van de heerlykheden van Hoogwoude en Eertswoude," etc. — V. aussi le précédent volume des Lettres de M. de Buzanval, p. 333, où le créancier de la Veroiere est appelé de la Berriere ou bien M. de la Verrine.

et à entendre à une paix avec les Archiducs, si est-ce qu'ils sont deliberez de prendre plutost ce dernier party en un besoin que d'entrer en mauvais menage avec le Roy, qui leur causeroit aussy bien leur ruyne, mais plus confusement. Enfin je voy qu'ils passeront par tout où le Roy voudra, patientant et rongeant le frein aussy lontemps qu'il leur sera possible, pour quand ils n'en pourront plus, chercher leur salut par d'autres moyens, c'est à dire, par une reconciliation. Cependant ils ont commandé qu'on relachast les navires françois qui avoient esté amenez en Zellande, et fait deffenses à leurs navires de guerre de toucher à aucun vaisseau françois, bien d'empecher ceux de leurs sujets, ausquels ils ne veulent permettre de porter aucunes commoditez à leurs ennemis. Ont escrit à S. M. sur ce sujet et commandé audit sr. Arsens de remontrer encore vivement l'importance de ce fait. Pour moy, monsieur, je vis toujours en cet erreur, que si nous ne nous accommodons et entendons enfin avec eux en ce fait, nous rendrons à leurs ennemis bien plus de profit par ce commerce, que nous n'en tirerons de commoditez. Quant à eux, ils m'ont fait paroitre qu'ils y ont interest de près de trois cens mille escus tous les ans, desquels ils sentiront à longue les défauts et seront contraints de casser leur equipage de mer qu'ils tiennent en la garde de toutes les costes de deça, nommément de Flandres. Et jugez, s'il vous plaist, monsieur, quel pourra estre le commerce de Calais quand les navires marchands pourront arriver droit à Gravelines, et decharger dans la rivière qui y a son embouchure, et qui arrose une partie des pays de delà. C'est pourquoy je penserois qu'il seroit plus à propos pour nous et pour l'opulence de la ville de Calais, de laisser prendre quelque droit à ces messieurs sur les marchandises qui en sortiroient pour aller vers leurs ennemis, que de les désesperer. Je sens bien que cela les contenteroit aucunement, mais je voudrois auparavant en donner avis à Bruxelles en y remontrant les necessitez qu'on auroit de ce faire pour donner vigueur à la ville de Calais, veu qu'autre-

ment il estoit tout apparent, que les Etats nous mettroient en une depense non nécessaire d'equiper en mer pour resister à l'empechement qu'ils donneroient au dit commerce, auquel cette resistance mesme apporteroit du destourbier ; et qu'il y avoit de la raison de leur conceder quelque chose pour ce regard, puisque par la garde de leurs vaisseaux tout étoit contraint d'aborder à Calais en abondance. On peut enrichir cela de beaucoup d'autres considerations et allegations, sur lesquelles je ne m'étendray point pour l'incertitude en laquelle je suis du jugement que ferez de ce party. Mais il me semble qu'ils dirigeront (*) doucement ce morceau par le contentement qu'ils recevront de mon partement de ce lieu, puisqu'ils aspirent tant apres iceluy. Je console donc un peu ces messieurs de cette esperance, qu'après avoir rendu à Sa Majesté le respect qu'ils luy doivent, et que sur la fin de l'année, lorsqu'on fera un nouvel état de toutes choses, ils luy auront remontré leurs necessitez, il y pourra avoir égard. Ce que je fais pour les detourner des conseils precipitez, ausquels il y auroit danger que la paix d'Angleterre ne les fit trebucher, s'ils se sentoient trop pressez de tous costez et que tout à coup tant de choses qui commencent à leur rire, vinssent à se changer. Mais je trouve que le Roy a très bien fait de prononcer de sa bouche au sr. Arsens, que son intention étoit de maintenir la liberté du trafic à ses sujets ; et vous asseure, monsieur, que ce qui les a plus brouillez et engagez à ce qui s'est passé, a esté l'incertitude en laquelle on les a tenu sur ce sujet : les uns leur faisant donner des avis d'une façon, et les autres d'une autre. Je crois que vous ne devez changer ny delayer les conclusions prises pour leur secours, puisque vous serez averty de leurs intentions, lesquelles ils ne peuvent tant soit peu detourner de celles du Roy sans une apparente ruyne. — Je les voy resolus de mettre une armée en mer incontinent qu'ils auront mis ordre à ce que leur flotte a rapporté, qui est bien moins que les despens du voyage. Nous avons interest de

(*) digéreront ?

les tenir forts sur cet element et contre les Anglois, et contre les Espagnols. Il en coûtera par ce moyen aux derniers pour faire venir leurs tresors des Indes en seureté, ausquels je voy que ces gens butteront dorenavant. L'audiancier Verreicke passe en Angleterre, chargé principalement d'instructions pour remettre et relever le trafic d'une part et d'autre (*). Mais si ces messieurs songent d'un costé à maintenir tant qu'il leur sera possible, les avantages de la mer, ils ne pensent pas moins de l'autre à faire valoir ceux qui les appellent du costé de la terre. Tant de mutineries des gens de guerre (†) de leurs ennemis leur donnent esperance de pouvoir avancer quelque chose parmy toutes ces confusions : ils ont fait parler à ceux des forts de St. André, avec lesquels il y a quelque suspension d'armes. Au moins en tireront-ils ce profit que de faire par-là bien vuider la bourse des Archiducs. Lesdits mutins demandent trente mois de gages (§) et passeport pour se retirer. Il y a aussy quelque esperance d'Allemagne avec moins de bruit que l'an passé; je ne (scais) si avec plus de fruit. Enfin je croy que si ces messieurs peuvent mettre des forces gaillardes aux champs à ce dégel, comme ils sont resolus de faire, et pressent notre cotte pour ce regard, qu'ils gagneront plus qu'ils ne firent l'an passé. Jamais il ne fit plus beau envahir ce pays qu'il a fait depuis trois semaines, et vous diriez que le Ciel l'a voulu montrer et tenir tout ouvert aux Espagnols pour leur dire qu'ils n'y entreront pas une autre fois, puisqu'en telle occasion le moyen leur en avoit esté osté. Monsieur, souvenez vous, s'il vous plaist, de faire ensorte, que le Roy declare toujours rondement sa volonté ès

(*) V. sur l'importation des draps anglais qui étaient préparés, tondus et mis en couleur à Anvers, malgré la guerre, Gachard, Introduction, p. lxix suiv.

(†) Gachard, *Actes des Etats-Généraux de* 1600, Introduct., p. liij suiv. »Ces mutineries étaient en quelque sorte traditionnelles dans les troupes espagnoles."

(§) Au mois de Février 1599 le cardinal André écrivait au comte de Solre: »Je n'ay pas un patart en bourse." — Gachard, p. lv.

choses semblables, que sont celles du fait de Calais et du placard, au sr. Arsens. Et tenez vous asseuré qu'on passera icy par icelle tost ou tard; je voys que, faute de ce que dessus, le sieur Arsens a donné de fois à autre des esperances à ces messieurs, contraires aux intentions de Sa Majesté, en donnant plus de foy à ses desirs et aux rapports de quelques-uns qui le nourrissoient ès dites esperances, que non pas ceux qui luy declaroient au vray les intentions de S. M. Cela a pensé beaucoup nuire en ce lieu, où je voy de nouvelles apprehensions pour les avis qu'ils ont, qu'on fera venir cet esté vingt autres gallères d'Espagne pour commander à toute cette coste marine. C'est pourquoy ils regardent comment ils se pourront fortifier sur la coste de Flandres pour se saisir de deux ou trois endroits, èsquels on designe loger lesdites gallères. La paix d'Angleterre adjoutée à tant d'inconveniens, les pourroit bien altérer, sans que d'un costé les confusions de leurs ennemis qui croissent de jour à autre, et les esperances qu'ils ont de nous, les asseurassent; comme aussy quelque secours d'argent qu'ils attendent d'Allemagne, où il me semble que quelque chose se couve au grand contentement de la maison d'Autriche, qui se vante d'avoir detaché quelques Princes de la conféderation protestante. Je scay que le Comte d'Egmont qui est allé vers eux, en a laissé échaper quelque chose, passant par Cologne. Maintenant sans dificulté l'Empereur est maître absolu de la Transilvanie (*), le Wallache n'ayant senti ses reins assez forts pour la garder pour soy, craignant que les Polonnois et les Turcs ne l'en deplaçassent; nous avons aussy avis de bon lieu qu'il ne tient plus qu'à ce point, que la paix de l'Empereur avec le Turc ne soit conclue. Encores croit-on qu'enfin le Turc quittera ses pretentions de ladite Province à l'Empereur, tant il a envie et besoin de la paix. C'est pourquoy nous devons

(*) V. la lettre de M. de Buzanval, 27 Décembre 1599, *Lettres et Négociations*, p. 343 suiv.

de plus en plus aviser à tenir cette barque droite. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 6. de Mars 1600.

VIII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Mon laquais arriva le 7 en ce lieu. Je m'attendois bien aux plaintes que feriez de mon silence sur le fait de Calais; je pense que vous en aurez esté satisfait par ma lettre du 10 et du 14e du passé, et aurez connu l'origine du peu de compte qu'on avoit fait de me donner avis de cette hardie ou plutost audacieuse resolution. Adjoutez à cela qu'ils me tiennent fort suspect en cette matière, pour les prejugez que j'en ay donné dès qu'ils concevoient leur dernier placard. Ils croyent avoir meilleur compte en notre Cour de ce peché, sans mon intercession, qu'avec icelle; et possible que l'on leur faisoit acroire. Il y a maintenant deffense de ne toucher plus aux navires françois ny anglois (*). Je croy qu'ils n'epargneront pas les autres; qui sera cause que notre commerce s'augmentera et que nos gens de mer et vaisseaux seront plus employez qu'ils n'ont esté par cydevant. Car chacun les louera bien cher afin de naviguer en seureté; je connois deux marchands icy qui seuls en ont dejà six à leurs gages. Ainsi peu à peu la marine se relèvera, partant que nous demourions francs, et que les autres soient grevez: j'entends ceux des villes anséatiques. — Si suis-je toujours d'avis que nous les accommodions de quelque chose au commerce de Calais, puisqu'ils en sont une bonne partie cause, et que sans leur guerre par mer, ce havre demoureroit à sec, sans lequel d'où recouvriroient les Archiducs les necessitez de leurs sujets? — Monsieur, choyons encore

(*) *Register van Holland en West-Vriesland*, 4 Mars 1600, p. 76. »De staaten nader geëxamineert hebbende *de advisen van die van den Hoogen en Provincialen Raade*, aangaande de geconcipieerde placaten op de schepen, die uit Spaignen weder binnen dese landen komen, hebben eindelyk het voorz. placaat gehouden voor gearresteert," etc. — Dans une question de droit international de cette importance, les Etats avaient cru devoir consulter les cours de justice.

quelque temps ce patient, les maladies duquel nous font plus de bien que je ne vous sçaurois exprimer en peu de parolles, et nous avons interest que la durée en soit longue. Toute leur flotte est revenue, à deux bateaux près, dont l'un qui estoit de charge, est perdu en plaine; l'autre chargé de 400 coffres de sucres, a esté pris presque dans le port de l'Ecluse, où il s'étoit venu rendre, chassé par les glaces et dépourveu d'hommes: car il n'en estoit resté de cent qui y estoient, que cinq dessus. — Je crois que de dix mille hommes desquels cette flotte estoit composée, il n'en echappa pas deux ou trois mille. Mais en cette perte ils ont du gain; premièrement pour l'epargne de la solde que les morts ont emporté avec eux; puis, pour avoir moyen d'en employer de nouveaux, et de vuider derechef le pays, qui ne se peut épuiser de cette race de gens de marine, tant elle y est épaisse. — Aussy font-ils estat d'armer derechef (*); car ils ont les vaisseaux tout prêts, et les munitions qu'ils ont rapporté presques entieres de leur voyage, serviront à cet effet. Il est vray qu'ils ne feront pas un si grand corps et l'employeront plus à propos, pour infester et incommoder les rapports que font les Indes au Roy d'Espagne. Ils pouvoient faire ce qu'ils ont fait avec la moitié de ce qu'ils avoient équippé. Ils sont hors d'aprehension des vingt gallères desquelles ils étoient menacez d'Espagne, car elles ont pris une autre route. Je croy que dans cinq ou six jours ils vont se mettre aux champs pour essayer de reprendre le fort de St. André, cependant l'occasion se présente de la mutinerie de ceux dedans (†). Bref, ils m'asseurent que si S. M. ne leur manque, que quoyque la paix d'Angleterre se face et qu'ils sentent beaucoup d'incommoditez de toutes parts, que

(*) *Register van Holland en West-Vriesland*, 12 Mars 1600, p. 93. »Is by de meeste advisen verstaan, dat men in de Generaliteit sal mogen bewilligen, dat tot 30 schepen toe of daaromtrent op de kusten van Spaignen van nieuws sullen worden gesonden, mits dat de twee maanden kost- en soldyegeld daartoe promptelyken gerequireert uit de aangebragte en veroverde prinsen sullen worden betaald."

(†) Van Heurn, II, 245 suiv.

ce nonobstant ils se conserveront pour faire un jour beau jeu à S. M. quand elle voudra repeter les droits qu'elle a en divers endroits, ou bien pour luy donner loisir d'accommoder bien sa maison au dedans. Qui est, Monsieur, tout ce que vous aurez de moy pour le présent. — Je suis bien aise de votre accord avec Monsieur de Savoye (*); j'espère que cette dernière pierre rasseurera et rembellira fort le bâtiment de notre paix et de l'État, et je pense que la guerre de deça n'y servira pas peu. L'importance est que ces messieurs la puissent maintenir avec autant de moyens et de forces comme ils l'ont entrepris avec resolution et courage, ce que nous pourrons voir bientost après la conclusion du traité d'Angleterre. — Il semble que le s^r^. de Temple soit party pour aller receuillir quelque fruit des promesses de quelques Princes allemands (†); j'espère vous en eclaircir particulièrement dans peu de jours. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 10 de Mars 1600.

IX. *Lettre des Etats-Généraux à la Reine d'Angleterre.*

Mevrouwe, de koninklyke weldaden van U Majesteit, hare faveuren en gunsten, waermede deselve so vele jaren tot desen dagh toe (ons) verlicht en behouden heeft tegen de Spangiaerts en hare adherenten, gemeene vyanden van de christelyke gereformeerde religie, en door intentie usurpateurs van alle coninkryken en staten van Europe, die sich afgescheurt hebben van de roomse superstitie, geven ons dit vast vertrouwen, dat Uwe Majesteyt door hare seer grote wysheid en voorsichtigheid ook noch niet beter vinden sal te besluiten eenig tractact met

(*) V. le traité de paix sur le marquisat de Saluces, signé à Paris le 27 Février 1600, dans les *Traités publics de la royale maison de Savoie avec les puissances étrangères depuis la paix de Château-Cambresis jusqu'à nos jours, publiés par ordre du roi et présentés à S. M. par le comte Solar de la Marguerite, premier secrétaire d'État pour les affaires étrangères*, Turin 1836, T. I, 180—187.

(†) V. notre publication antérieure des lettres et négociations de M. de Buzanval, p. 218, 220, 475.

den Coninc van Spangien en de Erts-hertogen, blyvende so machtig gewapent ter zee en te lande; ten minsten, dat U Majesteit rypelyk en sorgvuldelik adviseren sal op alle 't gene dat dienen en behoren sal, tot versekertheid van hare coninglyke persoon, haer coninkryken en ondersaten tegen sulke onversoenlyke vyanden, die alle violatien en contraventien van tractaten, eeden en beloften, gedaen aen de gene die de roomse superstitie niet aenhangen, achten voor verdienstelyke wercken voor God, den Paus en hare adherenten. En dat in allen gevalle het welbehagen van Uwe Majesteit zyn sal, aen ons (die hare seer ootmoedige dienaers zyn) en aen alle inwoonders deser landen, die gestadelyk bidden voor de behoudenisse en seer lank leven van den persoon van U Majesteit, en seer bereyt zyn deselve alle ootmoedige diensten te doen, te continueren alle hare gewoonlyke weldaden en gunsten, en niet toe te staen een tractaet, 't welk so schadelik sy voor onsen Staet of voor onse handhavinge; gelyk wy daervan so dikmaels zyn versekert geworden door onsen Gedeputeerde, de heere Caron, door ordre van U Majesteit met U eigen mond; waervan wy haer seer ootmoedelyk bedanken. Biddende insgelyx seer ootmoedelyk, dat Uwe Majesteit believe rypelyk te overdenken, hoe sekerlyk men met sulke bedrieglyke roomse vyanden, die gewapent blyven, soude konnen handelen in regard van uwen coninklyken persoon, haren Staet, ryken en ondersaten, en ook dat niets geaccordeert en toegelaten werde, 't welk soude mogen strecken tot verlies, schade en prejuditie van dese landen en d'ingesetenen van dien, of 't welke soude mogen veroorsaken eenige verminderinge of verkoudinge in de affectie van Uwe Majesteyt of d'Engelse natie t' onswaerts. En wy sullen hierdoor te meer verbonden blyven, om den Schepper te bidden, Mevrouwe, om het seer lange leven van Uwe Majesteit, en de voorspoet van hare ryken en staten. Geschreven in den Hage, den laetsten Martii 1600. — Onderstont: Uwe Maj. seer ootmoedige dienaers, de Staten-Generael der Vereenigde Nederlandse Provintien. — Lager stont geschreven: Ter or-

donnantie der voorschreven staten, en was onderteekent: C. Aerssen. Het opschrift was: Aen de doorl. Coninginne van Engeland (*).

X. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'ay receu celle qu'il vous a pleu m'escrire du 30. du mois passé, par laquelle j'ay compris clairement les doutes et anxietez èsquelles vous estiez pour le traité d'Angleterre, qui sont toutes semblables à celles de ces messieurs, de la peau desquels il s'agit principalement et en première instance en ce fait. J'en ay communiqué bien particulièrement avec le sieur de Bernefeld, comme m'avez avisé de ce faire; — que j'ay trouvé fort perplex au cas que cette alliance offensive et deffensive vint à se conclure, à laquelle il ne trouve autre reponse pour leur Etat que en la seule protection du Roy, — protection non si secrète et ambigue qu'on ne s'en peut servir, mais telle qu'on s'en peut servir et prevaloir pour rasseurer les peuples, qui s'ebranlent sans doute par un tel coup. — Il reconnoist assez et me l'a dit, que l'envie que cette Princesse a de se faire sentir à Sa Majesté, l'a conduit bien plus à ce conseil que le desir qu'elle ait d'avancer celles d'Espagne pour la ruine de celle de ces Provinces-Unies, au bien desquelles elle continue de promettre un particulier respect en un traité, et en montrer plus de soin par effet que ceux qui leur en ont tant promis et asseuré quand ils ont conclud le leur (ce sont les propres termes de ladite dame). Mais, comme vous dites très bien, ce sont parolles generales pour éblouir les yeux de ceux qui voudroient ou pourroient regarder trop près sur ses actions, et songer aux moyens de les empêcher ou traverser. Elle a mesme asseuré leur Agent qu'elle ne se mesleroit point de la coste de Flandres, quoyque Verreycken l'ait fort pressée de la vouloir tenir libre et rouvrir le com-

(*) Publiée par Bor, *Nederl. Oorlogen*, L. XXXVII, p. 218 suiv.

merce, qui en est interclus par les Etats; et que, quand bien elle le permettroit aux Archiducs, qu'elle ne se mettroit pour cela en frais et peine d'armer des vaisseaux pour empêcher la garde que ceux des Etats font sur ladite coste. Mais il y a danger, que si elle se laisse emporter jusques-là que de la promettre, elle ne passe puis après plus avant, soit par la friandise que ses sujets trouveront audit commerce, soit pour nous rompre du tout celuy de Calais, qui par cette ouverture s'en iroit à neant, et pour le profit duquel on nous porte assez de jalousie. — Bref, Monsieur, j'ay peur que ces passions et les desseins particuliers de ses conseillers qui bâtissent sur son tombeau, ne luy fassent prendre des conseils qui donnent interruption à la longue et égale felicité delaquelle elle a jouy depuis qu'elle est assise sur son trône royal. Et pour vous en dire ma petite opinion, c'est cette dernière clôture de compte que j'aprehende, à laquelle, quand Dieu nous attend, nous avons beau esquiver, il y faut passer. Et Dieu veuille que bientost après la conclusion de son dit traité, s'il est tel que nous l'aprehendons, elle ne tardera guères à voir du changement à sa conditon. Car il me semble que je voy dejà ces peuples de deça fremiller au premier echec. Vous en verrez les uns se débander d'un costé, les autres de l'autre. Les villes dépositaires (*) serviront en la ruine generale de l'Etat à quelques-uns de lien pour se rejoindre aux Archiducs par la facilité qui (qu'ils) leur feront paraitre en la reconqueste des dites villes; et, au cas que l'Etat vint à se rafermir, seront comme la pomme de discorde d'entre elle et ces messieurs. — Je scay bien qu'elle a opinion, qu'en telles extremités les gages qu'elle tient, seront cause que ces messieurs auront recours à elle pour faire leur paix, de laquelle Bernefeld m'a dit qu'elle a fait parler tout fraichement par son Grand Trésorier à leur Agent plus serieusement qu'elle n'a oncques fait; mais j'ay opinion qu'elle se trouvera trompée de ce costé-là. Car, si ces

(*) Brielle et Flessingues. *Lettres et Négociat. de M. de Buzanval*, p. 292, 297.

messieurs veullent rentrer dans la maison, de laquelle ils sont sortis, ils prendront plutost l'introduction de ceux de la mesme maison, que celle des étrangers; et ceux-là ne cessent de leur présenter leur intercession et moyen. Car voilà des deputez de l'Empereur qui sont resolus de se rendre dans la ville de Nimègue sans passeport et non-obstant le refus qu'on leur a fait de les admettre (*). Il est vray que le Comte d'Inspruck s'est deporté de cette ambassade, s'excusant de ce que l'on le tient trop passionné par deça, pour avoir esté Evesque, et estre allié de fort près au Comte d'Aremberg; mais les deux autres, qui sont le Comte de Mandercheyd, et Nutzel (†), protestants, feront plus sans luy qu'avec luy. C'est donc de ce costé-là que entreront les moyens de paix un jour, si les humeurs y sont disposées par deça; encore qu'en tel cas je croy que le tumulte et la confusion auront plus de lieu que l'ordre et la raison. — Qu'est-il donc besoin de faire là-dessus? Je vous diray, Monsieur, ce que je vous ay proposé dès le commencement de cette lettre, que pour empêcher le précipice de cet Etat, il faut que S. M. en prenne les affaires en main, et qu'elle s'en approche à mesure que l'Angleterre s'en recule. S'il le doit faire et comment il se peut faire avec honneur, je laisse à discourir et conclure à vous autres messieurs qui estes son Conseil, et qui connoissez l'interest de ses affaires, s'il le peut et si en l'entreprenant, il y a de la seureté par deça. Je croy qu'en ce que vous pouvez demander de moy, je vous dois repondre: pour à quoy satisfaire plus aisément, il me semble, Monsieur, que je vous dois representer ce corps comme il est. Car par-là vous jugerez s'il est capable de la main et des remedes que vous y voudrez apporter. L'Etat donc est tel qu'il n'a point esté ny plus long, ny plus large depuis douze ou quinze ans, ny mesme mieux uny en apparence.

(*) V. sur la tentative infructueuse de l'empereur Rodolphe II, pour amener les Provinces-Unies à traiter avec l'archiduc Albert, son frère, Gachard, Introd., p. xxxix, suiv.

(†) V. le premier volume des lettres de M. de Buzanval, p. 326, 327.

Depuis notre paix il a soutenu les efforts d'Espagne sans perte aucune, et semble que les avantages de cette année soient pour eux. Car après la prise du fort de Crevecoeur (*) et le bon ordre qu'ils ont mis au siège du fort de St. André, il semble que la conqueste d'iceluy ne les peut fuir dans peu de temps, bien qu'il y ait 1200 hommes dedans et 24 pièces d'artillerie, et que don Louis de Velasco soit à Bosleduc (†) et que son armée le suive, plus, à mon avis, pour donner courage aux assiegez et prolonger leur rendition, que pour esperance de faire lever ledit siège; les approches en estant si avancées et les batteries tellement dressées, ceux-là viendront à composition, et semblent n'attendre que l'heure de la pouvoir faire honnestement. — Par cette victoire les esprits reprendront vigueur, et la frontière d'Hollande la plus foible se rendra la plus forte. Cela leur donnera moyen de courir promptement aux necessitez de la Zelande et faire quelqu'ouverture dans la Flandres, qui seroit avec le temps aussy prejudiciable aux affaires des Archiducs, que celle qu'ils vouloient faire dans la Hollande par le fort de Crevecoeur. Ils ont fait une nouvelle capitation cette année, double de la precedente (§), qui importe d'un million d'or d'extraordinaire, desorte que les voilà assez bien parez pour cette année, sans quelque extraordinaire orage que nous ne pouvons pas encore prévoir. Ils ont force navires de guerre en mer, leurs magazins et arsenals bien pourveus et fournis; mais quoy(que) tout cela est bel et bon en soy pour l'heure présente et a pu servir par cy-devant quand ces peuples estoient retenus en humeur, tantost par les esperances d'Angleterre, tantost par celles de France, d'où ils regardoient le dernier etablissement à leur État, et

(*) Gachard, Introduction, p. lilj. Maurice s'empara de Crèvecoeur au mois de Mars 1600.

(†) Van Heurn, *Hist. der stad en Meyerye van 's Hertogenbosch*, II, 249.

(§) *Redres van de capitale settinge en verdubbelinge van dien. Advis van de collegien, van de raden v. de rekeningen en van den Hage. Register van Holland en West-Vriesland*, 12 Mars 1600, p. 87—89.

attendoient une issue à leur guerre et calamitez, maintenant ceux qui gouvernent, ont peine eux mesmes de se tenir bien asseurez du costé de la France, et encore plus d'en rendre capables les particuliers. Ayant été fort decreditez par le vif ressentiment que S. M. a fait paroitre au fait du commerce de Calais, qu'on se faisoit acroire et qu'on persuadoit aux autres, que le Roy regarderoit au travers des doigts. Bref, ils craignent toujours plus le rabais qu'ils n'espèrent rehaussement des marées de nos bonnes volontez. Quant à l'Angleterre, qu'en peuvent ils plus attendre que du désespoir selon les discours de votre derniere lettre, très conformes à la raison et à tous les déportements du Conseil dudit royaume. — Revenons-donc là, Monsieur, que sans quelque lustre et appuy de l'autorité, telle qu'est celle de S. M., tous ces membres se retiendront mal-aisément en étroite liaison ensemble; desorte, que si l'Angleterre remet et renoue ses alliances susdites avec la maison d'Autriche et que S. M. ne retraigne et ne rasseure rien par deça, il y a apparence que en quelque mauvais hiver rompue cette digue, la division y entrera. Et encore que ce vaisseau puisse voguer quelque temps sur l'eau, battue des vents, ce sera en façon toutesfois que tantost ses voiles seront emportées, tantost son mât rompu, et enfin le gouvernail mesme, si Dieu n'en a pitié. Ce que prévoyant il y a quelque temps, j'ay desiré d'en sortir tout doucement comme vous avez pu voir par ce que je vous en ay mandé, et persiste plus que jamais en cette opinion, non pour aucune fortune particulière que je coure au débris de cet État, mais pour l'appréhension que j'ay d'exposer à moquerie l'autorité du Roy en semblables accidens. Que si S. M. étoit conseillée d'appuyer puissamment cet État en y redoublant (*) l'an prochain la dépense et repaissant ces peuples de quelques nouvelles espérances, Bernefeld ne fait aucun doute que l'État ne se maintint en son entier, quoyque l'Angleterre fasse, des mains de laquelle on arracheroit à un besoin Flessingues, si on se

(*) Le manuscrit porte *redoublement*.

sentoit bien appuié d'ailleurs. Et feroit-on une si forte guerre aux Archiducs, que pour la soutenir ils auroient bon besoin d'une partie des trésors d'Espagne. Je luy repliquay là-dessus les difficultez que S. M. auroit de les secourir, s'il falloit qu'il rentrast en guerre pour le marquisat de Saluces. Il dit que lors l'esperance qu'on auroit que le feu de cette querelle prendroit peu à peu en la maison de ceux qui en auroient esté autheurs, seroit cause de faire patienter beaucoup de gens par deça, ausquels on allegueroit les difficultez de S. M.; bref, qu'on feroit beaucoup (*) avec peu en une telle conjoncture, que maintenant avec beaucoup. Monsieur, vous excuserez, s'il vous plaist, cette escapade de discours ausquels votre lettre m'a porté. Ce se sont point arrests d'une Cour souveraine, les raisons d'iceux peuvent changer en un moment, et mesmes le bien peut venir à ces gens d'où ils craignent plus de mal. Mais il semble que si ces païs retombent en la maison d'où ils sont sortis, que Dieu veuille faire quelque grande chose de ladite maison. Car, comme dit fort bien un Jesuite des Pays-bas, duquel j'ay veu un petit discours ces jours passez; »il n'y a plus rien de ferme," et debande directement contre la maison. Et qui en (†) reste plus la grandeur et le repos qu'elle peut douner à toute la chrestienté, que ce maudit angle de pays, qu'il dit estre »une cloace et sentine de toutes les mauvaises humeurs du monde." A la Haye, ce 14 Avril 1600.

XI. *Noël de Caron aux États-généraux.*

Mogende, edele, erentfeste, wyse en seer discrete heeren, Myn heeren. Ik ontfing u. e. schryvens met de brieven van (aen) hare Majesteit van den lesten Meert eerst den 5 April na den ouden styl. En also ick verstond dat de heere Edmonds (die na Brussel met Vereiken gesonden wiert) op den weg was om weder te keeren, so hebbe ick goetgevonden u. e.

(*) Ajoutez: plus.
(†) arreste?

brieven aen haer Majesteit niet te presenteren, tot dat de voorz. Edmonds wedergekeert soude wesen, 't welck was woensdag lestleden den 9 deser; so dat ick daeghs daeraen de Groten Camerling om audientie sant, die my 's anderen daeghs, te weten op gisteren, geappointeert wiert. Ick vond haer Majesteit met grote moeite: want alle de heeren van haren rade (uitgesondert den Groten Camerling) na Londen vertrocken waren, doordien 't in de Termtyd (*) was, en dat sy dien dag in de Sterre-kamer sat. Haer Majesteit heeft seer goedertierlyk u. m. e. brief gelesen, en met seer goede attentie, so ick wel bevonde. En so sy quam tot het point, daer u. e. invoeren van de forcen die den Conink ter zee en te lande noch soude hebben, so herlas sy 't selve poinct en seide: dat sy wel versekert was, dat hy tegenwoordig gene forcen ter zee hielt. Want sy seide in alle de havenen van Spangien onlangs gesonden te hebben tot twe diverse toe, van verscheiden natien, die genoeg uit eenen mond rapporteerden, dat sy nergens geen forcen, ja selfs geen toerustinge van eenige schepen van oorloge gevonden noch gesien hadden, alleenlyck rapporterende van acht, die, so de mare daer gink, bereet waren om de caracqnen uit Oost-Indien te convoyeren; doch datter noch by geseit wiert, gemerkt sy niet konden verstaen dat d'Engelse schepen toebereid worden om dit jaer uit te komen, en dat se u. e. vloot genoeg voor ontdaen en verlooren achteden, so waren sy noch in twyffel of dese acht schepen uit souden gaen. Nadien dan harc Majesteit u. e. brief heel uitgelesen hadde, heeft my geseit, dat haren dienaer

(*) Termtyd. C'est-à-dire l'époque de l'année, pendant laquelle siégent les cours et les tribunaux. V. sur les *quatre termes* de la procédure anglaise, Blackstone, *Comment. on the Laws of England*, B. III, Ch. XVIII, p. 252 suiv.; Custance, *Tableau de la Constitut. du Royaume d'Angleterre*, p. 328; Stephen, traduit par Muhry, *Handbuch des Englischen Strafrechts u. Strafverfahrens*, 2te Abth. (Götting. 1843) p. 527. Ces périodes sort celles de *Hilary-term*, *Easter-term*, *Trinity-term*, *Michaelmas-term*. — Quant aux délais qu'entrainent ces vacances et suspensions régulières des cours de justice, v. Bentham, *de l'organisation judiciaire*, Ch. XV.

Edmonds weder gekomen was, en dat se aldaer te Brussel seer insisteerden, en haer Majesteit versochten, dat sy de t'samenmoetinge van de gedeputeerden die den pais souden tracteeren, soude willen goetvinden; doch seide: also sy den voorschreven Edmonds gelast hadde opentlik te verklaren, dat sy niet meynde haer commissarissen te senden, ten ware sy expresselik resolveerden van de dry poincten, die Vereycken voorgehouden hadde, u. e. Staet en landen rakende, te weten: het geven van de cautionaris steden in haer handen (*), het verbieden van de trafyke en negotiatie van hare subjecten met die van u. e. en dat deselve niet souden mogen u. e. in oorloge dienen, — in effect om met haer Majesteit in alliantie offensive en defensive te komen. So seide haer Majesteit door 't rapport van de voorschreven Edmonds te bevinden, dat sy henluyden daervan seer excuseerden, seggende: dattet noit gehoort noch gebruikt hadde geweest, dat men van te vooren de conditien soude stipuleren of accorderen, daer de t'samenkominge van de gesanten daertoe diende: dat sy ook verhopen, dat haer Majesteit den Conink van Spangien so veel kleinigheits noch disreputatie niet soude willen aendoen, als op sulx te insisteren. Dat haer Majesteit lichtelik konde considereren, dat sy in dese handelinge al souden willen bybrengen, dat eenighsins mogelik waer, om haer contentement te doen en om sulk een goet werck tot eenen perfecten vreede te brengen; andersins dat dese handelinge henlieden ten hooghsten tot prejuditie soude strecken, indien dat sy met ongedaen werck mosten scheiden, waerdoor haerlieder gemeente (die so hooghlik dese vreede begeerde) geheel soude descouragieren of despereren; twelck in regard van haer Majesteit niet konde in consequentie gebracht worden; dat daerom, so sy nu wis-

(*) Comparez Gachard, Introduct., p. xxix. »A l'égard de la restitution des places — reçues des Hollandais en gage, et pour assurance des deniers qu'elle leur avait avancés; que, quand même ce fussent des Turcs, elle devait leur garder sa parole." (Déclaration des ministres d'Élisabeth).

ten, waerop haer Majesteit wilde insisteren, haer Majesteit oock wel lichtelik konde begrypen, dat sy henluiden so na hare intentie wilde accommoderen, als eenigsins doenlik werde. Boven dien heeft haer Majesteit my oock geseit, dat den Ertshertog haer seer beleefdelik by zyn brieven is versoekende tot dese communicatie en handeling van vrede (*), en haer daerin expresselik is belovende, dat noch van zyn, noch van 's Coninks van Spangien wegen haer yet geproponeert sal worden, 't welck eenigsins tot haer oneere, tot schade of ongelyk van hare subjecten, noch tegen reden soude strecken. Haer Majesteit seide my noch vorder, dat sy door haren dienaer (†) hadde verstaen, dat sy by forme van communicatie dese voornoemde pointen wel hadden gehandelt en geseit, nopende de cautionarise steden, dat sy wel hoopten indien sy deselve wilde houden, dat sy immers soude willen beloven, dat sy se aen u. e. niet soude willen overgeven: ook nopende de handelinge en negotiatie op u. e. provintien, dat sy ook soude willen verbieden en niet toelaten, dat u. e. subjecten (onder haer subjecten coleur) in Spagnien souden trafykeren, maer selfs toe te laten, dat sulke goederen geconfisqueert souden worden, die also bevonden of betrapt souden wesen. Vorder dat sy ook hoopten, dat haer Majesteit hen soude helpen henlieder havenen te openen, ten einde haer subjecten met henlieden liberlyk souden mogen trafikeren. Maer haer Majesteit seide my, dat ick lichtelyk konde considereren, nopende de twee eerste pointen, of sy deselve soude konnen of willen beloven, als alrede 't contrarie belooft hebbende. En nopende 't openen van 's vyands havenen, seide my ook, dat haren dienaer hen hierop geantwoort hadde, dat hy wel achte, datter kleine apparentie was, dat haer Maj. subjecten op haerlieder havenen souden derven trafikeren, eensdeels door de

(*) V. la lettre de l'archiduc Albert à la reine en date du 16 Avril 1600, traduite par Bor, *Nederl. Oorlogen*, L. XXXVII, p. 649. Mais v. surtout Gachard, Introduction, p. xxvi, xxxii.

(†) Edmonds.

schepen van oorlogo, die daer van twee zyden voor Duinkerken en in Duinkerken waren, dat haer Maj. om so snelle trafike, als aldaer te doen was, in geen kosten soude willen komen, om haer kooplieden aldaer te doen convoyeren. En impende Sluis, dat sy wel lichtelyk konden begrypen, gemerkt aldaer de galeyen waren, en dat de Staten altyd op haer weer sullen willen blyven, ook de weinig trafike die daer soude vallen, dat ook haer Majesteits kooplieden daer niet souden soeken te wesen. En wat Antwerpen aenging: sy hadden so dikmaal gesien, in wat dangier en gevaer die stad stout, en was door de alteratien en muiteryen van de Spanjaerden (*) en kastcole aldaer, dat ook heelleder kooplieden aldaer hen niet souden willen avonturen (†). Ik bevind wel dat haer Majesteit wonderlyk aengenaem was, dat Edmonds hen die objectie hadde gedaen, my seggende meermaal, dat hy wel loos en wys was; dat haer Maj. hem ook, soo ick wiste, seer lang in Vrankryk in grote affairen gebruikt hadde. En eindlyk haer Majesteyt seide my, dat ick nu konde sien in wat pointen deze affairen stonden, concluderende daerom, dat u. e. in haer wel mochten betrouwen, dat sy hierin so resolutelyk geresolveert was, dat sy om al dat in de wereld was, gene zake soude willen beginnen, die haer tot onvriendschap of in misvertrouwen met u. e. soude stellen, seggende oock, dat sy expresselyk den Ertshertog en Infante hadde laten weten, dat sy niet meynde tegen te komen 't welck sy in de aenkomste van haer Kroone hadde gesworen, te weten, dat sy soude onderhouden, so veel in haer was, alle oude alliantien en vriendschappen, die de Coningen haer voorsaten met de Coningen en Princen haer gebuiren hadden

(*) La mutinerie de la garnison du château d'Anvers depuis le 8 Août 1598, jusqu'au 10 Février 1599, impressionnait encore les esprits.

(†) Bachard, Introduction, p. lvii. Le marquis de Havré écrivait d'Anvers, le 3 Nov. 1588 au cardinal André, alors en gouverne S. A. le misérable estat de cette ville, et elle ne le vyt, et des bangueroutes qui survinrent journellement," etc.

gemaeckt; dat sy bevond, dat de Croone van Engeland diverse alliantien hadde gehad en gemaeckt met de Graven van Holland en Zeeland (*), eer sy onder 't huis van Bourgongien allieerden of hen unieerden, met meer diergelyke propoosten, die seer lang duirden; want ik meene dat ick ten minsten een uyre en half by haer Majesteit was. Selfs, so de achternoen extraordinaerlyk na dese tyd heet was, so veranderde haer Majesteit tweemael in diverse camer om koelte te vinden, my altyd haer doende volgen, seggende: »wy sullen nu wandelen van d'een in d'ander, als pelgroms doen, want het hier doch al niet dan pelgrimagie is." Nadien ick dan aldus haer Majest. had hooren spreken en nochtans van haer niet absolutelyk konnende verstaen, of sy dan nu geresolveert was, haer gesanten te senden of niet, so verstoute ick my haer 't selve af te vragen: maer sy antwoorde my terstond: »Hola! ick heb myn dienaer noch maer eens gesproken, en moet my daerop noch anders informeren en beraden; doch zyt versekert, dat ick u altyds 't nader progres sal doen verstaen, en versekert de Staten, dat sylieden op my mogen gronden als op een rots, die henlieden nimmermeer sal falgeeren." Dit was haer Majesteits seggen in substantie, hebbende oock haer woorden so naby gevolgt en getranslateert, als my eenigsins doemlyk is geweest. En nadat ick van haer Majest. oorlof genomen hadde, so seide sy in 't latyn: »*Modicae fidei quare dubitasti?*" (dat is: »kleingelovige, waerom hebt gy getwyffelt?") doch so ick genoeg aen de deur om uit te gaen was, en gevoelende (so 't oock waer was) dat ick haer niet wel verstaen hadde, so riep sy my by myn name wederom, verhalende 't selve dictum, en daer noch by voegende, dat ick 't wel soude onthouden, want ick wel wiste, so sy seide, wat sy daermede wilde seggen.

D'occurrentien en nieuwe maren aengaende, en syn geen bysondere; want hier niet uit Schotland en is. Van IJrland versta ick, dat haer Majesteits forcen noch niet over zyn;

(*) Ci dessus, p. 190, 191.

dat ook den colonel Docker (*) op de frontieren van Engeland ligt, verwachtende de komste van de schepen die noch niet gekomen zyn om zyn volk te schepen. Daer en tusschen so schynt, dat den Grave van Tiron (†) van het dessein heeft moeten weten; want nadien dat hy in de Provincie van Munster alle de heeren en edellieden, die syn partye houden, hadde doen sweren en eed doen tot manutentie van de reine, die hy expresseert tot onderhoud van de catholyke pauwse religie, so is hy wederom uit Munster terugge getogen, en zoude als noch in 't Noordquartier bezig zyn diverse bestrooyen te maken, daer de voorschreven Docker meende te landen. Doen hy uit Munster vertrok, so heeft hy den Grave van Ormont met eenige kroes gevolgt, meenende hem in de steert eenigen afbreuk te doen, maer en heeft niet geeffectueert. Nopende de saeke van den Grave van Essex, die blyft altyds in syn huis gevangen, en aldaer genoeg te beweert, dat hy minder libertheit heeft, dan hy hadde daer hy was te rooste.

Hiermede, mogende, edele, vrantfeste, wyse en seer discrete heeren, ick sal God bidden dat hy o. o. in een lange voorspoedige regieringe wil maintineeren.

Van Londen den 19 April 1600, oude styl.

Onderstaet: Den al o. m. edel eenmoedigen en getrouwen dienaer, onderteekent,

Noel de Caron.

De superscriptie was aldus: Mogende, edele, vrantfeste en seer discrete heeren, myn heeren de Gemeende Staten van de Vereenigde Nederlanden.

Ontfangen den 23 April 1600 (§).

XII. *M. de Beaumont à M. de Villeroy.*

Monsieur. Comme j'estois en peine pour le retour de [illegible]

(*) Sir Henry Bowrey.
(†) Camden écrit *Tir-Oen*.
(§) Publiée par Bor, *Nederl. Oorlogen*, t. XXXVII, p. [illegible]

secrétaire, il arriva le 25 du présent par vent coutraire avec le commis de Du Temps, qui ont mis la marchandise en lieu de sûreté et l'ont rendue bien conditionnée, desorte qu'il ne pend plus pour ce regard qu'à la compter à ces Messieurs, sur quoy nous sommes à cette heure. — Je retireray le recepissé en bonne forme, et suivant les termes prescrits dans votre lettre du 14e écrite sur ce sujet. Je vous ay une singulière obligation, Monsieur, de ce que vous avez pris la peine de rompre la dureté de Monsieur de Rosny au payement qu'il vouloit que l'on prist en douzains, qui m'eust ruiné; et en ay peu à Arsens d'avoir témoigné contre toute vérité que lesdites espèces avoient cours par deça; de quoy m'étant plaint à son Père et au Sr. de Bernefeld, l'ont trouvé fort mauvais; de mesme, de ce qu'il s'ingère en facon quelconque à vouloir toucher ledit argent contre l'ordre de ses Maîtres, qui luy en ont recommandé la sollicitation bien exacte, mais deffendu expressement la recette, puisque le Roy et ses serviteurs en prenoient le soin, en les déchargeant des frais et hazards des voitures ou bien de ceux qui arriveroient par les changes. — Il a dit à quelques-uns, puisque c'étoit remboursement de dettes, que pour cela il le devoit recevoir, comme s'il ne touchoit pas plutost à moy, qui ay passé les contrats desdites dettes au nom du Roy (*), de les acquiter au mesme nom. Mais je croy que cette allegation sera bientost de nulle valeur, puisque comme vous dites et comme je croy, en termes civils nous ne sommes tenus qu'aux assistances reconnues par contrats passez. Cet homme se met en peine pour peu de chose; vous asseurant qu'il y a si peu à gagner sur la marchandise, que n'estoit qu'il y va de mon honneur en particulier et de ma créance en ce lieu, laquelle comme vous sçavez, s'affermit et s'augmente selon qu'on se sent avoir besoin de ceux qui négocient, je ne voudrois pas me remuer pour ce sujet. — D'autre costé je voy cet État si affairé et si bas de moyens,

(*) V. le précédent volume des lettres de M. de Buzanval, p. 319, 320, 433, 441—443.

que j'aimerois mieux languir de pauvreté que de leur rogner un seul soit par présent qu'ils me feroient, soit autrement, de la somme dont Sa Majesté les accommode. Or, pour venir à la necessité de cet État je vous diray, Monsieur, que je ne voys endroit par lequel la division et royne y puisse entrer auparavant, que celuy de la faute d'argent. Car il est malaisé, qu'un petit État comme celuy-cy puisse soutenir ce fardeau longuement sans y succomber. La dépense ordinaire y est de la solde de vingt-cinq mille hommes de pied et de 2000 chevaux, et de cent navires de guerre, la dépense de la sur montant au moins à la moitié de celle de la terre, il faut un exact ménagement pour venir jusques au bout de l'an avec telles charges. Ils en pratiquent de bien étranges, mais il me semble que cela ne peut pas durer. Voilà Monsieur le Prince Maurice qui a dépendu 30,000 escus depuis qu'il est en ce siège, seulement en ouvrages et remuements de terre pour se fortifier et remparer contre don Louis de Velasco, et luy empescher l'entrée de l'isle de Bommel. On m'assouroit encore hier qu'il a remparé et fortifié plus de quatre lieues de long; car les eaux s'estant escoulées et la secheresse ouvrant quelques avenues à ses ennemis que les eaux empêchoient, il luy a convenu employer de la terre en la place de l'eau. Assez m'écrivoit que son travail est tel, que don Louis aura autant de peine dorenavant à penetrer dans l'isle, que ledit Prince à prendre le fort de St. André, qui a fait beaucoup mine depuis qu'il a senty son secours approcher, lequel ne espère icy qu'il changera quand il aura veu son dit secours le regarder inutilement. On n'a pu encore faire les approches audit fort, les eaux ne l'ayant parmis du commencement; puis don Louis de Velasco ayant paru, on a esté contraint de se parer contre luy, et les forces dudit Prince Maurice n'estant que de sept mille hommes de pied et plus, n'ont point esté bastantes de faire lesdites approches audit fort, dans lequel il y a plus de 1300 soldats, et de garder tout ce grand pays qu'on a fortifié contre les ennemis. On attend donc au [illegible]

mille hommes de Frise, qui estoient occupez pour tenir la main-forte aux redrèz qu'on a esté contraint de faire en la ville de Groningue (*), de laquelle on ne pouvoit rien tirer. Cela estant arrivé, les approches se pourront faire avec seureté et contre ceux dedans, et contre ceux de dehors. Mais ce Prince tient toujours son ancienne coutume de ne rien hazarder et de jouer au plus sûr. Il n'y a rien meilleur quand les moyens ne manquent point; mais quand le drap se trouve plus court que l'aune, il y a de la pitié. Le succès de cette entreprise apportera de la reputation aux uns et aux autres, car elle est d'importance plus que plusieurs ne pensent. Les Espagnols viennent assez mal preparés à ce secours, et croy que s'ils sont longtemps ès environs de Bosleduc, qu'ils sortiront à cause des vivres. On tient icy cette entreprise assez asseurée; pour moy, je ne sçaurois qu'en juger; car il y a bien des raisons pour les uns et pour les autres. J'espère de vous en mander de plus certaines nouvelles un de ces jours, ayant deliberé de me dérober de ce lieu pour aller voir ces grands ouvrages et quelque petit acte de ce jeu; aussy pour communiquer avec Monsieur le Prince Maurice sur ses espérances et ses craintes. — On attend la certitude de ce qu'aura rapporté Emont de Bruxelles. On a déjà bien entendu de luy qu'il semble en estre retourné avec plus de froideur qu'il n'avoit la première fois; il a laissé échaper qu'il avoit à ce coup bien reconnu, que les Païs-bas n'estoient nullement separez de la couronne d'Espagne, comme les Archiducs et les (leurs?) Agens ont voulu donner à entendre à sa Maîtresse. Cependant c'est sur ce fondement qu'elle s'est si avant embarquée en ce traité; mais elle doit bien penser qu'il faudra voir les hoirs de part et d'autre (†), avant que ce démembre-

(*) Grotius, *Hist.* L. IX, p. 550. »Sub hoc tempus longa Groningae civitatis pertinacia, iram non injustam accendentibus aemulis, caeteros Foederatorum impulit in acre consilium, liberisque gentibus vix usitatum. — Tributa inferre aerario per triennium ferme cessaverant." — V. aussi van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, L. XVII, p. 729—735; Ubbo Emmius, *Guilhelmus Ludovicus Comes Nassovius*, Groning. 1621, p. 151.

(†) Ci-dessus, p. 181.

ment soit bien assuré. Or, y en ayant si peu d'apparence d'un costé et d'autre, comme vous dites et que nature commence à le montrer par deçà, je ne voy point qu'elle se doive fonder d'un vain titre de sa Maison de Bourgogne, puisque cette Maison tient si fièrement et essentiellement à celle d'Espagne, qu'on ne peut dire qu'elle en ait esté, je ne dis pas arrachée, mais presque même separée. Si donc par l'incertitude de ce fondement l'esperance de ladite paix vient à s'evanouir, je croy que cette Princesse se reprendra de plus près qu'elle n'a encore fait, à ses anciens amis, et qu'il se pourra prendre quelque bon expédient pour sauver cet Etat, qui est assez capable de guerroier qu'il a jamais esté et qui prendra toutes sortes de remèdes qu'on luy voudra appliquer, afin de n'estre contraint de tomber ès mains qu'il a tant de raison de craindre. Cependant je croy que nous ferons bien de les traiter le mieux que nous pourrons suivant les moyens que nous y avons pratiqués jusques à cette heure; lesquels si nous pouvons augmenter de quelque chose l'an prochain, je ne vous pas désesperer de sa maladie. L'Electeur Palatin, comme je vous ay déjà escrit, en a eu quelque soin cette année, l'ayant secouru de cent mil dalars; c'est beaucoup pour luy, estant foible, comme il est, et bien exposé à toutes sortes de batteries. Aussy l'a-t-il fait si secrètement, que pas on sçavent parler, et croy que Monsieur Bougars (*) n'en a point eu de connoissance. Il fait aussi ce qu'il peut pour y attirer les autres Princes; il a des interests particuliers à la conservation de cet Etat, à cause des torts qu'il s'attend de recevoir de la Maison d'Autriche, si le Duc de Julliers meurt sans enfants, ès seigneuries duquel il a force beaux fiefs, relevant de la Maison Palatine Electorale, qui en tel cas luy doivent revenir.

Monsieur, je fus tout estonné hier, de voir arriver chez Monsieur de Châtillon (†) et en partir aussitost pour aller en

(*) Jacques de Bougars, Envoyé en France en Allemagne.

(†) M. de Châtillon, petit-fils de l'Amiral de Coligny, se trouve depuis à la bataille de Nieuport.

l'armée; il m'avoua qu'il estoit venu sans le congé du Roy. Luy ayant remontré là-dessus les inconveniens qui luy en pouvoient arriver en son particulier, il me dit qu'il ne venoit icy que pour y voir son cousin le Comte Henry (*), et avec cette commodité voir trois ou quatre mois la guerre de deça sans y prendre ou prétendre aucune charge; que sur l'automne il estoit résolu de passer et aller en Allemagne, et de là en Italie pour voir le païs; qu'il fust mort en France de regret si en cette fleur d'aage il ne se fust un peu emancipé pour apprendre quelque chose, et se rendre capable de faire un jour service au Roy; qu'il espère tant en la bonté d'iceluy qu'il rendra ce peché veniel. Et sur ce, etc. A la Haye, ce ..... 1600.

XIII. *Points et Articles accordez par Son Excellence aux officiers et soldats du fort de St. André* (†).

I.

Premièrement, a accordé la somme de cent vingt et cinq mille florins à vingt patars la pièce, laquelle somme sera distribuée à l'advenant de leurs gages et arrierages d'un chacun, ou sur tel autre pied qu'ils accorderont par ensemble.

II.

Les malades et blessez seront envoyez en quelques villes du pays tant qu'ils seront quarts (§) et recevront leur part hors precedente somme.

III.

Aux veufves sera donné quelque gratuité selon l''advis des officiers, hors de ladite somme.

(*) Frédéric-Henri.

(†) V. les ésolutions des États de Hollande et West-frise, 8 Mai 1600, p. 152—154.

(§) Guéris?

IV.

Que tous soldats ayant servi au party de Son Excellence auront leur pardon et paye de ce qui leur vient, moyennant que la paye sera prinse hors la prochaine somme.

V.

Que tous soldats qui se voudront retirer, seront paye et satisfaits hors de ladite somme, et leur sera donné congé et passeport de Son Excellence, bien entendu que ceux qui se voudront retirer vers le Roy ou Archiducq, ne recevront aucun passeport.

VI.

Que lesdits officiers et soldats seront traitez comme les soldateurs du pays, et favorisez de son Excellence en tout ce qui luy sera possible.

VII.

Que tous ceux qui sont venus de Grevenmacher seront payez et satisfaits comme les autres, hors de ladite somme.

VIII.

Que tous soldats qui auront esté au service de Son Excellence ayant servi sous quelque compagnie, et voudront avoir leur passeport, et ne leur sera refusé, moyennant qu'ils ne le demandent hors de propos.

IX.

Qu'on ne leur fera aucun reproche de ce qui est passé.

X.

Les soldats pourront choisir avec salve de Son Excellence huit capitaines de Walons des regimens d'Haultemont (*), et de Merograve et trois d'Allemans.

(*) *Bor, Nederl. Oorl.* XXXVII B. p. 614.

XI.

Que tous les commissaires tant de guerre que de vivres, prevosts, brasseurs, vivandiers, boulangiers, meusniers et tous autres estant audit fort, qui se voudront retirer, auront sauf-conduit de Son Excellence, et si besoing est, seront envoyez avec tambourin ou trompette.

XII.

Que le Prestre se pourra retirer avec tous les ornemens d'église et hardes et bagage, avec sauf-conduit et convoy, comme les susdits.

XIII.

Que les sergeants et caporaux reformez, qui ont tiré quelque advantage au service du Roy, tireront le mesme traitement au service de Son Excellence.

XIV.

Que demain Son Excellence y envoyera commissaires pour former les compagnies, desquelles les capitaines seront choisis par les soldats comme dit est avec l'adveu de Son Excellence; lesquels avec les soldats feront serment de fidelité et de garder le fort pour le service de Son Excellence, obeissant avec officiers jusques à ce qu'ils auront receu le payement desdits 125,000 florins; et se fera ledit payement à chacune des dites compagnies ainsi qu'ils sortiront l'une devant et l'autre après hors du fort; bien entendu que pour chacune compagnie qui sortira, Son Excellence y mettra quant et quant une autre en la place.

XV.

Que les commissaires assisteront aux susdits capitaines et officiers à la liquidation de ce qui viendra à chacun desdits soldats hors lesdits 125,000 florins.

XVI.

Que demain y envoyera aussi des commissaires pour [illegible] l'artillerie, munitions de guerre et de vivres, afin que rien ne soit diminué par les officiers du Roy.

XVII.

Estans sortis hors du fort feront serment comme bien autres soldats qui sont au service de Messieurs les Estats, et après avoir passé monstre; leur sera donné un mois de gage en la main.

Fait au camp à Alem, le huictieme May 1600.

Serment.

Nous jurons qu'entant que nous serons dans le fort de St. André, que nous le garderons pour le service de Messieurs les Estats des Provinces-Unies du Pays-bas et de Son Excellence, jusques à ce que nous aurons receu l'argent que Son Excellence nous a promis, et obéirons à nos capitaines et officiers qui nous seront mis et ordonnez; renonçant au serment que nous pourrions avoir fait au Roy d'Espagne ou aux Archiducs.

XIV. *M. de Buzenval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'ay fait un tour vers M. le Prince Maurice selon ce que je vous en avois promis par mes dernières, duquel j'ay tiré tout ce que pensois estre à propos pour prendre particulière information des affaires de deça. Je l'ay trouvé extremement content pour ce dernier exploit, auquel il m'a bien voulu faire paroistre qu'encore que l'heur l'ait accompagné, qu'il n'a pour cela rien obmis de ce qui estoit d'un bien avisé et diligent capitaine, pour mener à fin son entreprise par la pointe de sa vertu. A la verité, il estoit tellement logé et retranché qu'il estoit impossible à ses ennemis de secourir leur fort sans pourvoir une très-perilleuse fortune. Il avoit fortifié

près de trois lieues de pays avec six forts et quelques redoutes qui se joignoient et repondoient les unes aux autres par continuelles tranchées, élevées à la hauteur de deux hommes, et tout cela flanqué de belles et bonnes batteries. Toutesfois, après qu'il m'a fait voir ledit fort, qui est de cinq bons bastions, environnez par le dedans d'un large rempart, et ceint par le dehors d'une contrescarpe qui couvroit ledit fort, et qui estoit defendue d'un large fossé, plus un magazin bien fourny de toutes sortes de munitions pour plus de huit mois et onze cens vieux soldats, qui avoient la plupart mine de capitaines, j'ay jugé que sa bonne fortune avoit de beaucoup surpassé sa vertu en cette entreprise. En quoy j'ay esté plus confirmé que j'ay veu que les eaux commençoient à croistre, qui eussent sans doute remply toutes ses approches et chassé tous ceux qu'il y avoit logez. Au reste, Monsieur, je vous puis asseurer que c'estoit une très-dangereuse beste que ce fort pour la Hollande, et que sans dificulté c'estoit le seul trou qui y eut fait avec le temps passage aux Archiducs; aussi résolvoient-ils d'y dresser même un palais pour leur demeure, comme l'ingenieur qui commandoit aux fabriques dudit fort, nous a dit. Il n'estoit encore du tout parachevé ny elevé si haut qu'il convenoit en plusieurs endroits, mias la contrescarpe et l'assiette du lieu suppléoit à tous ces défauts. Ces Messieurs le mettent en sa perfection, et avancent celuy de Crevecoeur avec telle diligence, que dans un mois ou six semaines il n'y manquera rien. Cependant que j'ay esté en l'armée, celle de don Louis de Velasco en estoit logée à deux petites lieues près, desorte qu'on en pouvoit voir les feux. On n'y croit pas encore que les mutins fussent sortis dudit fort, et que l'argent promis leur peut estre sitost compté; desorte qu'ils espèrent toujours les pouvoir ébranler par leurs approches. Mais les deniers de Sa Majesté ont infiniment servy à cet effet, et croy qu'ils ne pouvoient estre mieux employez et plus à propos, comme je croy que ces Messieurs le temoignent par leurs lettres à Sa Majesté. Ils sçavent aussy la particulière obligation qu'ils vous ont pour

la peine qu'y avez voulu employer. Depuis ce succès ces Messieurs se sont tenus si affermis sur leur selle et leurs peuples si rassurez, qu'ils n'ont point fait de difficulté d'accorder aux ambassadeurs de l'Empereur l'entrée en ce pays, de sorte qu'ils sont attendus en ce lieu dans le 20e de ce mois. Ils avoient peur qu'on relist si brusque et opiniâtre ne leur causast vne quelques difficultez à l'endroit des Princes et Ordres de l'Empire; ils asseurent tant de leur bastion, qu'ils n'ont aucune défiance que leur presence en particulières audiences puisse diminuer leur Estat en façon quelconque. Aussi sont-ils certains de leur donner une briefve réponse et expédition, mais je m'asseure si tardifs ambassadeurs ne feront point filer si longuement leur légation, que quelque occasion se présentera d'y bien servir leur Maître. Ils protestent n'y venir point pour leur profit de poix, mais seulement pour traiter des affaires qui concernent les limites de l'Empire, comme du fait de Juliers, de la restitution d'Emerick; mais celuy-là est bien asseuré qu'il ne faut pas que cela les amènent à la plainte de tant de maux et à la recherche de tant de remèdes. Un des principaux conseillers de l'Electeur de Cologne, nommé Bolesch (*), est venu ici pour passer avec apparat pour les affaires de son Maître; il me semble que tout cela est concerté. Il est extrêmement habile et en particulière faveur près de son Maître; j'aurai tous ces gens-là sur les bras, auxquels je ne manquerai de faire paroître que S. M. désire autant ne plus voir leurs pas qu'eux, et que possible elle y sauroit pis frapper quelque bon coup, n'eust esté que les Espagnols lorsque j'arrivay par ici

(*) Lettre de Florent Desmaretz aux États d'Utrecht, publiée par M. Nuel (*Archief*, IV, 261 suiv.); 18 Mai 1609. «Hier verleden weke sijn hier diverse Heeresten verschenen, onder Bolesch genaemt, als eerst den Heere van Valkenswaey, met veel luyen van wegen 't Stift van Munster; den Heere Arnoldt van Bocklandt van wegen den Heere Churfurst van Coellen, ten respecte van de vij Westphalsche ende 't Vest van Recklinckhuysen.» Arnold de Bocklandt est nommé dans la *Notice historique sur l'ancien Comté souverain de Recklinghausen suivie de l'histoire actuelle de Limbourg* (Liège, 1840), p.

pour cet effet, eussent tellement enaigry les affaires par leurs déportemens ès terres de l'Empire, qu'il a esté impossible depuis de radoucir les coeurs animez de ces peuples. Vous me ferez cet honneur, s'il vous plaist, Monsieur, me mander plus particulièrement la volonté du Roy et votre jugement sur les moyens que j'auray à tenir pour me gouverner avec eux, car je serois fâché de gâter quelque chose faute d'avis. Il vous plaira donc m'en avertir par ce lacquais, qui, à mon avis, ne vous trouvera guère éloigné de Paris. Je vous envoye par luy la copie de l'acquit que j'ay retiré de ces Messieurs en leur comptant la partie dernière; j'y ay employé les mesmes clauses et parolles contenues dans votre lettre du quatre du passé. Si on y trouve quelque chose à redire, je le feray réformer et vous envoyeray l'original par la dépêche que je vous feray en vous envoyant derechef mon secrétaire pour solliciter le payement. Le Sr. Arsens écrit par la sienne du 2 du présent que Mr. de Rosny l'avoit asseuré qu'il feroit avancer pour le commencement dudit mois de Juin, mais je n'en croyray rien que je ne voye vos lettres là-dessus. Dutemps est près de vous, qui sera tout prest quand il vous plaira luy ordonner qu'il reçoive ladite partie, et la conduira à Dieppe, où je feray trouver les navires de guerre lorsque mondit secretaire partira.

Monsieur, j'envoye à M. de Rosny un party que le Duc Charles de Suède (*) veut faire à S. M. pour fournir ses magazins de rozette, qui est une des richesses et meilleures minières du Royaume de Suède. Je croy que l'on en pourroit tirer de la commodité si on vouloit ménager l'affaire. Il avoit, il y a quinze jours, en ce lieu un agent françois duquel je vous envoye la lettre qu'il m'écrit, par laquelle vous pourrez reconnoitre en quel état sont les affaires dudit Duc. Ledit François est jeune homme d'entendement et de courage; il a déjà com-

(*) Charles IX, père de Gustave-Adolphe. V. notre ouvrage, *Nederland en Zweden in staatk. betrekking*, 1ère livraison, Utrecht, 1841, p. 64—74, où se trouvent d'autres passages, extraits de la correspondance de M. de Buzanval, relatifs aux affaires de Suède.

mandement sur deux navires de guerre dudit Duc. Je luy ay conseillé d'y pousser sa fortune, attendant les occasions qui se pourront un jour presenter d'y faire service à Sa Majesté. Il m'a promis de le faire, et de m'escrire selon les occurrences de toutes choses. Je n'obmettray à vous dire sur le sujet de ladite recette qu'un certain marchand françois qui en a saisie par deça selon la party qu'il a fait à M. de Rosny, m'est venu faire instance afin que je demandasse aux Estats la liberté du transport d'icelle sans payer l'impost qui s'y lève en ce pays; ce que j'ay refusé de faire, d'autant qu'il n'avoit lettres du Roy, ny mesme de M. de Rosny, par lesquelles j'eusse autorité ou couleur de ce faire. Il a dit à quelqu'un de mes gens qu'il s'en plaindroit à M. de Rosny, je vous les juge et ledit Sr. mesme, si la plainte sera juste et si je devois faire le mendiant pour si peu de chose, de laquelle je m'asseure qu'il n'aura nihilé sur ses comptes quand il a conclud son marché; — mais ces gens veulent faire d'un cerveau moutures. — Ces Messieurs eussent pu penser que j'y avois de l'interest particulier si je leur eusse fait cette demande sans en avoir lettres ny charge. — Un cas semblable m'arriva en pleine passée à l'endroit d'un marchand de ce pays qui a vendu à S. M. une grande quantité de tapisseries, il voulut que je luy en fisse avoir le transport libre des imposts, m'alleguant que S. M. luy avoit promis cette immunité par deça, sans me montrer autre chose qu'un passeport qu'il avoit signé par M. de Gevres (*), et une lettre du Sieur Arsens qu'il escrivoit en particulier à M. de Bernsfeld sur ce sujet. Je croy que j'ay eu raison de luy refuser mon intercession puisque je n'avois de charge de l'employer.

Monsieur. Depuis ma lettre escrite, le Sieur de Bouchout (†) susdit m'est venu visiter, m'a asseuré de l'affection de Monsieur

(*) Louis Potier de Gevres, Secrétaire d'État. *Mém. de Sully*, T. VII, 458.

(†) Bocholt. — Ci-dessus, p. 224. Il paraît que le nom de cette famille s'écrivait aussi Boicholt, Bouchaut, Bouchaut, [illegible]

l'Electeur son Maître au service de Sa Majesté; du dégoût qu'il avoit du voisinage des Espagnols pour le peu de respect qu'ils avoient porté à ses sujets; ajoutant que toute l'Allemagne a les yeux bandez sur S. M. M'a aussy confirmé ce que je vous avois déjà dit des melancolies de l'Empereur (*), lesquelles il attribue au regret qu'il a eu en ce mariage de son frère l'Archiduc Albert, qui luy a ravy sa proye et ses espérances. Est venu icy pour eclaircir ces Messrs. de l'intention de son Maître envers leur Etat, et pour sçavoir quelle voisinance il se peut promettre d'eux; d'autant que leurs gens de guerre ont fort peu respecté ses sujets et ses terres depuis quelques années; sur quoy il a formé ses plaintes desquelles il a laissé la poursuite à quelques Deputez de l'Evêché de Munster, qui sont icy pour cet effet; et s'en retourne avec bonne réponse, partant, comme il dit, qu'elle soit suivie d'aussi bons effets comme les parolles en sont belles. Il n'a pas grande opinion de cette Légation de l'Empereur, laquelle il dit estre hors de saison. Aussi ce matin m'est venu voir le Conseiller de la Reyne d'Angleterre (†), qui m'a communiqué ce qu'il avoit hier reçeu de sa Maîtresse, qui est, qu'enfin elle estoit résolue de faire trouver ses Deputez à Boulogne (§) le 16 du présent, les Archiducs ayant trouvé peu à propos d'entamer davantage de si grandes affaires, comme sont celles desquelles il est question, par l'intervention de personnes particulières, et promettent de luy donner la meilleure satisfaction qu'il luy (leur?) sera possible, quand on sera au lieu assigné pour la conférence accordée. Ladite Dame a reservé ces trois poincts, lesquels elle a défendu à ses Deputez de passer; le premier, l'alliance offensive; le second, la rendition des places ny aucun changement en icelles contre le

(*) Van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, L. XVII, p. 768. »In den Herfst deses jaers (1600) sach men een groote veranderingh aen 't Hof van den Keyser; men hadde van dier tydt aen, als Albertus voor twee jaren te Prage komende, consent tottet Spaensche houwelyck versochte, een *melancolye* aen hem ghespeurt, niet konnende verdouwen, dat zyn Jonghер Broeder hem was voor ghestelt," etc.

(†) George Gilpin.

(§) V. Gachard, Introduction, p. xxxij.

soutient qu'elle en a passé par deçà; le troisième, toute diminution au commerce de son Royaume avec ces provinces (*). Les plus avisez d'Angleterre et mesme de Bruxelles ne croyent pas que cette conférence soit suivie d'aucun accord entre ces Princes; mais il faut repaître ces peuples de quelque chose.

Monsieur. Comme je voulois fermer cette lettre, voici la vôtre du 3e du passé qui m'arrive, à laquelle je ne voy aucune réplique, sinon qu'il faudra gouverner la barque selon les vents et la marée; ce qui sera d'autant plus aisé si l'Angleterre n'en abandonne point le gouvernail. Retirez le Marquis, mariez le Roy, parachevons les secours promis cette année à ces Messieurs, nous verrons ce que nous conseillera la prochaine. Je ne voy point la maladie si aigue qu'elle ne donne bien quelque temps au médecin pour délibérer sur icelle, et sur les remèdes qu'il y faudra apporter. Monsieur, je fermeray cette lettre par une importunité, qui est de vous supplier bien humblement de me vouloir avoir un privilège pour quelques livres que M. de l'Escale (†) a fait imprimer par deçà, desquelles je vous envoye le mémoire. Ce personnage a tant de merite et est tant de mes amis, que je ne puis que je ne vous le recommande de tout mon coeur, veu principalement qu'il est par deçà par exprès accord que S. M. en a fait à ces Messieurs pour l'ornement de leur Université. Le livre des *Anciens* est parachevé, mais on n'en ose encore distribuer les exemplaires, à cause que le privilège de l'Empereur n'est pas encore arrivé, lequel l'Electeur de Cologne veut ambitieusement qu'on luy doive, desorte qu'on ne l'ose adresser à d'autre qu'à luy, puisqu'il s'est offert luy mesme à l'impetrer et envoyer. Autrement on en pourroit avoir avec une demye douzaine d'escus. J'espère vous en porter un exemplaire quand je partiray d'icy. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 18 de May 1600.

(*) Gachard, introduction, p. xxx. «Creyll déclare (3 Mars 1600), que l'Angleterre se passeroit plusieurs deux fois du traffic d'Espagne, que une fois de celluy d'Hollande, qui estoit toute la vie et sustentation de ses habitants.»

(†) Scaliger. — *Lettres et négociat. de M. de Buzanval*, p. 45.

XV. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Enfin les Ambassadeurs de l'Empereur sont arrivez en ce lieu, et eurent audience le 2 de ce mois en l'assemblée generale des Estats de ces Provinces-Unies. Leur proposition fut par (*) la restitution des places occupées et reparation des dommages faits sur le fonds de l'Empire, sur quoy remontrant avoir receu très-favorable reponse des Archiducs, esperoient de l'avoir semblable de ces Messieurs et telle, que l'Empereur en pourroit recevoir du contentement. Representèrent le soin que ledit Empereur avoit mis depuis quelques années pour couper la racine et oster la cause de ces maux, et mettre une bonne paix ès provinces des Pays-bas; que pour cet effet il avoit amené les Princes et Etats de l'Empire à ce poinct en la dernière Diette de Rengesbourg (†), de nommer et deputer six ou sept de leur ordre et corps pour vacquer aux affaires de ladite paix et entendre les moyens qui seroient proposez de part et d'autre pour obtenir cette fin. Ce qui auroit esté rendu vain et inutile jusques à cette heure par les refus que ces Messieurs auroient fait de prendre ce chemin que ledit Empereur leur avoit frayé, au grand détriment du repos commun de la Chrestienté; que pour cette cause ils estoient encore derechef sommés d'y vouloir entrer. La reponse a esté semblable à celles que je vous ay envoyé par écrit cy-devant; en somme, qu'ils estoient prests de satisfaire aux plaintes qu'on faisoit de leurs deportemens pour le regard de l'Empire, partant qu'on les asseurast que les Espagnols feroient le mesme, et qu'ils ne se prevaudroient point dorenavant desdites terres de l'Empire pour assaillir et infester leur Etat. J'ay veu du depuis lesdits Ambassadeurs, lesquels, après plusieurs propos, me dirent que je leur pourrois beaucoup ayder en leur négociation par deça; que la paix de ce pays estoit entre les mains du Roy. Je leur repondis que je les estois venu visiter pour

(*) Pour.
(†) Regensbourg (Ratisbonne).

leur offrir mon service; que, quant à l'autre point, je doutois qu'ils croissent que si cette paix eust dépendu du tout de la puissance de S. M. comme ils faisoient semblant de croire, sadite Majesté les eust relevé de la peine de ce long et fâcheux voyage, et qu'elle n'eust esté à Prince du monde cette plaine de mettre ces Provinces de deça en repos et établir une bonne paix en toute la Chrestienté, comme il avoit fait en son Royaume. Que j'avois esté principalement renvoyé par deça pour cet (*) effet, mais que les Espagnols par leurs violens et extraordinaires deportemens ruinant d'une main ce que nous essayons de bâtir de l'autre, il n'y avoit eu moyen de panser cette playe, laquelle s'irritoit par les aspres remèdes, que lesdits Espagnols y apportoient. Qu'ils estoient sur les lieux maintenant; qu'ils se souvenoient aussy de ce qui s'estoit passé en la guerre de l'Amirante; que je laissois à leur jugement si on avoit donné aucun lieu aux saints conseils de S. M. et à la bonne volonté qu'elle a à cette affaire. Ils m'accusoient tout d'une voix que les Espagnols avoient tout gâté et mesme ceculé et ruiné les bons dessetas et fondemens de l'Empereur sur ce mesme sujet, mais que pour cela il ne falloit retirer sa main de cette affaire; que si l'on ne pouvoit attest revenir à une paix, qu'aumoins pourroit-on, à leur avis, procurer une longue trève. A quoy m'ayant exhorté à tenir la main en ce que je pourrois, je leur promis de m'y employer cependant que je serois icy, qui ne pouvoit plus estre longtemps, et que je les ferois juges devant leur partement après avoir bien considéré la nature de ce mal et du patient, quel grand moyen nous avions d'y faire les miracles qu'ils attendoient de nous. Je remarquay et recueilly assez en divers discours que nous eusmes, que l'Empereur estoit peu content que son frère luy eust arraché ces Provinces des mains, lesquelles si on eust laissé tomber aux siennes, il y mettoit la paix infailliblement par la règle de vie qu'il y eust pu imposer, conforme

(*) Gachard, Introduction, p. xvii suiv. (Lettres de J. B. de Tisnac Cardinal André).

à celle de l'Empire; qu'elles n'eussent esté en danger comme elles sont, de tomber en autres mains que celles de la Maison d'Autriche; que le Roy d'Espagne et l'Infante n'ayant point d'enfans, celle de Savoye les possédera sans esperance que ladite famille d'Autriche y puisse recouvrir les droits qu'elle y pretend, et que l'Empereur Ferdinand eust débattu contre son frère l'Empereur Charles, n'eust esté la debonnaireté dudit Prince et les esperances qu'on luy faisoit de le rendre content sur ce sujet avec le temps. Ils m'ont dit librement qu'il y avoit plus d'apparence il y a deux ou trois ans, de faire la paix de ces Provinces qu'ils n'en remarquoient maintenant. Aussy ne voy-je pas, Monsieur, que leur presence cause beaucoup de changement ou de mouvement ès esprits de ces peuples. On les a receu honorablement, mais ils voyent les visages froids et les approches d'un chacun assez retenues. On leur doit aujourd'huy donner reponse par écrit (*), afin de leur donner sujet de partir au plutost; mais il ne me semble pas qu'ils s'y doivent tenir. J'ay plutost opinion qu'ils feront filer leur négociation quelque temps pour attendre quelque occasion d'en tirer quelque plus grand fruit que celuy qu'ils en perçoivent maintenant.

Le Comte de Mandercheyde est un bon vieil seigneur, allié de fort près à la maison de Nassaw; je croy qu'il me demande la ruine de cet Etat en son ame; mais on croit que Carlo Nutzel depend beancoup des Archiducs. Aussy est-il plus fin et plus trinquart que l'autre; il a voulu toujours traiter avec moy en latin, encore qu'il parle ma langue. Je croy que pource que je ne me suis pas voulu accommoder à l'allemande, qu'il pretend que je scache mieux que je ne scay. Sur ces entrefaites un Docteur est arrivé de la part du Duc de Clèves, qui m'a presenté les lettres de Madame la Duchesse sa maîtresse, que je vous envoye. Je luy ay promis toute assistance, comme sachant que je ferois service agréable à Sa Majesté, en rendant à leurs Altesses par deça. Aussy me suis-je employé

(*) V Bor, L. xxxvii, p. 639—647 (5 Juin 1600).

et si avant, qu'on me donnoit assez d'espérance de la réduction d'Emerick. Car quant au fort de Schenk, c'est une ville nouvelle qui ne se peut pas demander ainsi, presque semblable à celle que l'Empire pourroit avoir contre les Espagnols par la ville de Cambray, ou contre nous pour celle de Metz (*), sinon qu'il n'y a pas si longue prescription de temps. Mais voicy un cas non attendu qui est survenu, qui pourroit nouvelles disputes entre les Ducs de Clèves et cet Etat. Car que ces jours passez la Comtesse de Meurs et Neuenar (†) est décédée dans son château de Meurs, et que incontinent après son décès le Duc de Clèves, qui avoit fait pratiquer auparavant cinquante ou soixante soldats que ladite Dame tenoit dans son château pour la garde d'iceluy et de sa ville, s'est emparé dudit château et de la ville et de deux autres qui sont dépendantes dudit Comté, alléguant que lesdites places sont fiefs du Duché de Clèves, qui luy retomberoit faute d'hoirs mâles. Or, est-il, que ladite Dame défunte avoit, il y a deux ans, institué M. le Prince Maurice son héritier en cas de remuement luy avoit légué ledit Comté de Meurs, ce qu'elle a encore confirmé peu devant sa mort, soutenant ladite Comtesse qu'elle avoit droit de se faire pairs que son fief relevoit directement de l'Empire, et non du Duché de Clèves, qui y ont voulu usurper un droit depuis plusieurs années sur de faux fondements; et que ledit Comté estant de telle nature, les Seigneurs en pouvoient disposer au défaut de légitimes heritiers, de quoy elle a mis en mains de sa Prince quelques chartes et actes. Enfin, ce Prince s'est aucunement intentionné à laisser perdre son droit qui n'est pas de peu de chose, ce

(*) V. le précédent volume des Lettres de M. de Buzenval, p. 318, 478 et l'article de M. Schayes dans l'Annuaire historique de M. de Raumer (1849).

(†) Walburg, Comtesse de Neuenar et Meurs, veuve de Guillaume Comte de Bures, Baronne de Montmorency, décédée à Bruxelles le même jour que le Comte d'Egmont, et enterrée à Adolphi de Bourgogne, Gouverneur d'Utrecht, mourut le 25 Mai 1650. Alegio, Comte de Meurs et Neuenar von Meurs (Dusseldorf et Elberfeld, 1840, p. 151 et

je Comté vaut au moins dix mille escus de rente; et offre toutesfois d'en remettre la décision et connoissance devant des arbitres. Que si on ne veut entendre à luy en faire raison par la voye de la justice, il se donne assez à entendre qu'il essayera de le maintenir par les armes, et pour ce sujet il requiert ces Messieurs de ne se dessaisir de la ville d'Emerik qu'on ne luy ait fait raison sur son Comté prétendu de Meurs. Voilà, Monsieur, ce qui accrochera ce qu'on eust pu faire pour le regard dudit Duc de Clèves. Toutesfois si le Conseil dudit Duc se met à la raison, je voy M. le Prince Maurice tout prest d'y entrer et d'y entendre, comme il m'a protesté, à l'exemple de M. l'Électeur de Cologne et ce qu'il a fait en mesme sujet à l'endroit du Comte de Solms, auquel ladite defunte a laissé pareillement une belle terre, assise au pays de Liège, que ledit Électeur pretend luy revenir par droit de fief. Toutesfois il s'en est remis à arbitrage, afin d'en sortir paisiblement et ne donner point sujet audit Comte d'employer les forces de cet Etat pour lever la gerbe à main armée. Le susdit Docteur m'a dit en l'oreille qu'il avoit charge de ne faire pas grande instance pour le fort de Scheink en cas qu'il y trouve trop de difficultez. Les Ambassadeurs Imperiaux proposent quelque voye pour ce regard, qui est de mettre ledit fort en main sequestre et non suspecte de quelques Comtes de l'Empire, jusques à nommer la personne du Comte d'Holloc, attendant le temps de la décision des droits que les parties y pretendent. Ce petit morceau de terre est si important à cet État, qui a tant fait de frais depuis quinze ans à y élever le fort, qui y est, et à le maintenir, que je ne voy pas qu'ils se le laissent arracher des mains que sur bons gages. Si l'Empereur prend le chemin, auquel ses Ambassadeurs disent qu'enfin il se resoudra, qui est d'employer les forces de l'Empire contre l'une et l'autre partie, afin de rendre les terres dudit Empire libres, je croy que chacun pourra bientost jouir du sien paisiblement. Il persiste à inviter les Princes Protestans à sa Cour, où ils ont tous leurs Ambassadeurs pour le fait de Stras-

bourg et autres griefs; et quelques-uns discourent que ledit Empereur est intentionné de leur donner contentement, afin de tirer desdits Princes ce qu'il prétend pour faire élire son frère l'Archiduc Mathias Roy des Romains; à quoy on pense que les ordinaires indispositions qu'il sent en son esprit, le font résoudre plus qu'autre chose pour se décharger peu à peu de ce grand fardeau qui luy pèse trop en l'état auquel il se trouve. Monsieur de Bernefeld a mesme opinion que vous pour la paix d'Angleterre, à laquelle les avantages gagnez par ces Messieurs pousseront davantage les Archiducs, encore qu'ils s'attendent d'en estre desavouez par le Roy d'Espagne (*). Mais *Chi a tempo a vita*. Que si M. le Prince Maurice se jette derechef en campagne, comme je voys toutes choses appareillées, on sera du coup de vent qui y portera encore plus vite lesdits Archiducs. Ledit Prince Maurice espère faire voile vers le 15 de ce mois et porter la guerre dans la Flandres. L'appareil est grand qui se fait pour ce regard, et duquel la dépense ne recherche pourvu qu'on est en déliberation d'y porter par mer et infanterie et cavallerie. Le fait en gros est bien approuvé par M. le Prince Maurice, mais il me semble qu'il ne trouve pas bien la necessité qu'on luy veut imposer d'attaquer telle ou telle place, et qu'il n'est pas bien d'accord avec ceux de ce Conseil de la procédure qu'on désire qu'il tienne en entamant cette guerre. Ce succès qu'ils ont eu en la conquête de ce fort (†), le désordre, auquel sont les affaires de leurs ennemis, les gaillardes forces qu'ils se voyent en main, ne leur fait trouver d'impossible ny appréhender les difficultés qui se peuvent présenter. Ce Prince qui est sage et qui sent son métier, ensuiet ses forces et celles de ses ennemis, ne trouve pas conseillable de hazarder tout cet État en un coup de dé, et juge, à mon avis, sainement de dire que rien ne réunira ainsi les forces des Archiducs et les devoirs et volontez de leurs sujets

(*) Comparez Gachard, Introduct., p. xxix (Lettre de Philippe III au Cardinal André, 28 Juin 1629).

(†) De St. André.

à une commune deffense que de se sentir attacquez ès endroits si sensibles comme ceux de la Province de Flandres; que pour cette cause il y faut aller sagement et avec ce discours, qu'on n'y aura pas sitost mis le pied qu'on n'ayt bientost après une forte armée sur les bras; qu'il faut donc se loger en lieu où on ne puisse estre accablé ou forcé à un combat général ou à une retraite confuse par une force plus grande, ou par necessité de vivres, qu'on ne pourra recouvrer que par la mer. C'est ce que ledit Prince discouroit hier; et croyez, Monsieur, avec une perplexité non petite. Ils luy mettront dix mille hommes de pied et deux mille chevaux, et plus de six cens vaisseaux pour transporter son armée et tout l'attirail. Mais, d'autant que je ne voy encore rien de bien resolu en ce sujet, vous me permettrez, Monsieur, de suspendre les particularitez de cette entreprise jusques à ce que je vous envoye mon secrétaire, selon ce que m'ecrirez par mon laquais, duquel j'attends le retour d'heure à autre. Car Arsens continue d'escrire que ce second payement sera pour le quinze de ce mois, encore que par vos precedentes du 30. du passé vous m'assignez au 20. et en vos dernières du 18. que j'ay receues le 2 de ce mois, vous ne me mettez point de terme, mais seulement dites que vous esperez qu'il n'y aura point de changement à ce qui a esté promis pour cette année. Ce qu'estant, comme il me semble qu'on doit mettre toute peine qu'il s'effectue, nous mettons en seureté l'honneur de nos promesses et mesmes les affaires de deça. Après le dernier payement qui pourra échoir à mon avis et selon votre calcul, dans la fin d'Aoust ou au commencement de Septembre, je vous iray trouver Dieu aydant, le mieux instruit que je pourray de toutes choses, et vous mettray sur le tapis tout ce que nous pouvons attendre de fruit des semences que nous jettons en ce terroir, afin que, selon l'apparence d'une bonne ou mauvaise récolte, S. M. puisse cy-après, ou étendre ou restreindre sa libérale main sur cet État; à quoy me donnera beaucoup de lumière le succès que prendront les affaires de cette entreprise, qui est

matériellement sur le bureau. Bref, j'espère n'obmettre et n'oublier rien de ce que je remarque par vos lettres qu'on désapprouve de moy, et m'y gouverneray, Dieu aydant, de telle façon, que nul ne pourra comprendre en moy le fond de cette nouvelle nouveauté.

Nous avons esté icy assemblez quinze jours durant du fruit de cette conférence, en laquelle il me semble que M. Du Plessis (*) s'est venu enferrer avec beaucoup de precipitation, si je ne me trompe; et voudrois qu'il nous eut cru de nostre conseil ceux qui l'en vouloient retirer. On en parle icy fort diversement; je n'en ay rien veu que le discours qu'on en avoit escrit par M. d'Evreux, qui est fort net et simple, en quoy il n'a pas d'avantage, vous asseurant, Monsieur, que les humilités et mortifications de M. de Jouyeuse me scandalisent toujours plus en matière de religion, que tout le reliefs et paradis de quelque evêque ou ministre que ce soit. On fait aussi courir par deçà la copie d'une lettre (†) que S. M. auroit envoyée sur ce sujet à M. d'Evreux, de laquelle vous aurez icy la copie. Laquelle me semble aussi premièrement escrite en vers sardinistes, comme elle a esté incontinent publiée en ce lieu, où elle ne sert de rien si non de faire assez de mal selon les occasions. J'en ay veu l'ensemble et fausses interprétations en plusieurs endroits autant qu'il m'a esté possible. On ne me fait point paroître que cela ait diminué en rien la croyance et affection qu'en a S. M. laquelle

(*) V. sur la fameuse conférence de Fontainebleau (3 Mai 1600), pour laquelle furent attaqués et défendus quelques passages de l'*Institution de l'Eucharistie*, ouvrage que Mornay avait publié, le *Supplément aux Mémoires jouxte la Copie de l'Evesque*, Mars—Juin 16.., p. 147—282; Duplessis-Mornay, *Mém. et Correspond.* IX, 97—251.

(†) *Supplément des Mém. jouxtes la Copie de l'Evesque*, Juin 1600, p. 284. «Mon ami, écrivait le Roi, le discours d'Evreux, évêque de Sarmore, et la douceur dont on y a procédé a été l'occasion à quelques Anglomani que ce soit, de dire que nous y avions perdu par la vérité;" etc. — V. la lettre de Duplessis Mornay à M. de Sarmore dans les *Mém. et Corresp. de Mornay*, T. II, 253—256 (Saumur, 5 Oct. 1600).

il me semble que nous devons mettre peine de ménager et entretenir toujours de telle façon, qu'elle demeure capable d'apporter du bien à tous les lieux du monde, et d'en tirer aussy si les occasions s'y présentent.

J'oubliois à vous dire que l'Ambassade angloise, arrivée à Embden le 20 du passé, a receu une espèce d'affront par celle de Dannemark, laquelle ayant attendu les Anglois quinze ou seize jours au lieu assigné, eurent commandement de leur Maître d'en partir trois jours après qu'ils auroient receu ledit commandement. Lesquels expirez et s'estant embarquez, les Anglois arrivent qui avoient esté detenus par vent contraire. Ils envoyent vers les Danois afin de les supplier de vouloir retourner pour se voir et communiquer ensemble. Les Danois refusent (*), alleguant le commandement exprès de leur Roy; bref, protestent de partir au premier coup de vent qui leur voudroit servir, et ne se désembarquer qu'ils n'eussent nouveau commandement. De quoy l'Evêque de Londres et ses collègues ont averty la Reyne leur Maîtresse en diligence afin d'entendre sa volonté sur cet accident et scavoir, s'ils devoient retourner ou bien attendre que le Roy de Dannemark renvoye les siens ou d'autres en leur place. Car on discourt qu'il a dedaigné cette Ambassade angloise à cause que les envoyez n'estoient pas si qualifiez que les siens, qui estoient deux de ses Chancelliers et premiers de son Conseil.

Monsieur, il me semble qu'il ne peut arriver d'inconvenient aux lettres de recommandation que Sa Majesté pourra accorder à M. le Duc de Clèves en faveur des affaires qu'il a par deça; car cela s'entend toujours sans prejudice du droit d'autruy. A la Haye ce 4 Juin 1600.

(*) Van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, L. XVII, p. 774. — Camden, *Annals or the Historie of-Elizabeth*, p. 628: »the Danes pretending that the time of their delegation was expired, hasted home; or else as some thought, for that their provision of victuals failed them (for the Danes doe allow their Embassadors a certaine quantity of victuals, and not a daily pension in money as other Princes doe)."

XVI. *M. de Beaumont à M. de Villeroy.*

Monsieur, Je vous ay écrit si particulièrement du 4. de ce mois touchant les dernières projetes et resolutions prises par ces Messieurs de transporter la guerre avec presque toutes les forces de leur Etat dans la Province de Flandres, que je n'ay veu du depuis en ce lieu qui m'ait deu faire changer ou adjouter quelque chose à ma susdite. Maintenant que nous sommes à la veille de cet embarquement general qui se fait demain, je pense qu'il estoit temps et à propos de vous confirmer la susdite résolution, qui ne peut aujourd'huy selon les apparences humaines, estre renversée que par le vent sud et la contrariété de la mer. L'embarquement se fait dans dessus en quatre ou cinq endroits. Le rendez-vous general est en la teste de l'isle de Walcheren en Zellande; le nombre de gens de pied est de 127 compagnies, qui feront prez de douze mil hommes; la cavallerie est de 28 cornettes qui pourront estre quinze cens chevaux. On a chargé cinquante pièces d'artillerie en moins de deux-cents des vieux tant pour les hommes que pour les chevaux pour quinze jours largement, afin qu'il n'en manque à la première descente. On fait estat de plus de 300 voiles (*) tant en grandes que petites pour le transport de tout cela (†), de sorte que de longtemps il ne s'est vu

(*) Van Reyd, L. XVII, p. 747. »hy de negen hondert scheepen."

(†) Quant aux moyens qui furent mis en œuvre pour se procurer un nombre si considérable de navires, voyez les Résolutions des Etats de Hollande et Westfrise, 3 Juin 1600, p. 208—210. Leurs députés reçurent l'ordre de se rendre à Amsterdam, Haarlem, Enkhuysen et Medemblik, afin d'y arrêter un certain nombre de caravelles et d'autres vaisseaux. Ils furent même autorisés à se servir de l'entremise d'Egert des navires hambourgeois, brémois et d'Oldbuis. — *Instructie voor den Heere Arent Meyaertsz. — voor den Heere Cornelis Florisz. Hooft, Gecommitteerde Raad van de Staaten.* XVI. vik. »En om te voorsien alreede voor soo veele deser Schepen tusschen Islandtsche steenen ende de zuijden wesen te bekomen, *te doen mandeeren en gheven* passen volgende die van *Brouwer, Hamburg, Embden* ende andere zulcke steeden meer." — V. encore, p. 213, 214, 216, 217, 224, 231. Van Reyd, l. c. — Quant au paiement de frêt et au dédommagement

sortir d'un petit pays un si grand equipage, duquel sans doute le bruit aura esté epandu en plusieurs lieux, estant malaisé de ramasser et assembler secrètement tant de pièces; desorte que les Archiducs pourront avoir pourveu aux endroits de la coste auxquels ils sçavent que ces gens en veulent davantage, et par ainsy rendu inutile le meilleur et plus desiré de leurs desseins. Le débarquement se doit faire partie à Ostende, partie à la rade de Nieuport, laquelle on est intentionné de forcer, comme estant fort foible du costé de la mer, comme on aura pris terre, et au mesme temps ceux qui descendront à Ostende, faire le mesme d'un fort qui bloque ladite ville du costé de Nieuport. De là toute l'armée jointe trainant avec soy douze canons par terre, doit aller se planter devant la ville de Dunkerque, l'investir et assiéger avec le reste de l'artillerie, des munitions et autres équipages et attirail qui doit suivre par mer, pour serrer de ce costé-là ladite ville. M. le Prince Maurice trouve peu de difficulté aux premiers exploits de la descente, partant qu'elle ne soit point troublée par quelque vent contraire; mais il prévoit plus inconvéniens à l'exécution du second dessein, lequel peut estre traversé par une armée que les Archiducs pourront luy mettre en barbe en peu de temps, aussi forte que la sienne. Car Don Louis de Velasco avec celle qu'il a vers la Meuse, qui est d'environ huit mille hommes de pied et 1000 chevaux, pourra se rendre dans huit jours voisin dudit sieur Prince (*), et se renforcer de 4000 ou 5000 hommes dans ledit pays de Flandres; quoy arrivant, ledit Prince dit que sans doute il se voit obligé à un combat général, duquel l'issue est en la main de Dieu. Mais elle estoit autre que bonne, cet État s'en iroit sans dessus dessous, que quand bien ledit Don Louis ne pourra sitost s'approcher avec cette armée prétendue, les Archiducs ne lairront point pour cela de jetter promptement deux mille

que reçurent les capitaines des navires employés au service de l'État, v. la Résol. des États de Hollande, 10 Août 1600, p. 269.

(*) Gachard, p. 335.

hommes de renfort dans ladite place, ayant tout loisir de se faire durant le temps du désembarquement de cette armée et du chemin qui sera au moins de deux jours entre Ostende et Dunkerke. Ledit Prince n'a pas manqué de remontrer un plus assuré chemin pour jetter la guerre dans ledit pays de Flandres et y prendre un pied qui les pourroit conduire peu à peu au but tant désiré. Mais ces Messieurs, comme ennuiés de vivre en l'état incertain auquel ils se voyent réduits par les appréhensions et d'Angleterre et de notre (*) France même, ayoient mieux hasarder ce coup de dé cependant qu'ils se voyent de belles forces en main et celles de leur ennemy affoiblies, que de languir plus longtemps sur les attentes incertaines de leurs voisins, et les impatiences qui pourroient arriver parmi leurs sujets mesmes par la longueur et pesanteur de cette guerre, espérant pouvoir remedier à l'un et à l'autre par la conquête de ladite place de Dunkerke et de la coste maritime de Flandre. Premierement aux leurs, pource qu'ils se dechargeront de grands frais et de grandes pertes ordinaires pour la liberté et seureté qu'ils rendront à la mer et à leur commerce, et par l'épargne de plus de soixante voisseaux de guerre qu'ils sont contraints d'entretenir pour tenir en bride ceux dudit Dunkerke; puis, par la remise des licences qui s'en ensuivra sans doute. Quant aux amis et voisins, ils espérent par cette approche leur donner dorenavant plus d'assurance de leurs affaires et mesmes plus d'esperance de profiter quelque chose avec eux, s'il leur prend envie de s'approcher plus près d'eux qu'ils n'ont voulu faire par cy-devant. On laisse icy le comte d'Hulloe pour garder la maison avec deux mille hommes de pied, lequel doit suivre le chemin des autres et s'y joindre

(*) Ubbo Emmius, *Gallicanus Lucretius*, *omnes Nassauos*, p. 186. «Sed vetit Hollandorum et Selandorum contentio, qui cum plurimum in eam communem conferrent, affirmabant tunc purgato mare, et prandeorum receptaculis clausis aut eversis, ore fortunam se esse tuere, nec quam rei saepe posseret, sociis opem ditiorum tuere posse; contendebantque ea tanti rem periculi esse, quantum ab aliis judicetur.»

incontinent après l'avis qu'on aura que Dom Louis avec les troupes qu'il commande, se sera retiré de la Meuse pour aller secourir la Flandres. Aussy le Comte Guillaume demeurera en son gouvernement de Frise avec dix-huit ou vingt compagnies d'infanterie. Voilà, Monsieur, le pied sur lequel cet État danse maintenant, qui va jetter ses forces et ses efforts si près de la frontière de France, que vous aurez dorénavant bien plutost et plus seurement des avis de ce qui se passera en ladite armée par le moyen de M. de Vicq, que par le mien; car il sera proche voisin des deux armées et S. M. en sera bien eloignée pour les séparer et faire le holà en un besoin.

Les Ambassadeurs de l'Empereur, depuis avoir eu leur depesche et les presents qu'on leur a fait et qu'ils ont acceptez, ont fait une replique comme j'avois toujours jugé qu'ils feroient pour faire durer leur négociation. Cependant est arrivé un tambour de Bruxelles (*) avec lettres à ces Messieurs de la part des États, qui sont assemblez en ladite ville, qui sont pour obtenir un sauf-conduit pour trois personnages de qualité que lesdits Estats ont deputé pour venir en ce lieu et communiquer avec ceux de deça des affaires concernant l'état general du pays. Les trois sont (†) le Seigneur de Bassigny de la Maison de Bouxtel, Brabançon, le sieur de Bentin Gueldrois, et Camps d'Ipres. On n'a point encore donné

(*) La session des États-Généraux des Pays-bas espagnols, commencée le 28 Avril 1600, suspendue après le 24 Juillet, reprise le 2 Septembre, fut close le 9 Novembre suivant Gachard, *Actes des États-Généraux de* 1600, Introd., p. LXXVIII.

(†) Grotius, Hist. L. IX, p. 573. »Venere Gerardus Hornanus, Comes Bassiniaci, Philippus Bentingius, Henricus Codus adsessor Iprensis, post Neoportanam pugnam." Le dernier est appelé par d'autres Mr. Hendrik de Codt; il était Conseiller-Pensionnaire de la ville d'Ypres. V. l'ouvrage publié à Amsterdam en 1651 (in fol.) *Wilhelm en Mauritz van Nassau, Princen van Oranjen, haer Leven en Bedryf; Maurits*, p. 193. V. aussi van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, p. 743. M. Gachard, Introduction, p. LXXXVIII nomme le baron de Bassigny, le colonel Bentinck, Sr. de Bicht, membre des États de Gueldre et le Conseiller Henri de Codt, Pensionnaire d'Ypres.

réponse audit tambour, et croy qu'on la différera jusques à ce que cette armée ait fait voile. On essayera à faire proffit de cette offre, comme les Archiducs entendent de menager cette negociation de leur costé. — Les Ambassadeurs de l'Empereur partent demain pour aller à Bruxelles, leur ayant esté coupé broche par la replique qu'on a fait à leur duplique. On rend la ville d'Emerik au Duc de Clèves; j'ay fait entendre au Docteur dudit Duc que l'autorité de S. M. y a operé. Le procès du fort de Schenck demeurera pendu au croq; aussy les prétentions du Prince Maurice sur le Comté de Meurs, qui sera remis à arbitres. — Prenant congé dudit Prince il n'y a qu'une heure, je l'ay trouvé tout rejouy des avis qu'il venoit de recevoir d'une nouvelle mutinerie, arrivée à l'armée où commande Dom Louis, de laquelle près de deux mille hommes se seroient separez & jetté dans Hamont, petite ville de Liége, ayant chassé leurs officiers (*). Cela arrestera ledit Dom Louis par delà et donnera loisir audit Prince de prendre tel pied, qu'il sera malaisé de pouvoir puis après le déloger; ce qu'il craint le plus, est le débarquement, à cause de l'incertitude des vents. Au reste il paru(t) bien résolu et bien fourny de toutes choses. Et sur ce, etc. A la Haye, le 18. de Juin 1600.

XVII. *Lettre des États-deputés de Hollande au consistoire de l'Église Wallonne de Leide* (†).

Messieurs. Comme Son Excellence nous a requis pour plusieurs raisons et considérations d'importance, de vouloir induire Jean Uytenbogaert (§), Ministre de l'Eglise d'iceluy, à ce qu'il se disposast de l'accompagner au voyage qu'il a

(*) Mutinés de Hamont. V. Gachard, p. 142, 208, 210, 228, 298, 299, etc.

(†) Résol. d. États de Hollande et Westfrise (*Register van Holland en West-Vriesland*), 13 Juin 1600, p. 226, 227.

(§) Van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, L. xvii, p. 751: »*Witten-bogaert*, met verstant en uytnemende welsprekenheyt van Gode hoochlyck begaeft."

sur main : et que ledit Uytenbogaert nous a finalement declaré qu'il ne se peut résoudre à ce que dessus, si premièrement il n'est pourveu au Ministre de l'Église françoise de ce lieu, Nous vous avons bien voulu requerir qu'il vous plaise donner ordre que ladite Eglise soit pourveue de deux presches la sepmaine, à sçavoir le Dimanche et le Jeudi, soit par le moyen des Ministres et Professeurs de chez vous, comme les plus voisins, soit en y employant (notamment le Jeudi) les escoliers que vous entendrez estre aucunement propres pour ceste charge, ou mesmes les Ministres des autres Eglises autant que se pourra, et ce (comme nous espérons) pour peu de temps, et jusques au retour dudit Uytenbogaert, afin que le désir tant de Son Excellence que de nous soit effectué mesmes pour le bien et advancement de l'Eglise de Dieu en general: En quoy comme ferez chose agréable à Son Excellence et à nous, ainsi aurons-nous aux despens à ce necessaires, tel esgard qu'il convient. Sur quoy nous prions Dieu, etc.

XVIII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je vous ay donné premièrement avis par ma lettre du 4. de ce mois du grand dessein qui se formoit par deça pour porter la guerre en Flandres, et croy vous avoir representé toutes les difficultez que les plus advisez y opposoient depuis la conception et resolution d'iceluy. Je vous ay averty par ma depesche du 18 qu'on partoit pour aller enfanter et jetter dessus la coste de ladite Province ce meme dessein, n'ayant rien oublié à vous particulariser de l'equipage tant de mer que de terre, qu'on avoit preparé pour cet effet. Je voy que le vent y a esté contraire depuis trois ou quatre jours, qui a retenu soubs l'ancre toute cette armée ès rades de Zellande. Aujourd'huy il commence à servir et moy à depescher ce porteur, auquel j'ay donné charge bien expresse de mettre pied à terre en ladite coste de Flandres, y reconnoitre les premières assiettes et exploits de cette armée, luy

ayant donné de seures adresses pour ce faire; en quoy l'oeil seul peut faire maintenant l'office d'un bon rapport. Car quant aux discours qui se pouvoient faire sur cette entreprise, je croy vous les avoir tous mis sur le tapis par mes precedentes; auxquelles toutesfois j'ay à adjouter, que ce Prince voyant que c'estoit un jeu forcé que cette entreprise, et prévoyant mille inconveniens qui y pouvoient arriver au mesme temps qu'il la tenteroit (car un mauvais coup de vent suffisoit pour la renverser du tout) n'a point voulu partir de ce lieu, que le Corps des Etats-Generaux ne l'ayent accompagné jusqu'en ladite coste (*), afin que s'il estoit acceuilly de quelques-uns des accidens aprehendez, il peust sur le champ prendre nouveau conseil avec eux et tourner ailleurs plus asseurement la grande masse de tant de vaisseaux et d'équipage, estant aydé de leurs conseils et de leurs mains. Car, comme je vous ay déjà dit, son intention estoit qu'on commençast cette besogne par un bout tout contraire qu'on ne la prend; il vouloit qu'on attaquast premièrement ce qui est plus proche de la Zellande, comme à la ville de l'Ecluse et à celle de Hulst; leur faisoit voir à l'oeil que ces places ne luy pouvoient faillir; que selon le succéz d'icelles, on viendroit pied à pied à approcher de Dunkerke, et qu'il seroit aisé, après avoir étably les affaires jusques-là, de passer outre si on le jugeoit à propos, sans rien hazarder. Remontroit la commodité qu'on auroit en la suite des vivres, l'epargne des frais en ce qui concerne l'equipage de mer qu'il a fallu faire tout autre pour passer à Nieuport et Ostende, qu'il ne falloit pour trajetter à l'Ecluse. Mais ces Messieurs opposoient à cela que, cependant qu'on s'amuseroit à ces des-

(*) Résolut. des États-Généraux, 16 Juin 1600. »Is op de instantie van Z. Exc. geresolveerd, dat de Heeren Staten hen met Z. Exc. zullen vervoegen naar Vlaanderen in de jegenwoordige expeditie, om op alles naar de gelegenheid en voorvallende zaken orde te stellen," etc. Van der Kemp, II, 256. V. aussi Slingelandt, *Staatk. Geschr.* IV, 77. »Sco ging de Vergadering in het jaar 1600, doe Prins Mauritz de togt na Vlaanderen ondernam; een togt, die men aansag voor seer hachelyk, *en corps na Ostende.*"

seins qui n'estoient qu'accessoires du principal, les Archiducs auroient moyen de remettre en ordre leurs affaires, et tellement se preparer sur la defense de Dunkerque, qu'il n'y auroit après moyen de l'attacquer; que sans l'esperance de cette conqueste ils n'eussent voulu se mettre aux frais qu'ils ont soutenus; qu'il falloit donc y jetter les premiers efforts et la première chaleur de cette armée au lieu d'où leur venoit le plus grand mal; que si le vent ou quelque accident s'y opposoit, qu'alors on pourroit tourner ladite armée vers l'Écluse ou vers Hulst, cédant à la necessité du temps et aux oppositions du Ciel. — C'est donc, Monsieur, l'occasion qui a contraint ces Messieurs de suivre ladite armée (*), afin d'estre plus près du gouvernail pour le tourner selon les occasions; mais incontinent que ladite armée aura pris pied et assiette quelque part, ils retourneront prendre leurs sièges en ce lieu, où mille affaires et occurrences les attendent et appellent. Je ne vous nieray pas que je n'aye esté ebranlé pour faire le même voyage; mais, considérant que cela serviroit peu et n'ayderoit qu'à augmenter les bruits et les soupçons de la plupart de ce peuple, que cette grande entreprise ne se faisoit point sans une particulière et secrète intelligence de S. M. et qu'on en venoit dejà jusques-là que de se forger, qu'il y avoit cinq ou six cens chevaux ès environs de Calais et Ardres pour se joindre à Monsieur le Prince Maurice incontinent qu'il auroit investi la ville de Dunkerke, je me suis retenu, me contentant d'envoyer ce porteur pour la première fois reconnoitre

(*) Les États de Hollande se servirent du commissaire Jean de Myst à l'effet d'établir une correspondance regulière avec l'armée, en particulier avec leur Avocat, Jean d'Oldenbarnevelt. *Register van Holland en West-Vriesland*, 30 Juin 1600, f. 239—241. *Instructie en Commissie*, Art. V. »Sal meede den voornoemden de Myst, met de aldereerste gelegentheid, des doenlyk, den Heere Advocaat van Oldenbarnevelt, Heere van den Tempel, adverteeren, dat hy tot Vlissingen geschikt is, omme alle advertentien uit den Legere, addresserende aen die van Holland, te ontfangen, ende over te schikken aan de Gecommitteerde Raaden tot dienste van den Lande, en aan te schryven tot wat plaatse binnen Zeeland hy sal weesen te bekoomen."

les premiers mouvemens de cette armée, et delà voler vers vous pour vous les représenter, estimant très-necessaire que S. M. soit bien et fidellement avertie de tout ce succès, afin que selon iceluy elle puisse prendre les partis les plus convenables au bien de son État. Incontinent que ces Messieurs seront de retour, qui sera, à mon avis, dans huit jours pour le plus tard, je vous feray une seconde depesche sur ce que j'apprendray d'eux; et s'ils ne venoient pas après que ces premières rumeurs seront évaporées, je m'approcheray d'eux. Mais, Monsieur, je ne voys point qu'il y ait rien de si hasté ny de si meur aux affaires des Provinces de delà, comme on veut faire entendre à S. M. et que je comprens par celle que vous m'avez escrite sur ce sujet du 1er de ce mois, en laquelle vous jugez fort bien que vous aurez tout loisir de faire votre voyage et n'en reviendrez point trop tard pour recueillir quelque aix de ce vaisseau (j'entends des Provinces des Archiducs) s'il venoit à se briser. Et croy que cette aprehension qu'on a de la réduction de ces Provinces de delà avec celles deça est peu fondée en raison, et que la crainte en est encore bien eloignée. Car, comme le gouvernement de celles de delà, principalement de celle d'Artois, Hainaut et Luxembourg est fort éloigné de la forme de cetuy-cy et pourroit peut supporter cette egalité qui est icy pratiquée, aussy celuy de ces Provinces est tel et si separé en toutes choses de celles de delà, qu'il ne s'y rejoindra jamais volontiers si ce n'est par mine seulement, et pour jetter peu à peu les susdites Provinces en quelques autres mains que celles d'Autriche; qui est, à mon avis, le plus grand et le dernier de leurs souhaits. M'ayant souvent dit et redit Bernefeld, que si le Roy vouloit repeter les droits qu'il pretend sur lesdites Provinces, que les Etats des Provinces-Unies luy ayderoient pour un tel effet de toute leur force, ne pretendant iceux Etats pour tout butin que l'asseurance de cette coste de mer. Et certes, si cela estoit, ils pourroient dormir seurement et à leur aise avec une bonne et etroite alliance qu'ils espereroient faire avec la France, qui

les maintiendroit contre toute autre force étrangère, de quelque costé qu'elle peust arriver. Monsieur le Prince Maurice me parlant de Dunkerque le jour de son partement, je luy fis demande s'il la pourroit maintenir après l'avoir conquise? Il me dit que malaisément, sans y tenir toujours une armée. Je le pressay davantage et jusques-là qu'il vint à me dire, »Je croy que les Etats feroient bien en un tel cas de la mettre en mains du Roy." — Je luy dis que je ne pensois pas que nous voulussious rompre notre jeûne pour si peu de chose. »Si faut-il, dit-il, ou que cette ville nous mange, ou que nous la mangions si nous la tenons une fois." Or, pour revenir à notre propos, je vous diray, Monsieur, derechef, que si quelque grand succès de cette entreprise de Flandres n'avance le mouvement des sujets des Archiducs, qu'il n'y a pas grande apparence qu'ils se precipitent au désespoir d'une rebellion, n'ayant encore dressé aucune intelligence avec S. M. sur laquelle ils se pourroient appuyer, ny asseurance en ce-lieu et parmi ces Provinces-Unies pour y avoir recours en une extremité. Je scay bien que les peuples n'ont point de bride quand ils eschappent une fois; mais ceux de delà sont retenus par de si rudes mors et ont si peu de forces en euxmesmes et de si dangereux et incertains guides, que mal-aisément d'eux mesmes secouront-ils le joug. Ils ont vivement demandé de communiquer avec ces Messieurs, et font semblant d'avoir extorqué cette permission des Archiducs (*); mais je ne voy pas qu'on s'y fie beaucoup par deça, et je vous ay déjà escrit les defiances et exceptions (†) qu'on prenoit en ce lieu contre les personnes de ceux qui estoient

(*) Grotius, Hist. L. IX, p. 573. »*Consentit* Archidux ut — legati ad Foederatos mitterentur."

(†) Gachard, Introduct., p. LXXXVI suiv. Les députés belges s'étant servis du terme de députés des États-Généraux, dans la suscription de leur lettre, les Hollandais s'en formalisèrent, leur assemblée étant, dirent-ils, reconnue par tous les monarques étrangers, comme formant les *États-Généraux des Provinces-Unies* (p. XC). V. encore Gachard, p. 763—765 (17 Juin 1600).

députez pour venir icy. Desorte qu'on se résout de parler à eux de loin et par escrit trainer le plus qu'on pourra ce menage avec eux, et leur tenir cette porte fermée jusques à ce que l'on voye plus clair en leurs intentions, et qu'on reconnoisse à veüe d'oeil qu'on puisse tirer profit de leur présence. Cependant on gagne temps; on tient les affaires des peuples de delà en suspens, et de mesme les résolutions et contributions que leur Prince veut tirer d'eux après qu'il leur auroit fait toucher au doigt le désespoir qu'il y a d'accorder avec cet Etat. Je vous ay donné avis de la façon de laquelle je me suis gouverné avec les Ambassadeurs de l'Empereur, lesquels m'ont rendu ma visite en venant prendre congé de moy céans. Je vous envoye leur Proposition, traduite en mauvais françois, mais le sens y est. Le Comte de Mandercheyde a parlé assez franchement à Monsieur le Prince Maurice (comme il m'a dit) des indispositions ordinaires de la cervelle de l'Empereur (*); du peu de contentement que les Princes, soit Catholiques, soit Protestans, commencent à avoir de luy, et du désir qu'ils ont de transférer l'Empire à une autre Maison que celle d'Autriche; dit le mesme des Evesques. Cela nous doit faire un peu lever les oreilles, en nous rendant capables de grandes choses. La seconde cause qui m'invite à vous depescher ce porteur, est la necessité en laquelle je voy ces Messieurs reduits à cause des grands frais de cette dernière entreprise et le grand gré qu'ils sçauront à S. M. si ce qui leur a esté promis vient si à propos, comme a fait la précedente partie. M. de Rosny m'escrit que celle-cy sera preste pour la fin de ce mois; mais il adjoute des termes en sa lettre que je confesse ne point entendre. Les voicy en propres mots: »Mais souvenez-vous, que si l'on ne m'envoye l'original de leurs recepissez, que je ne leur puis plus plus rien faire tenir, ne voulant estre par cy-après en peine pour leur avoir voulu faire plaisir." Comment, Monsieur, ne vous ay-je pas envoyé les recepissez originaires de tout ce qui a esté payé et deboursé

(*) Ci-dessus, p. 227.

à ces Messieurs? Et quand je vous les envoye, les couvrant de la couverture du pacquet du Roy, ay-je pas fait mon devoir? N'est-ce pas de la charge de celuy ès mains duquel tombent les affaires étrangères, de les distribuer après et les pièces d'icelles aux endroits où il sçait qu'elles doivent estre rapportées? Et je m'asseure que vous n'y aurez fait faute, car vous scavez trop bien votre metier. Pour quoy donc est-ce que M. de Rosny se prend à moy ou de son oubliance s'il a receu lesdits recepissez par vous, ou de son mécontentement s'ils ne luy ont esté livrez, ne les ayant pas deu recevoir et garder? Je vous prie donc, Monsieur, me delivrer de cette peine et excuzer mon fait envers ledit Sieur; et me mander, comme je me dois gouverner par cy-après en semblables choses afin que je ne me brouille et ne mesle personne en mes brouilleries, lesquelles je hay plus que la peste. Je vous envoye donc derechef le dernier recepissé pour en faire selon que vous aviserez qu'il doit estre fait, afin qu'un tel scrupule n'arreste point le cours d'une affaire qui touche tant le bien et la réputation de S. M. Si du Temps ne se trouvoit près de vous, le present porteur pourroit suppléer à son défaut et conduire la marchandise à l'accoutumée.

Monsieur de Rosny n'a pas à se plaindre de moy; j'ay promis, moyennant qu'on m'envoyast la partie en grosse monnoye blanche, que je supporterois tous les frais des ports, passages de mer et voyage. Je l'ay fait et scay à quoy m'en tenir; je l'ay dechargé de dix mille escus qu'il a payé au commencement pour les charges de la première somme de cent mille. Que veut-il davantage? Parachevons, s'il vous plait, le compte de cette année, et puis permettez-moy que j'en voye renouveller une autre avec vous. Madame la Princesse d'Orange doit venir dans deux mois par deça; je la voy peu contente de ce que S. M. n'a rien fait pour elle. Elle peut estre icy utile au service de sadite Majesté, principalement cependant que cette place vacquera. Je voy bien qu'elle voudroit essayer quelque douceur et témoignage de la faveur du Roy devant son par-

tement. C'est ce que je remarque par ses lettres, que je ne vous ay pu celer, encore que je devrois plustost parler pour moy que pour autruy, — qui ay trainé le balay jusques à cette heure sans une seule gratification d'un escu et sans mesme estre payé de mon état qu'à demy. A la Haye, ce 25 Juin 1600.

XIX. *Lettre des États de Hollande à Jean d'Oldenbarnevelt* (*).

Is geordonneert te schryven aan den Advocaat van den Lande, van Oldenbarnevelt.

«Wy hebben niet alleen op huiden ontfangen uwer e. schryvens van den 2 deeser maand, ook op de credentie van de Staaten Generaal, Syne Excellencie en uwer e., gehoord het rapport van den capitein van der Burg (†), van het gunt den 2 deeser tusschen Oostcinde en Nieuwpoort is gepasseert, soowel aangaande de wreedheid en invasie des vyands, als de wonderbaarlyke victorie, die God den Heere eindelyk Syne Excellencie met grooten afbreuk des vyands verleent, daaraf alle steeden alhier by dubbelt van uwer e. schryvens in diligentie worden geadverteert, met ernstige vermaaninge, dat alomme God den Heere daarvooren met praedicatien, gebeeden en lofsangen sal werden van herten gedankt, gelooft en gepreesen, met verder bewys van andere teekenen van blydschap.

Voorts konnen wy niet laaten uwer e. te adviseeren, dat by ons alle devoir gedaan is om booven de voorgaande honderd vyf en twintig duisend pond biscuit van tarwen brood, tot Amsterdam nog te doen bakken ter nombre van tweehonderd duisend pond biscuit, en dat overmits de groote meenigte van dien, en dat men tot Wormer en Gisp alsulken tarwen-biscuit niet en soude konnen gebakken krygen, hebben wij dertig duisend pond tot Dordregt en tien duisend pond

(*) *Register van Holland en West-Vriesland*, 4 Julij 1600, fol. 244.

(†) Jaques van der Burcht, gentilhomme au service du Prince Maurice. Résol. d. États-Génér. 2 Juillet 1600. Van der Kemp, II, 263.

tot Rotterdam doen bakken; maar aangaande de honderd lasten rogge, hebben de Magistraaten van Amsterdam ons secreetelyk doen adverteeren en onderregten, dat sy niet raadsaam vonden sooveel rogge aldaar te koopen, soo ten aansien der groote rysinge die daardoor gecauseert soude worden, als ook dat deselve honderd lasten qualyk aldaar souden weesen te bekoomen; sullen wy niettemin dies aangaande alles doen dat moogelyk sal zyn.

Wy hebben meede alle devoir gedaan omme te bekoomen de honderd vyftig lasten haaver, daaraf omtrent honderd lasten zyn gekoomen tot Delft, door den pontgaarder Adriaan van der Goes, en wy en weeten nog niet of het volle getal sal konnen bekoomen worden.

Wy hebben meede doen koopen de ses schepen met droogen turf, omme op Oostende gesonden te worden."

XX. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je ne doute point que vous n'ayez eu avis de toutes parts du grand fait d'armes arrivé le 2e de ce mois près la ville de Nieuport (*) en Flandres entre l'armée des Archiducs et celle qui y estoit commandée par M. le Prince Maurice, auquel enfin la victoire est demeurée si entière, qu'il y a apparence que ce coup d'echecs (†) ebranlera fort la province de Flandres et mesme tout l'Etat desdits Princes. Je vous ay depêché mon Secretaire dès le 25 du mois passé; il vous aura representé bien au vray l'état de l'armée de ces Messieurs. Car il a eu charge de passer par icelle, et d'y reconnoitre tout ce qui s'y pouvoit remarquer afin de vous en informer bien particulièrement. Monsieur, vous aurez veu par mes precedentes que ce jeu ne se passeroit point sans un grand combat: telle en a esté l'opinion de M. le Prince Mau-

(*) V. les détails de cette célèbre journée dans l'Histoire de Grotius, L. IX, p. 559—570.

(†) Il y a: d'Ects.

rice, qui maintenoit fermement qu'on ne s'en pouvoit dédire si ses ennemis l'approchoient (*). Aussy l'ay-je veu partir en cette résolution de ne les marchander guères si tant estoit qu'ils se presentassent pour empecher ses desseins. Voilà le Comte d'Hollac, lequel après avoir défait un convoy qui alloit en la ville de Grave pour y conduire le payement des garnisons de ces quartiers-là, se va embarquer en Zellande pour joindre l'armée de ces Messieurs avec deux mille hommes de pied et 500 chevaux qu'il commandoit par deça. C'est à ce coup qu'il faut aviser à ce que vous avez escrit du dernier May au soir; ce que je dis d'autant que Mr. le Prince Maurice, parlant à l'Amirante sur le champ de la bataille et luy demandant s'il y avoit apparence que l'Archiduc qui estoit echapé de la melée, peust rallier ses gens pour retourner à la charge, luy dit que tout estoit si rompu et défait, que Son Excellence se pouvoit dire dès cette heure (maître?) de la province de Flandres si cela ..... pourquoy Sa Majesté n'en pourra elle demander la souveraineté qui a esté jadis cedée à l'Espagne? — Mais non ...; — Monsieur, comme j'achevois cette lettre, voicy venir céans le gentilhomme que Mr. le Prince Maurice a depêché en ce lieu du champ de bataille; auquel il donnoit créance sur un feuillet d'une sienne tablette qu'il a apporté. Je l'ay interrogé si particulièrement et m'a repondu si pertinemment de toutes choses que je vous pourrois faire l'histoire de cette bataille si je ne croyois qu'elle vous fust envoyée d'ailleurs. Croyez que ces Messieurs avoient bien joué leur État à un coup de dé, et que Monsr. le Prince Maurice avoit fait paroitre sa prudence devant que partir de ce lieu, en remontrant aux Etats les accidens de cette entreprise et la suite infaillible et forcée d'une bataille. Il a bien montré sa résolution quand il a fallu boire la lye de ces indigestes conseils. Car que direz-vous de ce

(*) V. dans les pièces justificatives de l'Histoire de Bor, *la Bataille de Nieuport, escripte par le Chevalier François Vere.* (*Byvoegsel van authentyke stukken*, IVe Deel, fol. 3—13). Le vaillant guerrier anglais reçut deux blessures en combattant.

qu'il s'est veu sur les bras cinq jours après avoir pris terre en Flandres, onze mille hommes de pied entre lesquels il y avoit 5000 Espagnols naturels et vieux soldats, et douze cens chevaux qui avoient repris le jour de devant la bataille, les forts de devant Ostende, taillé en pièces tout le regiment écossois et une partie de celuy des lansquenets, mal-mené quatre cornettes de cavallerie, et au partir de là, paroitre le lendemain devant la ville de Nieuport, où à peine ledit Prince avoit fait les logis de son armée; desorte qu'il fut contraint de les deffendre promptement pour se camper en lieu avantageux pour y recevoir ses ennemis qui luy venoient livrer la bataille qui commença environ sur les deux heures après midy le 2e de ce mois et dura jusques entre quatre et cinq, que sans la presence de ce Prince qui deux ou trois fois rasseura le branlement des siens, les ramenant luy meme au combat, la victoire entière estoit à ses ennemis. Mais Dieu en avoit ordonné autrement (*); les regiments françois et anglois donnèrent la première inclinaison à la victoire. Mais cet ébranlement fut converty en route (†) générale par la charge que M. le Prince Maurice fit faire à sa compagnie de cavallerie, à laquelle trois autres s'estoient jointes. La tierce a esté grande; ce capitaine fait état de plus de 4000 hommes demeurez sur la place du costé des Espagnols et de 1000 du costé des Estats. L'Archiduc y avoit eu un cheval tué sous soy; Landriano, le Duc d'Aumale et plusieurs autres demeurez sur la place, entre lesquels on met La Barlotte; mais il n'en parle point asseurement. Le petit Comte Henry ne voulut jamais abandonner Monsieur son frère, quoyqu'il eust donné charge de le retirer un peu à l'écart. Ces Messieurs, à ce que j'ay appris de celuy qui en est venu icy faire le rapport et qui a

(*) Lettre de Jean Uyten-bogaert, écrite d'Ostende le 3 Juillet 1600. «Je ne scay si je veille ou si je songe, quand je pense comment Dieu en un moment nous a comme ressuscitez des morts." — Bor, L. xxxvii, p. 657.

(†) Déroute.

tout veu, avec temoignage d'y avoir bien fait, a esté le truchement entre M. le Prince Maurice et l'Amirante, d'autant qu'il parle bon Espagnol. Nous verrons quelle suite cecy aura; je fais peu de difficulté que toutes les villes, hormis Gravelines, ne suivent cette victoire. C'est ce que ces Messieurs demandent: par là ils commanderont à tout le reste de cette Province, en tireront toute la graisse; mais de penser pour cela qu'il arrive à l'instant une revolte generale ès pays des Archiducs, comme plusieurs se font accroire, il me semble que c'est aller un peu bien viste, veu les citadelles, les fortes places que tiennent les Espagnols auxdites Provinces, et les personnes interessées en icelles au service desdits Archiducs (*). J'attendray ce qu'il plaira à S. M. me commander à cette occurrence et n'obmettray rien de ce que je penseray estre pour le bien de son service; j'espère que vous renvoyerez mon Secretaire avec toutes informations. Et sur ce, etc. A la Haye ce 4 Juillet 1600.

XXI. *Noël de Caron aux États-Généraux* (†). (28 *Juin* 1600 *v. st.*).

» Voorwaar, myne heeren, indien ik iets van buiten in deze Prinsesse kan speuren, zoo moet ik jugeren en U M. Ed. wel verzekeren, dat zy zulke demonstratie van blydschap in deze goede nieuwmaren toonde, dat ik my zelfs daarin verwonderde. Zy profereerde tot U Ed. eere en van Z. Exc. veel goeds, zeggende, dat zy wonderlyk admireerde ul. goede handeling in de regeering, die zoo vol van goede orde en politie was, dat zy moest bekennen, dat U Ed. wysheid alle andere Koningen en Potentaten verstand te boven ging, en dat zy, Koningen, henl. in comparatie van U Ed. van

(*) V. les Procès-verbaux des États-Généraux, publiés par M. Gachard, p. 150, 151 (Défaite de l'Archiduc en Flandre) 153, 173, 212 etc.

(†) *Depech. Boek St. Gen.*; van der Kemp, II, 264.

zulks niet verstonden, maar was eer van noode, dat zyl. al te samen in U Ed. schole zouden gaan; hoe secretelyk en discretelyk U Ed. inval in Vlaanderen geschied was: zeide ook 't zelve ten hoogste te estimeren; dankende God op beide hare knieën, zoo zy zeide, dat Hy den lande zoo heerlyke victorie gegeven had."

XXII. *François d'Aerssen aux Etats-Généraux.* (19 *Juillet* 1600) (*).

U Ed. Mog. brieven van den 3. uit Oostende, heb ik den 15. 's avonds ontvangen, en den bygevoegden aan Z. Maj. zelfs geleverd ten elf uren in den nacht, doordien hy met groote impatientie de waarheid en particulariteiten van den slag verwachtte, die ik hem tot het meeste voordeel der landen heb doen verstaan. Waarvan wy verscheidene passien hier te hove hebben gezien: Z. Maj. met velen hem daarover verblydende, als tenderende tot stuiting van den Spaanschen hoogmoed, zelfs tot vordering van zynen dienst in den apparenten oorlog van Savoye (†): en anderen hun bedrevende, als wezende een middel tot steuning van de Religie in Frankryk. Men acht, dat U E. M. hun voordeel wel zullen menageren, terwyl dat de Aartshertogen zonder middelen, moed of forcen zyn. Z. Maj. heeft zulke merkelyke blydschap getoond in deze victorie, dat er velen hun daarover hebben gescandaliseerd, als te opentlyk bewyzende zyne affectie en genegenheid tot den welstand van U E. M. Staat. Toen ik hem U E. M. brief presenteerde, hy staakte zyn spelen en beval aan Monsieur Le Grand (§) dien luid te lezen, en

(*) Van der Kemp, II, 264 suiv.

(†) Van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, L. XVII, p. 764. »So dat de Coninck daerin verblyt zynde, tegen den Nederlantschen Agent seyde: *Ick sal d'eerste vruchten van uwe Victori ghenieten.*"

(§) M. le Grand état une espèce d'inévitable à la cour de Henri IV. V. le *Supplém. d. Mém. journ. de Pierre de l'Estoile*, p. 305. *Mém. de Sully*, L. XI, p. 511 (T. III).

vraagde my zoo particulierlyk naar alles, hoe en op wat wyze dat de slag begonnen en gewonnen was; dat hy anders niet had gewenscht; gelyk hy op my begeerd heeft, dat ik U. E. M. van synentwege zoude betuigen, zeggende, dat de geest en oprechte vriendschap haar 't best betoont in voorspoed of tegenspoed, de een van den ander, dat hy wist, hoewel U. E. M. hun verblyd hadden in syne prosperiteit, en daarom dat hy 't zelve, nu ook gedwongen door syne natuur, niet konde bedekken, alhoewel hy, in consideratie van velen, 't zelve zoo publiek niet behoorde te laten blyken; en in alle gevalle dat hy U. E. M. een getrouw vriend en bystander zal wezen. Hy heeft my vier navolgende dagen 's morgens en 's avonds ontboden, en naar de gelegenheid een uur twee en somtyds langer audientie gegeven, wenschende, dat hy Z. Exc. gelieft had hem van alles te onderrichten.

XXIII. *M. de Bazonval à M. de Villeroy.*

Monsieur, Je vous avois escrit par ma lettre du 4e de ce mois l'evénement de la bataille donnée près de Nieuport et quelques particularités sur ce fait, selon que je les avois pu recueillir de la bouche de celuy que M. le Prince Maurice avoit envoyé de dessus le champ de bataille en ce lieu pour en faire le rapport, aucunes desquelles se sont trouvées de mauvais aloy, comme la mort du Duc d'Aumalle qu'on avoit pris pour celuy qui se dit Comte de la Fère, qui y est demeuré. L'Amirauté a depuis passé à une lieue d'icy avec six ou sept autres pour aller prendre possession de la prison, de laquelle il fait triomphe selon que m'ont rapporté ceux qui l'ont entretenu, comme ayant montré par là que ce n'étoit faute de resolution, quand il donna conseil à l'Archidiac son Maître de garder l'avantage qu'il avoit eu le jour precedent, sans hasarder un combat general; blamant tacitement la Bavière de conseil contraire et de se retraite, peu répondant aux brevis paroles par lesquelles il anima ledit Duc au combat. Il est

bien certain, Monsieur, que si on se fust contenté de la défaite de douze compagnies écossoises (*) et de sept de Zellande qui furent forcées et taillées en pièces au passage qu'ils devoient garder et de la reprise de trois forts qui se rendirent au même instant, il est certain, dis-je, qu'il gagnoit dès cette heure-là sans rien hazarder. Car il faisoit lever le siège de Nieuport sans difficulté et en donnoit une bien grande et bien scabreuse à la retraite que M. le Prince Manrice eust esté contraint de faire devant son armée pour regagner Ostende, ce qu'il fait maintenant sans aucun péril. Je voy que la secousse et le heurt de ce combat ont esté tels que ledit Prince n'eust moyen de reprendre son siège incontinent après iceluy; desorte qu'ayant perdu trois ou quatre jours pour raffraichir ses gens à Ostende et pour y prendre nouveaux conseils avec les Deputez des Etats qui y estoient, les pluyes l'accueillèrent qui donnèrent rafraischissement à ses ennemis et moyen de jetter des hommes et des provisions dans Nieuport. Desorte qu'ils y ont fait une barrière par laquelle ils ont retenu et empesché tout le cours de cette victoire, de laquelle je ne voy autre fruit sinon que les uns et les autres auront reconnu qu'ils ont des bras assez forts et rudes pour lutter longtemps les uns contre les autres, et que les peuples des Archiducs sont attachez à leurs Princes de plus fermes liens que l'on n'avoit estimé, et qu'il y a plus de courage et de vigueur en la milice de ces Messieurs que ceux de delà ne l'avoient imaginé. C'est pourquoy la Barlotte disoit qu' aussitost qu'on les luy montreroit hors de leurs retranchemens et de leurs pelles (†), qu'il en rendroit bon compte. Monsieur le Prince Maurice commença à lever son siège dès le 17 de ce mois; je croy qu'il achevera d'affranchir la ville d'Ostende des forts et blo-

(*) Il y a *Ecolsses.*

(†) De là les propos insultants qui furent tenus à l'Amirante après la bataille. *Maurits, Prince v. Oranjen, syn leven en bedryf*, p. 240. *Waerachtige Beschryvinghe van den bloedigen Veldt-slagh tusschen syne Princelycke Excellentie Maurits van Nassau ende den Eertshartoghe Albert van Oostenryck.*

ques qu'on a dressé contre. Car il n'a pu prendre [illegible] que celuy d'Albert : reste celuy d'Isabelle et de Clara. De là il est à douter s'il pourra continuer la guerre dans la Flandre, où il aura pris si peu de pied, et où les forces ennemies (*) le talonneront toujours de si près à la faveur de tant de villes et de tant de canaux et rivières desquels ladite province de Flandres n'a point faute, qu'il n'aura moyen d'avoir des vivres et maintenir son armée que par la mer. En quoy il se rencontre telles difficultez et tant d'incertitude qu'il n'y peut faire un grand fondement. C'est pourquoy il a rompu premièrement le dessein auquel on le vouloit forcer, du siège de Dunkerque, et qui ne se pouvoit garder que par une armée, ayant tout le pays d'environ contre. Son opinion, comme je vous [illegible], avoit esté de commencer par Hulst ou par l'Ecluse, et puis passer outre selon les succès. En ce faisant il ne s'éloignoit pas de la Zeelande que d'un petit trait de mer qui n'est large que de deux ou trois lieues, desorte qu'il pouvoit avoir les commoditez à toutes heures et ses retraites assurées. Maintenant je ne sçay si les choses seront en leur entier pour y pouvoir revenir. Je vous envoye les lettres qu'on [illegible] sur ce sujet, par lesquelles vous ferez plus de jugement que par tous les longs discours que je vous sçaurois faire. Vous verrez par icelles que ces Messieurs sont de retour en Zeelande, qu'ils vont écouter les Deputez que les Etats assemblez à Bruxelles leur ont envoyé (†). Je croy qu'ils le font pour deux [illegible] l'un, pour tenir en suspend et mettre en combustion [illegible] Etats de Bruxelles ; l'autre, pour mettre la Royne d'Angleterre en jalousie. Je crains qu'en l'un et l'autre ils trouvent [illegible] du mauvais compte. Ils ont envoyé en Ecosse et en Angleterre pour avoir de quoy remplacer les brèches arrivées de [illegible] gimens desdites nations ; ils ont trouvé de quoy faire [illegible]

(*) Il y a *ennemis* (des).

(†) *Grotius*, Histor. L. IX, p. 575. «Consulti Ascitidis, et Ordinem suorum nomine legati ad Foederatos mittere [illegible] tentarent.»

pagnies des Ecossois qu'ils ont perdu à la mêlée. Je trouve que tant en icelle qu'à la bataille il leur est demeuré sur terre près de deux mille hommes et bien mille de blessez. Ils ont recouvert tous ceux qui gardoient les forts qui furent repris, qui faisoient la plus grande part de ceux qu'avoit mené le Comte Ernest pour empescher le passage. Il est demeuré sur la place de ceux des Archiducs quatre à 5000 hommes; il y a près de mil prisonniers distribuez et repartis dans toutes ces villes d'Hollande (*); des blessez on ne peut sçavoir le nombre. Quant à la paix d'Angleterre, je ne vous en puis beaucoup dire de ce lieu, où il semble que l'aprehension de ce coup ne soit point si grand qu'il devroit estre. Mais je croy que plusieurs choses avanceront ce traité, comme la continuation de la jalousie du Roy, le guain de cette bataille, qui luy rendra l'Archiduc plus souple. Car il a trouvé les Anglois rudes joueurs, à ce que l'on dit. Plus la Reyne d'Angleterre seroit meprisée de ses voisins. Car vous scavez, Monsieur, que le Roy de Dannemark, au lieu de renvoyer ses ambassadeurs à Embden, comme l'on avoit envoyé supplier ceux de la Reyne d'Angleterre par gentilhommes exprès avec lettres, s'excuzans de ce qu'ils avoient tardé de venir et fait entendre (†) les siens, ledit Roy ne leur a pas daigné faire reponse, mais s'est contenté de faire donner un recepissé de sa lettre ausdits gentilshommes. Ainsy les Anglois s'en sont aussi retournez de leur costé (§). Je desire fort entendre comme vous serez de l'affaire du marquisat de Saluces, afin que selon cela je me

(*) V. dans les Résolutions des États de Hollande (*Register*, 20 Juillet 1600) une répartition de 71 prisonniers, tant Espagnols et Italiens, que Wallons. 25 furent dirigés sur Gouda, 10 sur Schoonhoven, 10 sur Utrecht, 10 sur Delft, 10 autres sur Leide et 6 sur Rotterdam. Les noms et le rang de tous les prisonniers sont désignés avec soin dans l'ouvrage mentionné ci-dessus, *Maurits Prince van Orangien, syn Leven en Bedryf*, Amsterdam, 1651, p. 200—209. Il y avait 35 capitaines, 203 lieutenants et sous-officiers, 309 simples soldats.

(†) Attendre.

(§) V. ci-dessus la lettre du 4 Juin 1600. Van Reyd, p. 771. Les négociations avec les Danois furent reprises en 1602. Camden, p. 575—576.

gouverne, soit et nous entrons en lice pour manager nos amis, soit autrement. Monsieur, il ne me reste plus qu'à vous dire que j'ay receu vos lettres du 25 de Juin et 1er de ce mois; car je pense avoir deja accusé celles du dernier du mois et répondu à tout ce que pouvez desirer de moy sur icelles. Et sur ce etc. A la Haye, le 20 Juillet 1600.

XXIV. *François d'Arenan aux Etats Généraux.*
(26 *Juillet* 1600) (*).

De kaart (van den slag van Nieuwpoort) was aan Z. M. zeer aangenaam, en heeft begeerd, dat ik hem die zoude laten. Hy heeft zelfs in mijne tegenwoordigheid die getoond en gepartieulariseerd aan de Hertogen van Lotharingen, Guise en Mayenne, met openlyk beklag, dat de victorie niet anders is vervolgd geweest, waarvan hy ook geene excuse wil admitteeren.

XXV. *M. de Bassevel à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je ne vous ay rien escrit depuis le xx du mois precedent, d'autant que rien ne s'est presenté depuis ce temps, je ne dis pas mesme digne de la diligence d'un courrier, mais mesmes des journées d'un lacquais. La suite de cette bataille a esté plus desavantageuse aux victorieux qu'aux vaincus, qui se sont relevez avec plus de vigueur que les autres n'en poursuit leur pointe. On allègue plusieurs occasions, je croy que la principale est de ce qu'on s'est allé trouver dans un pais éloigné de toutes commodités et intelligences, et où il falloit vivre à la mercy de la mer et des vents. Enfin, après avoir eu un peu de succez au siége du fort d'Isabelle qui blocque la ville d'Ostende par terre, qu'on avoit eu en celuy de Nieuport, et que la cavallerie commençoit à pâtir beaucoup par le défaut de fourrage qui estoit empeché par quatre ou

(*) *M. v. der Kemp*, II. 286 *mentionne ce fragment à la date de* 1604.

cinq mille hommes que l'Archiduc avoit ramassé de son naufrage et des garnisons prochaines, et qui estoient favorisez par les ruptures du pays et les entrecoupeures de plusieurs canaux et rivières, Monsieur le Prince Maurice a rembarqué toute son armée, et voyant qu'il ne pouvoit rien proffiter en ce quartier-là de Flandres, l'a repassée en Zellande, ayant laissé quatre à cinq mille hommes à Ostende avec quelque attirail d'artillerie pour la garde de la place et pour faire dudit lieu quelques excursions, et tenir de ce costé-là son ennemy en cervelle, au cas que luy se resolve d'attacquer quelqu'autre place du costé et plus proche de Zellande, que n'estoient celles de la West-Flandres. C'est donc à quoy il en est maintenant, ne faisant qu'épier les occasions de quelque nouvelle entreprise; il a cent compagnies de gens de pied en Zellande pour cet effet, et toute sa cavallerie, à cinq cornettes près qu'il a laissées à Ostende. Nous verrons en bref ce qu'il fera; j'ay grande peur que ce ne soit pas chose respondante à la grande reputation que luy avoit apporté cette victoire. Toutesfois je croy que ce qu'il fera ce sera plus allegrement que tout ce qu'il entreprenoit ès endroits où les necessitez et les opinions d'autruy les (l')avoient porté contre son coeur et son jugement. Il paroist de plus en plus que ces Messieurs ont vaincu bien chèrement, et qu'ils ne s'embarqueront point en lieu où ils puissent acheter une victoire à si haut prix. La Reyne d'Angleterre leur a accordé fort liberalement la recrue des Anglois qu'ils ont perdus, desorte que cette brêche est comme toute remparée. Le Milor Corban (*) et Ralley estoient accourus avec un congé au bruit de cette victoire, pour avoir part au butin de la Flandres et proposer quelque parti pour cet effet. J'entends qu'elle offroit un notable secours si elle eust veu que cette victoire eust vollé comme elle s'estoit persuadée et qu'on luy avoit donné à entendre; mais incontinent que

(*) Cobham et Raleigh. »*Cobham* and *Raleigh* had long been political associates." David Jardine, *Criminal Trials*, Vol. I. p. 394. (1832.)

lesdits Sieurs Deputez virent qu'elle avoit les ades si enorme qu'elle estoit plutost contrainte d'aller en arrière qu'en avant, ils s'en sont retournez aussitost sans vouloir mettre leur epingle en ce jeu qui estoit si hazardeux. Que direz-vous, Monsieur, du Prince Christian d'Enhalt (*) qui estoit venu à ce bruit jusques à Flessingues, et s'estoit embarqué pour passer à Dunkerque, mais ayant rencontré quelque vent contraire sur mer et comme je croy, des nouvelles du peu de succès du siège de Nieuport, a fort bien relâché et s'en est retourné en Allemagne, sans avoir veu M. le Prince Maurice, à l'occasion duquel il avoit entrepris ce voyage. Il est vray qu'il estoit en la maison du Comte de Bentem, son beau-père, qui est vers la Westphalie, quand il receut la nouvelle de cette victoire, et qu'il prit la resolution d'en venir voir les trophées. Le Roy d'Ecosse a aussy accordé le remplacement des Ecossois qui ont esté assistantes le jour auparavant la bataille; aussy y a-il apparence que dans ce mois toutes les brèches de cette armée seront refaites, qui ne sont point telles que M. le Prince Maurice ne puisse mettre presentement dix mille hommes de pied en campagne et près de deux mille chevaux. Ce que me fait de confirmer le Comte de Solms, lequel est arrivé même comme j'estois en cet endroit de lettre. Il a laissé ledit Prince à Bergopsum, et dit qu'il sera contraint de tenir ses gens de garnisons huit ou dix jours, tant pour leur donner moyen de se rafraichir, que pour attendre que l'armée de (†) l'Archiduc a ramassée en Flandres et qui est tellement parée qu'elle couvre toutes ses places, se dissipe et se départe, ne pouvant ladite armée faire long séjour dans ladite Province, à cause de la difficulté des vivres, des foules que ce pays-là ne peut et ne veut plus endurer (et c'est celuy qui contribue le plus de deniers pour la guerre) et des craintes que l'on a, que cette gendarmerie demeurant plus longtemps ensemble, ne retombe en ses premières contagions de mutineries. Du a ley dixe

(*) Ci-dessus la lettre du 9 Janvier 1600.
(†) De Lisez que.

avis de dix ou douze gallères qui sont parties de la coste d'Espagne pour venir tenir compagnie à celles qui sont déjà à l'Ecluse. Cela met le monde de deça en cervelle; aussy seroit-ce un mauvais voisinage, comme on a veu les empechemens qu'ont donné au transport des vivres celles qui sont déjà audit havre de l'Ecluse. Quant à la paix d'Angleterre, les derniers avis qu'on a icy depuis le retour de Verreicken (*) à Boulogne, sont que l'on demeure toujours sur les debats de preseance, mais qu' enfin les Espagnols ont proposé qu'ils estoient contens de s'accommoder aux pretentions de la Reyne d'Angleterre, partant qu'elle voulust moyenner par deça que l'on donnast la ville de Bergopzom pour y transferer ce traité et conference de paix, et faire que les Etats des Provinces-Unies y fissent comparoitre les Deputez de leur part pour entrer aussy et participer audit traité. Ce que l'on interprete à pure moquerie. Car, faisant semblant de déferer à la Reyne en offrant de se transporter audit Berg, ils poursuivent deux avantages; l'un, qui est de traiter couvertement sur leur fumier, puisqu'ils pretendent la proprieté et domaine de toutes ces Provinces-Unies; l'autre ouvertement, qui est de faire entrer ces Messieurs en un traité, à quoy ils n'ont pu parvenir jusques à maintenant. Je ne vous dis rien de ce qui s'est passé à Bergopzom entre les Deputez des Etats de Bruxelles et ceux de ce pays, de quoy je vous ay donné avis par mes precedentes, d'autant qu'ils n'ont entamé aucune matière, et se sont trouvé les uns et les autres peu autorisez (†). Les premiers disoient qu'ils ne venoient que pour persuader ceux-cy à vouloir entendre à un traité, et consentir à quelques places et personnes à cet effet. Ceux-cy ont dit qu'ils n'etoient venus que pour les ouir, puis en faire rapport et pour leur offrir tout ce qui seroit à leur puissance, toute union et

(*) Gachard, Introduction p. XXXII.

(†) Gachard, Introduction, p. XCIV suiv. donne qelques détails de cette entrevue inutile. Le conseiller *Codt* porta la parole au nom de la députation belge. Barnevelt lui répondit.

intelligence au déchassement des Espagnols (*) et restitution de la liberté des Pays-bas s'ils y vouloient entendre. Ainsy, après avoir esté un jour et demy ensemble, ils se sont separez sans rien faire. Mais je ne vous puis celer qu'en familiers discours remontrant à ceux-cy les extremités auxquels ils se plongeoient, s'ils ne reconnoissoient l'Archiduc cependant qu'ils le pouvoient faire avec tant d'avantage comme cette seconde victoire leur en offroit, leur dirent enfin qu'ils sçavoient bien un moyen de leur oster toute esperance d'Angleterre quand ils voudroient s'y resoudre; et que quant à la France, ils ne s'y devoient beaucoup reposer, d'autant qu'ils n'en pouvoient tirer que peu de secours et bien incertain. Ceux-cy repliquent qu'en une extremité ils en pouvoient tirer de bien solides s'ils se vouloient dutant donner au Roy, repandirent qu'ils sont bien asseurez que le Roy ne les recevroit pas, qu'ils devroient considerer son aage cassé en tant de guerres; qu'il fuyroit d'y rentrer ayant trop embrassé son repos et les plaisirs; puis, que quand il le voudroit faire, il en seroit retenu par deux brides; l'une, par le peu d'asseurance qu'il peut encore prendre de plusieurs de ses sujets, y ayant assez de moyen de conserver bien menage en son Etat propre; l'autre estoit le respect du pays, de la mercy duquel il tenoit presques son Royaume. — Ils ont fait courir quelques articles qu'avoient proposé les Ambassadeurs de l'Empereur en ce lieu, qui sont du tout faux; et sont cela pour eblouir les yeux des peuples. Le commis de du Temps est venu ici fort à propos; j'ay satisfait à tous les frais et avaries des ports, voyages, passages et salaires de ceux qui ont travaillé en ce fait; mais je ne pensois pas qu'on me deust tenir la rigueur des douzains. Or, quand j'y devrois mettre du mien, j'aurois patience pour faire que Sa Majesté fust bien servie, au moins si on tenoit la semblable rigueur à ceux qui me doivent payer mon état, duquel je n'ay eu qu'un quartier l'an passé, et celle-cy autant. Ils peu

(*) Cochet, p. XCVI.

demeurer et servir à ce prix? non Monsieur, il faut partir soit que la guerre se déclare en Savoye, ce que je n'espère, soit autrement; mais je le feray de façon que me le mandez par vos lettres de l'onzieme que Franchemont m'a apportées, et attendray le retour de S. M. vers Paris. Et quand bien ladite guerre auroit lieu et que Sa Majesté se voudroit servir de moy plus avant par deça, si est-ce qu'il est à propos et comme necessaire qu'on m'entende et qu'on s'informe de plusieurs particularitez de moy devant que s'enfourner plus avant ès affaires de deça. Le Sr. Arsens donne esperance non-seulement du payement de Septembre, mais aussi d'un dernier et semblable en Novembre ou Decembre. Les necessitez sont si grandes par deça pour les frais et de mer et de terre, èsquels cette dernière entreprise assez inutile les a constituez, qu'ils auroient bien affaire d'un semblable secours et meme plus grand. Mais si nous avons la guerre, je croy que les notres nous seront plus proches et que ce sera bien les obliger si nous fournissons celuy de Septembre. Sur quoy, Monsieur, j'attendray vos avis et sur toutes autres tant concernant le public que le particulier, ès quelles je me conformeray dutout. Je croy, Monsieur, que vous avés veu les lettres de Richardot (*) interceptées par les gens de ces Messieurs, et par icelles son opinion de leur Traité. Et sur ce etc. A La Haye ce 5 Aoust 1600. Par M. Digues.

XXVI. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'espere qu'en recevant cette-cy vous jugerez qu'il a plus tenu au vent qu' à moy que n'ayez receu plus

(*) V. sur Jean Richardot baron de Lembecq, Chef et Président du Conseil-privé des Archiducs, la note au précédent volume, p. 83. — Élève de Peckius, il avait publié en 1560 les cours de ce célèbre professeur sur les Institutes de Justinien. — Britz, *Mémoire sur l'ancien droit Belgique*, p. 96, 131. (*Mém. couronnés et Mémoires des savants étrangers publiés par l'Académie Royale des sciences, des lettres et des beaux-arts de Belgique.* T. XX. 1ère Partie, 1846. Bruxelles, 1847).

intelligence au déchassement des Espagnols [illegible]
de la liberté des Pays-bas s'ils y vouloient [illegible]
après avoir esté un jour et demy ensemble [illegible]
sans rien faire. Mais je ne veux pas [illegible]
discours remontrant à ceux-cy les [illegible]
plongeoient, s'ils ne recommandoient [illegible]
le pouvoient faire avec tant [illegible]
victoire leur en offroit, leur [illegible]
un moyen de leur oster [illegible]
voudroient s'y resoudre [illegible]
devoient beaucoup repo[illegible]
que peu de [illegible]
qu'en une extremité [illegible]
se vouloient dur[illegible]
bien assurer q[illegible]
considerer [illegible]
d'y rentrer [illegible] peu d'[illegible]
que quand [illegible] dans l'heur de cette
bride [illegible] ont esté finissés à cet [illegible]
de plu[illegible] n'eust rien voulu hazarder; vous
bien [illegible] ce qu'on m'escrit sur cela pour [illegible]
par [illegible] lettres que j'avois envoyé à M. de la Rodière (*).
[illegible] sans doute ceux qui l'ont veu et qui ne l'ont pas
[illegible] il falloit, comme je leur ay fort bien mandé. Car on
fait icy beaucoup plus de plaintes du peu de suitte de cette
victoire, qu'il ne m'en escrit de Bruxelles. Mais les grands
personnages ne voyent pas volontiers qu'on examine de si près
leurs actions, qui sont souvent aussi bien accompagnées de
leurs deffauts, comme sont celles des moindres. Aussi sortent-
elles toutes d'une mesme source qui est l'humanité, ce que
je dis pourvu que si les capitaines et les gens d'Etat que j'ai
icy ouy discourir sur ce fait et qui y ont esté présens, n'en
exemptent pas dutout ceux qui ont eu la conduite de ce glo-
rieux fait d'armes. — Mais je ne remarque point, Monsieur, que

(*) Ministre de France à Bruxelles.

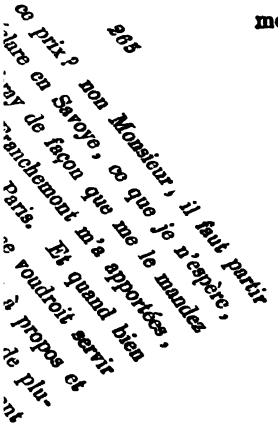

...é une division (*) entre les Provinces de deça,
... qu'on vous ayt voulu informer par votre lettre
... mois que j'ay receue ce jourd' huy. Il est
... petites plaintes n'echapent à ceux qui
... grandes espérances qu'ils ne devoient
... mais tels vents et murmures ne
...amment pour dissiper ou délier ny
...Messieurs, lesquels me semblent
...is requis pour la continuation
...ire quelque exploit cette
...n verra une resolution
... Je voy bien qu'il
... entreprises plus
...tes. Car mal-
...ue ce faix d'Espagne
...curs affaires. Les navires de
...pratiqué quelqu' espèce de mutinerie
...demandant avec menaces près de 40 mois
...leur sont deus. On a couru à ce feu avec telle
...ce qu'on l'a un peu amorty. On craint une recrue de gallères à l'Ecluse, et enfin quelque dangereux éclat de ce traité de paix d'Angleterre, lequel on juge plutost diferé ou changé que rompu, bien que les uns et les autres soient partis de Boulogne sans conclusion. Mais les propos que tiennent les Ministres de cette Princesse font assés paroitre qu'elle ne perd ny l'esperance ny la volonté de cette paix, et que n'y pouvant parvenir qu'en y tirant ceux de ça (car les Espagnols

(*) Grotius, Hist. L. IX. p. 571. »At aulici, serendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore coepere procerum auctoritate potissimos Principis irae, vulgi sermonibus objicere, tanquam qui tuta inter consilia fortes, sua causa tot armatos et ipsum ducem in tanta pericula induissent." »Ick hebbe ten naesten ghelycke swaricheyden moeten lyden, ende door Godes ghenade overwonnen — int jaer 1600 nae den slach van Vlaenderen." *Remonstrantie aen de Hooge ende Mogkende Heeren Staten van de Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt, van Heer* Johan van Oldenbarnevelt, *Ridder, Advocaet van denselven Lande*, (20 Aprilis 1618). p. 56.

souvent de mes lettres que n'avez fait depuis six semaines, encore que j'espère que bien longtemps devant cette-cy vous aurez eu celle du 20 du passé. Mais non à mon avis celle du 8e (5e ?) du présent qui attend la miséricorde du vent depuis dix ou douze jours; j'envoye ce mot par (pour) la rafraîchir; car de vous mander beaucoup de nouvelles de ce lieu, il n'y a moyen. Vous dites, Monsieur, que la grandeur de cette bataille en a voulu retrancher tous les sujets pour quelque temps afin de se pourmener plus longtemps et plus au large dans les bouches et les esprits des hommes. C'est un éclair qui a passé, qui a plus donné de lustre au vainqueur, que fait de mal au vaincu. On dirait qu'elle aurait tout épuisé, la vertu et vigueur de l'un, et faire surgir la force de l'autre; mais, à la vérité, les fondemens de cette entreprise de Flandres estoient si mal jettés, comme vous avés peu voir par celles que je vous ay escrites lorsqu'elle fut résolue, qu'il ne faut pas estonner s'ils ont eu si peu d'issue et de suitte. Il est sans difficulté que sans l'heur de cette victoire, les évènemens en eussent esté funestes à cet État; quand l'Archiduc mesmes n'eust rien voulu hazarder, vous verrez, s'il vous plaist, ce qu'on m'escrit sur cela pour réponse à quelques lettres que j'avois envoyé à M. de la Boderie (*), qui a fâché sans doute ceux qui l'ont veu et qui ne l'ont pas comme il falloit, comme je leur ay fort bien mandé. Car on fait icy beaucoup plus de plaintes du peu de suitte de cette victoire, qu'il ne m'en escrit de Bruxelles. Mais les grands personnages ne voyent pas volontiers qu'on examine de si près leurs actions, qui sont souvent aussi bien accompagnées de leurs deffauts, comme sont celles des moindres. Aussi sortent-elles toutes d'une même source qui est l'humanité, ce que je dis pource que si les capitaines et les gens d'État que j'ay icy ouy discourir sur ce fait et qui y ont esté présens, n'en exemptent pas du tout ceux qui ont eu la conduite de ce glorieux fait d'armes. — Mais je ne remarque point, Monsieur, que

(*) Ministre de France à Bruxelles.

cela ait causé une division (*) entre les Provinces de deça, comme il semble qu'on vous ayt voulu informer par votre lettre du deuxième de ce mois que j'ay receue ce jourd' huy. Il est malaisé que quelques petites plaintes n'echapent à ceux qui avoient conceu de plus grandes espérances qu'ils ne devoient du gain de cette bataille; mais tels vents et murmures ne souflent point encore assez puissamment pour dissiper ou délier ny les conseils ny les desseins de ces Messieurs, lesquels me semblent estre resolus à la contribution des frais requis pour la continuation de la guerre cet esté, s'il se peut faire quelque exploit cette année, qui vaille lesdits fraiz, à quoy on verra une resolution dans huit ou dix jours pour le plus tard. Je voy bien qu'il faut que ces Messieurs se résolvent à des entreprises plus scabreuses qu'ils n'ont fait les années précedentes. Car malaisément pourront-ils soutenir à la longue ce faix d'Espagne s'ils ne font changer de visage à leurs affaires. Les navires de guerre de Zellande ont pratiqué quelqu' espèce de mutinerie ces jours passez, demandant avec menaces près de 40 mois de gages qui leur sont deus. On a couru à ce feu avec telle diligence qu'on l'a un peu amorty. On craint une recrue de gallères à l'Ecluse, et enfin quelque dangereux éclat de ce traité de paix d'Angleterre, lequel on juge plutost diferé ou changé que rompu, bien que les uns et les autres soient partis de Boulogne sans conclusion. Mais les propos que tiennent les Ministres de cette Princesse font assés paroitre qu'elle ne perd ny l'esperance ny la volonté de cette paix, et que n'y pouvant parvenir qu'en y tirant ceux de ça (car les Espagnols

(*) Grotius, Hist. L. IX. p. 571. »At aulici, serendis odiis callidum genus, ab hoc maxime tempore coepere procerum auctoritate potissimos Principis iras, vulgi sermonibus objicere, tanquam qui tuta inter consilia fortes, sua causa tot armatos et ipsum ducem in tanta pericula induissent." »Ick hebbe ten naesten ghelycke swaricheyden moeten lyden, ende door Godes ghenade overwonnen — int jaer 1600 nae den slach van Vlaenderen." *Remonstrantie aen de Hooge ende Mogende Heeren Staten van de Landen van Hollandt ende West-Vrieslandt, van Heer* Johan van Oldenbarnevelt, *Ridder, Advocaet van denselven Lande*, (20 Aprilis 1618). p. 56.

ont fait assez paroître qu'ils ne vouloient [illegible] (*) sans ce donatre) qu'enfin elle rompra plutost leur [illegible] qu'elle ne les y entraine si elle peut, pour sortir des appréhensions continuelles qu'on luy donne de la grandeur d'Espagne. Je vous ay écrit bien au long de ce pourparler de Despeyssen. Vous ne sçauriés croire, Monsieur, comme elle l'a pris en mauvaise part, depuis qu'elle a veu que les Espagnols tenoient rudes contre ses Deputez, attribuant cette leur fermeté aux espérances qu'ils avoient nouvellement conceues dudit Traité, lequel nonobstant elle avoit un peu auparavant approuvé sur les raisons que ces Messieurs luy en avoient fait rendre devant que d'y entrer. Je loue Dieu que votre différend pour le Marquisat s'en va vuide; il n'est que de montrer visage aux ennemis qui veulent estre tels de gayeté de cœur (†). J'espère que ce succès si voidange d'un si pesant affaire m'ouvrira le chemin de France plus aisément qu'autrement. Envoyez-moy donc, Monsieur, s'il vous plaist, ce dernier payement, (si ce n'est qu'il soit suivy encore d'un autre semblable, comme le Sieur Arsens le fait encore espérer) et me mandez comment j'auray à me gouverner pour acheminer et faire goûter par à peu mon partement de ce lieu, afin que nous fassions le tout avec ordre et bienséance. Et sur ce, etc. A la Haye du 17 Aoust 1609.

XXVII. *M. de Rasaurat à M. de Villeroy.*

Monsieur, Voicy ces Messieurs presques réduits à la perte des esperances de cette année. Ils ont tellement revoilé leurs ennemis qu'ils se tiennent couverts de tous costez, [illegible] qu'il n'y a lieu maintenant où on les puisse attaquer avec quelque

(*) Femme ?

(†) V. dans les *Traités publics de la royale Maison de Savoie*, (Turin, 1836). T. I. 183—194 à la date des 27 et 28 Juillet 1609, les *Articles présentés à la Cour de France par les Ambassadeurs de Charles Emanuel Duc de Savoie, sur l'exécution du Traité de paix signé le 27 Février 1600, avec les Réponses du Roi de France.*

profit ou avantage, — j'entends du costé de la Flandres, d'où l'on reçoit icy plus de dommage à cause des excursions qui s'y font par la mer, et où on recueilleroit plus de fruit si l'on y pouvoit mordre. Car cette Province (*) est aux Archiducs ce que la Hollande est à l'Etat de deça. Cela sera cause de nous ramener M. le Prince Maurice dans peu de jours en ce lieu pour prendre nouveaux conseils et asseurer le dedans jusques à ce que l'occasion se présente d'entreprendre quelque chose au dehors. Il fait une petite reveue de toutes les frontières de Zellande et des forts qui la deffendent. Cette Province-là se ressent plus qu'aucune autre des incommoditez de la guerre pour se voir presques frustrée de tout le commerce, exposée aux pirateries des gallères de l'Ecluse et des navires de guerre de Dunkerque. Mais pour cela rien n'y branle encores, et vous scavés Monsieur, que l'on va bien loing depuis qu'on est las. Quant à la Gueldre, je n'y voy aucun signe d'altération, qui me fait etonner des apprehensions que je voy qu'on vous en donne par vos lettres du 5 et 11 de ce mois. Tant que cette Province de Hollande, qui est la mouelle et l'ame de cet Etat, aura de la vigueur pour se soutenir, je ne voy pas que les autres membres de ce corps puissent ou veuler attenter quelque nouveauté. Les particuliers parlent assez et quelques-uns font reconnoitre leur impatience à ceux qui les veuillent écouter; mais cette liberté est si ordinaire par deça, que personne ne s'en esmeut, et le public ne laisse pas pour cela d'aller son train. Ces jours passez une playe a frappé presques toutes les villes de cette Province en un jour (*). C'est qu'une flotte de douze vaisseaux de Dunkerke s'est hazardée d'aller troubler la pescherie de ce païs,

(*) Remarquable retour des choses d'ici-bas! Dans une brochure, publiée à Bruxelles en 1848, *Des partis Parlementaires en Belgique. Apologie et rapprochement par M ***membre de la Chambre des représentants*, on lit p. 35 le passage suivant: »La Flandre est pour nous ce qu'est la Silésie pour la Prusse, et presque l'*Irlande* pour l'Angleterre."

(†) *Register van Holland en West-Vriesland*, 3 Mars 1600, p. 71-74. »Dat de neeringe van de voorsz. vaart en koophandel van dien van

qui se fait en cette saison entre *Ecosse et Norvège*; ce qui leur a si bien succédé qu'ils ont combattu deux années de guerre qui leur ont couté à cette province et environ 25 ou 30 hoedes de ses pauvres paysans (*), et donné la faim au reste, perte non moins grande qu'une grêle qui arriveroit en tous les vignobles de France. Les plaines et les prés en devroient deux jours; au troisième les vers auroient rapiné par l'herbe de dessus un pouce ouvert à la pourvoiance desdits Dunkerquois qu'en fit courir grande fortune. Voilà la Prise depuis un mois qui s'entretient en dissentions intestines, mais avec moins de péril que ce mal n'a point eu contre eu l'ambition de quelque puissant factieux ne désireux de nouveauté, mais seulement en quelque diversité d'opinions pour le gouvernement politique (†), qui est une maladie familière parmy ce peuple rude et qui tient lieu de férocité. Elle aura eu, peut-être, tant plus goûter au principal et se guérira par l'intervention des voisins et des plus sages d'entre eux-mêmes. J'omettrai ces exemples, Monsieur, pour vous dire qu'il y a peu à craindre, que le tempérament de ce corps se gaste par les mauvaises humeurs dedans, encore qu'il y en ait assez. Mais elles sont si peu nuës et pernicieuses qu'elles n'ont pas grand effet. Il est bien plus à douter qu'il se vienne de dehors et ne tombe soudainement le premier d'Angleterre, l'ombre de la gouvernante qui est Monsieur est à leur table. Quelque séparation qu'il soit arrivé-

allen andern Völcn gebrauchen was gewerd ist, dieses wir euch bey der principalsten Hoffnungen zu nehmen dessen Landes" etc.

(*) Van Zurck, *Codex Batavus*, V. *Frisia*, *Friesland*, § 1. cf. Resol. d. Etats de Hollande, 24, 22 Sept. 1616, p. 227, 228. Grotius, Hist. L. IX. p. 373. „Mandaverat Albertus qui Belgas e commercio ita penuria arcerit, unde inopia aut [illegible]"

(†) Grotius, l. c. p. 361. „In Frisia — de tributo et armis, e paucis civitatum — nonnisi exercitui ut pars Leonidas accessit, pars *Pranceram* digressi, publici consensus utrique genti, evangelium sectariumque distraherent." Van Reyd, *Nederl. oorlogen*, L. XVII. p. 738—740; Ubbo Emmius, *Rerum Frisicarum Historia*, (Lugd. Batavor. Elzevirior. 1631) p. 861. „de controversiis religionis, a collegii provinciarii et senatu orta; de jurisdictione [illegible] gravi controversia inter."

des Députez qui estoient à Boulogne, si ay-je peur que les Anglois ès esprits desquels toujours ce désir de paix demeure, ne recherchent enfin les moyens que les Espagnols leur ont proposé pour y parvenir, qui sont d'y amener ces Provinces, pour lesquelles tout ce traité avec (avoit?) esté dressé, et sans lesquelles la Reyne d'Angleterre voit clairement qu'elle le reprendra envain. — Richardot a si bien cajolé quelques-uns des Deputez anglois et possible gagné par autre monnoye que celle de parolles, qu'il leur a fait acroire que c'estoit la grandeur et l'avantage de la Reyne de porter avec elle en la paix ces Provinces-Unies; que par-là elle se gardoit toejours une prééminence sur icelles et pourroit tellement conditionner cette paix, que lesdites Provinces-Unies luy demeureroient presques autant sujets qu'aux Archiducs, qui la lairroient comme arbitre du gouvernement et maniement des affaires d'icelles. Ce sont parolles bien spécieuses et capables d'imposer à un Prince qui auroit envie de se laisser tromper, qui est le mal que je crains en cette Princesse, degoutée des anciens et asseurez amis, et qui pourra bien causer de la ruine et à cet Etat et à soy-mesme, si par ses nouveaux appetits elle se laisse emporter aux conseils de ses ennemis. Car qui ne voit la brêche qu'elle peut faire en cet Etat par le pied qu'elle y maintient? Toutesfois je ne me puis persuader qu'elle en vienne à ces extremitez, quand je considère la connoissance qu'elle doit avoir de la condition de ces Provinces-Unies quiluy echaperoient et se transformeroient ellesmesmes dès le lendemain qu'elle les auroit rejoints aux Espagnols. Ce que je tiens aussi asseuré (et lesdits Espagnols ne l'ignorent pas) comme s'il estoit déjà arrivé. Voilà pourquoy je ne puis croire que ladite Dame en vienne là (si Dieu ne la veut châtier). Aussy continue-elle sa promesse de ne violenter point ces Messieurs, quelque Traité qu'elle fasse; et fait quelque mine de se ressentir du mépris qu'elle a receu audit Boulogne, non tant pour le refus de la préséance (*),

(*) *Grotius*, Histor. L. IX. p. 551. »Tertio post mense intellectum cogi in unum legatos nequiisse, dum Angli quidem *praecedi* recusant,

que pour le peu d'estime qu'on fait de son amitié seule sans la réunion de ces Provinces. Il semble donc, Monsieur, que le mal n'est pas tant à aprehender pour le present de ce costé-là, que de l'autre, qui est par le défaut de finances pour fournir le solde des gens de guerre que ces Monsieurs sont contraints d'entretenir pour leur deffense. Car il est certain que tout aussitost que ladite solde viendra à manquer ou à n'aller pas son train ordinaire, que mutineries s'élèveront entre lesdits gens de guerre, postes mortelles à un Etat composé comme est celuy-cy, où les peuples sont bien accoutumez de permettre qu'on leur tire bien avant de leur sang, pourtant que tels se fasse avec ordre, et soubs apparence de leur guerison; mais aussitost que les lancettes qui ont accoutumé de les saigner, seront converties en espèces de soldats desquels ils seront contraints d'endurer les désordres et insolences et d'en entre commandez superbement au lieu qu'ils en ont esté respectez doucement jusques à present, croyez, Monsieur, que ce sera lors que la patience leur échapera et qu'ils rendront la main au premier duquel ils auront esperance d'estre délivrez du mal présent sans en aprehender un plus grand à l'avenir. Et comme lesdits peuples feront une partie du chemin à leur mine, ainsi les gens de guerre en feront l'autre par les trafiques et ventes des villes et places fortes qu'ils se verront entre mains, n'estant point retenus par les respects qu'on a à une autorité royale, tels que les mutiner de l'autre costé ont presques toujours gardé à leur Prince souverain. Qu'on m'oste cet inconvénient de cet Etat, il me semble que je le pourrois garantir perdurable une longue espace de temps. Ce sera donc l'aprehension d'un orage venant de cet endroit qui fera penser à la paix ceux qui gouvernent cet Etat, quand ils verront leurs bourses épuisées et leur crédit perdu de tous costés. De quoy

Hispani vero etiam aequari faciliter" — V. les mémoires au sujet de la présence détaillée avec précision par Gondon, *Abrégé de l'Histoire of — Eusebia*, p. 519—[illegible]; Wagenaar, [illegible] *[illegible]*, P. I, p. 731 sqq.

nous serons avertis toujours trois ou quatre mois auparavant comme ils m'ont promis, si ce n'est que par quelque orage subit et non attendu, la barque vint à estre renversée à un instant. Je leur ay fait peur quand je leur ay donné ces jours passez peu d'esperance de ce dernier payement duquel ils avoient déjà fait asseuré état, et qui leur eust extremement servy à passer le reste de cette année. Ils m'ont prié avec très grandes instances de le remontrer et d'asseurer que c'est une des meilleures emploittes que S. M. puisse faire cette année que d'apuyer cet Etat pour s'en prevaloir par cy-après aux occasions qui luy pourront naître de cette guerre de Savoye; adjoutans que ce secours fait en la nécessité de ses affaires et en l'extrémité de celles de deça aura plus de poids et prendra plus de lieu aux coeurs et affections de ces Messieurs que tout ce qu'il a fait jusques à maintenant. Qu'ils n'entendent point l'an prochain si la guerre de Savoye continue, luy estre en charge, mais qu'ils la supplient de leur vouloir prester la main pour passer les difficultez de cette-cy, qui ont esté grandes et par mer et par terre. Je vous supplie, Monsieur, de me mander au plutost ce qu'on en doit attendre, afin qu'ils ne fassent point un compte faux; et s'il est possible, gagnons une fois sur eux cet avantage de les avoir secourus de nos nécessitez, comme ils ont fait en notre endroit plusieurs fois. Mais cette considération est legère au prix de l'affermissement que cela causera à leur État chargé d'une excessive dépense cette année et de mer et de terre, laquelle ils essayeront de régler la prochaine selon leurs moyens, afin de faire vie qui dure. Ils ne se réjouissent point de notre guerre de Savoye (*), si ce n'est qu'elle soit suivie de celle contre l'Espagne. Car par-là ils se voyent retranchez des secours qu'ils espéroient de nous et nullement soulagez par les armes. Car les Archiducs ne lair-

(*) *Supplément des Mémoires journaux de Pierre de l'Estoile* (Collection *Petitot*, T. XLVII) p. 287. »Le vendredy II d'Août fut publiée la déclaration de guerre contre le Duc de Savoye." V. cette pièce traduite en hollandais dans l'Histoire de Bor, L. XXXVII. p. 661 suiv.

rant pour cela à les attaquer aussi vivement qu'auparavant. — A la vérité, Monsieur, cette guerre est venue durant et contre mon désir et contre mon attente; car je n'ai eu jamais cru que le Duc de Savoye eust voulu entrer en bon conseil. S. M. vou ce qu'il avoit fait depuis votre arrivée à Lyon (*). La justice de la cause du Roy est telle que je n'en puis que bien espérer. Mais si les longueurs de la décision de ce procès sont telles qu'elles nous contraignent de revoir les pièces et les droits que nous avons contre le Roy d'Espagne, qui sans doute nous en donnera assez de sujet par la protection qu'il faudra qu'il fasse au Duc de Savoye, vous me permettrez de tout dire qu'il me semble que nous ne devons faire ce saut sans premièrement bien reconnoistre quels sont les voisins et les moyens que nous pouvons espérer de nos voisins et amis bien que nous entrerons en ce jeu. Je laisse-là les autres Etats qui passent mes intelligences et avec lesquels je n'ay aucun maniement; mais quant à ce qui touche cettuy-cy, je serois d'avis que S. M. le fist bien sonder et se munit de bonnes assurances de ce conté-cy avant de découvrir entièrement son intention sur le sujet de ladite guerre; pour à quoy parvenir, il sera bon de prévoir et concerter avec ces Messieurs quels moyens il faudra tenir pour y joindre l'Angleterre, ou bien pour éluder les desseins contraires qu'elle auroit aux nôtres, si nous la voyons trop travaillée par les ordinaires jalousies de la prospérité du Roy. Et ne faut douter que nous ne suivions icy de la résolution, de la sûreté et du désir non feint d'avancer et favoriser nos armes et la domination française ès (†) toutes les Provinces que tiennent les Archiducs. Et pour cette occasion il sera très à propos que je continue et la résolution de mon voyage, qui ne pourra estre que très utile aux éclaircissemens de toutes lesdites choses; lequel, Mon-

(*) Le Roi était allé à Lyon au mois de Juin, « pour attendre la dernière réponse du Duc de Savoye sur l'affaire du marquisat de Saluces. » *Mém. janvier de l'Estoile*, p. 184.

(†) Il y a *Ès*.

sieur, je vous supplie derechef me faciliter et me donner avis du temps auquel je le pourray entreprendre; car le voy de plus en plus necessaire pour beaucoup d'occasions, et ces Messieurs ne le trouveront dorenavant étrange, leur ayant souvent représenté les necessitez qui m'y contraignoient. Aussy le ménagerons-nous de telle façon si vous le trouvez bon, que nous nous lairrons libre le retour si le service du Roy le requiert. Je croy que lorsque vous tournerez la teste pour revoir Paris, la saison sera propre pour me mander, ce que je laisse à vôtre discrétion et jugement, auquel je me remets et soumets en tout et partout. Vous aviez bien jugé, Monsieur, que les Espagnols feroient leur profit de cette entrevene de Bergh; ils n'y ont pas failly, en ayant fait imprimer tout le discours à leur poste et l'ayant accommodé à leur dessein, qui est de rendre de plus en plus odieux ces Messieurs aux peuples de delà. Je ne voy pas que pour cela on s'en emeue beaucoup par delà. J'ay envoyé à M. le Prince Maurice la liste des noms de ceux desquels notre Reyne (*) désire avoir nouvelles: on n'en a point trouvé encores entre les prisonniers qui sont icy, des contenus en ladite liste. Ledit Prince m'a promis d'en faire une plus particulière recherche et de favoriser ceux qui sont recommandez de si bonne part; en quoy je m'épargneray aussy peu que je dois. J'ay bien sceu que les deux jeunes Comtes Bentivogle et Malespina sont demeurez morts au champ de bataille; on a fait peu de compte à Bruxelles de demander leurs corps. De quoy aussi j'ay veu par une lettre interceptée de Richardot, qui se plaint fort à cause d'un sien fils qui y est aussi demeuré, de quoy on n'a tenu nul compte, ny mesmes de l'avertir de son désastre, ce que si on eust fait, il eust envoyé redemander le corps, et s'asseure, dit-il, qu'il l'eust obtenu dudit Prince. On a envoyé celuy du Mᵉ. de Camp Sa-

(*) Marie de Medicis. Le contrat de mariage avec cette princesse avait été passé à Florence le 25 Avril 1600. *Mém. journ. de Pierre de l'Estoile*, p. 284. Elle vit le Roi pour la première fois le 9 Décembre. *Mém. journaux*, p. 305.

poigna (*). Espagnol, qui est mort à Oldende ses jours passez de ses blessures. Il se montra capitaine [illegible] en cette bataille, qu'il avoit dissuadée à l'Archiduc. Et par ce, etc. A la Haye, ce dernier Aoust 1600.

XXVIII. *Noël de Carne aux États-Généraux.*

Mogende, edele, eerntfeste, wyse en zeer discrete heeren, myn heeren. Ik ontfink op maandag leeftijden [illegible] leste depesche van den 18. deser, met brieven aan haer Majesteit, en met mynen dienaer 's ander daags [illegible] doch op denzelven tyd so hy na 't Hof gegaen was, en [illegible] my den Secretaris Sir Robert Cecil (by [illegible]) [illegible] dat haer Majesteit, des anderdaegs, te weten, 's [illegible] d'Ambassadeurs van Barbaryen (die hier over eenige dagen aangekomen waren) audientie sonde geven, en dat sy begeerde dat ik my ook te Hove sonde vinden, doordien sy verstaen hadde dat de voorz. Ambassadeurs haer meenden te presenteren negen Christenen slaven, waervoor sy, door myn verzoek geïnteresseert hadde; dat sy daerom ook dezelve daerna aen myn meende over te leveren. Mynen dienaer brocht my ook genoeg de selve antwoorde, seggende dat hem den groten Kamerlid gezeid hadde, dat ik daer vroeg moeste wesen, doordien haer Majest. met my begeerde te spreken eer sy de voorschreve Ambassadeurs audientie sonde geven. Dienvolgende so gaet ik 's anderdaeg's noenens metten voorschreve haere Secretaris Cecil eeten, en ben met hem na den eeten opgegaen, doch niet eer by haer Majesteyt gekomen dan ven wanneer van te voren, en de voorsz. Ambassadeurs by haer gebracht werden. De voorschreve Ambassadeurs so sy te Hove quamen, werden eerst in de kamer van den Raad geleit by diverse Edelheden daertoe geappointeert, werden sy uit de Raadskamer daerna

(*) Grotius, Hist. l. IX, p. 560, 562. Sapena. Il Cardinal de Sappard Lupens. *Verzameldt derigten omtrent de [illegible] Nieuwpoort*, p. 162. (Utrecht, 1848).

gehaelt by den groten Admirael en groten Kamerlink, en also door de kamer van presentie in een ander kamer; daerna in een grote galderye gebrocht in presentie van hare Majesteit, die in 't oppereinde van de voorsz. galderye sat, seer triumphant in een coninklyke throon, wel van ses trappen hoge, en was hare Majesteit met so veel juweelen en gesteenten verciert, dat het voorwaer wonder was om sien; ook so sy my selve daer seide, so en waret niet mogelik dat sy haer selve soude hebben konnen kostelyker doen toebereiden, al hadde sy moeten den Keiser ontfangen. Aen d'een zyde van de galderye stonden alle de Heeren van haren Rade, met veel Graven en Baender-heeren; degene die van de Order van de Gartiere waren, hadden om den hals de keten van de Order, een yegelik om rykst toebereit; so ook toegedaen waren de grote Madamen, die aen d'ander zyde van de galderye stonden recht over de voorschreve Heeren van den Rade. Doen d'Ambassadeurs in de galderye traden in 't getale van drie, met haerlieder truchemenlen, d'een achter d'ander, elk met een groot Heer geaccompagneert, buygden het hooft nederwaerts, slaende met de rechter hand op de borst, en so komende tot in 't midden van de voorschreve galderye, deden wederom deselve reverentie; maer doen sy voor hare Majesteit quamen, buigden henlieden met een knye tot in de gront, rakende mette rechte hand d'aerde, die sy daerna kusten (te weten, de hand daer sy d'aerde mede geraekt hadden). Hare Majesteit stont ook op so haest sy luiden by haer quamen, en syluiden blyvende voor de voet van de trappen, spraken hare Majesteit toe (door den Interpreteur) in 't Spaens, en waren in effecte (so ik die konde verstaen) veel complimentos, en in 't generale grote toebieding van wegen haerlieder Conink van alle eere, dienst en goede gunste; ook seiden sy, dat onder andere, so haerlieder Conink hare Majesteits brieven onlanks ontfangen hadde in faveur van eenige Christene gevangenen, dat hy terstont henlieden de boeyen van de beenen hadde doen doen, selfs blyde geweest zynde dat hy in dese gelegentheit (doen

hy alrede geresolveert hadde eenige Ambassadeurs aan haer Majesteit te senden) haer ook hadde mogen de voorschreven gevangenen voor een present toesenden; en al waer ze dat hy 't selfde van geen grote importantie achte, nochtans wilde verhopen dat haere Majesteit door deze demonstratie soude willen geloven, dat hy haer in grote saken soude willen behagen, so sy van wegen haerlieder Coninck haer presenteerden alles wat in syn vermogen mochte wesen. Hare Majesteit heeft henlieden ten hoogsten daervoor bedankt, en geseit dat sy 't selve punct so seer diez estimeerde, als eenig ander dat haer den Coninck soude hebben kunnen senden. Ende en de voorschreve negen gevangenen waren in deze kunnen en voor haer op de knyen liggende, dede my ook by haer kousen, my seggende wat present sy ontfangen hadde, en daermede d'Ambassadeurs toesprekende, seide henlieden, dat ik was den genen die hier by haer resideerde van wegen de Staten van de Nederlanden, hare goede vrunden; dat de gevangenen ook van onse Natie waren; en daerom verklaerde, so sy die van henlieden met d'een hand ontfangen hadde, so haddese my deselve voor de voorsz. Heeren Staten met d'ander hand wel willen geven. Sprak ook de gevangenen in 't Français toe, en gaf henlieden seer beleefde woorden, begeerde ook dat ik 't henlieden in 't Duitse soude translateren. Ik hebbe hare Majesteit de behoorlyke bedienginge gedaen, en haer geseit, dat deze arme gevangenen eeuwelyk voor haer prosperiteit soude hebben; dat dit Christelyk werk voor eeuwig in haer Majesteit en hare posteriteit soude schynen, en in vermeerderinge van haer glorie was, dat selfs deze heeren Natie van so verre aan haer (*) (die een Christen-Prinsesse was) hadden willen kennen, hierdoor als haer hommagie bewyzen, haer seggende ook, dat ik niet soude nalaten uwe Hoog. E. van

(*) Cassius, Annales, p. 444. „The Queen in the beginning of the year, attended the hearing of Embassies most fair of Amour. But from the South, Hamet King of Mauritania Tingitana, and from the North, Boris Phaedorici, Emperour of Russia, sought her equity with all earnest affection."

alles goet rapport te doen. Daerna hebben de voorschreven Ambassadeurs begeert met hare Majesteit alleen te communiceren, so dat sy terstont al, dat in de galderye was heeft doen vertrecken tot genoech in 't midden van deselve, en so verre tot men uit het gehoor was; doch so hare Majesteit my ook aach vertrecken, riep my noch toe, en seide dat sy met my noch begeerde te spreken nadien sy met dese Ambassadeurs gedaen soude hebben, die daerna bet dan anderhalf ure met hare Majesteit allene communiceerden en confereerden; want so haerlieder Interpreteur ook Italiaens konde spreken, so hielt hare Majest. geen ander Interpreteur by haer; want eerst hadde sy henlieden doen antwoorden in 't Spaens door een van haer Edelluiden, so dat sy daerna haerlieden selve in 't Italiaens toesprak. Nadien dan dese Ambassadeurs by hare Majesteit tot na den vier uren in den achternoene waren, zyn met grote beleeftheit van haer gescheiden, en wederom by de gene die se opbrochte, nedergeleit, en terstont op haer koetsen geseten en na Londen getrocken. En so hare Majesteit genoeg vermoeit was, heeft my by den Secretaris den heere Cicil doen seggen, dat sy seer vermoeit was; dat sy nochtans van dien avond met my begeerde te spreken, nadien sy een ure gerust soude hebben. Ick ben dienvolgende in de kamer van den voorschreven heere Secretaris vertrocken, daer hare Majesteit my korts daerna by den Heere Killegre, Edelman van haer kamer, dede halen; en hebbe haer also Uwe Mog. E. brieven gepresenteert, die sy ook selve gelesen heeft en my verklaart, dat deselve haer seer wel gecontenteert hebben en dat sy (op Uwe E. versekertheit) haer wel gerust wilde houden. Hare Majesteit vermaende ook wat van dese Ambassadeurs, daermede sy den namiddag gehandelt hadde: doch die sake aengaende sal studeren daerna noch breder te vernemen, om Uwe E. van alles ook nader te onderrichten.

De kleedinge van dese Ambassadeurs is seer simpel, maer van laken en linnen, lank tot in der aerden; sy hebben aen 't hooft gewonden fyn lynwaet, twee of drie dobbel, gelyk nachtdoeken

die sy altyts aen 't hooft houden; hebben ook [illegible] dat [illegible] van minder tot hoven hoofdsteden kan; [illegible] dat sy gewoonlyck waren gelyk hier hoofd-[illegible] in de Provincie van Kent. Hoofdsteden [illegible] gelyck gelaeve en [illegible], gelyk halve Mooren; hoofdsteden [illegible] onder [illegible] van een ruck aen; en was [illegible] [illegible] [illegible]

eendracht daeruit niemant meer vreugde ontfangen heeft dan wy, om den welstant die wy U. L. wenschen: Also hebben wy ook gevreest, dat so het by ongeluk geviel dat sich onder U. L. eenige particuliere passien quamen te bewegen, waerdoor de oneenicheit onder U. L. mocht ingevoert worden en grypen, die gyluiden weet te zyn een gevaerlik serpent in den boesem van een Staet gecomponeert, gelyk den uwen is, dat 't selve gehelyk de gesontheit en wesen van U. L. saken mocht verderven en altereren. Hierom ist dat wy dikmaels met grote bekommernisse gediscoureert hebben met desen Edelman den Heere van Caron, bekennende dat den vyand gauw by alsulke occasien was, om daerop syn aenslagen en practyken te bouwen, als den eenigen weg daerover hy synen gank nemen mach om U. L. te overvallen. Hierom ist dat wy, tot ons groot leetwesen verstaen hebbende, so door den gemeenen roep, als van de vyanden selfs, dat onlanks verwekt syn eenige twisten en bitterheden onder eenige van U. L., Myn Heeren, en voorsiende hoe veele daeraen gelegen is dat gylieden by tyds in sulke inconvenienten versiet, hebben wy beraetslaecht yemant van de onse aen U. L. af te veerdigen, om U. L. ons advys op dese sake te communiceeren: maer vresende dat syn komste meer roeps soude verwecken dan wel te wenschen ware, hebben wy liever desen Edelman U. L. eigen Agent, gebeden, sich te desen effecte na U. L. te vervoegen, U. L. biddende hem te geloven in 't gene hy U. L. op dit subject seggen sal, en alles ernstelik te overwegen na d'importantie van de sake, en om ons geen occasie te geven van ons te beklagen, dat wy ons so naeu vereenicht hebben met degene, die door haer tweedracht en factie selve haren eygen Staet aengesteken souden hebben. 'tWelk van U. L. Provintien is alrede niet dan te seer beweegt, gelyk ghyluiden wel weet, door de rouwe aenstoten der Fortuyne, en als sy hierby sullen sien datter desordre is onder dengenen die de bedieninge der saken hebben, dit sal in hen niet konnen dan een uyterste wanhoope veroorsaken, die in de gemoederen des

volks niet licht weder te versoeten is; maer de proeve die gyluiden gegeven hebt van uwe voorsichtigheyt in harder occasien en swarigheden, doet ons hopen dat gyluiden in dese exigentie sulken respect toedragen sult aen 't advis van degene, die den welstand van U. L. saken sulcks gelieft heeft, dat sy haer interesten onafscheidelick gemaeckt heeft, en dat ghyluiden u qualick-vaert sulcks beduchten sult, dat gyluiden dese particuliere affectien uit sult trecken, om eendrachtelyk te adviseren opte behoudenis van 't gemeen beste. Wy bidden u dan, Myn Heeren, dat gyluiden om onser liefden wil u selfs in deser voegen wilt toedragen, en ons doen blyken dat wy niet verloren hebben 't credit dat wy by Uluiden gehad hebben, als wy 't geluk hadden over drie jaren te slichten de geschillen geresen tusschen Holland en Zeeland; waerin gyluiden ons sult geven occasie van seer groot contentement en van tot U. L. waerts te continueren de goede wille, die wy U. L. altyds toegedragen hebben. Hiermede, Myn Heeren etc. Onder stont, U. L. seer toegedane vriendinne, ondertekent,

Elisabet R.

Noch stont onder: Wy hebben onse Secretaris Gilpin belast U. L. eenige saken te communiceren na eysch der occasien, waerin wy U. L. bidden hem geloof te geven. Op ons Palleys van d'Otelanders, desen 30 Augusti 1600.

XXX. *François d'Aerssen à Jean d'Oldenbarnevelt.*

Monsieur (*), Depuis la vostre escripte, j'ay sçeu au vray que le Comte d'Arenbergue se seroit fort formalisé de la reso-

(*) Cette lettre a été publiée en 1618 lors de la polémique du gendre d'Oldenbarnevelt, Corneille v. der Myle, qui avait pris la défense de son beau-père contre les assertions de François d'Aerssen, devenu l'implacable ennemi de l'infortuné Avocat de Hollande et de Westfrise. (*Vertoogh aen de Hooge Mogende Heeren, myne Heeren die Staten Generael der Vereenighde Nederlanden. Byden Heere vander Myle overghegheven. Teghen seecker fameus libel hare Ho. Mog. gepresenteert, onder den naem van Remonstrantie, wesende onderteyckent François van Aerssen*), p. 32.

lution qui luy a esté rapporté avoir esté prise en vostre Conseil de la confiscation de ses biens, et Monsieur de Waken son Lieutenant, avec aigreur singulière contre vostre personne, de laquelle il tient ceste gratification, et menace au delà que ne souffre mon papier, et qu'il a plus de six cens personnes en Hollande parmy l'Estat et affaires à sa dévotion, qui ayderont tous à l'en venger contre vous et les vostres: sed vapula Papyria, ils ont faict le pis qu'ils ont faict cy-devant. Il se plaint aussi de quelques gens de marine, qui auroient esté pendus en Zelande, contre la foy et parole de guerre; mais avec serment qu'il s'en resentira à son retour contre quelques capitaines qu'il tient aux galères, lesquels il pendroit à vostre exemple, par pari, ceste toute contre la pescherie et a affriandé, et y doibt des retours contre lesquels il sera bon de se garder, et cependant tacher à divertir ou prevenir le malheur des capitaines prisonniers. Tout ce que je vous dy vient de luy, et ne desire que la confiscation de vostre personne pour tremper sa cholere. Dieu vous en preservera, puisqu'en preservez nostre Etat. De Paris le seiziesme au soir. Il part demain de grand matin.

XXXI. *François d'Aersen à Jean d'Oldenbarnevelt* (*).

Et vous m'avez moyenné ceste charge, Monsieur, pour le service de l'Estat et mon avancement particulier. Ne permettez donc que peinant avec fidelité pour le premier, je deschée au dernier. Je m'en ouvre plus franchement à vous, soit pour vostre pouvoir, soit pour l'affection que me faictes l'honneur de me porter. Aussi à perpetuité tiendray-je mon estre de vous, et à recognoissance aux vostres, etc. De Paris ce dernier de Septembre 1600.

XXXII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je suis ennuyé de voir ce temps-cy si farouche:

(*) Ibid.

il y a près d'un mois que nous sommes presque en plein hiver par deçà. Cela vous aura fait accuser ma négligence, mais le vent, s'il vous plaist, l'emportera et cessera cette marque. Il y a trois semaines qu'il nous est contraire. Il y a esté favorable à la flotte qui a sorty de Dunkerque, mais par les tempestes les navires de ce pays ne l'ont pu abandonner, ayant esté les uns et les autres separez et jettez en divers endroits. On dit que quatre ou cinq desdits Dunquerkois se sont sauvez dans le port de St. Malo poursuivis par ceux de ce pays; toutesfois ils n'ont pu si bien faire qu'ils n'y ayent laissé du poil; car deux de ladite flotte ont esté pris et amenez, l'un à Flessingues et l'autre à Ivrose (*), et un troisième s'est jetté sur la sable près de Nieuport, d'où il a sauvé ses hommes. Voilà, Monsieur, ce qui est arrivé par la mer, où nos Messieurs sont contraints et résolus de s'armer et faire la guerre plus vivement que de coutume, afin de garantir ce qui leur reste de reste. Celuy des Indes Orientalles continue, et croy que dans la fin de cette année dixhuit ou vingt navires partiront des havres d'Hollande et Zellande pour y retourner. Tous ceux qui y étoient allés depuis deux ou trois ans en ça, sont de vents sains et sauves, qui est chose assez admirable en un si long voyage et si peu connu et frequenté de nos gens. Mais n'en avez divers succès. Tous les navires de Hollande, c'est à dire dix ou douze, y ont bien fait leurs affaires et en sont retournez riches; mais des quatre de Zellande les deux de Moucheron ont mal rencontré, comme vous verrez par le nom que je vous en envoye, que j'ay pensé ne vous devoir estre ennuyeux pour la considération qu'en pourrez tirer de plusieurs particularitez. Venons à ce qui est de la Terre-Neuve, par où je pourrois aussitost finir que commencer, tant je vous en ay discouru amplement par ma dernière du dernier Aoust, depuis lequel temps rien n'est cachu par deçà digne de mémoire. Mais, Monsieur, si lors je vous ay fait les necessités grandes que cet État avoit de ce dernier payement, [illegible]

(*) Enkhuizen.

sont augmentées depuis ce temps, du moins à mes yeux et à ma connoissance; d'autant que ces Messieurs ayant fait un asseuré état de cette partye, et ayant sur icelle et avec icelle taillé la dépense et le payement de leurs gens de guerre, je les voy en quelque confusion et peine s'ils en sont frustrez. Et croy à la verité, que pour le présent S. M. ne sçauroit faire dépense plus utile que celle-là (si elle trouve de l'interest à la conservation de ces Provinces) ny plus sensible et qui luy en tourne à plus de gré, si elle met en quelque consideration leur amitié et voisinance. Et croy outre plus que cela fait, nous pouvons sans notre prejudice leur fermer notre bourse si la guerre de Savoye continue l'an prochain, ou bien l'ouvrir sur quelque autre fondement que nous n'avons fait jusques à present, si nous sommes en paix et qu'on juge utile la manutention aux affaires de deça. Bref, estans avertis d'heure ils pourront se regler selon leurs moyens, ce qu'ils ne peuvent faire maintenant à cause des recrues qui leur sont venues et d'Angleterre et d'Ecosse, et de l'état qu'ils ont fait de pouvoir maintenir tous leurs gens de guerre jusques à ce renouveau, auquel temps ils desseignent de les employer derechef et tenter quelque chose qui leur ouvre les etroits chemins et les angusties où ils se voyent réduits. Vous aviserez donc, Monsieur, s'il y aura moyen de les pouvoir consoler de ce dernier payement, pour lequel ils me font tous de nouveaux assauts. Je les voy resolus d'envoyer en Cour à la venue de la Reyne pour les complimens requis en telles occurrences: il me semble aussy qu'on leur a donné à entendre de delà que S. M. aura agréable cette démonstration qu'ils luy rendront. Sur cette couleur on pourra traiter quelque chose de plus étroit avec eux si les affaires le requièrent; ou si autrement, découdre peu à peu notre liaison. Mais il me semble, Monsieur, qu'il sera à propos que je me mette en chemin devant eux, si ce n'est que vous en fassiez autre jugement, sur quoy j'attendray votre ordre et avis, comme je vous ay mandé par ma précedente. Quant à la paix d'Angleterre, vous diriez que

les uns et les autres veulent qu'on croye qu'ils ne sont point si éloignez des voyes d'accord, comme la séparation de Bruxelles semble montrer. Et croy qu'ils le font à demeurer, car je demeure toujours en ma vieille erreur, si telle elle est, que jamais la différend qu'ils ont ne s'accordera sans qu'on remercie les Espagnols pour ce qui est de ces Provinces-Unies; et je ne croy point que la Reyne d'Angleterre ou le veuille ou le puisse faire sans mettre son État propre en grand hasard. Je croy qu'ils se vantent à Bruxelles, que leur traité se doit renouer et continuer en la ville de Flessingues, auquel ont ils consentent à la préséance des Anglois (*); mais je croy que ce sont parolles vaines et qui ne peuvent avoir effet. Aussi ne fait-on peu d'état en ce lieu, où quelque division qu'il y ait, il est-ce que je voy toujours un commun consentement à la défense de l'état présent. Vous aurez sceu, Monsieur, que les Princes protestans auront esté assembler chez le Langrave de Hessen à Cassel. Il me semble qu'ils ont fait servir quelque chose à Monsieur le Prince Maurice de leur délibération et qu'il conçoit quelqu'espérance non de leurs armes, mais de leurs moyens pour l'an prochain. Cela est encore si obscur que je n'y voy qu'au travers de la nue, et me semble que, quoy qu'ils fassent, ils se tiendront très-couverts. Le temps nous en apprendra davantage. J'ay fait diligente enqueste des sujets du Grand Duc prisonniers en ce pays; j'ay trouvé ceux que vous verrez marqués sur la liste que je vous renvoye (†). Ils sont bien traités pour prisonniers et personnes auxquelles on n'envoye pas un liard pour leur soulagement; et sont en seureté pour leurs vies de leurs personnes, et de toutes sortes d'outrages ou de peines; je croy que s'ils avoient plus d'argent, on leur feroit meilleure chère. Il ne tient qu'à leur voyage qu'ils ne sortent. Ce sont particuliers capitaines auxquels de appartiennent, et auxquels on ne peut estre ou rien sans les payer. Les rançons sont petites et croy que la plus haute

(*) Ci-dessus, p. 271.
(†) Ci-dessus, p. 275.

n'est pas de 500 ℔. Sans la peur que j'ay eu de leur faire rehausser leur dite rançon en les recommendant, je l'eusse fait, mais cela n'eust de rien servy. Je me suis contenté de prendre asseurance de M. le Prince Maurice qu'ils seroient bien traitez jusques à ce que l'on payast leur dite rançon. Il m'a dit avoir donné trois Florentins que ses gardes avoient pris lorsqu'il estoit à Ostende, à un escuyer du Duc d'Urbain, qui luy avoit amené deux chevaux de la part dudit Duc, et qui pria pour lesdits prisonniers comme estant de sa connoissance. Il ne m'a pu dire les noms, d'autant que cela se fit peu après la bataille, devant qu'on eust enregistré les noms des prisonniers. Mais ledit Prince m'a asseuré qu'ils se disoient Florentins. J'aviseray, Monsieur, de faire pour eux tout ce qui se pourra faire comme je dois; si j'estois plus pecunieux que je ne suis, je leur offrirois de mes moyens; mais on coupe l'herbe de si près que je seray content d'abandonner ce lieu quand même on m'y voudroit retenir. Il est impossible de vivre parmy ce monde sans mettre couteau sur table (*); puis il y a toujours des passans et survenans. Sans conversation on ne peut rien apprendre; la conversation principale est à la table; puis d'avoir commencé une vie et ne la continuer, on attribueroit ce changement non à mon indigence et au retranchement qu'on me feroit par delà, mais au vice de ma nature et de mon aage. Je n'ay reçeu qu'un seul quartier de l'an passé et un de la présente et jugez là-dessus les beaux desseins que je puis faire. Messieurs de Rohan (†) et de la Force viennent d'arriver en ce lieu où ils font estat de demeurer quinze jours et de là passer en Angleterre et Ecosse, puis prendre port en France. Et sur ce etc. A la Haye ce xvii de Septembre 1600.

(*) Wicquefort, *l'Ambassadeur et ses fonctions*, P. I. p. 684, fait la même remarque: »Dans les cours du Nort, dit-il, où les grands repas font une partie de la négotiation, cette dépense est fort nécessaire, aussy bien qu'en Hollande, où on aime fort à raisonner entre deux tréteaux."

(†) Camden, *Annales*, p. 535. »The Rohans being brethren, in their return from the King of Scots their kinsman (for they derive their descent from James the first, King of Scots)."

XXXIII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Il vous peut souvenir de l'avis qu'il vous fut donné, il y a quâtre ou cinq ans, touchant un gentilhomme anglois nommé Scherley (*), qui sous la faveur et crédit qu'avoit lors le Comte d'Essex, alla à Ferrare presenter son service au Duc de Modène, qui est aujourd'huy et qui pour lors sembloit vouloir maintenir ledit Duché contre le Pape. Mais cette querelle estant appaisée, et ledit ne voulant retourner en son pays sans plus grande emploitte, il fut quelque temps à Venize, où enfin il se résolut de passer en Levant et donner jusqu'à la Cour du Roy de Perse. Ce qui est si bien succédé, qu'ayant abordé ledit Roy et passé quelque temps en sa Cour à Casbin, il y a acquis tel crédit par plusieurs discours qu'il a tenus à ce Prince désireux de s'agrandir d'un costé sur les Turcs, et d'autre part possible sur quelques autres, que ledit Roy de Perse l'a chargé d'une bien ample Ambassade envers la plupart des Princes de la Chretienté, luy ayant adjoint un seigneur de sa Cour pour y apporter plus d'autorité. Cette Ambassade est arrivée de Perse en Moscovie par la Mer Gaspie afin d'eviter le pays du Grand Seigneur; aussy que leur charge s'etendoit à l'endroit du Grand Duc de Moscovie qui les a tenus fort longtemps par ses soupçons ordinaires. Enfin, les ayant laissé passer et embarquer vers la Mer du Nort (car il ne leur a voulu permettre le voyage par terre et par la Pologne) lesdits Ambassadeurs jettez par la tourmente ont esté portez

(§) Van Reyd, *Nederl. Oorlogen*, XVII^de^ B. p. 770. »'t Hooft van dese Legatie was Antoni Siurlei een Engels Edelman, dewelcke eenighe jaren in de Nederlandtsche oorloghen goeffent zynde, en zynen wenslach heel hooch ghesteldt hebbende, al zyn goedt ende landt te gheldt gemaeckt, omtrent twee hondert duysent gulden in den beydel ghesteecken, en met 30 dienaers fraey en schoon gestoffeert, den wegh over Venedien nae Turckien ende Persien ghenomen hadde, soeckende onder dese barbarische natien gheluck ende fortuyn, die hem in zyn vaderlandt niet groot ghenoech nae zynen sin ghebeuren mochte." V. sur Antoine et Robert Sherley, ambassadeurs de Schach Abbas, Roi de Perse, Wicquefort, l'Ambassadeur et ses fonctions, P. I. p. 207, 502; P. II. p. 206.

jusques au Fley (*) qui est la dernière terre de Hollande vers le Septentrion, n'ayant jamais pu gagner les villes maritimes ansiacques, comme Stade ou Hambourg, où ils avoient intention de débarquer pour aller de là trouver l'Empereur (†). Dudit lieu et havre de Fley le Sr. de Scherley a depesché un gentilhomme à la Reyne sa souveraine, pour luy rendre quelque compte de son voyage et faire ses excuzes de ce qu'il ne la pouvoit aller trouver devant que d'avoir veu l'Empereur; et au mesme temps il a fait partir le présent porteur pour aller vers Sa Majesté aux mesmes fins, comme il dit, que celuy d'Angleterre; mais, à mon avis, à une particulière, qui est pour pouvoir (aller) avec accéz et sureté à Rome (§) par le moyen du Roy. Car vous sçavéz qu'estant d'un pays où les loix du Pape ne sont pas reconnues, il n'y feroit pas seur pour luy, quelque guerre qu'il y allast prêcher contre les Infidèles. Ce jeune homme présent porteur s'estant adressé à moy, je luy ay donné volontiers l'accés à notre Cour par vôtre moyen, et l'ay asseuré que vous auriez agréable de le presenter à S. M. et luy faire obtenir ce qu'il pourroit requérir d'Elle. Il est François et a fait tout ce voyage avec cette Ambassade; il vous rendra compte de toutes choses; car l'ayant interrogé assez particulièrement, il m'a assez contenté et ay trouvé ses rapports bien conformes à tout ce que j'ay pu apprendre, et par lecture et par divers discours, de la situation du pays et de l'Etat du Roy de Perse. J'espère que vous aurez plaisir à l'entretenir là-dessus; il y a deux ans que quand on me parloit du voyage

(*) Vlie. Van Reyd, »achter Noorwegen om nae Embden."

(†) Van Reyd, »te Prage, om den Keyser tot volherdinghe in den krygh teghen den Turck te vermanen, met belofte, dat de Persiaen hem van ghelijcken aentasten soude."

(§) Van Reyd, p. 770. »En wert dese aengebodene Persische vrientschap, die Carel de vyfde en andere Christen-Princen in voortyden met groote moeyte ghesocht hadden, soo weynich by den Keyser geacht, dat de Ghesanten met droeffenis en onwille scheyden, reysende tot den Paus om te versoecken of men in Italien die sake beter soude behertighen." V. la réponse faite à Prague le 11 Déc. 1600 aux propositions d'Antoine Sherley, dans l'ouvrage de Bor, L. XXXVII, p. 689, 690.

dudit Scherley et de la grace qu'il avoit eu l'ocasion que je l'entendois comme faible, mais il est venu avec de si bons enseignemens que l'on n'en peut plus douter. Et sur ce, etc. A la Haye ce 22 de Septembre 1560.

XXXIV. *M. de Bassoncel à M. de Villeroy.*

Monsieur, Je croy que cette-cy sera la quatriesme que vous attendrez le vent à Flessingues, sans pouvoir passer à cause de son opiniatre contrarieté; les trois precedentes sont du 20 Aoust, du 5 et 17 du present. Les vôtres viennent avec bien plus de diligence; aussy ay-je receu la derniere du 20 dudit mois d'Aoust, le 17 du présent, la precedente du 18e est encore à venir; j'ay peur qu'elle ne soit tombée en quelque mauvais endroit. Cette-cy sera pour vous donner avis de la venue en ce lieu de l'Agent que ces Messieurs tiennent près de la Reyne d'Angleterre (*), et ce par le commandement de ladite Dame, je vous en diray le sujet selon que M. de Bernefeld me l'a donné à connoître, estant venu leur tout exprès ce pour cette occasion. Il dit que ladite Reyne est fort perplexe de divers bruits qu'on fait courir des affaires de deça, comme si elles estoient fort en branle par des divisions intestines et fort foibles par le defaut des finances et diminutions des moyens guerreux. Elle auroit desiré s'en éclaircir par ledit Agent et par ses Ministres qu'elle tient par deça, auxquels elle fait aussy sur le mesme sujet, et sçavoir si cet Etat a les reins assez fermes pour soutenir plus longtemps le faix de cette guerre. Et semble qu'elle fasse faire cette épreuve et enquête, afin que si ces Messieurs luy font paroître leur foiblesse, ils disent n'y trouver aucuns remèdes que par les moyens et la force qu'ils pourroient espérer d'elle en leurs nécessités. Elle en ventre-change fasse paroître les siennes telles qu'ils soient contraints de condescendre eux-mesmes à penser à leur salut

(*) Ibid. de Caron. Ibid., *Nederl. Hoek*, t. 2e fol. 455; Van der Kemp, *Mourits van Nassau*, II. 85, 226, 227.

avec elle par les moyens de la paix. Voilà, Monsieur, ce que j'en ay pu apprendre et ce qu'on m'en a voulu dire, à quoy je ne puis dutout aquiescer; et me semble que je juge quelqu'autre chose au visage de celuy qui m'a tenu ce propos (*), que quelque crainte de ce costé-là pour le regard de la paix. Non que je n'estime que la Reyne frappe toujours sur cette corde pour s'exempter d'ayder ces Messieurs, et pour les tirer à la cordelle quand elle verroit son coup beau pour faire sa paix, de laquelle elle viendra malaisément à bout sans eux. Mais j'ay opinion que maintenant, outre ce fait de la paix, elle les cajeolle sur quelque autre dessein. Vous aurez entendu, Monsieur, l'Ambassade qui luy est arrivée du Roy de Maroc. J'ay senti de quelque confident que ledit Ambassadeur a proposé quelques partis pour faire la guerre au Roy d'Espagne, et mesmes assez avantageux par offre d'argent, si elle y vouloit entendre; et ledit Bernefeld ne me l'a pas nié. Vous sçavez, Monsieur, qu'elle n'est pas femme hazardeuse, et qui veuille s'embarquer que sur bons gages, principalement s'il y a de la dépense à faire. Je soupçonne qu'elle aura voulu renvoyer cet éteuf par deça, où elle sçait qu'on ne trouve rien de trop froid ny de trop chaud, partant que le coup porte contre les Espagnols; aussy qu'il faut que les préparatifs et les assistances que demanderoit ledit Roy de Maroc vinssent par mer, où il a peu de puissance. Conférant ce mien soupçon à ce que vous aura escrit Monsieur de Boisize (†) sur ce sujet, je suis bien trompé, si vous n'en tirez bientost la verité et la lumière de ces tenèbres. Mais je m'aperçoy bien que ledit Agent n'a rien apporté de trop pressant et qui fasse changer de contenance à ces Messieurs pour ladite paix; aussy m'a dit ledit Sr. de Bernefeld, qu'elle continue d'asseurer qu'elle lairra les volontez de ces Messieurs libres pour ce regard sans rien conclure à leur préjudice. Je ne voy pas que cette négociation se reprenne encores fort ardemment, bien que l'on parle

(*) Barnevelt.
(†) Ambassadeur de France à Londres.

de rassembler les Deputez qui sont partis de Boulogne, ou à Berg-op-zom, ou en Angleterre. Et ce qui me fait dire que l'on y pense peu icy, c'est que ces Messieurs ont remis en leur entier toutes leurs compagnies tant à pied qu'à cheval; desorte que leurs forces sont aujourdhuy aussi complettes qu'elles estoient lors qu'ils firent leur entreprise de Flandres. Si faudra-il trouver moyen pour entretenir tout cela tout du long de l'hiver pour s'en pouvoir servir vers le printemps. Je les tiens en bonne bouche de cette guerre de Savoye et des conséquences d'icelle si l'on s'échauffe une fois au jeu du désir que cecy lairra au Roy de se venger de ceux qu'il sçait bien luy avoir dressé cette partie (*), quand bien la paix se feroit. C'est pourquoy ils s'evertuent pour se maintenir et pour trouver des finances. Ils pratiquent maintenant les moyens que les Archiducs (†) ont mis en avant en leurs pays, qui sont les impositions sur les cheminées (§) et autres choses semblables, et ce sans aucun murmure du peuple. Je persiste toujours à dire qu'il seroit très à propos que S. M. les peust soulager de ce dernier payement promis, afin que si notre guerre venoit plus generalle, nous (les) tinssions pour ce bienfait plus obligez pour nous en servir selon les desseins que S. M. pourroit faire; si au contraire, nous avons la paix, nous les maintinssions et affermissions par cette assistance à ce qu'ils ne vinssent à broncher trop tost pour nos affaires. Car, faisons tel compte que nous voudrons, quand cecy ne tiendra plus coup contre l'Espagne, on verra bientost après de quels liens elle se sera dépensée. Monsieur, je vous escrirois particulièrement de la

(*) Les Espagnols.

(†) Grotius, *Hist.* L. IX. 574 »Archiducum populi — in focos aliaque repertis vectigalibus" etc.

(§) Résol. 19 Sept. 1600. *Haertstede ofte schoorsteengelt*, *Groot Plac. B.* I. 1638. Berg, *Specim. Hist. Jur. Inaug. de Vectigalium ac Tributorum in Hollandia Historia tempore Reipublicae* (Leide, 1834) p. 28. Le même auteur a prouvé ailleurs (*Spec. de Vectigalium ac Tributorum in Hollandia Historia tempore Comitum* p. 51) que cette imposition n'était pas entièrement inconnue en Hollande depuis le règne de Philippe le Bon, Duc de Bourgogne.

légation d'un gentilhomme anglois qui retourne de Perse; mais, d'autant que je vous ay depeschè hier un homme qui a esté avec ledit Anglois et qui va trouver de sa part S. M., je me contenteray de vous envoyer la copie de la lettre que je vous ay faite par ledit Envoyé, par laquelle, si vous ne l'avez encore veu, vous pourrez apprendre quelque chose de ladite Ambassade. Bernefeld me disoit encore hier, que si le Roy estoit contraint de déclarer la guerre au Roy d'Espagne, qu'il pourroit en moins d'un an chasser les Archiducs et les Espagnols des provinces des Pays-Bas, et s'y partager à sa volonté; car, joignant ses conseils et ajustant ses armes et entreprises avec celles de ces Messieurs, il seroit malaisé ausdits Espagnols d'y resister ny mesme à la Reyne d'Angleterre, sans le sceu de laquelle il faudroit mener ce dessein, attendant de luy en faire part quand on se mettroit en campagne pour l'exécuter, et que lors sans doute elle mesme feroit semblant de le favoriser, estant surprise et ne le pouvant empecher. Je voy bien que ces Messieurs seroient gens pour en cela s'accommoder dutout aux volontez de Sa Majesté, à quoy aussy je trouve M$_r$. le Prince Maurice fort disposé. — On nous dit icy que les Archiducs envoyent un Agent en Cour de leur part, outre l'Ambassadeur Taxis; si cela est, j'apréhende le faix et la longueur de Savoye, et qu'un plus grand ne s'en mesle que ledit Duc. Car cela me fait souvenir des femmes qui demandent séparation par l'avis et fraudes de leurs maris mêmement, quand les uns et les autres se doutent de mauvais ménage. Si est-ce que les lettres que ledit Sr. Archiduc escrit à l'Amirante d'Aragon, portent cette inscription : *A l'Amirante d'Arragon Major Domo del Rey Major Major Domo nuestro e Capitano General de la Cavalleria Leggiera del exercito del Rey;* de quoy ces Messieurs de deça s'arment et se parent pour montrer et que la terre et que la guerre de ce pays depend du Roy d'Espagne. Nous avons icy un discours de l'assassin(at) (*) qu'on a prétendu faire en la personne du Roy

(*) *Supplém. des Mém. journaux de Pierre de l'Estoile*, Aoust

d'Ecosse, apporté par le Colonnel des Ecossois qui servent ley, qui estoit lors dudit assassin(at) en la cour de son Maître, et qui dit le Roy mesme estre autheur dudit discours, qui est bien plus ample que celuy que j'ay de M. de Beiaire, ou les harangues du Roy et de ses assassins, lorsqu'ils estoient sur l'exécution et qu'ils tenoient le couteau à la gorge du Roy, y sont couchées bien au long. Il y a bien de l'Amadis des Gaules en ce mercé. On en parle ley diversement, sans savoir pour le certain le véritable sujet. S'il n'y a de l'Etat, je suis bien trompé s'il n'y va de l'amour. Et sur ce, etc. A la Haye ce 26 de Septembre 1600.

Proposition verbale faite à l'Assemblée des États-Généraux de la part de la Reine d'Angleterre, par Noël de Caron, Agent des Provinces-Unies à Londres, (27 Septembre 1600) (*).

Autre proposition faite par l'Agent d'Angleterre George Gilpin, membre du Conseil d'État des Provinces-Unies (28 Septembre 1600) (†).

Réponse faite par les États-Généraux à la Proposition du Conseiller d'État Gilpin (7 Octobre 1600) (§).

Lettre des États-Généraux à la Reine d'Angleterre (même date) (**).

Autre lettre des États-Généraux à la Reine (même date) (††).

Instructions baillées au Chevalier Caron, retournant en Angleterre (§§). (La date est omise par Bor, qui a évidemment commis une méprise).

1600, p. 383—396. «Vers la fin de ce mois a paru une relation de l'horrible entreprise de deux frères de la maison de Gowry contre le Roy d'Ecosse, qui ont voulu par la mort de ce roy venger celle de leur père, exécuté pour crime de lèse-majesté.» Van Reyd, t. XVII p. 771.

(*) Bor, L. XXXVII, p. 565. V. aussi v. der Kemp, II, [illegible]

(†) Bor, Ibid., p. 567.

(§) Ibid., p. 567, 568.

(**) Ibid., p. 568.

(††) Ibid., p. 601.

(§§) Bor, p. 552.

XXXV. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Nous sommes en grand calme par deça depuis cette dernière bataille, et depuis l'orage que vous avez ému en Savoie par deux ou trois fois. Et ceux d'icy et ceux de Bruxelles ont pensé revoller; mais je ne scay si le mauvais temps qui a toujours continué depuis deux mois ou le peu de forces qui reste en ce Corps, a empeschè les uns et les autres. Il n'est semaine que l'on n'asseure icy le siége de Ostende, mais avec si peu de suitte que je ne puis encore adjouter foy aux avis qui en sont arrivez. Présentement ceux qui croyent que les Espagnols ont ce dessein, y sont fondez sur les instances et les offres que la Flandres fait pour ce regard, et sur ce que l'hiver est aussy avantageux que l'été à la conduite d'une telle entreprise. Je ne voy pas qu'on entreprenne rien icy à la découverte devant le renouveau, et je croy que lors il faudra plus parer aux coups que frapper, et faire plus la guerre à l'appetit de ses ennemis qu'aux siens propres, si ce n'est que l'Espagne veuille jetter tant de matière dans le feu de Savoye, qu'elle soit contrainte d'en soustraire beaucoup à celuy de deça, ce que je ne puis croire. Car cecy luy importe trop et bien plus au gros de ses affaires, que ny la Savoye ny le Marquisat de Saluces; et M. le Prince Maurice n'est d'opinion que le Roy d'Espagne donne sujet à S. M. de rompre avec luy, veu que la perte de ses Pays-bas s'en ensuivroit presque infaillible, pour laquelle détourner et racheter le feu Roy d'Espagne rendit à la France avec la paix toutes les places et les conquestes qu'il y avoit faites, et éblouit les yeux et de ses sujets et des étrangers du transport artificieux qu'il fit desdits pays en la personne de sa fille aînée. Et que sitost après tout cela, son successeur se jette de gayeté de coeur ès mesmes inconveniens, il y a peu d'apparence; car de la perte de ces provinces ne dépend pas seulement son affoiblissement partout au dehors à l'endroit de ses voisins, mais la calamité mesmes de son Royaume d'Espagne par les traverses continu-

siles qu'il recevroit des mers de deça ou trésors qu'il reçoit des Indes, qui seroient continuellement infestés par tant de coisseaux et gens de mer qui sont en ces Provinces. C'est donc, Monsieur, ce qui me fait espérer que nous aurons bientost la paix avec le Duc de Savoye, et que vous sortirez de cette affaire avec l'honneur de S. M. et l'avantage de son Royaume. Je sçay bien que les Princes ne suivent pas toujours la raison en leurs conseils, mais cette guerre des Paysans luy serre de si près ses desseins, que je ne voy pas qu'il se puisse beaucoup ny égayer ny égarer, estant chargé de ce fardeau, ny faire de grandes campagnes, tant qu'il portera ses (ses) entraves. Quelques-uns qui se flattent de cette espérance qu'il prendra la cause de Savoye en main, y sont entretenus par le remuement qu'il montre vouloir faire du traité d'Angleterre, mais ce n'est pas chose certaine que pour cela il y puisse parvenir, si ce n'est qu'il commence cette l'ennemie par dessus sa réputation et possible la raison mesme. Je ne desire (*) pas qu'elle de son costé ne desire ladite paix, elle en fait la petite bouche en ce lieu, mais elle proteste plus que jamais, qu'elle n'y consentira aucunement aux depens de cet Etat, confessant avoir veu plus clairement que jamais en cette dernière expédition de Flandres, l'interest qu'elle a en sa conservation ou sa ruine. — « Quoy dit-elle, à la veue de mes ports de mer, reconnoitre une flotte de prés de mille voiles, chargez de quinze mille hommes de guerre d'une part, et de l'autre un nombre guère moindre, et encore mis ensemble à la haste! Quel commencement apporteroit à mon Etat tout cela réuny ensemble sous un Prince?" — En somme, Monsieur, elle ne fait plus prescher ces gens-cy pour les commencer et mener à la paix avec elle, toute sa peur est qu'ils se vinssent à encourager et qu'elle participe bientost à leur ruine. Ce sont les langages que m'en tiennent ses plus affidés serviteurs et qu'elle fait aussy tenir par deça; mais d'autre costé elle jure qu'elle est si pauvre qu'elle ne peut ayder les affaires de deça;

(*) Je ne dis.

que son peuple est tout épuisé par faute de trafic, et ses trésors par la continuation de la guerre ; desorte qu'elle a besoin en toutes façons de la paix, principalement en ce vieil aage. Mais je trouve que ce sont des desseins bien malaisez à accorder que d'obtenir la paix avec l'Espagne et garantir la ruine de ces Messieurs. Il s'est découvert ces jours passez une lettre de Richardot aux Sieurs Herbert et Edmond (ce sont ceux après la séparation de Boulogne, à qui on avoit laissé le pouvoir de continuer par lettres et entretenir la correspondance avec Richardot sur ledit traité) par laquelle il s'excuse d'avoir entremis quelque temps à leur escrire pour ne l'avoir pu faire avec fondement ; mais que dorénavant il espéroit reprendre ses derniers erremens avec leur contentement et celuy de leur Maîtresse, d'autant que ce qu'ils attendoient d'Espagne, estoit arrivé. Cela fait juger qu'ils se reverront bientost et espérer quelques-uns qui nous voudroient voir en guerre que les soumissions que veut faire l'Espagne de ce costé-là soit pour se rehausser davantage de celuy de la France. Monsieur, vous me pardonnerez si je vous mande toutes ces minuties ; c'est faute de meilleur sujet, et tout peut servir en ménage à un personnage qui en tient un si grand que vous faites. Au moins pouvez-vous estre asseuré que je ne vous présente que la pure verité et des choses qui se font et des discours qui s'en tiennent. Je vous diray pour le dernier, que les recommandations de Sa Majesté auront bien servy aux pauvres Florentins prisonniers, si l'Amirante n'effectue bientost ce qu'il a promis et qu'on luy propose, qui est de faire relâcher et mettre en liberté tous les prisonniers de ce pays qui ont esté pris sur mer et mis les uns en Espagne sur les gallères et les autres en celles de l'Ecluse, quoy faisant et payant une médiocre rançon de dix ou douze mille escus, on luy promet liberté et le mesme à 400 ou 500 Espagnols ou Italiens qui sont icy prisonniers, ayant payé la rançon de laquelle ils sont convenus avec leurs maîtres ; ayant declaré bien serieusement audit Amirante qu'au défaut de

cela (*), ils seront contraints de repousser la cruauté que l'on use envers les leurs avec semblable envers lesdits Espagnols, et qu'enfin ils n'en pourront exempter sa personne mesme. — La verité est que la plupart des villes de ce pays ont envoyé faire instance aux Estats-Generaux pour faire mettre à la catène et ès gallères (car ils en ont déjà deux icy et en font encore quatre) tous les prisonniers et singulièrement l'Amirante, remontrant les cruautés qu'on a tout fraichement exercées contre les pauvres pescheurs de ce pays qui ne font point la guerre, desquels on a jetté à fonds plus de deux cens depuis deux mois, les envelopans mesmes de leurs filets pour qu'ils ne puissent se sauver à nage. Et que tous les jours les Espagnols mettoient aux gallères ceux de leurs marchands qu'ils surprenoient, allant ou venant de leur trafic. Lesdits Etats ne leur ayant point donné de réponse telle qu'ils attendoient sur ladite requeste, ils ont envoyé derechef leurs Députez avec protestation de retenir leur quote qu'ils fournissent pour la guerre, jusques à ce qu'on leur aye fait raison sur icelle. Cela cause ledit party qu'on a fait à l'Amirante, duquel on me dit qu'il a esté fort joyeux, espérant bientost sortir. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 19 de Novembre (Octobre) 1600.

XXXVI. *Noël de Caron aux États-Généraux.* (24 *Oct.* 1600) (†).

»Hare Maj. heeft zeer gratieuselyk U. Ed. brieven zelve gelezen, zoo zy ook dede die van Z. Exc. en daarin behagen

(*) *Register van Holland*, 8 Sept., 22 Sept. 1600. »Soo verre daarin, *of door faute van devoir van den Admirante* of andersints, gebrek valt, dat alsdan het ongelyk den onnoselen en onschuldige deser Landen onbehoorlyk aangedaan, *met regt verhaalt en vergolden sal worden aan den voorsz. Admirante en andere gevangenen.*" — V. mon article: *Iets over de Galeistraf in de Nederlandsche Republiek*, dans le Recueil de M. Nijhoff, *Bydragen voor Vaderl. Geschied. en Oudheidkunde*, IV, 229.

(†) *Depech. Boek Staten-Gen.* v. d. Kemp, II, 297.

genomen, naar dat ik konde merken, zeggende, dat zy de tyding van U Ed. eenigheid veel liever verstond, dan zy had verstaan van den twist; dan zeide te gelooven, dat de vyand zulk gerucht uitgestrooid had, doordien hy 't zelve alzoo wel wilde zien."

XXXVII. *M. de Busanval à M. de Villeroy.*

Je vous ay écrit du 19 de ce mois, comme j'avois fait le 26 du précedent. Vos dernières sont du 14 de Septembre; je croy que beaucoup de choses seront passées depuis ce temps qui tiennent le monde de deça en grandes attentes (*) et moy principalement, qui ne me suis encore pu imaginer jusques à maintenant, que votre guerre de Savoye peust prendre si longue traite, comme nous voyons qu'elle fait, et comme depuis quinze jours chacun commence à juger par deça qu'elle fera, puisque l'eau qu'on a voulu jetter dès les premiers commencemens de ce feu, n'a esté suffisante de l'eteindre, et que l'Amirante, qui est icy prisonnier, fit reponse à quelqu'un qui par manière de devis luy en demandoit ces jours passez son avis, que ceux qui sçavoient à combien Carmagnolle estoit esloigné de Milan, douteroient peu de cette guerre, si le Roy s'opiniatroit à vouloir recouvrer son Marquisat. Or, ce qui m'ébranle fort de la première opinion que j'en avois conceue, est en partie la recherche que je voy qui se fait et rechauffe du costé de Bruxelles (†) pour la paix de l'Angleterre, et que la Reyne y preste plus volontiers l'oreille qu'auparavant, espérant, à mon avis, en avoir meilleur marché maintenant que l'Espagne sera occupée ailleurs, et se venger possible de nous, en nous ren-

(*) Dodt van Flensburg, *Archief*, IV, 283. »Mons. Busenval seyde tydinge te hebben, dat de Hartoch van Savoyen veel crysvolcks was lichtende, ende dat den Koning van Spanje hem grote assistentie dede van alles, alsoe dattet oorloch hoe langer soe meerder daer is toenemende. Het casteel van Montmelian doet syn Mat. beschieten. Het es een starke plaetse." Lettre de Gérard de Renesse, député d'Utrecht à la Haye, 15 Oct. 1600.

(†) V. aussi les Résolutions (secrètes) des États-Géner. 12 Oct. 1600. Van der Kemp, II, 299, 300.

dont la pareille de l'offense, qu'elle prétend luy avoir esté faite lorsque S. M. conclut son Traité sans elle. Mais ce qui me fait davantage appréhender la longueur de cette affaire, est le contenu d'une lettre qu'un banquier d'Anvers escrit à l'Amirante d'Arragon, de laquelle je vous envoye un extrait que j'ay tiré fidellement de l'original d'icelle qui a esté mis entre les mains de l'Amirante, par laquelle vous verrez qu'ils ne dissimulent point que le Comte Fuentes (*) n'apporte bien avant en cette guerre les forces et moyens du Roy son Maître. Le trésorier Hortelleti qui en parle si asseurement, est un trésorier-général de l'Archiduc qu'il avoit envoyé à Milan pour y attendre, comme on dit, la venue du Comte de Fuentes, et recevoir de luy ce qui competoit audits Archiduc des deniers qu'il apportoit d'Espagne; desorte qu'il semble pouvoir parler de cette affaire comme sçavant, ce qu'il fait, à mon avis, sans grande arrière-pensée du mal qui peut tomber en sortir de cette source dans les pays des Archiducs. Ces Messieurs ne sont point en tel état qu'ils ayent besoin d'un grand hiver pour se bien porter; je vous assure, Monsieur, que le moindre esclandre qui leur pourroit venir de ce costé-cy, les réduiroit en mauvais termes. On est sur l'exécution d'une entreprise qui fera sortir ce que je dis, si elle peut reussir. Car si (†), aussitost je ne doute point que le Roy d'Espagne ne retire son épingle hors de ce jeu, sans laquelle il ne peut pas durer, pour ne se mettre en danger de perdre tous ses pays de deçà. Car il en conviendroit grande fortune, si après un tel succès, sa Majesté le venoit à tirer de son costé. Le Comte de Ligne va en Pologne de la part du Roy d'Espagne porter l'Ordre de la Toison au Roy dudit pays, qui maintenant est dépouillé tout à plat du Royaume de Suède, la ville de Revel et tout ce qui estoit dans le pays

(*) Grotius, *Hist.* L. IX, 576. «Fontana interim (is dux quondam in Belgica, tunc Mediolanum regebat) magnas cogens regias, quibus bellum Hispano agitari Italia, et omnes circum populi cogebantur.»

(†) Que G.

de Finlande. Monsieur, le Comte Palatin avoit envoyé en ce lieu un des Comtes de Solmes pour prier ces Messieurs et M. le Prince Maurice de faire présenter de leur part au baptême un fils que Dieu luy avoit donné, mais ce jourd'huy est venu avis que cet enfant estoit déja decedé. La venue et séjour de Gousman (*) à Bruxelles n'a point esté trop agréable aux sujets des Archiducs, et moins les parolles qu'il a tenues et en public et particulier, lesquelles ont esté interpretées comme tendantes à réserver au Roy d'Espagne beaucoup de droit ès provinces de deça contre l'intention d'icelles, qui ne vise à autre but qu'à un(e) entière aliénation et distraction de la Couronne d'Espagne. Qui est, Monsieur, ce que nous apprenons des dernières lettres d'Anvers. La Comtesse de Bructz est aussy arrivée en ce lieu, demandant justice de l'Amirante d'Arragon, qui fit assiéger son mary dans son château de Bructz (†) lorsque tant d'exécutions se firent sur l'Empire, et l'ayant pris par composition et luy ayant donné la foy, fut assommé dans son dit château par ceux qui le gardoient, et huit jours après la rendition d'iceluy, nonobstant que ledit Comte ny son château ne tinssent en rien du Roy d'Espagne ny des Archiducs. Mais la pauvre Dame en aura peu de raison icy, où ledit Amirante est prisonnier de guerre. Les Deputez du Duc de Clèves et de M. le Prince Maurice sont assemblez pour traiter et accorder du differend qui est entr'eux touchant le Comté de Meurs, laissé par testament par la Comtesse dernièrement decedée audit Sr. Prince Maurice. Et sur ce, etc. A la Haye ce premier Novembre 1600.

XXXVIII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je receus hier la vôtre du 7 d'Octobre, et fus

(*) Grotius, *Hist.* L. IX, 575. »Offendit multos et Henricus Gusmannus ex Hispania missus cum literis, quibus Rex Ordines illos adhuc ut suos compellabat.«

(†) Le Comte de Falckenstein et Bruck. V. le précédent volume des *Lettres et négociations de M. de Buzanval*, p. 354.

étonné de voir les bruits qu'on faisoit courir par delà si éloignés, je ne dis pas seulement de vérité, mais mesmement de toute apparence, touchant ce qui se passoit par deçà. — Toutesfois quand je me representay qu'au mesme temps que votre lettre fut écrite, la Reyne d'Angleterre avoit depeché par deçà le Sr. Charon, Agent de ces Messieurs en sa Cour, pour la peine en laquelle elle se trouvoit à cause des mesmes bruits et pour en entendre à son retour la pure vérité, je vous excusay lors d'avoir aucunement deché sur le bruit de telles informations que l'éloignement rend toujours plus grand, veu que l'Angleterre, qui n'est separée que d'un petit trajet de ces pays, en a esté tellement comme. Et croyez, Monsieur, que cela fut le principal sujet du voyage dudit Charon; car cette Princesse craint et apprehende tout, tant du costé de ses amis, que de ses ennemis. Or, Monsieur, je croy que vous aurez esté rassuré contre tous ces mauvais vents par mes lettres, qui ont suivy celles que vous mettez du 17 Aoust, à sçavoir par celles du 31e du même, du 7 et 20 Septembre, du 19 et 29 d'Octobre, qui sont tous assez de mes diligences que vous avez regrettées, et que la contrarieté du vent a tenu quelque temps en suspens. Je croy aussi que vous aurez eu pleine satisfaction sur tout ce que vous desirez sçavoir de moy. Toutesfois je n'ay voulu obmettre depuis votre dernière rescue, de sonder derechef le pays de ces Messieurs et d'entrer en bien particulière confiance avec M. le Prince Maurice du fondement qu'on peut faire des affaires de deça, et vous diray librement, que je ne les trouve point si foibles, à beaucoup près, que porte la longueur du temps de leur maladie et les dures assés et nommées qu'elles ont soutenu seules depuis notre paix. Il n'y a nulle apparence de discorde entre ces Provinces. Car la Frise qui avoit fait quelqu' opposition à quelques innovations qu'on leur voulait faire pratiquer pour des collectes de deniers, s'est debout rendue à l'arbitrage des Etats-Généraux, qui ont fait [illegible] en défense une forte citadelle en la ville de Groningue, [illegible]

faisoit la difficile et sembloit vouloir faire son cas à part (*). Cette forteresse, qui est de cinq grands bastions, tient toujours et ladite ville et province, mesme la Frize, en sujétion et devoir, sans grand besoin, à mon avis. Car il ne semble pas que ces quartiers-là désirent plus que de raison la domination espagnole; mais cela a esté fait pour assoupir et appaiser les dissensions domestiques et intestines, que lesdites provinces ont accoutumé de nourrir dans elles. Ce coup a fait plus paroitre de fermeté aux affaires de ces Messieurs que tout' autre chose que je leur aye veu entreprendre depuis que suis par deça; et croy que les Archiducs seroient empeschés de pratiquer choses semblables ès villes de leur sujétion. Monsieur le Prince Maurice n'a jamais fait semblant de quitter cette place; il s'y trouve trop bien, et y est trop essentiellement attaché pour en jamais bouger. *Le même crédit et maniement est ès mains de Bernefeld* (†) *qui a toujours esté et augmente plutost qu'il ne diminue.* Les Provinces d'Hollande et de Zellande se sont accordées ensemble pour bâtir et mettre en mer six ou sept gallères, et croyent fermement de ruiner en peu de temps celles de l'Ecluse par ce moyen. (Il est vray que l'Amiral de Nassaw s'est deporté de sa charge de Vice-Amiral pour reconnoitre son humeur peu propre au service de la mer, et ne s'y vouloir pas asservir comme on désiroit qu'il fist et que cette charge requiert). Car elles auront cet avantage d'estre toujours assistées de cinq ou six vaisseaux de guerre. Quant à leurs gens de guerre, M. le Prince Maurice m'a asseuré qu'il aura moyen de mettre douze mille hommes de pied et deux mille chevaux en campagne,

(*) Ci-dessus, p. 217.

(†) V. une preuve remarquable de la haute considération dont jouissait à cette époque Jean d'Oldenbarnevelt, dans la dédicace du livre de Meursius de Gloriâ aux fils de cet homme d'Etat, ses élèves. Lugd. Bat. 1601. (*Nobilibus et bonae spei adolescentulis, fratribus Reginaldo ab Oldenbarnevelt, Domino de Groenevelt et Rodenrys; Guilelmo ab Oldenbarnevelt, Domino de Craellingerpolder et Wede, Joannes Meursius.* IV Eid. Decembr. cIↃIↃc).

toutesfois et quantes que S. M. voudra dire le mot. L'infanterie consiste en deux regimens anglois, qui peuvent faire 4000 hommes; un écossois qui ne fait 1200, le français 1000; les lanquenets 1500, les Suisses 800 (*), et cinq ou 1000 tant Wallons que de ce pays. C'est ce qu'ils pourront mettre dehors en un besoin, leurs garnisons demeurant fermées. Voilà donc de quoy ils font état de pouvoir servir et seconder Sa Majesté, s'il se résout d'entreprendre par deça, maintenant qu'en un instant ils peuvent fermer et resserrer de si près les Provinces désunies, qu'elles ne pourront avoir aucune issue. Et par consequent seront exclusés de tout trafic et de tout moyen de recouvrer leurs nécessités et de faire vivre leurs peuples. Car la France leur estant fermée, et la mer par la puissance qu'ils y ont, il ne leur restera plus que le costé de la rivière de Meuse pour avoir issue et échappée dans l'Allemagne. Or est-il, que ledit Sieur Prince Maurice se tient fort de s'emparer d'une ou deux places sur ladite rivière, par le moyen desquelles il empeschera le cours d'icelle et tiendra sujète la campagne qui est entre la Meuse et la Rhein, avec la cavallerie qu'il logera dans lesdites places. Ils tiennent déjà la ville de Wachtendonck en ces quartiers-là, qui y favorisera fort leurs desseins, lesquels je croy qu'ils eussent fait suivre par l'exécution de quelques entreprises qu'ils ont en main, n'eust esté qu'ils ont estimé plus à propos de les réserver en un temps et occasion plus propre que n'est la présente. Quelques Princes d'Allemagne ont marchandé avec eux pour tenir ont tous les susdits quartiers et enlever la ville de Bereta (†), la remettant ès mains de l'Empire; mais on ne s'en est pas encore bien peu accorder, d'autant qu'il est mal-aisé de tenir longtemps tant de diverses testes en une mesme opinion. Ils espéroient pouvoir

(*) Extrait des Résolutions des États-Généraux, 17 Oct. 1600. « Aide de l'Allemagne in 'Lands dienst gynde; in reduceren onder 7 maanden, ieder à 750 Leppen. »

(†) Bereta.

conclure quelque chose avec eux en l'assemblée qui se devoit faire à Heydelberg soubs le prétexte du baptesme duquel je vous ay parlé par mes précédentes, car l'Electeur y avoit semond ces Messieurs et le Prince Maurice pour compère(s); mais la mort de l'enfant a rompu cette pratique. Et pour dire la verité, je fais peu d'état de tout ce qui vient de ce costé-là. Je leur oppose les traverses que pourroit donner l'Angleterre à S. M., si tant estoit qu'elle vint à déployer ses armes contre le Roy d'Espagne du costé de deça; ils répondent que les irrésolutions de cette Princesse sont telles, et ses craintes et appréhensions tellement renforcées par son aage, que jamais elle n'entreprendroit de défavoriser ouvertement et par voye de fait S. M. Plus (*), qu'on auroit fait la moitié de la besogne devant qu'elle songeast à se remuer, ou le (se) constituer en nouvelle dépense, et qu'un heureux cours des affaires de S. M. la feroit plutost approcher que reculer de nous. Ce sont, Monsieur, les discours des plus entendus de deça, et qu'ils résolvoient de faire proposer à S. M. par celuy de leur Corps qu'ils eussent joint à M. le Comte Henry de Nassau, qu'ils vouloient envoyer pour la congratulation du mariage. Mais j'ay rompu ou plutost fait différer cet envoy jusques à ce que je sceusse comment S. M. le prendroit, leur ayant remontré que les affaires pourroient estre telles qu'un tel office ne viendroit pas trop à gré ny à propos au service de S. M. Je leur ay promis que je sonderois la volonté de S. M. pour la leur déclarer, comme j'ay fait par mes précedentes de Septembre, sur lesquelles j'attend réponse, afin de donner ou tirer la bride à cette affaire. Au reste, Monsieur, j'avoue librement que je n'eusse jamais pensé que le Roy d'Espagne se fust melé si avant dans cette guerre, comme je voy qu'il fait par la copie de cette lettre que m'avez envoyée de son Ambassadeur Casal, et comme j'avois commencé à comprendre par celle qu'on écrivoit à l'Amirante d'Arragon, de laquelle je vous ay envoyé copie. Cela a trompé les jugemens de ceux

(*) Puis.

qui voyent à combien peu tiennent les affaires des Archiducs, si elles sont une fois entreprises par Sa Majesté. M. de la Roderie (*) m'escrit les mesures mécontentemens que je vous avois mandé qu'on avoit pris par delà des procédures de Don Gousman. Je ne me puis encore faire accroire que si on voit S. M. branler du cr contéda, qu'il n'y arrive des changemens et que quelques provinces ne se jettent entre ses bras. J'entends qu'ils accordent la présence à la Reyne d'Angleterre qui doit envoyer ses Députés à Hambourg; nous verrons si cette reprise les joindra mieux que la première. Pour moy j'ay opinion qu'ils feront quelque cette mal-taillée, plus pour éblouir les yeux du monde que pour s'accommoder et fier les uns aux autres. Ces Messieurs s'attendent toujours à ce troisième payement, pour lequel je ne raffraichiray point mes remontrances, contenues en mes lettres précédentes; mais je vous diray seulement, que je leur ay fait passer l'opinion et l'espérance du quatrième. Le Comte Louis de Nassau (sic) à la guerre depuis six jours avec 1800 chevaux; nous ne scavons encore ce qu'il aura fait; mais il me semble qu'il tarde bien à nous mander de ses nouvelles, qui m'en fait peu espérer. Monsieur, voilà tout ce que je vous puis mander touchant le public. Je viendray au particulier, et vous diray que j'ay esté contraint d'envoyer Franchement à Paris et au Cour et en tous deux pour la nécessité qui me presse et qui me taisant de plus en plus à cause du pauvre payement que je reçois de mon état. J'ay escry à M. du Rosay, le priant d'y vouloir faire donner ordre, et luy protestant que je ne puis continuer ce service avec si peu d'oyde et assistance, me plaignant même du peu d'apparence qu'il y a, que je puisse estre dressé de mon assignation de Bretagne (†) selon ce que je vous ay déjà écrit. Je vous dis escry, Monsieur, d'autant que je scay qu'il se trouve partout des personnes, qui prêtent des charites et qui sçauront bien dire, que je me veux

(*) Ci-dessus, p. 286.

(†) V. le précédent volume des Lettres de M. de Beaumont, p. 115.

faire tenir maintenant que je me pense plus nécessaire que je n'ay esté parcy-devant. Mais vous me rendrez ce temoignage, s'il vous plaist, que dès le mois de Février j'ay commencé avec vous de ma retraite de ce lieu, ce que je faisois lors pour les occasions que scavez; ce que j'ay continué depuis et en ay renforcé mes instances lorsque j'ay veu que je ne devenois pas seulement inutile en ce lieu au service du Roy, mais que je me minois (*) en particulier pour le mauvais payement que j'y recevois de mes travaux et dépenses. Et vous puis asseurer, Monsieur, que lorsque j'ay le plus insisté sur ma retraite, ça esté lorsque j'ay le moins pensé que le feu de cette guerre iroit si avant comme il a fait depuis. C'est pourquoy on ne me peut reprocher justement que j'accrois mes difficultez lorsque celles du Roy croissent. Depuis ce temps, c'est à dire sur la fin de Septembre, j'ay perdu un mien beau-frère qui avoit soin de mes affaires domestiques, et m'en reposois de telle façon sur luy, que j'y ay pris peu de regard depuis douze ans en ça. Cela me contraint plus que jamais de faire un tour par delà, et vous supplyer bien humblement, Monsieur, faire ensorte que S. M. le trouve bon. Cela possible ne sera point inutile à son service: puis vous sçavez que peu de choses se passent par deça l'hiver; partant que S. M. me donne six sepmaines pour vacquer à mes dites affaires, je luy donneray librement le reste de mes jours, desquels il m'a moissonné les meilleurs, pour employer où et quand il voudra. Vous me mandrez donc, s'il vous plaist, Monsieur, en quel temps S. M. me permettra de partir d'icy et où elle voudra que je la vienne trouver pour luy rendre compte des affaires de ce pays. Il seroit aussy à propos qu'il plust à S. M. en escrire un mot à ces Messieurs, selon qu'elle jugera le plus à propos. Car je désire partir avec honneur d'un lieu où j'ay fait si long séjour; où possible je pourray encore faire service à S. M. Au reste, Monsieur, j'ay donné un Mémoire particulier de mes affaires à Franchemont, sur lesquelles vous excuserez, s'il vous

(*) Rainois.

plaist, et son importunité et la mienne, puisqu'elles procèdent de pure nécessité. Je croy qu'on ne me peut pas rejetter de l'état de l'année prochaine, soit que je retourne, soit autrement, car en l'une ou en l'autre façon on me doit donner moyen de vivre jusques à ce qu'on m'ayt payé mes dettes, puisqu'on s'est si longtemps servy de moy. J'oubliais à vous dire derechef des prisonniers Florentins, que j'ay obtenu qu'on en relâchera trois pour aller poursuivre la rançon des autres et ce qu'ils auront dépendu en la prison. Cela ne saurait pas à beaucoup, car je croy qu'on les laisse aller pour 20 ou 25 ff. de quoy ils avoient composé avec leurs maîtres. Pensez fait mieux s'il vous est possible; mais ce n'est pas peu fait, veu la condition des autres, d'autant qu'il n'y a point de quartier fait pour les prisonniers de Flandres et qu'on menace les autres de la cathène. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 3e de Novembre 1600.

XXXIX. *M. de Bazanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je receus hier celle qu'il vous a plus m'escrire du 20, d'Octobre, à laquelle je feray ce mot de réponse sommairement, afin de ne perdre point la commodité des navires qui vont à Dieppe pour y prendre la marchandise qui y doit estre selon lettre de votre dite dernière, espérant dans deux jours vous escrire plus amplement par notre voye ordinaire. Chacun a esté bien aise d'entendre l'heureuse et honorable composition que S. M. a faite avec le gouverneur de Montmélian. Cette épine ostée de la Savoye en rendra la conquête moins épineuse. Je ne vous sçaurois exprimer combien la nouvelle de ce dernier payement a esté agréable; je ne me repentirai jamais d'avoir esté autheur de ce conseil puisque j'en vois l'utilité présente si grande, laquelle je n'espère pas moindre à l'avenir. Tout est en seureté par deçà et en état tel que vous ne pouvez faillir que vous ne vous en ressentiez et que vous n'en obtenez une paix très avantageuse. Je suis bien

trompé si on ne fait tout ce qu'il sera possible pour ne vous donner point d'occasion de venir frapper à cette porte ; j'en voy souvent des traits dans les lettres qui tombent en mes mains, qui me le font ainsy juger. Monsieur le Prince Maurice est de cette mesme opinion et y persiste plus que jamais. Ce qui m'y confirme, c'est que je voy que le traité de la paix d'Angleterre va languissant. Charon asseure (*) que la Reyne fait paroistre grand contentement de son retour et de la résolution qu'il luy a représentée des États et du bon fondement qu'ils ont d'estre ainsy disposez ; se plaint des tricheries de Richardot et du peu d'état que l'Archiduc et l'Infante font d'elle ; d'autant qu'elle reconnoist de plus en plus que ce n'est à son occasion et pour compte qu'on fasse d'elle qu'ils cherchent la paix, mais afin d'y emporter les États par même moyen. Ce sont les derniers avis que nous avons de ce costé-là et qui me font croire qu'on a envie de nous contenter, puisqu'on va si mollement de cette part-là. Si est-ce toutesfois que ceux qui écrivent de Bruxelles à l'Amirante d'Arragon, luy mande(nt) que le Comte de Fuentes a envoyé quérir des capitaines et gens de commandement audit Bruxelles pour s'en servir au lieu où il est et pour leur donner des charges, et escrit-on les noms de ceux qui luy sont reservez pour cet effet. Ils ont esté si écartez en cette dernière expédition de Flandres, que peu de personnes de grand nom s'y pourront transporter. Cela est cause que les Archiducs ont accordé à M. le Prince Maurice tout ce qu'il a demandé pour la liberté des soldats qui sont pris prisonniers en ce lieu et que le quartier qu'on appelle, soit tenu en Flandres, à quoy on ne l'avoit pu faire condescendre jusques à présent. Mais la nécessité en laquelle il est d'hommes de commandement, le fait passer par où l'on veut, afin de ravoir ceux qui sont par deça. Nous faisons sortir nos six Florentins pour une misère de laquelle on contente ceux qui ont droit à leur rançon. J'ay rompu l'Ambassade, le voyage duquel je vous avois

(*) Lettre du 24 Oct. 1600. Van der Kemp, II. 297.

escrit, selon ce que vous m'en avez mandé. Le Roy d'Espagne envoye Dom Fernand de Lopes pour résider Ambassadeur près du Roy de Dannemark; il a accompagné l'Amirante d'Arragon en plusieurs négociations qu'il a faites en Allemagne et en Pologne (*), et a esté par deça Gouverneur de Cerpey (?) On ne sçait à quoy tend cette nouvelle ambassade. Les lettres qu'on escrit audit Amirante n'en parlent que generallement; toutesfois avec assez de sauce pour donner de l'appétit à un bien envieux d'en approfondir les occasions. Je croys que ces Messieurs y croyent aussy de leur part, mais non pas à notre Dame de Lorette, où on escrit aussy audit Amirante que le Comte de Sorre et le Sieur de Barbançon s'acheminent pour payer quelque voeu qu'ils y ont fait. On soupçonne aussy que cela n'est point sans mystère. Qui est, Monsieur, tout ce que je vous puis mander de ce lieu, d'où j'ay fait partir Franchemont le troisiesme de ce mois avec la réponse à votre lettre du 14 de Septembre, — duquel je ne désire point que l'expédition soit si prompte qu'elle ne soit aussy utile à mes pauvres affaires. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 16e de Novembre 1600.

XL. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Je vous ay escrit du 26 d'Octobre et croy que cette lettre aura esté double par la mégarde de celuy qui ferma le paquet, ayant pris celle-là pour le duplicata de sa précédente du 16 que j'espère que vous aurez receüe par le moyen de M. le Commandeur de Chastes (†) auquel je l'envoyay avec les navires qui partirent lors d'icy pour ce que vous sçavez, et qui ne sont point hors (ores) de retour à cause du vent contraire. Depuis j'ay receu la vôtre du 8e de ce mois le 28e du même. Toutes choses sont au mesme état qu'elles estoient en mes dernières. Les provisions se font pour la

(*) V. les Lettres et Négociat. de M. de Buzanval, p. 83.
(†) Gouverneur de Dieppe. Ibid. p. 89.

guerre de l'an prochain : on est sur une entreprise, laquelle je ne puis approuver si nôtre guerre de Savoye ne continue et passe plus avant, ou que les Princes Protestans n'y consentent pour y ravoir Beroque. Ils font semblant de le vouloir recouvrer, mais tout cela passera en mines, à mon avis. On attend ce qu'aura opéré à Bruxelles le dernier courrier que le Sieur Edmond y a envoyé. On continue d'asseurer que la Reyne d'Angleterre est résolue de ne point traiter davantage si ce n'est qu'on la veuille comprendre seule sans mêler les affaires de ces Provinces audit traité, et allègue qu'elle a ou son Royaume de toute ancienneté des alliances avec les Provinces d'Hollande et Zellande particulièrement (*), ausquelles elle ne veut aucunement toucher, entendant de les maintenir avec ceux qui en effet seront en possession desdites Provinces. On n'oublie rien par deça pour détourner le coup de cette paix, et j'ay quelque opinion qu'enfin on en viendra à bout, si ce n'est que pour se ruer tout à la fois sur nous, on veuille se délivrer de toute autre affaire. De quoy j'avois quelqu'opinion ces jours passez, quand on me donna avis, que les Archiducs laissoient peu à peu couler le trafic des licences; mais depuis j'ay sceu que ce n'estoit qu'un certain octroy fait à deux ou trois particuliers, desquels on avoit tiré bonnes sommes de deniers en les gratifiant de pouvoir tirer quelques marchandises de deça sous la condition de licences. Nous rentrassions en guerre avec le Roy d'Espagne, afin que les États ne condescendissent derechef au rétablissement desdites licences, duquel dependroit une bonne partie du salut des Archiducs. Monsieur le Connetable (†), comme je vous ay déjà représenté par quelques-unes de mes lettres et de quoy je ne feray maintenant plus long discours pource que je n'ay pas opinion que nous en venions-là, les conséquences que je vous ay déjà alléguées et que vous sçavez mieux que moy. Et

(*) V. ci-dessus les lettres du Chevalier Caron, p. 190 suiv. p. 213.

(†) Peut-être faut-il lire : Monsieur le Connétable voudrait que nous rentrassions en guerre, etc.

croyez, Monsieur, que ce seroit un mauvais logis que celuy qui seroit planté entre les batteries de la France et des Etats. Les deux vents contraires soufflans en un mesme temps et en un mesme endroit, ébranleroient bientost un petit vaisseau qui s'en trouveroit agité. Je vous avoue que la bataille de Nieuport a fait paroître la force des Archiducs, mais si un Roy se fust trouvé en posture pour recueillir lors et profiter de telle ruine, l'echec eut bien esté plus grand; puis il y a eu des mysteres en cela desquels il fera bon un jour de discourir. La grande gallère que ces Messieurs ont mis en mer, a fait un bel exploit à sa première sortie; accompagnée de trois ou quatre chaloupes, elle (est) venue jusques devant la ville d'Anvers, où elle a attaqué l'Admiral de la flotte qui y est toujours en garde, l'a pris et l'a amené en Zélande avec cinq ou six *kaas* (*) et la berge de Bruxelles, sur laquelle y avoit quatre pièces de bronze, et sur ledit Amiral vingt quatre, qui rendit bien une heure de combat contre ladite gallère. Ce premier succès donnera courage à ces Messieurs de mettre en mer les autres qu'ils ont ordonné de faire faire. Cet exploit arriva le 29 du passé. Les Ambassadeurs de Clèves et Julliers sont toujours icy; on leur a permis d'aller interroger l'Amirante d'Arragon sur les points qu'ils ont désiré; mais je croy que cela sera bien envain. La Duchesse commence à descouvrir des menées et des traverses contre son gouvernement, d'autant que le mariage se conclud entre le Marquis de Bourgau, frère (†) du Cardinal Andreas avec madame Sibille, lequel Marquis on livre dans le pays pour l'instruire aux affaires d'icelle et les retirer des mains desquelles un party qui est longtemps formé ledits Etats ne les voyent pas volontiers; à quoy ils sont beaucoup favorisez par les Archiducs et le peu d'apparence de liynés qu'il y a de ce costé-là. Encore qu'il y en ait assez peu de l'autre costé, veu l'aage de cette Princesse. Nous eusmes bien avis de la

(*) Deux, bouteux, espèce de bateaux.
(†) V. le précédent volume, p. 121, 174.

ville d'Anvers comme la rendition de Montmellian s'est faite, de laquelle je seray plus confirmé quand j'en auray receu les lettres de vous. Et sur ce, vous baisant les mains bien humblement, etc. A la Haye ce 2e de Décembre 1600.

XLI. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'ay fait réponse à votre lettre du 8e dernier par celle que je vous ay escrite le 2e de ce mois à laquelle j'adjouteray seulement que le Sr. Du Temps arriva il n'y a que deux jours à bon port, Dieu mercy, et vous diray plus, à bonne heure pour ceux qui attendoient sa venue. Que direz vous des Princes Protestans qui ont fait présenter aux Etats cinquante (mille) escus en prest avec conditions si dures que M. le Prince Maurice a empesché que cette proposition ne se fit, tant à cause de sa foiblesse que pource qu'ils demandoient qu'on leur laissast aller mil chevaux et le quadruple d'hommes de pied de ce pays pour leur guerre de Strasbourg, s'ils en avoient affaire; comme s'il y avoit endroit aujourd'huy où cette marchandise fust plus requise qu'en des quartiers qui soutiennent un si grand faix et le plus puissant ennemy qu'il y ait presques au monde. C'est M. le Prince Maurice qui me l'a dit et ce en grand secret. Il ne croit point que la paix d'Angleterre se puisse faire, encores qu'aujourd'huy il la juge presques indifférente pour les Etats, si la Reyne en veut séparer les affaires de ces Messieurs, comme elle proteste toujours vouloir faire en conservant en son entier la voisinance et amitié mutuelle. Je ne doute point, Monsieur, que M. Ancel ne vous ait donné avis de l'audience que l'Empereur a donnée à l'Ambassade Persienne; j'adjouteray seulement, que la Reyne d'Angleterre a envoyé gentilhomme exprès vers ledit Empereur pour decréditer le Sr. Scherlay son sujet, autheur et conducteur de cette Ambassade, afin d'oster l'opinion qu'on pourroit prendre, qu'elle remuast tout ce ménage contre le Turc, lequel en ayant avis, ne faudroit pas de mal-

traiter les sujets de ladite Dame Reyne auxquels il a donné un traité fort libre et fort privilegié en ses terres et seigneuries. Ainsy le pauvre Schuerlay se trouvera d'un costé calomnié des Espagnols, qui ne pensent pas que rien puisse sortir de bon de la bouche d'un Anglois; et disgracié de sa Maîtresse, qui ne peut approuver telle entremise des siens sans son ordre et congé. Adjoutez qu'il dependoit dauant du Comte d'Essex, duquel les vents deuiennent toujours fort contraires. Nous auons veu de Suede qui porte que le Duc Charles, après auoir composé auec les villes de Revel et de Riga en la province de Livonie, a pris par force Pernau (Pernau), de laquelle il y auoit garnison Polonoise qu'il a tout fait passer au fil de l'espée. Ainsy voilà la Livonie nettoyée et luy absolu sans contradiction dans le royaume de Suede, duquel on dit qu'il a fait plus paroître la force et les moyens qu'aucun Prince qui ait gouverné deuant luy, rendant la verité à ce vieil proverbe qui dit: Tant veut l'homme, tant vault sa terre. Ce qu'aussy nostre Roy considere plus qu'aucun autre Prince qui l'ait précédé depuis ces trois temps. Car vous le sauriez mieux, Monsieur, combien le val de sa réputation s'est renforcé par deça depuis cette dernière conqueste de Montmédian. On escrit d'Anvers que les Archiducs enuoyent une Ambassade vers ledit Duc Charles, je ne sçay à quel propos, et ne le veux pas croire légèrement. Et sur ce, vous baisant bien humblement les mains, je prieray Dieu, etc. A la Haye, ce 10e de Décembre 1610.

XLII. *M. de Buzenval à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'ay fait réponse à la vostre du 8e de Novembre par les miennes du 9e et 10e de ce mois. Depuis, c'est à dire le moisme du présent, j'ay receu vostre dernière avec celle de S. M. du seize du passé, qui contenoient la reddition du château de Montmédian, de laquelle nous avons tous deux bien de très bon cœur eu ce bien, et prié qu'il veuille donner une fin convenable à ces heureux commencements et à la justice de

la cause du Roy ; lequel les Estats par discours rendent desja Seigneur des Pays-Bas avec une opinion d'y pouvoir tant contribuer que l'on sera invité d'accepter les partis qu'ils offriront sur ce sujet. Cela est cause que, nonobstant que j'eusse rompu le voyage de la congratulation du mariage, de quoy on avoit remis la charge à Arsens, ce nonobstant je croy qu'on est résolu d'envoyer vers S. M. pour luy faire lesdites offres et ouvertures, qu'en cas que S. M. rétablisse sa paix avec le Roy d'Espagne, pour entendre ce qu'ils auront à espérer d'elle. Sur quoy leur ayant dit mon opinion, encores qu'ils ne me l'ayent demandée, conforme à ce que vous m'aviez escrit et à ce qu'il me semble que la raison requiert, si est-ce que je ne voy pas que l'on se départe pour cela de la susdite résolution, si ce n'est que le temps les y fasse penser davantage. Et semble à quelques-uns que je leur envie l'honneur de voir S. M. et Dieu veuille que les autres ne passent plus outre, tant les soupçons sont fertiles en terres semblables à cette-cy. Vous pourrez par l'intervention du Sr. Arsens y faire apporter remède, si vous jugez que la chose soit si préjudiciable qu'elle le mérite. Mais si on traite en Espagne les sujets de S. M., comme par deça nous asseurent ceux qui en viennent, il me semble qu'il n'y a moyen au monde de s'en-revancher et faire ou mal ou peur aux Espagnols, que par les États. Vous voyez, Monsieur, les nouvelles citadelles que les Espagnols désignent en plusieurs endroits des Pays-Bas, qui fait assez paroistre la deffiance qu'ils ont de leurs peuples, qui ont pour la plupart le boucquet sur l'oreille (*), s'ils avoient trouvé acheteur selon leur humeur. On nous asseure icy, qu'on a fait arrester tous les navires de France ou des autres nations, qui se sont trouvez aux ports d'Espagne, et ce pour transporter huit mille Espagnols par mer en ces quartiers, où vous sçavez la grande indigence et le grand besoin qu'on y a de cette nation depuis cette bataille de Nieuport. Car on estime toute autre garde peu asseurée desdites Provinces, si ce n'est celle qui se fait par ceux qui sont estimez

(*) Qui sont à vendre.

les vrays fils de la maison. Ce qui fait croire que c'est pour la fourniture desdits pays, c'est qu'on n'y fait aucunes nouvelles levées ny de Wallons ny d'Allemans (encores qu'on ait demandé patentes à l'Empereur pour cet effet) pour la reparation des bresches faites en leur milice. Le courrier d'Angleterre est repassé à Londres avec lettres du Président Richardot, qui se plaint de la rudesse des Anglois en cette négociation. Toutesfois, il semble ne vouloir point laisser le bout du filet de ce traité, et dit que chacun sçait bien que si la Reyne d'Angleterre se vouloit évertuer, elle pourroit enfin amener ces Messieurs et les joindre audit traité de paix. C'est où le mal les blesse, n'ayant rien tant à coeur que la guérison de cette playe, laquelle s'ils n'avoient à panser, je croy qu'il nous secourroient bien maintenant que nous sommes empeschés ailleurs, du costé de la Picardie et par toute notre frontière septentrionale. Nous pouvons dormir très-seurement pour le présent de ce costé-là, comme chacun est fort éveillé en ce lieu pour des gelées qui ont commencé de bonne heure, et qui continuent de façon qu'il y a apparence, qu'elles seront et fortes et longues. Hollande et Zellande envoyent chacun à part une nouvelle flotte aux Indes-Orientalles pour y charger des épices; on fait état que cela emportera un million d'or de ce pays. Les Archiducs ayant esté informez que la plupart de cet argent sortoit des comptoirs d'Anvers, ont voulu voir et faire examiner les livres des marchands de ladite ville, afin de découvrir ceux qui continuent leur négoce avec ceux de deça; ce qui a fait frémir beaucoup de gens par-delà, estant cette procedure très répugnante aux libertez de ladite ville, et comme la mort de si peu de trafic qui y reste. Monsieur, je vous envoye une lettre que la Reyne d'Angleterre escrit à Madame la Duchesse de Bar (*) (si possible vous ne l'avez pas d'ailleurs) non pour vous convertir (car je croy que nous convenons en cela, de ne laisser conduire nos âmes à la théologie des Princes) mais pour avertir de ce qui

(*) Catherine de France, sœur de Henri IV. Lettres et Négocias de M. de Bassonval, p. 63.

se passe par le monde et peut venir à ma connoissance. Je vous ay donné avis par mes précedentes que le commis du Sr. du Temps estoit arrivé à bon port et très à propos. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 15 de Décembre 1600.

XLIII. *M. de Buzanval à M. de Villeroy.*

Monsieur. Il y a un mois ou bien près, qu'une forte gelée continue en ces quartiers, qui fait prendre toutes les rivières, mesmes les bras de mer qui entrent dans la terre, et rend le pays ouvert à ceux qui y voudroient entrer avec forces d'armes. C'est pourquoy chacun y est sur ses gardes avec quelqu'apparence que si ce temps continue, il y aura des coups ruez de part et d'autre. Ces glaces ont intercepté une lettre que je vous écrivois du 10e de ce mois. M'ayant esté rapportée pour n'avoir pas pu passer, j'ay pensé vous la devoir envoyer avec adjonction de ce mot pour vous relever un peu de la peine en laquelle je vous peux avoir mis par ma dernière, qui est du 15e de ce mois, et par laquelle j'ay fait réponse aux votres du 17 du passé, qui contenoient la rendition du château de Montmellian. Je vous diray donc, Monsieur, que je croy avoir tout rompu, au moins fait différer le voyage que je mandois estre résolu, jusques à ce qu'on voye quel train prendront les affaires. Sur quoy recevant vos avis, je m'y gouverneray selon iceux, n'obmettant rien de ce qui sera du service de S. M. en tant que la chose sera en ma puissance. On attend icy quelle aura esté l'opération du retour du courier du Sieur Edmond en Angleterre; mais quelque dureté que l'on ait trouvé à Bruxelles aux propositions et conditions de la Reyne d'Angleterre, si voit-on qu'on ne la met point hors d'espérance de cette paix. Mon opinion est qu'ils veulent faire filer ce mesnage jusqu'à ce qu'on voye quelle sera l'issue de cette guerre de Savoye, et que selon le train qu'elle prendra, ils concluront ou romperont ledit traité, et se résoudront au premier si les affaires se brouillent davantage avec l'Espagne; que si, au contraire, elles se démêlent et

s'éclaircissent, ils suivront le dernier party; l'un, afin de n'avoir point tant d'ennemis sur les bras en mesme temps et sans jetter la poudre aux yeux de la bonne intelligence qu'ils tiennent en Angleterre; l'autre, pour se soucier peu et tirer peu de profit de la paix d'Angleterre, s'ils sont bien asseurés de la nostre et de notre amitié. Car je ne voy pas que l'Archiduc profite beaucoup de la paix d'Espagne si la Reyne tient aux Estats ce qu'elle leur a promis au cas qu'elle la conclue, si elle est tant soit peu bien conseillée, elle ne pourra faire autrement; quoy estant, les Estats s'en mettront peu en peine. Nous avons fait mettre en liberté deux des sujets du Grand-Duc par le moyen de 150 ₶ qu'on a payé pour leur rançon. Ce sont le Chevalier Mancigi et le Sr. Lucas Carnaschi, qui iront à Bruxelles pour procurer la rançon des quatre autres qui resteront encore icy. Mais avec son traitement je ne voy aucun rien avancé pour la delivrance de l'Amirante d'Arragon. Et sur ce, etc. A la Haye, ce 18 de Décembre 1600.

XLIV. *M. de Busancal à M. de Villeroy.*

Monsieur. J'ay receu celles qu'il vous a plu m'escrire le 28e de Novembre, le 22e de ce mois; il ne se passe sauvage que je ne vous envoye de mes lettres, pour la plupart vuides d'affaires, mais toujours pleines de témoignages de ma diligence et d'assurance que rien ne se passe par deçà qui vous doive mettre en peine; comme je desire que la presente serve à l'un et à l'autre effet. J'ay bien compris ce que vous discourez en votre dernière touchant la guerre avec le Roy d'Espagne. Ce n'a jamais esté mon opinion, que Sa Majesté se deust embarquer à la volée et sans avoir pesé ses forces et celles de ses ennemis, voire les esprits et intentions de ses amis, qui possible plus pour leur profit que pour le nostre, nous voudroient jetter en ce jeu. Mais je discourois, que si le Roy d'Espagne s'opiniatroit à nous faire guerre par les bras du Duc de Savoie, nous luy pourrions rendre en ce que tiennent les

Archiducs. Et d'autant que les États y voyent tant de facilité, ils croyent et crient à tout propos, que c'en est déjà fait. Mais puisque rien ne nous presse de ce costé-là, comme il ne fait aussy de cettuy-cy, on ne peut qu'on ne loue grandement le tempérament et la modération que S. M. y apporte. L'attendre et le temporiser y est jusques à maintenant plus proffitable que préjudiciable; au moins sert-il à tenir toujours en suspens le traité d'Angleterre, lequel je fais peu de doute que notre déclaration de guerre au Roy d'Espagne n'avançast. Les avis se renforcent du mal de l'Empereur (*); quelque amy m'escrit d'Allemagne, que l'Electeur de Trèves se déclare et témoigne fort amy de la France et affectionné au Roy. On se pourra utilement servir de luy pour l'avancement de Mathias, si on en vient si avant; les États aussy l'affectionnent, et croy qu'enfin il se pourroit trouver quelqu'expédient d'appaiser cette querelle, si ledit Mathias estoit fait Roy des Romains. Le gentilhomme que Monsieur de Rohan avoit envoyé en Suède, vient tout maintenant de passer par ce lieu. Il m'a dit rapporter tout contentement de son affaire, qui ne dependra plus que de S. M. Le Duc Charles de Suède va estre déclaré Roy de tous les États de Suède, ne tenant plus qu'à luy de présenter sa teste pour recevoir la couronne dudit Royaume. Après avoir reconquis toute la Livonie, il fait la guerre aux Polonnois pour quelques torts qu'il prétend avoir receu d'eux. Ces Messieurs receurent hier avis de Bilbau, conforme à celuy que m'envoyez touchant la flotte qui se prépare à Lisbonne, laquelle ils disent devoir estre de trente vaisseaux. L'Amiral de Dunkerke est allé avec quatre ou cinq navires de guerre pour renforcer ladite flotte. On s'appreste aussy en ce lieu pour luy donner de l'empeschement, et on équippe en diligence des navires de guerre; on a aussy envoyé rechercher la Reyne d'Angleterre pour voir ce qu'elle voudra faire sur ce sujet. Et sur ce, etc. A la Haye, le 26 Décembre 1600.

(*) Ci-dessus, p. 227.

XLV. *François d'Aerssen à Jean d'Oldenbarnevelt* (*).

Pour conclusion, Monsieur, si par toutes voyes je ne vous usez de redites, je doibs chercher nouvelles autres pour vous remercier de vos faveurs, car elles sont autant signalées que fréquentes. Je vous doibs donc encor ceste subvention à mon particulier, et confesse qu'elle a esté penible pour les charges de l'Estat, mais certes juste aux miennes. Je mesnage au mieux, et ne m'espargneray jamais au service public, ne mes mes au vostre, auquel je consacre mon estre, etc. De l'arts ce neufiesme de Febvrier 1601.

XLVI. *Henri IV à Corneille d'Aerssen.*

Monsr. Aerssen. Estant informé de la singuliere affection que vous portez a l'advancement de mes affaires, j'ay voulu particulierement vous escrire la presente sur l'occasion du voiage que je fais fère au Sr. de la Pree (†), vers les Srs. des Estats, et luy donner charge d'en conferer avec vous pour luy rendre les effectz de vostre bonne volonté selon les dignes tesmoingnages que vous en avez desia donnez en autres occasions et que vous jugerez lesdits Srs. me pouvoir davantage obliger en celle-cy, qu'elle m'est de tres-grande consequence, pouvant avec ce asseurer les moiens de nostre plus libre communication et mutuelle correspondance. A ceste cause je vous prie contribuer de vostre part les bons offices que vous pourrez pour me fère obtenir ce que j'y desire et requiers desdits Srs. Je vous asseure que en vostre particulier vous vous ressentirez de l'obligation que je leur en auray s'il s'offre quelque occasion où je vous puisse fère plaisir. Priant Dieu Monsieur Aerssen qu'il vous ait en sa sainte garde. Escrit à Dieppe le 16. jour de Juing 1591. Henry.

Revol (§).

Monsieur Aerssen Secretaire des Srs. Les Estats Generaulx des Provinces Unies des Paysbas.

(*) Van der Myle, p. 35. Ci-dessus, p. 262 suiv.
(†) J. de Taffin. Bor, Nederl. Oort. XXVIII. B. fol. [illegible]
(§) Louis de Révol, secrétaire d'État, eut une grande part à la

XLVII.

Monsr. Dartzens. Je suis bien adverty des bons offices que vous me faictes ordinairement par delà en tout ce qui s'y offre pour mon service dont je ne veulx pas obmettre de vous remercier et vous asseurer du desir que j'ay de vous en recongnoistre, vous priant me conserver tousiours entière ceste bonne affection que vous avez au bien et prosperité de mes affaires et de me la faire particullierement parroistre en l'occasion qui se presente du secours que Messrs. des Estatz m'ont promis selon l'instance que vous en fera le Sr. de Buzanval mon ambassadeur, de ma part. Sur lequel me remettant je ne vous feray ceste-cy plus longue que pour prier Dieu Monsr. Dartzens vous avoir en sa s^te^ garde. Escript à Paris ce XVIIe Septembre 1594. Henry.

Forget (*).

Monsr. Dartzens, Greffier des Estatz Generaux des Païsbas.

XLVIII.

Monsr. Aersen. Envoyant le Sr. de la Thuillerye Gentilhomme ordinaire de ma Chambre vers les Srs. des Estatz Generaulx pour les affaires qui me pressent apresent le plus (†), je luy ay donné charge de vous veoir en particulier et vous en communicquer pour se gouverner selon vostre bon advis; vous priant me continuer les bons offices que je suis adverty vous apportez a tout ce qui me touche et dont je vous remercye bien affectueusement, désirant qu'en quelque bonne occasion je vous puisse faire paroistre combien je vous scay de gré de vostre affection. Je vous prye de derechef favoriser

conversion de Henri IV au Catholicisme. Mém. de Sully, L. V (N.) T. II. 156 édit. de Londres, 1767.

(*) Pierre Forget de Fresne, Secrétaire d'État; »il passoit — pour avoir une aussi bonne plume que son confrère." (M. de Villeroy). Mém. de Sully, L. XXVI.

(†) Bor, Nederl. Oorl. XXXII. B. fol. 57.

autant qu'il vous sera possible l'effect pour lequel ledit Sr. de la Thuillerye va pardela. Me remectant a luy de vous faire scavoir le tout par le menu je ne vous en diray autre chose, priant Dieu vous avoir Monsr. Aersen en sa saincte et digne garde. Escrit a Ponthoise le VII jour d'Octobre 1595.

Henry.

Ruzé (*)

Monsr. Aersen Greffier de Messrs. les Estatz Generaulx des Provinces Unyes des Pays-bas.

XLIX.

Monsr. Darssens. Ayant sceu du Sr. de Buzanval avec quelle affection vous avez executé le commandement des Srs. les Estatz pour faire arrester par deça leurs forces, j'ay bien voullu vous en remercier, car vous ne pouviez me faire service plus à propoz. Je vous prometz aussi que je le recongnoistray tres volontiers quand l'occasion s'en presentera, comme vous dira plus particulierement ledit Sr. de Buzanval. Sur lequel me remettant je prieray Dieu Monsr. Darssens qu'il vous ayt en sa sainte garde. Escrit au camp prèz La Fère le 17. jour de Febvrier 1596. Henry.

De Neufville (†).

Monsr. Darssens Secretaire d'Estat de Mrs. les Estatz des Provinces-Unies des Pays-bas.

L.

Mr. Daerssens (§). Jay ynstammant requys le Sr. de Calvart (**) de passer avec mon cousyn le Duc de Bouyllon an

(*) Martin Rusé, sieur de Beaulieu, Secrétaire d'État. *Sully, Mém.* L. IV., L. VII. (T. II. 422 suiv.).

(†) M. de Villeroy.

(§) Autographe.

(**) Liévin Calvart, Agent des Provinces-Unies en France, prédécesseur de François d'Aerssen. V. le premier volume des *Lettres et négociations de M. de Buzanval*, p. 453, 344.

Angleterre et de la plus outre vers ces metres. Je vous prye de tenyr la mayn quon lan tyenne pour excusé et que lon mesure cete autoryté que jay prynse sur luy a laune de la confyance que jay an vostre Estat plus quan tout autre. Yl vous tesmoygnera au reste loblygasyon et le gré que ie vous an ay. Surquoy comme sur les autres choses dont ie lay chargé ie vous prye de le croyre comme moy mesme quy fynys pour pryer Dieu vous avoyr Mr. Daerssens an sa garde. Ce 27. avryl a abbevylle (*) (1596). Henry.

A Monsr. Daerssens.

LI.

Monsr. Darsens. Il y a longtemps que jestois après a fère eslection de quelque personne confidente pour fère passer devers Messrs. des Estatz et me lier encores plus estroictement damitié et de bonne intelligence avec eux pour nostre mutuelle deffense. Jay choisy pour cest effect Mon Cousin le Duc de Bouillon qui vous verra suivant le commandement que je luy en ay faict et vous tesmoignera ma bonne volonté et combien jestime l'affection avec laquelle vous embrassez ce qui est pour le bien commun. Je vous priray de luy adjouster en tout ce qu'il vous dira pareille foy et creance qu'a moy mesme qui prie Dieu Monsr. Darsens qu'il vous ayt en sa tres s^te^ et digne garde. Escript le 16. jour d'Aoust 1596.

Henry.

De Neufville.

A Monsr. Darsens Greffier de Messrs. les Estatz Generaulx des Provinces Unies des Pays-Bas de Flandres.

LII.

Monsr. Darsens. Jeusse il y a longtemps renvoyé le Sr. de

(*) Cette lettre fut écrite après la perte de Calais. Oldenbarnevelt en reçut une autre de la même date, écrite également en entier de la main du Roi. Ci-dessus, p. 179. Bor, *Nederl. Oorl.* XXXIII. B. fol. 191.

Buzanval gentilhomme ordinaire de ma Chambre et mon Ambassadeur aux Pays-bas resider en sa charge, recognoissant combien sa presence y est utile, si les afferes qui me sont survenues au mesme temps que je le voullois fère partir ne m'en eussent empesché. Il sera porteur de ceste lettre et de l'asseurance que je luy ay commandé de vous donner de la continuation de mon affection et bonne volonté en vostre endroict, fondée non moings sur vostre propre merite que sur les bons offices que vous departez ordinairement en benefice de la cause commune; de quoy je desire qu'il se presente aultant d'occasion de vous tesmoigner le contentement qui me demeure comme je pense avoir beaucoup de subject de me louer de voz deportements, ainsi que ledit Sr. de Buzanval vous fera plus amplement entendre. Priant Dieu Monsr. Darsens qu'il vous ayt en sa tres ste et digne garde. Escript à Paris le 18. jour d'Avril 1597. Henry.

De Neufville.

A Monsr. Arsens Greffier de Messrs les Estatz Generaulx des Provinces Unies des Païs-bas.

LIII.

Monsr. d'Arsens. Renvoyant par delà le Sr. de Buzanval, je luy ay donné charge de vous dire que jay tout contentement du proceder de vostre filz (*) en la charge qui luy a esté commise, et auray à plaisir qu'il se presente occasion de vous tesmoigner ma bonne volonté, ainsy que vous entendrez plus particullierement dudit Sr. de Buzanval, sur lequel je me remectz Priant Dieu Monsr. d'Arsens qu'il vous ayt en sa ste garde. Escript à Paris le 14. jour d'Aoust 1598.

Henry.

De Neufville.

A Monsieur d'Arsens Greffier, ut supra.

(*) François d'Aerssen. V. le premier volume des *Lettres et négociations de M. de Buzanval*, etc. p. 452.

LIV.

Monsr. Aerssens. Les Srs. Janin (*) et de Buzanval conseillers en mon Conseil d'Estat que j'ay advisé d'envoyer pardelà sur les occasions qui s'y passent s'y en vont bien informez de mes intentions et du desir que j'ay de favorizer le bien et conservation du païs. Sur quoy leur ayant commandé de vous veoir et vous asseurer des effectz de ma bonne volonté, je me remectray a ce que vous en diront lesdits Srs. Janin et de Buzanval, ausquelz vous adjousteréz toute creance comme a personnes dont je me confie entierement. Priant Dieu Monsr. Aerssens qu'il vous ayt en sa st^e^ et digne garde. Escript à Fontainebleau le semi-jour d'Avril 1607.

Henry.

Brulart.

A Monsr. Aerssens.

LV. *Henri IV. à Jehan van der Veken, négociant à Rotterdam* (†).

Seigr Jehan vander Vequen. Ayant plusieurs fois entendu par le Sr. Calvart l'affection que vous portez au bien general des affaires employant souventesfois vostre credit pour l'advancement d'icelles, et que a present j'envoye vers Messrs. des Estatz Generaulx le Sr. de la Thuillerie gentilhomme ordinaire de ma Chambre pour ung faict particulier lequel il vous communicquera, et auquel vous pouvez apporter beaucoup par ce mesme que cest chose dont avez congnoissance, je vous prie vous y voulloir employer, selon vostre acoustumee affection. Et ou il se presentera occasion pour le recongnoistre en vostre

(*) Pierre Jeannin. V. les *Lettres et négociations de M. de Buzanval*, p. 303, et *Wicquefort, l'Ambassadeur et ses fonctions*, L. I., Sect. XIV. *de l'Instruction.*

(†) Comp. le précédent volume des *Lettres et négociations de M. de Buzanval et de F. d'Aerssen*, p. 66, 472, et le Bulletin de la commission royale d'Histoire, 2e Série T. III. 43 (Bruxell. 1851).

[illegible] à Bray de bon cœur. Et me remettant sur tout [illegible] de la Bouillerie, je ne vous en dirai davantage; seulement [illegible] Dieu qu'il vous tienne Seigr. Jehan vander Vesquen en sa c^te garde. De Pantoyse le 7 Octobre 1592.

Henry.

Rosé.

[illegible] Jehan vander Vesquen.

ÉCLAIRCISSEMENTS HISTORIQUES.

Cette publication fait suite à celle qui, en 1846, fut accueillie avec bienveillance en Allemagne, comme en Belgique. La dernière dépêche de M. de Buzanval, insérée au volume précédent à la date du 27 Décembre 1599 (*), et la première de celles qui font partie de la nouvelle série, se succèdent à peu de jours d'intervalle.

Nous regrettons de n'avoir pu offrir cette fois à nos lecteurs l'avantage qui doublait le prix de la correspondance antérieure, celui de mettre en rapport avec les Négociations de l'Ambassadeur de France, les lettres de l'Agent des Provinces-Unies à la Cour de Henri IV. Nous avons dû nous borner à reproduire quelques fragments épars, déjà imprimés, des dépêches de François d'Aerssen. En revanche, nous nous voyons à même d'enrichir notre recueil de quelques documents inédits (†).

(*) *Lettres et Négociations de Paul Choart, Seigneur de Buzanval, et de François d'Aerssen*, Leide 1846, p. 341—344.

(†) Assemblement de neuf lettres de Henri IV à Corneille d'Aerssen, père de François, et d'une dixième au banquier [illegible] Velen.

qui peuvent servir à démontrer et à expliquer la faveur peu commune, dont le Roi honorait dès-lors le jeune diplomate hollandais, qui préludait à une carrière illustre, mais orageuse. Nous devons la communication de ces pièces importantes à la bonté de M. le baron J. P. d'Aerssen-Beyeren de Voshol, conseiller et secrétaire de Légation des Pays-Bas à Paris. Afin de présenter avec plus de vérité la scène animée et variée de la politique des Cabinets, nous avons pris la liberté de faire réimprimer quelques dépêches de l'Agent de la République à Londres, Noël de Caron, seigneur de Schoonewalle, qui ayant acquis depuis plusieurs années, l'estime et la confiance de la Reine Élisabeth, fut chargé par elle, dans le cours de 1600, d'une mission secrète à La Haye, dont M. de Buzanval essayait de démêler l'objet (*). Ces dépêches qui contiennent des détails curieux et intimes, pourront nous mettre sur la voie et répandre quelque lumière sur le plus ou moins de franchise qui régnait, de part et d'autre, dans les relations diplomatiques de l'Espagne et de l'Angleterre, spécialement dans les essais de pacification, tentés par l'intermédiaire de l'Archiduc Albert et de l'Infante Isabelle, Princes souverains des Pays-Bas. En outre nous avons compulsé et mis à profit deux ouvrages de grand mérite qui ont paru depuis la publication du premier volume des Négociations de M. de Buzanval, et qui plusieurs fois ont éclairé nos recherches. C'est du Tome Ve du *Recueil des Lettres missives de Henri IV*, publié par *M. Berger de Xivrey* (1599—1602) (†) et des *Actes des États-Généraux de* 1600, recueillis et mis en ordre par le

(*) Lettre du 3 Nov. 1600, p. 302 (Ci-dessus).
(†) Paris, 768 pages 4°, 1850.

savant et infatigable Archiviste-général de la Belgique, *M. Gachard* (*), que nous voulons parler.

L'année 1600 fut fertile en évènements et faits marquants, quelques-uns d'un intérêt durable. — Au premier rang, à coup sûr, il faut compter la bataille de Nieuport, gagnée par Maurice de Nassau, et qui, plus que tout autre exploit du digne fils de Guillaume le Taciturne, fit la gloire immortelle de ce grand capitaine; cette fameuse journée, disputée envain par l'Archiduc qui y paya de sa personne, et dont l'éclat ne pouvait manquer de „fortifier et accroître grandement la puissance des Estats" (†). — La nouvelle de cette victoire combla de joie le valeureux Roi de France, dont elle servait merveilleusement les desseins. La reprise de la guerre avec l'Espagne paraissait imminente, puisque Philippe III favorisait le Duc de Savoie, son beau-frère, en l'usurpation du Marquisat de Saluces, auquel Henri IV n'entendait renoncer en aucun cas. Peu s'en fallut certes, que le Béarnais, échauffé par les souvenirs d'une haine invétérée, ne se décidât immédiatement à rompre ouvertement avec le Roi d'Espagne, comme bientôt après, il eut recours à la force des armes contre le Duc. A peine après avoir appris la défaite de ses anciens ennemis (§), il adresse au Connétable ces lignes remarquables: „J'estime qu'avant la reception de la presente vous aurés sceu la desroutte de l'armée de l'Archiduc entre Nieuport et Ostende, faicte par le Prince

(*) *Collection de documents sur les anciennes Assemblées nationales de la Belgique;* publiée par ordre de la Chambre des Représentants. (Bruxelles 1849, cli et 1018 pages 4°).

(†) Lettre de Henri IV à M. de Brèves, son Ambassadeur à Constantinople, 31 Juillet 1600. B. de Xivrey, T. V. 268; V. encore la dépêche de François d'Aerssen, 19 Juillet 1600; ci-dessus, p. 255.

(§) Lettre du 12 Juillet 1600. B. de Xivrey, Recueil, p. 251.

Maurice, et crois que cela ne peut que beaucoup favoriser mes affaires avec ledict Duc de Savoye; de quoy aussy je seray bien ayse de conferer avec vous; au moyen de quoy je vous prie encore un coup d'advancer vostre venue; car il se pourra presenter des occasions auxquelles vous auriés regret de ne vous estre point trouvé." Deux jours après, il écrit à M. de Souvré (*): „Les nouvelles que j'ai trouvées, tant de mon agent près de Mousr. de Savoye que d'infinys aultres endroicts, sont qu'il ne me veut tenir ce qu'il m'a promis, ce que toutesfois je suis resolu de faire, et crois, veu ce qui est arrivé en Flandres le deuxiesme de ce mois, où l'Archiduc a esté deffaict, aussy qu'il n'est pas qu'il ne sçache que je lève des forces, que cela le fera resouldre à tenir promesse. Car je crois par raison que le Roy d'Espagne sera plustost pour secourir l'Archiduc son frere, qui a une juste cause, que luy (le Duc de Savoie) qui l'a injuste, toutesfois s'il le faict, je ne lairray à faire tout ce que je pourray pour avoir ce que injustement m'est occupé."

C'était-là ce que désiraient ardemment Oldenbarnevelt et ses amis; ils avaient conçu l'espoir d'entraîner enfin Henri dans une lutte commune contre une puissance aussi formidable que l'Espagne, et d'autant plus à craindre qu'ils étaient à la veille de perdre l'appui de la Reine d'Angleterre. Ils pouvaient se flatter avec quelque raison de contracter sous peu une alliance plus étroite, une ligue offensive et défensive, hautement avouée avec le Roi de France, qui jusqu'ici, tout en leur rendant des services signalés, s'était efforcé d'en faire un profond mystère pour éviter le reproche d'avoir

(*) 14 Juillet 1600. Ibid.

enfreint le Traité de Vervins, conclu en 1598. En apprenant la déclaration de guerre de Henri contre le Duc de Savoie (*), M. de Buzanval mande à M. de Villeroy, que les États ne se réjouissent point de cet évènement, «si ce n'est qu'il soit suivi de la guerre contre l'Espagne" (†). A Bruxelles on était inquiet et soucieux à cause de cette affaire de Savoie, qui semblait devoir produire «*des estincelles par deça*" (§), et qui, quelles qu'en fussent les conséquences ultérieures, fesait déjà diversion à l'assistance que l'on eût pu attendre de Milan ou de Madrid (**). De son côté, M. de Buzanval nourrissait l'illusion des hommes d'Etat de la République. «Je les tiens en bonne bouche, écrit-il, de cette guerre de Savoye et des conséquences d'icelle si l'on s'echauffe une fois au jeu du désir que ceci lairra au Roy de se venger de ceux qu'il sçait bien luy avoir dressé cette partie (les Espagnols) quand bien la paix se feroit" (††). Le Prince Maurice, moins passionné, ajoutait peu de foi à une pareille rupture; il ne croyait point que Philippe III. eût l'imprudence d'en donner sujet à Henri «*veu que la perte de ses Pays-bas s'en ensuivroit presque infaillible*" (§§), et que «*de gayeté de coeur*" il s'exposât à des calamités dont toute la monarchie d'Espagne se ressentirait. Maurice voyait juste. Henri lui-même avait eu le loisir de calculer les

(*) Publiée le 2 Août 1600.

(†) 31 Août 1600. Ci-dessus, p. 273. V. encore la dépêche du 20 Juillet précédent, p. 259.

(§) Gachard, *Actes des États-Généraux* (2 Sept. 1600), p. 336.

(**) Lettre de Henri IV au connétable (17 Mars 1601) «Je scay que l'Archiduc *languit* après le secours qui luy doibt venir de delà." *Recueil de Lettres missives*, V. 385, 394.

(††) 26 Sept. 1600. Ci-dessus p. 292.

(§§) 19 Octobre 1600. Ci-dessus, p. 295 suiv.

chances et de réfléchir sur les dangers d'une collision si redoutable. La dernière dépêche de M. de Buzanval nous montre l'ardeur guerrière du Roi, passablement refroidie: on le voit temporisant et pesant »ses forces et celles de ses ennemis, voire les esprits et intentions de ses amis (les Etats des Provinces-Unies) qui possible plus pour leur profit que pour celui de la France, *voudroient le jetter en ce jeu*" (*). Henri se hâta d'éteindre le feu et de conclure une paix qu'il imposait en vainqueur et dont il avait reconnu la nécessité; elle fut signée à Lyon le 17 Janvier 1601 (†).

Quel que fût le désappointement, éprouvé à La Haye, quand on y apprit l'issue d'une querelle dont la flamme avait présagé une conflagration universelle, si sagement prévenue, Henri ne songeait nullement à relâcher de sa vieille amitié pour la République. Les envois d'argent, soit remboursement de dettes, ou avances à la fidèle alliée qui, elle-même, autrefois avait si souvent et généreusement secouru le Roi (§), n'avaient point discontinué et ne cessèrent que plusieurs années après. Ces subsides, extorqués à la sevère économie de Sully par les instances réitérées de Buzanval et d'Aerssen, allégèrent le fardeau que les Provinces-Unies supportaient sans murmure, mais non sans appréhension de fléchir enfin sous le poids de tant d'impositions qui accablaient le pays et qui pourtant furent encore augmentées par le génie fiscal des gouvernants, habiles à créer de nou-

(*) 26 Décembre 1600. Ci-dessus p. 318 suiv.

(†) *B. de Xivrey*, p. 373.

(§) Lettre de M. de Buzanval, 31 Août 1600. Ci-dessus p. 273. »Gagnons une fois sur eux cet avantage de les avoir secourus de nos nécessitez, comme ils ont fait en notre endroit plusieurs fois." V. encore p. 215, 225 (18 Mai 1600), 235, (4 Juin), 248 suiv. (25 Juin).

velles ressources (*). C'était toujours par la voie de Dieppe et *»le plus secrètement"* que s'effectuait le transport de cet argent, ou de la *marchandise*, de la *partie* ou *provision*, comme s'exprimait alternativement M. de Buzanval. Il nous apprend, comment l'un de ces paiements était arrivé à point nommé pour pouvoir remplir les promesses que le Prince Maurice avait faites aux soldats espagnols qui s'étaient obligés à lui livrer le fort St. André (†). Il restait convaincu de cette vérité, et Henri IV l'était comme lui, que c'eût été une politique bien aveugle et mesquine, d'abandonner la Hollande. »Faisons tel compte que nous voudrons, tel était le langage clair et persuasif de l'Ambassadeur de France, *quand cecy ne tiendra plus coup contre l'Espagne*, on verra bientost après de quels liens elle se sera dépensée" (§). C'était une puissance déjà considérable que ce petit Etat naissant, dont le budget était chargé de l'entretien de vingt-cinq mille hommes de pied et de deux mille chevaux, et qui possédait une marine, forte de cent navires de guerre (**). Certes, on ne peut s'étonner que Henri fût pénétré de la nécessité de maintenir l'indépendance de voisins qui ne lui causaient aucun ombrage, et qui, au contraire, lui servaient de rempart. Il savait combien la continuation de la résistance des Hollandais lui était utile. »Je vous prie, écrit le Roi à M. de Rosny, de donner ordre à faire

(*) V. ci-dessus les lettres de M. de Buzanval, 14 Avril et 26 Sept. 1600, p. 206, 292.

(†) 18 Mai 1600, ci-dessus p. 223. V. encore les depêches des 4, 25 Juin, 17, 31 Août, 17 Septembre, 3 Novembre, 10 et 15 Décembre 1600.

(§) 26 Sept. 1600. Ci-dessus p. 292.

(**) Ci-dessus p. 216. V. aussi les *Lettres et Négociations de M. de Buzanval et de F. d'Aerssen*, p. 445.

compter la partie qu'il faut envoyer à Messrs. des Estats, *car cela importe à mon service*" (*). Les hommes distingués qui tenaient le gouvernail de la République, avaient également la conscience de ce qu'ils valaient. Mécontent de quelques difficultés et objections auxquelles il ne s'attendait point de la part de la France, Barnevelt se plaignit un jour dans son franc-parler de citoyen qui ne ménageait point les termes: „Si nous ne nous pouvons servir en temps et en lieu de l'autorité de Sa Majesté, dit-il, *il faut ployer les cartes* et quitter, et consentir tous à la grandeur et au joug d'Espagne, car chacun y court *à bride avallée* (†); voilà l'Angleterre qui fait sa paix et qui par icelle nous livreroit volontiers ès mains des Espagnols, bien qu'elle adoucisse ce nom par celuy des Archiducs qui n'en sont que les ombres. Voilà le Roy de Dannemark, qui s'est derechef laissé persuader par les ministres du Roy d'Espagne à nous envoyer une nouvelle ambassade pour nous inciter à ladite paix. Voilà la Maison d'Autriche qui fait le mesme en Allemagne; où est notre recours, si la France, *qui a tant d'interest à notre conservation*, ne nous couvre?" (§).

En effet, c'était la Hollande, *„ce maudit angle de pays*," comme l'appelait fort bien un Jésuite, c'était elle qui, plus que tous les autres Etats, arrêtait la domination de la Maison d'Autriche. C'était cette *„cloace et sentine de toutes les mauvaises humeurs du Monde*,"

(*) 13 Août 1599. *B. de Xivrey*, p. 157. V. encore le *Recueil des Lettres missives*, 2 et 9 Oct. 1598, p. 40, 47: »Vous me ferés service fort agréable de travailler à faire trouver les vingt mil escus restans pour les Estats de Hollande;" p. 724, 754. (11 Avril, 24 Déc. 1602).

(†) Abaissée, abattue.

(§) 20 Février 1600. Ci-dessus p. 177.

qui seule troublait le repos de la Chrétienté (*). C'était elle qui par la liberté de discussion en matière politique et religieuse, faisait contraste avec l'oppression et le silence du continent de l'Europe. Comment parvenir à réduire enfin et à soumettre ce coin de terre? Quel devait être le système de l'Espagne? En transportant ostensiblement la Belgique aux Archiducs, avait-elle entendu faire une chose sérieuse? Ou bien Philippe II avait-il *« ébloui les yeux et de ses sujets et des étrangers »* par une cession artificieuse? (†).

S'il faut en croire l'exposé de la conduite du cabinet de Madrid, telle qu'elle se déroulait aux yeux de Henri IV, et qu'il la dépeint dans une lettre remarquable au Cardinal d'Ossat, les Espagnols avaient conçu le projet d'une descente en Irlande (‡), ils espéraient d'abord conquérir ce royaume, ensuite celui d'Angleterre, où Elisabeth touchait à sa fin. Une fois maîtres de ce grand État maritime, ils se débarrasseraient sans peine de la République rebelle. « Leur dessein a toujours esté et est encore, dit le Roi, de s'emparer, s'ils peuvent, du royaume d'Angleterre pour, par ce moyen, *subjuguer plus facilement les Hollandois*, et après donner telles lois qu'il leur plaira à leurs voisins. Le feu Roy d'Espagne le tenta en l'an 1588, et il ne luy reussit. Son fils suit à present ses brisées, conforté de l'opinion qu'il a que la Royne doibt bientost mourir. Les dicts Espagnols dressent leur partie en voulant s'establir en Irlande, en intention de s'estendre encore en Angleterre, s'ils peuvent, *devant que la dicte Royne*

(*) Lettre de M. de Buzanval, 14 Avril 1600. Ci-dessus, p. 302.
(†) 18 Oct. 1599. Ci-dessus p. 295.
(‡) Lettre de M. de Buzanval, 20 Février 1600; ci-dessus p. 111; lettre de Noël de Caron, 12 Avril 1600, p. 214.

decede" (*). Il est aussi question, dans cette lettre, du parti d'Arabella Stuart, et des intrigues des Catholiques, tant à l'extérieur que dans l'intérieur, en faveur de cette princesse, depuis si malheureuse, sur la tête de laquelle ils vouloient placer la couronne d'Angleterre (†). Ailleurs discourant de toutes ces menées incessantes et ténébreuses, et des dehors trompeurs sous lesquels les Espagnols savaient cacher leur convoitise, Henri IV désigne le véritable objet de cette tactique et conclut ainsi: „Ce qu'ils montrent vouloir vivre en paix n'est que pour ne se charger de trop d'ennemys en mesme temps, affin de pouvoir vaincre plus facilement ceulx auxquels ils font la guerre, *et surtout se tirer du pied l'espine des Estats des Provinces-Unies des Pays-Bas, laquelle seule a fait clocher leur ambition demesurée*" (§).

Plus d'une fois pendant l'année 1600, on soupçonna en France, comme en Hollande, que l'altière Elisabeth, subissant l'influence des infirmités de l'âge et préoccupée par les soucis de l'avenir, par les sinistres pensées qui la tourmentaient à l'approche du tragique dénouement de ses démêlés avec le Comte d'Essex (**), se résoudrait de guerre lasse à prêter l'oreille aux propositions des émissaires de Bruxelles. Les allées et venues de Jerôme Cooman et de l'Audiencier Verreyken en Angleterre, celles de Thomas Edmonds en Belgique, les conférences, entamées à Boulogne sur mer, en pays neutre, accréditaient les bruits les plus défavorables à la réputation de cette princesse. Que

(*) 24 Déc. 1601. *B. de Xivrey*, *Recueil* p. 519.

(†) *Hallam*, *Hist. Constit. d'Angleterre*, II. 3—5, 100 suiv.

(§) Lettre à M. de Fresnes, Ambassadeur à Venise, 15 Avril 1602. *B. de Xivrey*, p. 574.

(**) Lettre de M. de Buzanval, 12 Janvier 1600; ci-dessus, p. 169. V. encore la dépêche de Noël de Caron, 22 Février 1600, p. 192.

pouvait-on attendre d'une volonté si capricieuse et vacillante, d'une vieille femme, agitée par des impressions et des résolutions contradictoires, par le souvenir d'une affection irréfléchie mais profonde, combattue et balancée par l'indignation d'une Souveraine outragée? Quel fond pouvait-on faire sur des tergiversations continuelles? — «Bref, Monsieur, telle est la conclusion de M. de Bezanval dans une dépêche, adressée à M. de Villeroy (*), j'ay peur que ces passions et les desseins particuliers de ses conseillers *qui bâtissent sur son tombeau*, ne luy fassent prendre des conseils qui donnent interruption à la longue et égale félicité de laquelle elle a joüy depuis qu'elle est assise sur son trône royal. C'est cette dernière cloture de compte que j'aprehende, à laquelle, quand Dieu nous attend, nous avons beau esquiver, il y faut passer." Henri IV qui, déjà quelques mois auparavant, avait tenu la paix entre l'Espagne et l'Angleterre «pour arrestée," ne condamnait pas moins explicitement que son fidèle serviteur, ce qu'il trouvait de répréhensible dans le gouvernement d'une Reine dont la sagesse avoit fait si longtemps l'admiration de l'Europe. «Elle va *toujours*, écrit-il à son Ambassadeur à Constantinople, perdant *le crédit* en Hollande (†), pour avoir *abandonné* les Estats desdictes provinces pour s'accommoder avec le Roy d'Espagne et ceux de la Maison d'Austriche." Quelques jours après il se plaint encore plus vivement de cette défection. «Je vous ay escript, comme elle traictoit la paix avec le Roy d'Espagne; à quoy les deputez ont ja donné tel advance

(*) 14 Avril 1600, chalessus p. 204.

(†) «En iceluy." Lettre du Roi à M. de Brèves, 14 Juin 1600. *B. de Xivrey*, p. 245.

ment, qu'elle doit estre bientost conclue; et tant s'en faut que les provinces d'Hollande et Zelande despendent d'elle, non plus que toutes les autres de Flandres auxquelles la Maison d'Austriche commande, que ceux des Estats sont *grandement offensez d'elle*, d'autant qu'après avoir longtemps *couru sa fortune*, à present elle traicte et veut accorder avec leurs communs ennemys" (*).

Le coup hardi et brillant de la descente en Flandre, couronnée par la victoire de Nieuport, les disputes sur la préséance, et la défiance que l'on avait de plus en plus conçue à Londres des véritables intentions des Archiducs et du Roi d'Espagne, dégoutèrent la Reine du malencontreux Traité. Élisabeth se ravisa: elle ne sacrifia point sur le déclin de ses jours, pour acquérir des amis peu sûrs (†), une alliance glorieuse de trente ans.

D'autres tentatives prématurées de pacification font le sujet de quelques lettres de ce Recueil. C'est d'abord la mission avortée des Ambassadeurs de l'Empire (§), dont il avait déjà été question dans la correspondance antérieure de M. de Buzanval. Ensuite il est fait mention de la démarche, non moins infructueuse et bien plus pénible des Députés, nommés par les États-Généraux des Provinces obéissantes, assemblés à Bruxelles, qui, de l'aveu des Archiducs, devaient aller en Hollande prêcher la soumission et aplanir la voie d'une paix, si souvent dédaignée. C'est au zèle éclairé de M. Gachard que l'on doit la connaissance des documents officiels qui

(*) Lettre du Roi à M. de Brèves, 10 Juillet 1600. B. de Xivrey, p. 247 suiv.

(†) V. la remarque faite par M. de Buzanval sur les rapports de Henri IV avec les Espagnols, après la paix de Vervins, ci-dessus, p. 186 (27 Février 1600).

(§) Lettre de M. de Buzanval, 4 Juin 1600; ci-dessus p. 231.

contiennent le récit circonstancié, ou plutôt le procès-verbal de ce qui se passa lors de ces négociations, inutiles, il est vrai, mais qui dans la suite reprises et soutenues avec persévérance, aboutirent enfin à la trêve de douze ans, signée à Anvers en 1609. Le germe d'une pareille trêve se trouve dans l'essai de conciliation (*) qui annoncée avant la sanglante défaite de l'Archiduc, avant la capture de l'orgueilleux Amirante d'Aragon, commença sous les plus malheureux auspices. La conquête du fort St. André, les mutineries sans cesse renaissantes des soldats de l'Archiduc, le succès de l'héroïque entreprise de Flandre, avaient singulièrement accru l'arrogance des habitants ordinairement si pacifiques des Provinces-Unies. Il est certain que le ton hautain et superbe des représentants de la République, leur humeur intraitable et les doutes injurieux qu'ils exprimèrent sur la sincérité de la cession des Pays-Bas faite par Philippe II, affectèrent douloureusement les Députés des États de Bruxelles. L'aversion de la domination espagnole, directe ou indirecte, se montre à nu dans les paroles tranchantes de l'Avocat de Hollande et Westfrise, organe des sentiments qui l'animaient, lui et ses collègues. Après avoir ouï la proposition du Comte de Bassigny, du Sr. de Bicht et du Pensionnaire d'Ypres, Barnevelt répliqua. «Et a faict, en premier lieu, ung assez long discours des grands griefz, torts et cruaultez qu'ils disoyent avoir estre faicts et commis en ces pays en plusieurs endroicts par l'unicque gouvernement des Espaignols, et que iceulx griefs et cruaultez

(*) «Ne mercédant la paix, que l'on puisse faire trêve, pour six ou douze ans.» Opinion des députés de Hainaut, Mai 1630. *Duchesne*, *Actes des États-Généraux*, p. 401.

ne cessoyent encoires, ains s'augmentoyent plustost de jour à aultre, parceque Leurs Altèzes, donnant pied aux Espaignolz, laissoyent encoires les principales villes et forteresses en leurs mains, à cest effect, *sans les fier aulcunement aux naturelz du paye*, et sans qu'ilz s'estoyent aussy apperceuz que les Estatz Généraulx eussiont jusques ores, taché à y remédier, nonobstant qu'ilz en avoyent eu plusieurs bonnes occasions, nommément après la mort du feu Roy d'Espaigne, et lorsqu'il a esté question d'advouer ou désadvouer la donnation et transport de ces pays, faict au prouffict de Leurs Altèzes, avecq conditions si estranges et serviles, inicques et domageables au pays, lesquelz ils disoyent estre par là plus assubjectis et esclaves à l'Espaigne, qu'ilz ne furent oncques, selon que clairement ilz eussent démonstré si y fussiont esté lors appellez avecq les aultres: ce que mesdicts Srs. Estatz debvoyent avoir procuré, comme ilz disoyent; et, pour obvier à tout ce que dessus, ilz aviont, de leur part, prins les armes, et faict ce que jusques ores ilz ont faict: le tout, pour le bien du pays, qu'ilz protestoyent en ce avoir devant les yeulx, avecq tres bonne conscience, et non aultre chose, et que Dieu aussy, à ce regard, auroit de sa grâce bénit leurs actions, selon qu'on avoyt peu veoir, mesmement par la belle victoire par eulx obtenue les jours passez: par moyen de quoy et le bon establissement de leur Estat, ilz espéroyent asseurer leurs affaires. Disoyent en oultre que (ne) leur apparoissoit assez suffisamment que les Estatz de par deça (ceux de Bruxelles) auroyent qualité et puissance requise pour absolutement traicter avecq eulx du faict de la paix, et moings encoires de mectre en exécution ce que seroit conclut et arresté, parceque

lesdicts Estatz n'estoyent à cuis mesmes, sans perdre le gouvernement et tutelle de Leurs Altèzes, tellement que, traictant avecq lesdicts Estatz, ils traictoyent en effect avecq elles, voyres par consequent avecq le Roy d'Espaigne, ou son Conseil, cause qu'il sembloyt ausdicts d'Hollande et Zélande y avoir peu d'occasion et moyen d'entrer en communication de paix ou seule sorte, ne fust que (pour s'assubjectir et rendre esclaves aux Espaignolz) ils voudroyent abandonner et jecter au vent ce que Dieu leur avoit si favorablement octroyé, de tant plus que ne leur estoyt loisible traicter directement ou indirectement avecq Son Altèze ou le Roy d'Espaigne, obstant plusieurs décrets faicts et arrestez entre eulx, et lisisons qu'ilz ont avecq divers roys, princes et républicques estrangières, du maings sans leur sceu et consentement" (*).

Nous avons reproduit, presque en entier, ce discours peu connu, qui nous représente au vrai la disposition des esprits et qui sert de complément aux détails fournis par M. de Bazauval (†). Certes, quand le Marquis d'Havré, rendant compte à l'Archiduc Albert de cette entrevue humiliante, se plaignit de la réplique acerbe de l'orateur hollandais, il n'exagérait point. «Bernuelt, dit-il, portoyt la responce pour tous, et estoyt enflé d'orgueuil, et donnoyt trop à cognoistre qu'ils n'estoyent intencionnez de subyr jurisdiction, ains tendre du tout à se maintenyr en forme de Republicque" (§).

Et pourtant cette fierté qui rejetait sans scrupule des offres faites de bonne foi par les représentants de pro-

(*) *Gachard, Actes des États-Généraux*, p. 77[illegible]. (Séptième Partie. Négociations avec les Provinces-Unies).

(†) Lettre du 7 Août 1607, ci-dessus p. 103 suiv.

(§) 24 Juillet 1609. *Gachard, Introduction* p. XC[illegible].

vinces épuisées qui languissaient après la paix, était justifiée par la crainte de retomber sous le joug odieux de l'Espagne. „Souvenons nous, Monsieur, écrivait M. de Buzanval, que ces Archiducs *n'ont point de lignée*; que la réunion de ces provinces est *à un doigt près* de se refaire avec l'Espagne" (*). Quelque temps après, parlant des négociations qui se tramaient entre la Reine d'Angleterre et les Archiducs, il communique au gouvernement français ce qu'il avait appris de la dernière excursion de Sir Thomas Edmonds. „On a déjà bien entendu de luy, dit-il (†), qu'il semble estre retourné *avec plus de froideur* qu'il n'avoit la première fois; il a laissé échaper qu'il avoit à ce coup bien reconnu que les Païs-bas *n'estoient nullement separez* de la couronne d'Espagne, comme les Archiducs et leurs Agens ont voulu donner à entendre à sa Maîtresse. Cependant c'est sur ce fondement qu'elle s'est si avant embarquée en ce traité; mais elle doit bien penser qu'il faudra *voir les hoirs* (§) de part et d'autre, *avant que ce démembrement soit bien asseuré*." Mais d'ailleurs, qu'il y eût peu ou point d'apparence de lignée des Archiducs (**), le Roi d'Espagne lui-même, en envoyant à Bruxelles Don Enrique de Gusman qui ôsa tenir aux États-Généraux un langage, incompatible avec les droits d'un peuple libre et indépendant, fit naître l'impression la plus fâcheuse (††).

Disons un mot de cette Assemblée nationale, de ces

(*) Ci-dessus, p. 181. (20 Février 1600).
(†) Ci-dessus, p. 217.
(§) Les héritiers.
(**) Lettre de M. de Buzanval, 2 Décembre 1600, p. 312.
(††) Lettres de M. de Buzanval, 1, 3 Novembre 1600: ci-dessus p. 301, 306. *Gachard, Introduction*, p. CXVI.

États-Généraux qui depuis, sous le règne d'Albert, ne furent plus convoqués. De même que la France fut privée, durant près de deux siècles, de cette institution tutélaire, depuis la régence de Marie de Médicis jusqu'en 1789, de même aussi la Belgique, à la seule exception des États-Généraux de 1632 (*) que l'Infante Isabelle fut forcée par le cri de l'opinion publique, de réunir encore une fois, ne vit plus de ces Assemblées solennelles du pays entier. Il est vrai qu' Albert fut dégouté de cet essai de gouvernement représentatif, et qu'une autorité centrale, presque absolue, devait lui paraître libre des inconvénients, inhérents à la convocation et aux discussions d'un Parlement; inconvénients, au reste, qu' avait exposés l'auteur d'un écrit piquant, rédigé sous le titre *S'il est expédient d'assembler les Estatz Généraulx?* En déduisant les raisons pour la négative, le publiciste anonyme fit entrevoir que *«ce monstre à plusieurs testes*, quy n'a le jugement que dans les yeux, qui ne considère que la superficie des affaires et nécessitez du Prince et de l'Estat," ferait remuer sourdement la sortie des Espagnols des forteresses, le maintien inviolable des privilèges, la paix avec la Hollande en quelque sorte et à quelque prix que ce fût; qu'il pousserait la rage des économies «jusques à mectre les nez à la maison de Leurs Altèzes" (†). Pour apprécier avec impartialité les travaux de cette Assemblée qui délibérant sous l'influence des évènements les plus désastreux, fit preuve de patriotisme et de

(*) *Gachard, Lettres écrites par les Souverains des Pays-Bas aux États de ces Provinces, depuis Philippe II jusqu'à François II* (1559—1794) Bruxell. et Leipzig 1851, p. 34, 93 suiv.

(†) *Gachard, Actes des États-Généraux de* 1600, Introd. p. XI suiv.

dévouement (*), il faudra tenir compte des circonstances difficiles et décourageantes qui paralysaient ce qu'elle eût voulu faire pour le bien public; puis, de la diversité des constitutions, des lois, des coutumes de provinces étrangères, sinon hostiles l'une à l'autre (†). — La remontrance générale des États; l'avis sur la conduite et réglement de la milice, les représentations particulières des provinces, remises à l'Archiduc, attestent la sollicitude des Députés pour les intérêts de la Nation.

En mentionnant le défaut d'union et d'organisation, dont l'énergie seule eût pu rendre de la vigueur à la malheureuse Belgique, nous ferons remarquer la sagacité de M. de Buzanval qui, peu séduit par des conceptions chimériques, ne croyait point à la possibilité de réunir en un corps les provinces méridionales des Pays-Bas, composées de tant d'éléments hétérogènes, et celles qui formaient la République des Provinces du Nord. „Et croy, dit-il, que cette aprehension qu'on a de la réduction de ces Provinces de delà avec celles deça est peu fondée en raison, et que la crainte en est encore bien éloignée. Car, comme le gouvernement de celles de delà, principalement de celle d'Artois, Hainaut et Luxembourg est fort éloigné de la forme de cetuy-cy et pourroit peu supporter cette egalité qui est icy pratiquée, aussy celuy de ces Provinces est tel et si separé en toutes choses de celles de delà, qu'il ne s'y rejoindra jamais volontiers si ce n'est par mine seulement, et pour jetter peu à peu les susdites Provinces *en quelques autres mains* que celles d'Autriche." C'était, on s'en aperçoit, la France que M. de Buzanval avait en vue,

(*) Lettre de M. de Buzanval (20 Juillet 1600) ci-dessus p. 257.
(†) *Gachard, Actes des États-Génér.* Introd. p. CXXIII suiv.

qui, comme il l'assure, agissant de concert avec les Etats des Provinces-Unies, et abandonnant la Flandre à ceux-ci (*), pourrait s'emparer des pays wallons. D'après les entretiens qu'eut plus d'une fois l'Ambassadeur, tant avec le Prince Maurice, qu'avec Barnevelt, il paraît que ces hommes éminents qui déjà différaient d'opinion sur plus d'une affaire, s'accordaient en ce point de politique extérieure. Maurice était tout disposé à remettre à Henri la ville de Dunkerque „après l'avoir conquise," et l'Avocat de Hollande et Westfrise déclarait que les Etats assisteraient le Roi „*de toute leur force*," en cas que celui-ci voulût „*repeter les droits*" qu'il prétendait sur ladite partie des Pays-Bas espagnols.

Ces insinuations qui, tout en nourrissant la sympathie de Henri IV pour la cause de la République, flattaient l'ambition de ce monarque ou de ses conseillers, ne restèrent que trop bien gravées dans la mémoire des Ministres français sous le règne de Louis XIII et de Louis XIV. Elles furent l'origine des Traités de confédération et d'alliance de 1635 (†), en vertu desquels les Pays-Bas espagnols devaient être conquis et partagés entre le Roi de France et les Provinces-Unies, à moins que la Belgique ne se constituât elle-même en République indépendante, sous la protection toutefois des puissances contractantes. Cette idée réchauffée un moment sous le Ministère du Grand-Pensionnaire de Witt, fit place ensuite au système de la Barrière, et de nos jours, après la dissolution du Royaume des Pays-Bas, à celui de la neutralité de la Belgique.

(*) »Ne prétendant iceux Etats pour tout butin que l'asseurance de cette coste de mer" (25 Juin 1600). Ci-dessus p. 246 suiv.

(†) 8 Février 1635. Kluit, Index Chronol. Feder. n°. 347.

Ce n'était donc point sans raison que le séjour prolongé de M. de Buzanval en Hollande fesait ombrage à l'Espagne et aux Archiducs (*), et que leur Ambassadeur J. B. de Tassis s'évertuait à obtenir le rappel de cet homme d'Etat. On fit même intervenir à cet effet l'autorité du Souverain Pontife. „Vous aurés sceu, écrit le Roi à M. de Béthune (†), son Ambassadeur à Rome, les instances qui m'ont esté faictes par le Nunce du Pape, de retirer de Hollande le Sr. de Buzanval, et la response que je luy en avois faicte. Depuis j'ay advisé de contenter de cela Sa Saincteté (mais non par forme d'obligation de ne renvoyer plus au dict pays le dict Buzanval, ou autre). Car comme lesdicts Hollandois sont forts par la mer, et qu'elle est maintenant pleine de pirates qui destroussent tous les marchands qui praticquent, peut-estre sera-il besoing que je renvoye quelqu'un là qui ayt soin des marchands de mon Royaume qui y traficquent, et de les proteger en mon nom, ainsy que faisoit le dict Buzanval. C'est aussy *la seule cause* pour laquelle je l'entretenois au dict pays. Toutesfois, puisque Sa Saincteté a desiré qu'il fust revocqué, j'ay voulu luy complaire, encores que j'estime que son absence n'y apportera aucune mutation favorable aux Archiducs, lesquels la doibvent attendre principalement de leur conduicte, tant en la poursuicte de la guerre qu'en la recherche de la paix; et vous pourrés dire à Sa Saincteté qu'ils ne sont servis en l'une ny en l'autre comme il seroit nécessaire."

Les soupcons et les indices que Henri avait eus, à

(*) Dépêche de M. de Buzanval, 6 Mars 1600, ci-dessus p. 196: »par le contentement qu'ils recevront de mon partement de ce lieu (de La Haye) puisqu'ils aspirent tant après iceluy."

(†) *B. de Xivrey, Recueil de Lettres missives*, p. 505 (17 Oct. 1601).

plusieurs reprises, de la mauvaise foi de ses anciens adversaires, confirmés bientôt par des preuves irrécusables, par la découverte de la trahison du Maréchal de Biron, détournèrent probablement le Roi de satisfaire à une demande, appuyée de si haut lieu, qui à elle seule démontre le mérite de M. de Buzenval, et le cas qu'on faisait de ses dépêches si soignées, de son talent d'observation et de son expérience consommée. Quant au caractère éminemment commercial ou consulaire que l'on affectait d'attribuer à sa mission, la tactique n'était pas neuve. Quand Tassis, se fondant sur les stipulations du Traité de Vervins, exigeait, en 1599 (*), la cessation des relations diplomatiques entre le gouvernement français et les Provinces-Unies, les Ministres de Henri IV déclarèrent à l'Ambassadeur de Philippe III, «qu'elle n'était pas possible; qu'ils avaient besoin d'un agent à La Haye, pour la défense des intérêts des Français trafiquant en Ostlande et ailleurs; ils lui rappelèrent qu'on avait même désiré, à Bruxelles (†), à l'époque de la conclusion de la paix, que le baron de Buzenval se rendît en Hollande, afin de persuader aux peuples des Provinces-Unies de se réconcilier avec l'Espagne (§).»

A coup sûr, quand même l'Envoyé français n'aurait eu à traiter que des affaires purement commerciales, les

(*) V. au sujet de cette demande de Tassis, la dépêche de A. d'Aurène, 27 Mai 1599. *Lettres et Négociat. de M. de Buzenval*, (1846) p. 107.

(†) V. ce qui est dit au volume précédent, p. 82, 462; «Ne pense pas qu'il n'y en ait d'autres ici qui disent que je suis par deçà pour y servir les Espagnols.»

(§) V. les dépêches de l'Ambassadeur de Tassis, 27 Mai, 8 et 29 Juin 1599, citées par M. Gachard, *Actes des États-Généraux*, de 1600, Introd. p. XVIII.

connaissances spéciales ne manquaient nullement à M. de Buzanval pour s'acquitter dignement de son emploi (*). Nous ne citerons en témoignage de ce que nous avançons, que les dépêches relatives au commerce des Ostrelins, de Calais, et aux droits de la neutralité maritime, qui servent de complément à ce qui est dit au volume précédent sur les mêmes matières. M. de Buzanval prenait encore un vif intérêt aux progrès étonnants de la navigation des Hollandais et des Zélandais aux Indes, et tenait M. de Villeroy au courant de ces grandes et audacieuses entreprises qui fesaient affluer les richesses de l'Asie vers un point presque imperceptible du globe. C'était avec un oeil d'envie, avec un sentiment de tristesse et d'amertume, que les Belges voyaient, comment, à ce qu'ils disaient (†), «par la seule police, sans religion ny deue obeissance, les rebelles non seulement se maintiennent, mais prospèrent et aggrandissent par acquests d'aultres places et provinces, trafficqz et navigations lointaines, non exécutées avant ces troubles, à Venise (§), Tripoly de Surie (Syrie), Java, Indes occidentales et mers glaciales."

Nous croyons avoir fait ressortir dans cet aperçu ce que notre recueil renferme de plus important en ce qui concerne plus particulièrement l'histoire de la Hollande et de la Belgique. Nous n'hésitons point cependant à

(§) V. les dépêches des 9 et 12 Janvier, 20 et 27 Février, 6 et 10 Mars, 14 Avril, 18 Mai, 18 Juin, 17 Septembre 1600.

(†) Instructions données par les États du Tournaisis à leurs députés, (22 Avril 1600) publiées par M. Gachard, *Actes des États-Généraux* p. 89, 90.

(§) V. la lettre des États-Généraux des Provinces-Unies au Doge de Venise, (6 Mars 1600) récemment publiée par M. de Jonge, Archiviste du Royaume, *Nederland en Venetië*, (1852) p. 5, 404: »Veniunt ad nos questum negociatores quidam nostrates, Venetiis naves suas cum mercibus et rebus omnibus injectâ manu publicâ detineri."

affirmer qu'il contient un grand nombre de faits et de considérations qui se rattachent à l'histoire interne des autres Etats et à l'étude du système politique de l'Europe. On y trouve aussi des détails qui ne sont nullement indifférents pour la science des principes du droit des gens; p. e. ce qui regarde le traitement et la rançon des prisonniers de guerre (*); l'indignation excitée par les violences, commises envers de pauvres pêcheurs, qui jusque là avaient échappé aux rigueurs de l'ennemi (†); l'inspection des livres des marchands pour constater les contraventions à l'Edit des Archiducs qui interdisait le commerce avec les rebelles (§); le droit de préséance (**) et l'usage d'entretenir aux frais de l'Etat, les ambassadeurs et autres envoyés, etc. (††).

C'est avec l'intime conviction d'avoir entrepris une chose utile que nous nous sommes occupé de ce travail: nous eussions désiré faire mieux et davantage; mais, tout en regrettant que cette publication n'ait pu être aussi complète que celle qui l'a précédée, nous aimons à croire que l'on nous saura quelque gré de nos recherches et d'avoir de nouveau exploité une partie de la mine inépuisable que renferment les *Propositions* de M. de Buzanval (§§).

Utrecht, 7 Décembre 1852. G. G. VREEDE.

(*) Ci-dessus p. 275, 286, 297, 308 suiv.

(†) Ci-dessus p. 269, 270. Klüber, Droit d. gens moderne de l'Europe, §§ 249, 274, 281. (Convention qui déclare neutres les barques de pêcheur non-armées).

(§) Ci-dessus p. 316, (15 Déc. 1600).

(**) Ci-dessus p. 271 suiv.

(††) Ci-dessus p. 237, 287, 307. Klüber § 170. *Wicquefort, l'Ambass. et ses fonct.* L. I. Sect. 23.

(§§) Tel est le titre du précieux manuscrit de la Bibliothèque royale de La Haye.

TABLE DES PIÈCES CONTENUES DANS CE RECUEIL.

N°. 1.	Lettre de M. de Buzanval à M. de Villeroy. .	p. 164—167.
» 2—4.	M. de Buzanval à M. de Villeroy. . . .	» 168—184.
» 5.	M. de Buzanval à M. de Vicq	» 184—188.
» 6.	Noël de Caron, Agent des Provinces-Unies en Angleterre, aux États-Généraux.	» 188—193.
» 7, 8.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 193—201.
» 9.	Lettre des États-Généraux à la Reine d'Angleterre.	» 201—203.
» 10.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 203—208.
» 11.	Noël de Caron aux États-Généraux.	» 208—214.
» 12.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 214—219.
» 13.	Points et articles accordez par le Prince Maurice aux officiers et soldats du fort St. André. . .	» 219—222.
» 14—16.	M. de Buzanval à M. de Villeroy . . .	» 222—242.
» 17.	Lettre des États-députés de Hollande au consistoire de l'église wallonne de Leide	» 242, 243.
» 18.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 243—250.
» 19.	Lettre des États de Hollande à Jean d'Oldenbarnevelt	» 250, 251.
» 20.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 251—254.
» 21.	Noël de Caron aux États-Généraux.	» 254, 255.
» 22.	François d'Aerssen aux États-Généraux . . .	» 255, 256.
» 23.	M. de Buzanval à M. de Villeroy	» 256—260.
» 24.	François d'Aerssen aux États-Généraux . . .	» 260.
» 25—27.	M. de Buzanval à M. de Villeroy . . .	» 260—276.
» 28.	Noël de Caron aux États-Généraux.	» 276—280.
» 29.	La Reine d'Angleterre aux États-Généraux . .	» 280—282.
» 30, 31.	François d'Aerssen à Jean d'Oldenbarnevelt	» 282, 283.
» 32—35.	M. de Buzanval à M. de Villeroy . . .	» 283—298.
» 36.	Noël de Caron aux États-Généraux.	» 298, 299.
» 37—44.	M. de Buzanval à M. de Villeroy . . .	» 299—319.
» 45.	François d'Aerssen à Jean d'Oldenbarnevelt . .	» 320.
» 46—54.	Lettres de Henri IV à Corneille d'Aerssen, Greffier des États-Généraux des Provinces-Unies, (1591—1607).	» 320—325.
» 55.	Henri IV à Jehan van der Veken, négociant à Rotterdam	» 325, 326.
	Éclaircissements historiques	» 326—348.

INHOUD.

Oorspronkelijke Brieven van J. Boreel, uit Zeeland en van 's Lands Vloot, aan R. van Kinschot, raad ordinaris in het hof van Justitie van Braband, over verschillende zaken, in Zeeland en op de Vloot voorgevallen, uit de jaren 1661—1666. Medegedeeld door den heer Jhr. G. L. F. van Kinschot..... blz. 1.

Eenige oorspronkelijke en andere stukken, betreffende de woelingen in Zeeland. 1655—1657 en 1692. Medegedeeld door Jhr. C. A. Rethaan Macaré te Utrecht. blz. 81.

Verzameling van eigenhandige brieven van Jacob van Amstel van Mynden, ambtman te Grave, aan Floris van Egmond, heer van IJsselstein. 1538—1544. Medegedeeld door de heeren Mr. F. H. C. Drieling en Jhr. Mr. A. M. C. van Asch van Wijck..... blz. 109.
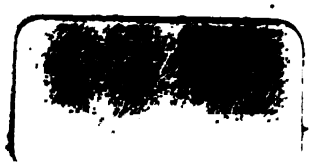
Lettres et Négociations de Paul Choart, seigneur de Buzanval, Ambassadeur ordinaire de Henri IV en Hollande (Année 1600), publiées par G. G. Vreede. blz. 164.